પુષ્ટિસિદ્ધાન્તચર્ચાસભા

તા.૧૦ - ૧૩ જાન્યુઆરી ૧૯૯૨

પાર્લા, મુમ્બઈ.

વિસ્તૃત વિવરણ તથા સંક્ષિપ્તવિવરણ

સંયુક્તઘોષણાપત્ર અને અમૃતવચનાવલી સહિત

जय श्रीकृष्ण

श्रीवल्लभाधीशो जयति

: પ્રકાશક :

શ્રીવલ્લભાચાર્ય ટ્રસ્ટ,

કંસારા બજાર, માંડવી-કચ્છ.

પ્રકાશક :
શ્રીવલ્લભાચાર્ય ટ્રસ્ટ, કંસારા બજાર, માંડવી,
જિ. કચ્છ, ગુજરાત, ૩૭૦ ૪૬૫. ફોનઃ (૦૨૮૩૪) ૨૩૧૪૬૩
Email : gosharad@rediffmail.com
Must Visit :
http://www.pushtimarg.net
http://vallabhacharyavidyapeeth.org/

પ્રકાશન વર્ષ : ૧૯૯૨ એપ્રિલ, **પ્રતિઃ** ૩૦૦૦

દ્વિતીય આવૃત્તિ : ૨૦૧૫ આક્ટોબર, **પ્રતિ :** ૨૦૦૦

સમ્પાદક : ગોસ્વામી શરદ્કુમાર

મુદ્રક
પૂર્વી પ્રેસ પ્રા. લી., રાજકોટ.

શ્રીવલ્લભાચાર્ય ટ્રસ્ટ

કંસારા બજાર, માંડવી-કચ્છ, ગુજરાત, પિનકોડઃ ૩૭૦૪૬૫

(ટેલીફોન : ૦૨૮૩૪-૨૩૧૪૬૩)

ગ્રન્થ			પ્રકાશનસહાય
પુષ્ટિમાર્ગની પ્રાથમિક સમજ માટે			
૧. પ્રવેશિકા	લેખક : ગોસ્વામી શ્રીશરદ્કુમાજી	(ગુજરાતી)	૧૦
૨. પ્રવેશિકા	લેખક : ગોસ્વામી શ્રીશરદ્કુમાજી	(હિન્દી)	૧૦
૩. Praveshika	લેખક : ગોસ્વામી શ્રીશરદ્કુમાજી	(અંગ્રેજી)	૧૦
૪. પુષ્ટિપ્રવેશ ૧-૨	લેખક : ગોસ્વામી શ્રીશરદ્કુમાજી	(ગુજરાતી)	૨૦
૫. પુષ્ટિપ્રવેશ ૧-૨	લેખક : ગોસ્વામી શ્રીશરદ્કુમાજી	(હિન્દી)	૨૦
૬. પુષ્ટિપથ	લેખક : ગોસ્વામી શ્રીશરદ્કુમાજી	(ગુજરાતી)	૧૦
૭. પુષ્ટિપથ	લેખક : ગોસ્વામી શ્રીશરદ્કુમાજી	(હિન્દી)	૧૦
૮. પ્રમેયરત્નસંગ્રહ	લેખક : ગોસ્વામી શ્રીશરદ્કુમાજી	(ગુજ.)	૨૦
૯. **Manual of the devotionalpath of Pushti.**	લેખક : ઉપરમુજબ		૬૫
તત્ત્વદર્શનવિષયક રાષ્ટ્રીય સેમિનારમાં પ્રસ્તુત થયેલ વિભિન્ન શોધપત્રો તથા ચર્ચા નો સંગ્રહ			
૧૦. શબ્દખંડીયા વિદ્વત્પરિચર્ચા		(સંસ્કૃત-અંગ્રેજી-હિન્દી)	૨૦૦
૧૧. અન્યખ્યાતિવાદીયા વિદ્વત્સંગોષ્ઠી		(સંસ્કૃત -અંગ્રેજી-હિન્દી)	૧૫૦
૧૨. કાર્યકારણભાવમીમાંસા વિદ્વત્સંગોષ્ઠી		(સંસ્કૃત -અંગ્રેજી-હિન્દી)	૨૦૦
૧૩. પ્રત્યક્ષપ્રમાણ વિદ્વત્સંગોષ્ઠી		(સંસ્કૃત -અંગ્રેજી-હિન્દી)	૧૫૦
૧૪. અન્ધકારવાદ વિદ્વત્સંગોષ્ઠી		(સંસ્કૃત -અંગ્રેજી-હિન્દી)	૨૦૦
૧૫. વલ્લભવેદાન્ત	લેખકઃ ગો.શ્રીશ્યામ મનોહરજી	(સંસ્કૃત -અંગ્રેજી-હિન્દી)	નિઃશુલ્ક
સામ્પ્રદાયિક વિચારગોષ્ઠીમાં પ્રસ્તુત થયેલા વિભિન્ન શોધપત્રો તથા તેના ઊપર થયેલ ચર્ચા નું સંકલન			
૧૬. વાર્તાપરિચર્ચા			૧૫
૧૭. અધિકારપરિચર્ચા			૧૦૦
૧૮. સાધનાપ્રણાલી		(અપ્રાપ્ય)	૫૦
૧૯. પુષ્ટિભક્તિમાં કથાસાધના વિચારગોષ્ઠી		(અપ્રાપ્ય)	૫૦
૨૦. શરણાગતિ વિચારગોષ્ઠી			૫૦
૨૧. શરણાગતિ વિચારગોષ્ઠી (પૂરક પ્રશ્નોત્તરી)		(અપ્રાપ્ય)	નિઃશુલ્ક
૨૨. સેવા-સમર્પણ વિચારગોષ્ઠ			૫૦
૨૩. પુષ્ટિભક્તિ અને પ્રપત્તિ સાધનામાં જઘન્યાધિકાર વિચારગોષ્ઠી			૮૦
૨૪. પ્રતિબન્ધ (પુષ્ટિભક્તિ અને પ્રપત્તિ સાધનામાં પ્રતિબન્ધ)			૧૦૦
૨૫. પુષ્ટિભક્તિ અને પ્રપત્તિ સાધનામાં ફળ			૧૦૦
નિત્યસ્તોત્રપાઠ			

૨૬. પુષ્ટિપાઠાવલી (ગુજરાતી) પાકું બાઈંડિંગ ૨૦
૨૭. પુષ્ટિપાઠાવલી (હિન્દી) પાકું બાઈંડિંગ ૨૦
૨૮. પુષ્ટિપાઠાવલી (ગુજરાતી) કાચું બાઈંડિંગ ૨૦
૨૯. પુષ્ટિપાઠાવલી (ગુજરાતી) કાચું બાઈંડિંગ ૪''.૩'' નાની સાઈઝ ૧૦
૩૦. પુરુષોત્તમસહસ્રનામ-ત્રિવિધલીલાનામાવલી (અનુવાદ સહિત) ૨૦

અધ્યયનોપયોગી ગ્રન્થો

૩૧. શ્રીભાગવતમહાપુરાણ (ચારભાગ. મહાપ્રભુ શ્રીવલ્લભાચાર્ય સમ્મત અર્થવાળું) ૪૦૦
૩૨. ષોડશગ્રન્થ. (સરળ ગુજરાતી ભાવાર્થ-વિવેચન સાથે. પેજ સં. ૨૩૦. વિતરણ કરવા ઈચ્છનાર ટ્રસ્ટ કાર્યાલયનો સમ્પર્ક કરે. ૧ પ્રતિ ની પડતર રૂ. ૩૫. પોસ્ટેજ અલગથી)
૩૩. જિન શ્રીવલ્લભરૂપ ન જાન્યો, ગો.શ્રીશ્યામ મનોહરજી લિખિત સર્વોત્તમસ્તોત્રની વિસ્તૃત ભૂમિકાનો ગુજરાતી અનુવાદ, શ્રીવલ્લભાષ્ટક, સપ્તશ્લોકી, શ્રીવલ્લભસ્તોત્રો,પઞ્ચશ્લોકી, શિક્ષાશ્લોકી આદિ ગ્રન્થોપર વિવેચન નું ૪૫૦ થી વધુ પાનામાં સંકલન. ૭૦
૩૪. કૃષ્ણાશ્રય, શ્રીકલ્યાણરાયજી લિખિત સંસ્કૃત ટીકાનો ગુજરાતી અનુવાદ(અપ્રાપ્ય) ૦૭
૩૫. ભગવદ્ગીતા, અનુવાદક : શ્રીનાનુલાલ ગાંધી. પદચ્છેદ, અન્વય, શબ્દપરિચય, વૃત્તિપરિચય, શબ્દાર્થ, શ્લોકાર્થ, વિવેચન,પાદાનુક્રમણિકા, ગીતાતાત્પર્ય તથા ન્યાસાદેશવિવરણ ગુજરાતી અનુવાદ સાથે. ૫૦
૩૬. પુષ્ટિઅસ્મિતા સંવર્ધક શિબિર, રાષ્ટ્રીય સંમેલન-ભરૂચ (પ્રશ્નોત્તરી) ૨૫
૩૭. ષોડશગ્રન્થગત ઉપદેશો અને તેમની ૬૪ વાર્તાઓ, લે. ભૂપેન્દ્રભાઈ ભાટીયા ૫૦
૩૮. ષોડશગ્રન્થગત ઉપદેશો અને તેમની ૨૮ વાર્તાઓ, લે. ઉપર મુજબ(અપ્રાપ્ય) ૫૦
૩૯. ભગવદ્ગીતાનોા ભક્તિયોગ, બારમો અધ્યાય, લેખક : ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી નિઃશુલ્ક
૪૦. ભગવદ્ગીતાનો પુરુષોત્તમયોગ, પંદરમો અધ્યાય, લેખક :ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીનિઃશુલ્ક
૪૧. દ્રવ્યશુદ્ધિ. અપરસ-સુતક વગેરે બાબતનો નિર્ણય ગ્રન્થ.લે.:ગો.શ્રીપુરુષોત્તમજીનિઃશુલ્ક
૪૨. ભાગવત શાસ્ત્ર-સ્કન્ધ-પ્રકરણ-અધ્યાય નો ટુકમાં અર્થ. લેખકઃ ગો.વા.શ્રીનાનુલાલ ગાંધી ૧૦
૪૩. શ્રીભાગવતાર્થપ્રકરણ.(શ્રીવલ્લભાચાર્ય રચિત તત્ત્વાર્થદીપનિબન્ધાન્તર્ગતનું પ્રકરણ. શ્રીમદ્ભાગવતના શાસ્ત્ર-સ્કન્ધ-પ્રકરણ અને અધ્યાય ના અર્થોનું વિસ્તૃત વિવેચન.) અનુવાદક : ગો.વા.શ્રીનાનુલાલ ગાંધી. ૧૫૦
૪૪. શાસ્ત્રાર્થપ્રકરણ (શ્રીવલ્લભાચાર્ય વિરચિત તત્ત્વાર્થદીપનિબન્ધમાંનું પ્રથમ પ્રકરણ. શ્રીપુરુષોત્તમજીની આવરણભંગ ટીકાના ગુજરાતી અનુવાદ સાથે) ૩૦
૪૫. પુરુષોત્તમ પ્રતિષ્ઠાપ્રકાર (શ્રીગુસાંઈજી રચિત સેવ્ય સ્વરૂપને પુષ્ટ કરાવવાની વિધિનું વિસ્તૃત ગુજરાતી વિવેચન)લેઃગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી નિઃશુલ્ક
૪૬. ગૃહસેવા અને વ્રજલીલા, વ્યાખ્યાતા ગો. શ્રીશ્યામ મનોહરજી નિઃશુલ્ક
૪૭. પુષ્ટિપ્રવાહમર્યાદાભેદ, વ્યાખ્યાતા ગો. શ્રીશ્યામ મનોહરજી અપ્રાપ્ય
૪૮. શ્રીકૃષ્ણચરિત્ર (દશમસ્કન્ધનો સરળ ગુજરાતી ભાવાનુવાદ) અનુવાદક : ગો.વા.શ્રીનાનુલાલ ગાંધી અપ્રાપ્ય

૪૯. રસદષ્ટિની તરફેણમાં. લેખક : ગો. શ્રીશ્યામ મનોહરજી અપ્રાપ્ય
૫૦. સિદ્ધાન્તનું આચમન પ્રશ્નોત્તરી. ઉત્તરદાતા : ગો. શ્રીશ્યામ મનોહરજી નિઃશુલ્ક
૫૧. ભક્તિવર્ધિની. વ્યાખ્યાતા : ગો. શ્રીશ્યામ મનોહરજી અપ્રાપ્ય- નિઃશુલ્ક
૫૨. સેવા : ઋતુ-ઉત્સવ-મનોરથ. વ્યાખ્યાતા : ગો. શ્રીશ્યામ મનોહરજી નિઃશુલ્ક
૫૩. હમકું ઈતની સમજ ભલી (અમૃતવચનાવલી)પ્રાચીન અર્વાચીન આધુનિક
આચાર્યોના વચનામૃતો નિઃશુલ્ક
૫૪. તત્ત્વાથદીપનિબન્ધાન્તર્ગત સાધનપ્રકરણ. મૂળ સહિત ગુજરાતી અનુવાદ નિઃશુલ્ક
૫૫. પુરુષાર્થવ્યવસ્થા. પ્રવકતા : ગો.શ્રીશ્યામ મનોહરજી નિઃશુલ્ક
५६.पुष्टिविधानम्-२ (व्याकरणम्) श्रीवल्लभाचार्य-श्रीगोपीनाथजी-श्रीगुसांईजी
रचित २६ग्रन्थोंका पदच्छेद-अन्वय-शब्दपरिचय-वृत्तिपरिचय १००
५७.पुष्टिविधानम्-३(व्रजभाषा) श्रीवल्लभाचार्य-श्रीगोपीनाथजी-श्रीगुसांईजी
रचित २६ग्रन्थोंका शब्दार्थ-श्लोकार्थ-विवेचन-पादानुक्रमणिका १५०
५८.तत्त्वार्थदीपनिबन्धान्तर्गत शास्त्रार्थप्रकरणम्, (व्रजभाषाटीका)
श्रीवल्लभाचार्य विरचित, पेपरबेक/हार्डबाउंड ५०/७०
५९.तत्त्वार्थदीपनिबन्धान्तर्गत सर्वनिर्णयप्रकरणम् (व्रजभाषाटीका)
श्रीवल्लभाचार्य विरचित, पेपरबेक/हार्डबाउंड ८०/१००
६०.विवेकत्रयम्, प्रपञ्च-जीव-मूलरूप (संस्कृत) १०
૬૧.श्रीपुरुषोत्तमग्रन्थावली - ५ (દશદિગન્તવિજયી ગો.શ્રીપુરુષોત્તમજી રચિત
દ્રવ્યશુદ્ધિદીપિકા, ભક્તિમાર્ગીય અપરાધનિરૂપણવિવૃતિ તેમજ ઉત્સવપ્રતાન મૂળ
ગ્રન્થો તેમજ તેનો વ્રજભાષા-હિન્દી-ગુજરાતી અનુવાદ) ૧૦૦
૬૨.श्रीपुरुषोत्तमग्रन्थावली - ६ (દશદિગન્તવિજયી ગો.શ્રીપુરુષોત્તમજી રચિત
ઉપનિષદો, ભગવદ્ગીતા તથા ન્યાસાદેશતાત્પર્ય ની સંસ્કૃત ટીકા) ૨૦૦
६३.गृहसेवा और व्रजलीला(व्रजभाषा)व्याख्यात: गो.श्रीश्याम मनोहरजी नि:शुल्क
६४.भगवद्गीताका भक्तियोग. व्याख्यात: गो.श्रीश्याम मनोहरजी नि:शुल्क
६५. सेवा : ऋतु-उत्सव-मनोरथ, विवेचक : गो.श्रीश्याम मनोहरजी निःशुल्क
६६. सेवाकौमुदी (नवधाभक्ति), हिन्दी,लेखक : श्रीलालूभट्टजी,
व्याख्याता : गो.श्रीश्याम मनोहरजी अप्राप्य-निःशुल्क
६७. ब्रह्मवाद (हिन्दी) लेखक : गो.श्रीश्याम मनोहरजी निःशुल्क

ઈતિહાસ

૬૮. આધુનિક ન્યાયપ્રણાલી અને પુષ્ટિમાર્ગીય સાધનાપ્રણાલી નો આપસી ટકરાવ,
લે. : ગો. શ્રીશ્યામ મનોહરજી (ગુજરાતી) નિઃશુલ્ક
૬૯. આધુનિક ન્યાયપ્રણાલી અને પુષ્ટિમાર્ગીય સાધનાપ્રણાલી નો આપસી ટકરાવ,
લે. : ગો. શ્રીશ્યામ મનોહરજી (હિન્દી) નિઃશુલ્ક
૭૦. શ્રીગોપીનાથપ્રભુચરણ; શ્રીગોપીનાથજીના વિષયમાં ઉપલબ્ધ (ચિત્રજી,
હસ્તાક્ષર, પદ, ઈતિહાસ, રચના વગેરે) તમામ માહિતિનો સંગ્રહ. ૨૫

સન્દર્ભ ગ્રન્થો

૭૧. પુષ્ટિવિધાનમ્ પાદાનુક્રમણિકા. શ્રીવલ્લભાચાર્ય-શ્રીગપીનાથજી-શ્રીગુસાંઈજી રચિત ૨૬ ગ્રન્થોંની પાદાનુક્રમણિકા ૧૦

૭૨. હમકું ઈતની સમજ ભલી. એક વાર વાંચવા જેવું. પ્રાચીન-અર્વાચીન-આધુનિક આચાર્યોના માર્મિક વચનામૃતોનો સચિત્ર સંગ્રહ. નિઃશુલ્ક

૭૩. Summary of Shuddhadvaita Vangmaya. लेखक : गो.शरद् (મુંબઈ યુનિવર્સિટીનો અભ્યાસ ગ્રન્થ) શ્રીમહાપ્રભુજી, શ્રીગોપીનાથજી તથા શ્રીગુસાંઈજીના ગ્રન્થોનો અંગ્રેજીમાં ટુંક પરિચય. ૧૫

શ્રીભાગવતસુબોધિનીનું શ્રીનાનુલાલ ગાંધીએ કરેલ ભાષાન્તર

પ્રથમસ્કન્ધ

દ્વિતીયસ્કન્ધ

શુદ્ધાદ્વૈત પુષ્ટિભક્તિમાર્ગીય વાઙ્મય :

શુદ્ધાદ્વૈત પુષ્ટિભક્તિમાર્ગના આધારભૂત સંસ્કૃત-વ્રજ-ગુજરાતી વગેરે ભાષામાં લિખિત મૂળ ગદ્ય-પદ્ય ગ્રન્થસાહિત્ય, તેનો અનુવાદ તેમજ તેના પર લિખિત વિવેચન વગેરે (સામ્પ્રદાયિક શબ્દકોશ, સામ્પ્રદાયિક વચનાનુક્રમણિકા, ભગવદ્ગીતાપાદાનુક્રમણિકા વગેરે અધ્યયનોપયોગી) સાહિત્યનો બૃહત્ સંગ્રહ. ડાઉન્લૉડ અને માર્ગદર્શન માટે લિંક્ :

http://www.pushtimarg.net/pushti/pushti-vangmay.html

હાલમાં નીચે મુજબ ગ્રન્થો તેની સંસ્કૃત ટીકાઓ અને અનુવાદ સહિત વાઙ્મયમાં ઉપલબ્ધ છેઃ

ષોડશગ્રન્થ, શિક્ષાપદ્યાનિ, તત્ત્વાર્થદીપનિબન્ધ, બ્રહ્મસૂત્રાણુભાષ્ય, મધુરાષ્ટકમ્, પરિવૃઢાષ્ટકમ્, પુરુષોત્તમનામસહસ્રમ્, ત્રિવિધનામાવલી, સુબોધિની (સ્કન્ધ ૧-૨), સેવાશ્લોકાઃ, વિદ્વન્મંડનમ્, સૌન્દર્યપદ્યમ્, સાધનદીપિકા, પુરુષોત્તમપ્રતિષ્ઠાપ્રકાર, ભાગવતપુરાણ (૧ થી ૭, ૧૦ અને ૧૧ સ્કન્ધ નો ગુજરાતી-હિન્દી અનુવાદ), હરિરાયવાઙ્મુક્તાવલી (૫૫ ગ્રન્થો) દ્રવ્યશુદ્ધિ, ૮૪-૨૫૨ વૈષ્ણવોની વાર્તા, પ્રસ્થાનરત્નાકર, અવતારવાદાવલી ખંડ ૨-૩, વાદાવલી, ભગવદ્ગીતામૃતતરંગિણી, વલ્લભાષ્ટકમ્, સર્વોત્તમસ્તોત્રમ્.

ગોશાળા : મહિલાબાગ પાસે, માંડવી-કચ્છ

જીર્ણોદ્ધાર : શ્રીબાલકૃષ્ણજીના બેઠકજી. ગામ : વિંજાણ, તા.અબડાસા-કચ્છ

શ્રીવલ્લભાચાર્ય વિદ્યાપીઠ :

શ્રીવલ્લભાચાર્ય નગર, રેફરલ હોસ્પિટલ પાછળ, હાલોલ, જિ. પંચમહાલ.

અધ્યયનોપયોગી ગ્રન્થાલય, અધ્યયનકક્ષ, નિવાસ, ભોજન, અધ્યાપક વગેરે અત્યાવશ્યક સુવિધાઓથી સુસજ્જ.

http://www.vallabhacharyavidyapeeth.org/

પુષ્ટિસ્વાધ્યાય : અઠવાડીયાના લગભગ બધા દિવસ આબાલ-વૃદ્ધ બધા પુષ્ટિમાર્ગીઓ માટે સમ્પ્રદાયના મૂળ ગ્રન્થોનું અધ્યાપન વિદ્વાન્ આચાર્યવંશજો દ્વારા ટેલિફોનિક કોન્ફરન્સ્ માધ્યમથી કરવામાં આવે છે : વધુ માહિતિ માટે ફોન સમ્પર્ક : પિનાકીનભાઈ : (+91)9726444515, નીરજભાઈ(અમેરિકા) : +7325424165

गोस्वामी श्रीश्याम मनोहरजीद्वारा सम्पादित-पुनर्मुद्रित

शुद्धाद्वैत पुष्टिभक्ति सम्प्रदायके मूल संस्कृत ग्रन्थ

१. सव्याख्यषोडशग्रन्थ संयुक्तप्रकाशन, दुर्लभ

खंड १. श्रीयमुनाष्टकम् से सिद्धान्तरहस्यम्

खंड २. नवरत्नम् से भक्तिवर्धिनी

खंड ३. जलभेदः से सेवाफलम्

२. प्रकाश-रश्मि सहित ब्रह्मसूत्राणुभाष्यम्

खंड १. प्रथमाध्याय नाथद्वारा टेम्पलबोर्ड, अतिदुर्लभ

खंड २. प्रथमाध्याय नाथद्वारा टेम्पलबोर्ड, अतिदुर्लभ

खंड ३. द्वितीयाध्याय

खंड ४. तृतीयाध्याय

खंड ५. चतुर्थाध्याय

३. श्रीमद्भागवतसुबोधिनी

खंड १. प्रथम-द्वितीयस्कन्ध

खंड ४. जन्मप्रकरण

खंड ५. तामसप्रमाणप्रकरण

खंड ६. तामसप्रमेय-साधनप्रकरण

खंड ७. तामसफलप्रकरण

खंड ८. राजसप्रमाण-प्रमेयप्रकरण

खंड ९.राजससाधन-फलप्रकरण

खंड १०.सात्त्विकप्रमेयसाधनफलप्रकरण

४. तत्त्वार्थदीपनिबन्ध

खंड १. शास्त्रार्थ-सर्वनिर्णयप्रकरण

खंड २. भागवतार्थप्रकरण स्कन्ध १-५

खंड ३. भागवतार्थप्रकरण स्कन्ध ६-१२

५. सव्याख्यषड्ग्रन्थाः संयुक्तप्रकाशन, दुलर्भ

६. वेदान्ताधिकरणमाला-भावप्रकाशिका

७. विविधविवरणोपेत पत्रावलम्बनम्

८. प्रस्थानरत्नाकर

९. विद्वन्मण्डनम्

१०. श्रीबालकृष्णग्रन्थावली

११. श्रीवल्लभमहाप्रभुस्तोत्राणि

१२. श्रीपुरुषोत्तमप्रतिष्ठाप्रकारः

१३. वल्लभाख्यान (सप्तटीकोपेत)

१४. **पुष्टिविधानम्** गुजराती, व्रज तथा संस्कृत संस्करण

१५. **वादावली :** ब्रह्मवाद, वादकथा, विग्रहवाद, प्रपंचवाद, प्रपंचसंसारभेदवाद, ब्रह्मजीवतदैक्य-स्वरूपनिरूपणम्, विरुद्धधर्माश्रयत्वविवेचनम्, आत्मवादः, प्रश्नोत्तरसाहस्री-पर्यालोचनम्, प्रश्नोत्तरसाहस्रीचर्चितप्रकृत्यधिकरणसमालोचनम्, केवलाद्वैत-वादाभिमताविद्यास्वरूपविमर्शः, अक्षरपुरुषोत्तम-द्वैतनिरासवादः

१६. **अवतारवादावली**

खंड २. भेदाभेदवाद, सृष्टिभेदवाद, आविर्भावतिरोभाववाद, ख्यातिवाद, प्रतिबिम्बवाद, अन्धकारवाद.

खंड ३. ब्राह्मणत्वादिदेवतावादः, जीवव्यापकत्वखण्डनवाद, जीवप्रतिबिम्बत्वखण्डनवादः, भागवतस्वरूपविषयकशंकानिरासवादः, उपदेशादिविषयकशंकानिरासवादः, भगवत्प्रतिकृतिपूजनवादः, ऊर्ध्वपुण्ड्रधारणवादः, तुलसीमालाधारणवादः, शंखचक्र-धारणवादः, भक्तिरसत्ववादः, भक्त्युत्कर्षवादः, नामफलादिप्रकारवादः, जयश्रीकृष्णो-च्चारणवादः, स्ववृत्तिवादः, वस्त्रादिसेवावादः, मूर्तिपूजनवादः, भागवतपाठादेः शंकानिरासवादः.

४ क्र.१, २ तथा ४/१, ४/२ को छोड कर सभी ग्रन्थ श्रीवल्लविद्यापीठ-श्रीविट्ठलेश्वर-प्रभुचरण आ.हो.ट्रस्ट (कोल्हापुर) द्वारा प्रकाशित.

गोस्वामी श्रीश्याम मनोहरजीकी हिन्दी-गुजराती पुस्तकें

- वाल्लभवेदान्त निबन्धसंग्रह (हिन्दी)
- विवेक (हिन्दी)
- पुरुषोत्तमयोग (गुजराती-हिन्दी)
- श्रीयमुनाष्टकम् (हिन्दी)
- सिद्धान्तसूक्ति (गुजराती)
- वार्तान्की सैद्धान्तिक संगति
- चतुःश्लोकी(हिन्दी)
- गृहसेवा और व्रजलीला (गुजराती-हिन्दी)
- सेवाकौमुदी/नवधाभक्ति (हिन्दी)
- पुष्टिमार्गीय पीठाधीश स्वरूप और कर्तव्य
- नवरत्नोपदेशका मानसविश्लेषण(गुज-हिंदी)
- पुष्टिप्रवाहमर्यादाभेद (गुजराती)
- विशोधनिका (४खंड) (गुजराती-हिन्दी)
- नवरत्नम् (गुजराती-हिन्दी)
- सिद्धान्तनुं आचमन (गुजराती)
- भगवद्गीतासु भक्तियोग
- पुरुषार्थव्यवस्था (हिन्दी-गुजराती)
- रसदृष्टिनी तरफेणमां (हिन्दी-गुजराती)
- ब्रह्मवाद (वादावली सम्पादकीय)
- चिरकुट चर्चा समीक्षा (हिन्दी-गुजराती)
- अणुभाष्य(साधनफलाध्याय)भूमिका
- श्रीवल्लभाचार्यके दर्शनका यथार्थ स्वरूप
- शरणागतिविचारगोष्ठी एक पूरक प्रश्नोत्तरी (गुजराती)
- धर्म-अर्थ-काम-मोक्षकी पुष्टिमार्गीय विवेचना(हिन्दी-गुजराती)
- भगवत्सेवानो सिद्धान्तशुद्ध प्रकार: एक प्रश्नोत्तरी (गुजराती)
- साकारब्रह्मवाद (तत्त्वचिन्तन भक्ति और संस्कृति विमर्श) (हिन्दी)
- तत्त्वार्थदीपनिबन्धान्तर्गत शास्त्रार्थप्रकरणोपक्रम(गुज.)
- तत्त्वार्थदीपनिबन्धान्तर्गत संक्षिप्त शास्त्रार्थ-सर्वनिर्णयप्रकरण तथा विवेकधैर्याश्रय, नवरत्न, सिद्धान्तमुक्तावली एवं भक्तिवर्धिनी का गुजराती अनुवाद-विवेचन(गुज.)
- श्रीवल्लभाख्यान : श्रीमद्भागवतको प्रारूप और श्रीवल्लभाख्यान

म्पर्क : गोस्वामी श्रीश्याम मनोहरजी, व्रजकमल, ६३ स्वस्तिक सोसायटी, ४था रास्ता, जुहु स्कीम, विलेपार्ले(पश्चिम) मुम्बई

પ્રવચનોની એમ્.પી.થ્રી તથા વીડીઓ સી.ડી.

ગોસ્વામી શ્રીશ્યામ મનોહરજી :

સર્વોત્તમસ્તોત્રમ્ [વર્ષ ૯૫ - ૨૦૧૪ પર્યન્ત]
સાધનપ્રકરણમ્ [૯૮ સે ૨૦૧૪ પર્યન્ત]
ભગવદ્ગીતા [ગુજરાતી અધ્યાય ૪(અપૂર્ણ),૯,૧૨,૧૫; કુલ ૭]
પઞ્ચશ્લોકી (ગુજરાતી) ૯૭
પુષ્ટિપ્રવાહમર્યાદાભેદ, હાલોલ [ગુજરાતી ૯૪, ૧ સી.ડી.]
સિદ્ધાન્તરહસ્યમ્, રાજકોટ [૨૦૦૦, કુલ ૨ સી.ડી.]
સિદ્ધાન્તરહસ્યમ્-ભક્તિવર્ધિની, યુવા અધ્યયન
નવરત્નમ્, પાર્લા [૯૬, ૧ સી.ડી.]
અન્તઃકરણપ્રબોધ [૧ સી.ડી.]
પત્રાવલમ્બનમ્, હાલોલ [ગુજરાતી, ૯૪, ૨ સી.ડી.]
ભક્તિપ્રકરણ
સિદ્ધાન્તવચનાવલી [ગુજરાતી ૯૨, ૩ સી.ડી.]
ગોપીગીત [૨ સી.ડી.]
પુષ્ટિઅસ્મિતા [ગુજરાતી, ૧ સી.ડી.]
ગૃહસેવા ઔર વ્રજલીલા [૯૮, ૧ સી.ડી.]
સેવાકૌમુદી [ગુજરાતી ૯૨, ૨ સી.ડી.]
સેમિનાર : પુષ્ટિમાર્ગીય ફલ
પુરુષોત્તમસહસ્રનામ પ્રશ્નોત્તરી
પુષ્ટિઅસ્મિતા સંવર્ધન શિબિર,
હાલોલ (શરણાગતિ) ૨૦૦૭
ભરૂચ ૨૦૦૭
રાજકોટ ૨૦૦૮
વિશોધનિકા
ષોડશગ્રન્થ પાઠ
પુષ્ટિવિધાનમ્ [૯૬, ૪ સી.ડી.]
અન્તઃકરણપ્રબોધ, મદ્રાસ
ભક્તિવર્ધિની, પીપરીયા
ભક્તિવર્ધિની, જુનાગઢ (ગુજરાતી) ૧૯૯૨
સેવાફલમ્, કોલ્હાપુર ૧૯૫૭
બ્રહ્મવાદ
ભાગવતચિન્તન
  સ્કન્ધ ૧-૨, મુંબઈ
  સ્કન્ધ ૩, ગોંડલ (ગુજરાતી)
  સ્કન્ધ ૪, વડોદરા,   સ્કન્ધ ૫, ચેન્નઈ
  સ્કન્ધ ૬, મુંબઈ,
  સ્કન્ધ ૭ (ભૂમિકા), કિશનગઢ
  સ્કન્ધ ૭, કિનગઢ, સ્કન્ધ ૮, અમદાવાદ
ભાગવત પુજન-પારાયણ
  વડોદરા, ચેન્નઈ, મુંબઈ,
  કિશનગઢ,અમદાવાદ

ગોસ્વામી શ્રીશરદ્કુમારજી (માંડવી)

બાલ સંસ્કાર શિબિર પ્રાથમિક અધ્યયનઃ

  ધર્મ-શાસ્ત્ર-સમ્પ્રદાય-વ્રતોત્સવ-જીવાત્મા
  પુનર્જન્મ-કર્મ-ગુણત્રયવિભાગ-પુરુષાર્થ.
  અવૈદિક ધર્મો (યહૂદી-ઈસાઈ-ઈસ્લામ-
  જૈન-બૌદ્ધ)
  ભગવદ્ગીતા (અધ્યાય ૧,૨)
  શ્રીકૃષ્ણચરિત્ર, ઉચ્ચારશુદ્ધિ
  ચતુઃશ્લોકી-ભગવદ્ગીતા
  પુનરવર્તન-૧,૨(ચાણોદ)
  પુનરાવર્તન-૩-૪ (હાલોલ)
  ધર્મ-સમ્પ્રદાય, ભરૂચ
પુષ્ટિસિદ્ધાન્ત, તાલાળી-ગીર
સાધનદીપિકાઃ શ્લોક ૧-૧૨
સાધનદીપિકાઃ શ્લોક ૧૩-૩૯

ષોડશગ્રન્થઃ

  બાલબોધ
  સિદ્ધાન્તમુક્તાવલી [એમ્પીથ્રી ૧, વી.સી.ડી.૧૧]
  પુષ્ટિપ્રવાહમર્યાદાભેદ [એમ્પીથ્રી ૧, વીસીડી ૧૧, ડીવીડી ૨]
  સિદ્ધાન્તરહસ્ય [એમ્પીથ્રી ૧, વીસીડી ૧૧]
  નવરત્ન [એમ્પીથ્રી ૧, વીસીડી ૧૦]
  અન્તઃકરણપ્રબોધ [એમ્પીથ્રી ૧, વીસીડી ૧૧]
  વિવેકધૈર્યાશ્રય [એમ્પીથ્રી ૧, વીસીડી ૧૧]
  કૃષ્ણાશ્રય [એમ્પીથ્રી એમ્પીથ્રી ૧, વીસીડી ૧૦, ડીવીડી ૨]
  ચતુઃશ્લોકી [એમ્પીથ્રી ૧, વીસીડી ૧૦]
  ભક્તિવર્ધિની [એમ્પીથ્રી ૧, વીસીડી ૧૦, ડીવીડી૪]
  સંન્યાસનિર્ણય [એમ્પીથ્રી ૧, ડીવીડી૨]

निरोधलक्षणम्
સેવાફલમ્, અમદાવાદ

બાલ સંસ્કાર શિબિર સઘન અધ્યયન:

બાલબોધ
સિદ્ધાન્તમુક્તાવલી
પુષ્ટિપ્રવાહમર્યાદાભેદ
સિદ્ધાન્તરહસ્ય
વિવેકધૈર્યાશ્રય
કૃષ્ણાશ્રય
ચતુઃશ્લોકી
ભક્તિવર્ધિની
સંન્યાસનિર્ણય

પ્રમેયરત્નાર્ણવ:

પ્રપઞ્ચવિવેક–જીવવિવેક–મૂલરૂપવિવેક
પુષ્ટિવિવેક
પુષ્ટિભક્તિઅધિકાર વિવેક
સર્વાત્મભાવ–ફલવિવેક

ગોસ્વામી શ્રીયોગેશકુમારજી (ગોકુલ–પાર્લા)

સાધનદીપિકા
પ્રમેયરત્નાર્ણવ
પ્રપઞ્ચવિવેક–જીવવિવેક–મૂલરૂપવિવેક
પુષ્ટિવિવેક
પુષ્ટિભક્તિઅધિકાર વિવેક
સર્વાત્મભાવ–ફલવિવેક
સેવાકૌમુદી
પુરુષોત્તમસહસ્રનામસ્તોત્રમ્
શાસ્ત્રાર્થપ્રકરણમ્
ષોડશગ્રન્થપરિચય
સિદ્ધાન્તમુક્તાવલી
સિદ્ધાન્તરહસ્ય
નવરત્નમ્
કૃષ્ણાશ્રય
ચતુઃશ્લોકી

।। પ્રકાશકીય ।।

અભૂતપૂર્વ ઐતિહાસિક ઘટના અને પુષ્ટિમાર્ગીઓ માટે તો પાવન પર્વ સમી પુષ્ટિસિદ્ધાન્ત ચર્ચાસભાને આજે જોત જોતામાં ત્રેવીસ વર્ષો વીતી ગયાં. લગભગ એક પેઢી જેટલો સમય પસાર થઈ ગયો. ચર્ચાસભા પછી તરતમાં જ પૂજ્ય ગોસ્વામી શ્રીશ્યામ મનોહરજી (કિશનગઢ-પાર્લા) એ લખેલા શબ્દો ૧૦૦ % સત્ય પુરવાર થઈ રહ્યા છે. આપે લખ્યું હતું :

> **''આજે સમ્પ્રદાયની અનુગામી જનતાને જેવી રીતે અપસિદ્ધાન્તોથી ગેરમાર્ગે દોરવામાં આવી રહી છે, તે સ્થિતિમાં સાચા સિદ્ધાન્તો તરફ જો આપણને અગ્રસર થવું હોય તો આ ચર્ચાસભા તેમાં માઈલ્સ્ટોન્ સાબિત થશે''.**

વર્ષોથી ભગવત્સેવા-કથાનો ધંધો ચલાવી રહેલા ઉપદેશકો તેમજ કથાકારો ના પાપમાં જાણે-અજાણે સહભાગી બનીને પુષ્ટિપ્રભુ તેમજ મહાપ્રભુ નો મહાપરાધ કરી રહેલા અનેક પુષ્ટિમાર્ગીય ગુરુ-શિષ્યો આ ચર્ચાસભાને કારણે ધંધામુક્ત સત્ય-શુદ્ધ પુષ્ટિમાર્ગને જાણી શક્યા અને તેથી પુષ્ટિપ્રભુ તેમજ મહાપ્રભુ નો મહાપરાધ કરતાં અટક્યા. લાભ-પૂજા પરાયણ લાલચુ આધુનિક ગોસ્વામીઓ અને શોર્ટકટ્-રેડિમેડ ભક્તિ કરી લેવા ઈચ્છતા લોભીયા મૂઢ વૈષ્ણવો એ ભેગા મળીને ઉપજાવી કાઢેલો ધંધાદારી **હવેલી પંથ** અને સ્વગૃહમાં સ્વસર્વસ્વસમર્પણ પૂર્વક પ્રભુસેવાનો મહાપ્રભુએ દેખાડેલ **પુષ્ટિભક્તિમાર્ગ** ચર્ચાસભા પછી ચોખ્ખે-ચોખ્ખા જુદા પડી ગયાં. ધંધાદારી હવેલી પંથીઓ ગભરાયા. રેડીમેડીયા વૈષ્ણવો મુંઝાયા.

બીજો એક લાભ ચર્ચાસભાનો એ પણ થયો કે સમ્પ્રદાયના મૂળ ગ્રન્થોને ભાંડકીયામાં ધરબીને તે તરફ આંખો મીચીને નિશ્ચિન્તપણે ઠાકોરજીની સેવા-મનોરથોનો ધંધો ચલાવી રહેલા ગોસ્વામીઓ અને દેવદ્રવ્યનો પાતિત્યકારક પ્રસાદ ખાઈને રેડીમેડ ભક્તિ કરનારા શિષ્યો બન્નેની આંખો અચાનક ઉઘડી ગઈ. ગ્રન્થો ફંફોસાવા લાગ્યા. ભાંડકીયામાં ધરબી રખાયેલા ગ્રન્થોને તાજા હવા-ઉજાસ મળ્યા. મૂળ ગ્રન્થોની માંગ અચાનક વધી ગઈ. દાયકાઓથી બંધ પડી ગયેલી ગ્રન્થાશ્રિત અધ્યાપન-પ્રવચન ની પરંપરા પુનઃ શરુ થઈ ગઈ. ગ્રન્થોનું પ્રકાશન અને પુનઃ પ્રકાશન જોર-શોરથી થવા લાગ્યું. સમગ્ર પુષિષ્ટજગતમાં જાણે નવચેતનાનો સંચાર થઈ ગયો!

ખરેખર પુષ્ટિસિદ્ધાન્તચર્ચાસભાનું માહાત્મ્ય એવું છે કે જો ચર્ચાસભા આયોજિત થઈ ન હોત તો કોઈકે પાછું ગાવું પડતું : ''નાતર લીલા હોતી જૂની!...''. પુષ્ટિસિદ્ધાન્તચર્ચાસભાના આ માહાત્મ્ય સમજી શકનાર દરેક સિદ્ધાન્તનિષ્ઠ પુષ્ટિમાર્ગીએ પુષ્ટિસિદ્ધાન્તચર્ચાસભાના સ્પન્દનોને શાન્ત થવા ન દેવા જોઈએ.

આ ગ્રન્થનું પુનઃ પ્રકાશન કરવા પાછળનો ઉદ્દેશ્ય પણ એ જ છે કે નવી પેઢી કે જે પુષ્ટિસિદ્ધાન્તચર્ચાસભાથી અજાણ છે તેમના સુધી એના સ્પન્દનો પહોંચે અને તેમના અંદર પણ સિદ્ધાન્તનિષ્ઠા જાગૃત થાય.

વિજયા દશમી, વિ.સં.૨૦૭૨ | **શ્રીવલ્લભાચાર્ય ટ્રસ્ટ વતી**

વલ્લભાબ્દ ૫૩૮ | ગોસ્વામી શરદ્

।। આદ્યસમ્પાદકીય।।

ચર્ચાસભાકે યા વિસ્તૃત વિવરણકો પ્રકાશન સબ પુષ્ટિમાર્ગીનકી ઉત્કંઠા, કુશંકા, પૂર્વગ્રહ, અશ્રદ્ધા, નિરાશા, દિગ્મૂઢતા, નિશ્ચિંતતા, નિષ્ક્રિયતા, અજ્ઞાન, અન્યથાજ્ઞાન, સ્વચ્છન્દતા ઔર નિરંકુશતાકો નિવારક હોયગો ! આજ હમકુ યે પ્રકાશિત કરતે ભયે એક મુકામ પે પહોંચવેકો હર્ષ, ચૈન, સંતોષ, ઉલ્લાસ ઔર આશા કો અનુભવ હો રહ્યો હૈ; એક યાદગાર અવિરત યાત્રાકો અવાન્તર ફલ.

૪ દિનકી કાર્યવાહી કો રીપોર્ટ ૩ મહિને બાદ ! યે સમય હમકુ યાકુ સર્વાવિરક ઔર યથાશક્ય પ્રામાણિક બનાયવેમેં લગ્યો હૈ. સભામેં ઉપસ્થિત હર વાચક યાકી ગવાહી દેગો ઐસો હમકુ વિશ્વાસ હૈ. યે આત્મવિશ્વાસ ઔર શ્રોતા – વાચકનકો વિશ્વાસ સમ્પાદન હી હમારે પરિશ્રમકો ફલ હૈ. યે સહી હૈ કિ સમગ્ર કાર્યવાહી કો ઓડિયો – વિડિયો રેકોર્ડિંગ કિયો ગયો થો; પર હર ઉપકરણકી અપની એક મર્યાદા હોવે હૈ. યે ઉપકરણ વોહી રેકોર્ડ કર સકે હૈં જો ઉનકે ઠીક સામને ઘટિત હોતો હોય પ્રાયઃ શ્રોતાગણમેંસૂ બોલે જાતે શબ્દ યામેં છૂટ જાય હૈ. ઓડિયો કેસેટમેંસૂ કાગજપે ઉતારનો, વાકી જાંચ કરની, ઓડિયો કેસેટમેં અસ્પષ્ટ – ત્રુટિત અંશનકુ વીડિયો કેસેટમેંસુ ઉપલબ્ધ કરાનો, વા સબકુ કમ્પ્યુટરમેં ફીડ કરનો, પ્રૂફ રીડિંગ કરનો, સાથસાથમેં ફોટો ઔર કેસેટનકુ તૈયાર કરની; ઔર યે સબ તનાવભરી સાવધાની કે સાથકે આપ સબ યા મામલેમેં કિતને સંવેદનશીલ હો; હમ સમજે હૈં કિ હમારો પ્રથમ હી પ્રયાસ હોવેસુ આપલોગનકુ ક્ષમ્ય ગિનનો ચહિયે ઈતનો સમય.

સભાકી સમ્પ્રદાયમેં વ્યાપક પરન્તુ અસ્પષ્ટ પ્રસિદ્ધિકુ દેખતે ભયે હમને યાકુ બોધદાયક બનાને કે બજાય દસ્તાવેજી બનાવે કો અધિક પ્રયાસ કિયો હૈ. ન હમને વ્યાકરણકી ભૂલેં સુધારી હૈં ઔર ન હી અપને શબ્દ જોડકર વાક્યનકો પૂર્ણ બનાયવેકો પ્રયાસ કિયો હૈ. અસ્પષ્ટ કિં વા ત્રુટિત વાક્યનકુ અપને સ્મરણ ઔર અનુમાનકે આધારપે, આવશ્યકતા લગી હતી વહીં, પૂર્ણ કિયે હૈં, જાસુ કિ મહત્ત્વપૂર્ણ વિધાન માત્ર અસ્પષ્ટતાકે કારણ છૂટ ન જાય. આશા હૈ આપ સબ યા મનોભાવનાસુ સમ્મત હોંગે. આપ સમ્પૂર્ણ કાર્યવાહી ન સહી, હર સભાસદકી મનોભાવના તો જરૂર સમજ પાઓગે. સ્પષ્ટીકરણ યા અસ્પષ્ટીકરણકી શૃંખલા તો ઉન – ઉન વક્તાનને શુરૂ કરી દી હૈ યા પ્રકાશનસુ પહલે હી ! આપ ઉનસુ હી ઉનકે વિધાનનકો અર્થ યા પ્રમાણાદિ પૂછ સકો હો. જો ઉનને હમારે સામને કહ્યો વો હી હમને તો યહાં રખ દિયો હૈ.

ઔર તીન – ચાર સંવાદ ભી હમારે ચિરાકાંક્ષિત હૈં – ગુજરાતીભાષિનકો વ્રજભાષાસુ, હિન્દીભાષિનકો ગુજરાતીભાષાસુ, હિન્દીભાષિનકો ગુજરાતીલિપિસુ ઔર ગુજરાતી ભાષિનકો દેવનાગરીલિપિસુ. યા લિયે હમને વ્રજભાષામેં કી કાર્યવાહી ગુજરાતીલિપિમેં પ્રકાશિત કી હૈ. આશા હૈ કિ વો સંવાદ ભી સમ્પન્ન હો ! પરિશિષ્ટમેં હિન્દીભાષિનકે લિયે ગુજરાતીલિપિમેં બારાખડી દી હૈ.

હમારે બનતે હમને કોઈ કસર નહીં છોડી હૈ સંવાદસ્થાપનમેં; અબ તો આપ સબનકી બારી હૈ.

પુષ્ટિસિદ્ધાન્તચર્ચાસભા વિષયાનુક્રમ

૧.	ચર્ચાસભામાં ભાગ લેવા માટેના ત્રણ આમન્ત્રણપત્રો	
૨.	ચર્ચાસભામાં ભાગ લેવા માટેનું જાહેર આમન્ત્રણ	
૩.	પ્રથમ દિવસ દિ.૧૦।૧।૧૯૯૨ પ્રથમ સત્ર	૧
૪.	પ્રથમ દિવસ મધ્યાન્તરોપરાન્ત દ્વિતીય સત્ર	૩૨
૫.	દ્વિતીય દિવસ. દિ.૧૧।૧।૧૯૯૨ પ્રથમસત્ર	૫૩
૬.	દ્વિતીય દિવસ મધ્યાન્તરોપરાન્ત દ્વિતીય સત્ર	૭૮
૭.	તૃતીય દિવસ દિ. ૧૨।૧।૧૯૯૨ પ્રથમ સત્ર	૧૧૩
૮.	તૃતીય દિવસ મધ્યાન્તરોપરાન્ત દ્વિતીય સત્ર	૧૮૫
૯.	ચર્ચાસભાના બીજા દિવસે સભાસમાપનમાં ગો.શ્રીકલ્યાણરાયજીએ સભાના નિયમો વિરુદ્ધ જાહેરમાં અચાનક કરેલ વ્યક્તિગત આક્ષેપોનો ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીદ્વારા ખુલાસો.	૨૧૭
૧૦.	ચતુર્થ દિવસ દિ. ૧૩।૧।૧૯૯૨ પ્રથમ સત્ર	૨૪૨
૧૧.	ચતુર્થ દિવસ મધ્યાન્તરોપરાન્ત દ્વિતીય સત્ર	૨૯૨
૧૨.	કેટલાક રજિસ્ટર્ડ અભિપ્રાયો	૩૧૦
૧૩.	પુષ્ટિસિદ્ધાન્ત ચર્ચાસભામાં ગો.શ્રીશ્યામ મનોહરજી(કિશનગઢ-પાર્લા) એ વિચારાર્થે પ્રસ્તુત કરેલ 'સિદ્ધાન્તવચનાવલી' ના વિવિધ વિષયોના ભાવાનુવાદમાં ઉપસ્થિત મહાનુભાવોએ દર્શાવેલ પોતાની સહમતિ/અસહમતિ નું કોષ્ઠક	૩૧૩
૧૪.	પુષ્ટિસિદ્ધાન્તચર્ચાસભાનું સંક્ષિપ્ત વૃત્ત	૩૧૪
૧૫.	શ્રીવલ્લભના સિદ્ધાન્ત વિરુદ્ધ કુટિલ ષડયન્ત્ર	૩૧૮
૧૬.	ગો.શ્રીહરિરાયજી(જામનગર)એ લખી આપેલ શુભાભિનન્દન પત્રનો રદિયો	૩૧૯
૧૭.	અમદાવાદના ગોસ્વામી આચાર્યોએ પ્રસિદ્ધ કરેલ સંયુક્ત ઘોષણાપત્ર	૩૨૦
૧૮.	બીજી ચર્ચાસભાના આયોજન માટેનું આમન્ત્રણ પત્ર	૩૨૬
૧૯.	સમ્ભાવિત વિવાદાસ્પદ પક્ષોની સૂચિ	૩૨૯
૨૦.	ગો. શ્રીહરિરાયજી (જામનગર)એ સિદ્ધાન્ત તરીકે માન્ય અને કબૂલ કરેલ પક્ષોની સૂચિ	૩૩૬
૨૧.	ઉપપત્તિનો વિચાર	૩૪૯
૨૨.	ગો.શ્રીહરિરાયજીએ ચર્ચામાં કરેલ શાખાચંક્રમણનું નિરસન	૩૫૫
૨૩.	સુરતના ગોસ્વામીઓએ છાપેલ 'સેવાદેવદ્રવ્યાદિવિમર્શ'(વચ્ચે) અને તેના ખંડનમાં પૂજ્ય ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીએ ચાર ભાગમાં છાપેલ 'વિશોધનિકા' ના ફોટોસ્	૩૬૮

૨૪. સિદ્ધાન્તઘોષણાપત્ર પ્રકટ કરવાની ભૂમિકા :
નિ.લી.ગો. શ્રીરણછોડાચાર્ય પ્રથમેશજી દ્વારા લિખિત આગ્રહપત્રો ૩૬૯

૨૫. સંયુક્તઘોષણાપત્ર ૩૭૪

૨૬. સંયુક્તઘોષણાપત્ર પર ગોસ્વામી મહાનુભાવોના મૂળ હસ્તાક્ષરોની ફોટો કૉપી તેમજ તેમના ફોટોગ્રાફ્સ્ ૩૯૦

૨૭. સંયુક્તઘોષણાપત્રના સમર્થનમાં મળેલ ગોસ્વામી મહાનુભાવોના પત્રો
નિ.લી.ગો.શ્રીગોવિન્દલાલજી મહારાજ (કડી-કોટા) ૩૯૪
નિ.લી.ગો.શ્રીવ્રજભૂષણલાલજી મહારાજ (જામનગર) પત્ર-૧ ૩૯૫
નિ.લી.ગો.શ્રીવ્રજભૂષણલાલજી મહારાજ (જામનગર) પત્ર-૨ ૩૯૬
ગોસ્વામી શ્રીબાલકૃષ્ણજી મહારાજ (સુરત) ૩૯૮
ગોસ્વામી શ્રીઅનિરુદ્ધલાલજી મહારાજ (માંડવી-હાલોલ) ૪૦૦
ગોસ્વામી શ્રીમધુસૂદનજી મહારાજ (ચેન્નઈ) ૪૦૧
પંચમ પીઠાધીશ ગોસ્વામી શ્રીગિરિધરલાલજી મહારાજ (કામવન) ૪૦૨
ગોસ્વામી શ્રીમથુરેશ્વરજી મહારાજ (સુરત) ૪૦૩

૨૭. અમૃતવચનાવલી ૪૦૪

ચર્ચાસભામાં ભાગ લેવા માટેનું આમન્ત્રણ-૧

स्वस्ति श्रीमत्सु श्री

यथोचितं नमस्कारादयः विलसन्तुतराम्.

आप सभी बडेनकूं यह तो अवगत है कि विगत कुछ वर्षनसूं अपने संप्रदायमें भगवत्सेवा सेव्यस्वरूप ब्रह्मसम्बन्धदीक्षा सन्मुखभेंट सामग्रीभेंट मनोरथभेंट भागवतकथासप्ताह व्रजयात्रा आदि प्राणोपम विषयनपे भी संप्रदायमें अति तीव्र मतभेद चल रह्यो हे. या मतभेदके कारण वयसा, विद्यया तथा सम्बन्धमें भी हमसूं ज्येष्ठ गोस्वामिबालकनके लेखन, व्याख्यान तथा वार्तालापन में भी कई बार अतिशय कटुता वृद्धिंगत होती दीख रही है, याके कारण न केवल अपनी अनुगामी वैष्णवजनतामें ही; अपितु हमारे जैसे कमउम्रके गोस्वामिबालकनमें भी अनिश्चय संशय तथा दिग्भ्रमके कारण थोडेबहोत अविश्वास और अनास्थाके विचार, वाणी तथा व्यवहार प्रकट होवे लगे हैं. क्या ये विपत्ति आपकू उपेक्षणीय लगे हे ?

यदि नहीं तो हम सभी अवयस्क अथवा हाल ही मे वयस्क बने गोस्वामिबालक आपसूं ये सविनय उपेक्षा रखे हें कि हमारे द्वारा आयोजित या विचारसभामें पधारके आप हमारी; तथा अपने संप्रदायके सिद्धान्तनकू गंभीरतासूं समझवे या निर्धारित करवेकी निष्ठा रखवेवाले सभी वैष्णवकी भी, जिज्ञासा चिन्ता तथा निराशा कू दूर करवेकी अति महती कृपा करोगे.

सभास्थल: विश्वकर्मा बाग, ३६-३७,
बजाज रोड, पारला(पश्चिम),
मुंबई-४०००५६.
दिनांक : १०-११-१२ जनवरी, १९९२
समय : प्रतिदिन : ४-६ (सायं) तथा ८-१० (रात्री)

पुनश्च : या विषयमे जब-तब हमारे सामने रखे जाते पूर्वाचार्यनके वचनकी सूचि या पत्रके साथ संलग्न हे.

इन वचननकू आगे रखनेकी कछू या कोई भी चर्चा करवेको सदाग्रह दुराग्रह या हठाग्रह रखनेवालेनको कहनो है ‘‘जो कोई गोस्वामिबालकमें अथवा विद्वान शास्त्रीमें

साहस होय वो इन वचननको जो अर्थ हम लोग कर रहे हें वासू मित्र कोई अर्थ करके दिखला देवे.''

क्या सचमुचमें इन वचननको अन्य कोई आशय नहीं है? या फिर हम जैसेनपे खोटी धाक जमावेके लिये एसे कहो जा रह्यो है? याको निर्णय भी तभी हो सके जब आपके जैसे अनुभवी वयोवृद्ध या विषयमें हमारे जैसे कमउम्रके बालकनकी कठिनाईकू सहानुभूतिपूर्ण दृष्टिसूं देखवेको कष्ट लेवें.

किमधिकं ज्ञानवृद्धेषु वयोवृद्धेषु च?

भवदीय

(१)गो. व्रजप्रिय	(२)गो. नीरजकुमार	(३)गो. मनोज
(४)गो. योगेश	(५)गो. शरद	(६)गो. शरद
(७)गो. पीयूष	(८)गो. पंकज	(९)गो. मिलन
(१०)गो. विट्ठल	(११)गो. गोपेश	(१२)गो. भूषण

प्रेषक : गोस्वामी योगेशकुमार
मनुभवन, भगतसिंह रोड,
पार्ला पश्चिम, मुम्बई– ४०००५६.

ચર્ચાસભામાં ભાગ લેવા માટેનું આમન્ત્રણ-૨

स्वस्ति श्रीमत्सु श्री

यथोचितं नमस्कारादयः विलसन्तुतराम् ।

हमारे द्वारा आयोजित विचार सभाके संदर्भमें आमंत्रण पत्र एवं वचनावली आपकू प्राप्तभये होयगे. याकी प्रतिक्रियाके रूपमें पत्र द्वारा या मौखिक रूप सू कछुक प्रश्न उपस्थित भये है जिनको स्पष्टीकरण करनो आवश्यक है.

हम लोगोंने या सभाके आयोजनको विचार करके, उपस्थित विवादके संदर्भमें पूर्वाचार्यनुकी वचनावली गो.श्रीश्याममनोहरजी सू प्राप्त की है. उनको कहनो यह है कि उनको सारो अभिप्राय या वचनावलीके आधार पर है. जाके भावार्थको विचार आप सभी बडेनकूं या सभामें करनो है. उन्होंने या वचनावलीको भावार्थ प्रकट कियो है जो हमकू प्राप्त भयो है और आपकूं भी शीघ्र मिलेगो. उनके पत्रके अनुसार या विषयमें कोइ चर्चाकी आवश्यकता नहीं है सिवायकी आप सभी भी आपको या वचनावली पर अपने भावार्थ लिखित/मौखिक रूपसूं प्रकट करें. या स्थितिमें कोइ निर्णायक या मध्यस्थकी आवश्यकता नहीं रहे है एसो हमे लगे है. उनके पत्रमें प्रकट भाषा और भावनसुं हमारो कछु लेनोदेनो नहि है, बावजुद याके यदि प्रक्रिया सुं सभी अपनो भावार्थ प्रकट करें तो भरी सभामें कलहपूर्ण विवादकी संभावना नहि रहेगी यह शायद आपकूंभी अपेक्षित होयगो. इन वचननके भावार्थ और प्रदत्त शीर्षकके साथ संगतिके निर्धारणार्थ पूर्वाचार्यनके अन्य वचन आवश्यक होय उनको विचार क्यो नहि करनो ? अवश्य करनो ओर इतर भाषा साहित्यको विचार करनो कि नहि यह तत्काल आप सबन द्वारा ही निर्धारित कियो जायगो यह अपेक्षा रखे है.

ये कार्यक्रम कोइ अन्तिम निर्णयकी घोषणा करनेके लिए आयोजित नहीं कियो है प्रत्युत कोइभी सर्वमान्य निर्णय पर पहोचवेकी वैचारिक प्रक्रियाको प्रारंभ किनो हि हमारो उद्देश्य है. या कार्यक्रममें आप बड़ेनके सहयोग से ही या दिशामें किये जानेवाले अपन सबनके भावी प्रयत्नकी सार्थक सफलता निर्भर करें हैं.

इतने स्पष्टीकरणके बाद एसो लगे है कि आपकी शंकाओंको समन हो गयो होयगो

ओर आप सभी सू यह निवेदन है कि कोइ भी पूर्वाग्रह या संशय रखे बीना जरूर पधारोगें. अगर सभी आचार्यवर्ग व वैष्णव समाज संगठीत होयके, संप्रदायको हि एक व्यक्ति मानकर प्रवृत हो तो कोनसी शक्ति अपनेको अपने उद्‌देश्य सू हठा पायगी? फिर तो कोइ भी हानी व लाभ व्यक्तिगत नहीं रह जाय है.

किमधिकं ज्ञानवृद्धेषु वयो वृद्धेषु च?

भवदीय : गो.योगेश

प्रेषक : गोस्वामी योगेशकुमार
मनुभवन,
भगतसिंह रोड,
पार्ला (पश्चिम), मुम्बई– ४०००५६.
टे.नं. ६३६४५७५

ચર્ચાસભામાં ભાગ લેવા માટેનું આમન્ત્રણ-૩

।। श्रीहरिः ।।

दिनांक : ३१-१२-१९९१

स्वस्ति श्रीमत्सु श्री

यथोचितं नमस्कारादयः विलसन्तुतराम् ।

आपकू पूर्वप्रेषित हमारे दोनों पत्र प्राप्त भये होंगे. अब हम ये आशा रखें हें कि अपने यह कार्यक्रमसू सम्बन्धित सभी शंका-कुशंकानको निराकरण हो गयो होयगो. यदि अपने मार्गके इतिहासमें अपन देखें तो ये कार्यक्रम एक अनोखो-अद्वितीय कार्यक्रम होवे जा रह्यो हे. हम सभी आप बड़ेनसू तथा आपके घरके सभी युवा गोस्वामी आचार्यनसू ये अपेक्षा रखे हैं कि आप सभी या सम्मेलनमें पधारके संप्रदायके प्रति अपने उत्तरदायित्वके अनुसन्धानकू प्रगट करोगे. ये कार्यक्रम संप्रदायको अपनो ही हे. अतः यदि याकी उपेक्षा भई तो अप्रत्यक्षरूपसू क्या ये समस्त संप्रदायकी उपेक्षा नहीं कही जायेगी?

श्रीमहाप्रभुजी तथा आप सब बड़ेनकी कृपा तथा शुभकामना सू ही या कार्यक्रमको आयोजन हो पायो है. अतः अब तो हम आपसूं दूर रहके शुभकामना लिख भेजवेसू भी अधिक या विचारसभामें आपकी उपस्थितिकी ही कामना करे हैं. हम फिरसू या बातको स्मरण दिवानों चाहेंगें कि ये कोई शास्त्रार्थ (वाद-विवाद)को आयोजन नहीं हे, क्योंकि बिना मतनकी स्पष्टताके कौन कौनके साथ शास्त्रार्थ करेगो. अतशास्त्रार्थ तो हो ही नहीं सके हे. अतः या कार्यक्रममें तो, मुख्यरूपसू, हमारेद्वारा प्रेषित वचनावलीको भावानुवादमात्र करवेको हे. ये भावानुवाद लिखित अथवा मौखिक दोनोही रूपसू स्वागतार्ह हे. अनिवार्य कारणसू यदि आप या सभामें उपस्थित नहीं हो रहे हो तो, यद्यपि ये अपेक्षा हम नहीं रखे हैं. वा स्थितिमें आप प्रेषित वचनावलीको लिखित भावानुवाद आपके हस्ताक्षर सहित भेजके आप अपनी पत्रद्वारा उपस्थितिसू भी अनुग्रहीत करोगे. अन्यथा सभामें जब हम किन-किनकूं वचनावली भेजी वाकी नामसूचि बांचेगे तब आपको अभिप्राय क्यों नही आयो वाको क्या खुलासा देंगे. आपको भावानुवाद हमारे पास नहीं होयगो तब हम क्या कहेंगे? हमारी या विषमताकू, आप भी सहानुभूतिपूर्ण भावसू विचारोगे.

विशेषमें ये अवधेय हे कि अपन सबनकी वैचारिक शिथिलता तथा स्थानोचित उत्तरदायित्वके निर्वाहाभावके फलस्वरूप वैष्णव जगत स्वयं ही सिद्धान्त तथा कर्तव्य निर्धारण करतो हो गयो हे जो कि अपनी स्थितिकु देखते भये उचित भी हे. या सन्दर्भमें हमकु अन्तरराष्ट्रिय पुष्टिमार्गीय वैष्णव परिषद (कच्छ–मांडवी शाखा)को एक पत्र प्राप्त भयो हे. ये पत्र आपकु भी प्राप्त भयो होयगो. पत्रमें अन्य जो कुछ होय पर एक बात सत्य कही गयी है

''आपणा मार्गमा पण केटलाक समयथी आवुं विरोधाभासी वलण जोवामां आव्युं छे. विद्वान धर्माध्यक्षोनुं ए परम कर्तव्य बनी जाय छे के जेवो विरोधाभास देखाय के तरत ज तेनुं शमन करे. प्रभु इच्छाथी आवी परंपरा पुष्टिमार्गमांथी अदृश्य थई गई छे. आवी परिस्थितिमां प्रवर्तमान विवादास्पद व्यवहरोनी सैद्धान्तिक स्थितिनुं निर्धारण करवानी जवाबदारी प्रत्येक निष्ठावान वैष्णवनी थई जाय छे ए निर्विवाद छे.''

यदि या प्रकारसु सभी लोग स्वातन्त्रतया निर्णय लेते हो जायेंगे तब तो संप्रदायमें आचार्यस्थानकी कोई आवश्यकता ही नहीं रहे जायेगी. क्या एसी स्थिति आपकु स्वीकार्य होयगी? अतः आपसु पुनः करबद्ध प्रार्थना है कि या कार्यक्रमकी गंभीरता तथा महत्वकु दृष्टिगत करके निशंक होके पधारें. यदि या कार्यक्रमके समयमें आपके अन्य कोई कार्यक्रम भी निर्धारित हो गये हों तो समस्त संप्रदायके हितको विचार करके उन कार्यक्रमनकुं कछु दिननके लिये विलंबित करके भी आप पधारोगे तो संप्रदाय आपको ऋणि रहेगो.

अन्तमें ये उल्लेखनीय हे कि या कार्यक्रममें कोईभी तरहके व्यक्तिगत अथवा व्यवहारगत विषयकी चर्चा नहीं की जायगी जासु कि कोई अप्रत्याशित परिस्थितिको निर्माण होवे. या कार्यक्रमके सन्दर्भमें किये जाते हमारे प्रयासनमें ये हमारो अन्तिम प्रयास हे. आशा हे आप हमकु निराश नहीं करोगे.

दिनांक : ३१–१२–१९९१.

भगवदीय
गो. शरद

सम्पर्क स्थल : गोस्वामी योगेशकुमार
मनुभवन, भगतसिंह रोड, पार्ला–पश्चिम, मुम्बई–५६
फोन नं. ६३६४५७५

ચર્ચાસભામાં ભાગ લેવા માટેનું જાહેર આમન્ત્રણ

મુંબઈ સમાચાર સોમવાર તા.૧૮-૧૧-૯૧

|| વિજયતે શ્રી વલ્લભો મહાપ્રભુઃ ||

પુષ્ટિમાર્ગીઓને જાહેર આમંત્રણ

આથી સર્વે પુષ્ટિમાર્ગીઓને જણાવતાં હર્ષ થાય છે કે ''આપણા સમ્પ્રદાયમાં ભગવત્સેવા એ જાહેર અનુષ્ઠાન હોઈ શકતું નથી અથવા તો તેમ કરવાથી કોઈ પણ જાતનો સૈદ્ધાન્તિક બાધ થતો નથી જ.'' આ બાબતે સર્વે પુષ્યિમાર્ગીઓ એકત્ર થઈ કંઈક સૈદ્ધાન્તિક નિષ્કર્ષ લાવી શકે તેમ જ પરસ્પર વિસંવાદનો અંત આવે તે અંગે એક સદ્ભાવપૂર્ણ ચર્ચાસભા નીચેના સ્થળે તેમજ સમયે આયોજિત કરવામાં આવી છે. આ જાહેરાત દ્વારા સર્વે વિદ્વાન શાસ્ત્રીઓ તેમજ પૂ.પા.ગોસ્વામી બાળકોને આ ચર્ચાસભામાં આમંત્રિત કરીએ છીએ.

સભા સ્થળ : વિશ્વકર્મા બાગ, બજાજ રોડ, વિલેપાર્લે (પશ્ચિમ) મુંબઈ.

દિવસો : ૧૦-૧૧-૧૨ જાન્યુઆરી ૧૯૯૨.

સમય : સાંજે ૪ થી ૬ તથા ૮-૦૦ થી ૧૦-૩૦.

મનુભવન ભગતસિંહ રોડ, વિલેપાર્લે (પશ્ચિમ)

આમંત્રક
ગોસ્વામી યોગેશકુમાર અને સહયોગીઓ

સૌજન્ય : શ્રી લક્ષ્મીદાસ મોરારજી

પુષ્ટિ સિદ્ધાન્ત ચર્ચાસભા

પ્રથમ દિવસ, દિ.૧૦-૧-૯૨ પ્રથમ સત્ર પ્રારમ્ભ.
ઉદ્‌ઘોષકઃ ગો.શ્રીશરદકુમારજી (માંડવી)

સભી બડેનકૂ પ્રણામ કરકે સભાકી કાર્યવાહીકો પ્રારમ્ભ કરનેકી અનુમતિ ચાહુ હું.

ચિન્તાસન્તાનહન્તારો યત્પાદામ્બુજરેણવઃ
સ્વીયાનાં તાન્નિજાચાર્યાન્ પ્રણમામિ મુહુર્મુહુઃ।।૧।।
યદનુગ્રહતો જન્તુઃ સર્વદુઃખાતિગો ભવેત્
તમહં સર્વદા વન્દે શ્રીમદ્વલ્લભનન્દનમ્।।૨।।
અજ્ઞાનતિમિરાન્ધસ્ય જ્ઞાનાંજનશલાકયા
ચક્ષુરુન્મીલિતં યેન તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ।।૩।।
નમામિ હૃદયે શેષે લીલાક્ષીરાબ્ધિશાયિનમ્
લક્ષ્મીસહસ્ત્રલીલાભિઃ સેવ્યમાનં કલાનિધિમ્।।૪।
ચતુર્ભિશ્ચ ચતુર્ભિશ્ચ ચતુર્ભિશ્ચ ત્રિભિસ્તથા
ષડ્ભિર્વિરાજતે યોસૌ પંચધા હૃદયે મમ।।૫।।

પ્રધાનરૂપસૂ યા ચર્ચાસભાકો માધ્યમ વ્રજભાષા રખેંગેં. જો ભી વૈષ્ણવ લોગ વ્રજભાષાસૂ પરિચિત ન હોવેં ઉન લોગનકૂ યે સૂચના હૈ કિ હમારે દ્વારા દિયે જાતે હર વક્તવ્યકૂ ધ્યાનપૂર્વક સુનેં જાસૂ કિ જો ચર્ચા ચલે વાકે અંદર સબકો અભિનિવેશ હોવે.

પ્રારમ્ભમેં હમ ચર્ચાસભાકે અંદર હમારે સહયોગી સભી મહાનુભાવનકી ઓરસૂ હમારે પ્રયાસકૂ બહોત હી મહત્ત્વપૂર્ણ સમજકે ઉદાર દષ્ટિસૂ દેખકે યહાં પધારે હૈં વે સભી ગોસ્વામી આચાર્યચરણ એવં બેટીજી, બહુજી એવં સભી વૈષ્ણવનકૂ હૃદયસૂ ધન્યવાદ દેવે હૈં.

સમ્પ્રદાયકી આજકી સ્થિતિકૂ દેખતે ભયે યે જો કાર્યક્રમ હૈ વો કુછ એક અલગ હી ઢંગકો હૈ. ન તો હમ લોગનકૂ ઐસે કોઈ કાર્યક્રમકો બહુત જ્યાદા અનુભવ હૈ ઔર ન હી અપને સમ્પ્રદાયમેં યા તરહકે કાર્યક્રમ યાસૂ પૂર્વ ભયે હૈં. યા કારણસૂ પ્રથમ પ્રયાસકે અંદર સબ લોગનકૂ યામે કુછ અપ્રત્યાશિત હોનેકી શંકા; યાકી વ્યવસ્થા ક્યા હૈ, યાકે નિયમ ક્યા હૈં-યે સબકે બારેમેં કુછ ન કુછ જિજ્ઞાસા ભી હૈ ઔર અભી ભી હો રહી હૈ. યે કુછ 'સેમિનાર'કે ઢંગકો કાર્યક્રમ હૈ તો વૈષ્ણવજનતા ભી પહેલી હી બાર યા તરહકે કાર્યક્રમકૂ દેખેગી ઔર સુનેગી.

અપને સમ્પ્રદાયકી સ્થિતિસૂ આજ કોઈ હી વ્યક્તિ ઐસો હોયગો જો અપરિચિત હો. સંગઠન, અધ્યયન, અધ્યાપન, માર્ગકિ સિદ્ધાન્તકો જ્ઞાન આદિ બહોતસે વિષય હૈં જિનકે

વિષયમેં કઈ સાલનસૂ એક હી તરહકી વિચારધારા ચલી આ રહી હૈ : યાકે બારેમેં કુછ કરનો ચાહિયે. ''કુછ કરનો ચાહિયે'' યા તરહકે સંકલ્પસૂ હમ આગે બઢ હી નહીં પાયે હૈં, આજ તક. કુછેક અલ્પપ્રયાસ ભયે ભી હૈં યા દિશામેં. બાવજુદ વાકે, જા તરહકો સહયોગ સમગ્ર સમ્પ્રદાયકે અંદરસૂ મિલનો ચહિતો થો વો અભી તક ભી પ્રાપ્ત નહીં ભયો. યા દિશામેં હમારો ભી યહી પ્રયાસ રહ્યો કિ બહોતસે પ્રયાસ આજકે પૂર્વ ભી ભયે, હમ ભી એક પ્રયાસ ઔર કર દેખેં.

યા સભાકો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય હૈ : શ્રીમહાપ્રભુજીકે સિદ્ધાન્તકો જ્ઞાન. ક્યા યાકો આશય યે હૈ કિ કોઈ જાને હી નહીં હૈ કિ શ્રીમહાપ્રભુજીકો સિદ્ધાન્ત ક્યા હૈ? યે કહનેકો હમારો આશય નહીં હે. પરન્તુ આજકે આચાર્યનકે વક્તવ્ય, ઉનકે લેખ, ઉનકી વ્યક્તિગત ચર્ચા આદિમેં કઈ વિષય ઐસે હૈં જા કે અંદર કુછ-કુછવિષમતા દેખવેમાં આવે હૈં; જા કે અંદર કોઈ બાત હો રહી હો ઐસો સ્વરૂપ ખડો નહીં હો રહ્યો હૈ. યે દેખતે ભયે હમ જૈસે જો યુવા આચાર્ય હૈં વે ઔર જો જનસામાન્ય વૈષ્ણવ અનુયાયીગણ હૈં વે, ઉન સભીનકે મનમેં અપને યહાંકે સિદ્ધાન્તકો સચ્ચો સ્વરૂપ ક્યા હૈ યા બારેમૈં બડી અનિશ્ચયકી સ્થિતિ હૈ. સભી અપની-અપની તરહસૂ અપની-અપની બાત કર રહે હૈં ઔર વોહી શ્રીમહાપ્રભુજીકો સિદ્ધાન્ત હૈ ઐસો પ્રતિપાદન ભી કર રહે હૈં. મેરેકૂ માનનેવાલે મૈં જો કહ રહ્યો હૂં વાકૂ શ્રીમહાપ્રભુજીકો સિદ્ધાન્ત કહ રહે હૈં, કોઈ ઔરકૂ માનનેવાલે ઉનકે વચનકૂ શ્રીમહાપ્રભુજીકો સિદ્ધાન્ત કહ રહે હૈં. યહાં તક તો કોઈ આપત્તિકી બાત નહીં હૈ, પરન્તુ જબ મેરે ઔર કોઈ અન્યકે વક્તવ્યકે અંદર બહોત બડો વિરોધાભાસ દેખવેમૈં આવે તબ તો યે સન્દેહકી સ્થિતિ હો હી જાવે હૈ કિ મૈં સચ્ચા યા વે. યે દુવિધા બહોત સમયસૂ અપને યહાં ચલ રહી હૈ. યા સ્થિતિકૂ દેખતે ભયે હમકૂ યે વિચાર ભયો કિ ક્યોં ન જો સિદ્ધાન્તકે ઉપદેશક હૈં ઉનકૂ જાહિરમૈં એક સ્થાનપે એકત્રિત કરકે યા વિષયકો વિચાર કિયો જાય જાસૂ કિ વૈષ્ણવજનતા ભી યે બારેમેં સ્પષ્ટ હો જાય કિ શ્રીમહાપ્રભુજીકો સિદ્ધાન્ત ક્યા હૈ ઔર હમ જૈસે યુવા આચાર્ય, જો કિ ભવિષ્યમેં સમ્પ્રદાયકી બાગડોર સમ્ભાલેંગે, વે ભી યે બાતમેં સ્પષ્ટ હો જાએં કિ શ્રીમહાપ્રભુજીકો સિદ્ધાન્ત ક્યા હૈ.

શ્રીવલ્લભાત્મજ બાલકૃષ્ણજી એક બહોત હી સુન્દર આજ્ઞા કરે હૈં: ''વ્યાખ્યાનરીતિરપરૈર્બહુધા વિભિન્નાઃ સિદ્ધાન્તરીતિમતિરેવ ચ નાન્યથા સા.'' હમારી પૂર્વધારણા ઐસી કોઈ નહીં હૈ કિ આજકે જો આચાર્ય હૈં ઉનકે વક્તવ્યમેં વસ્તુતઃ વિરોધાભાસ હૈ, યા કોઈ સિદ્ધાન્તકો ઉપદેશ કર રહ્યો હૈ ઔર દૂસરો અપસિદ્ધાન્તકો. હમારે મનમેં જો ધારણા હૈ વો યે હૈ કિ કુછ તો અલગાવ દિખાઈ દે હી રહ્યો હૈ. શ્રીબાલકૃષ્ણજી ભી યે હી આજ્ઞા કર રહે હૈં કિ ''વ્યાખ્યાનરીતિરપરૈર્બહુધા વિભિન્ના.'' જો ભી વક્તા હૈં, જો ભી ઉપદેશક હૈં, ઉનમેં આપસમેં સિદ્ધાન્તકો વ્યાખ્યાન કૈસે કરના : યે જો રીતિ હૈ વાકે અંદર તો કુછ-કુછ ભિન્નતા હૈ, પરન્તુ સિદ્ધાન્ત રીતિ ઔર મતિ યા વિષયમેં તો સભીકી એકવાક્યતા હૈ. હો સકે હૈ કિ યા સભાકે અંદર એકસૂ અધિક વક્તા ઉપસ્થિત હો ઔર ઉનકે વક્તવ્ય અપનકૂ કુછ ઐસે લગેં કિ જાકે અંદર કોઈ પૂર્વ-પશ્ચિમ (વિરુદ્ધ) જૈસી બાત હૈ. ઔર અભી તકકે અનુભવકે અંદર હમકૂ વિરોધાભાસસે પ્રાપ્ત ભયે હૈં; યા હમકૂ લગ્યો હૈ કિ યે વિરોધાભાસ હૈ. યે ભી હો

સકે હૈ કિ યે વ્યાખ્યાનરીતિકી ભિન્નતા હૈ. સિદ્ધાન્તકી એકવાક્યતા હો સકે હૈ યે કહવેકો આશય મેરો યે હી હૈ કિ શ્રોતાગણ યે માનકે ન ચલે કિ જો વક્તા આ રહે હૈં વો એકદૂસરેસૂ પૂર્વ-પશ્ચિમકે છોર હૈં, યા ઈનકે અંદર વસ્તુતઃ કોઈ સૈદ્ધાન્તિક વૈષમ્ય હૈ. ફિર ભી જો વ્યાખ્યાનરીતિ હૈ વાકો સંવાદ હોનો પરમાવશ્યક હૈ, જાસૂ કિ ભ્રાન્ત જનતા ઔર હમ જૈસે ભી, જો યા વિષયકો અલ્પ જ્ઞાન રખે હૈં, ઈનકૂ કોઈ એક નિશ્ચય હોવે કિ વસ્તુતઃ યે વ્યાખ્યાનરીતિકી હી વિભિન્નતા હૈ, કોઈ સૈદ્ધાન્તિક મતભેદ નહીં હૈ, પરન્તુ સમ્પ્રદાયમેં અધ્યયન અધ્યાપન કે અભાવસૂ યે જાતકી સમજ આજપ્રાયઃ સભીકે મનમૈં નહીં રહ ગઈ કિ વ્યાખ્યાનરીતિકી વિભિન્નતા ક્યા ચીજ હૈ ઔર વાકે કારણ એક યુદ્ધ જૈસી સ્થિતિ, એક વિઘટનકારી સ્થિતિ આજ હમારે સામને પૈદા હો ગઈ. આજ વૈષ્ણવાચાર્યનમેં વિરુદ્ધતા હૈ, કુછ વૈષમ્ય હૈ, આચાર્યવર્ગ એવં વૈષ્ણવજનતાકે અંદર ભી કુછ-કુછ વિઘટનકી સ્થિતિ હૈ ઔર જો સ્વયં વૈષ્ણવ અનુયાયીજન હે ઉનકે અંદર ભી યા તરહકી વિઘટનકી સ્થિતિ હૈ. યે તીનોં પક્ષમેં હમ કહીં-કહીં માર ખા રહે હૈં. યે ઔર કિતને દિન તક ચલવે દેનો ચાહિયે યે સભીકૂ વિચારણીય હોનો ચાહિયે. ઔર ઈન સબનકો વિચાર કરકે હી હમને ય વિચારસભાકો આયોજન કિયો, જાસૂ કિ વૈષ્ણવજનતા ભી યે હકીકતસૂ મુખાતિબ હો જાવે ઔર હમલોગ ભી યે બાત હમારે દિમાગમેં સ્પષ્ટ કર લેવેં.

યે જો આયોજન હો રહ્યો હૈ વાકી સ્પષ્ટતા મૈં એકબાર ફિરસૂ કરું કિ હમ સબનકે બીચમૈં સંવાદ સ્થાપિત કરનો, સૌમનસ્ય સ્થાપિત કરનો ઔર વૈચારિક સમન્વયકી કોઈ એક નઈ પ્રક્રિયાકો આરમ્ભ કરનો યે હી એકમાત્ર ઉદ્દેશ્ય યા કાર્યક્રમકો હૈ; અન્ય કોઈ ભી શંકા કુશંકા કોઈકે હૃદયમૈં હોવે તો વે કૃપયા નિકાલ દેવેં. કોઈ ભી તરહકી શંકાકો યહાઁ સ્થાન હી નહીં હૈ, ક્યોંકિ હર બાત સામને હૈ; યહાં છિપાને જૈસો કુછ નહીં હૈ. જો વક્તા હૈ વો ભી આપકે સામને હૈં, જો શ્રોતા હૈં વો ભી સામને હૈં, જિનકૂ ઉત્તર દેનો હૈ વે ભી આપકે સામને હે. હમ યે પ્રશ્ન કરે હૈં કિ યહાં લાગછુપાવટ કહાં હો રહી હૈ? યા લિયે હમને યાકો નામ રખ્યો હૈ : ''પુષ્ટિસિદ્ધાન્ત-ચર્ચા સભા.'' સબ લોગનકે હાથમેં યા સભાકી નિયમાવલી, કોન્સ્ટિટ્યુશન, હૈ જો કિ પઢ્યો જાયેગો. પરન્તુ આપલોગ યે ધ્યાનમેં રખેં કિ યા ચર્ચાસભામેં પુષ્ટિસિદ્ધાન્તકો હી વિચારવિમર્શ હોયગો; અન્ય કોઈ બાતકો યહાં સ્થાન નહીં હૈ.

તબ પ્રશ્ન યે ભયો કિ યા ચર્ચાસભાકો આધાર ક્યા હોનો ચાહિયે? ક્યા શ્રીમહાપ્રભુજી એવં પૂર્વાચાર્યનકે સભી ગ્રન્થનકી યહાં ચર્ચા કી જાયેગી? યે તો બહોત હી સમયસાધ્ય હૈ. યા સબકૂ દેખતે ભયે હમને ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીસૂ નિવેદન કિયો કિ એક કુછ ઐસી વચનાવલીકો સંકલન સબકે સામને પ્રસ્તુત કિયો જાય જાસૂ કિ એક ઠોસ કામ કુછ કમ સમયકે અંદર, સમયકૂ દેખતે ભયે, હો જાય. ઔર ઉનને હમકૂ, હમારી સમસ્યાકૂ સમજકે, એક વચનાવલી દી જો કિ હમને હમારે બનતે, જો ભી આચાર્યનકે એડ્રેસ હમારે પાસ થે, ઉનકૂ હમને પ્રેષિત કી, તા કિ વે આચાર્ય ભી યા વચનાવલીકો વિચાર કરેં. ઔર બહોત હી સમય પહલે યાકૂ પ્રેષિત કિયો, જાસૂ કિ વે બહોત હી આરામસૂ વિચાર કર લેવેં. કુછ મહિના દેઢમહિના પહલે

હમને યે પ્રેષિત કી જો કિ સંસ્કૃત ભાષામેં હૈ. યે વચનાવલીકે અંદર તેરહ શીર્ષક હૈં. યે શીર્ષક ખાસ કરકે વા લિયે ચૂને ગયે હૈં કિ ઉન-ઉન વિષયનકે ઉપર કહીં-કહીં વિરોધાભાસ, જો હમારી બુદ્ધિસૂ લગ રહ્યો હૈ, આજ હૈ.

પ્રથમ શીર્ષક હૈ–સેવોપદેશ દીક્ષા :

આજ પ્રશ્ન યે હૈ કિ સેવોપદેશદીક્ષા કૌન લે સકે હૈ ? અર્થાત્ વાકો અધિકારી કૌન હૈ ? અપને યહાંકી દીક્ષા સર્વાધિકારક હૈ યા કોઈ અધિકારી વિશેષકેલિયે? દૂસરો પ્રશ્ન હૈ- સેવોપદેશદીક્ષા કૌન દે સકે હૈ ? અર્થાત્ ગોસ્વામિ માત્ર, જો આચાર્ય સ્થાનીય હૈ, યા બેટીજી, બહુજી, લાલાજી, શાસ્ત્રીજી આદિ ભી. અર્થાત્ દાતા કૌન હો સકે હૈ યાકો નિશ્ચય. યાકે અલાવા ઐસૌ ભી દેખનેમેં આવે હૈ કિ વૈષ્ણવ સ્વયં દીક્ષા લે લેવે હૈં; તો યાકી સૈદ્ધાન્તિક પ્રક્રિયા ક્યા હૈ ?

દૂસરો પ્રશ્ન હૈ, જો આજ-આજ પ્રસ્તુત ભયો હૈ, વો યે હૈ કિ જાકૂ આજ કઈ સાલનસૂ દીક્ષામાત્રકે રૂપમેં કહ્યો જા રહ્યો હૈ વો ક્યા સ્વયં દીક્ષામાત્ર હૈ સહી ? દીક્ષાકો સ્થાન કહાં હૈ અર્થાત્ દીક્ષા કહાં લેની ચાહિયે યાકે વિષયમૈં ભી બહોતસે વિચાર હૈંઃ જૈસે કિ નિધિસ્વરૂપકે સન્મુખ હી દી જાની ચાહિયે યા જિનકી સેવા વૈષ્ણવ કરવે જાનેવાલો હૈ વા સ્વરૂપકે સન્મુખ દેની ચાહિયે યા દીક્ષા માઈકકે ઉપર ભી દી જા સકે હૈ, પત્રકે દ્વારા ભી દી જા સકે હૈ કિ અગ્નિકૂ પ્રજ્જવલિત કરકે વહાં ભી દી જા સકે હૈ ? ઐસે બહોતસે પક્ષ હૈં. એક બાત ઐસી ભી હૈ કિ પ્રતિ દીક્ષાકે દીક્ષિત વ્યક્તિકો કિતની દક્ષિણા દેની ચાહિયે યાકો કોઈ માપદણ્ડ હૈ ?!

મૈં જબ યે બાત કહ રહ્યો હું તો એક બાત સ્પષ્ટ કર દૂં કિ હમ જો આયોજક સદસ્ય હૈં ઉનકો યે અભિપ્રાય હૈ યા યે મેરો વ્યક્તિગત અભિપ્રાય હૈ યે બાત નહીં હૈ. યે-યે બાત હમારે દેખવેમેં આઈ હૈ ઔર સિદ્ધાન્તચર્ચાકે અંદર સંમિલિત હોનેવાલે સબનકૂ ઉન-ઉન પક્ષનકો જ્ઞાન હોનો ચાહિયેઃ માત્ર વા હી હેતુસૂ યે પક્ષ બતાયે જા રહે હૈં, તા કિ કુછ ભી ચર્ચા હોવે તો યે બાત સમજમેં આવે કિ યે ક્યા વિષયકી ચર્ચા હૈ.

દૂસરો શીર્ષક હૈ–સેવાસ્વરૂપ :

સેવાસ્વરૂપકે અન્તર્ગત આજ સાધનસેવા બહુચર્ચિત હૈ. જો સાધનરૂપા સેવા માન્ય કી ગઈ હૈ વામેં એક પક્ષ હૈ કિ તનુ ઔર વિત્તકો એકત્ર સહ વિનિયોગ હોનો ચાહિયે, વાકો હી નામ સાધનસેવા હૈઃ તનુવિત્તજા. દૂસરો પક્ષ હૈ-તનુજા ઔર વિત્તજા. તીસરો પક્ષ હૈ તનુજા અથવા વિત્તજા. યા હી વિષયમેં સેવાકે નિર્વાહકે લિયે જો દ્રવ્યોપાર્જન કિયો જા રહ્યો હૈ વાકો ક્યા પ્રકાર હોનો ચાહિયે યે એક વિચારણીય વિષય હૈ.

તીસરો શીર્ષક હૈ–સેવાપ્રદર્શન :

'પ્રદર્શન' શબ્દકૂ આપ નિન્દાર્થક ન સમજેં; 'પ્ર' ઉપસર્ગસૂ કોઈ જ્યાદા ભ્રાન્તિ

નહીં ફૈલની ચાહિયે. સેવાકો દર્શન યે કહવેકો આશય હૈ; યે સર્વાધિકારક હૈ યા અધિકારી વિશેષકેલિયે હૈ?

ચોથો શીર્ષક હૈ–સેવાપ્રયોજન :

આપ સબ યાકૂ ધ્યાનસૂ સૂનેં તા કિ આગેકી ચર્ચા આપકૂ સમજમેં આવે. સેવાકો પ્રયોજન ક્યા હોનો ચાહિયે? ભક્તિકે અતિરિકત ઔર કોઈ સેવાકો પ્રયોજન હો સકે હૈ? સેવા પ્રશિક્ષણાર્થ હો સકે હૈ? પરાર્થ સેવા હો સકે હૈ? વ્યક્તિ, જો સેવા કર રહ્યો હૈ, વા અન્ય કોઈકૂ સેવાકી સુવિધા પ્રદાન કરવેકેલિયે રખ સકે હૈ? સેવા દ્રવ્યોપાર્જનકેલિયે હો સકે? સેવા મોક્ષપ્રાપ્તિકે લિયે હો સકે? આદિ–આદિ પક્ષ હૈં.

પાંચવો શીર્ષક હૈ–સેવાસ્થલ :

સેવાસ્થલ દીક્ષાર્થીયા સેવાકર્તાકો ખુદકો ઘર હી હોનો ચાહિયે યા વાકે અતિરિકત કહીં ઔર ભી સેવા કી જા સકે હૈ?

છઠો શીર્ષક હૈ–સેવ્યસ્વરૂપ :

અર્થાત્ જાકી સેવા કરવેમેં આ રહી હૈ વા સેવ્યસ્વરૂપકો સ્વરૂપ ક્યા હૈ? યાકે અંદર ઐસો મત હૈ કિ પ્રાણપ્રતિષ્ઠા અપને યહાં નહીં હોયવેસૂ વો સ્વરૂપ ભાવાત્મક હૈ. યદી વો સ્વરૂપ ભાવાત્મક હૈ તો ભાવકો ગોપન હી હોનો ચાહિયે યા વો અગુપ્ત ભી હો સકે હૈ? જા સ્વરૂપકૂ પુષ્ટ નહીં કિયે હોવે વા સ્વરૂપકી સેવા ક્યા હો સકે હૈ? જા સ્વરૂપકી સેવા કી જા રહી હૈ વાકો સ્વરૂપ ક્યા હૈ? ક્યા વો સાક્ષાત્ પુરુષોત્તમ હૈ યા ગુરુકો સ્વરૂપ હૈ યા ગુરુત્વવિશિષ્ટપુરુષોત્તમ હૈ? અગર ગુરુસ્વરૂપ હૈ તો વો દીક્ષાદાતા ગુરુ યા શ્રીમહાપ્રભુજી યા ગોસ્વામિ માત્રકે સ્વરૂપસૂ વે સેવ્ય હૈં? એક કલ્પ હૈ કિ કોઈ સેવ્યસ્વરૂપ પીઠાધીશતાદાયક હોવે હૈં, અર્થાત્ વા સ્વરૂપકી સેવા કરનેકે કારણ પીઠાધીશ–પીઠાધીશ હૈં. કુછ સ્વરૂપ નિધિ હોવે હૈં, કુછ અનિધિ હોવે હૈં. કુછ રાસમંડળસ્થસ્વરૂપ હોવે હૈં. કુછ સ્વરૂપ ચિત્રાત્મક હોવે હૈં, કોઈ મૂર્તિસ્વરૂપ હોવે હૈં, વામેં કોઈ તારતમ્ય હૈ યા નહીં? કુછ આકારસૂ ઉન સ્વરૂપનમેં ભેદ માન્યો જાય હૈ : જૈસે છોટે–બડે યા દષ્ટિસૂ. કુછ ગૌર ઔર શ્યામ સ્વરૂપસૂ ભી યે બાત કહી જાવે હૈં, આદિ બહોતસે પક્ષ યા વિષય મેં હૈં.

સાતવો શીર્ષક હૈ–સેવાર્થ આજીવિકા :

યા વિષયમેં એક પક્ષ યે ભી હો સકે હૈ કિ સ્વયં સેવાકો હી આજીવિકાર્થ યોજન કરનો, દેવલકવૃત્તિ કરની યા દેવદ્રવ્યસૂ સેવાકો નિર્વાહ કરનો, આદિ.

આઠવોં શીર્ષક હૈ–સેવાકર્તા તથા સેવાપરિચારક :

સેવાકર્તા યા સેવાપરિચારક વૈષ્ણવમાત્ર હો સકે હૈ અથવા અવૈષ્ણવ ભી હો સકે હૈ?

ક્યા ભૂતક હો સકે હૈં, અર્થાત્ જો પગારદાર નૌકર હોવે હૈં, વે? પરિવાર તથા અતિ આત્મીય જન હી હો સકે હૈં યા એક પક્ષ યે ભી હૈ કિ જનસામાન્ય સેવાકે પરિચારક હો સકે હૈં.

નવમો શીર્ષક હૈ–સેવોપદેષ્ટા :

અર્થાત્ જો સેવાકો ઉપદેશ કરે હૈં વો (વ્યક્તિ) સેવોપદેષ્ટાકે સ્વરૂપમેં. જાકૂ ગુરુ બનાયો જા રહ્યો હૈ વાકો પરીક્ષણ આવશ્યક હૈ? યદિ પરીક્ષણ આવશ્યક હૈ તો વા પરીક્ષણકો આધાર ક્યા? વાકે લક્ષણ ક્યા? યદિ કોઈ લક્ષણ હોવે ભી તો કાલભેદસૂ આજકે જો સેવોપદેષ્ટા હૈં ઉનકે ઉપર વે લક્ષણ ઘટિત હોયેંગે યા નહીં? અર્થાત્ આધુનિક જો સેવોપદેષ્ટા હૈં ઉનકો પરીક્ષણ કરનો આવશ્યક હૈ યા નહીં? યા પ્રાસંગિક હૈ યા નહીં? અગર વે લક્ષણ સેવોપદેષ્ટાકે અંદર નહીં હૈ તો વા સ્થિતિમેં સેવા કર્તાકૂ ક્યા કરનો ચાહિયે? કોઈ સેવા પધરા દેવે હૈં ઔર વાકી ન્યોછાવર 'ફિક્સ' કરે હૈં યા સ્વરૂપકી સેવા કરવેકી ઈતની ન્યોછાવર. યા વિષયમેં સૈદ્ધાન્તિક સ્થિતિ ક્યા હૈ?

દશવો શીર્ષક હૈ–ભાગવતકથા :

ભાગવતકથા ક્યા વ્યાવૃત્તિકે લિયે કી જા સકે હૈ? અર્થાત્ પેટ ભરવેકેલિયે, પરોપકાર્થકી જા સકે હૈ? યા મરણોત્તર વાકે ઉદ્ધારકેલિયે કી જા સકે હૈ? એવં કથા કહેવેકો અધિકારી કૌન હૈ? આદિ.

ગ્યારહવોં શીર્ષક હૈ–સ્વસેવ્યસ્વરૂપપ્રસાદગ્રહણ :

અર્થાત્ જાકી સેવાકી જા રહી હૈ વાકે દ્વારા દત્ત પ્રસાદકો ગ્રહણ; યે શીર્ષકકો ભાવાર્થ હૈ. પ્રસાદમાત્ર ગ્રાહ્ય હૈ યા સમર્પિતપ્રસાદ હી ગ્રાહ્ય હૈ? દેવદ્રવ્યકો પ્રસાદ લિયો જા સકે હૈ યા નહીં? ટ્રસ્ટમન્દિરકો પ્રસાદ લિયો જા સકે યા નહીં? ભેટકે રૂપમેં જો દ્રવ્ય દિયો જાય હૈ વાકો પ્રસાદ લિયો જા સકે યા નહીં? ભેટકે રૂપમેં ન દેકે પેઢીકે અંદર જમા કિયો જાય વા દ્રવ્યકો પ્રસાદ લિયો જા સકે યા નહીં? ગુરુ દ્વારા મનોરથાદિ કરવાયે જાય તો વા પ્રસાદકૂ ગ્રહણ કરનો યા નહીં? એક પક્ષ યે હૈ કિ અપને યહાં દેવ હી નહીં હૈ, તો વો પ્રસાદ ગ્રાહ્ય હૈ યા અગ્રાહ્ય? એક પક્ષ યે હૈ કિ અપને યહાં દેવ ન હોકે, દેવાધિદેવ હૈ, તો પ્રસાદ ગ્રાહ્ય હૈ યા નહીં? અપને યહાં પ્રાણપ્રતિષ્ઠા નહીં હૈ યા લિયે સબ પ્રસાદ ગ્રાહ્ય હો સકે હૈ? અપને યહાં દેવકી સત્તા તત્સ્થાનમેં નહીં હૈ વા સ્થિતિમેં પ્રસાદ ગ્રાહ્ય હૈ યા નહીં? કઈ લોગનકો યે કહનો હૈ કિ વૈષ્ણવ દેવદ્રવ્યાદિ કે અજ્ઞાનમેં હી કુછ દ્રવ્ય દે દેવેં હૈં. વા સ્થિતિમેં વો પ્રસાદ ગ્રાહ્ય હો સકે હૈ; ઉનકે અજ્ઞાનકૂ દેખતે ભયે? કઈ લોગનકો યે કહનો હૈ કિ યદિ ભગવદર્થ દ્રવ્ય બિના માગે દિયો જાય તો વાકો પ્રસાદ ગ્રાહ્ય હો સકે હૈ. યાકે અતિરિકિત બહોત ઔર પક્ષ હૈં જાકો વિચાર હો સકે હૈ.

બારહવોં શીર્ષક હૈ–તીર્થપર્યટન :

દ્રવ્યોપાર્જનકેલિયે વ્રજયાત્રા કી જા સકે હૈ યા નહીં? અર્થાત્ પ્રોફિટકેલિયે.

તેરહવોં શીર્ષક હૈ–આચાર્યવચનાશયનિર્ધારણપ્રકારોપસંહાર :

અર્થાત્ અભી તકકી વચનાવલીમેં જો-જો ભી શ્રીમહાપ્રભુજી આદિ આચાર્યનકે વચન પ્રસ્તુત કિયે ગયે હીં ઉનકો અર્થ કૈસે કિયો જા સકે ? વાકે લિયે કોઈ ડિસિપ્લિન હૈ યા નહીં? કઈ લોગનકો યે કહેનો હૈ કિ પરમ્પરાકો પ્રામાણ્ય હૈ, અર્થાત્ યદિ પરમ્પરા ચલ નિકલી તો સિદ્ધાન્તકૂ ભી ગૌણ બનાયો જા સકે હૈ. કુછ લોગનકો યે કહનો હૈ કિ યદિ સિદ્ધાન્તકો બાધ હોતો હોય તો પરમ્પરાકૂ પ્રમાણ નહીં માન્યો જા સકે હૈ. કઈ લોગનકો યે કહેનો હૈ કિ શ્રીમહાપ્રભુજીકે વચન મર્યાદા ઔર પુષ્ટિ દોનોં પરક હૈં; તો વાકો ભી કુછ તારતમ્યકો વિચાર કરકે સિદ્ધાન્તકો નિર્ણય કરનો ચાહિયે. કછુકકો યે કહેનો હૈ કિ અધિકારી ભેદસૂ આચાર્યવચનકો નિર્ણય કરનો ચાહિયે. કુછકો કહનો હૈ કિ દેશકાલકી પરિસ્થિતિકે બદલતે ભયે સિદ્ધાન્તકૂ ભી બદલનો ચાહિયે.

મૈં સમજું હું કિ આપલોગનકો યે સ્પષ્ટ હો ગયો હોયગો કિ ચર્ચા કિયે જાનેવાલે વિષય ક્યા હૈં ઔર વાકે પક્ષ ક્યા-ક્યા હૈં. ઈતને હી પક્ષ હૈં યે આશય નહીં હૈ; યાકે અતિરિકત ઔર ભી બહોત પક્ષ હો સકે હૈં.

શ્રીઆચાર્યવચનાવલીકો પરિચય અબ યહાં સમાપ્ત હોવે હૈં. અબ યે સભાકો કોન્સ્ટિટ્યૂશન ક્યા હૈ, વાકી નિયમાવલી ક્યા હૈ યે મૈં આપ સબનકે સન્મુખ પઢકે બતા રહ્યો હું; સો આપ સબનકે હાથમેં પહોંચ ગઈ હોયગી. મૈં હિન્દી માધ્યમસૂ પઢ રહ્યો હું.

૧.ચર્ચાસભાકે આયોજક સદસ્ય સંવાદસ્થાપકમંડળકી હૈસિયતમેં સામૂહિક રૂપમેં કાર્યભાર એવં ઉત્તરદાયિત્વકા વહન કરેંગે. યે જો હમ બૈઠે હૈં વો આયોજક હૈં ઔર હમ સભી યા નિયમાવલીકે અંદર દિયે ગયે જો ભી કુછ નિયમૈં હૈં વાકે પ્રતિ પ્રતિબદ્ધ હૈં ઔર વાકે ઉલ્લંઘન હમારે દ્વારા હોનેપર આપકો યે અધિકાર હૈ કિ હમકૂ આપ સૂચિત કરેં.

૨.ચર્ચાસભાકે પ્રારમ્ભ હો જાને પર કોઈ ભી તાત્કાલિક નિર્ણય, મૌખિક ચર્ચાકે બજાય, લિખિત સુજાવકો સદસ્યોંકે બીચ ફિરાકર ઉનકી બહુમતિ દ્વારા લિયા જાયેગા.

૩.ચર્ચાસભાકે તીનોં દિનોંકે દરમ્યાન પ્રતિદિન આયોજકગણ અપને મેંસે કિસી એક સદસ્યકો ઉદ્‌ઘોષકતયા મનોનીત કર લેંગે.

૪.મનોનીત ઉદ્‌ઘોષક સંવાદસ્થાપકમંડળકી ઓરસે યથાનિર્દિષ્ટ તત્તદ્ ઉદ્‌ઘોષણા કરતા રહેગા. જો કિ મૈં હું.

૫.ચર્ચાસભાકી સમસ્ત કારવાઈ સંવાદસ્થાપકમંડળકી ઉદ્‌ઘોષણાકે અનુસાર હી હોગી. ઉસસે વિપરીત આચરણ કરને પર કિસી ભી સમાગત મહોદયકે વકતવ્યકો યુકત નહીં માના જાયેગા.

૬.ચર્ચાસભાકે મંચપર કેવલ સંવાદસ્થાપકમંડળ તથા સંવાદસ્થાપકમંડળ દ્વારા યથાયથઆહૂત વક્તા હી ઉપસ્થિત રહેંગે. ચર્ચાસભામેં સંમિલિત હોનેવાલે અન્ય સભી મહોદયોંકો મંચકે સામને બિરાજના હોગા. યાકે વિષયમેં હમ ક્ષમાપ્રાર્થીહૈં, ક્યોંકિ હમ છોટે હૈં ઔર હમસૂ બડે ભી નીચે બિરાજમાન હૈં, યે ઉનકે હૃદયકી ઉદારતા હૈ ઔર વાકે હમ કૃતજ્ઞ હૈં.

૭.ચર્ચાસભામેં પ્રસ્તુત કાર્યક્રમકી સંચાલનવિધિકી રૂપરેખા પઢકર સભી સંમિલિત હોનેવાલે મહાનુભાવોંકો સભાકે પ્રારમ્ભમેં હી સુના સમજા દી જાયગી. જો કિ ચાલુ હૈ.

૮.સંવાદસ્થાપકમંડળસે કાગજપે લિખકે દી ગઈ પૂર્વસૂચનાકે બિના કોઈ ભી ગો. મહાનુભાવ ચર્ચાસભામેં કુછ ભી વક્તવ્ય નહીં દે પાયેંગે.

૯.(ક) પ્રથમદિવસીય સત્રમૈં જિન મહાનુભાવોંકો વિચારાર્થ પ્રસ્તુત ભાવાનુવાદ પઢકર અપના અભિપ્રાય પ્રકટ કરના અભિપ્રેત ન હો વે પ્રસ્તુત વચનાવલીકા સ્વાભિપ્રેત કેવલ ભાવાનુવાદ હી પ્રસ્તુત કરેંગે, અન્ય કોઈ વિસ્તૃત ચર્ચા નહીં. (ખ) અથવા ચર્ચાસભાકે પ્રથમ દિવસીય સત્રમૈં વિચારાર્થ પ્રસ્તુત વચનાવલીકે પ્રસ્તુત ભાવાનુવાદકે સર્વાંશસે યા કતિપયાંશસે જો અપની સહમતિ યા અસહમતિ ઘોષિત કરના ચાહતે હોં વે ભી અપની સહમતિ યા અસહમતિ કે અલાવા અન્ય કોઈ ભી વિસ્તૃત ચર્ચા નહીં કરેંગે. (ગ) ચર્ચાસભામેં સંમિલિત હોનેવાલે કોઈ ભી મહાનુભાવ યદિ વિચારાર્થ પ્રસ્તુત ભાવાનુવાદસે અસહમત હો તો ઉનકે અનુસાર વિવાદાસ્પદ વચનકા વાસ્તવિક ભાવાર્થ ક્યા હોના ચાહિયે કેવલ યહી ઉન્હેં ચર્ચાસભાકે પ્રથમદિવસીય સત્રમેં પૂર્વવક્તાકી માંગ પર સંક્ષેપમેં

બતાના પડેગા.

૧૦.સંવાદસ્થાપકમંડળ ઈસ તરહ વિવાદાસ્પદ મુદ્દોકી સૂચિ તૈયાર કરેગા તથા વિવાદમૈં પૂર્વોત્તર પક્ષ ગ્રહણ કરનેવાલે મહાનુભાવોંકી ભી સૂચિ તૈયાર કરેગા.

૧૧.ઈસ તરહકી ઉભયવિધ સૂચિ તૈયાર હો જાને પર ઉભય પક્ષોંકો વિચાર્યવિષયકી ચર્ચાકેલિયે ન્યુનતમ કિતને સમયકી અપેક્ષા હૈ યહ સંવાદસ્થાપકમંડળ ઉભય પક્ષોંસે વિચારવિમર્શદ્વારા નિર્ધારિત કરેગા. ફિર યથાવકાશ, ઉસી દિન યા દૂસરે દિન, વિચારાર્થ પ્રસ્તુત ભાવાનુવાદકે સાથઅસહમતિ ઘોષિત કરનેવાલે મહાનુભાવકો ઉનકી અસહમતિકે હેતુ તથા પ્રમાણ આદિકે, પૂર્વનિર્ધારિત સમયમેં, ઉપપાદનાર્થ મંચપર આમન્ત્રિત કિયા જાયેગા. ઈસ દરમિયાન કોઈ ભી કુછ ભી બોલ નહીં પાયગા. બશર્તે વક્તામહોદયકા વક્તવ્ય પ્રસ્તુત વચનસે સર્વથા અસંગત હી ન હો. પશ્ચાત્ જિન્હોંને ભાવાનુવાદ દિયા હો ઉન્હેં ભી ઉતના હી સમય સ્પષ્ટીકરણાર્થ દિયા જાયેગા. ઈસ બીચમેં ભી કિસીકો બોલને નહીં દિયા જાયેગા, બશર્તે સ્પષ્ટીકરણ સર્વથા અસંગત હી ન હો.

૧૨.જબ દોનોં પક્ષ અપના-અપના અભિપ્રાય પ્રસ્તુત કર લેતે હૈં તબ સભામેં ઉપસ્થિત કોઈ ભી સજ્જન, કેવલ પ્રસ્તુત વચનકે નિષ્કૃટ ભાવાર્થકે બારેમેં જો ભી કુછ જિજ્ઞાસ્ય હો, કાગજપે લિખકે સંવાદસ્થાપકમંડળસે પૂર્વાનુમતિ પ્રાપ્ત કરકે, પૂછ પાયેગા.

૧૩.ક્યોંકિ અન્તતઃ તો શ્રીમહાપ્રભુજી એવં પૂર્વાચાર્યકે સિદ્ધાન્તવચનકા વાસ્તવિક ભાવાર્થ હી સ્વયંમેં અંતિમ નિર્ણાયક થા, હૈ ઔર રહેગા. ઈસ વિચારસભાકા આયોજન ભી, અત એવ, હમને કોઈ સિદ્ધાન્ત-નિર્ણાયક-મંડળકી હૈસિયતમેં નહીં કિયા હૈ; પ્રત્યુત

વિવાદશીલ ઉભયવિધ પક્ષોંકે બીચ સમ્પ્રતિ શ્લાઘ્યતમ કેવલ સૌમનસ્ય એવં સંવાદ સ્થાપિત કરને કે પ્રયોજનવશ એક સંવાદસ્થાપકમંડળકી હૈસિયતમેં હી કિયા હૈ, અતઃ હમ સભી સ્વમાર્ગીય મહાનુભાવોંકો હૃદયસે આશ્વસ્ત કરના ચાહતે હૈં કિ ઇન તીન દિનોંમૈં હમ ચાહે સફલ હોં યા વિફલ; પારસ્પરિક સૌહાર્દ, સંવાદ તથા વૈચારિક સમન્વયકી દિશામૈં હમારે દ્વારા આયોજિત યહ વિચારસભા જૈસા આજ એક હમારા વિનમ્ર પ્રયાસ હૈ વૈસા હી કલ ભી અનવરત રહેગા હી!

યા નિયમાવલીકે અંદર જો ભી કુછ હમારે દ્વારા, આપકે હાથમેં હૈ ઉનસે, ભિન્ન કહા ગયા વો કુછ મહાનુભાવોં દ્વારા યાકે અંદર અનુપપત્તિ બતાઈ ગઈ વા હેતુસૂ ઉનકે પ્રસ્તાવકૂ સ્વીકાર કરકે યે પરિવર્તન કિયા ગયા હૈ. તો આપ સબ લોગ વાપે ધ્યાન દો.

અભી તક હમને સભાકી જો નિયમાવલી હૈ વાકો વાંચન કિયો. અબ કુછ સ્પષ્ટતા, જો યા કાર્યક્રમકે પ્રસ્તાવકે બાદ લોગનકે મનમેં જો-જો ધારણાએ ઉઠી વાકે બારેમેં અપેક્ષિત હૈ, વો હમ કર દેવેં.

જો ભી વિદ્વાન્, ગોસ્વામિ આચાર્ય મહાનુભાવ એવં શાસ્ત્રી આદિકૂ હમને, હમારે પાસ જિનકે પતે હતે ઉનકૂ યે વચનાવલી હમને પ્રેષિત કરી. વા પત્રવ્યવહારકે અંદર યે હમને બાર-બાર સ્પષ્ટતા કી હૈ કિ જો વકતાકે રૂપમેં યા સભાકે અંદર ઉપસ્થિત હોયેંગેં ઉનકૂ મૌખિક અથવા લિખિત યા વચનાવલીકો ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કરનો પડેગો. યાકો આશય માત્ર ઇતનો હી હૈ કિ જબ તક વકતાકે રૂપમેં ઇચ્છુક જો મહાનુભાવ હૈ વે યા વચનાવલીકો ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત નહીં કરેંગે તબ તક યદિ મોકૂ ઉનકે વિષયમેં કછુ બોલનો હૈ યા કછુ અનુપપત્તિ બતાની હૈ તો વો મેં કૈસે કર પાઉંગો યદિ ઉનકો ભાવાનુવાદ હી મેરે પાસ નહીં હોયગો? અર્થાત્ દો પક્ષ ક્યા હૈં યે સ્પષ્ટતયા ઉભરકે સામને આ જાય વાકે બાદ હી કોઈ ચર્ચા હો સકે હૈં. યા હેતુસૂ વાકે આધારકે રૂપમેં હમને વચનાવલીકો ભાવાનુવાદ માંગ્યો.

અબ જબ યે સભા આજ શરૂ ભઈ હૈ તો એક બાત ઔર ભી અપેક્ષિત હૈ. હમને પહલે ભી યે બાત સ્પષ્ટ કી હૈ કિ યે કોઈ શાસ્ત્રાર્થકો આયોજન નહીં હૈ. યે તો શ્રીમહાપ્રભુજીકે સિદ્ધાન્ત ક્યા હૈં યાકે વિષયમૈં જો બહોતસી બાતેં અલગ-અલગ ચલ રહી હૈં વાકૂ સમન્વિત કરકે જનતાકે સામને પ્રસ્તુત કરનો યે હી યાકો ઉદ્દેશ્ય હૈ. યા સભામેં કોઈ નિર્ણય લિયો જાયેગો યે ભી હમ નહીં કહ રહે હૈં. અતઃ યે બાત આપ સબ ધ્યાનમેં રખેં કિ યે કોઈ નિર્ણાયકસભા નહીં હૈ. નિયમાવલીમેં ભી હમને યે બાત બતાઈ હૈ. દૂસરી બાત, કિ યે કાર્યક્રમ સેમિનારકે ઢંગસૂ આયોજીત કિયો ગયો હૈ, યા કારણસૂ યાકે અંદર કોઈ મધ્યસ્થયા કોઈ નિર્ણાયક યા અધ્યક્ષ અપેક્ષિત નહીં હતો. યા લિયે વો ભી નહીં હૈ. અતઃ હમ લોગ યહાં બૈઠે હૈં ઔર મૈં બોલ રહ્યો હું યાકો આશય યે નહીં હૈ કિ મૈં યાકે અંદર કુછ વિશિષ્ટસ્થાન રખું હું યા અધ્યક્ષ યા મધ્યસ્થહું.

તીસરી બાત યે હૈ કિ યા વિચારસભાકે અંદર માત્ર સિદ્ધાન્તવચન એવં સિદ્ધાન્તપક્ષકો હી વિચાર કિયો જાયેગો; કોઈ ભી વ્યવહારપક્ષ યા વ્યક્તિગત ચર્ચાકો અવકાશ

યાકે અંદર નહીં હૈ.

અબ હમારી સ્થિતિ આપ લોગનકે સામને હૈ. એક બાત ઔર સ્પષ્ટ કરનો ચાહું હું કિ યે સભા હમને સંવાદ સ્થાપકમંડળકી હૈસિયતમેં કી હૈ; કોઈ વિવાદસ્થાપકમંડળકી હૈસિયતમેં નહીં. ફિર ભી કુછ લોગનકૂ જો લિખિતરૂપસૂ હમકૂ ભાવાનુવાદ પ્રાપ્ત ભયો હૈ વાકે અંદર જો મંગલાચરણ દિયો ગયો હૈ વા વિષયમેં આશંકા હતી કિ વો મંગલાચરણ હમ, આયોજક સદસ્ય, ભાગ લેને ઈચ્છુક વક્તાકે ઉપર થોપનો ચાહ રહે હૈં, યા વો હમારો અભિપ્રાય હૈ. હમ અપની ઓરસૂ અપની સ્થિતિ સ્પષ્ટ કરેં કિ હમ તો માત્ર સંવાદસ્થાપક હૈં, યાકે અંદર હમારો તો કોઈ અભિપ્રાય હૈ હી નહીં, ઔર નહીં હો સકે અતઃ વો મંગલાચરણ તો ભાવાનુવાદ દેનેવાલે મહાનુભાવકો વ્યક્તિગત હૈ, જો યાકે અંદર ભાગ લેનો ચાહ રહે હૈં વે યાકો સ્પષ્ટીકરણ વા વક્તાસૂ યા વો ભાવાનુવાદકર્તાસૂ પૂછ સકે હૈ.

સભાકે પૂર્વકો વક્તવ્ય યહાં સમાપ્ત હોવે હૈ. ઉપનિષદકી એક બહોત હી ઉદાત્ત વિચારધારાકે સાથ હમ યાકો સમાપન કરેં

"સહનાવવતુ સહ નૌ ભુનક્તુ
સહ વીર્યં કરવાવહૈ,
તેજસ્વિનાવધીતમસ્તુ
મા વિદ્વિષાવહૈ
ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ"

યે સભા પુષ્ટિસમ્પ્રદાયકી હૈ, પુષ્ટિસમ્પ્રદાયકેલિયે હૈ ઔર પુષ્ટિસમ્પ્રદાયકે દ્વારા હી આયોજીત હૈઃ યે સંઘ ભાવનાસૂ હમ યાકે અંદર આગે બઢેંગે. યાકે અંદર ભાગ લેનેવાલે મહાનુભાવ ભી હર ક્ષણ યાકી ગંભીરતાકો સ્મરણ કરેંગે યે આપ દેખોગે. ઔર આપલોગ ભી યે સંઘભાવનાસૂ હી યે સભાકે અંદર શ્રવણ કરોગે ઔર જો ભી કુછ જિજ્ઞાસા હૈ વો પ્રસ્તુત કરોગે.

અબ યે સભાકે સન્દર્ભમેં હમને જો ભી પત્રવ્યવહાર કિયે હૈં, અભી તક, વો પત્રવ્યવહારકે ઉત્તરમૈં હમકૂ કુછ અભિપ્રાય ભી પ્રાપ્ત ભયે હૈં, વે અભિપ્રાયકો વાંચન શ્રીયોગેશબાવા આપકે સામને કરેંગે. ઔર કૃપા કરકે જો ભી મહાનુભાવ યહાં ઉપસ્થિત ભયે હૈં વે વક્તાકે રૂપમેં પ્રસ્તુત વચનાવલીકો ભાવાનુવાદ કરનેકે લિયે જો ભી ઈચ્છુક હોં વે હમારે દ્વારા એક પત્ર આપકૂ કોરો કાગજ દિયો જા રહ્યો હૈ વાકે અંદર આપ કૌનસી સ્થિતિસૂ યહાં પધારે હો, ઉપસ્થિત હો, યે આપ સ્પષ્ટ કરેં.

ગો.શ્રીયોગેશકુમારજી–હમ લોગોંને યે કાર્યક્રમકે આયોજનકે લિયે આમંત્રણપત્ર સભી ગો.બાલકોંકો ભેજે થે. વામેં હમને યે સ્પષ્ટતા કરી થી કિ જો ભી મહાનુભાવ યામેં ભાગ લેં, સ્વયં ઉપસ્થિત નહીં હો સકેં ભાગ લેવેકેલિયે, તો વો અપનો અભિપ્રાય અથવા મન્તવ્ય, વચનાવલીપે જો અપનો ભાવાર્થ હૈ, વો લિખિતમેં પત્રદ્વારા હમકૂ ભેજ સકે હૈં; હમ યહાં યા સમારોહમેં વો ભાવાર્થ ઉનકો પ્રસ્તુત કર સકેં. તો વાકી પ્રતિક્રિયારૂપ કુછ પત્ર હમકૂ મિલે હૈં જો મૈં યહાં આપકૂ સબકૂ સૂના દે રહ્યો હું.

ગો.શ્રીગોપાલલાલજી,
ગો.શ્રીવિનયકુમારજી, ગો.શ્રીશરદકુમારજી (કોટા):

આપકે દ્વારા આયોજીત વિચારસભામેં વિશેષ કાર્ય હોયવેકે કારણ હમ સંમિલિત નહીં હો સકેંગે. ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીકે વિચારનસે હમ સહમત નહીં હૈં.

ગો.શ્રીશરદકુમારજી–મૈં કચ્છ માંડવીસૂ હૂં, મેરો નામ ભી શરદબાવા હૈ, ઔર યે ભી (શ્રીલાલમણિતનુજ) કોટાસૂ હૈં, યદ્યપિ યે વો નહીં હૈ.

ગો.શ્રીરાજીવલોચનજી વલ્લભલાલજી (રાજકોટ):

આપકે દ્વારા પ્રેષિત પત્ર ઔર વિષયસાહિત્ય પ્રાપ્ત હુઆ. આપ સભી વયસ્ક બાલકોંદ્વારા પુષ્ટિસિદ્ધાન્ત ગોષ્ઠિકા આયોજન કિયા જા રહા હૈ યહ બડી પ્રસન્નતાકી બાત હૈ. આજકે સમયમેં ખાસ જરૂરી હૈ. શ્રીઆચાર્યચરણકી કૃપાસે આપકા આયોજન સફલ હો ઔર ગોસ્વામિ ઔર વિદ્વાન્ સંમિલિત હો યહ મેરી હાર્દિક શુભકામના હૈ, અગર મૈં ઉન દિનોં બંબઈ રહા તો જરૂર હાજર રહૂંગા.

ગો.શ્રીચિમનલાલજી મહારાજ (માંડવી, ગોકુલ):

આશીર્વાદ. તુમ્હારો છપો ભયો પત્ર મિલ્યો. શ્રીમદાચાર્યચરણ આદિનકે ગ્રન્થનકો ઈતને સબ ગોસ્વામિ બાલક ઔર વૈષ્ણવ સ્વાધ્યાય કરેં હૈં યહ પ્રસન્નતાકી બાત હૈ. પત્રમેં લિખ્યો હૈ કિ ઉદ્ધૃત વાક્યનકે અર્થકૂ લેકે મતભેદ હૈં. સો સમજમેં નહીં આવે હૈં. અર્થ તો જો પરંપરાગત પ્રાપ્ત હૈં વહી હોય સકે. ઔર કૌન ઐસો હોય જો અપને મનમાને અર્થકિ આગ્રહવશ અન્યકૂ મર્માહત કરેં? જબકિ અપનો માર્ગ હી નિર્ગુણ હૈ. અપનો માર્ગ ઈતનો મહાન હૈ કિ સિદ્ધાન્તકૂ વ્યાવહારિક રૂપ દેનો ઈતનો સરલ નહીં હૈ. ફિર ભી યામેં તો મેરી સમજમેં ''મહાજનો યેન ગતઃ સ પંથા'' વા ''બાધનં વા હરીચ્છયા'' જૈસે અનેક વિકલ્પ હો સકેં. ગ્રન્થાધ્યયનમેં ભી પ્રાથમિક કાલમેં સાંગોપાંગ અર્થબોધ ન હોયવેસૂ ક્લિષ્ટતા આવે હી હૈ; ''તદુક્તમપિ દુર્બોધમ્'' અત એવ ઉનકે ચરણાશ્રયસૂ હી કષ્ટ દૂર હોય સકેં... વિશેષ તો શ્રીરઘુનાથલાલજી ઔર શ્રીશ્યામબાવા ભી કમ વિદ્વાન્ નહીં હૈ. ઉનસૂ હી સમાધાન પ્રાપ્ત હોય સકે હૈં.

ગો.શ્રીવ્રજેશકુમારજી મહારાજ (કડી, અમદાવાદ):

આદરણીય ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીકે દ્વારા પ્રકાશિત વચનાવલીકે હિન્દી ગુજરાતી ભાવાનુવાદકી પ્રતિ પ્રાપ્ત ભઈ. હમ આપકે દ્વારા કિયે ગયે ભાવાનુવાદસે પૂર્ણરૂપસે સહમત હૈં, (દિ.૧૦,૧૧,૧૨ જનવરી'૯૨) કે દિન હોયવેવાલી સભામેં પ્રતિનિધિકે રૂપમેં હમારે લઘુભ્રાતા ગો. ચિ.રાજેશબાવાકૂ ભેજ રહે હૈં. આયોજનકે દ્વારા સુંદર નિષ્કર્ષ નિકલ પાવે ઐસી શુભકામના.

ગો.શ્રીમથુરેશજી મહારાજ (વિરમગામ, અમદાવાદ):

સેવા આદિ સ્વમાર્ગીય સિદ્ધાન્ત પ્રતિપાદક પ્રાચીન ગ્રન્થકારનકી વચનાવલીકો પૂ.ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી દ્વારા પ્રેષિત હિન્દી એવં ગુજરાતી અનુવાદ મિલ્યો. ઈન વચનાવલીનમેં પ્રતિપાદિત વિષયનકી પુષ્ટિજીવકે કર્તવ્યનિર્ધારણમેં સૈદ્ધાન્તિક મહત્તાકે તથા ઈનકે હિન્દી ગુજરાતી અનુવાદકી પ્રામાણિકતાકે બારેમેં એતદ્દ્વારા હમ અપની સંપૂર્ણ સહમતિ ઘોષિત કર રહે હૈં.

ગો.શ્રીઅનિરુદ્ધલાલજી મહારાજ (માંડવી, હાલોલ):

આપકે દ્વારા પ્રેષિત પત્ર તથા સિદ્ધાન્તવચનાવલી પ્રાપ્ત ભયે. સિદ્ધાન્ત વચનાવલીકો ભાવાનુવાદ જો શ્યામમનોહરજીને કિયો હૈ સો ભી પ્રાપ્ત ભયો. બહુત પ્રસન્નતા ભઈ. આપલોગનને સાહસ કરકે ઉચિત સમયમેં વિચારસભાકો આયોજન કિયો હૈ સો અત્યંત સરાહનીય હૈ. મેરો યામેં પૂર્ણ સહયોગ હૈ.

શ્રીશ્યામમનોહરજીને સિદ્ધાન્તવચનાવલીકો જો ભાવાનુવાદ કિયો હૈ મૈં વાસૂ પૂર્ણ સહમત હૂં.

ભગવત્ કૃપાસૂ આપ સબનકો યે આયોજન સફલ હોવે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી મહારાજ (જામનગર):

આપકો પત્ર પ્રાપ્ત ભયો. નિખિલ વૃત્ત અવગત ભયો... આપકો સૌહાર્દપૂર્ણ પ્રયાસ અતિ પ્રશંસનીય હૈ. પિછલે કુછ વર્ષનસૂ ઉપસ્થિત પ્રવાદ ભગવત્ કૃપાસુ નિવૃત્ત હોય ઐસી પ્રભુનસૂ પ્રાર્થના હૈ...

ગો.શ્રીવલ્લભલાલજી મહારાજ (કડી, અમદાવાદ):

આપકે દ્વારા ભેજ્યો ભયો પ્રથમપત્ર દિ.૭ જનવરીકૂ પ્રાપ્ત ભયો. જિન દિનનમેં વિચારસભા હૈ ઉન દિનનમેં એક કાર્યવિશેષ હોયવેસૂ સભામેં ઉપસ્થિત નહીં રહ પાવેકો ખેદ હૈ. વર્તમાનમેં ઉપસ્થિત વિચારણીય પ્રશ્નકૂ લે કે પ્રારમ્ભ હોયવેવારી યે વિચારસભા યોગ્ય સમાધાન પાયકે પૂર્ણ હોય ઐસી પ્રભુસૂ પ્રાર્થના.

ગો.શ્રીવ્રજરમણજી મહારાજ (મથુરા):

પત્ર આયા થા. જાનકારીકે બારેમેં તો મૈં તુમકો સ્પષ્ટ શબ્દોંમેં કહ દેના ચાહતા હૂં કિ તૂમને જો ભી પ્રશ્ન કિયે હૈં તથા અપનેસે યા કિસીકે દ્વારા પઢે હૈં, અર્થ લગાયે હૈં વો અર્થ હૈં, અન્ય અર્થ નહીં હૈ ઈસ પ્રકારકી જાનકારી ચાહી હૈ. જો તુમને અર્થ લગાયો હૈ ઉસકે આશયકો તુમને સમજા નહીં હૈ ક્યોંકિ શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીને જો કુછ ભી લિખા હૈ ઉસકા થોડે રૂપમેં સ્પષ્ટીકરણ શ્રીવિટ્ઠલેશપ્રભુચરણને કિયા હૈ તથા તદનુસાર અધિક સ્પષ્ટીકરણ અન્ય આચાર્યોને ભી કિયા હૈ. પરંતુ મુજે દુઃખ હૈ કિ ઉન આચાર્યોંકે આશયોંકો તુમ લોગોંને સમજા

નહીં હૈ ઔર મનઘડત અર્થ લગાના તથા અર્થકે બાવજુદ ભી સમજના નહીં કહાંકી બુદ્ધિમાની હૈ?

તુમ લોગોંકા સમર્થન કિયા હૈ, તુમ્હારી દષ્ટિમેં આયે ધુરંધર તથાકથિત, ગો.શ્યામમનોહરજીને શ્યામમનોહરજીકા કથન તથા જો ભી મનોનીત અર્થ, વિચાર સબ અનર્ગલ હૈ. શ્રીવલ્લભાચાર્યજીને જો ભી કહા હૈ ઉસસે વિપરીત આશયકો સમજ સકે હૈં. યર્થાથઆશયકો સમજા નહીં હૈ ઐસા લગતા હૈ.

મેરે શ્રીભાભીજીકી તબિયત ખરાબ હોનેકે કારણ મૈં તુમ્હારી ઈસ મીટિંગમેં ઉપસ્થિત નહીં હો રહા હૂં ઈસકા દુઃખ હૈ. ક્યા કરું! તુમ લોગ જિજ્ઞાસાદષ્ટિસે ઈન બાતોંકો પૂછોગે તો અવશ્ય હી આચાર્યશ્રીકે અભિપ્રાયકો સ્પષ્ટ કર સકૂંગા. ઔર કિસી શાસ્ત્રાર્થકી દષ્ટિસે પૂછોગે તો આપ લોગોંકે પ્રશ્નકો હી ખંડન કર દૂંગા. યહ અત્યધિક ખેદકે સાથલિખ રહા હૂં. સન્નિકટ ભવિષ્યમેં મૈં બંબઈ આનેવાલા હૂં ઔર તુમ લોગોંને જિન-જિનકે નામ લિખે ગયે હૈં ઉનસે એક-એકસે બાત કરુંગા તથા પ્રશ્નોંકે ઉત્તર, યદિ જિજ્ઞાસા દષ્ટિસે પૂછોગે તો દૂંગા ઔર શાસ્ત્રાર્થકી દષ્ટિસે કહોગે તો તુમ્હારે પ્રશ્નકો હી ખત્મ કર દૂંગા.

બહુત દિનોં તક અનેકોં પત્રોંકે આનેપર મૌન રહા થા, શ્યામમનોહરજીને તો શાસ્ત્રાર્થકા ચેલેંજ ભી દિયા હૈ. યદિ ઉનકી ઈચ્છા હૈ તો શાસ્ત્રાર્થકેલિયે ભી મૈં અવશ્ય તૈયાર હૂં. જો ઈન્હોંને કહા હૈ ઉનકે આશયકો ખંડિત કરકે હી રહૂંગાઃ યહ સત્યસંકલ્પ મેરા હૈ.

તુમ લોગ ખૂબ અચ્છી તરહ ઈનસે પઢકર મેરેસે બાત કરના. યદિ તુમ ચૂપ હો જાઓ તબ તો શ્યામમનોહરજીકા નંબર આ હી જાયેગા. ફિર બાતચીતકે દૌરાન આનંદ આયેગા. તુમ્હારી નિગાહમેં સત્ય હકીકત આ જાયગી કિ કહાં તક ઉનકા અધ્યયન સહી હૈ યા મેરા અધ્યયન.

મૈને જો ભી લિખા હૈ, સત્ય ઔર ખૂબ અધ્યયન કરકે લિખા હૈ. મૈં હર ઘડી ઉનસે તૈયાર હૂં યે બાત કરનેકો. તુમલોગ તમાશા દેખના ક્યા આનંદ આતા હૈ!

ઈસ મીટીંગકે બાદ કભી વિચાર વિમર્શ હેતુ સમય રખા જાય તબ સપ્રમાણ ઉનકી બાતકા ખંડન આચાર્યશ્રીકે શબ્દોંમેં કરુંગા. યે હી તો વિદ્ધતાકી ઝલક તુમ લોગોંકો પતા ચલેગી કિ યહ કૈસે ઔર ક્યા હુઆ.

જો ભી કુછ ઈન્હોંને અભી તક દિમાગચટ્ટી કી હૈ સબ નિરર્થક હૈ. બેકાર કિંમતી સમયકો બરબાદ કિયા હૈ. નિરર્થકકી બાતકો લિખ-લિખકર અપવ્યય કિયા હૈ. ઈસસે તો ઈતને ખર્ચમેં શ્રીકા છપ્પનભોગ ધરાકર સ્વયં ખાતે ઔર વૈષ્ણવોંકો પ્રસાદરૂપમેં બાંટતે તો અચ્છા રહતા; છપ્પનભોગકે પ્રસાદકા સ્વાદ ભી દુબારા ચાખનેકો મિલતા.

ક્યોંકિ આપકે પિતૃચરણ ગો.શ્રીરઘુનાથલાલજી તથા ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી, શ્રીદીક્ષિતજી મહારાજકે સુપુત્રને, ઈન દોનોંને કડી પ્રસ્તાવમેં જાકર હમ લોગોંકી પંક્તિમેં છપ્પનભોગકા પ્રસાદ ખાયા હૈ, યે બાત સભી વહાં આનેવાલે ગો. બાલકોંકો વિદિત હૈ. તો ખુદ ખાતે હૈં ઔર અન્યકો ઐસી શિક્ષા દેતે હૈં કિ તુમ્હેં મંદિરોંકા પ્રસાદ નહીં ખાના ચાહિયેઃ કહાંકી

બુદ્ધિમતા હૈ? ગો. શ્રીકિશોરચંદ્રજી મહારાજ જુનાગઢકે ટ્રસ્ટમંદિરમેં બિરાજે હૈં ઔર વહાંકા મહાપ્રસાદ ખાતે હૈં. ઈન બાતોંમેં કુછ તત્ત્વ નહીં હૈ.

અબ આગે કોઈ ભી બાત કી ગઈ તો ઉત્તર વ્યવસ્થિત દિયા જાયેગા, જિસકા પ્રચાર સર્વત્ર કિયા જાયેગા. હમારે બાપદાદે મૂર્ખ થે યા વિદ્વાન્? શ્યામમનોહરજીકે બાપદાદે મૂર્ખ થે યા વિદ્વાન્? ઈસકી કુછ જાનકારી દેના ભી આવશ્યક હોગા.

તુમ્હારે સ્વયંકે ગો.શ્રીગોપાલલાલજી મહારાજ એવં ગો.શ્રીરમણજી મહારાજ તાતજી દ્વય કૈસે થે? વે સમ્પ્રદાયકે સિદ્ધાન્તકો જાનતે થે યા નહીં? સેવા પ્રણાલિકાકો જાનતે થે યા નહીં? ઈસ બાતકી જાનકારી મુજે દી જાની ચાહિયે. તબ આગે જૈસે ચાહોગે વૈસે બાતચીત હોગી.

ભક્તિવર્ધિની નામકી રચનામેં અંતમેં લિખા હૈ " ઈતિ શ્રીવલ્લભાચાર્ય વિરચિતા ભક્તિવર્ધિની સમ્પૂર્ણા." ક્યા શ્રીવલ્લભાચાર્યકે નામકે સાથખિલવાડ કિયા જા રહા હૈ યહ ઉચિત હૈ?

નિજવાર્તા ઘરુવાર્તાકા દષ્ટાંત દેકર જો ભી કુછ લિખા હૈ ઉસકે આશયકો સમજે બિના હી લિખા હૈ ઐસા લગતા હૈ. ષોડશગ્રન્થોકા આશય લિખા હૈ વહ ભી બિના સમજે લિખા હૈ; પુનઃ આશયકો સમજકે હી બાતચીત કરેં તો અચ્છા રહેગા.

ભંડોળ, ભવાડા, પ્રદર્શનકી બાત યદિ કહતે હો તો કોકિલાવનકી બૈઠકકે ચરિત્રમેં આચાર્યશ્રીવલ્લભને, નિંબાર્ક સમ્પ્રદાયકે આચાર્યને આકર આપસે કહા કિ માયાવાદકા ખંડન કરકે પધારે હો તો સહસ્ત્રનાગાઓંકો ભોજન કરાઈયે ખીરકા. તો આચાર્યવલ્લભને વાસુદેવદાસ વૈષ્ણવસે બાહર અપને ઠાકુરજીકી સામગ્રીસે અતિરિક્ત સામગ્રી સિદ્ધ કરાકર સાધુઓંકો ખવાયા. યહ ભંડોલ હુઆ કિ ક્યા હુઆ?

શેઠ પુરુષોત્તમદાસકે ઘરમેં જન્માષ્ટમી આનેપર શ્રીઠાકુરજીકે નન્દમહોત્સવકે વૈષ્ણવોંકો દર્શન કરાયે યહ ભી. પધરાનેપર ગજ્જનકો આજ્ઞા દી કિ મંદિરકે દ્વારે પર બૈઠા રહે, ઔર કુછ ભી મત કરે. ઈસકા ભી આશય વિચારણીય હૈ.

ગોવિંદદાસ ભલ્લાકી વાર્તામેં તો સ્પષ્ટ હૈ કિ જિસ સમય ઈન્હેં શરણ લિયે થે તબ ઉન્હોંને કહા કિ મેરે પાસ દ્રવ્ય બહુત હૈ, ક્યા કરું? તો કહા કિ ભગવત્સેવા કરો. તો કહા કિ સ્ત્રી અનુકૂલ નહીં હૈ. તો ઉસકા ત્યાગ બતાયા. ફિર કહા કિ અબ કહા કરું? તો કહા કિ દ્રવ્યકે ચાર ભાગ કરો : એક શ્રીનાથજીકા, દૂસરા સ્ત્રીકો જીવનનિર્વાહકે વાસ્તે ઔર દો તુમ્હારે પાસ રખો. આચાર્યશ્રીવલ્લભને અપને લિયે નહીં માંગા, શ્રીનાથજીકે લિયે પહલકી યહ ઉલ્લેખનીય હૈ. ફિર ગોવિંદદાસને કહા આપ ભી અંગીકાર કરો. તો કહા ભલે; એક ભાગ હમકો, એક તુમ્હારા. ઈસ પ્રકાર વિભાગ કિયે. ભિક્ષા માંગકર નિર્વાહ કરતે, શ્રીનાથજીકે જલઘડાકી પરચારગી કરતે. શ્રીનાથજીને જતાયા કિ મુજે ખિજાતા હૈ તો આચાર્યવલ્લભ જબ પધારે તબ પૂછા– મહાપ્રસાદ કહાં લેતે હો? મન્દિરકા પ્રસાદ ક્યોં નહીં લેતે? તો દેવ અંશ કૈસે લઉં? તો કહા તુમ સેવા છોડ દો, સેવા કરનેલાયક નહીં હો આદિ કહા. ઉસકા ત્યાગ કિયા યહ ભી ઉલ્લેખનીય હૈ.

મુખિયા–ભીતરિયા–નેગ આદિ ભંડોલકેલિયે નહીં હોતા પરંતુ શ્રીવલ્લભાચાર્યને હી યહ પ્રણાલી બતાઈ હૈ. ગોપીવલ્લભકે થાલમેં દેરી હોને પર શ્રીસ્વામિનીજીકો થાર લેકર પધારના પડા યહ ભી પ્રસિદ્ધ હૈ. ઈસલિયે સેવામેં સમયકા અંતર વિલંબ નહીં હોના ચાહિયે. ઈસીલિયે સહાયતાર્થ સેવાવાલોંકો રખા હૈ. આચાર્યશ્રી વલ્લભને હી સેવાવાલોંકે નિર્વાહાર્થ નેગ ભોગ પ્રસાદમેંસે હી દિયા જાતા રહા હૈ. વૈષ્ણવ ઉન્હેં સેવકીકે રૂપમેં દ્રવ્ય દેતે હૈં : સેવા છોડકર મત જાઓ. ન્યોછાવર જો હોતી હૈ વો કિંમત નહીં હોતી યહ ધ્યાન રખેં. જિસ પ્રકાર સંગ્રહાલયમેં રખી હુઈ દર્શનીય હોતી હૈ, પુસ્તકાલય પઠનીય હોતે હૈ; ઉસપર હોનેવાલા વ્યય સુરક્ષાર્થ હોનેવાલા વ્યય હૈ, ઉસે કિંમત નહીં માનની ચાહિયે. યદિ ઐસા ન હો તો ઉન ચીજોંકા અવમૂલ્યન હો જાયેગા.

અપને મંદિર તો અબ ભી પ્રયોગશાલાકે રૂપમેં સમજને ચાહિયે. પુસ્તકોંસે જ્ઞાન મિલતા હૈ તો અધ્યાપકોંકી ક્યા આવશ્યકતા હૈ? અધ્યાપકોંકો વેતન ક્યોં દિયા જાતા હૈ? શિક્ષા બિકાઉ માનતે હો યા શિક્ષકકો બિકાઉ? પઢાનેવાલેને પઢા દિયા, પઢનેવાલેને પઢ લિયા ફિર ભી પ્રેક્ટિકલમેં પ્રયોગોંકી ક્યા આવશ્યકતા રહતી હૈ? મંદિર જો શ્રીવલ્લભાચાર્યને શ્રીનાથજીકી આજ્ઞાસે કિયે હૈં યહ પૂરણમલ ક્ષત્રીકી વાર્તામેં પ્રસિદ્ધ હૈ. વૈષ્ણવ મંદિરોંમેં દર્શન કરકે સેવા ઔર મનોરથઉત્સવાદિકો સમજતે હૈં ઔર યથાશક્તિ ઉન્હેં જિસ પ્રકાર સેવા કરનેકી આજ્ઞા દી હુઈ હોતી હૈ ઉસ પ્રકાર સેવા કરતે હૈં. ઔર પૂરણમલ્લ ક્ષત્રીકી વાર્તામેં તુમ લોગોંને પઢા હોગા કિ મંદિર શ્રીગોવર્ધનનાથસે શ્રીવલ્લભાચાર્યને પૂરણમલ્લકો આજ્ઞા કી થી કિ મંદિર સિદ્ધ કરાઓ. તબ મંદિર સિદ્ધ હુઆ. ફિર નયે મંદિરમેં શ્રીનાથજીકો ૧૫૭૬મેં અક્ષયતૃતીયાકે દિન પધરાયે. તબ દર્શન કરકે પૂરણમલ્લ ભી પ્રસન્ન હુએ, આચાર્યવલ્લભ ભી પ્રસન્ન હુએ. પ્રસન્ન હોકર પૂરણમલ્લસે કહા અબ તુમ્હારે મનમેં ક્યા મનોરથહૈ, સો કહો; મૈં પૂરા કરું. તબ ઉસને કહા શ્રીનાથજીકે શ્રીઅંગમેં અતિ ઉત્તમ અરગજા અપને હી હાથસે સમર્પૂં. તબ આપને કહી ભલે સમર્પો. જૈસો તુમ્હારો મનોરથહોય વો પૂરણ કરો. તબ ઉન્હોંને શ્રીઅંગમેં અરગજા સમર્પા. આચાર્યશ્રીને પ્રસન્ન હોકર ઔર ભી અપના ઓઢા હુઆ પ્રસાદી ઉપરણા પૂરણમલ્લકો દિયા. ફિર પૂરણમલ્લને કહા–''અબ મંદિરકા આગે પીછેકા કામ બાકી હૈ; ઔર દ્રવ્ય કમાકર આઉંગા તબ પૂરા કરાઉંગા''. ઉસકી વિત્તજા સેવા હી અંગીકારકી. કૃષ્ણદાસકો અધિકારી બનાયે. કુંભનદાસકો કીર્તનસેવામેં રખેં. રામદાસજીકો સેવા કરનેકેલિયે રખે. ઔર નેગ ભોગકી પરિપાટી રખી, નિત્ય નેગ રખા ઔર યે ભી કહા કિ ઈસમેંસે ઘટાના મત. અધિકીમેં ધરના. યે આચાર્યવલ્લભોક્ત પ્રકાર અદ્યાવધિ અપનેં મંદિરોમેં પ્રચલિત હૈ. શ્રીનાથજીને આચાર્યશ્રીસે ગાય માંગી ઔર મુદ્રિકા બેચ કર ગાય આઈ. ગો. બાલકોમેં ગોબ્રાહ્મણ પ્રતિપાલકી પદવી ઈસીલિયે હૈ. ફ્લેટોંમેં રહનેસે ગોબ્રાહ્મણ અધ્યાહાર હો ગયા. કુછ દેખા કુછ સુના કુછ સમજા કુછ કહા : યે દશા હો જાનેસે હી ઐસે ગલત વિચાર પ્રચાર કિયે જા રહે હૈ. જિસકા પરિણામ અબ અસહ્ય હો ગયા ઔર હમ લોગોંકા કહનેકોં મૌકા આયેગા.

ઔર વાસુદેદાસ છકડાકી વાર્તામેં સબ બાત લિખી હૈ. તુમ લોગ પૂરી વાર્તા બાંચોગે

તો પૂરી બાત જાન જાઓગે કિ મંદિર કબસે ઔર કૈસે ચલાયે ગયે, સામગ્રીકી કૈસે વ્યવસ્થા હુઈ થી. વૈષ્ણવોંકી સામગ્રી નહીં લી તો કહાંસે આઈ? આગે ભી બહુત કુછ લિખનેકા હૈ. અબ સબ ક્રમશઃ વૈષ્ણવોંકો તથા ગો. બાલકોંકો ભી ભેજા જાયેગા ઔર પ્રચાર ક્ષેત્ર બનેગા.

ઉદ્‌ઘોષક :

ગો.શ્રીવ્રજરમણલાલજી મહારાજકા યહ જો સંદેશ પ્રાપ્ત હુઆ હૈ યા પત્રકે અંતમેં હસ્તાક્ષર ઉનકે નહીં હૈ, પરંતુ વિશ્વસ્ત સુત્રકે હાથસે હમકો યે પ્રાપ્ત હુઆ હૈ. ગોકુલસ્થગો.શ્રીચિમનલાલજી મહારાજકે સુપુત્ર; જો કિ હમારે આયોજક સદસ્ય હૈં, પંકજબાવા ઔર ભૂષણબાવા, ઉનકો રેલ્વેસ્ટેશન કે ઉપર શ્રીવ્રજરમણલાલજી મહારાજકે વિશ્વસ્ત વ્યક્તિને યે દિયા હૈ અતઃ હમને ઉનકે નામપે આપકો પઢકે સુનાયા હૈ.

શ્રીવ્રજેન્દ્ર ગોસ્વામી, વિરમગામ, ઉનકે પાસસે હમેં યે સૂચન આયા હૈ- શ્રીવ્રજરમણજી કાકાજીકે પત્રકો જવાબ સભાકે કાર્યક્ષેત્રસૂ અસંગત લગે હૈ; યામેં વચનાવલી યા ભાવાનુવાદકી કોઈ બાત ખબર નહીં આ રહી હૈ. તો બાંચનો યા નહીં યે આપ વિચારેં.

યે બાત હમ સ્વીકારે હૈં. હમને જો યે નિયમાવલી ઔર પૂર્વકે પત્રવ્યવહાર કિયે વાકે અંદર હમને બહોત હી ભારપૂર્વક યે સ્પષ્ટતા કી હતી કિ યાકે અંદર ભાવાનુવાદકો હી વિચાર હોયગો. યે એક હકીકત હૈ તો દૂસરી હકીકત યે ભી હૈ કિ હમને પ્રાયઃ સભી ગો.આચાર્યનકૂ વચનાવલી પ્રેષિત કી. બાવજૂદ યાકે, હમારે યે દુર્ભાગ્ય રહે કિ સંખ્યાકે અનુસાર કમ હમકૂ પ્રતિભાવ પ્રાપ્ત ભયે. ઔર વાકે અંદર ભી ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીકે અતિરિકત અન્ય કોઈ ભી મહાનુભાવકો ભાવાનુવાદ લિખિત યા મૌખિક રૂપમેં દેનેકી તૈયારી યા વા આશયકો પત્ર હમારે પાસ નહીં આયો હૈ. યા સ્થિતિકે અંદર જબ હમ વિચારગોષ્ઠિકો આયોજન કરને જા રહે હૈં ઔર પ્રતિભાવમેં ઇતની દરિદ્રતા હમારે સામને આઈ તબ જો ભી આયો વાકૂ હમને સિરમાથે ચઢાકર આપકે સામને પ્રસ્તુત કિયો. ઔર ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીસૂ બહોત પહલે હી યા ચર્ચાસભામેં સક્રિયરૂપસૂ ભાગ લેનેકી સહમતિ પ્રાપ્ત હતી ઔર બહોતસે વિષય યા પત્રકે અંદર ઉન-ઉન મહાનુભાવનસૂ સમ્બંધિત હતે માત્ર યા હી હેતુસૂ હમને યે પઢ્યો હૈ. યે બાત આપ સબ અપને ધ્યાનમેં લેં.

ગો.શ્રીવ્રજરાયજી મહારાજ (અમદાવાદ):

આપ સબનકો નમ્ર પત્ર પાયો વૈસા જ્ઞાનૃદ્ધાત્વાત્ જિન બાલકનકો પ્રસ્તુતીકરણ બહુત સુલજે મંજે શબ્દનમેં હૈં. શ્રીવેદ ભાગવતાદિ એવં જગદ્‌ગુરુ વલ્લભપરંપરાકે સભી વાક્ય શિરોધાર્ય હૈ. સચ્ચો અર્થઘટન નિઃસન્દિગ્ધ હૈ. વ્યાવહારિકમાર્ગ પ્રિય સૂરેશ આયુષ્મત્ ચતુર્થપીઠાધીશ્વરકો સહી પક્ષ હૈ. આજ શ્રદ્ધેય શ્રીરઘુનાથલાલસૂ યે બધાઈ સુની ''અટકાકે મનોરથકી સભી રકમ અનુયાયીનકૂ લૌટા દેની.'' યદિ લૌટાઈ ભઈ રકમ મનોરથી વાપસ ન લેં તો? કાનૂન ટ્રસ્ટી બોર્ડકૂ શ્રીચેરિટી કમિશ્નર રોકે તો? આદિ વ્યાવહારિકકી ખાનાપૂર્તિ મોકૂ

સમજાઓ. ઐસે ભાવકી જિજ્ઞાસા શ્રીશ્યામદાદાકૂ સમજાઈ હૈ. મિસનિયાં મેરે ગૃહાધિપતિમેં ભી અનેક હૈ, ધૂમિલ વિષયકી ચર્ચા કરવે તૈયાર હૈ. મૈં ઉનકૂ સંગ લેકે પ્રધાન પીઠસ્થવિર ૧,૨,૩,૬,૭ પૂ.પીઠકે આચાર્ય, પોરબંદરસ્થગોવિંદરાયજીઃ ઈન વ્યક્તિત્વનકો સામઞ્જસ્ય સાધવેકો પરમાગ્રહી હૂં. સહાયક રહૂંગો. શ્રીશ્યામદાદા, કનુ મહારાજ ઔર મૈં યાકે લિયે સક્ષમ હૈં. પથપ્રદર્શનકે ચિરસ્થાયી નિર્ણય તભી સિદ્ધ હોંગે.

ગો.શ્રીગિરિધરલાલજી, શ્રીદ્વારકેશલાલજી,શ્રીનવનીતલાલજી (કામવન, સુરત, ભાવનગર):

શુભાશિષઃ આપ એવં ગ્યારહ અન્ય બાલકન દ્વારા પ્રેષિત તીન પત્ર, વચનાવલી એવં વચનાવલીકો શ્રીશ્યામમનોહરજી મહારાજ દ્વારા કિયો ગયો અનુવાદ પ્રાપ્ત ભયો હૈ. વર્તમાન દિગ્ભ્રમિત યુગમેં આચરણકી સહી દિશા જાનવેકી અભિલાષા સ્વાભાવિક હી નહીં અપિતુ સ્તુત્ય ભી હૈ.

આપ લોગનને જાનનો ચાહ્યો હૈ કિ વચનાવલીમેં ઉદ્ધૃત વાક્યનકો જો અર્થ કિયો ગયો હૈ વહ સહી હૈ કિ ઈન વચનનકો કછુ ઔર ભી અર્થ હૈ ? હમારે વિચારસૂ ઈન વચનનકો જો અનુવાદ શ્રીશ્યામમનોહરજીને કિયો હૈ વહ સહી હૈ એવં યા અનુવાદસૂ, જહાં કહી વ્યક્તિગત ઉલ્લેખકી ગંધ હૈ વા સ્થલકૂ છોડકે, હમ સહમત હૈ. કિન્તુ હમારે વિચારસુ દેશ, કાલ, પાત્ર, સામ્પ્રદાયિક પરંપરા એવં વ્યાવહારિકતાકૂ દેખતે હુએ વર્તમાનમેં સેવાકો અધિકાર બ્રહ્મસમ્બન્ધ હોવેકે બાદ હી પ્રાપ્ત હોય યહ ઉચિત હૈ. ઔર દીક્ષા દેવેકો અધિકાર કેવલ વલ્લભવંશજનકૂ હી હૈ. ભગવત્કૃપાપે કોઈ ભી એક વ્યક્તિ. કુલ યા માર્ગ કો એકાધિકાર હૈ ઐસો હમ નહીં માનેં હૈ કિન્તુ દિશાહીનતાકે યા યુગમેં કોઈ એક નિશ્ચિત વ્યવસ્થા હોય યા બાતકૂ હમ આવશ્યક સમજે હૈ. યાસૂ વ્યર્થ વિવાદ એવં અનેક વિકૃતિનસૂ બચ્યો જા સકેગો. આપ લોગનને માર્ગદર્શનકી અપેક્ષા રખી હૈ તો યે વિષયમેં યહી કહનો હૈ કિ યદ્યપિ સમય ઔર સમાજ અનુકૂલ નહીં હૈ તથાપિ યથામતિ ઔર યથાશક્તિ શ્રીવલ્લભકી આજ્ઞાનુસાર ચલવેકો પ્રયત્ન હમ કરે હૈ. યહી આપ લોગનસૂ કહ સકે હૈં. હમારે ઉપર્યુક્ત કથનમેં યદી કછૂ અસ્પષ્ટતા ઔર વિરોધાભાસ પ્રતીત હોવે તો હમસૂ નિઃસંકોચ સમ્પર્ક કરેંગે.

સત્ય ભી સિદ્ધાન્ત યદિ કટુતાસૂ કહ્યો જાય હૈ તો લોગનકે ગલે ઉતારનો કઠિન હોય હૈ. બાલકકૂ હિતાવહ હોતે ભયે ભી કડવી દવાઈ યુક્તિપુર્વક દી જાવે હૈ. યા બાતકુ ધ્યાનમેં રખકે કોઈકે ભી પ્રતિ પૂર્વાગ્રહ ન રખતે ભયે, જા માર્ગપે ચલવેમેં શાયદ હમ હિચકિચા ગયે હોય, વા માર્ગપે આપ યુવા આચાર્ય બાલક સાહસ એવં દઢતાસૂ ચલ સકો યહી શ્રીમદાચાર્યચરણનસૂ હમારી કામના હૈ. આપ લાગેનકે ઉત્સાહ એવં પ્રયાસકેલિયે હમારે અભિનંદન.

ગો.શ્રીમાધવરાયજી મુરલીધર મહારાજ (વેરાવલ):

આપનો ૩૧ ડિસેમ્બરનો પત્ર મળતાં મને બહુ જ પ્રસન્નતા થઈ. આજના સમયમાં

એ ખૂબ જ અગત્યનું છે કે આપલોકોએ પુષ્ટિમાર્ગના આધારભૂત સિદ્ધાન્તો ઉપર સેમિનાર યોજ્યો છે. હું એ બાબત બહુ જ વ્યગ્ર છું કે સંજોગોને કારણે હું સેમિનારમાં ભાગ નથી લઈ શક્યો અને પત્રનો જવાબ આપવામાં પણ વિલંબ થઈ ગયો. મારો એ નમ્ર મત છે કે છેલ્લા કેટલાંક વર્ષોથી ભગવત્સ્વરૂપસેવા જાહેરમાં કરવાની પ્રક્રિયા પ્રચલિત થઈ છે તે શુદ્ધાદ્વૈત પુષ્ટિમાર્ગની સાચી પરમ્પરાથી તદ્દન વિરુદ્ધ છે. અને આ પ્રક્રિયા શ્રીમહાપ્રભુવલ્લભાચાર્યના વંશજો એવા આપણને પતિત કરે છે. પૂ. પા. ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી દાદાભાઈ, મોટા મંદિરને મારા નમસ્કાર કહેશો કે જેમણે મહાપ્રભુવલ્લભાચાર્યએ પ્રવર્તિત કરેલ આધારભૂત સિદ્ધાન્તોની પુનઃસ્થાપનાની ચળવળ આરંભી છે. અમે મહાપ્રભુ વલ્લભાચાર્યને પ્રાર્થીએ છીએ કે તેઓ પોતાની કૃપા તમારા પર વર્ષાવે કે જેથી સેમિનાર થકી તમારા ઉદ્દેશ્યો અને આદર્શો હરેક સફળતાને પામે (અંગ્રેજી ટેલિગ્રામનો અનુવાદ).

શ્રીનવનીતપ્રિય શાસ્ત્રી (નડીયાદ):

સિદ્ધાન્તવિચારસભાપરિપત્રથી ખૂબ આનંદ થયો. અત્યન્ત આવશ્યક છે આ! મૈં અનેક પૂ. ગો.બાલકો બેટીજીઓને પ્રત્યક્ષમાં પરસ્પર વિમર્શથી સમ્પ્રદાયહિત માટે સિદ્ધાન્તનિર્ણય કરવાની વિનંતી કરેલી. કોઈએ તત્પરતા પ્રાયઃ બતાવી નહીં. આપ સૌએ આ સમુચિત હિતકાર્યમાં બદ્ધપરિકરતા દર્શાવી છે, તે માટે સમ્પ્રદાયજનો આપના ઋણી રહેશે. હાર્દિક ધન્યવાદ! પૂર્વનિશ્ચિત કાર્યક્રમવશ પ્રવાસમાં હું આ વિશિષ્ટસભામાં પ્રત્યક્ષ ઉપસ્થિત રહીને લઈ શકતો નથી તેનો ક્ષોભ થાય છે, ક્ષમાયાચના!

આપે મોકલાવેલ વચનાવલીમાં સ્થાનનિર્દેશથી તે તો મૂલવચનો સૌ સ્વસમ્પ્રદાયસ્થને સ્વીકાર્ય જ હોય. પૂ.ગો.શ્રીશ્યામબાવાશ્રીએ મોકલાવેલ તેનો ભાષાભાવાનુવાદ પ્રથમનજરે તો સંગત લાગે છે. સમ્પ્રદાયનિષ્ઠોને સિદ્ધાન્તવચનો સર્વથા સ્વીકાર્ય જ હોય. ''સ્વધર્માચરણં શક્ત્યા વિધર્માચ્ચ નિવર્તનમ્'' પણ સ્પષ્ટ છે. સિદ્ધાન્ત સ્વીકાર્ય હોય, આચારનો યથાસંભવ પ્રયત્ન તો આવશ્યક છે; ન બને તે માટે શરણ ભાવના જ છે. ''અશક્યે વા સુશક્યે વા સર્વથા શરણં હરિઃ''. શતપ્રતિશત સિદ્ધાન્તાનુસાર સ્વાચારનો દાવો તો પ્રાયઃ કોઈ ન કરે! સર્વસમ્મતિ સિદ્ધાન્તમાં વાક્યાર્થઘટનમાં સાધીને, સમ્પ્રદાયહિત વિચારે જનમનદ્વિધા નિવારણમાટે યોગ્ય આચારદર્શન આચાર્યવંશજો કરાવે; માર્ગદર્શન છે તે તો ચિરકાંક્ષિત છે, રુચિર છે. વિચારશીલ વિદ્વદ્વૃંદ, વિવેકશીલ વૈષ્ણવવૃંદ તેમાં સહમત સ્વાન્તઃ શ્રદ્ધાથી થાય તે સ્વાભાવિક છે, હિતાવહ છે, અપેક્ષિત છે. હાર્દિક મંગલકામના!

શ્રીકુમનદાસ ઝાલાની (ઈન્દૌર):

ઈન દિનોં પુષ્ટિ સમ્પ્રદાયકે કતિપય સિદ્ધાન્તોંકે વાસ્તવિક સ્વરૂપકો લેકર આચાર્યોમેં જો મતભેદ દૃષ્ટિગોચર હો રહા હૈ ઉસ બાબત આયોજીત ચર્ચાસભા સમ્બન્ધી આપશ્રીકા પરિપત્ર આજ હી પ્રાપ્ત હુઆ. આપશ્રીકા ઈસ સમ્બન્ધમેં કિયા જા રહા પ્રયાસ

અત્યંત સામયિક એવં સ્તુત્ય હૈ.

ઈસ પ્રકારકે વિવાદ અપને સમ્પ્રદાયમેં ઔર વિશેષકર વલ્લભકુલકે આચર્યબાલકોંમેં, હોના કિસી ભી દષ્ટિસે ઉચિત નહીં લગતે, સિદ્ધાન્તોંકી વાસ્તવિક એવં વ્યાવહારિક વ્યાખ્યાકે સમ્બન્ધમેં નિશ્ચયાત્મક માર્ગદર્શન આવશ્યક હૈ. ઐસા નહીં હોનેસે વૈષ્ણવસમાજ અસમંજસમેં ઔર દુવિધામેં હૈ. સાથહી કિં કર્તવ્ય વિમૂઢ હો કર ઉદાસીન સા હો રહા હૈ. યહ અત્યંત અહિતકર હૈ. સાથહી સમાજમેં સૃષ્ટિવાદ ઔર વિકૃતિકી સંભાવના બઢતી જા રહી હૈ. અન્ય સંપ્રદાયવાલોંકેલિયે ઉપહાસકા વિષય ભી બન ગયા હૈ.

ઐસી સ્થિતિમેં યહ નિતાન્ત આવશ્યક હૈ કિ હમારે આચાર્ય, એવં ઉચિત તથા આવશ્યક હો તો વિદ્વદ્જન, મિલકર નિશ્ચયાત્મક માર્ગદર્શન પ્રદાન કરેં.

જાહીર ચર્ચાસભામેં સભીકો અપના મંતવ્ય પ્રકટ કરનેકા અવસર અવશ્ય મિલેગા કિન્તુ કિસી નિર્ણય પર પહોંચના કહાં તક સંભવ હોગા યહ નહીં કહા જા સકતા. યદિ પ્રમુખ આચાર્ય આપસમેં મિલ કર કિસી સર્વમાન્ય નિર્ણય પર પહુંચ સકે તો વહ અધિક શ્રેયસ્કર રહેગા.

જો ભી હો, વિચારોંકે આદાનપ્રદાન શ્રવણ કરનેકા લાભ તો મૈં લેનેકી સ્થિતિમેં અભી નહીં હૂં કિન્તુ વિશ્વાસ હૈ કિ પ્રભુ કૃપાસે ઔર આપશ્રીકે પ્રયાસોંસે કોઈ હલ અવશ્ય નિકલેગા.

ઉદ્ઘોષક :

કુછેક સૂચન આયે હૈ વો આપકે સામને પ્રસ્તુત હૈ. એક સૂચન આયો હૈ કિ વચનાવલીકે અંતર્ગત જો કુછ ભી પરિવર્તન કિયા ગયા; નિયમાવલીમેં, વો નિયમાવલીકી રિવાઈઝ્ડ કોપી સબકો દી જાય; પર સમયાભાવકે કારણ વાકૂ છપા નહીં પાયે અતઃ હમને વાકો એનાઉન્સમેંટ માઈકપે હી કિયો. તો આપ વાકૂ સ્વીકારેંગે.

યાસૂ પૂર્વ હમને એક ઔર ઘોષણા કી હતી કિ જો મહાનુભાવ યા વચનાવલીકો ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કરનો ચાહેં વે અપની સહમતિ, નામ ઔર સિગ્નેચર જો પત્ર ફિરાયો ગયો વાકે અંદર દેવેં. હમકૂ પ્રથમ દષ્ટિસૂ યા પ્રથમ વકતાકે રૂપમેં કોઈ ભી મહાનુભાવકી સ્વીકૃતિ પ્રાપ્ત નહીં ભઈ હૈ અતઃ વા સ્થિતિમેં અનુચ્છેદ ૯ કો જો 'ખ' કલ્પ હૈ વાકે અનુસાર અબ હમ ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી મહારાજકૂ આમંત્રિત કરેં કિ વે અપને દ્વારા પ્રસ્તુત ભાવાનુવાદકે વિષયમેં જો ભી કુછ વકતવ્ય દેનોં ચાહેં વો દેવેં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીઃ

જયતિ શ્રીવલ્લભાર્યો જયતિ ચ વિટ્ઠલેશ્વરઃ પ્રભુઃ શ્રીમાન્ ।
પુરુષોત્તમશ્ચ તૈશ્ચ નિર્દિષ્ટા પુષ્ટિપદ્ધતિર્જયતિ ।।

યે વચનાવલીકો જો ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કિયો ગયો વાકે બારેમેં બહોત તરહકે સંશય ઔર આશંકાએં સબનકે હૃદયમેં હૈં. ઔર અધિક કોઈ ખુલાસા મોકૂ નહીં કરનો હૈ ક્યોંકિ જો કુછ ભી ખુલાસા હૈ વો તો મેરી તરફસૂ મૈંને યા પુસ્તિકામેં પ્રસ્તુત કિયો હૈ. ઔર સંમિલિત હોનેવાલે

સભી મહાનુભાવ ગો.બાલક ઔર વૈષ્ણવ ઔર શાસ્ત્રી સભી પઢ હી લેંગે યામેંસૂ. જો આજ નહીં પઢ પાયે વો કલ પઢકે આ જાએં ભલે! પરસોં પઢકે આએં; મૈં તો બહોત આશાવાદી હૂં, યા સાલ નહીં તો આવતે સાલ પઢેં, યા જનમમેં નહીં તો આવતે જનમમેં પઢેં.

જહાં તક એક સાધારણ બાત હૈ વો યે હૈ કિ બહોત સારે પ્રશ્નનમેં લોગ યે સોચ રહે હૈં કિ જૈસે અભી પત્ર પઢે ગયે તો ગો.શ્યામમનોહર, ગો.શ્યામમનોહર... યે તો એક દુર્ઘટના હૈ કિ ગો. શ્યામમનોહરને વચનાવલી પ્રસ્તુત કર દી. યા, અકસ્માત જાકૂ કહનો ચાહિયે, એક્સિડેંટકે અર્થમેં દુર્ઘટના હોં! બાકી તો અપનો સૌભાગ્ય માન રહ્યો હૂં મૈં. પર ઔર ભી કોઈ બાલકને વચનાવલી પ્રસ્તુત કી હોતી તો કોઈ જરૂરી નહીં હતો કે મેરી હી વચનાવલીપે સારો વિચાર હોતો. યે તો એક સમીક્ષાર્થ જૈસે એક એજંડા પ્રસ્તુત કિયો જાય વૈસે પ્રસ્તુત હૈ. ઔર જો પ્રસ્તુત કિયો ગયો થો પત્ર વામેં ભી યા બાતકો મૈંને સ્પષ્ટ ખુલાસા કિયો થો કિ યે સમીક્ષાર્થ હૈ. ઔર વો સમીક્ષા યા લિયે કિ કુછ વિસંવાદ ચલ રહે હૈં તો કોઈ તો આધાર હોના ચાહિયે વિચાર કો, જહાંસૂ વિચારયાત્રાકો પ્રારમ્ભ હો સકે! ઔર વા હેતુસૂ યે કુછ વચનાવલી સંકલિત કી. પ્રશ્ન ઐસે ઉપસ્થિત હો ગયે કે યે હી વચનાવલી સંપૂર્ણ હૈ? અતિરિકત વચનાવલી ક્યોં નહીં યા સંસ્કૃતકે અલાવા વાર્તાસાહિત્યાદિ ક્યોં નહીં? મોકૂ કહ્યો ગયો : વાર્તાસાહિત્યપે વિચાર નહીં કરનો હૈ. ઈન્હોંને સૂચના દી, મૈંને સારે વાર્તાસાહિત્યકે વચન યામેસૂ ડ્રોપ કર દિયે. અબ પત્ર આયે તો વામેં ફિર વાર્તાસાહિત્ય આ ગયો! મૈં ભી દિગ્ભ્રાંત હૂં કિ યામેં ક્યા કરનો કૈસે કરનો–
''કિં કર્મ કિમકર્મેતિ કવયોપ્યત્રમોહિતા.''

પર જો કુછ હૈ, આજકો પ્રસંગ વા લિયે નહીં હૈ. મૈં સિર્ફ ઈતની એક બાત યે કહનો ચાહૂંગો કિ કુછ મેરે પ્રશંસક યા મેરે આલોચક જો યે સમજતે હોંય–કોઈ તરહકે પાણ્ડિત્ય યા બુદ્ધિમતા યા કોઈ અધિક મહાપ્રભુજીકે સિદ્ધાન્તનકૂ અનુસરનેકી મેરી તત્પરતા કોઈ અહંકાર યા દર્પકે કારણ મૈં યે કહ રહ્યો હૂં; યે બાત મેરે પ્રશંસક સોચતે હોંય યા આલોચક સોચતે હોય, મેરે તરફસૂમેં એક આશ્વાસન દેનો ચાહૂંગો કે દોનોં વો ભ્રાંત હૈં. મૈં સિર્ફ યે વચનાવલી પ્રસ્તુત કી હૈ વિચારાર્થ. ઔર એક બાત નિશ્ચિત હૈ કિ મૈંને કભી અપને આપકૂ સમ્પ્રદાયમેં પણ્ડિત માન્યોં નહીં ઈતનો ઉત્કૃષ્ટ કોટિકો, ન વિદ્વાન્ માન્યો. આજ અપને સૌભાગ્યસૂ ગો.શ્રીહરિરાયજી આયે હૈં. વૈસે ઈનસૂ બહોત ઘનિષ્ટ સમ્બન્ધ નહીં હૈ ફિર ભી મેરો મન આશ્વસ્ત હૈ કિ મેરેસૂ અધિક વિદ્વાન્ યે હૈં. યા કહનેમેં મોકૂ કોઈ સંકોચ નહીં હૈ. સુરતવાલે કલ્યાણરાયજી ઔર બાલુરાજા જૈસે ઉત્કૃષ્ટ કોટિકે વિદ્વાન્ નિશ્ચિત મેરેસૂ જ્યાદા આચાર્યચરણકે વાંગ્મયકો અભ્યાસી હૈ ઐસી મેરી દઢ હૃદયકી આસ્થા હૈ. તો વામેં ભી મોકૂ કોઈ સંદેહ નહીં હૈ. મેરો કોઈ યે તાત્પર્ય નહીં હૈ કિ મૈં સમ્પ્રદાયકો એકમાત્ર વિદ્વાન્ હૂં. કઈ લોગ સોચે હૈં કે 'અહં બ્રહ્માસ્મિ'કો દર્પ હો ગયો હૈ! તો 'અહં બ્રહ્માસ્મિ'કો તો દર્પ નહીં હોવે; તત્ત્વજ્ઞાન હી હોવે પુષ્ટિમાર્ગમેં. ક્યોંકિ જબ શુદ્ધાદ્વૈત હૈ તો હર વ્યક્તિ 'અહં બ્રહ્માસ્મિ' હૈ. વામેં કોઈ બ્રહ્મ નહીં હૈ ઐસી કોઈ ચીજ હી નહીં હૈ. ''સર્વં ખલુ ઈદં બ્રહ્મ'' તો મૈં યાર કાયકૂ બ્રહ્મ નહીં? આપ સબ લોગ બ્રહ્મ, મૈં ભી બ્રહ્મ; વામેં કોઈ મોકૂ દર્પ નહીં હૈ. એક બાતકો અવશ્ય મોકૂ દર્પ હૈ કિ મોકૂ અપને

પાણ્ડિત્યકો દર્પ નહીં હૈ. યે બાતકો મોકૂ નિશ્ચિત દર્પ હૈ. ઔર યા ૫૦ વર્ષકી ઉમરમેં અબ બહોત મુશ્કિલ હૈ કિ યા દર્પકૂ મૈં છોડ પાઉં કિ મોકૂ પાણ્ડિત્યકો દર્પ નહીં હૈ.

યે વચનાવલીમેં જો કુછ કહનો હૈ વો પ્રાક્કથનમેં કહ્યો હૈ ઔર જો કુછ મેરી સમજમેં આયો વો અનુવાદ મૈંને સિદ્ધાન્ત વચનાવલીકો પ્રસ્તુત કિયો હૈ. જો બાત મોકૂ આજ તક સમજમેં નહીં આઈ વો સિર્ફ યહી બાત થી; મૈંને આજ તક ઐસી બાત કોઈ નહીં કહી હૈ જો મેરે પૂર્વવર્તિ બાલકનને કહી નહીં હોય. વો હી બાત મૈં રિપીટ કરતો રહ્યો હૂં જો સબ પૂર્વવર્તિ બાલક કહતે આયે હૈં. અચાનક સબ લોગનકૂ મેરેપે ક્યોં ક્રોધ આ ગયો? એક શેર મોકૂ યાદ આવે હૈ કિ "રાહમેં છોડકર રૂખસત હુએ જાનેવાલે, મૂજકો મંઝિલપે જો પાયા તો બુરા માન ગયે". યાકે અલાવા મોકૂ કોઈ ઉપપત્તિ યાકી સમજ નહીં આ રહી હૈ. તો મહાપ્રભુજીસૂ પ્રારમ્ભ કરકે યે અપને ગોવિંદરાયજી પોરબંદરવાલે, મથુરેશજી યહાં બિરાજે ભયે હૈં ઔર ઈંદિરાબેટીજી ઔર વલ્લભરાયજી, જો ફિર પુનઃ મેરેસૂ અતિ ઉત્કૃષ્ટ કોટિકે વિદ્વાન્ હૈં, ઉન સબકે વચન યામેં સંકલિત કિયે હૈં. ઔર ઉન સબનને વો હી બાત કહી હૈ જો મૈંને કહી હૈ. ઐસી કોઈ બાત મૈંને કહી નહીં હૈ. અબ ક્યોં મૈં ગુન્હેગાર હો ગયો યે આપલોગ સબ વિચારો. બસ, યાસૂ જ્યાદા...

ઉદ્‌ઘોષક :

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીને અપનો ભાવાનુવાદ તો પ્રકાશિત ભી કરવા દિયો હૈ, જો આપ સબનકે હાથમેં પ્રસ્તુત હૈ. (પુનઃ ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી પધારે)

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીઃ

યે મંગલાચરણકો પ્રશ્ન વિવાદગ્રસ્ત હો ગયો! મૈં નહીં માનૂ હૂં કિ કોઈ બાલક મહાપ્રભુજીકો, સ્વલાભપૂજાર્થપરાયણ, મહાપ્રભુકે સિદ્ધાન્તકો વિલોપક હોય. શરદબાવાને તો બહોત સુંદર ખુલાસા કિયો કિ કેવલ વ્યાખ્યાનરીતિમેં કુછ મતભેદ હો ગયે હૈં. તો મેરી હૃદયકી આસ્થા હૈ કિ વ્યાખ્યારીતિકે મતભેદ હી પ્રકટ હોકે સામને આયેંગે. મગર યદિ કોઈ સચમુચમેં સ્વલાભ પૂજાર્થપરાયણ હોકે ઔર મહાપ્રભુજીકે સિદ્ધાન્તકો વિલોપક હૈ, તો ખલ હૈ; વામે મૈં ક્યા કહૂંગો? વો તો ગુસાંઈજીસૂ લેકે સારે વચનનમેં કહ્યો ગયો હૈ. મગર એક બાત નિશ્ચિત સમજો કિ જો ભી મહાપ્રભુજીકે વચનનકો નિરૂપણ કરનેકેલિયે આ રહ્યો હૈ વો વ્યક્તિ મેરે યા મંગલાચરણમેં વિવક્ષિત હૈ ઐસો કમસૂકમ મેરો અભિપ્રાય નહીં હૈ. ઔર યાસૂ આપલોગનકૂ સંતોષ હોતો હો તો મેરો બહોત સૌભાગ્ય ઔર નહીં હોતો હોય તો મેરો દુર્ભાગ્ય!

અબ એક બાત રહી કિ યે પત્રકો જવાબ. તો સબસૂ બડી બાત તો યે હૈ કિ મેરે પરમસ્નેહી વ્રજરમણજી મહારાજને મથુરાસૂ જો પત્ર લિખ્યો વામેં બહોત સારી બાતેં મેરે બારેમેં વ્યક્તિગત લિખી હૈ. ઐસે કૂછ પ્રતીત હો ગયો કિ જૈસે કોઈ શ્યામબાવાકે સિદ્ધાન્તકી કોઈ ચર્ચા હો રહી હૈ. તો શ્યામબાવાને તો સમીક્ષાર્થ પ્રસ્તુત કિયો. ઉનને ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત નહીં કિયો તો વામેં કૈસે વિચાર કરનો, કૈસે નહીં વિચાર કરનો? જહાં તક વાર્તા પ્રસ્તુત કી હૈ;

યદિ મોકૂ એલાઉડ કિયો જાય, અનુમતિ દી જાય કિ વાર્તાનપે ભી વિચાર હો સકે તો નિશ્ચિત જવાબ દઉંગો. હાં! કડીકે છપ્પનભોગકે પ્રસંગમેં તો મૈં સંમિલિત નહીં ભયો હતો પર રાજેશબાવા તો યહાં પધારે ભયે હૈં ઔર ઉનકે બાવાકી જનોઈમેં મૈં સંમિલિત ભયો હતો ઔર રાજેશબાવાસૂ ભી મૈંને બહોત તોછડાઈ કરકે પૂછી હતી કિ મહારાજ! યામેં કુછ દેવદ્રવ્યકો પ્રસાદ તો નહીં અરોગા દે રહે હો? તો રાજેશબાવાને મોકૂ કહી કિ આપ નિઃશંક અરોગો. અબ પતા નહીં રાજેશબાવાને ક્યા અરોગાયો? વો તો બિરાજમાન હૈં, ઉનસૂ પૂછ લો. મૈંને ખાયો યે તો જૂઠ નહીં કહૂંગો. અબ ખાયો તો કોઈકે ઘરમેં જાઉં મૈં ઔર ભોજન નહીં કરાકે વિષ હી ખિલા દે તો શ્યામ ગોસ્વામિ મરેગો. પર મરેગો વો જાન કરકે નહીં; અનજાનેમેં મર્યો હોય તો પતા નહીં હૈ. તો રાજેશબાવા બતાયેં કિ ઉનને ક્યા ખિલાયો.

ઉદ્‌ઘોષક :

હમ સમજેં હૈં કિ અબ સબ ઉપસ્થિત મહાનુભાવ ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીકો ભાવાનુવાદ અપને હાથમેં પા ચુકે હોંગે ઔર ઉનકે કથનાનુસાર પઢ ભી લિયો હોયગો. ફિર ભી હમારે મનમેં એક બાત ઔર હૈ કિ કોઈ કારણસૂ ઉપસ્થિત મહાનુભાવ વો ભાવાનુવાદકૂ નહીં પઢ પાયો હોય તો સેમિનારકી યે પ્રોસેસ હોવે કિ પેપર પ્રસ્તુત કરનેવાલે વ્યક્તિ સ્વયં વાકૂ સબકે સામને પઢે ઔર યા તરહકે કોઈ વ્યક્તિ યહાં ઉપસ્થિત હોવે કિ જિનને નહીં પઢ્યો હોવે તો મૈં શ્રીશ્યામમનોહરજીસૂ યે નિવેદન કરનો ચાહુંગો કિ વો યે ભાવાનુવાદકૂ માઈકપે પઢેં. હમ ઉપસ્થિત સભી મહાનુભાવનનસૂ પૂછ રહે હૈં. સો આપ અપનો જો ભી કૂછમંતવ્ય હોવે સો કહેં (યે સૂચના દોહરાઈ ગઈ).

વૈસે અભી હમે એક ઘંટાકો મધ્યાંતર કર રહે હૈં. વા સમય દરમ્યાન જિનને નહીં પઢ્યો હોવે વો યાકૂ કૃપયા પઢ લૈં. ઔર યે ભાવાનુવાદકે વિષયમેં ઉપસ્થિત મહાનુભાવનકી સહમતિ યા અસહમતિ કો વિચાર ભી મધ્યાંતરકે પશ્ચાત્ કિયો જાયેગો. યે આપકી સૂચનાકેલિયે.

વ્રજેશ ગોસ્વામી વિરમગામવાલેનકી ચિઠ્ઠી હૈઃ સભી મહાનુભાવોં એવં ઉપસ્થિત સમુદાયકે હાથમેં પૂ.શ્રીશ્યામમનોહરજીકો ભાવાનુવાદ હોવેસૂ વાકૂ પઢવેસૂ અમૂલ્ય સમય વ્યય હો સકે હૈ યે મેરો નમ્ર મંતવ્ય હૈ.

યે હમ ભી માને હૈં.

ઉપસ્થિત મહાનુભાવસૂ હમ યે નિવેદન કરે હૈં કિ ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીકે ભાવાનુવાદમેં સર્વાંશમેં, કતિપયાંશમેં જિનકૂ અસહમતિ હો વે અપની અસહમતી કૌન-કૌનસે અંશમેં હૈ વો યે જો રજીસ્ટર આપકૂ ભેજ્યો જા રહ્યો હૈ જાકે અન્દર વચનાવલીકે જો ૧૩ મુદ્દા હૈ વાકો કોલમકે રૂપમેં વિભાજન કિયો ગયો હૈ. જિનકૂ જા મુદ્દાપે સહમતિ હો વો વા મુદ્દાકી કોલમમેં (રાઈટ)કો માર્ક કરેં ઔર જિનકૂ જો મુદ્દાપે અસહમતિ હો વા મુદ્દાકે કોલમમેં (રોંગ)યે નિશાન લગાવેં, જાસૂકિ હમ યે કાર્યવાહી સમાપ્ત હોનેકે બાદ વે સહમતિ યા

અસહમતિવાલે મહાનુભાવકૂ મંચપે આમંત્રિત કરકે ઉનસૂ સ્પષ્ટીકરણ માંગ સકે. યા રજીસ્ટરમેં પ્રથમ કોલમમેં આપ અપનો નામ પ્રસ્તુત કરેંગે. અંતિમ કોલમમેં આપ અપને હસ્તાક્ષર કરોગે. યા વિષયમેં જો મહાનુભાવ અપની સહમતિ યા અસહમતિ કુછ ભી ઘોષિત કરનો નહીં ચાહતે હો, યે ઉનકો વિષય હૈ. યે હમારી તરફસૂ કહ રહે હૈ. વે અપની સહમતી યા અસહમતિ વ્યક્ત કરનેકેલિયે બાધ્ય નહીં હૈં પરંતુ હમ ઉનસૂ યે અપેક્ષા રખેં કિ વે અપનો અભિપ્રાય અવશ્ય પ્રકટ કરેં. શ્રીવ્રજેશકુમાર ગોસ્વામિ, વિરમગામવાલેનકી ઓરસે હમકૂ યે સૂચના પ્રાપ્ત ભઈ હૈ-સહમતિ યા અસહમતિ કુછ ભી પ્રદાન ન કરને પર હમકૂ કા સમજનો? યા વિષયમેં હમ કુછ ભી નહીં સમજ સકે હેં, ન હમ ક્યા સમજે યે કહનેકેલિયે બાધ્ય હૈં. આપ યા સભામેં કૌનસે રૂપમેં ઉપસ્થિત હુયે હો યે વિષય હમને કભી ભી સ્પષ્ટ નહીં કિયો હૈ; જો સહમતિ દેવેંકેલિયે પધારે વો સહમતિ દેવે, જો અસહમતિ દેનેંકેલિયે પધારે વો ઐસો કરેં. યા વિષયમેં હમ કુછ ભી સ્પષ્ટીકરણ નહીં દે સકે હૈં ઔર ન હી યે હમારો અધિકાર હૈ. યે તીનોં દિનકી કાર્યવાહી પ્રત્યક્ષ યા અપ્રત્યક્ષ રૂપસૂ શ્રીશ્યામમનોહરજીકે ભાવાનુવાદસૂ સમ્બન્ધિત હૈ અતઃ યે ચર્ચાકે અંદર ભાગ લેનેવાલે ઔર વાકૂ સમજનેકૂ ઇચ્છૂક વૈષ્ણવજનતા યે પુસ્તક તીનો દિન અપને સાથલેકે આયે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ક્ષમા ચાહૂં હૂં સબકી. યે ધાંધલમેં કુછ વચનકે ભાવાનુવાદ છૂટ ગયે ઔર બહોત ટેકનિકલ પ્રોબ્લેમ આ ગઈ હૈ કિ જહાં ભાવાનુવાદ છૂટ ગયે હૈ વાકી સહમતિ-અસહમતિ કહાંસૂ દે? તો જહાં તક મેરો ખ્યાલ હૈ, એક હી ભાવાનુવાદ છૂટ્યો હૈ, સબ ભાવાનુવાદ તો નહીં છૂટે હૈં. ઔર વો હૈ (પૃ.૧૫)પે પાંચવો, જો શીર્ષક હૈ ''સેવાસ્થલમેં 'ક'મેં, મૂલ પંક્તિ હૈ-''અત્ર ગૃહસ્થાનવિધાનેન સ્વગૃહાધિષ્ઠિત-સ્વસ્વરૂપભજનપરિત્યાગેન અન્યત્ર તત્કરણે ભક્તિઃ ન ભવતિ ઇતિ સૂચિતં ભવતિ.'' સભી સંમિલિત હોનેવાલેસૂ મૈં હૃદયસૂ ક્ષમાયાચના કરું કિ યે અનવધાનમેં છૂટ ગયો. યે અક્ચ્યુલી કમ્પયુટરમેં મિસ્ટેકકે કારણ ઐસો હો ગયો. પર સાથહી સાથએક ખુલાસો ઔર કરનો ચાહૂંગો કિ અમૃતવચનાવલી, જો પરિશિષ્ટમેં દી હૈ, વો (પૃ.૪૧)મેં મેરે સૌભાગ્યસૂ યે પંક્તિ પૂર્વસંકલિત નિકલી, ઔર પૂર્વસંકલિતમેં વાકો ગુજરાતી અનુવાદ દિયો હૈ ''અહીંયા સેવોપયોગી સ્થાન તરીકે ઘરનું વિધાન કરવામાં આવ્યું છે તેથી જો પોતાના ઘરમાં બિરાજતા પ્રભુનું ભજન છોડીને બીજે કશે ભજન (ભેટ, મનોરથ, ઝાંખીરૂપે) કરવામાં આવે તો ભક્તિ ન થઈ કહેવાય.'' ક્યોંકિ અમૃતવચનાવલી સિર્ફ ગુજરાતીમેં હતી યા લિયે વાકો હિન્દી નહીં ભયો. જો હિન્દી ભી મૈં કર દઉં હૂં. ''યહાં સેવોપયોગી સ્થાનકે રૂપમેં ઘરકા વિધાન કિયા ગયા હોનેસે જો ખુદકે ઘરમેં બિરાજતે પ્રભુકા ભજન છોડકે અન્યત્ર કહીં ભજન (ભેટ, મનોરથયા ઝાંખીકે રૂપમેં) કરતે તો વો પ્રક્રિયા ભક્તિ નહીં કહલાતી''. ઐસા શ્રીવલ્લભાત્મજ શ્રીબાલકૃષ્ણજીકી ભક્તિવર્ધિની વ્યાખ્યા (શ્લોક ૨)મેં હૈ. હિન્દીમેં મોખિકરૂપસૂ તો

અનુવાદ મૈંને કિયો હૈ; જાકૂ ભી સંદેહ હોય તો લિખિતરૂપસૂ ભી મૈં અભી દે દૂંગો.

ગો.શ્રીરઘુનાથજી (પાર્લા) – ૩ સેવાપ્રદર્શનમેં 'ક'મેં કુછ અનુવાદ રહ ગયો હૈ. ''યતો ભગવતા સમમ્ અન્વયં=સમ્બન્ધ પ્રાપ્ત વર્તતે, અતો હેતોઃ તથા'' યા ભાગકો અનુવાદ રહ ગયો હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – વૈસી વો હી બાત બાદવાલી પંક્તિમેં પુનરાવૃત્ત હો હી રહી હૈ તો ભાવાનુવાદ તો વાકો પ્રસ્તુત હૈ હી; શબ્દાનુવાદ નહીં કિયો હૈ, યે મૈં ખુલાસા કરનો ચાહૂં હૂં. યદિ ફિર ભી કોઈકૂ અપેક્ષિત હોય તો મૈં લિખિતમેં દેને તૈયાર હૂં. પહલેસૂ હી યાકૂ ભાવાનુવાદ કહ્યો ક્યોંકિ 'લ્યબ્લોપે પંચમી' યાકો મૈને અનુવાદ નહીં કિયો હૈ; ભાવકો હી કિયો હૈં. ભાવમેં કહીં અન્યથા હોતો હોય તો જરૂર દિખાવે.

એક ખુલાસા કલ રાતકૂ આયો થો મેરે પાસ, અભી નહીં આયો, પર ફિર ભી મૈં થોડી સ્વતંત્રતા લે રહ્યો હૂં, કિ યે શીર્ષક અસંગત હૈ ઉદ્ધૃત વચનનકે સાથ. તો ઈન વચનનમેં જો શીર્ષક દિયે હૈં ઉનસૂ કુછ અન્યથાભાવ પૈદા હો રહ્યો હૈં. તો મૈં વામેં ખુલાસા દેનો ચાહું હૂં કિ શીર્ષક મેરે દિયે ભયે હૈં; ઉનમેં કોઈ મહાપ્રભુજીકો યા પ્રાચીન આચાર્યનકો કોઈ ઓથોરિટીકો ફોર્સ નહીં હૈ. ગો.હરિરાયજીને તો બહોત સહૃદયતાસૂ સભી શીર્ષકકે બારેમેં નહીં કહ્યો હૈ. પર મૈં યે પ્રસ્તાવિત કર રહ્યો હૂં કિ સભી શીર્ષક અસંગત હો સકે હૈં; વામેં કોઈ આશ્ચર્યકી બાત નહીં હૈ. વો તો આપ લોગનકૂ વિચાર કરનો હૈ. જૈસે ભાવાર્થ શુદ્ધ હૈ યા અશુદ્ધ હૈ, ભાવાનુવાદ યુક્ત હૈ કિ અયુક્ત હૈ વો જૈસે આપ લોગનકૂ વિચાર કરનો હૈ વૈસે શીર્ષક યુક્ત હૈ કિ અયુક્ત હૈ યે આપ લોગનકૂ વિચાર કરનો હૈ યે તો પ્રસ્તાવિત હૈ. યા તરહસૂ ક્યોંકિ અપને પાસ વિચારકે યે કોઈ આધાર હોનો ચાહિયે કરકે શીર્ષકસૂ પ્રસ્તુત કિયે હૈં. યે સારેકે સારે શીર્ષક અયુક્ત હો સકે હૈં, વામેં ક્યા બડી બાત હૈ! યે તો સર્વિસ હૈ; વાપે રીટર્ન આપકૂ કરનો હૈઃ સ્મેશ કરો, ડ્રોપ કરો, પ્લેસ કરો. ટેનિસકી થોડી બાત આ ગઈ. જો કરનો હૈ સો આપ કરો; યામેં મેરે વિષયકૂ કુછ નહીં હૈ. વો સબ આપલોગ, જો સબ પધારે ભયે હૈં, ઉનકૂ પૂર્ણ સ્વાતંત્ર્ય હૈ. ઔર બાલકનકૂ પૂર્ણ સ્વાતંત્ર્ય હૈ ઈતનો હી નહીં; સભીનકૂ શાસ્ત્રીએં જો આયે ભયે હૈં ઉનકૂ ભી સ્વાતંત્ર્ય હૈ, વૈષ્ણવ ભી જો સમજ સકતો હોય. મેરો એક આગ્રહ યામેં જરૂર રહેગો કિ જો ભાવાનુવાદ નહીં કર સકે વાકે સાથચર્ચામેં નહીં કરનો ચાહૂં હૂં, ક્યોંકિ ભાવાનુવાદ હી પ્રસ્તુત નહીં કરે ઔર માથાફોડી ચલતી રહે તો પારહીન પીડા આપકૂ ઔર મોકૂ; દોનોંકૂ હો જાય. તો નિકષ યાકો સિર્ફ મૈં તો યે હી માનકે ચલું હૂ કિ જો ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કરે સો વિચાર કરે, ઔર નહીં તો ગુડબાય. ઔર ભાવાનુવાદ મેરો અશુદ્ધ હો સકે હૈ વાકી મૈં આપકૂ શતપ્રતિશત સંભાવનાકી છુટ દે રહ્યો હૂં. યદિ આપ સહૃદય હોકે ૨ પ્રતિશત કરો, ૧૦ પ્રતિશત કરો, ૫૦ પ્રતિશત કરો; વો સબ આપ વિચારો કિતનો અશુદ્ધ હૈ કિતનો શુદ્ધ હૈ. યે તો વિચારાર્થ પ્રસ્તુત હૈ. યામેં શતપ્રતિશત

અશુદ્ધ હોનેકી સંભાવના હો સકે. પર વો તો આપ કહોગે તબ સબકૂ સમજ આયેગી ઔર તબ મોકૂ ભી સમજમેં આયેગી. અભી તો બુદ્ધિ ઠસ હૈ જો અનુવાદ મૈંને કિયો હૈ વામેં. મૈં અભી મૌખિકરૂપસૂ બોલ્યો, અબ મૈં લિખિતરૂપસૂ દે રહ્યો હૂં ઔર વાકી ઝેરોક્ષ કોપી સબકૂ ભિજવા દે રહ્યો હૂં.

મેરો ખુલાસો વામેં યે હૈ કિ મૈંને ભાવાનુવાદ કયોં નહીં દિયો, ક્યોંકિ પ્રસ્તુત જો શીર્ષક હૈ વા શીર્ષક કે સાથ મોકૂ કોઈ સંગતિ નહીં લગ રહી હૈ. પર મૈં દઉંગો; યા વચનકો વિચાર કરનેમેં યદિ કુછ ભી અંતર આ રહ્યો હૈ તો નિશ્ચિત દે દઉંગો. યે મોકૂ આવશ્યક નહીં લગ્યો યા લિયે નહીં દિયો. બાલકૃષ્ણજીકો ભક્તિવર્ધિનીકો તો અનવધાન હોનેસે હી છુટ ગયો. એકચ્યુલી કમ્પયુટરમેં ફીડ કિયો થો. યે સબ ખુલાસા મૌખિક કર સકો હો; આજ તો સહમતિ-અસહમતિ બતાની હૈ. ઔર એક બખત સહમતિ-અસહમતિકી વો હો જાય કિ કૌન સહમત હૈં, કૌન અસહમત હૈં ઔર કિતનો સહમત યા અસહમત હૈ 'ઈન પ્રિંસિપલ'. ફિર કલ વો બતાવે કિ કયોં અસહમત હૈ ઔર જબ ક્યોં અસહમત બતા દે વાકે બાદ ફિર ચર્ચા હોવે. 'પ્રોસિજર' તો યે હી હોનો ચાહિયે.

ઉદ્‌ઘોષક– વૈસે યા વિષયમેં હમ, મોકૂ લગ રહ્યો હૈ કિ હમારો અધિકારક્ષેત્ર હમસૂ બહાર જા રહ્યો હૈ. હમ યે સ્પષ્ટતા ઔર કર દે કિ યે સહમતિ-અસહમતિ યા ભાવાનુવાદ; યે સબ જો પ્રક્રિયા હમને ૯મેં અનુચ્છેદમેં સ્પષ્ટકી હૈ ઔર વહાં હમને યે બાત કહ દી હૈ કિ પ્રથમ દિવસીય સત્રમેં જિન મહાનુભાવોંકો વિચારાર્થ પ્રસ્તુત ભાવાનુવાદ પઢકર અપના અભિપ્રાય પ્રકટ કરના અભિપ્રેત ન હો વે પ્રસ્તુત વચનાવલીકા સ્વાભિપ્રેત કેવલ ભાવાનુવાદ હી પ્રસ્તુત કરેંગે; અન્ય કોઈ વિસ્તૃત ચર્ચા નહીં. યે ઘોષણાકે સાથ યે કલ્પકો સમજાતે ભયે હમને યે પેડ સબકો ફિરાયા થા ઔર કોઈ ભી પ્રથમ અપને ભાવાનુવાદકો રજૂ કરનેકેલિયે તૈયાર નહીં હુયે અતઃ હમને યે ૯મેં અનુચ્છેદકે 'ખ' કલ્પકો અપનાયા, જિસકે અંદર યે સ્પષ્ટતા હૈઃ અથવા ચર્ચાસભાકે પ્રથમદિવસીય સત્રમેં વિચારાર્થ પ્રસ્તુત વચનાવલીકે; અર્થાત અગર શ્યામમનોહરજીકે અતિરિક્ત અન્ય કોઈ ભી ભાવાનુવાદ હમકૂ પ્રાપ્ત હોતો તો વો ભી. પરંતુ હમકો વો હી પ્રાપ્ત ભયો હૈં અતઃ પ્રસ્તુત વચનાવલીકો આશય ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી દ્વારા પ્રસ્તુત ભાવાનુવાદકે સર્વાંશસે યા કતિપયાંશસે જો અપની સહમતિ યા અસહમતિ ઘોષિત કરના ચાહતેં હોં વે ભી અપની સહમતિ યા અસહમતિકે અલાવા અન્ય કોઈ ભી વિસ્તૃત ચર્ચા નહીં કરેંગે. યે ઘોષણાકે સાથ હમને યે પેડ આપકૂ ફિરાયો થો, જોકે અંદર હમકૂ સહમતિ યા અસહમતિ કે આશયકે કુછેક અભિપ્રાય પ્રાપ્ત ભયે હૈં. તો યે બાત તો બહોત હી સ્પષ્ટ હો ચુકી હૈ. અબ રહી બાત 'ગ' કલ્પકી : ''ચર્ચાસભામેં સંમિલિત હોનેવાલે કોઈ ભી મહાનુભાવ યદિ વિચારાર્થ પ્રસ્તુત ભાવાનુવાદસે અસહમત હો તો

ઉનકે અનુસાર વિવાદાસ્પદ વચનકા વાસ્તવિક ભાવાર્થ ક્યા હોના ચાહિયે કેવલ યહી ઉન્હેં ચર્ચાસિભાકે પ્રથમદિવસીય સત્રમેં પૂર્વવક્તાકી માંગ પર સંક્ષેપમેં બતાના પડેગા. વક્તા તો કોઈ ઉપસ્થિત નહીં હુએ. ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીને અપનો ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કિયો ઔર હમ ઉનસૂ યે સ્પષ્ટીકરણ માંગે હૈ કિ વો જો ભાવાનુવાદ ઉન્હોંને પ્રકટ કિયો હૈ યા વિષયમેં કોઈ જો અપની અસહમતિ પ્રકટ કરનેકે બાદ અપનો ભાવાનુવાદ યદિ પ્રસ્તુત નહીં કરે તો ક્યા ઉનકી આપત્તિ ઉનકૂ માન્ય હોયગી ? યા અસહમતિ કરવેવાલેકૂ વાકો ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કરનો હી પડેગો?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મૈંને જૈસે પહલે બતા દિયો કિ યદિ કોઈ ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત નહીં કર રહ્યો તો મૈં ચર્ચા કરને તૈયાર નહીં હૂં, લિખિત યા મૌખિક. યે પ્રશ્ન નહીં હૈ કિ લિખિત હી કર્યો જાય. લિખિત તો યા લિયે કિયો કિ વ્યર્થકો સમય બરબાદ ન હોય ઔર મૌખિક તો જૈસે મૈં ખુદ ફસ ગયો હૂં, કિ છુટ ગયો એક અનુવાદ મેરેસૂ, જાકે લિયે હૃદયસૂ ક્ષમાપ્રાર્થીભી હૂં. ઔર વૈસે તો પ્રાથમિક તૌરપે તો મૌખિક હી પ્રસ્તુત કર રહ્યો હૂં, પર અપેક્ષા હોય તો વિચારાર્થ મૈં અભી લિખિત ભી પ્રસ્તુત કર દઉંગો. પર એક બાત નિશ્ચિત હૈ, કિ જો ભાવાનુવાદ અપનો પ્રસ્તુત નહીં કર રહ્યો વાકે સાથ મૈં ચર્ચા કરને તૈયાર નહીં હૂં.

ઉદ્‌ઘોષક – ઈતની સ્પષ્ટતાકે બાદ હમ ઉપસ્થિત મહાનુભાવનસૂ ફિરસૂ એક...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મેરેસૂ ઓર કોઈ ખુલાસા અપેક્ષિત હોય તો મૈં દેને તૈયાર હૂં. બૈઠા રહૂં? અચ્છા.

ઉદ્‌ઘોષક – ઉપસ્થિત મહાનુભાવનસૂ હમ ફિરસૂ સૂચન પ્રાપ્ત કરવેકી રખેં હૈં કિ ક્યા વે શ્યામમનોહરજીકે યા વક્તવ્યકે બારેમેં કુછ કહનો ચાહે હૈં? ક્યોંકિ અબ હમારે સામને પ્રશ્ન યે હૈ કિ વાદીકે તૌરપે ગો.શ્યામમાનોહરજી હૈં ઔર પ્રતિવાદીકે તૌરપે જો ભી આયેંગે, યે શર્ત ઉનકૂ માન્ય હૈ યા નહીં યે બાત હમારે લિયે સ્પષ્ટીકરણકેલિયે આવશ્યક હૈ.

શ્યામમનોહરજીને ૯વે અનુચ્છેદકે તહત જો બાત કહી ગઈ હૈ ''ચર્ચાસિભામેં સંમિલિત હોનેવાલે કોઈ ભી મહાનુભાવ યદિ વિચારાર્થ પ્રસ્તુત ભાવાનુવાદસે અસહમત હો તો ઉનકે અનુસાર વિવાદાસ્પદ વચનકા વાસ્તવિક ભાવાર્થ ક્યા હોના ચાહિયે કેવલ યહી ઉન્હેં ચર્ચાસિભાકે પ્રથમદિવસીય સત્રમેં પૂર્વવક્તાકી માંગ પર સંક્ષેપમેં બતાના પડેગા.'' અગર પૂર્વવક્તા શ્રીશ્યામમનોહરજી સહમત હૈં કિ બિના ભાવાનુવાદ દિયે ભી આપ અપની અસહમતિ પ્રકટ કર સકો તો વે અપની અસહમતિ આદિ પ્રકટ કરે. જબકિ શ્યામમનોહરજીને યે સ્પષ્ટીકરણ દિયા કિ બિના ભાવાનુવાદકે વે ચર્ચાકેલિયે તૈયાર નહીં હૈ, યા સ્થિતિમેં ઉપસ્થિત મહાનુભાવનકો ક્યા કથન હૈ યે હમ ચાહે હૈં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – પૂ.શ્યામમનોહરજીને જો બતાયા કિ અસહમતિ યા સહમતિ જો ભી મહાનુભાવ રખતે હો વો યદિ ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત ન કરે તો ઉનકે સાથવે ચર્ચા નહીં કરેંગે યે ઠીક ભી હૈ. લેકિન અસહમતિ હૈ યા નહીં હૈ યે હમ વ્યક્ત કર દેં યા લિખિતરૂપમેં હમ, જૈસે મૈં ભેજ ચુકા હૂં આપકો. આ ચુકા હૈ મેરા લિખા હુઆ આપકે પાસ. વો શાયદ આપકે ધ્યાનમેં નહીં આયા હોગા.

ઉદ્ઘોષક– વો આપકે હસ્તાક્ષર સમજમેં નહીં આયે ન ઈસલિયે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં, તો મૈં યે લિખકે ભેજ ચુકા હૂં ઔર વો તો સમ્બન્ધ આયોજકસે હૈં, આપસે તો હૈ નહીં ઈસ બાતકા સમ્બન્ધ. અબ ચર્ચાકા પ્રશ્ન હૈ વો તો આગે હૈ. મૈં સહમતિ યા અસહમતિ વ્યક્ત કર ચુકા હૂં. અબ ભાવાનુવાદ પહલે પ્રસ્તુત કરું, મૌખિકરૂપસે, યદ્ વા પહલે જો ભાવાનુવાદ દિયા ગયા, પ્રસ્તુત કિયા ગયા હૈ ઉસસે મુજે અસહમતિ ક્યોં હૈ ઈસકે કારણ બતાઉં? જૈસે ભી આપ આયોજક કહેં.

ઉદ્ઘોષક– યામેં હમારો નિવેદન યે હૈ કિ હમારે પાસ મધ્યાંતરકો સમય હૈ; અભી તો શ્રીહરિરાયજીકે અતિરિક્ત અન્ય ભી મહાનુભાવનકે સહમતિ–અસહમતિકે આશયકે પત્ર હમકૂ પ્રાપ્ત ભયે હૈં. અભી હમ વે પત્રકૂ માત્ર પઢકે રખેં હૈં. વાકે બાદ મધ્યાંતર કરેં હૈં ઔર મધ્યાંતરકે બાદકો જો સત્ર હૈ વાકે અંદર જો મહાનુભાવનને અપની અસહમતિ બતાઈ હૈ ઉનકે હેતુ ઔર પ્રમાણ કી ચર્ચા કરેંગે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે સહી હૈં ક્યોંકિ હેતુ જબ તક નહીં બતાયા જાયેગા તબ તક મૈં ઉસે; મૈં મેરી બાત કર રહા હૂં, મૈં ઉસે અસ્વીકાર ક્યોં કર રહા હૂં યે જબ આપ નહીં સમજ પાયેંગે તો જો મૈં કહૂંગા ઉસે કૈસે સમજેંગે? યે ચીજ મુજે સ્વીકાર નહીં હૈ ક્યોંકિ ''યે ઈસ તરહસે હૈ અતઃ યહ ઈસ તરહસે હોની ચાહિયે'' તબ હી તબ હી બાત પૂરી હોગી. તો હેતુ પહલે આયેગા ન?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ભાવાનુવાદ પહલે આયેગા ન?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મૈં અસહમત હૂં; એક બાત હૈ, તો પહલા પ્રશ્ન આપ લોગોંકે દિમાગમેં યે આયેગા કિ આપ અસહમત ક્યોં હૈ? ફિર જૈસા આદેશ હોગા, કરેંગે. યે ઐસા નહીં હોના ચાહિયે ઐસા મૈં કબ કહ સકૂંગા; આપ ખુદ હી સોચિયે. યે ઐસે હોના ચાહિયે યે મૈં કબ કહ સકૂંગા? જબ મૈં ઉસકા હેતુ પ્રસ્તુત કરું. ફિર ભી... તો મુજે જબ સમય દિયા જાયેગા તબ મૈં આઉં ન? યે મુજે કહા જા રહા હૈ કિ ભાવાનુવાદ આપ લોગોને પઢા હૈ. મૈંને ભી પઢા હૈ. મૈં કઈ સ્થલોંપર અસહમત હૂં, કઈ સ્થલોંપર સહમત હૂં. અબ મૈં અસહમત ક્યોં હૂં યે મૈં આપકો પહલે નહીં બતાઉં બલ્કિ પહલે યહ બતા દઉં કિ યે કિસ તરહસે હૈ યા હોના ચાહિયે મેરી દષ્ટિસે. ફિર બતાઉં કિ મૈં અસહમત ક્યોં હૂં; યે મુજે આદેશ હુઆ હૈ તો.

ઉદ્ઘોષક– યા વિષયમેં હમ એક ઔર સ્પષ્ટતા કરેં કિ જો હમારી નિયમાવલી હૈ વાકે અન્દર

હમને યે બાત સ્પષ્ટતાકી હૈ, ૯વે અનુચ્છેદમેં, કિ પ્રથમદિવસીય સત્રમેં તો સહમતિ ઔર અસહમતિ કિતને અંશમેં ઔર કૌનકી હૈ યે બાત નિર્ધારિતકી જાયેગી. તત્ પશ્ચાત્ જિન મહાનુભાવનકૂ સહમતિ-અસહમતિ હૈ, અગર વે લિખિતરૂપસૂ દેંગે તો હમ વાકૂ પઢેંગે ઔર યહાં માઈકપે આકે કહેંગે કિ યા-યા શીર્ષકમેં યા-યા વચનપે યા ભાવાનુવાદપે હમકૂ અસહમતિ હૈ તો વા તરહસૂ, અબ રહા સવાલ યે કિ વાકી ઉપપત્તિ યા હેતુ, યે હમને ૧૧વેં અનુચ્છેદમેં સ્પષ્ટતા દી હૈ કિ : ઈસ તરહકી ઉભયવિધ સૂચિ તૈયાર હો જાને પર ઉભયપક્ષોંકો વિચાર્યવિષયકી ચર્ચાકેલિયે ન્યૂનતમ કિતના, કિતને સમયકી અપેક્ષા હૈ યહ સંવાદસ્થાપકમંડળ ઉભયપક્ષોંસે વિચાર વિમર્શ દ્વારા નિર્ધારિત કરેગા ફિર યથાવકાશ ઉસી દિન યા દૂસરે દિન વિચારાર્થ પ્રસ્તુત ભાવાનુવાદકે સાથ અસહમતિ ઘોષિત કરનેવાલે મહાનુભાવોંકો ઉનકી અસહમતિકે હેતુ તથા પ્રમાણાદિકે પૂર્વનિર્ધારિત સમયમેં ઉપપાદનાર્થ મંચપે આમંત્રિત કિયા જાયેગા.

ગો.શ્રીહરિરાયજી - યે આપકા આદેશ મુજે સ્વીકાર હૈ યદ્યપિ મૈં એક બાત કહના ચાહૂંગા કિ યે બહોત મુશ્કિલ કામ હૈ ક્યોંકિ ઈસ પંક્તિકા અનુવાદ યહ હોના ચાહિયે ઐસા કઈ સ્થલોંપર ઉસકા હેતુ સાથમેં હી આતા હૈ. યે પંક્તિ, ઈસ તરહસે ઈસકા જો અર્થ કિયા ગયા હૈ, ઈસ અર્થકો કરનેસે યહ-યહ સિદ્ધાન્ત અપસિદ્ધાન્તકી ઔર જા રહા હૈ અત એવ ઈસકા અર્થ સિદ્ધાન્તકી ઔર આ જાય ઈસલિયે ઈસે ઈસ તરહસે પ્રસ્તુત કરના ચાહિયે. ઐસે સ્થલોંપર મુજે જરા તકલીફ હોગી. ફિર ભી આપ યદિ આદેશ દેંગે તો મૈં પાલન કરુંગા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - જૈસે મૈં સમજ રહા હૂં કિ યે જો થોડીસી તકનીકી બાત હૈ તો સીધોસો ઉપાય યામેં યે હૈ કિ, થોડી દેરકેલિયે ઐસે માનકે ચલો કિ શ્યામબાવા જન્મ્યો હી નહીં ભૂતલપે ઔર ન વાને યે ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કિયો. તબ ભી તો મહાપ્રભુજીકે વચનનકો કોઈ ભાવાનુવાદ હોનો ચાહિતો હતો; તો વો ભાવાનુવાદ પહલે પ્રસ્તુત હો જાનો ચાહિયે. વાકે પ્રસ્તુતિકે બાદ ફિર શ્યામબાવા જન્મ્યો ઔર વાને પ્રસ્તુત કિયો વાકી ત્રુટિકો નિર્દેશ હો જાનો ચાહિયે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી - યે રાસ્તા અચ્છા હૈ, લેકિન તો મુજે આપ યે ક્ષમા કરેંગે કિ ઉસમેં યહ શર્ત નહીં રહ સકેગી ક્યોંકિ જબ જન્મ હી નહીં હૈ તો યે શર્ત તો નહીં રહ સકેગી કિ યહી વચન આવેં યા યહી ક્રમ રહે? તો યદિ ક્રમભંગ હો જાય તો મુજે ક્ષમા કરેં...

ઉદ્ઘોષક - હમ ક્ષમા ચાહેં હૈં દોનોં મહાનુભાવનસૂ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી - ક્યોંકે વો જન્મે હી નહીં હૈ!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - પર મહાપ્રભુજીકે વચન વિદ્યમાન હૈ; શ્યામબાવા નહીં જન્મે પર મહાપ્રભુજીકે વચન વિદ્યમાન હૈં કોઈ ન કોઈ. હર મહાપ્રભુજીકે વચનકે અભ્યાસીકે મનમેં કોઈ સ્પષ્ટ હૈ. જૈસે મૈંને અપનો ભાવાનુવાદ, હરિરાયજી ક્યા સોચ રહે હૈં? યા

શરદબાવા ક્યા સોચ રહે હૅં? યા વો ક્યા સોચ રહે હૈં; કોઈકે મનમેં સંદર્ભ રખકે નહીં કિયો હૈ. ઐસે હી મૈં પ્રાર્થના કર રહ્યો હૂં હરિરાયજીસૂ કિ વો અપનો ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કરે. થોડીદેરકે લિયે; જન્મકી બાત તો ઉપહાસકી બાત હતી, પર મેરે ભાવાનુવાદકો વિચાર કિયે બિના ઉનકૂ જો સ્વતઃ સ્ફૂર્ત જો ભાવાનુવાદ હૈ વો પ્રસ્તુત કરેં ઓર વાકે બાદ મેરે ભાવાનુવાદકી ત્રુટિકો નિર્દેશ કરેં તો અતિશય ઉપકાર હોયગો.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – આપકી આજ્ઞા હૈ તો વો મુજે શિરોધાર્ય, પર મૈં ક્યા કરું મુજે બાંધ દિયા ગયા. મુજે વો ભાવાનુવાદ ભેજા ગયા ઔર પત્રમેં ભી યે લિખા ગયા. આપ પૂરી ફાઈલ દેખ સકતે હૈં; ઉન પત્રોંમેં ભી ઈસ પ્રકારસે હૈ, કિ પ્રસ્તુત સિદ્ધાન્તવચનાવલી પર... તો મૈં ક્યા કરું? ઉસી પર મુજે ચલના પડા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં! તો વચનાવલીકો ભાવાનુવાદ હી તો માગ્યો ગયો હતો? મૈં તો નહીં સમઝું હું કે યામેં કોઈ ગલત હોય.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં આપ બાંચ લો ''પ્રસ્તુત વચનાવલીકે ભાવાનુવાદ પર'' ઉસી પર ચલના પડા. ઈસલિયે યે સમસ્યા આઈ કિ ઈસમેં જો મુજે ત્રુટિયાં દષ્ટિગત હો...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં! ઉન ત્રુટિયોંકા નિર્દેશ તો અવશ્ય આપકો કરના હૈ, પર પહલે આપકા ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કરના હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – પર પહલે મૈં વો કર દૂં. કારણ હૈ ઉસકે. મતલબ યે હૈ યદ્વા નહીં હૈ ક્યોંકિ ઐસા હોનેસે અનર્થ હો જાય ઈસલિયે ઈસે ઐસા હોના ચાહિયે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – વો તો આપકી તરફસૂ ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત હો જાય ફિર સહર્ષ મુજે સ્વીકાર્ય હોગા.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે હૈ મેરી સમસ્યા. તો આજ્ઞા હોગી તો મૈં વૈસે કરુંગા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પહલે ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કરેં ક્યોંકિ મૈને ભી પહલે ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કિયા; ઉપપત્તિ પ્રસ્તુત નહીં કી હૈ. અભી... ઔર નહીં મૈં કિસીસે અભી... ઉપપત્તિકી અપેક્ષા હી રખતા હૂં. જૈસે મૈને ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કિયા હૈ વૈસે જો ભી ઈસમેં અસહમતિ રખતા હો વો અપના ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કરે. ઉપપત્તિ જૈસે મૈં બાદમેં પ્રસ્તુત કરુંગા ઐસે વો ભી બાદમેં પ્રસ્તુત કરે. ઈસમેં કિસીકે સાથકોઈ...

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં મતલબ ત્રુટિકા. વૈસે આયોજક મહોદય સમજ રહે હૈ ન મેરી સમસ્યાકો?

ઉદ્ઘોષક– હાં મૈં સમજ રહા હૂં. આપ પહલે અપની બાત પૂર્ણ કર લેં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મૈં કર ચૂકા હૂં. તો મેરી ઈસ સમસ્યાકા થોડા મૈં અભી સોચ લૂંગા. કુછ સમાધાન તો મુજે નિકાલના પડેગા ક્યોંકિ મુજે કઈ ઠિકાને યે લગા હૈ કિ ઈસકા અર્થ યે નહીં યે હોના ચાહિયે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મેરી સમજસેં આપસે બસ ઈતની પ્રાર્થના હૈ કિ જિન-જિન

વચનોંમેં આપકો ત્રુટિ લગી ઉન-ઉન વચનોંકા આપ અપના ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કર દે. ઔર ઉસકે બાદ ફિર ઉસકી ઉપપત્તિ બાદમેં વિચારો.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મતલબ યે કે મૈં હેતુ બાદમેં પ્રસ્તુત કરું, કિ ઈસકા ઐસા...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પ્રતિજ્ઞા તો પહલે હી હોતી હૈ ન!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં. ઈસકા ઐસા અનુવાદ ક્યોં હોના ચાહિયે-યે હેતુ બાદમેં પ્રસ્તુત કરું?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મૈં ભી બાદમેં હી પ્રસ્તુત કરુંગા. અભી નહીં કિયે હૈં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – પર આપકે સામને યે થા નહીં. મુજે યહ ભેજા ગયા. મેરી સમસ્યા યે હૈ, મેરી મજબુરી યે થી. મુજે યહ ભેજા ગયા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ઈસમેં આપકે સહયોગકે હમ આભારી હોંગે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અબ આપકી આજ્ઞા ઐસે હૈ તો યોં કરુંગા. યો ભી મુજે મંજૂર હૈ. તો વો...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હમ આપકે સહયોગકે હૃદયસે આભારી હોંગે.

ઉદ્‌ઘોષક– વૈસે આપકો ભાવાનુવાદકેલિયે કુછ સમય અપેક્ષિત હો તો આજ નહીં તો...

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મૈં ક્યા કરુંગા, મૈં આપસે કહ દૂં ચૂંકિ કિ આપને દોનોં પ્રકારકી ઈસમેં વ્યવસ્થા રખી હૈ; મૌખિક યા લેખિત. તો મૈં મૌખિકરૂપસે પ્રસ્તુત કરનેકેલિયે મૈં અપને મૂંહમેં લેકે આયા હૂં ભાવાનુવાદકો. મૈને લિખકે નહીં ભેજા હૈ. તો ઈસ વચનાવલીકો સામને રખકે હી; ઔર ઈસી વચનકે યે તો આપને કહા હી હૈ. દૂસરે વચન ઈસમેં અભી નહીં જોડૂંગા ક્યોંકિ વો દૂસરી બાત હો જાયેગી. તો ઈન્હીં વચનોંકા મૌખિક ભાવાનુવાદ, માનોકે યે હૈ આપકે સામને ઔર મેરા યે હૈ-ઐસે પહલે પ્રસ્તુત કર દૂંગા. યદ્યપિ ઈસમેં મુજે થોડી વો હોગી ક્યોંકિ બીચમેં કારણ આતા હૈ; કે યે ઐસા હૈ તો યોં હો જાયેગા ઈસલિયે ઐસા નહીં હોના ચાહિયે, ઐસા હોના ચાહિયે.

ઉદ્‌ઘોષક– યે તો વાદકે બિના સંભવ નહીં હોગા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – આરંભમેં પ્રતિજ્ઞા હોગી તો ઔર આનંદ આયેગા.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં વાદ અગલ ચીજ હૈ આયોજક મહોદય! વો તો ફિર હમારી ચર્ચા હોગી. વો અલગ ચીજ હૈ. પર મૈં આપ, શ્રોતા લોગોંકી સુવિધાકેલિયે કહ રહા હૂં. ચૂંકિ યે પઢ ચુકે હૈ. ઈનકે સામને યે અનુવાદ આ ચુકા હૈ. અબ જબ મૈં અપના અનુવાદ કરને બૈઠૂં તબ આપકે સામને બેકગ્રાઉન્ડમેં, ભૂમિકામેં, યે તો રહેગા હી. અભી આપ જિતનેં યહાં બૈઠે હૈં મૈં આપસે પૂછ રહા હૂં કે આપ સબોંકે મસ્તિષ્કમેં ભૂમિકા ઈસ અનુવાદકી બન ગઈ હૈ યા નહીં? યદિ બન ચુકી હૈ તો મૈં અપના અનુવાદ પ્રસ્તુત કરું ઉસમેં હેતુ પુરસ્સર કરું તો આપકો આનંદ ભી આયેગા, આપ સમજ ભી પાયેંગે. યદિ હેતુઓંકી બાત આપ બાદમેં કર દોગે તો મૈં બાદમેં કર દૂંગા. તો વો લિંક ટૂટ જાયેગા. ઔર ક્યા હૈ? ઠીક હૈ! તો અબ મુજે બુલાયા જાયેગા ન! તો મૈં જા સકતા હૂં?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મૈને ભી ઐસે હી કિયા હૈ. મૈને ભી હેતુ નહીં દિયે હૈં. લિંક મેરી ભી ટૂટ રહી હૈ. તો હમ દોનોંકી લિંક સાથહી ટૂટેગી ઔર સાથહી જુડેગી.

ઉદ્‌ઘોષક– હમ દોનોં મહાનુભાવોંકે બહોત હી આભારી હૈં કિ ઈતને ખુલે દિલસે ઔર બહોત હી સૌમનસ્યસે ચર્ચા ભઈ. ઔર પ્રયુક્ત શબ્દકે અર્થકે ઉપર ભી દોનોં હી સહમત હો ગયે કિ વો તો ઉપહાસમાત્ર થા. ઐસા હી હોતા રહે યે હમારી અપેક્ષા હૈ. અબ હમ શ્રીશ્યામમનોહરજીકે ભાવાનુવાદકે ઉપર જો-જો ઉપસ્થિત મહોદયકે સહમતિ-અસહમતિકી સૂચના પ્રાપ્ત ભઈ હૈ વો હમ આપકૂ પઢકે સુનાવે હૈં :

ગો.શ્રીકિશોરચન્દ્રજી – ''ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી, કિશનગઢ-પાલકિ વચનાવલીકે ભાવાનુવાદસૂ પ્રાયઃ સહમત કુછ સ્થલ પર વિભિન્ન અર્થ યા સ્પષ્ટીકરણ દઉંગો''. હમ ઉનકૂ યહાં બૂલાકર કૌનસે અંશમેં વે કૈસે સહમત યા અસહમત હૈં વો મધ્યાંતરકે બાદ પૂછેંગે, અભી તો હમ માત્ર ઉનકી સહમતિ યા અસહમતિ પઢકે સુના રહે હૈં. શ્રીશ્યામમનોહરજીને તો આપકે મુખાતિબ હોકર હી કહ ભી દિયા કિ ''મૈને વચનાવલીકો ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કિયો હૈ, અભી તક તો વાહી હૈસિયતમેં સંમિલિત હો રહ્યો હૂં'' શ્રીરઘુનાથજી ગોસ્વામિ. ''મૈં ભાવાનુવાદસૂ પૂર્ણરૂપેણ સંમત હૂં. કુછ સ્થલ ભાવાનુવાદ કિયે બિના રહ ગયે હૈં તદર્થ શ્રીશ્યામમનોહરજીસે નિવેદન હૈ કિ અપનો ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કરેં. ઉસકે બાદ મોકૂ ભાવાનુવાદ યદિ આપત્તિજનક લગેગો તો મૈં પ્રસ્તુત કરુંગો.'' સો યા વિષયમેં હમ ઉનસૂ ફિર માંગનો ચાહેંગે ક્યોંકિ ઉનનેં વચનાવલીકે અંતમેં અમૃતવચનાવલીકે અંતર્ગત જો છૂટ ગયે વચનકો ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કિયો હૈ સો વો આપકે સામને હૈં. શ્રીવ્રજેશશાસ્ત્રી ઔર વસંતશાસ્ત્રી-''પૂ. પા. શ્યામમનોહરજી દ્વારા જો ભાવાનુવાદમેં મુજે સંશય નહીં હૈ. મૈં સંપૂર્ણ સહમત હૂં'' હરિરાયજીને ભી અપના વકતવ્ય યહાં આકે દિયા ફિર ભી મૈં પઢતા હૂં, ''પ્રસ્તુત વચનાવલીકે કઈ સ્થલ, કઈ વાક્ય, કઈ પદ, કહીં આદિ, કહિં સબ જગહ અસહમતિ હૈ જો મૈં અપને વકતવ્યમેં પ્રસ્તુત કરુંગા'' ઈન સબકે અતિરિક્ત જો ભી મહાનુભાવ ઉપસ્થિત હૈં ઉનનેં અપની સહમતિ યા અસહમતિ કુછ ભી ઘોષિત નહીં કી હૈ. ઔર જો અનુપસ્થિત હૈં ઉનકો ભી યા વિષયમેં ક્યા અભિપ્રાય હૈ યે હમ નહીં જાને હૈં. મધ્યાંતરકે બાદ હમ જિનનેં અપની અસહમતિ જા અંશમેં ઘોષિત કી હૈ વા અંશકો સ્પષ્ટીકરણ વા હી મહાનુભાવસૂ પ્રાપ્ત કરેંગે. વહાં ભી કોઈ હેતુ યા પ્રમાણકી ચર્ચા આજ નહીં હોયગી, માત્ર સ્થલનિર્દેશ હોયગો. ''શ્રીશ્યામમનોહરજીકે ભાવાનુવાદસે પૂર્ણતઃ સંમત હૂં''-ગો.શ્રીદેવકીનંદનાચાર્યજી, ગોકુલ. અભી છહ બજકે બાવન મિનિટ ભઈ હૈ. ઔર સાડેસાત બજે હમ યા સભાકો દૂસરો સત્ર પ્રારમ્ભ કરેંગે સો સબ વૈષ્ણવલોગ ઔર ઉપસ્થિત મહોદય ફ્રેશ હોના ચાહતે હોં વો હોકર શીઘ્ર ઉપસ્થિત હો જાયેં.

પ્રથમદિવસ મધ્યાંતર

સભી ઉપસ્થિત મહાનુભાવસૂ નિવેદન હૈં કિ સભાકો દૂસરો સત્ર પ્રારમ્ભ હોને જા રહ્યો હૈં. સો આપ કૃપયા યામેં સહયોગ દે. અભી તક કી કારવાંહી; જો અબ તક ભઈ. તત્પશ્ચાત્ અબ ઉન-ઉન મહાનુભાવનકે નામ આપકે સામને પ્રસ્તુત કર રહે હૈં, જિનને ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીકે ભાવાનુવાદમેં અપની સહમતિ પ્રકટ કી હૈ. ગો.શ્રીકનૈયાલાલજી-વીરમગામ. ગો.શ્રીરઘુનાથલાલજી, ગો.શ્રીદેવકીનંદનાચાર્યજી, ગો.શ્રીવિટ્ઠલનાથજી, ગો.શ્રીરસિકરાયજી, ગો.શ્રીવસંતશાસ્ત્રી, શ્રીવ્રજેશશાસ્ત્રી ગો.શ્રીરઘુનાથજી, ગો.શ્રીગોપિકાલંકારજી, ગો.શ્રીવ્રજેશ-વીરમગામ, ગો.શ્રીવિજયકુમારજી-ગોંડલ, ગો.શ્રીરાજેશકુમારજી-કડી-અમદાવાદ. અબ હમ ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીકે ભાવાનુવાદમેં જિનને અપની સહમતિ ઘોષિતકી હૈ ઉનકૂ હમારો હાર્દિક નિવેદન હૈ કિ વે મંચ પર પધારકર અપની સહમતિકી ઘોષણા કરેં. ગો.શ્રીકનૈયાલાલજી-વિરમગામ.

ગો.શ્રીકનૈયાલાલજી મહારાજ

(વિરમગામ, અમદાવાદ)

પૂ.શ્યામદાદા પ્રેષિત જો વચનાવલી હૈ તથા વાકો હિન્દી ઔર ગુજરાતી અનુવાદ જો વાકૂ મિલ્યો; મૈંને વાકૂ તીન ચાર બાર પઢ્યો તો મોકૂ વામેં કોઈ ભી પ્રકારકી વિપ્રતિપત્તિ નજર નહીં આઈ. યાસૂ મૈં વામેં સંપૂર્ણતઃ સહમત હૂં ઔર કોઈ ભી મેરી આપત્તિ નહીં હૈ વાસૂ.

ગો.શ્રીરઘુનાથજી મહારાજ

(પાર્લા, ગોકુલ, કામવન)

પરમ સૌભાગ્યકા દિન હૈ આજ હમલોગ સબ મહાપ્રભુજીકે સિદ્ધાન્તકે વિષયમેં ચર્ચા કરનેકેલિયે ઈકટ્ઠે હુએ હૈં. મૈં તો યે સમજતા હૂં કિ ઐસી સભા યે પહલી બાર હી હોને જા રહી હૈ જિસમેં કિ કેવલ સિદ્ધાન્તકા હી ઉદ્દેશ્ય હો. ઔર યે પહેલ હમારે બાલકોંને કી ઉસ સાહસકેલિયે ઉનકો પૂર્ણ ઔર હાર્દિક ધન્યવાદ. ઈસ સમય હમ સભીકા યે કર્તવ્ય હૈ કિ હમ ઈસ કાર્યમેં પૂર્ણરૂપેણ સહયોગ દે. ઔર જો ઐસા માનતે હૈં કિ સિદ્ધાન્તસે વૈષ્ણવોકો અછૂતા રખ્ખા જાય યે બહોત હી ખેદજનક બાત હૈ. વૈષ્ણવ; વલ્લભ ઔર વલ્લભીય, યે સમાજકે અંગ હૈં ઔર ઈનકો અગર હમ સિદ્ધાન્તસે અછૂતા રખેંગે, એક દૂસરેકો, તો અપને સંપ્રદાયકા ક્યા ભવિષ્ય હોગા? યે એક બહોત હી વિચારણીય બાત હૈં. ઈસ ઉદ્દેશ્યસે, જોકિ આજ કુછ સમાજમેં ઐસા એક ચર્ચાકા વિષય હો ગયા હૈ કિ વૈષ્ણવોંકો ઔર બાલકોંકો ક્યા કરના ચાહિયે, ક્યા નહીં કરના ચાહિયે. સિદ્ધાન્ત કુછ હૈં ઔર હમારી ધારણાએં કુછ હૈં. હમારી જો દિનચર્યા યા હમારે જો... કર દેંગે તબ ઉસકે વિષયમેં ભી આપને મૌખિક તો કહ હી દીયે હૈં. ઉસસે ભી મેરા કોઈ મતભેદ નહીં હૈ ઔર આગે ભી જો ભી ઈસ વિષયમેં ચર્ચા હોગી ઉસમેં હમ સબકો ભાગ

લેના ચાહિયે. ઈસીમેં હમારે સમ્પ્રદાયકા ઉત્થાન હૈ ઔર હમ સબકા ઈસ પર હી ભવિષ્ય નિર્ભર હૈ. ઈતના કહકર મૈં અપના વક્તવ્ય સંપૂર્ણ કરતા હૂં.

ગો.શ્રીદેવકીનન્દનજી મહારાજ (ગોકુલ)

પ્રસ્તુત ચર્ચાસભાકે સન્દર્ભમેં જો વચનાવલી ભેજી ગઈ ઔર તદનન્તર ઉસકા ભાષાનુવાદ; યા ભાવાનુવાદ જિસે કહેં, ભાવાનુવાદ ભેજા ગયા. ઉસે ગંભીરતાસે દેખા ઔર ઉસકા અધ્યયન કરકે... યે મૈં અપને વ્યક્તિગત તૌર પર કહ રહા હૂં; ઈસમેં ન કહીં કિસીકા અનુસરણ હૈ ન હી કિસીકા પ્રતિનિધિત્વ, પરંતુ શ્રીમહાપ્રભુ ઔર શ્રીપ્રભુચરણને જો વિવેક મુજે પ્રદાન કિયા હૈ ઔર ''બુદ્ધિપ્રેરકકૃષ્ણસ્ય પાદપદ્મં પ્રસીદતુ'' જો કુછ ભી મુજે શ્રીમહાપ્રભુકે વચનોંકા અર્થ પ્રતીત હુઆ હૈ ઉસે હી મૈંને ઈસ વચનાવલીકે ભાવાનુવાદમેં પ્રાપ્ત કિયા. ઔર જૈસા કિ મૈંને કહા કિ વ્યક્તિગતરૂપસે તો મૈં સ્વયં ભી ઉપદેશકે રૂપમેં અપને વ્યક્તિગતરૂપસે શ્રીમહાપ્રભુકે શ્રીપ્રભુચરણકે શબ્દોંકા ઈસી પ્રકારસે ઈસ અનુવાદકે હી રૂપમેં; યાનિ ઈસ અનુવાદકા જો ભાવાર્થ નિકલતા હૈ ઉસી રૂપમેં મૈં ખુદ વ્યક્તિગતરૂપસે ઉનકા પ્રતિપાદન કરતા રહા હૂં. યે સબ સન્દર્ભ ઈસલિયે દે રહા હૂં કિ કોઈ ઐસી બાત નહીં હૈ કિ કેવલ ભાવાનુવાદ આયા ઔર ઉસકે પ્રતિપાદનકે લિયે મૈંને ઉસ બાતકી પ્રસ્તુતિ કર દી કિ મૈંને ઉસે સ્વીકારા હૈ. તો ભાવાનુવાદ મુજે પૂર્ણતયા સ્વીકાર્ય હૈ ઔર વો મૈં વ્યક્તિગતરૂપસે ઐસા કહ રહા હૂં, કહીં કિસીકે અનુસરણકા સવાલ નહીં હૈ. શ્રીમહાપ્રભુકે વચન સ્વયં હી અપને આપમેં નિર્ણાયિક હૈં ઔર અબ ઉસકા સહી અર્થ અપને સામને રખા જાય તો મૈં માનતા હૂં કિ કોઈ ભી વ્યક્તિ જો પૂર્વાપર સમ્બન્ધકો થોડાસા ભી દેખે તો ઉસકે સામને કોઈ સંદેહ નહીં રહતા. ઐસી મેરી સ્વયંકી અભિમતિ હૈ. ઈતના કહકે...

ગો.શ્રીરસિકરાયજી મહારાજ

(મથુરા, પોરબંદર)

(પરમસ્નેહી શ્રીશ્યામમનોહરજી એવં અન્ય ઉપસ્થિત ગો.મહાનુભાવો, હું મારી વાત ગુજરાતીમાં જ કહીશ, આપ લોકો ક્ષમા કરશો. આ વચનાવલીના) જે ભાવાનુવાદ, જે મને પ્રાપ્ત થયો, એ પછી મેં ખૂબ જ બારીકીથી એનું અધ્યયન કર્યુ અને અધ્યયન કરતાં હૃદયની અંદર એક આનન્દ ઉત્પન્ન થયો; કે એમાં જે કાંઈ વાત કહેવામાં આવી છે એમાં પોતાના ઘરની કોઈ વાત નથી, કેવલ આપણા પૂર્વાચાર્યોના વચનો જ છે. હવે એના અર્થઘટનની બાબતમાં કોઈ મહાનુભાવને કાંઈ સુધારો કરવાનું જરૂરી લાગ્યું હોત તો એ આ જે ચર્ચાસભા છે એ એક નિખાલસ ચર્ચાસભા છે અને એની અંદર કોઈ પણ પ્રકારની દ્વેષપૂર્ણ ભાવના રાખ્યા વિના પરસ્પર ના વ્યક્તિગત મતભેદોને ભૂલીને અને શ્રીમહાપ્રભુજીનો સાચો સિદ્ધાન્ત આપણે મળીને અને નિર્ણય કરીને વૈષ્ણવોની સામે રજૂ કરીએ એવો સદુદ્દેશ્ય આની પાછળ છે. એ બાબતમાં મારી સહમતિ કે અસહમતિ નો કોઈ સવાલ રહેતો નથી કારણકે

મહાપ્રભુજીના વચનોની સાથે સહમતિ, જે કોઈ મહાપ્રભુજીને ખરા હૃદયથી ચાહતા હશે અને એમનાં સિદ્ધાન્તોનું અનુસરણ કરવા માંગતા હોય એને કોઈ મતભેદ હોવાનો કોઈ સવાલ જ ઉત્પન્ન નથી થાતો. એટલે મેં મારી પૂર્ણરૂપેણ સહમતિ આપી છે.

ગો.શ્રીરઘુનાથજી રમેશચંદ્રજી

(મુંબઈ, મુલુંડ)

યહાં ઉપસ્થિત આચાર્ય એવં વૈષ્ણવ,

સબ મહાનુભાવ વિદ્વાનોંકે વચન આજ હમને સુને. પ.પૂ.શ્રીશ્યામકાકાકે દ્વારા દી હુઈ વચનાવલીકા ભાવાનુવાદ ભી પઢા, મૈં સ્વયં કોઈ સર્વશાસ્ત્રપઠિત નહીં હૂં. મૈં જો કહૂંગા વો ઈસ તરહ નહીં કિ સર્વશાસ્ત્ર મૈંને પઢે હૈં ઔર યહી નિકાલા હૈ. લેકિન જિતના ભી પ્રયત્ન કિયા હૈ આજ તક ઔર જો ભી પઢ રહા હૂં, વહાં પર વચનોંકા હી સમર્થન હર જગહ મુજે પ્રતીત હુઆ હૈં; કહીં લેશમાત્ર ભી વિરોધાભાસ આયા નહીં હૈ.

ઈસ વચનાવલીમેં એક અંશ ૯વાં જો હૈ ઉસમેં કિઞ્ચિત અધિક કહના ચાહૂંગા. યદ્યપિ સંસ્કૃતકે જો વાક્ય ઉદ્ધૃત કિયે ગયે હૈં ઔર ઉસકા જો અનુવાદ દિયા ગયા હૈ વહ પૂર્ણરૂપસે યોગ્ય હી હૈ. વહાં કોઈ ત્રુટિ નહીં હૈ, લેકિન કેવલ ઉતના હી કહનેસે વહાં જો સેવોપદેષ્ટાકા જો વિષય રખા ગયા હૈ વો સ્પષ્ટ નહીં હો જાતા હૈ ઈસલિયે કુછ અધિક કહના ચાહૂંગા. (પૃષ્ઠ ૨૫), યહાં પર શ્લોક દિયા ગયા હૈ ''કૃષ્ણસેવાપરં...આદરાત્'' યદ્યપિ શ્લોકમેં ભી ઔર અનુવાદમેં ભી સારે શબ્દોકા ભાવાનુવાદ પ્રાપ્ત હૈ તથાપિ 'આદરાત્' ઈસ શબ્દકા અર્થ ન તો ટીકામેં મિલા મુજે ઔર અતએવ ભાવાનુવાદમેં ભી વહ નહીં હૈ. તથાપિ વહ ઉસકા અનુવાદ અતિ આવશ્યક મુજે પ્રતીત હુઆ ક્યોંકિ ઉસકે બાદકી હી પંક્તિમેં ''તદ્ભાવે...ક્વચિદ્'' ઐસા દિયા જાતા હૈ. ઈસ પંક્તિમેં હાર્ડ એન્ડ ફાસ્ટ રૂલ રખા ગયા હૈ. ઈસમેં તીન વસ્તુએં બતા દી કિ ગુરુ વો હોતા હૈ જો કૃષ્ણસેવા પર હૈ, દંભાદિરહિત હૈ; દંભાદિરહિત નર ઔર ભાગવતતત્ત્વજ્ઞ. અબ હમારે યહાં પરંપરાસે યજ્ઞોપવિતકે બાદ બ્રહ્મસમ્બન્ધ આદિ દેનેકી આજ્ઞા મિલતી હૈ. યજ્ઞોપવિતકેલિયે વિધાન હૈ. ''અષ્ટવર્ષ બ્રાહ્મણમ્ ઉપનયીત'' આઠવેં વર્ષમેં યજ્ઞોપવીત દેની ચાહિયે. ઉસ સમયસે ઉસે બ્રહ્મસમ્બન્ધ દેનેકી આજ્ઞા પરંપરયા પ્રાપ્ત હૈ. પ્રમાણસે લિખિત મૈંને નહીં દેખી. લેકિન ઉસ અવસ્થામેં ભાગવતતત્ત્વજ્ઞ શ્રીઆચાર્યચરણ સ્વયં હી થે. શ્રીગુસાંઈજી થે; ઉસકે બાદ કોઈ દેખનેમેં નહીં આયા અષ્ટવર્ષકી ઉમ્રમેં ભગવતતત્ત્વજ્ઞ. ઈસલિયે યદિ હાર્ડ એન્ડ ફાસ્ટ ઈન નિયમોંકો લેંગે તો આજ શાયદ હી કોઈ ગુરુ બનનેકા અધિકારી હો સકેગા. ઈસલિયે અન્ય એક પંક્તિ, જિસે યહાં જોડના આવશ્યક હૈ ઔર જિસે શ્રીગુસાંઈજીને ભી ભક્તિહંસમેં લિયા હૈ, ઉન વચનોંકા ભાવ કહૂંગા. 'સત્સિદ્ધાન્તમાર્તણ્ડ'મેં શ્રીગટ્ટુલાલજીને ઉસે ઉદ્ધૃત કિયા હૈ, જહાં પર વે કહતે હૈં કિ ઈન ગુણોમેંસે કિઞ્ચિદ્ ન્યૂનતા ભી યદિ દેખી જાય; કિઞ્ચિદ્ ન્યૂનતા, સર્વથા અભાવ નહીં; તથાપિ પરંપરયા ઉસ આચાર્યકો સ્વીકૃતિ દી ગઈ હૈ તો ઉસ આચાર્યકુલકે આચાર્યકો કિઞ્ચિદ્

ગુણન્યૂનતા હોને પર ભી ગુરુ બનનેકા અધિકાર હૈ. કિઞ્ચિદ્ ગુણન્યૂનતા, સર્વથા અભાવ નહીં. ક્યોંકિ સભીમેં કૃષ્ણસેવાપર ઔર ભાગવતતત્ત્વજ્ઞ યે ગુણ પૂર્ણરૂપસે ઉપસ્થિત હોતે નહીં દીખતે હૈં તો કિઞ્ચિદ્ ન્યૂનતા હોને પર ભી યદિ પરંપરયા વહ આચાર્યકુલ યદિ સ્વીકૃત હૈ તો ઉસ આચાર્યકો ગુરુ હોનેકા અધિકાર દિયા ગયા હૈ. શ્રીગુસાંઈજી ઈસ બાતકો ભક્તિહંસમેં લેતે હૈં કિ આધુનિક આચાર્યોમેં, ઉપદેષ્ટાઓમેં ભી પ્રેમકા અભાવ દેખા ગયા હૈ. તથાપિ ઉનકે દ્વારા સ્વીકૃત, દીક્ષિત જો વૈષ્ણવ હૈ વે ઉસ સાધનસે ઉસ માનસીસેવા, ફલરૂપાસેવાકી પ્રાપ્તિ નહીં કર સકતે ઐસી બાત નહીં હૈ. પ્રાચીન આચાર્યોંકે ઉસ પ્રકારકે હોનેસે ઔર યહ ભગવન્માર્ગ હોનેસે ઉન પર પ્રભુકા અનુગ્રહ અવશ્ય હી હોગા ઔર ઉન્હેં ભી ફલરૂપા માનસીકી પ્રાપ્તિ હો સકતી હૈ. યે બાત ઈસલિયે જોડની આવશ્યક હૈ ક્યોંકિ યે ગુણ પૂર્ણરૂપસે કહીં નહીં દેખે ગયે હૈં. ભાગવતતત્ત્વજ્ઞ, કૃષ્ણસેવાપરં ઔર દંભાદિરહિતમેં અનેક વસ્તુઓંકા સમ્મુચય કર લિયા ગયા હૈ ઈસલિયે કિઞ્ચિદ્ ન્યૂનતા હોને પર ભી પરંપરયા સ્વીકૃત આચાર્યકુલ હોનેસે ઉસ આચાર્યકો ગુરુ હોનેકા અધિકાર હૈ. યે મેરા મંતવ્ય ઈસ વિષય પર હૈ.

ગો.શ્રીગોપિકાલંકારજી વલ્લભલાલજી (રાજકોટ)

આદરણીય આચાર્યગણ એવં વૈષ્ણવ,

શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યપ્રકટિત પુષ્ટિમાર્ગમેં શ્રીવલ્લભાચાર્યજીકે જો સિદ્ધાન્ત હૈં ઔર યહાં પૂ.શ્યામમનોહરજીને જો ભાવાનુવાદ દિયા હૈ વો ભાવાનુવાદસે, મેરી સહમતિ હૈ. ઔર યે જો વચનાવલી જો હૈં વો ઉસ વચનકે આધાર પર યે ભાવાનુવાદ પર મેરી સહમતિમેં પ્રસ્તુત કરતા હૂં. ઔર જ્યાદા કુછ કહના નહીં ચાહતા હૂં.

ગો.શ્રીવ્રજેશકુમારજી મહારાજ (વિરમગામ)

સંવાદ સ્થાપક મંડળકી ઓરસે વચનાવલી હમેં પ્રાપ્ત હુઈ. તદુપરાંત પૂ.શ્રીશ્યામમનોહરજીકે દ્વારા પ્રેષિત ભાવાનુવાદ ભી હમે પ્રાપ્ત હુઆ. હમને સુષ્ઠુ રૂપસે ઉસ ભાવાનુવાદકો દેખા ઔર ઉસસે યે નિશ્ચિત હુઆ કિ જો ભાવાનુવાદ કિયા ગયા હૈ ઉસમેં વો હી અર્થ અભિપ્રેત હૈ જો શ્રીમહાપ્રભુજીકો, જો શ્રીગોપીનાથચરણ ઔર જો શ્રીવિટ્ઠલનાથચરણકો અભિપ્રેત હૈ; ઉન્હી અર્થોંકો ઈસ ભાવાનુવાદમેં લિયા ગયા હૈ. ઉસ ભાવાનુવાદકે પ્રત્યેક અક્ષરસે હમ હમારી સમ્પૂર્ણ સહમતિ પ્રદાન કર રહે હૈં. ઔર સાથમેં યહ ભી કહના ચાહેંગે કિ જો વચનાવલી ભેજી ગઈ હૈ વહ વચનાવલી ઔર સાથમેં પૂ.દાદાકા ભાવાનુવાદ; યે આગે હમારે, યાનિ આચાર્યબાલકોંકે ઔર શ્રીમહાપ્રભુજી શ્રીગુંસાઈજીકે જો વૈષ્ણવ હૈં ઉનકે કર્તવ્યનિર્ધારિણમેં યે એક બહોત હી મહત્ત્વપૂર્ણ પ્રદાન હમેં કરેગા.

જો ચર્ચા હુઈ થી ઉસ સન્દર્ભમેં યે કહા ગયા થા કિ શ્યામમનોહરજીકે અનુવાદકો હી ક્યોં ધ્યાન દિયા જા રહા હૈ. ઐસા કુછ મુજે પ્રતીત હુઆ થા. તો મૈં કહના ચાહૂંગા કિ ઈન બાલકોને અપને પત્રોંમેં સભીસે અનુરોધ કિયા થા કિ વે હમેં અપના ભાવાનુવાદ ભેજેં. યદિ

ઉન્હેં કિસી ઔરકા ભાવાનુવાદ પ્રાપ્ત નહીં હુઆ તો ફિર જો ભાવાનુવાદ ઉપલબ્ધ હૈ ઉસપે ચર્ચા હો યે સર્વથા વ્યાજબી હૈ, ઉસમેં કોઈ દો રાય નહીં હૈ.

ઔર જો શ્રીશ્યામમનોહરજીકા આગ્રહ હૈ કિ ભાવાનુવાદ અવશ્ય દેના ચાહિયે તો હમ ઉસસે સહમત હૈં. હમ યે કહના ચાહેંગે કિ યદિ સહમતિ ઔર અસહમતિ કહાં હૈ યે હમ નહીં જાનેંગે તો હમ ચર્ચા કિસ બાત પર કરેંગે? વ્યર્થમેં પ્રલાપ હોતા રહેગા! કોઈ કહાં બોલેગા, કોઈ કહાં બોલેગા, ઈસીલિયે વો ભાવાનુવાદ, યદિ હમારે બડે જો હૈં, જો વિદ્વાન હૈં, યહાં ઉપસ્થિત, વો અપના ભાવાનુવાદ પ્રેષિત કરેં યા તો અપની અસહમતિ દિખાયેં. જિસ અંશમેં વો અસહમત હો ઔર ફિર ઉસપે અપના ભાવાનુવાદ પેશ કરેં તો ઉસસે હમ જો છોટે હૈં ઉન સબકો જ્ઞાનકી પ્રાપ્તિ હો સકેગી.

અંતમેં ઈતના કહેકે મૈં અપના વક્તવ્ય સમાપ્ત કરુંગા કિ ઈન બાલકોને જો પ્રયાસ કિયા હૈ વો બહોત હી સરાહનીય હૈં. અનેક પ્રકારકે ઐસે કાર્યક્રમ ઉનકે દ્વારા સમ્પન્ન હોતે રહેં ઐસી હમારી શુભકામનાએં. ઔર ઉનકે ઐસે હર પ્રયાસોમેં, સમ્પ્રદાયકી સેવાકે, હમ હમારા સાથ દેંગે, ઐસા વચન દેકે હમ હમારા વક્તવ્ય સમાપ્ત કરતે હૈં.

ગો.શ્રીરાજેશકુમારજી મહારાજ

(કડી, અમદાવાદ)

પરમશ્રદ્ધેય આચાર્યવૃંદ, સમુપસ્થિત ગો.બાલકેં તથા વૈષ્ણવ સમાજ,

આજ જિસ સિદ્ધાન્તવચનાવલીકી વાતકિ સન્દર્ભમેં હમ ઈકટ્ઠે હુએ હૈં ઔર જિન આચાર્યોંકા ઈસમેં ભાવાનુવાદમેં સહમતિમેં પક્ષ હૈ વો અપને વિચાર યહાં પ્રસ્તુત કર રહે હૈં. મેરા અપના યહ માનના હૈ કિ સહમતિ આજ ભી દી જા સકતી હૈ, કલ ભી ઔર યે સભા જો ચલ રહી હૈ ઉસકે અંતમેં ભી; આજ દેના હી કોઈ જરૂરી નહીં હૈ, હાલાકિ મૈં સહમતિ દે ચુકા હૂં. તો ફિર યે જિજ્ઞાસા ઉઠતી હૈ કિ આજ ઈતની જલ્દી ક્યોં કી? કઈ ઔર આચાર્ય ભી અપના મત પ્રસ્તુત કરનેકેલિયે પધાર સકતે હૈં ઔર પધારેંગે ભી ઐસી હમ આશા રખતે હૈં. લેકિન મૈં માનતા હૂં કિ સૂર્ય જો પૂર્વમેં ઉગતા હૈ વો પશ્ચિમમેં નહીં ઉગનેવાલા. ઉસી પ્રકાર શ્રીમહાપ્રભુજીકા જો સિદ્ધાન્ત હૈ, જો મત હૈ, વો એક હી હૈ; ઉસકા અર્થ એક હી હો સકતા હૈ; ઉસકા પ્રતિપાદન કોઈ ચાહે કૈસે ભી કરેં. ઈસલિયે દો દિન વિલંબ કરના મૈં અપને આપમેં શ્રીમહાપ્રભુજીકે સિદ્ધાન્તકો ન સમજનેકા દોષ મહસૂસ કરતા હૂં. ઈસલિયે મૈં જલ્દી સમજ ગયા.

ઔર મૈં માનતા હૂં કિ પૂ.શ્રીશ્યામમનોહરજી દાદાભાઈને જો ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કિયા હૈ વો ઉત્તમોત્તમ હૈ. ઔર ભાવાનુવાદસે મતલબ વૈષ્ણવ યે ન સમજેં, કોઈ ભાવનામેં બહકર, કિ સ્વતંત્ર વિચારધારામેં જૈસે કોઈ ભાવભાવનાવાલે ગ્રન્થલિખતે હૈં ઐસી કોઈ ભાવના કરી હૈ. યે સુંદર પ્રતિપાદન કિયા હૈ યે સમજને લાયક બાત હૈ. ઈસલિયે ઈસ પ્રતિપાદનકો; ઔર શાયદ શ્યામદાદાને ન કિયા હોતા ઔર અન્ય કોઈ આચાર્યને કિયા હોતા તો

ભી, અગર જો ઈસ મહાપ્રભુજીકી વાણીસે સહમત હોતા તો, અવશ્ય મૈં શિરોધાર્ય કરતા.

અંતમેં એક બાત ઔર કહના ચાહૂંગા કિ છપ્પનભોગકે વિષયમેં શ્રીદાદાભાઈકે ઉપર જો આરોપ આયા કિ આપ હમારે યહાં ભોજન કર આયે હૈં; તો ઈસ સન્દર્ભમેં ઈતના હી નિવેદન હૈ કિ પ્રભુકો લાડ લડાના અપના ધર્મ હૈં, લેકિન વો અપની સમ્પત્તિસે અપને ખુદકે બલબૂતેપર; નહીં કિ વૈષ્ણવોંસે માંગ કર. તો યે જો મનોરથકિયા યે હમને અપની સેવામેં કિયા હૈ; કોઈ ભેટ ચિટ્ઠી ભોગકે નામકી ફટી નહીં હૈ. શ્રીગોવર્ધનનાથકી જય!

શ્રીવિજયકુમારજી (ગોંડલ)

પરમાદરણીય આચાર્યચરણ, ઉપસ્થિત વલ્લભીય વૈષ્ણવવૃંદ,

આજ યહાં પરમપૂજ્ય શ્યામદાદાને જો વચનાવલી પ્રસ્તુત કી વહ પહલે ભી મુજે પત્રિકા દ્વારા પ્રાપ્ત હો ચુકી થી ઔર યે પુસ્તિકા દ્વારા ભી પ્રાપ્ત હુઈ હૈ. ઔર વો શ્રીઆચાર્યચરણોંકે સિદ્ધાન્તાનુસાર હી હૈં. ઔર ઉસમેં કિસી ભી પ્રકારકા વિરોધ હોના હી નહીં ચાહિયે. ક્યોંકિ શ્રીઆચાર્યચરણોંકે સિદ્ધાન્તકે અનુસાર હી હમેં કુછ કહના હૈ ઔર કરના હૈ. શ્રીમહાપ્રભુજીને ગ્રન્થમેં જો સિદ્ધાન્ત પ્રકટ કિયે હૈં ઉસી સિદ્ધાન્તકે અનુસાર હી હમેં અપના જીવન વ્યતીત કરના હૈ. ગૃહસેવા મુખ્ય હૈ. ઘરમેં રહકર હી હમ સેવા કરેં. ઉત્તમોત્તમ પ્રકાર શ્રીમહાપ્રભુજીને જો બતાયા ''ગૃહે સ્થિત્વા સ્વધર્મતઃ'' ઘરમેં રહો ઔર પ્રભુકી સેવા કરો તો ઘર હી નન્દાલય બન જાયેગા. તો આજ વો હી સિદ્ધાન્તકો જો હમ ભૂલ ગયે હૈં, ઈસ દુઃસંગકે પ્રભાવસે. તો આજ ફિરસે શ્રીઆચાર્યચરણ શ્રીમહાપ્રભુજીકી કૃપાસે ઉસી સિદ્ધાન્તકો વૈષ્ણવ જાનેં સમજેં ઔર શ્રીમહાપ્રભુજીકે સિદ્ધાન્ત અનુસાર હી અપના જીવન વ્યતીત કરેં ઔર જો ગુરુકે લક્ષણ નિબંધકે અંદર શ્રીમહાપ્રભુજીને દિયે ઉસી અનુસાર આચાર્યબાલકોંકો ભી ઉપદેશ દેના ચાહિયે. ભગવત્સેવા કરની ચાહિયે, શ્રીમદ્ભાગવતકા જ્ઞાન હોના ચાહિયે. અધ્યયન, અભ્યાસ, અનુભવ ઔર અનુભૂતિ તક તભી પહોંચ સકતે હૈં. જબ હમ અધ્યયન કરેંગે. અધ્યયન કરતે-કરતે અભ્યાસ, અભ્યાસકે દ્વારા અનુભવ ઔર અનુભવકે દ્વારા અનુભૂતિ તક હમ પહોંચ સકતે હૈં ઈસલિયે શ્રીઆચાર્યચરણને જો ગુરુકે લક્ષણ બતાયે ''કૃષ્ણસેવાપરં વીક્ષ્ય'' ગુરુ વહી હોતા હૈ જો અજ્ઞાનરૂપી અંધકારમેંસે જ્ઞાનરૂપી પ્રકાશમેં લે આવે. તો આજ મહાપ્રભુજીને જો સિદ્ધાન્ત ગ્રન્થોંકે અંદર પ્રતિપાદિત કિયે હૈં ઉસી સિદ્ધાન્તસે આચાર્યબાલકોંકો, વૈષ્ણવોંકો ચલના ચાહિયે, તભી શ્રીમહાપ્રભુજીકી કૃપા હમ પર હોગી. તભી હમ શ્રીમહાપ્રભુજીકે કૃપાપાત્ર બન સકેંગે. ક્યોંકિ શ્રીમહાપ્રભુજીકા સિદ્ધાન્ત, ઠાકુરજીકી સેવા ઘરમેં રહકરકે કરો, કોઈ વિક્રય ધનકેલિયે નહીં ભાગવતસપ્તાહાદિ ભી કોઈ ભી ધનકેલિયે નહીં હોની ચાહિયે. ઔર અપને ઠાકુરજીકી સેવા અપને માથે બિરાજ રહી હૈ તો અપને પાસ જો ભી કુછ હૈ ઉસમેંસે વિનિયોગ કરાકરકે પ્રભુકી સેવા કરો. ''પત્રં પુષ્પં ફલં તોયં'' જો ભી કુછ હૈ ઉસસે ભગવત્સેવા કરો. ઔર જો યે સિદ્ધાન્તવચનાવલી પ્રસ્તુત હુઈ હૈ ઉસમેં મેરા પૂર્ણ સહયોગ હૈ. ક્યોંકિ શ્રીમહાપ્રભુજીકે સિદ્ધાન્તકે અનુસાર હી હમેં ચલના હૈ. ઔર હમ જહાં ભી

કહીં જાતે હૈં વહાં યહી શ્રીમહાપ્રભુજીકે સિદ્ધાન્તકી હી બાત કરતે હૈં. ભવિષ્યમેં ભી યહી સિદ્ધાન્ત હમારા રહેગા. જબ તક ઈસ દેહમેં પ્રાણ હૈં તબ તક હમ શ્રીમહાપ્રભુજીકે સિદ્ધાન્તસે અલગ નહીં હો સકતે. ઔર વહી શ્રીમહાપ્રભુજીકે સિદ્ધાન્ત હી હમારે સિદ્ધાન્ત બને રહેંગે. ઓર વલ્લભીય વૈષ્ણવ ભી ઉસી સિદ્ધાન્તસે અપના જીવન વ્યતીત કરેંગે. બસ ઈતના હી... બોલો શ્રીવલ્લભાધીશકી જય.

ગો.શ્રીવિટ્ઠલનાથજી-લાલમણિજી

(કોટા-કલકત્તા-મુંબઈ)

સિદ્ધાન્ત, અપસિદ્ધાન્ત, રાદ્ધાન્ત; ઈસમેં મુજે એક શેર યાદ આ રહા હૈ-''મૈંને તેરી તસવીર દિખા દિખાકર જા વજા, હરેકકો અપની જાનકા દુશ્મન બના દિયા''. યહ સારી ઉપાધિ તો ઈસીકી હૈ. ઔર આજ હમેં ઈસ બાતકા સિદ્ધાન્ત સબ લોગોંકો સિખાનેકી ઈચ્છા હો ગઈ કિ બાર-બાર મૈંને અપની પત્નીકી તસવીર હરેકકો દિખાઈ ઔર હરેકને મેરી પત્નીકો અપની પત્ની કહના શુરુ કર દિયા. ઔર ઉપાધિ તો યહાંસે શુરૂ હોતી હૈ કિ અબ લોગોંકો મુજે યહ સિખાના પડ રહા હૈ કિ યે તુમ્હારી પત્ની હૈ. ઔર શ્રીમહાપ્રભુજીકે ચરણારવિંદમેં કુછ કહનેકા મુજે કોઈ અધિકાર નહીં હૈ. ફિર ભી ક્યોંકિ મેરે તાતજી હોતે હૈં ઈસલિયે મૈં ઉનકા પૌત્ર હોનેકે નાતે એક શિકાયત તો કરુંગા; ઔર આપકે ચરણારવિંદમેં, વલ્લભનખચંદ્રકે ચરણારવિંદમેં, કરુંગા કે યે શ્યામદાદાકે હૃદયમેં હી ક્યોં ઉતારે; બાકી બાલક નહીં બિરાજ રહે થે? બાકી વૈષ્ણવ નહીં બિરાજ રહે થે? ઔર અગર શ્યામદાદાસે હી શ્રીમહાપ્રભુજીકો ઈતની દુશ્મની થી તો યે સિદ્ધાન્ત નહીં ઉતારને ચહિતે થે. ફિર ભી સહમતિ-અસહમતિ દો પ્રકારકી હોતી હૈ; મૈંને 'વી ધ પીપલ' નાની પાલખીવાલાકી પઢી થી ઉસમેં સાફ લિખા હુઆ હૈ કિ પબ્લિક ઓપનિયન જો હૈ વો કભી ભી એક્સેપ્ટેબલ નહીં હોતા. પબ્લિક કિસીકેલિયે ઓપીનિયન દે ઔર હમ ઉસે અપના સિદ્ધાન્ત બનાલે તો આજ હમકો વલ્લભાચાર્યકે વંશજકે નાતે યહાં નહીં પૂછના ચાહિયે, દાઉદ હોકે પૂછના ચાહિયે. ક્યોંકિ પબ્લિક તો આજકલ સબસે જ્યાદા બડા સ્મગલર, સબસે બડા પૈસેવાલા, ઉસકો મહાનતા દેતી હૈ. ઉપાધિ યહાં આકે શુરૂ હોતી હૈ, અગર પબ્લિક ઓપીનિયનકે એકોર્ડિંગલીમેં અગર અપની સહમતિ પ્રદાન કરતા હૂં તો અપસિદ્ધાન્તોમેં સહમતિ હૈ મેરી. પરંતુ મેરી અગર આપ સહમતિ પૂછેં તો મૈં પબ્લિકકે અનુસાર નહીં ચલના ચાહતા. પબ્લિકકી જય નહીં બોલના ચાહતા. પબ્લિકકો કુછ કહના ચાહતા હૂં. ઔર વો યે કે યે સિદ્ધાન્તમેં મૈં પૂર્ણતઃ સહમત હૂં.

હર આદમી યે ચાહેગા કિ રિઝલ્ટમેં હંડ્રેડ માર્કસ લાયે પરંતુ કોઈ હંડ્રેડ માર્કસ લાતા હૈ, કોઈ નાઈન્ટી (૯૦) લાતા હૈ, કોઈ સેવંટી (૭૦) લાતા હૈ. ઈસસે તો યે નહીં હોતા કે પરીક્ષા નહીં હોતી. સ્કૂલ બંદ હો જાતે હૈં. કોલેજ બંદ હો જાતેં હૈં. કુછ લોગ ફેલ ભી હોતે હૈં કુછ લોગ પાસ ભી હોતે હૈં. પર યુનિવર્સિટિયાં, કોલેજ ઔર અધ્યાપન સંસ્થાએં કભી બંધ નહીં હોતી. ઈસી તરહ વલ્લભવંશ જ આજ હમારે યહાં જમા હુએ હૈં. હમ લોગ જમા હુએ હૈં, વો એક

સ્કૂલકી તરહ જમા હુએ હૈં. કોઈ દ્વેષ કોઈ રાગ કોઈ અપની વિદ્વતા ઝટકારનેકેલિયે જમા નહીં હુએ. શ્યામદાદાને ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કિયા તો ઉનકેલિયે હાં કહ દી. અગર ઉસસે અચ્છા ઔર સહી ભાવાનુવાદ હમેં લગેગા તો ઉસકેલિયે હમ જરૂર હમ હાં કહેંગે. પરંતુ અગર હમને કહીં; કહીં પ્રસાદ ખા લિયા, કહીં હમને શરાબ પી લી, કહીં હમ ગિર પડે તો આપ યે કહોગે, તો વો હમારી ભૂલ થી. અગર આપને ઇંગિત કર દી, શ્રીમહાપ્રભુજીકે સિદ્ધાન્તકે અનુસાર, હમ ભૂલ સુધારનેકી કોશિશ કરેંગે. એક ટર્મિનલ પરીક્ષામેં હમારે પચાસ નંબર આયે તો દૂસરેમેં હમ ડિસ્ટિંકશન લાનેકી કોશિશ કરેંગે. યહી કહકર મૈં અપના વકતવ્ય સમાપ્ત કરતા હૂં.

પંડિત શ્રીવસંતશાસ્ત્રી (મથુરા)

શ્રદ્ધેય આચાર્યવૃંદ એવં સમસ્ત વૈષ્ણવવૃંદ,

આચાર્યોંકી બાત બડી હૈ, આચાર્ય જાનેં. ઉનકેલિયે ઇસ આયોજનકી કિતની ઉપાદેયતા હૈ યે વો જાને. હમ લોગ તો વૈષ્ણવ હૈં; ઉનકી કૃપાસે જીવિત હૈં ઔર ઉનકે અનુગામી હૈં. ''યદ્યદાચરતિ શ્રેષ્ઠ :... વર્તતે'' ગીતાવાક્યાનુસાર પ્રમાણભૂત સિદ્ધાન્તકી હમેં બહોત આવશ્યકતા હૈ. ઔર મૈંને અપની સમ્મતિ ઇસલિયે નહીં દી હૈ કિ યે ભાવાનુવાદ શ્યામબાવાને કિયા હૈ અપિતુ ઇસલિયે દી હૈ કિ મુજમેં જિતની બુદ્ધિ હૈ ઔર જિતની સાહિત્યકો સમજનેકી સામર્થ્ય પ્રભુને દાનકી હૈ ઉસકે અનુસાર યથાર્થ તથ્ય પાયે તો અસહમતિકા કોઈ પ્રશ્ન હી નહીં ઉઠતા. શ્રીવલ્લભવાંગ્મય મૈં ઐસા સમજતા હૂં કિ કિસીને પૂર્ણ જાન લિયા હો યા દેખા હો ઐસા મૈં તો કમસે કમ કહ નહીં સકતા હૂં. તથાપિ આકાશકા કોઈ અંત નહીં હૈ લેકિન પક્ષી ઉડના બંદ નહીં કર દેતે. જિસકે પંખમેં જિતની તાકત હોતી હૈ વો ઉતના ઉડતા હી હૈ. મેરી બુદ્ધિમેં જિતની સામર્થ્યથી ઉતના મૈંને દેખા ઔર ઉસકે અનુસાર જો યથાર્થ્ય ઉસમેં પાયા, વાક્યોંકા જો હાર્દ પાયા ઉસકેલિયે સ્વતઃ હૃદયને સ્વીકૃતિ દી. ઇસમેં કોઈ શ્યામબાવાને ભાવાનુવાદ કિયા હૈ ઇસલિયે સ્વીકૃત નહીં દી હૈ. બસ, ઔર યે હમ લોગોંકેલિયે ઉપકાર હી રહેગા બડા ભારી. જય શ્રીકૃષ્ણ.

ઉદ્‌ઘોષક: શ્રીવ્રજેશકુમાર શાસ્ત્રી ઉપસ્થિત નહીં હૈ પરંતુ ઉનકી સહમતિ ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીકે ભાવાનુવાદકે પ્રતિ હૈ. યે જો અભી તક સેશન હુઆ વો સહમતિકા થા. અબ જો સેશન હમ શુરૂ કર રહે હૈં વો અસહમતિકા હૈ. અસહમતિમેં ગો.શ્રીહરિરાયજી, જામનગર, ઉનકી અસહમતિ તો પ્રાપ્ત હૈ હી. તદતિરિક્ત ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી, જુનાગઢ, ઉનકી ભી કુછ વિષયનકે અંદર અસહમતિ હૈ સો હમ ઉનકૂ આમંત્રિત કરેંગે, કૃપયા પધારકર અપની અસહમતિ પ્રકટ કરેં.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી મહારાજ (જુનાગઢ) : નિયમાવલી હૈ વાકો ભંગ કરનો ચાહૂં હૂં. અર્થાત્ મૈં યે કહનો ચાહૂં હૂં કિ વા નિયમાવલીકો ભંગ કરનો મૈં નહીં ચાહું હૂં યાસૂ જો પૂર્વપત્રમેં મેરે લિયે જો બાત આઈ હૈ, કિ ટ્રસ્ટમેં વો ગયે હૈં, વો મૈં ચાહૂં હૂં કિ વાકો ઉત્તર,

આયોજક અનુમતિ દેંગે તો તીસરે દિન દેનો પસંદ કરુંગો.

ઉદ્ઘોષક– હમ યાકે ઉપર વિચાર કરકે આપસે નિવેદન કરેંગે.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી મહારાજ (જુનાગઢ) : કુછ અંશ ભાવાનુવાદમેં ઐસે હૈં જો મેરી દષ્ટિસૂ દૂસરે અર્થ હોને ચાહિયે. યાકે અતિરિક્ત શ્રીમહાપ્રભુજીકે ઔર અન્ય આચાર્યનકે જો ગ્રન્થકી જો વચનાવલી હૈ વો વચનાવલીકો સુંદરતમ ભાવાર્થ શ્રીશ્યામબાવાને કિયો હૈ ઐસો મેરો દઢતમ મત હૈ. કેવલ ભાવાનુવાદ હી નહીં. વાકે જો શીર્ષક હૈં વો ભી પૂર્ણત: વા વિષયસૂ સમ્બદ્ધ હૈ ઐસો મેરો દઢતમ મત હૈ.

જા વિષયમેં થોડો સ્પષ્ટીકરણ યા અન્ય અર્થકી અપેક્ષા હૈ વો મેં વ્યક્ત કર રહ્યો હૂં.

૧. પ્રથમ સેવોપદેશદીક્ષા, (પૃ.૪ 'ખ'). ''કૃષ્ણસેવાપરં...આદરાત્'' યે જો સાધનદીપિકાકો વચન હૈ, વામેં જો યે અર્થ હૈ કિ ''જીજ્ઞાસુકો કિસી પુરુષકો આદરસહિત ગુરુ બનાકર ભજનમેં પ્રવૃત્ત હોના ચાહિયે,'' યહાં કિસીકે બદલે 'ઐસે' યહ શબ્દ હોનો ચાહિયે ઐસી મેરી ધારણા હૈ. ઔર ઐસે હી જહાં-જહાં યે શ્લોક આયો હૈ વહાં ભી 'કિસી' કે બદલે 'ઐસે' યે અર્થ આનો ચાહિયે ઐસો મૈં માનું હૂં.

૨. સેવોપદેશ દીક્ષાકે હી ('ગ' પૃ.૫), વામેં ''ક્ષેત્રપ્રવિષ્ટાસ્તે...હેતવઃ'' યામેં કોઈ મતભેદ નહીં હૈ પરંતુ યાકો ગુર્જરાનુવાદ રહ ગયો હૈ ઈતનો હી મોકૂ કહનો હૈ.

૩-૨. સેવાસ્વરૂપ, વામેં ('ગ' પૃ.૧૦) ''ગૃહીત્વા નામ શરણં...'' યે જો શ્રીહરિરાયજીકૃત વચન હૈ વાકે અર્થમેં મોકૂ લગે હૈં કિ અર્થ સ્પષ્ટ નહીં હો રહ્યો હૈ. અર્થાત્ નામદીક્ષા ઔર શરણદીક્ષા-યે દોનોં એક હૈં યા ભિન્ન હૈં યા બારેમેં થોડો સ્પષ્ટીકરણ અપેક્ષિત હૈ. ઔર મેરી દષ્ટિસૂ જો અર્થ હોનો ચાહિયે વો યે હૈ કિ ''નામ ગૃહીત્વા શરણં ગત્વા'' ઐસો પદ માનકે યાકો અર્થ હોનો ચાહિયે.

૪. વિષય સેવાસ્વરૂપ હી હૈ, (૨ 'ઘ') ''યસ્તુ... ભજનત્યાગઃ''. યહાં ભજનત્યાગકો અર્થ ભજનત્યાગકી આજ્ઞા ઐસો જો ભાવાનુવાદમેં હૈ; મોકૂ ઐસો લગ રહ્યો હૈ કિ યે ભજનત્યાગકી આજ્ઞા નહીં હૈ કિન્તુ ઐસી પરિસ્થિતિમેં ભજન છૂટ જાય હૈ યાકો નિર્દેશ હૈ. દૂસરો, હિન્દી ભાવાનુવાદમેં જો રૂઢિકી બાત હૈ વામેં જો 'થોથી' શબ્દ હૈ વાકે બદલે માત્ર 'રૂઢિ' યે શબ્દ હોનો ચાહિયે.

૫. ફિર પૃ.૧૬, વિષય-સેવાસ્થલ, 'ખ'-ગૂઢલીલાપરો... ગતિક્રિયઃ'' યે જો શિક્ષાપત્રકો શ્લોક હૈ વામેં ભાવાનુવાદમેં ''ગૂઢલીલાપરાયણ ભકતકે ગૂઢભાવાનુસારી'' યહાં મૈં યાકે ઉપરાંત 'રસાત્મક' ઈસ શબ્દકો નિવેશ ભી આવશ્યક માનૂ હૂં.

પુનઃ શ્રીશ્યામબાવાને જો ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કિયો હૈ વો પૂર્ણતઃ શબ્દાવલીકે અનુરૂપ હૈ ઔર ઉત્તમોત્તમ હૈ યહ કહકર મેરે વક્તવ્યસૂ વિરામ લઉં હૂં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી (જામનગર) :

ઉપસ્થિત સજ્જનોં, સબસે પહલે મૈં આપકો એક સૂચના દે દૂં, કે યે પુસ્તિકા જો

આપકે પાસ અભી હૈ યે મુજે આજ પ્રાપ્ત હુઈ. ઔર જો રેખાંકિત મૈંને કિયા હૈ વો ઈસસે પહલે મુજે જો પત્રકે દ્વારા યે પૂ.શ્રીશ્યામમનોહરજી દ્વારા પ્રેષિત પ્રાપ્ત હુઆ. વચનાવલી તો આયોજકોકે દ્વારા પ્રેષિત પ્રાપ્ત હુઈ થી. ઉસમેં હૈ જો પૃષ્ઠકા ઔર થોડી સમસ્યા રહેગી. તો ક્યા કરના ઈસકા? ક્યોંકિ પીછે મિલેગા નહીં... શીર્ષકસે ચલેં? અબ પહલે મૈં આપસે ઈસ બાતકો સ્પષ્ટ કર દેના ચાહતા હૂં કિ જો આયોજક મહોદયને અભી આપસે કહા, મેરે લિયે, કે મૈં અપની અસહમતિ વ્યક્ત કરુંગા. તો મૈં થોડી દેર પહલે યે કહ ચુકા હૂં: કેવલ અસહમતિ વ્યક્ત કરનેકેલિયે નહીં આયા હૂં મૈં. જો મુજે સહી લગા હૈ ઉસમેં સહમતિ વ્યક્ત કરુંગા, અન્યથા અસહમતિ વ્યક્ત કરુંગા. યે અલગ બાત હૈ કિ ઈસ બાતસે જરૂર થોડી મુજે તકલીફ હો રહી હૈ કે મૈં હેતુપુરઃ સર ઉસ બાતકો ન કહ પાઉં ઈસ તરીકેસે યદ્વા ઐસી પરિસ્થિતિઓમેં મુજે બાંધ દિયા ગયા હૈ. બડોંકી આજ્ઞા હૈ છોટોંકો માનની પડતી હૈ. ‘‘વો કહતે હે સાકી! પહલે ખાલી જામ પિલા દે, શામ ઢલ જાય તો ફુરસતમેં મય ભી ભર લેના.’’

મુજસે પૂછા ગયા હૈ–આપ અપનેલિયે બોલ રહે હૈં યા કિસીકા પ્રતિનિધિત્વ કર રહે હૈં? તો મૈં યે પ્રશ્નકર્તા મહોદયસે કહના ચાહૂંગા કે આપકો આયોજક મહોદયને ક્યા કહા વો યાદ કર લેં. (આયોજકોસે) શાયદ આપને કહ દિયા હૈ. આપને પ્રતિનિધિત્વકા કહા ? નહીં કહા હૈ. ક્ષમા કરેંગે. અચ્છા.

અબ, પ્રસ્તુત ભાવાનુવાદ જિસ વચનાવલી યદ્વા જિન વચનોંકો, આચાર્યવચનોંકો સંકલિત કરકે કિયા ગયા હૈ, આપસે મૈં યે કહ દેના ચાહતા હૂં કિ આચાર્યવચન ઈતને હી નહીં હૈં, અનેક હૈં, ઉનકો જિસ રૂપમેં યહાં પ્રસ્તુત કિયા ગયા, જિસ ક્રમસે પ્રસ્તુત કિયા ગયા હૈ, યે તદ્–તદ્ સ્થલોમેં તદ્–તદ્ ગ્રન્થોમેં ઉન–ઉન ગ્રન્થોમેં ઉન–ઉન સ્થાનોં પર જહાં–જહાં ઉન્હેં હોના ચાહિયે થા વહાં વો થે. વહાંસે પૂ.શ્યામમનોહરજીને ઉનકો લે કરકે એક ક્રમમેં આપકે સામને યહાં રખ દિયા હૈ. યે જો ક્રમ અભી હમારે સામને યહાં આયા હુઆ હૈ. યે પહલે નહીં થા, અબ હૈ. યે વસ્તુતઃ એક ઉત્તમ ઔર બડી મહેનતકા કાર્ય હૈ. બડે પરિશ્રમસે હોતા હૈ યે! પર અચ્છા કાર્ય હુઆ હૈ. એક રૂપમેં સામને આયા. અબ સવાલ યે હૈ કિ જિસ રૂપમેં હમારે સામને યે વચન આયે હૈં યહ ક્રમ મૂલક્રમાનુગત અર્થાત્ જહાં–જહાં વચન હૈં, ઉન–ઉન પ્રકરણોંસે, વહાં કૌનસા પ્રકરણ હૈ? યથા ઉદાહરણકેલિયે મૈં; ઈસલિયે યે આપકો પરિચય દે રહા હૂં કિ મૈં જિસ બાતકો સમજાના ચાહ રહા હૂં યા સમજાઉંગા ઉસકી એક પદ્ધતિ મૈં આપકો પહલે બતા દૂં કિ મૈં ઈસ ઢંગસે ચલૂંગા. ઉદાહરણકે તૌર પર ભાષ્ય હૈ, અણુભાષ્ય. ઉસકા એક સૂત્ર હૈ જો ઈસ વચનાવલીમેં આયા હૈ; યે ઉદાહરણ દે રહા હૂં, ‘‘અનાવિષ્કુર્વન્નન્વયાત્’’. ઈસ સૂત્રકા અર્થ અર્થાત્ ભાવાનુવાદ, જબ મૈં કરુંગા તો મેરી દૃષ્ટિ ઉસકે મૂલ અધિકરણસૂત્ર ‘‘કૃત્સ્નભાવાત્તુ ગૃહિણોપસંહારઃ’’ ઉસ પર રહેગી. ક્યોંકિ શાસ્ત્રકી યે પરમ્પરા રહી હૈ કિ અધિકરણસૂત્રકા જો અર્થ હૈ, અધિકરણ સૂત્રકી જો અનુવૃત્તિ હૈ, વો ઉસ અધિકરણકે સમાપન તકકે સૂત્ર તક આતી હૈ. તો ‘‘કૃત્સ્નભાવાત્તુ ગૃહિણોપસંહારઃ’’ સૂત્રકા અર્થ જબ હમ કરને બૈઠેંગે તબ હમ; ‘‘અનાવિષ્કુર્વન્ અનન્વયાત્’’કા અર્થ જબ હમ કરને બૈઠેંગે તબ હમ ‘‘કૃત્સ્નભાવાત્

તુગૃહિણોપસંહાર:'' કો ધ્યાનમેં રખેંગે. ઔર ઉસમેં ઉસકે અંતર્ગત દૂસરે ભી જિતને સૂત્ર હૈં, પાંચ સૂત્ર હૈં, જો આયે હૈં, ઉનકો હમ ધ્યાનમેં રખેંગે. યે પદ્ધતિ હોગી. યહાં જો યે આકાર સંકલન કિયા ગયા હૈ, ઉસમેં એક દષ્ટિ હૈ. ક્યોંકિ પૂ.શ્રીશ્યામમનોહરજીને; યે મૈં ઈસલિયે બીચમેં કહને જા રહા હૂં કિ પહલે આપસે કહા કિ મુજસે અધિક વિદ્વાન શ્રીહરિરાયજી હૈં, ઐસી બાત હૈ નહીં. હકીકતમેં વો બડે હૈં વિદ્યાવયોવૃદ્ધ હૈં, મેરે બડે ભાઈ હૈં ઔર મૈં હૃદયસે ઉનકા આદર એવં સમ્માન કરતા હૂં. પરંતુ, સવિનય જહાં મતભેદ હૈ વહાં, જો પ્રસ્તુત કરે ''સકિં સખા સાધુ ન શાસ્તિ યોધિપં હિતાન્ન યઃ સંશૃણુતે સ કિં પ્રભુઃ?!'' તો મુજે ઐસા લગા તો મૈં કહૂંગા.

અબ 'પરમત્ર', પ્રથમ 'ક'સે શુરુઆત કર રહા હૂં. મેરે પાસ પૃષ્ઠસંખ્યા નહીં હૈ. આપ આરામસે નિકાલ લેં. વો યહાં, સેવાપદેશ દીક્ષા વિષયકમૂલવચનાનિ. ચૂંકિ કિ મૈં પહલે કહ ચુકા હૂં કિ સારે શીર્ષક અસંગત હૈં ઐસા મૈં નહીં માનતા; કહીં અસંગતિ હૈ ઐસા મેરા માનના હૈ. ''સેવોપદેશદીક્ષાવિષયકમૂલવચનાનિ'' ઈસ શીર્ષકકે અંતર્ગત ''પરમત્ર... આદરાત્.'' યહાં ભાવાનુવાદમેં ધ્યાન દીજીયેગા ''યહ માર્ગ... હોતા''. યહાં ફલદાયક જો ભાવ લિયા ગયા હૈ યે 'ફલમુખ' શબ્દસે લિયા ગયા હૈ ઐસા મુજે લગતા હૈં જો અનુવાદકર્તા અપને વકતવ્યમેં સ્પષ્ટ કરેંગે. ''ન સર્વેષાં ફલમુખાધિકાર'' ફલમુખકા અધિકાર સબોંકો નહીં હોતા. ફલમુખ મતલબ ક્યા, કિન્નામ ફલમુખમ્? યહ ફલમુખ ક્યા હૈ? ફલ તો સુના, ફલમુખ ક્યા હોતા હૈ? ફલદાયક, યદ્વા ફલદાયકત્વ ભિન્ન વસ્તુ હૈ મેરી દષ્ટિસે; ફલમુખ અલગ હોતા હૈ. મુખ શબ્દ હૈ વો એક દ્વાર, એક સાધન, જહાંસે ગતિ હો સકે, જિસકે દ્વારા હો સકે ઐસે અર્થોમેં શાસ્ત્રમેં પ્રયુક્ત હોતા રહા હૈ. ફલકા અધિકાર હોના અલગ ચીજ હૈ, ફલમુખકા અધિકાર હોના અલગ બાત હૈ. અબ ઈસકે પ્રમાણ, મેરી દષ્ટિસે, યહાં ફલમુખકા અર્થ ફલદાયક, યદ્વા ''ન સર્વેષાં ફલમુખાધિકાર:''કા અર્થ ફલદાયક હી સિદ્ધ હો ઐસા અધિકાર. યે નહીં હો સકતા. ઈસકા અર્થ યે હો સકતા હૈ કિ ફલમુખકા અધિકાર 'સર્વેષાં' સબોંકો નહીં હોતા; નહીં હૈ, અર્થાત્ મેરી દષ્ટિમેં યે હોના ચાહિયે. એક બાત. દૂસરી બાત, જરા શબ્દોંપે ધ્યાન દીજીયે. મૈં જો કહ રહા હૂં ઉસમેં થોડી આપકો તકલીફ તો હોગી. 'સર્વેષાં' માને કેસ, કેષાં સર્વેષામ્? સબોંકા? યહાં 'અત્ર' કુત્ર? ''પરમત્ર ન સર્વેષાં ફલમુખાધિકાર:''. પરમ્ અત્ર. અત્ર કુત્ર ઈત્યાકાંક્ષાયા કિમાહ અનુવાદકર્તા?

યહાં યે હૈ-'અત્ર' અર્થાત્, મેરી દષ્ટિસે, પુષ્ટિમાર્ગમેં, ''ન સર્વેષામ્'' સબોંકો. સર્વેષાં કેષામ્? યહાં મેરી દષ્ટિસે હોના ચાહિયે-પ્રાપ્તનામદીક્ષાનામ્. અર્થાત્ પુષ્ટિમાર્ગમેં જિન્હોંને પ્રવેશ કિયા હૈ; જિન્હોંને નામશ્રવણ કરકે પુષ્ટિમાર્ગમેં પ્રવેશ પ્રાપ્તકર લિયા હૈ ઉનકો, વે સભી. ઉનમેં સભી હૈ! સભીને પ્રવેશ પ્રાપ્ત તો કિયા હી હૈં! લેકિન જિતનોંને પ્રવેશ પ્રાપ્ત કિયા હૈ ઉન સબોંકો ફલમુખકા અધિકાર હો ગયા ક્યા? તો યહાં યે આશય મેરી દષ્ટિસે હોના ચાહિયે. વૈસે ફલમુખ અનેક હોતે હૈં-સિદ્ધાન્તમેં, શાસ્ત્રમેં, માર્ગમેં, યહાં ફલમુખબ્રહ્મસમ્બન્ધસે સમ્બન્ધ રખતા હૈ ઐસા મેરા માનના હૈ. 'અત્ર' પુષ્ટિમાર્ગે

પ્રાપ્તનામદીક્ષાનામ્ અર્થાત્ નામદીક્ષાં પ્રાપ્ય પ્રવૃત્તાના પ્રવિષ્ટાનામ્ ઈતિ વા. 'સર્વેષામપિ' સર્વેષામેવ 'ફલમુખાધિકારઃ' નામ બ્રહ્મસમ્બન્ધદીક્ષાધિકારઃ જો ભી નામમંત્ર લેકર ઈસમેં આ ગયા ઉસકો બ્રહ્મસમ્બન્ધ હો હી જાના ચાહિયે યા હો હી જાય ઔર ઉસકો ભગવત્સ્વરૂપસેવાધિકાર પ્રાપ્ત હો હી જાય ઐસા નહીં. ''પરમત્ર...નિશ્ચીયતે.'' એક બાત બીચમેં સમજા દૂં ક્યોંકિ 'માર્ગરૂચ્યા' શબ્દ પર આપકો તકલીફ હોગી સમજનેમેં. રુચિ દો પ્રકારકી હોતી હૈ. એક તો યે કિ કોઈ ભી માર્ગ યા કિસી ભી વસ્તુકો દેખતે હી એક બાર યોં હોનાકી વાહ! યે સુંદર ચીજ હૈ; ઈધર હમ જાંય યા ઈસ બાગ બગીચેકો હમ દેખેં. એક ઐસી રુચિ હોના. ઔર એક દૂસરી રુચિ યે હોતી હૈં કિ ઉસકો દેખનેકે બાદ ઉસકો હમ પ્રાપ્ત કરેં, પાએં. ગુજરાતીમેં કહતે હૈં ''એને માણીયે.'' બહોત અચ્છા શબ્દ હૈ ગુજરાતીમેં ઈસકેલિયે. તો જો સામાન્ય રુચિ હોતી હૈ ઉસ રુચિસે દૈવી જીવ સ્વતઃ હી વૈષ્ણવમાર્ગકી ઔર પ્રવૃત્ત હોતા હૈ, અપને આપ આતા હી હૈ. દૈવાસુરસંપદ્ વિભાગમેં ભગવદ્ગીતામેં વહાં ઈસ બાતકા સબ સ્પષ્ટીકરણ હૈ; યહાં કરનેકા કોઈ અર્થ નહીં હૈ, કિ વો અપને આપ હી ઉધર જાતા હૈ, સ્વતઃ હી ઉસકી રુચિ, જૈસી સામાન્યરુચિ ઔર વિશેષરુચિ; જરા ખુલાસાકેલિયે કહ રહા હૂં, આપ સમજ લેં, સામાન્યરુચિ ઔર વિશેષરુચિ. વો અપને આપ હી જાતા હૈ. અબ ઉસકી વિશેષ રુચિકી બાત હૈ ક્યોંકિ અબ ઉસકો ભગવત્સેવા કરની હૈ. અબ કોઈ સામાન્ય બાત નહીં કોઈ ઐસી વૈસી બાત નહીં; અબ તો સાક્ષાત્ પરબ્રહ્મ પૂર્ણપુરુષોત્તમ યશોદોત્સંગલાલિત નંદનંદનકી સેવા કરની હૈ મહારાજ! તમાશા નહીં હૈ. અબ વો જો કરના હૈ આપકો તો ઉસકેલિયે જરૂરી હૈ કે આપકી માર્ગરુચિકી પરીક્ષા હો. માર્ગમેં તો આ ગયે લેકિન માર્ગમેં રુચિ નહીં હૈ તો ક્યા અર્થ હુઆ? ઔર વો જો હૈ, ભગવત્કૃપા ઔર કૃપાપરિજ્ઞાન દો બાતે જો હૈં, વો વૈસે ભગવત્કૃપાકે બિના ભગવત્કૃપા... એક તો ભગવત્કૃપા હોતી હૈ કિસી પર ઔર ઉન્હેં ભગવત્કૃપાકા પરિજ્ઞાન હોતા હૈ. મુજ પર ભગવત્કૃપા હૈ... ભગવત્કૃપાકા સ્વરૂપ ક્યા હૈ? વો જબ માર્ગરુચ્યા; જ્યાદા લંબા નહીં કરુંગા, ''માર્ગરુચ્યા નિશ્ચિયતે'' માર્ગકી રુચિસે. ઉસકા દિલ લગા હૈ યા નહીં? સવાલ યે હૈ મહારાજ! ક્ષમા કરના. પુષ્ટિમાર્ગમેં આપ આ ગયે હૈં લેકિન ભગવત્સેવાકા અધિકાર તો આપકો તભી પ્રાપ્ત હો સકેગા. મેરી દષ્ટિસે, જબ આપકા દિલ ઈસ માર્ગમેં લગ જાય. યદિ આપકા દિલ નહીં લગા તો આપ ભગવત્સેવા કર નહીં સકેંગે. ઈસલિયે ગુરુકો યહ દેખના ચાહિયે-'નિશ્ચિયતે'. જબ યે નિશ્ચિત હો જાય કે હાં, યે જિસને નામદીક્ષા લેકર ઈસ માર્ગમેં પ્રવેશ પ્રાપ્ત કર લિયા હૈ; ઈસ જીવાત્માકે, ઈસ પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવકે હૃદયમેં ભગવત્કૃપા-ભગવત્કૃપાપરિજ્ઞાન યે દોનોં ઉસકી માર્ગકી રુચિસે નિશ્ચિત હો જાય.

એક સુચના આઈ હૈ-પ્રથમ ભાવાનુવાદ તત્ પશ્ચાત્ ઉપપત્તિ. સહી બાત હૈ, તો મૈં ભાવાનુવાદ પહલે કર દૂં. મૈં ઈસલિયે ઉપપત્તિ થોડીસી પહલે, ઔર ફિર વાપિસ વો કહા જાતા હૈ ન! આયુર્વેદશાસ્ત્રકા એક નિયમ હૈ કિ જબ ઉસકો પુટ દિયા જાતા હૈ, કિસી ઔષધિકો, જૈસે

અભ્રકકા પુટ લગતા હૈ. તો સહસ્રપુટિ અભ્રક. અભ્રકકો પુટ લગતે હૈં. જબ પુટ લગાયા જાતા હૈ તો વો ઔર પરિપક્વ હોતી હૈ ઐસા મેરા માનના હૈ. ઈસલિયે ક્યા કિ પહલે એક બાર ઉપપત્તિ દેકરકે વાપિસ અબ ભાવાનુવાદ કરકે ફિર ઉપપત્તિ કરુંગા. તાકિ પુટ લગનેસે ઔર સ્પષ્ટ હો. ફિર ભી યદિ યહ સૂચના હૈ; ઔર માન્ય મેરે સંમાનનીય અગ્રજ મહોદાયકી સૂચના હૈ ઈસલિયે મુજે માનના હી પડેગા.

તો ''ભગવત્કૃપા...નિશ્ચિયતે'' ઉસ જીવાત્માકા હૃદય જો હૈ વો ઈસ માર્ગમેં પૂર્ણતયા ઓતપ્રોત હો ગયા હૈ યા નહીં વો દેખતે હી જબ ભગવત્કૃપા ઔર માર્ગપરિજ્ઞાન, ભગવત્કૃપાપરિજ્ઞાન નિશ્ચિત હો જાય ઈસલિયે 'માર્ગરુચ્યા' યહાં તૃતીયા હૈ, કરણ હૈ, સહાર્થકત્વ હૈ. ''તેષામેવ ફલમુખાધિકારઃ'' યે સમજનેકેલિયે બીચમેં બોલ રહા હૂં. હરેકકો બ્રહ્મસમ્બન્ધ દેકર સેવામેં લગા દિયા! નહીં, અન્ય સાધન હૈં, આચાર્યચરણને બતાયે હૈં, વો કરો! અસ્તુ. ''તત્ર આદિતઃ સાધનાનિ આહઃ'' યહાં 'તત્ર' યહાં કુત્રકી આકાંક્ષા હોગી તો યે જો પૂરી પહલેકી બાત કહી ગઈ. જબ યે નિશ્ચય હો જાય 'તત્ર'. અબ આપકી શરુઆત હો રહી હૈ. પ્રારમ્ભ અબ હુઆ. ભગવત્કૃપા ઔર કૃપાકા પરિજ્ઞાન આપકી માર્ગકી રુચિસે નિશ્ચિત હો જાય તભી તો શુરુઆત હૈ. યહીંસે શુરુઆત હોતી હૈ; 'આદિતઃ' ઈસલિયે 'આદિતઃ' કહા ગયા, તસિલ્ પ્રત્યય હૈ, કિ 'સાધનાનિ આહઃ'.

''કૃષ્ણસેવાપરં વીક્ષ્યં'' ક્યોંકિ અબ યે સવાલ આયા-નામ પ્રાપ્ત કર લિયા; ભગવત્કૃપા, કૃપાપરિજ્ઞાન, માર્ગરુચિ નિશ્ચિત હો ગઈ. અબ યે સવાલ આયા. અબ ઈસકો ક્યા કરના ચાહિયે તાકિ યે સુખપૂર્વક પ્રેમપૂર્વક આનંદપૂર્વક ભગવત્સેવા કર સકે? તબ કહા ''કૃષ્ણસેવા... રહિતમ્. વિ...'' ઔર યે તો જો અનુવાદ હૈ વો બિલકુલ સહી હૈ, '' 'વિ' ઈક્ષ્ય... આદરાત્.'' અબ પુનઃ એક બાર કહ દેતા હૂં-''યહ માર્ગ... હો પાતા હૈ.'' ઈસમેં એક તરહસે સહી હૈ. ભક્તિમાર્ગ યા પ્રપત્તિમાર્ગ શરણ પ્રાપ્ત કરકે કઈ ઐસે ભક્ત હોતે હૈં જો શરણ તક હી રહ જાતે હૈં, પ્રપન્ન હોકર હી પૂરા ઉનકા જહાં અધિકાર હોતા હૈ. યથાધિકાર. ઔર કઈ આગે બઢતે હૈં. પરંતુ યે નિશ્ચિત હૈ કિ શાસ્ત્રકે નિયમકે અનુસાર જબ તક પ્રપન્ન ન હો તબ તક શિષ્ય નહીં હો સકતા, શિષ્યત્વ નહીં આ સકતા. ઔર જબ શિષ્ય બનેગા તો યહાં આપ દેખ લેના, ''ગુરુઃ પરીક્ષયેત્ શિષ્યં''સે ઉલટા હૈ! ''ગુરુઃ પરીક્ષયેત્ શિષ્યમ્,'' શિષ્ય શબ્દ હૈ. કહા હૈ ન વો પ્રપત્તિ હૈ કિ ''કાર્પણ્યદોષોપહતસ્વભાવઃ પૃચ્છામિ ત્વાં ધર્મસંમૂઢચેતાઃ, યચ્છ્રેયઃ સ્યાન્ નિશ્ચિતં બ્રૂહિ તન્મે શિષ્યસ્તેહં શાધિ માં ત્વાં પ્રપન્નમ્.'' જબ અર્જુન પ્રપન્ન હો ગયા, ઔર કહા મૈં શિષ્ય હૂં; ભગવાનને ઉસકો વો પ્રદાન કિયા જો ઉસે દેના ચાહિયે થા. (ભાવાનુવાદ દેનેકે આશયકી ચિટ્ઠી ફિરસે આનેપર) અચ્છા, મુજે સમય તો દિયા ગયા હૈ! ખૈર, નહીં, અબ જ્યાદા આપકો તકલીફ નહીં દૂંગા. ''અપની એક ઉલ્ફતે-ગલતિકો ગલત કરનેકો, જામ પર જામ શાયર આજ પીયે જાયે;'' ક્યા કરું ધ્યાન નહીં રહતા. તો યહાં મેરી અસહમતિ હૈ, 'ફલમુખાધિકાર'મેં.

ગો.શ્રીસુરેશબાવા - સ્થાનનિર્દેશ ઔર વકતવ્ય મિલ જા રહા હૈ ઈસલિયે મૈંને કહા.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, નહીં, સહી હૈ; હો જાતી હૈ ગલતી. તો યે યહાં મૈંને અસહમતિ મૈંને મુખ્ય શબ્દ, પદ જો આપકે સામને રખા હૈ વો 'ફલમુખાધિકારઃ, સર્વેષાં' ઈત્યાદિમેં. વો અસહમતિ કિસ પ્રકારકી હૈ; કેવલ અસહમતિકા અર્થ આપ વિરોધ હી ન લેં. યહાં જો હૈ વો નઞ્ સમાસ હુઆ હૈ, 'અ' મિલા હૈ 'સહમતિ' કે સાથ, ઈસકા જો નઞ્ર્થ જો હૈ ઈસ નઞ્ર્થકો બિલકુલ, સર્વથા વિરોધાત્મક ન લેં. તો અસહમતિ ઈસ તરીકેસે હૈ કિ કહીં ઈસકો પ્રસ્તુત, માનેં સ્પષ્ટ નહીં કિયા ગયા જૈસે 'અત્ર' કુત્ર? 'સર્વેષામ્' ઈત્યાદિ. અચ્છા. અબ... મેરા ભાવાનુવાદ કહ રહા હૂં. વો કહ તો ચુકા હૂં ફિર ભી કહૂં. યહાં પર અત્ર=પુષ્ટિમાર્ગમેં 'સર્વેષાં' સબોંકા=પ્રાપ્તનામદીક્ષાનાં સર્વેષાં 'ન ફલમુખાધિકારઃ' ન બ્રહ્મસમ્બન્ધાધિકારઃ ઈતિ... તત્ર 'યેષુ' ભક્તેષુ... એવ ગુરુઃ. (તાત્પર્યતઃ સહમતિ હૈ યા નહીં યે પૂછે જાનેપર) તાત્પર્યતઃ યોં હૈ; યે એક શ્રોતાબંધુ પૂછ રહે હૈં. સહી બાત હૈં. તાત્પર્યતઃ ઈસલીયે મુજે સંકોચ હો રહા હૈ વ્યક્ત કરનેમેં ક્યોંકિ ફલદાયક હી સિદ્ધ હો વહાં સીધા ફલ કૌનસા? સેવાકો આપ ફલ માન રહે હૈં યા ભગવત્સેવાકે ફલકો માન રહે હૈં ઐસા કુછ ઈસમેં સ્પષ્ટીકરણ હૈ નહીં તો મૈં અબ આપસે કૈસે કહ સકતા હૂં? ઈતના જરૂર હૈ કિ જબમૈં ફલમુખકો બ્રહ્મસમ્બન્ધકા અર્થ યહાં પા રહા હૂં; ફલમુખકા અર્થ, તો બ્રહ્મસમ્બન્ધકે બાદ ભગવત્સેવાધિકાર, તો સેવા ફલ હુઆ. અબ સેવાકા ફલ પ્રાપ્ત હો યે અનુવાદકર્તાકા આશય હૈ યા ક્યા હૈ યે ઈસમેં સ્પષ્ટ નહીં હૈ.

અબ ઈસકા જો પ્રકાશ હૈ આચાર્યચરણોંકા "તદા... કર્તવ્યા" ઈસમેં આપ દેખીયે. "(જિસે ગુરુકી... પ્રતિષ્ઠા)" અબ યે જો બ્રેકેટમેં જો ઈસમેં જો પદ આ રહે હૈં; તો એક બાત મૈં આયોજકોસે પૂછના ચાહૂંગા કિ યે બ્રેકેટમેં આ રહે હૈં વે સારેકે સારે ભાવાનુવાદકે અંતર્ગત હમ માને યદ્ વા બ્રેકેટસે ઈનકો ક્યા સ્થિતિ પ્રદાનકી ગઈ હૈ?

ઉદ્‌ઘોષક– યે વિષયમેં જિન્હોંને ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કિયો હૈ ઉનસૂ હમ સ્પષ્ટીકરણ માંગેંગે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – તો મૈં અભી ઈસકો ક્યા માનું? (ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીસે) પધારો, પધારો. ઈસસે બડા સૌભાગ્ય ઔર ક્યા હોગા!

ઉદ્‌ઘોષક– (શ્રોતાગણસે) અપન યહાં ગંભીર ચર્ચાસભામેં ઉપસ્થિત હૈં યે બાત ન ભૂલેં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – બહોત સુંદર ઢંગસૂ શ્રીહરિરાયજી વિવેચના કર રહે હૈં. ઔર જો કુછ પ્રશ્ન ઉપસ્થાપિત કિયે હૈં; માફ કરિયો, મૈં હિન્દીમેં ઘુસ ગયો. બ્રજભાષામેં બોલનો થો. તો મૈં યે ખુલાસા દેનો ચાહૂંગો કિ જહાં-જહાં ભી મૈંને બ્રેકેટ=કોષ્ઠક વાપરે હૈં; કભી ટીકાકાર વા તરહસૂ આશય પ્રકટ કર રહે હૈં તો ટીકાકે આશયકૂ લેકે, કહીં જબ ટીકા નહીં મિલી હૈ તો મૈં વાકી વા તરહસૂ ટીકા કરનો ચાહ રહ્યો હૂં. વો શક્ય અર્થકો ભાવાનુવાદ હૈ યે મૈં નહીં કહનો ચાહ રહ્યો હૂં પર વાસૂ ફિર ફલિતાર્થકો વો ભાવાર્થ હૈ. યે મેરો અભિપ્રાય હૈં જહાં-જહાં મૈને કોષ્ઠકકો વિન્યાસ કિયો હૈ. જબ ભી કોષ્ઠક મૈં

પ્રયોગ કર રહ્યો હૂં તો મૈં યે નહીં દાવા કર રહ્યો હૂં કિ જો શક્યાર્થ હૈ વાકો યે ભાવાનુવાદ હૈ. પર વો જો અર્થ હૈ વાકો ફલિતાર્થ યે હૈ. યદિ ટીકા ઉપલબ્ધ હૈ મૈંને ટીકાનકૂ દેખનેકો પ્રયાસ કિયો હૈ ઔર ટીકા ઉપલબ્ધ નહીં હૈ તો મૈંને ટીકા વાકી વા તરહસૂ કરની ચાહી હૈ. ફલિતાર્થ હૈ વો.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – શોભનમ્! ''...કે વશ...ચાહિયે.'' આપને જો ખુલાસા દિયા ઈસસે યે સમજ લેં કિ કિસી ભી નિમિત્ત; જો ભાવાનુવાદ આપને કિયા હૈ ઉસકે બીચમેં દંભ-કામ-લોભ-પ્રતિષ્ઠા ઔર આદિ નહીં આયા. ઈસલિયે આપ યે નહીં માન લેં કિ યહાં નિમિત્તકા અર્થ માત્ર દંભ... પ્રતિષ્ઠા યે ચાર હી હૈં. ઐસા નહીં હૈ. આપને અભી જો ખુલાસા દિયા ઈસસે યહ સ્પષ્ટ હુઆ કિ કિસી ભી નિમિત્ત; અનિમિત્ત હોની ચાહિયે, અર્થાત્ યે નિમિત્ત નહીં હોના ચાહિયે યે બાત હૈ. સદ્અસદ્; શાસ્ત્રોંમેં સન્નિમિત્ત ભી હોતે હૈં ઔર નૈમિત્તિક કર્મ ભી હોતે હૈં. શાસ્ત્રોંમે, કર્મમાર્ગમેં. તો કર્મમાર્ગ તો અચ્છે નિમિત્તોંકે લિયે કિયા હી જાતા હૈ. તો આપ યે માનતે હોં કિ હમ કિસી અચ્છે નિમિત્તકે લિયે યે કામ કર રહે હૈં વો ભી વ્યાવર્તન હો જાયેગા અપને આપ; દંભ-કામ-પ્રતિષ્ઠામેં હી ઈસકો ન માન લૈં. ''અતઃ... અન્યથા'' અબ શુરુ હો રહા હૈ વો અંશ ''અન્યથા... હોતા હૈ.'' ''નો ચેત્ અતાદૃશસ્ય... પતેતામ્.'' ''અન્યથા બુદ્ધિ... સફલ નહીં હોતી.'' યે શ્યામદાદા...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – યે 'પ્રકાશ'કો અર્થ હૈં 'આવરણભંગ'કો નહીં હૈ; 'આવરણભંગ'કો ભાવ નીચે હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – સહી બાત હૈ. મૈં પકડ નહીં પા રહા થા. અબ 'પ્રકાશ'મેં દેખો. ''અન્યથા... આહ''. ''મનસિ અન્યદ્ વિધાય''=''બુદ્ધિ યા હૃદયમેં... પ્રવૃત્ત હોતા હૈ'', યે ભાવાનુવાદ હૈ. યહાં મેરા થોડા સા ઈસમેં પરિવર્તન હૈ-''ફલસિદ્ધિ નહીં હો પાતી, સફલ નહીં હો પાતી''. યહાં સફલ નહીં હો પાતા ઈસસે બિલકુલ વો અસફલ હો જાતા હૈ ઐસા અર્થ ન નિકલ જાય ક્યોંકિ અવાન્તરફલ તો હોતે હી હૈં! જિસ ફલકો પ્રાપ્ત કરનેકેલિયે ભગવત્સેવા કી જાતી હૈ વહ ફલ; ''ન ફલસિદ્ધિઃ'' માને અભીષ્ટફલસિદ્ધિઃ ''અતઃ ગુરુકા પ્રકાર હૈ''. અબ યહાં ''ભજનકા સચ્ચા પ્રકાર હૈ'' યે મૂલમેં નહીં હૈ; ''ભગવત્સેવા કર્તવ્યા'' પ્રકાશકાર ઈતની હી આજ્ઞા કરતે હૈં. ''યહ ભજનકા સચ્ચા પ્રકાર હૈ'' ઐસા કુછ હાં નહીં હૈ. ઐસા મુજે લગ રહા હૈ; આપ ભી દેખેં, વિજ્ઞજન.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – આપકે હિસાબસે ક્યા અનુવાદ હૈ વાકો?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મેરે હિસાબસે 'તદા' તબ 'તદુક્તપ્રકારેણ' તદુક્તપ્રકારસે ભગવત્સેવા કરની ચાહિયે, 'કર્તવ્યા'.

''ભજનકા સચ્ચા પ્રકાર હૈ'' યે નહીં.

ગો.શ્રીસુરેશબાવા – તાત્પર્યમેં ક્યાં અંતર આયા?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અબ આપ હર બાર ઐસા પૂછેંગે?

ગો.શ્રીસુરેશબાવા – નહીં, ઐસા નહીં હૈ. લૈકિન જબ દો અર્થોમેં કહીં અસહમતિ યા વિરોધ નહીં દિખતા.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – તો યે બાત આપ પૂછેંગે, મૈં ઉત્તર જરૂર દૂંગા. પરન્તુ આપ કમસેકમ ઈતના સમજ લેં કિ જહાં-જહાં શબ્દ હી બદલ જાતે હોં. 'સફલ'કે સ્થાનપે 'ફલસિદ્ધિ' આ ગઈ; વો દૂસરી બાત હો ગઈ. ફલેન સહિતા સફલ : ફલસ્ય સિદ્ધિ : ફલસિદ્ધિ :-તો માને જાતે વ્યૌત્પત્તિક ભેદ... યહાં સચ્ચા હૈ યા જૂઠા યે કુછ વિવક્ષિત નહીં.

ગો. શ્રીસુરેશબાવા – હાં, પર તાત્પર્યતઃ ક્યા હુઆ?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – તાત્પર્યતઃ તો તદુક્ત પ્રકારસે ભગવત્સેવા કરની ચાહિયે. 'સચ્ચા' શબ્દ ઈસમેં આયા તો થોડા મતભેદ હૈ. મૈંને કહા ન, કેવલ "સચ્ચા પ્રકાર હૈ" ઈસમેં આયા ઈસસે મતભેદ હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તીસરે સ્તરપે યે આમન્ત્રિત હોયગો. અભી હરિરાયજી આપનો ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કરેં વો અપનેકૂ સબકૂ શાંતિસૂ સુનનો ચાહિયે. ઔર યે ભાવાનુવાદકી ઉપપત્તિ પ્રસ્તુત કરેં તો જરા મોકૂ ભી કુછ-કુછ વિવક્ષાએં પૈદા હો જાય હૈં. પર ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કરેં તો અપનેકૂ સબકૂ અત્યન્ત શાંતિસૂ સુનનો ચાહિયે. અપની યા ચર્ચાસભાકી સંચાલનવિધિ યે માંગ કર રહી હૈ અપનેસૂ. મોકૂ લગ રહ્યો હૈ દોંનોં જગહ થોડી ગડબડ હો રહી હૈ યે ભી ભાવાનુવાદસૂ થોડા જ્યાદા બાતેં કર રહે હૈં ઔર અપન ભી સબ (આયોજકોંસે) ક્ષમા કરિયો સબ. સંચાલનવિધિકો નિયમ અપનેસૂ યે માંગ કર રહ્યો હૈ કિ અપન શુદ્ધતાસૂ શાંતિસૂ ઈનકો ભાવાનુવાદ સૂનેં ઔર યે થોડોં સંયમ રખકે અપનેપે કેવલ ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કરેં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે બાત સહી હૈ આપકી પર મૈં યે જો અભી કર રહા હૂં વો મજબૂરન કર રહા હૂં ક્યોંકિ મૈંને પહલે કહા થા કિ જિસ ઢંગસે અનુવાદકો અપને દિમાગમેં વ્યવસ્થિત કરકે લાયા થા ઉસમેં ઉપપત્તિયાં ભી સબ શામિલ થી. અબ વો થોડા ફર્ક હુઆ તો વો મૈંને પહલે હી આપસે કહ દિયા થા કિ થોડા મુજે દિમાગમેં બિઠાના પડેંગા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં વો વિનય હી કર રહે હૈં આપસે, હમ ઝઘડા નહીં કરતે!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – આપ બડે હો, આપકો અધિકાર હૈ કહનેકા. અચ્છા. અબ 'આવરણભંગ'મેં-"તેન બ્રહ્મ સમ્બન્ધોપિ..." ઈસકે અનુવાદમેં "ઈન સારી... હોતી હૈ".

અબ સેવોપદેશદીક્ષામેં 'ગ'મેં. યહાં "**નનુ...અત્યાજ્યત્વાત્**" યહાં પર 'ગુરુત્વસ્ય' ઈતનેકા હી મૈં કહુંગા, બાકી ઠીક હૈ. યહાં શ્રીપુરુષોત્તમજીને શંકા ઉઠાઈ હૈ

ઔર ઉસકા સમાધાન ભી પ્રસ્તુત કિયા હૈ; ઔર 'સત્યમ્' કહકર પ્રસ્તુત કિયા હૈ, નિષેધ કરકે નહીં. અર્થાત્ ''શિષ્યોપઢૌકિતગ્રહણેન'' જબ નામોપદેશ ઈત્યાદિ જો કુછ દિયા જાતા હૈ; ગુરુ દેતા હૈ તો શિષ્ય કુછ ન કુછ લાતા હૈ, ક્યોંકિ 'સમિત્પાણિ' તો હોતા હી હૈ, વો. તો ઐસી સ્થિતિમેં નામવિક્રયકી આપત્તિ વહાં ભી હો સકતી હૈ. ''ઈતિ ચેત્ સત્યમ્'' હાં, સહી હૈ, હો સકતી હૈ. કિન્તુ યે સારા જો નિયમન હૈ વો શાસ્ત્રોંસે હોતા હૈ, શાસ્ત્ર કરતા હૈ-''તસ્માત્ શાસ્ત્રં પ્રમાણં તે કાર્યાકાર્ય-વ્યવસ્થિતૌ'' ઈસલિયે શાસ્ત્ર વહાં નિયામક હો ગયા-'અત્યાજ્યત્વાત્' ઈસલિયે વો નામ વિક્રયકી દોષાત્વાપત્તિ જો હૈ વો શાસ્ત્રોક્ત જો હેતુ દિયા ગયા ઉસસે નિવૃત્ત હોતી હૈ. બસ ઈતનેકા હી મેરે વિશેષ અનુવાદ કરના થા; બાકી ઠીક હૈ.

''વિચાર્યૈવ...જ્ઞેયઃ'' ''અન્યથા લોભકે...'' યે ભાવાનુવાદ હૈ ઈસલિયે ઈસમેં થોડે કુછ શબ્દ પરિવર્તીત હોતે હી હૈં. ''બન જાતા હૈ'' ઐસા અર્થ જાનના ચાહિયે. ક્યોંકિ અર્થ શાસ્ત્રસે આયા હૈ ન, ઈસલિયે આપને પીછેસે યે આજ્ઞા કરી કિ ''ઈતિ અર્થો જ્ઞેયઃ''.

અબ 'ઘ'મેં. ''સ ચ... ઈતિ'' 'આવરણભંગ'મેં ''નનુ...આલોચ્ય'' યહાં જો યે 'તદભાવે...' યે કહા ગયા વૈસી સ્થિતિમેં તો મૂલમેં હી કુઠારાપાત હો જાયેગા. ઐસી પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન હો જાયેગી. ઉપર જો કહા ગયા ''કૃષ્ણસેવાપરં વીક્ષ્ય...નરં'' મેં જો કહા ગયા ઉન લક્ષણોંકો ભી હમેં મિલાના હૈ. ક્યોંકિ યે 'તદભાવે...' ઉસકે બાદ હી હૈ ન. ઉસકે બાદમેં આયા હુઆ હૈ. તો ઐસી પરિસ્થિતિમેં મૂલમેં હી કુઠારાપાત ન હો જાય; હો ગયા તો? ઈસ આકાંક્ષામેં ''કલેઃ...આલોચ્ય'' જો આજ, 'અગ્રિમ' માને ઉસકે બાદ અર્થાત્ શ્રીઆચાર્યચરણકે બાદ, શ્રીગુસાંઈજી પ્રભુચરણકે બાદ. યે મૈંને જોડ દિયા હૈ ''ગુરુલક્ષણાભાવમ્ આલોચ્ય'' ગુરુકે જો લક્ષણ બતાયે ગયે હૈં ઉન લક્ષણોંકા અભાવ જો હૈ વો વિચાર કરકે. અબ દેખો, જો ધ્યાન દેનેકી બાત હૈ વો યે હૈ કિ ''સ્વસ્મિન્નેવ... આહુ'' યહાં ''શ્રીમહાપ્રભુ... કહતે હૈ'' યદ્યપિ મુજે ત્રુટિનિર્દેશકી તો અનુમતિ નહીં હૈ પર હાલ તો યે હૈ કિ ફિર બાદમેં અબ ત્રુટિનિર્દેશ કરને બૈઠુંગા તબ વહ પ્રસંગવશ આયેગી યા નહીં! ભૂલ જાઉંગા મૈં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - નહીં; ત્રુટિનિર્દેશ આપ અવશ્ય કરેં ઔર અપના ભાવાનુવાદ દેં. ત્રુટિનિર્દેશ તો અવશ્ય કરેં; ભાવાનુવાદસે ભી પહલે ત્રુટિનિર્દેશ કરેં. પર હેતુ અપેક્ષિત નહીં હૈ ત્રુટિનિર્દેશમેં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી - હાં. તો અપની સમજમેં આયે. ગલતફહમી હો ગઈ ઉસ વકત. મેં યે હી કહના ચાહ રહા થા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - નહીં. પહલે તો યે કહા ગયા થા કિ હમ ક્યોં અનુવાદ બાંચે ઔર ક્યોં હમ ત્રુટિનિર્દેશ કરેં; હમ અપના અનુવાદ દેનેમેં સમર્થ હૈં! મગર યદિ ત્રુટિનિર્દેશ

કરતે હો તો ચિરકૃતજ્ઞ!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મહાન! આપકા આભાર! મેં યે હી ચાહતા થા. મુજે બડી સુવિધા હો જાયેગી.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નિતાન્ત અભિનન્દનીય.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – તો અબ મેં શુરુસે હી ત્રુટિનિર્દેશ કરતા ચલું?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અરે! તો તો આનન્દ હૈ, અભિનન્દન, ભૂરિશઃ અભિનન્દન!

ગો.શ્રીસુરેશબાવા – મેરા યહી કહના થા કિ પિછલે અનુચ્છેદમેં ભી ત્રુટિનિર્દેશ નહીં હુઆ થા તો સમજમેં નહીં આ રહા થા.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં. અબ તો ઠેઠસે હી લુંગા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મગર ભાવાનુવાદ હોં! ત્રુટિનિર્દેશ ઔર ભાવાનુવાદ; હેતુ નહીં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં-હાં, બિલકુલ. પરન્તુ અબ જો ભાવાનુવાદ મુજે પ્રાપ્ત હુઆ હૈ.. અર્થાત્ મંગલકે બિના કુછ હોતા નહીં. તો અબ મંગલાચરણસે ચલ રહા હૂં. ''જયતિ શ્રીવલ્લભાર્યો...''

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – વો તો કિસી ભી વચનાવલીકા ભાગ હી નહીં હૈ, અનુવાદ ભી નહીં હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, થોડી ગુસ્તાખઈ તો હમેં ભી કરને દો!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અચ્છા. તબ સ્વાગત હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ''જયતિ શ્રીવલ્લભાર્યો...'' છન્દશાસ્ત્રકે નિયમકે અનુસાર ''જયતિ શ્રીવલ્લભાર્યો'' પહલે તો યે મંગલાચરણ સમ્પૂર્ણ આપકા હી હૈ?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં.

ગો.શ્રી હરિરાયજી – યે મંગલાચરણ, સમ્પૂર્ણ યે ગ્રન્થઅનુવાદકર્તાકા હી હૈ. 'જયતિ..' યહાં છંદશાસ્ત્રકી દૃષ્ટિસે ''સંયુક્તાદ્યં દીર્ઘં સાનુસ્વારં વિસર્ગસંમિશ્રં વિદ્વદ્ભિર્વિજ્ઞેયમ્... વિકલ્પેન'' ઈસ વાક્યકે અનુસાર ''જયતિ શ્રીવલ્લભાર્યો...'' ઔર યે માતૃક છંદ હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – યે પુષ્ટિમાર્ગકી ચર્ચાસભા હૈ હોં! સાહિત્યકી ચર્ચાસભા નહીં હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં હૈ, પર માત્ર ત્રુટિનિર્દેશ કર રહા હૂં; ઔર ગુસ્તાખીકે સાથમેં. 'જયતિ..' તો સંયુક્તાદ્યોંસે દીર્ઘ હોના ચાહિયે. તો યહાં હો ગયા ''જયતિ..' તો બન જાયેગા, મતલબ એક માત્રા બઢ જાયેગી. ઔર યે છંદ હૈ ગીતિ આર્યા. ગીતિ આર્યાકા પ્રથમપાદ હોતા હૈ ઉસમેં ૧૨ માત્રા હોની ચાહિયે, ઔર હો જાતી હૈ કરીબ ૧૩ માત્રા! ઔર ફિર ભી યદિ ''તીવ્ર પ્રયત્નેન...'' યે ભી વાક્ય હૈ; યદિ તીવ્ર પ્રયત્નસે બોલો તો સંયુક્તાદિકા લોપ હો સકતા હો તો 'જયતિ...' હો સકતા હૈ. ''જયતિ ચ વિટ્ઠલેશ્વર પ્રભુ શ્રીમાન્'' ઈસમેં ૧૮ માત્રાએં હોની ચાહિયે લેકિન માત્રાએં જ્યાદા હૈં. ''પુરુષોત્તમશ્ચ...જયતિ'' અર્થાત્ છંદોભંગ હૈ, હુઆ ફિર...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – યે પ્રોસિજરમેં છંદોભંગ ચલ રહા હૈ. સંચાલનવિધિમેં યે છંદ નહીં થા; મહાપ્રભુજીકે સિદ્ધાન્તકા હી વિચાર હોના ચાહિયે. યે છંદોભંગ હો રહા હૈ મહાકવિકે દ્વારા! ખૈર, આનંદસે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અબ યે તો સ્વભાવ હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં. સ્વભાવઃ દુરતિક્રમઃ

ગો.શ્રીહરિરાયજી – કવિત્વં સ્વભાવ હો ગયા હૈ; અબ મૈં ક્યા કરું? તો યે તો નિર્દેશ કરના થા. અબ ઈસકે પહલે નિર્દેશ નહીં હુઆ હૈ; એક શ્રોતામહોદયને કહા અભી મુજે, સુરેશબાવાને. બીચમેં ત્રુટિનિર્દેશ હોના રહ ગયા હૈ. અબ ઉસમેં સમય તો લગેગા ઔર બોરિંગ તો હોતા હી હૈ. આપ સબલોગ પરેશાન હોંગે... હાં, લંબો હો જાયગોં. જૈસા ભી મુજે આપ અનુમતિ દેંગે મેં વૈસે કરુંગા. મેરે બડે ભાઈ હૈં શ્યામમનોહરજી અનુવાદકર્તા. ઉન્હોંને ખુલે દિલસે આહ્વાન કરકે પ્રેમસે કુછ કહનેકેલિયે કહા હૈ ઈસલિયે કહ રહા હૂં. મેરી કોઈ ગલતી હુઈ હો તો ક્ષમા કરેં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, ગલતી તો હો હી નહીં સકતી.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અભી મુજે યે કહા જા રહા હૈ; આપને યે આજ્ઞા કરી કિ ગલતી તો હો હી નહીં સકતી. યદિ નહીં હો સકતી હૈ તો વો ભી આપકે આશીર્વાદ હૈ. તો અબ યહીં ઈસકો.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, ત્રુટિનિર્દેશકી પ્રક્રિયા જો અપનાઈ હૈ ઉસમેં કોઈ ગલતી હૈ ઐસો મૈં નહીં માનું હૂં બાકી જો આપ ગલતી બતાયેંગે વો ગલતી હોગી તો-તો હૈ હી ગલતી.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં-નહીં, ઉસકી ગલતીકા સવાલ નહીં હૈ. ખૈર, તો યહીં ઈસકો...

ઉદ્ઘોષક– વૈસે સભાકો જો સમય હૈ વો ૮ સૂ ૧૦ કો હૈ દૂસરો સત્રકો. પરન્તુ જબ વકતા મહોદયને ત્રુટિનિર્દેશકો ક્રમ શુરુ કિયો તો લગ્યો કિ યે જો સમય આધે ઘંટાકો અપને પાસ હૈ વાકે અંદર યે સમ્પૂર્ણ હો સકે નહીં. યા કારણસૂ કલકો પ્રથમ સત્ર જો ચાર બજેસૂ શુરુ હોયગો વાકે અંદર પ્રારમ્ભસૂ હી યે સમય દેવેં તો એક વિષયકો નૈરન્તર્ય રહેગો ઔર સભા; યહાં કે જો હોલકે જો કુછ નિયમ હૈ વાકો ભી ભંગ નહીં હોયગો. તો અબ આજકો જો સત્ર હૈ વો યહાં સ્થગિત હો રહ્યો હૈ.

ગો. શ્રીશ્યામમનોહરજી – ઈતની સી મેરી ફિરસૂ દુબારા વિનંતી હૈ હરિરાયજીકૂ કિ જો અનુવાદમેં જો ત્રુટિ હૈ વાકો નિર્દેશ કરે ઔર વાકો ઉચિત ભાવાનુવાદ ક્યા હોનો ચાહિયે ઉતનો બતાવેં. ઔર ઉપપત્તિ ઔર પ્રવચનાદિ તો મેરેકૂ ભી આવે હૈ વૈસે. તો વો નહીં અપન..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – વો તો આપ યહાં રોજ હી કરો હો, મૈં તો કભીક આઉ હું!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તો વો પ્રક્રિયામેં અપન નહીં ઉલજેં તો ક્યા હૈ કિ અચ્છી તરહસૂ

ચલેગી ચર્ચા.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – જરૂર.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – યે આપકે ઔર મેરે સહયોગસે યાકો સચ્ચો સ્વરૂપ ઉભર સકેગો. ઔર તબ ફિર અપન સબ ઈનસૂ ભી ફિર આગ્રહ રખ સકેં કિ બીચમેં ફિર બોલેં નહીં, શાંતિસૂ સુને. તો ક્યા હોયગો અચ્છી તરહસૂ ચલેગો.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં, જરૂર.

ઉદ્‌ઘોષક– યહાં દેવકીનન્દનાચાર્યજીકે તરફસૂં એક સંદેશ હૈ ''મૂલ વચનાવલીકા વચનનિર્દેશ, ત્રુટિનિર્દેશ, તભી ઉનકી દષ્ટિસૂ ઉચિત અનુવાદ ઐસી પ્રક્રિયા હોની ચાહિયે. મેરા ઐસા માનના હૈ કિ વચનકો નિર્દેશ કિયો જાય વાકે બાદ આપ ત્રુટિકો નિર્દેશ વહીં કરેં ઔર વાકે બાદ ઉચિત અનુવાદ જો હૈ આપકી દષ્ટિસૂ વાકો નિર્દેશ વહાં હોય, સબકૂ વો સ્થલ સ્પષ્ટ હોતો જાયગો. ઓર કોઈ કારણ નહીં હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – શુભં શોભનં ચ. આપકૂ બહોત ધન્યવાદ. મૈં યે હી ચાહતા થા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – વિવેચનમેં ગ્રસ્ત હો જાયેંગે ન, તો-તો ફિર તો પારહીન; એક-એક વિષય જો હૈ વો મહિના-મહિના લે સકે હૈં!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, મૈં વિવેચન નહીં કરુંગા. મૈં વહાં મેરી દષ્ટિસે ક્યા અનુવાદ હોના ચાહિયે વો કહ દૂંગા ઔર ઉસસે પહલે મૈં ત્રુટિનિર્દેશ કર દૂંગા. જો મૈંને અનુમતિ પહલે ચાહી થી વો અગર મુજે પહલે મિલ જાતી તો જરા સરલતાસે મૈં ચલતા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – વો તો પત્રસૂ હી દી ગઈ થી.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – થોડી ગલતફહમીસી હો ગઈ થી. મૈં યે ત્રુટિનિર્દેશ કર રહા હૂં; કોઈ મેરે હૃદયમેં અન્યથાભાવ નહીં હૈ. આપ કોઈ ભી ઐસા નહીં માનેં. આપ મેરેસે બડે હૈ, વિદ્વાન હૈં, મુજે યે એકબાર નહીં, કઈ બાર, ઔર જન્મોંતક પઢા સકતે હૈં. મૈં યે માનતા હૂં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ક્યોંકિ હમ તો દાદાજીસૂ ભી ઐસે હી પઢે. ચૂપચાપ પઢતે તો દાદાજી કહતે કિ બાહર જાઓ, અબ નહીં પઢાયેંગે. તો લોગનકૂ ઐસી ભ્રમણા હૈ કિ મેરે ઔર દાદાજીમેં ઝઘડા હોતો થો. સૂનનેવાલેકૂ લગતો થો, બાકી દાદાજી ઈતને પ્રસન્ન રહતે થે મેરેપે, વો તો અબ દાદાજી બિરાજતે હોતે તો પૂછવા દેતો! બહોત આનંદ આયો!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – બસ દેખ લો! 'યઃ શિષ્યઃ...' આપકે આશીર્વાદ, બડોંકે આશીર્વાદસે.

ગો.શ્રીત્રિલોકીભૂષણજી – એક ઐસી ભ્રાંતિ ફૈલ ગઈ હૈ કિ ૧૩ વર્ષસૂ નીચો ઔર ૪૦સૂ ઉપર કોઈ નહીં આ સકે યા સભામેં.

ઉદ્‌ઘોષક– નહીં-નહીં યાકે અંદર એક મહિનાકો બચ્ચા ભી આ સકે ઔર ૧૦૦ સાલકે વૃદ્ધ ભી આ સકે. (શ્રોતાગણસે) સવિનય હમારા નિવેદન હૈ. કૃપયા સહયોગ કરેં.

જો સૌહાર્દ ઔર સંવાદ સ્થાપિત હોતો યા સભામેં દેખ્યો આજ કે દિનમેં, સો લોગનકૂ હૃદયસૂ અબ યે ભ્રમણા તો જરૂર નિકલ ગઈ હોયગી કિ યે યાદવાસ્થલી નહીં હોને જા રહી હૈ. ઓર યે હી ક્રમ નિરંતર ચલતો રહેગો યે હી આપ દેખેંગે.

યે સત્રકો સમાપન યહીં કરેંગે. કલ અવશ્ય યે અલભ્ય લાભકૂ લેનેકે લિયે, ઔર એક ઐતિહાસિક અવસરકૂ સાર્થક બનાવેકે લિયે ૪ બજે અવશ્ય ઉપસ્થિત હો જાયેં, હમ ૪ બજે સત્રકો પ્રારમ્ભ કરેંગે (એક અપીલકે જવાબમેં) વૈસે યે પ્રવચનકો પ્રસંગ નહીં હૈ. નિયમાવલીકે અનુસાર હી હમ ચલેંગે. સો યદિ વે કુછ, કોઈ વક્તવ્યકે અંદર અપની વિપ્રતિપત્તિ પ્રસ્તુત કરેંગે તો હમ સભીકો અવસર દેંગે. (હંસતે હુએ) નહીં-નહીં, એક વક્તા મહોદયને પીછેસૂ કહી કિ લાલમણિજી ફિરસૂ બોલેં વા સન્દર્ભમેં મૈંને યહ બાત કહી હતી.

દઢ ઈન ચરણન કેરો ભરોસો, દઢ ઈન ચરણન કેરો।।
શ્રીવલ્લભનખચંદ્રછટા બિન સબજુગમાંઝ અંધેરો, ભરોસો...।।
સાધન ઔર નહીં યા કલિમેં જાસૂ હોત નિવેરો।।
સૂર કહા કહે દ્વિવિધ આંધરો બિના મોલકો ચેરો ભરોસો...।।
દઢ ઈન ચરણન કેરો ભરોસો, દઢ ઈન ચરણન કેરો।।

શ્રીવલ્લભાધીશકી જય!

ઉદ્‌ઘોષક- હમ આયોજક સબ ઉમરકે અંદર છોટે હૈં. જો ભી બડેનકો કુછ ભી અપરાધ ભયો હોય હમારેસૂ વાકી હમ ક્ષમા માંગે હૈં. ઔર કલકી સભાકો સંચાલન હમ આયોજકમંડળમેંસૂ ગો.શ્રીવ્રજપ્રિયજી કરેંગે.

પ્રથમદિવસ દિ.૧૦-૧-૯૨ સમાપ્તિ

દ્વિતીય દિવસ. દિ.૧૧-૧-૯૨

પ્રથમસત્ર પ્રારમ્ભ

ગો.શ્રીવ્રજપ્રિયજી (ઉદ્‌ઘોષક) :

સિદ્ધાન્તચર્ચા સભાકે દૂસરે દિવસકે અવસર પર ઈસ સભાકે ઉદ્‌ઘોષકકે રૂપમેં મુજે કાર્યવહન કરનેકી યહાં બિરાજમાન પૂ.ચરણોંસે મૈં અનુમતિ માંગ રહા હૂં. યહાં પધારે હુએ સમસ્ત પૂ.ચરણોંકો હમ સંવાદસ્થાપકમંડળકી ઓરસે પ્રણામ કરતે હૈં. ઈસ સભાકે સંચાલનકેલિયે નિયમાવલી કલકે પ્રથમ સત્રમેં પઢકર આપ સભીકો સુનાઈ ગઈ થી. આપ સભી ઉસસે અવગત ભી હૈં. યદ્યપિ કુછેક અંશમેં જહાં સુધાર કિયા ગયા હૈ વહ ભી નિર્દેશ કિયા ગયા થા. એતદર્થ અબ કોઈ શંકા નહીં હોની ચાહિયે ઐસા હમારા આશય હૈ. આજ ભી સભાકે પ્રારમ્ભકે પ્રથમ રૂપમેં જો પૂ.પા.ગોસ્વામીચરણ કલ નહીં પધારે થે ઔર આજ ઈસ સભામેં પધારે હૈં ઉનકે પાસ સિદ્ધાન્તવચનાવલીકે ભાવાનુવાદકી સ્વીકૃતિ-અસ્વીકૃતિકેલિયે હમ રજીસ્ટર ભેજ રહે હૈં. કૃપયા વે અપની સહમતિ-અસહમતિ ૧૩ શીર્ષકોંકે કોલમકે તહત દેવેં તા કિ હમકો ઉનકા પક્ષ સપષ્ટ સમજમેં આ સકે.

આજ હમકૂ કુછ સૂચન પ્રાપ્ત ભયે હૈં ઉનકો મૈં પઢકે સુના રહા હૂં. યે સૂચન વ્રજેશકુમારજી ગોસ્વામીકી ઔરસે હૈ-જો આચાર્ય યા શાસ્ત્રી કલ ઉપસ્થિત નહીં ભયે ઔર આજ પધારે હૈં ઉનકી સહમતિ-અસહમતિકો વક્તવ્ય અપેક્ષિત હૈ. સો રજીસ્ટર અભી હી પ્રેષિત કિયો ગયો હૈ. દૂસરો ભી સૂચન આપ હી શ્રીવ્રજેશકુમારજી ગોસ્વામીકી ઓરસૂ હૈ-સભામેં ઉપસ્થિત બહુજી એવં બેટીજી વર્ગકો રજીસ્ટરમેં સહમતિ-અસહમતિકી તક દેની ચાહિયે. સહી બાત હૈ. અગર કલ હમસે વો રજીસ્ટર યહાં પધારે ભયે સમ્માનનીય બહુજી એવં બેટીજી કે સન્મુખ નહીં રખા ગયા થા તો એતદર્થ હમ ક્ષમાયાચના કરતે હૈં ઔર વો રજિસ્ટર આજ હમ ઉપસ્થિત કરેંગે. ગો.શ્રીદેવકીનન્દનાચાર્યજી, ગોકુલકી ઓરસે એક પત્ર પ્રાપ્ત હૈ-શ્રીસંચાલક મહોદય, દિ ૧૦-૧ કો કાર્યક્રમકે પ્રથમદિવસકે અંતિમ ચરણમેં સમ્પ્રદાય કે વિદ્વાન આચાર્ય ગો.શ્રીહરિરાયજી મહારાજને સિદ્ધાન્તચર્ચામેં પ્રસ્તુત એક માત્ર લિખિત ભાવાનુવાદ કે કતિપય સ્થલોંસે સહમતિ તથા કતિપય સ્થલોંસે અસહમતિકી બાત કહકર અસહમતિકે સ્થલનિર્દેશકો પ્રારમ્ભ કિયા પરંતુ મેરી સમજમેં ઈસકા, અસહમતિ સ્થલ નિર્દેશ તથા ઉસકા ઈન મહાનુભાવકી દષ્ટિસે યોગ્ય ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત હોને કે બજાય સાર્વજનિક સમ્બોધનાત્મક પ્રવચનકા રૂપ બન ગયા. ક્યા ઈસ સભામેં ઉપર્યુક્ત વિષયકો લેકર પ્રવચનકા પ્રાવધાન હૈ? દૂસરા પ્રશ્ન હૈ, વ્યુત્પત્તિ નિર્વચનપરક યા પ્રમાણચતુષ્ટયપરક ઉપપત્તિયોંકી પ્રક્રિયાસે ઉપોદ્‌બલન કિસ સન્દર્ભમેં કિયા જા રહા હૈ? વિચાર્યમાણ ભાવાનુવાદકો જિન્હોંને પ્રસ્તુત કિયા હૈ ઉનકી સ્વીકૃતિસે ભી ક્યા ઈસ ચર્ચાસભામેં પૂર્વનિર્ધારિત કેવલ વચનાવલીકે સ્વપ્રતિપાદ્ય ભાવાનુવાદકે અતિરિક્ત છંદશાસ્ત્ર, અલંકાર, ધ્વનિ ઈત્યાદિ ગુણ-દોષ નિર્દિષ્ટ કરનેકા ભી પ્રાવધાન હૈ યા નહીં? વિચાર્ય સીમાસે બહાર કિસી મુદ્‌દેકો લેકર યદિ ઉસકે ગુણ-

દોષકી ચર્ચા ઉચિત હૈ તો કૃપયા ભાવાનુવાદકે પરિપત્ર તથા પ્રકાશિત પુસ્તિકાકી છપાઈ આકાર-પ્રકાર ઈત્યાદિ કલેવર સમ્બન્ધી વિશ્લેષણકા અવસર છંદશાસ્ત્રકી ચર્ચાકી તરહ કલાશાસ્ત્રકી દષ્ટિસે ભી પ્રદાન કરેં. યદિ ઉપર્યુક્ત બાતોંકા સમાવેશ યા પ્રાવધાન નહીં હો તો કૃપયા નિમ્નલિખિત બાતેં સ્પષ્ટ હોં ઐસી વ્યવસ્થા કરેં તાકિ શ્રોતાવર્ગકે સાથ ન્યાય હો સકે. જો કિ ઈનકે મતાનુસાર કુછ ઈસ પ્રકાર હૈ-વચનાવલીસ્થલકા નિર્દેશ, નિર્દિષ્ટ સ્થલમેં પદ, વાક્ય આદિકે ભાવાનુવાદકી ત્રુટિકા નિર્દેશ, પ્રસ્તુત કર રહે મહાનુભાવકી દષ્ટિસે ઉક્ત સ્થલકે યોગ્ય ભાવાનુવાદકી પ્રસ્તુતિ, ધન્યવાદ.

શ્રોતાગણકી ઓરસે એક ઔર પત્ર ભી પ્રાપ્ત હુઆ હૈ : ''પ.પૂ.આયોજનસમિતિકે આચાર્યબાલકોંસે નમ્ર નિવેદન, આપને મુંબઈ સમાચારમેં ''આપણા સમ્પ્રદાયમાં ભગવત્સેવા એ જાહેર અનુષ્ઠાન હોઈ શકતું નથી અથવા તેમ કરવાથી કોઈ પણ જાતનો સૈદ્ધાન્તિક બાધ નથી આ વિષય ઉપર સૈદ્ધાન્તિક નિષ્કર્ષ લાવવામાટે યોજાયેલ છે''. આવું વિજ્ઞાપન આપ્યું હતું. અબ ઈન્હોંને વ્રજભાષા વાપરી હૈ. યહ હમારે લિયે પ્રાણભૂત પ્રશ્ન હોનેકે કારણ હમને તીન-ચારસો માઈલકી દૂરીસે હમારો સમય તથા હમારે નિજી ખર્ચસૂં ઉપસ્થિત રહનો ચાહ્યો હૈ. હમેં અફસોસ હૈ કિ પ્રથમદિનકી ચર્ચામેં, જો પૂ.પા.૧૦૮ શ્રીશ્યામમનોહરજી તથા પ.પૂ.૧૦૮ શ્રીહરિરાયજીકે બીચ હો રહી હૈ, જામેં છંદ, વ્યાકરણ, ત્રુટિનિર્દેશ, ઉપપત્તિ ઈત્યાદિકૂ લેકર વ્યર્થમેં દોનોં મહાનુભાવ વિષયાન્તર કરકે કાલવિક્ષેપકી ઓર જા રહે હૈં. યદિ ઐસી ચર્ચા કરની હોતી તો આયોજકસમિતિ વાકો નિર્દેશ અપને વિજ્ઞાપનમેં દેતે જાસૂ હમ દૂરસે પ્રયત્નપૂર્વક આનેકો કષ્ટ ન કરતે. આયોજનસમિતિકો હમારી ઓરસે યહ નિવેદન હૈ કિ યદિ પ્રાણભૂત મૂલ પ્રશ્નકી ચર્ચા યાહી તરહ હોવેવાલી હોવે તો હમકૂ આજ હી સૂચિત કર દેં જાસૂ નિરર્થક વિષયાન્તરકી ઔર જાનેકે બજાય હમ અપને ઘર લૌટ જાયેં''. યે નિવેદન કર રહે હૈં હંસરાજભાઈ વેદ ઔર કૃષ્ણદાસજી ડાગા.

એક ઔર ભી પત્ર પ્રાપ્ત હૈ : ''સંચાલકગણ, મેરા યહ મત હૈ કિ શ્રીહરિરાયજીકો વચનાવલીકે ક્રમસે હી ભાવાનુવાદ કરનેકેલિયે મજબૂર ન કિયા જાય. પૂ.શ્રીશ્યામબાવાકે ભાવાનુવાદમેં જહાં ઉન્હેં અત્યધિક આપત્તિ હો વહાં પહલે વે અપના ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કરેં તો ચર્ચા જમેગી''. યહ પત્ર પ્રેષિત કર રહે હૈં-અસિતકુમાર.

પૂ.ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી દ્વારા એક ધ્યાનાકર્ષક સૂચના પ્રાપ્ત હુઈ હૈ : ''સંચાલક મહાનુભાવ, ચર્ચાસભામેં કી ગઈ કલકી સંચાલનવિધિમેં મોકું કછુ આપત્તિ હૈ તથા આજકી ચર્ચાસભાકી સંચાલનવિધિકે બારેમેં કુછ વક્તવ્યમેં દેનો ચાહૂ હૂં. કૃપયા પાંચેક મિનિટ એતદર્થ મોકૂ અનુમતિ દી જાય''.

કલકી તરહ આજકી ભી પ્રક્રિયા કુછ ઐસી હી રહેગી કે પ્રસ્તુત વચનાવલીકે ભાવાનુવાદકે સન્દર્ભમેં જિન્હોંને પ્રથમ સહમતિ દી હૈ ઉનકો હમ યહાં આમંત્રિત કરેંગે ઔર વે અપના સહમતિકે સન્દર્ભમેં વક્તવ્ય સંક્ષેપમેં દેવેં ઐસા હમારા નિવેદન હૈ. ઔર તત્પશ્ચાત્ હમ અસહમતિ જિન્હોંને દી હૈ ઉનકો યહાં આમંત્રિત કરેંગે.

ગો.શ્રીકૃષ્ણકાંતજી (મુંબઈ-ઉદયપુર)

ઉપસ્થિત પૂ.ગો.બાલકગણ એવં પુષ્ટિમાર્ગિ અનુયાયીઓં, પૂ.ગો.શ્રીશ્યામ-મનોહરજી દ્વારા સંકલિત વચનાવલીકે પક્ષમેં મૈંને પત્ર પ્રેષિત કર દિયા હૈ. ઔર મૌખિકરૂપસે અપની સહમતિ દેનેકેલિયે આપ લોગોંસે મુખાતિબ હૂં. શાયદ હી કોઈ ઐસા વલ્લભવંશી હોગા જો ઈસ વચનાવલીકે ભાવાનુવાદસે અસહમત હો. સમ્પ્રદાય આજ ઐસે નાજુક દૌરસે ગુજર રહા હૈ જહાં કઈ તરહકે આક્ષેપ આ રહે હૈં. ઉસ સમયમેં ઐસી વિચારસભાકા આયોજન કર, આપ જો નવયુવક બાલકોંને જો કાર્ય કિયા હૈ વો બહોત હી પ્રશંસનીય હૈ. ઔર ઈસસે પુષ્ટિમાર્ગીય અનુયાયી જરૂર લાભાન્વિત હોંગે ઐસી મેરી આશા હૈ. ધન્યવાદ.

ગો.શ્રીદ્રુમિલકુમારજી, આપશ્રીને સૂચન દી હૈ કિ વે અપના વક્તવ્ય કલ દેંગે, સહમતિકે તહત. આપશ્રીને સહમતિ પ્રદાન કી હૈ. એતદર્થ તત્ સન્દર્ભકા જો વક્તવ્ય હૈ વો કલ પ્રદાન કરેંગે.

(ગો.શ્રીગિરિધરલાલજી, શ્રીદ્વારકેશલાલજી, શ્રીનવનીતપ્રિયજીના પત્રનું વાંચન કરવામાં આવ્યું. જુઓ પુષ્ઠ. ૧૭).

શ્રીવ્રજેશ શાસ્ત્રી (વીસનગર):

''સૌન્દર્ય નિજહૃદ્ગતં પ્રકટિતં સ્ત્રીગૂઢભાવાત્મકં, પુંરૂપં ચ પુનસ્તદન્તરગતં પ્રાવીવિશત્ સ્વપ્રિયે, સંશ્લિષ્ટાવુભયૌ બભૌ રસમયઃ કૃષ્ણૌ હી યત્સાક્ષિકં, રૂપં તત્ ત્રિતયાત્મકં પરમભિધ્યેયં સદા વલ્લભમ્'' પ્રથમ આયોજકમંડળમેં બિરાજમાન ગો.આચાર્યગણ ઔર વૈસે યહાં નીચે ભી બિરાજમાન આચાર્યગણોંકે સમસ્તવંશજ બાલકોંકે ચરણારવિંદમેં નતમસ્તક હોકર. પ્રથમ જબ મુજે પૂ.શ્રીમાન્ શરદબાવાસે આચાર્યચરણોંકે સિદ્ધાન્તકી વચનાવલી મિલી, મૂલ પ્રતિ, બડી ખુશી હુઈ. ઉસકે બાદ, કાફી સમયકે બાદ, ફિર ઉસકા ભાવાનુવાદ મિલા. ભાવાનુવાદ પઢકર અત્યંત પ્રસન્નતા હુઈ. એક બાતમેં આપકો બતા દેના ચાહતા હૂં કિ યહ સભામંચ, સિર્ફ ઉસકા નામ ચર્ચાસભા હૈ, ચાટુકારિતાકા યહ મંચ નહીં હૈ. મૈં યહ માનકે ચલતા હૂં તો આપ યે ભી સમજો કિ મૈં કિસીકી ચાટુકારિતા યા ચાપલૂસી કરનેકેલિયે યહાં ખડા હુઆ ભી નહીં હૂ. લેકિન જો મુજે વૈયક્તિક, જો સહી લગા હૈ. ક્યોં! કલ કાફી હમારે શ્રીમાન્ હરિરાયચરણ મહોદયને 'ક્યોં' શબ્દકે ઉપર કુછ કહા. મુજે ભી યે લગા કિ ક્યોં. પહલી બાત તો યે કે યે વચનાવલી આજ તક ક્યોં છિપી હુઈ થી, કહાં છુપી હુઈ થી ઓર ક્યોં છિપાઈ ગઈ, ક્યોં ઉસકો ઉજાગર નહીં કિયા ગયા, ક્યોં સબકો સમજાયા નહીં ગયા? મુજે યે લગતા હૈ; સમય હો જાય તો મુજે બોલ દેના મગર યે માઈકકે સાથગડબડી નહીં કરના. હાં! હો સકતા હૈ મજાક! ખૈર, ઐસી મજાક મત કરના. તો દૂસરી બાત યે હુઈ કે યે આપને ભાવાનુવાદમેં ક્રમ તો દેખા હી હોગા. કાફી ક્રમ હૈ લેકિન મૈં તો શુરુઆત, ઠેઠ આખરી વચનસે કરુંગા. ક્યોં? ઉસમેં એક બાત આતી હૈં; શ્રીમદાચાર્યચરણોંકે સિદ્ધાન્તવચનોં બતાયા ગયા હૈ; ભાગવતજીકેલિયે. મૈં તો મેરી બાત કરુંગા. પૂ.શ્રીમાન્ શ્યામમનોહરજીને સોચા હોગા

ભાવાનુવાદમેં કે ચલો પહલે ઉપદેશ દે દેં. ક્યોંકિ વો ઉપદેશ દેનેવાલે હૈ, મૈં ઉપદેશ દેનેવાલા નહીં હૂં. મૈં ગુરુકે સ્થાનમેં નહીં હૂં. ઈસલિયે વો પ્રસંગ મૈં ચર્ચણીય નહીં સમજતા હૂં. લેકિન હાં! એક બાત જરૂર હૈ કિ શ્રીમદ્‌ભાગવતજીકેલિયે શ્રીમદાચાર્યચરણોંકે જો વિચાર પીતાંબરાત્મજ પુરુષોત્તમાત્મજ વિટ્ઠલપ્રસાદાત્મજ વ્રજેશ મૈં આપકો સ્પષ્ટ કહ રહા હૂં કે મેરે દાદાજીકે પિતામહ, ઉન પિતામહ, કભી ભી ઉન્હોંને આજીવિકાકેલિયે શ્રીમદ્‌ભાગવતજીકી વૃત્તિ નહીં કી થી. ફિર ભી મેરે મનમેં એક ચીજ બાર-બાર મુજે સતાયા કરતી થી ઔર ઉસકા નિરાકરણ, મુજે યહાં ભરી સભામેં કહનેમેં કોઈ ક્ષોભ નહીં હોતા હૈ. મેરે મનમેં જો વિચાર હોતે થે, મૈં વિચાર કરતા થા કિ મૈં કિસકે સામને પેશ કરું. ક્યોંકિ મેરે પિતામહને ઉસ સમયકે બુજુર્ગ ગો.આચાર્યોંકે સામને યહ બાત રખી થી કે હમ જૈસે વૈષ્ણવોંકો ક્યા કરના ચાહિયે? ઈનકો જવાબ મિલા હોગા. લેકિન ઉસસે મુજે કોઈ સંતોષ નહીં હુઆ. લેકિન ફિર અચાનક, યકાયક કામવનમેં પૂ.શ્રીમાન્ શ્રીશ્યામમનોહરજીસે કુછ વાર્તાલાપકા અવકાશ પ્રાપ્ત હુઆ. વાર્તાલાપ ચલા, તો બૈઠ ગઈ બાત, અચ્છી તરહસે બૈઠ ગઈ. ઔર મૈં આપકો યે બતાઉં કે વો બાત ઐસી બૈઠ ગઈ કે આજ તક ક્યા, લેકિન મૈં સમજતા હૂં કિ મેરે દિમાગમેં ભી બૈઠી ઔર મેરે બચ્ચેકે દિમાગમેં ઔર યે વંશપરંપરા ચલેગી કિ આજીવન ભાગવતજીકી વૃત્તિ જો હૈ વો કભી ભી શ્રીમહાપ્રભુજીકે સિદ્ધાન્તમેં નહીં હૈ. ઐસી હી શ્રીમદાચાર્યચરણોંકે ઈતને દિવ્ય સિદ્ધાન્તોંકી બાત, મૈં યે સમજતા હૂં કિ ઈન આચાર્ય નિસ્વાર્થી, યે જિતને ભી બાલક બિરાજમાન હૈ, આયોજકમંડળ, વો સબ નિઃસ્વાર્થ હૈં. ઔર ઈતને પ્રેમાતુર હૈં કિ આજ હમારે સામને અપને સચ્ચે, વાસ્તવિક સિદ્ધાન્તોંકો ઉજાગર કર રહે હૈં. ઔર હમકો પથપ્રદર્શન કર રહે હૈં. ઈસીલિયે મૈં ક્યા બોલૂં? બોલનેવાલે કાફી લોગ હૈં. મુજે બોલના નહીં આતા હૈ. મૈં સહી કહતા હૂં મુજે બોલના હી નહીં આતા હૈ. લેકિન જો આતા હૈ વો ઈતના હી આતા હૈ કિ અબ જો ચીજકી આવશ્યકતા હૈ આજ હમકો, જૈસે કિ જામનગરસ્થપૂ.શ્રીહરિરાય મહાનુભાવ ભી યહાં બિરાજમાન હૈં, બિરાજકર હમેં વહી ચીજ બતા રહે હૈં. તો અચ્છા હૈ કિ કુછ નિચોડ, કુછ નિષ્કર્ષ; હમારી તો રાતકો તીન બજે તક ચર્ચા હુઈ થી કિ હાં કુછ ઐસા હી હો કે હમ સબ વૈષ્ણવોંકો એક નિષ્કર્ષ, એક નવનીત મિલે. ઔર અચ્છા પ્રયાસ હૈ. મૈં જ્યાદા નહીં કહતા હૂં. મેરી સહમતિ આજીવનપર્યંત હૈ ઈન ભાવાનુવાદસે ક્યોંકિ શ્રીમહાપ્રભુજીકે વચનોંમેં કિસીકો ભી શંકા નહીં હૈ. ઈતિ શમ્.

ઉદ્‌ઘોષક– અબ હમ પૂ.શ્રીશ્યામમનોહરજીસે નિવેદન કરેં હૈં કિ આપશ્રીને સભાસંચાલનકે સન્દર્ભમેં જો વકતવ્ય દેવેકી સૂચના દી હૈ, કૃપયા પધારકે વકતવ્ય દેવેં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – આપ લોગનનેં સમય દિયો, ખૂબ આભારી હૂં. ઔર ક્ષમાપ્રાર્થનાકે સાથ; વૈસે આપલોગ સબ છોટે હો પર યહાં પ્રશ્ન છોટે બડેકો નહીં હૈ. શ્રીમહાપ્રભુજીકે અપન સબ સંતાન હૈં. ઔર શ્રીમહાપ્રભુજીકે સિદ્ધાન્તકી ચર્ચા કરતે વકત અપન સબ સમાન હૈં. પરિવારમેં અપન છોટે-બડે હો સકે હૈં. એતદર્થ મૈં કુછ સ્પષ્ટીકરણ દેનો ચાહૂં ક્યોંકિ કલકી સભાકી પ્રક્રિયાકે બારેમેં, કુછ સંચાલનવિધિકી પ્રક્રિયાકે બારેમેં મેરેકુ કુછ આપત્તિ હૈં. ઔર આજકે બારેમેં મેરો કુછ સુજાવ હૈ. સબસૂ પહેલી એક તો

આપત્તિ મેરે મનમેં યે આ રહી હૈ કે નિયમાવલીમેં પર્યાપ્ત સંશોધન કિયો ગયો, જિન મહાનુભાવનકે કહને પે સંશોધન કિયો ગયો વો મહાનુભાવ ઉપસ્થિત નહીં ભયે સભામેં. ઔર સુનનેમેં આઈ કે યા સમ્પ્રદાયકે ઉદ્‌ભટ વિદ્વાન શ્રીબાલુરાજા ઔર કલ્યાણરાયજી બહાર કારમેં બિરાજે રહે. ઔર મૌખિક ચર્ચાએં ઐસી આતી રહી કર્ણોપકર્ણકિ શ્રીહરિરાયજી ઉનકે પ્રતિનિધિતયા આયેંગે. કોઈ કહ રહ્યો હતો કે પ્રતિનિધિતયા આયેંગે, કોઈ કહ રહ્યો હતો કે સ્વતંત્રતયા આયેંગે. કુછ નિશ્ચિત નહીં હો પાયો. બડો અનિશ્ચયકો વાતાવરણ બન્યો રહ્યો. ઔર મૈંને, મૈં ફિરસૂ સ્પષ્ટીકરણ દેનો ચાહૂં યા બાતકો કે યે ચર્ચાસભાકે તરફસૂ નહીં કહ રહ્યો હૂં, પર મૈને પ્રત્યેક બાલકકૂ જબ વચનાવલી ભેજી હતી સમીક્ષાર્થ તબ યા નોટકે સાથભેજી હતી કે યદિ આપકૂ કોઈ આપત્તિ હૈ તો કૃપયા આપ યામેં પધારકે અપની આપત્તિ પ્રગટ કરો યા આપકે હિસાબસૂ સચ્ચો ભાવાનુવાદ ક્યા હૈ વો પ્રગટ કરો. ઔર મોકૂ હૃદયમેં ખેદ હોવે હૈ યે બાતકૂ કહતે ભયે કે સમ્પ્રદાયકે દોનોં ઉદ્‌ભટ વિદ્વાન શ્રીબાલુરાજા ઔર શ્રીકલ્યાણરાયજી બહાર બિરાજે ઔર અંદર નહીં પધારે. ઐસી ક્યા બાત હો ગઈ મૈં સમજ નહીં પા રહ્યો હૂં. પર જો મૈંને પત્રમેં લિખ્યો હતો વામેં યે બાત લિખી હતી કે જો નહીં પધાર રહેં ઉનકી સહમતિ હૈ. તો મૈં અપને તરફસૂ યે ઘોષિત કરનો ચાહ રહ્યો હૂં કે જો-જો બાલકેં નહીં પધારે હૈં યા જો અપની અસહમતિ નહીં બતા રહે હૈં વો મોસૂ સહમત હૈ. કમસૂ કમ મૈં યે માનકે ચલ રહ્યો હૂં. ચર્ચાસભા માનેકે નહીં માને. શ્રીહરિરાયજીને તો જિતને અચ્છે ઢંગસૂ યા ચર્ચાસભામેં...

ઉદ્‌ઘોષક- પૂ.શ્રીશ્યામમનોહરજીને જો અભી સહમતિ ઔર અસહમતિકી બાત કહી હૈ વાસૂ હમારો, સંવાદસ્થાપકમંડળકો, કોઈ અર્થઘટન નહીં હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - મૈંને અપની તરફસૂ કહી, આપલોગનકી તરફસૂ નહીં કહી. ફિરસૂ મૈં દોહરા દઉં-મૈંને સબ બાલકનકૂ લિખી હતી કે જો નહીં પધારોગે ઉનકી સહમતિ માની જાયેગી ઔર બહાર બિરાજતે ભયે નહીં પધારે તો મેરો હૃદય કબૂલ કર રહ્યો હૈ કે ઐસે સમ્પ્રદાયકે યે દોનો ઉદ્‌ભટ વિદ્વાન, ઉનને યે નિશ્ચિત માન્યો હોયગો કે સિદ્ધાન્ત તો સબ માન્ય હૈ, ફિર અંદર જાકે ક્યા કરનો હૈ? નહીં તો ઐસે ઉદ્‌ભટ વિદ્વાનનકૂ જરા ભી આપત્તિ હોતી ઔર અંદર નહીં પધારે ઇતની માગકિ સિદ્ધાન્તનકૂ દગા દે સકે યે કમસૂ કમ મેરો હૃદય કબૂલ નહીં કરે.

અબ રહી બાત યે કે શ્રીહરિરાયજીને કલ જો ભી કુછ પ્રસ્તુત કિયો; જહાં તક જા સૌમનસ્યસૂ, જા ધર્માચાર્યોચિત બ્રાહ્મણ્યકે સાહસસૂ ઉનને અપની બાત કરી હૈ, ઉનકે યા સાહસ ઉનકે યા સૌમનસ્ય ઔર ઔદાર્યકે પ્રતિ, યદ્યપિ યે મેરે છોટે ભાઈ હૈં પર મૈં નતમસ્તક હૂં. સાથ-સાથ એક બાતકો ખુલાસા મૈં ઔર કરનો ચાહૂંગો કે જો પ્રક્રિયા ઉનને અપનાઈ વો કમસૂ કમ વચનાવલીમેં, સોરી, નિયમાવલીકી પ્રક્રિયા નહીં હતી. ઔર વામેં ક્યા કારણ હૈં વો કઈ બખત કલ ઉનને ભી સૂચિત કિયો કે મૈં યા

નિયમાવલીકે નિયમનસૂ પૂરી તરહ અવગત નહીં હૂં. ઔર સ્પષ્ટતઃ વોહી કારણ હોયગો કિ અનેક બાર મૈંને ભી ટોક્યો; ઉનકૂ યદ્યપિ નહીં ટોકનો ચાહિતો હતો, વો ભી એક નિયમાવલીકો ભંગ હતો, જાકી ભી મૈં ક્ષમા માંગ રહ્યો હૂં. ઔર ઉનને ભી નિયમાવલીકો ભંગ કરકે ન તો ત્રુટિનિર્દેશ કિયો, ઉપપત્તિરહિત, ઔર ન તો અપનો ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કિયો. શાયદ નિયમાવલીકે તાત્પર્ય સમજનેમેં ઉનકૂ કોઈ તકલીફ હોયગી! યા પ્રક્રિયાકો, ક્યોંકે આપકૂ અપને વૈદુષ્યકે અનુરૂપ અભ્યાસ હૈ વો અભ્યાસ શાયદ દૂસરી પ્રકારકી શાસ્ત્રાર્થકી પ્રણાલિકો હોયગો ઔર અકસ્માત યહાં કોઈ દૂસરે પ્રકારકી ચર્ચાપ્રણાલી પ્રસ્તુત હો ગઈ યે. (ઉદ્‌ઘોષકકે અનુરોધ પર) નહીં; નહીં કરુંગો વ્યક્તિગત ચર્ચા. વ્યક્તિગત ચર્ચા મૈં નહીં કર રહ્યો હૂં. મૈં સિર્ફ ચર્ચાપ્રણાલીમેં ક્યા તકલીફ ભઈ વાપે મૈં ધ્યાન આકર્ષિત કરનો ચાહ રહ્યો હૂં કે વાકે કારણ કુછ વો નિયમ જો હૈં વો અનુસરનેમેં તકલીફ ભઈ. ઔર જૈસે યે બાતેં પ્રસ્તુત ભઈ કે છંદમેં દોષ ક્યા હૈ. તો વો ચર્ચાસભાકો વિષય નહીં હતો કે છંદમેં એક માત્રા બઢી યા દો માત્રા બઢી પર સમજોકે પાંચ માત્રા ભી બઢ ગઈ હોય તો આર્યા છંદકે હિસાબસૂ તો વિગીતિ ભી હોવે હૈ સુગીતિ ભી હોવે હૈ ઔર વામેં એક માત્રા ભી બઢ જાય ઔર ચાર માત્રા ભી બઢ જાય. ઔર કુછ નહીં હો જાય તો વૃત્તગંધીચૂર્ણિકા; ‘‘ચિન્તા કાપિ ન કાર્યા નિવેદિતાત્મભિઃ કદાપીતિ, ભગવાનપિ પુષ્ટિસ્થો ન કરિષ્યતિ લૌકિકીં ચ ગતિં’’ મેં વૃત્તગંધી હૈ. વૃત્તગંધી હૈ તો વૃત્તગંધી ક્યોં નહીં હો સકે યે મોકૂ સમજ નહીં આયો. વૈસે મેરો વિષય નહીં હૈ યે. ઔર એક સચ બાત અપને અજ્ઞાનકી મૈં કબૂલ કરું કે એક મહાકવિકે સામને છંદકી મૈં ચર્ચા કરું તો સૂર્યકે સામને ખદ્યોતકો પ્રકાશન હૈ. તો વા વિષયમેં જાનું ભી નહીં હૂં. ઔર સચમુચમેં મોકૂ પતા ભી નહીં હૈ કે આર્યામેં કિયો હૈ કે વૃત્તગંધીમેં કિયો હૈ કે સુગીતિમેં કિયો હૈ કે ઉપગીતિમેં કિયો હૈ. ઈનનેં ત્રુટિ બતાઈ તબ મેરી ભી અકકલ ચલી કે શાયદ વૃત્તગંધી હોયગી, આર્યા નહીં હોયગી. ઉપગીતિ હોયગી. ઔર જહાંતક ઈનનેં ઔર બાતેં બતાઈ તો મૈં એક યે બાત જરૂર કહનો ચાહૂં હૂં કે જૈસે યા ચર્ચામેં, મૈં યે ‘ભાષાલક્ષણ’ મેં એક બતાઉં કિ ઈનને ‘ઈચ્છિત’ પ્રયોગ કર દિયો વો વ્યાકરણમેં અશુદ્ધપ્રયોગ હૈ. ‘યસ્યવિભાષા’કે અનુસાર યહાં ઈડ્‌વિધાન નહીં હૈ. ઈચ્છિત હોવે હી નહીં. તો ઈચ્છિત હોવે કે નહીં કે ઈષ્ટ હોવે યે અપન નિશ્ચિત ભી કરેં કે સાર્વજનિક મંદિર ઈચ્છિત હૈ ઔર ગૃહસેવા ઈષ્ટ હૈ તો વાસૂ ક્યા ફરક પડેગો ? કુછ ફરક નહીં પડેગો. આજ જો ચર્ચા કરને અપન યહાં એકત્રિત ભયે હૈં વાકો એક નિશ્ચિત મુદ્દા હૈ. ઔર વો મુદ્દા યે હૈ કે સાર્વજનિક દેવાલય પ્રણાલી સમ્પ્રદાયમેં અનુમત હૈ કે નહીં. ઔર આજીવિકાર્થસેવા આદિ હો સકે હૈં કે નહીં તો ઉન વિષયનપર યદિ અપન ચર્ચા કરે, ઉન વિષયનપે અપની સહમતિ–અસહમતિ પ્રકટ કરેં તો–તો વો ચર્ચાસભાકો લક્ષ્ય પૂર્ણ ભયો ઔર તો–તો મેરે ભાવાનુવાદકો વિષય પૂર્ણ ભયો. સમજો કે એકાદ શબ્દ ‘ફલદાયક’ યા ‘ફલમુખ’કી અપન ચર્ચા કરને બૈઠેં તો યદિ મેરી ત્રુટિ શોધવેકી પરીક્ષા હૈ

તો મોકૂ કછુ પરીક્ષા દેનેકી અપેક્ષા નહીં હૈ. ક્યોંકે મૈં તો અપને અજ્ઞાનમેં જ્યાદા મસ્ત હૂં જ્ઞાનકે બજાય. યે મૈં આપકૂ નિશ્ચિત કહૂં. જિતનો મોકૂ અપને અજ્ઞાનકો આનંદ આ રહ્યો હૈ ઉતનો જ્ઞાનકો નહીં આવે. જ્ઞાન તો, જૈસે લાલમણિબાવાને કલ કહી, થોડો બહોત કષ્ટ હી દે રહ્યો હૈ મોકૂ. પર જિન-જિન વિષયનકો અજ્ઞાન હૈ વામેં મોકૂ બડો આનંદ હૈ. તો ઐસી ચર્ચાનસૂ યહાં લાભ નહીં હોયગો. યદિ હમકો ચર્ચા કરની હૈ; મૈં પુનઃ યા બાતપે સાગ્રહ ભાર દેનો ચાહૂંગો કે અપન વચનાવલીકે તહત ઉન વિષયનકી ચર્ચા કરે; વા સહમતિ ઔર વા અસહમતિકી ચર્ચા કરેં જાસૂ જા હેતુસૂ યે ચર્ચા આયોજીત કી ગઈ હૈ વાપે કુછ ફરક પડતો હોય. ઔર મેરે વ્યાકરણનકી ત્રુટિ નિકાલની હોય તો મૈં તો પહલેસૂ હી કબૂલ કર રહ્યો હૂં કે મૈંને વ્યાકરણ કૌમુદી તક ભી પૂરો નહીં પઢ્યો ઔર ન ન્યાય પૂરો પઢ્યો. તો મેરી ત્રુટિ નિકાલ લોગે તો આપને પણ્ડિતકૂ નહીં પછાડ્યો. એક મૂરખકૂ પછાડ્યો. મૂરખકૂ પછાડનેમેં આપકી બદનામી હો જાયેગી. સો કૃપયા યા વિષયકૂ આપ લેં. (ઉદ્‌ઘોષકકે કુછ કહને પર) નિશ્ચિત. કલ મેરેપે યે ખોજી ગઈ હૈ. વા બખત આપલોગ સાયલંટ રહે. આપલોગ નહીં સાયલંટ રહતે તો યે ખુલાસા મૈં નહીં દેતો. વા બખત આપલોગ સબ સાયલંટ રહે, મેરી છંદકી મિસ્ટેક ખોજી ગઈ. તો અબ મૈં ક્યા કરું? મૈં ભી લાચાર હૂં. અબ આપ મેરી ભી ઈતની સહન કર લો ઐસી મેરી ભી પ્રાર્થના હૈ.

ઉદ્‌ઘોષક- એતદર્થ હમ ક્ષમાયાચના માંગે હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - યા તો કલ ટોક દિયો જાતો આપકી પેનલકી તરફસૂ તો મૈં ખુદ ભી પ્રશ્ન નહીં છેડતો. તો અબ મૈં પુનઃ એક બાત ઔર કહનો ચાહૂં કે હરિરાયજીકી કુછ શૈલીગત જો દુવિધા હો રહી હૈ તો હમ દોનોં ફિર પ્રયાસ કરેંગે અપને આપમેં સંયમસૂ જો વિચાર્ય વિષય હૈ વાપે ચર્ચા કરનેકો. યે તો કલકે પ્રકરણકી બાત ભઈ. આજકે પ્રકરણમેં એક સુજાવ દેનો યે ચાહ રહ્યો હૂં કે આદરણીય શ્રીકિશોરચંદ્રજીકો ઔર મેરો જો કુછ વિવાદ હૈ વો બહોત સુક્ષ્મ હૈ. તો યદિ આપ લોગનકૂ ઓર શ્રીહરિરાયજીકૂ કોઈ અસુવિધા નહીં હોય તો હમ પહલે વો છોટેસે ચારેક પોંઈંટ હૈ વો નિપટા લેં ઔર વાકે બાદ ફિર હમ ઔર હરિરાયજી સાથમેં બૈઠકે ચર્ચા કરે. પર ચર્ચા કરેંગે તો યા વિષયકો અબ મૈં પુનઃ હરિરાયજીકૂ, છોટે હૈં તો ભી દૈન્યસૂ વિનય કરનો ચાહૂંગો કે ત્રુટિકી સીતા ખોજનેમેં લંકાકૂ વિષયાંતરમેં જલા ન દેં. ઈતની સાવધાની રખેં. નહીં તો-તો બડો વિચારણીય પ્રશ્ન હો જાયેગો કે ખોજવે સીતાકૂ ગયે થે હનુમાનજી ઔર જલા આયે લંકાકૂ. ઉત્સાહકી દષ્ટિસૂ બહોત અચ્છી બાત હૈ. પર વો હેતુ નહીં હતો. કોઈ બડેનને ઉનકૂ ઐસી આજ્ઞા દે દી હોય તો વો આજ્ઞાકૂ શિરોધાર્ય ન કરેં. ઔર ચર્ચાસભાકી નિયમાવલીકૂ શિરોધાર્ય કરે. શિરોધાર્ય ન કરતે હોય તો હૃદયગ્રાહ્ય કરે. ઈતની મૈં રીક્વેસ્ટ કરું હું. ઔર યદિ આપકી અનુમતિ હોય તો કનુકાકાજી ઔર...

ઉદ્‌ઘોષક- પૂ.શ્રીકનુકાકાજી મંચ પર પધારેં.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી - ૧/ખ, પૃષ્ઠ ૪, આપત્તિ ''જિજ્ઞાસુકો 'કિસી' પુરુષકો'' યામેં 'કિસી' શબ્દમેં મોકૂ આપત્તિ હૈ. વાકે ઉપર મૈં ઉપપત્તિ દે રહ્યો હૂં. પ્રથમ આપત્તિ કિ, 'કિસી' શબ્દ યે શ્લોકમેં નહીં હૈ. ઔર યાહીકો યદિ અપન વિસ્તાર કરેં તો ઐસો લગ રહ્યો હૈ કે યે ક્ષેત્રકો અપન ઈતનોં વિસ્તાર દે રહે હૈં કે શાયદ શ્રીમહાપ્રભુજીકે અતિરિક્ત ઔર કોઈ ભી વ્યક્તિ, જબ શ્રીમહાપ્રભુજી બિરાજતે હોય તબ ભી, આ જાય ઐસો ભી અર્થ હો સકે હૈ. ઔર ઐસો અર્થ; જહાં તક અપન શ્રીપુરુષોત્તમજીકી વચનાવલી યામેં ઉદ્ધૃત હી હૈ. ઔર શ્રીપુરુષોત્તમજી ''એતન્માર્ગીય... આહુ'' યે આજ્ઞા કરેં હૈં તો ફિર યે અર્થ કમસૂ કમ શ્રીપુરુષોત્તમજીકૂ તો માન્ય નહીં હૈ. વચનાવલીકે સિવાય દૂસરે વચન લિયે જા સકે હૈં? શ્રીમહાપ્રભુજીકે ઔર દૂસરે ભી દિયે જા સકે હૈં ન?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - નિશ્ચિત, નિશ્ચિત. ઉપપત્તિમેં આપ કુછ ભી દે સકો હો.

(વચનાવલીકે અતિરિક્ત ઉદ્ધૃત કિયે જાતે વચનનકો ભાવાનુવાદ દેવેકે આશયકો અનુરોધ કિયે જાને પર)

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી - ભાવાનુવાદ દેનેં પડેંગે? જરૂર હો તો દેંગે. નહીં તો દેખ લેંગે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - મૈં સમજું કે દેવેં તો શાયદ અપને દોનોંકેલિયે ફેર રહેગો. ક્યોંકે નહીં તો - તો ફિર, મૈં આપપે નહીં કહ રહ્યો હૂં, અન્યથાભાવ મત લીજો, પર સમજો કે કોઈ કુરાન વચન બોલ જાય ઔર કહ દે કે કુછ સિદ્ધ હો ગયો તો કૈસે માનનો કે ક્યા ભયો?

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી - પર યામેં મોકૂ ક્યા આપત્તિ હોયગી કે જૈસે મૈંને સુબોધિનીજીકો વચન દિયો તબ સુબોધિનીજીકો વચન યદિ શ્રીપુરુષોત્તમજીને યા શ્રીવલ્લભજી લેખવાલેનેં અર્થ દિયો હૈ તો મૈં યે માનું હૂં કે વાકો દૂસરો અર્થ સામાન્યતઃ નહીં હોનો ચાહિયે. તો વો તો મેરે સામને હૈ નહીં! તો યે થોડી મોકૂ તકલીફ હોગયી.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - તો પ્રમાણતયા આપ વાકૂ ઉદ્ધૃત કરતે હો તો જો ભી કુછ અર્થ વાકો આપકૂ પ્રતીત હોતો હોય ઉતનો દે દો. સંસ્કૃત બહોતસે લોગ સમજ નહીં પાયેંગે.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી - વાકો ભાવાર્થ મૈં દે દઉં. તત્ત્વદીપનિબંધકો ભાગવતાર્થપ્રકરણ હૈ, વામેં સ્વયં શ્રીમહાપ્રભુજી પ્રકાશકી કારિકાકે પ્રારમ્ભમેં ''શ્રીભાગવતમત્યંતં સર્વેષાં સુખદાયકં, તસ્યાપિ તત્ત્વં યેનૈવ સિદ્ધ્યેદિતિ વિચાર્ય હિ, અગ્નિશ્ચકાર તત્ત્વાર્થદીપં ભાગવતે મહત્, તચ્ચાપિ યેન સંસિધ્યેદ્ વ્યાખ્યાનં તન્નિરૂપ્યતે'' (કારિકાર્થ) શ્રીભાગવતકો અધ્યયન સભીકૂ અત્યંત સુખદાયક હૈ. ઔર સુખદાયકત્વ જા તરહસૂ સિદ્ધ હોવે યાકે લિયે અગ્નિ અર્થાત્ શ્રીમહાપ્રભુજીને ભાગવત પર તત્ત્વાર્થદીપકો પ્રણયન કિયો. ઔર યે સુખદાયકત્વ સિદ્ધ હોવે યાહીકેલિયે પ્રકાશકો ભી પ્રણયન કિયો. અર્થાત્ ભાગવતકો યથાર્થ અર્થ કોઈ સમજેંગે નહીં તો ભાગવતકો પ્રણયન ભી ઉપયોગી નહીં હોયગો. યામેં શ્રીમહાપ્રભુજી સ્વયંકૂ અગ્નિકો ઔર ભાગવતકો યથાર્થ સ્વરૂપ શ્રીમહાપ્રભુજી હી વ્યક્ત કરે હૈં ઔર જાન સકે હૈં ઐસી શ્રીમહાપ્રભુજી સ્પષ્ટ આજ્ઞા કરે હૈં. ઔર ગુરુકે લક્ષણમેં ''શ્રીભાગવતત્તત્ત્વજ્ઞં'' એક અનિવાર્યતા બતાઈ હૈ.

તો શ્રીમહાપ્રભુજી હી યાકે અધિકારી હૈ ઐસો શ્રીમહાપ્રભુજીકૂ અભિપ્રેત હૈ ઐસો લગે હૈ. સુબોધિનીમેં ભી પ્રારમ્ભમેં ''અર્થં તસ્ય વિવેચિતું ન હિ વિભુર્વૈશ્વાનરાદ્વાક્પતેઃ, અન્યસ્તત્ર વિધાય માનુષતનું માં વ્યાસવચ્છ્રીપતિઃ'' યામેં ભી શ્રીમહાપ્રભુજી આજ્ઞા કરેં હૈં કિ મોકૂ પ્રભુને આજ્ઞા દી હૈ યાસૂ યે ભાગવતકો ગૂઢાર્થ મૈં પ્રકટ કર રહ્યો હૂં. તો 'શ્રીભાગવતત્તત્ત્વજ્ઞં' યહ લક્ષણ શ્રીમહાપ્રભુજીકે અતિરિક્ત કોઈમેં ઘટે હૈ અર્થાત્ શ્રીમહાપ્રભુજી બિરાજ રહે હેં વા સમય? તો શ્રીમહાપ્રભુજીકે અતિરિક્ત ઔર કોઈમેં વો લક્ષણ જાય વો સ્વયં શ્રીમહાપ્રભુજીકૂ અભિપ્રેત નહીં હૈ ઐસો લગ રહ્યો હૈ.

દૂસરી, જો પરંપરા, શ્રીગુસાંઈજીકો સર્વોત્તમસ્તોત્ર હૈ, યે સબમેં ભી અપન જો શ્રીમહાપ્રભુજીકો સ્વરૂપ દેખેં હૈં યાસૂ ભી શ્રીમહાપ્રભુજીકે અતિરિક્ત કોઈ ગુરુ હોય સકે ઐસો નહીં લગ રહ્યો હૈ. ઔર યદિ 'કિસી' લેવેં હૈ તો ક્ષેત્રકો અપને બહોત વિસ્તાર કર દેવેં હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – સમાદરણીય કાકાજીને જો કુછ બાતે પ્રસ્તુત કી, જો વચનેં ઉદ્ધૃત કિયે વામેં તો કોઈ વિપ્રતિપત્તિ મોકૂ નહીં લગ રહી હૈ. ઔર શ્રીમહાપ્રભુજી હી ભાગવતત્તત્ત્વજ્ઞ હૈં; અન્ય કોઈ નહીં, યે બાત તો મોકૂ ભી શતપ્રતિશત ઉતની હી માન્ય હૈ જિતની આગ્રહસૂ કાકાજી કહ રહે હૈ. અબ રહી બાત યે કે 'કિસી' યે શબ્દકો મેરો અનુવાદ ગલત હૈ ઔર યા ઠિકાને જો 'ઐસો' કો સુજાવ દિયો ગયો હૈ કિ ''જિજ્ઞાસુકો ''ઐસે' પુરુષકો આદરસહિત ગુરુ બનાકર ભજનમેં પ્રવૃત્ત હોના ચાહિયે.'' તો મેરેકૂ ઐસો લગ રહ્યો હૈ કિ 'કિસી' કરો કે 'ઐસે' કરો, વાસુ બહોત કુછ મૂલમેં ફરક નહીં પડ રહ્યો હૈ. ક્યોંકિ જો આપત્તિ 'કિસી' મેં આયેગી વો 'ઐસે' મેં ભી આયેગી. ઔર જો આપત્તિ 'ઐસે' મેં નહીં આયેગી વો 'કિસી' મેં ભી નહીં આયેગી. તો જહાં તક મેરો અનુવાદ ગલત હૈ વો મૈં માનને તૈયાર નહીં હૂં. ઔર જહાં તક આપકો અનુવાદ ઠીક હૈ વો મૈં માનને તૈયાર હૂં. ઔર જૈસે 'કિસી' કહેવેસૂ જો આપકૂ યે લગ રહ્યો હૈ કિ કોઈ ભી આ જાયેગો ઔર અર્થ અનપેક્ષિત વિસ્તૃત હો જા રહ્યો હૈ તો વો 'ઐસે' સૂ ભી વિસ્તૃત હો જાયેગો. ક્યોં? વાકી જો મૂલ અસુવિધા હૈ વો યે હૈ. ઓર આપ થોડો ક્ષમા કરેં તો એક બાતપે મૈં આપકો ધ્યાન આકર્ષિત કરનો ચાહૂંગો કે યે જો વચન હૈ વો સાધનદીપિકાસૂ આયો હૈ.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – યે તો ખબર હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ઔર સાધનદીપિકામેં યા પ્રશ્નકો ખુલાસા કોઈ પૂર્વોત્તરભેદસૂ દિયો નહીં ગયો હૈ. ઔર શાસ્ત્રાર્થપ્રકરણમેં (સર્વનિર્ણય) ભી યા પ્રશ્નકો ખુલાસા દિયો નહીં ગયો હૈ. મેરી યે દઢતર માન્યતા હૈ, સર્વોત્તમસ્તોત્રકે સાથ સમન્વય કરકે હી શ્રીમહાપ્રભુજીકે, માનેં શ્રીગુસાંઈજીકે વચનનકે સાથ સમન્વય કરકે હી શ્રીમહાપ્રભુજીકે વચનકો અર્થ કરનો ચાહિયે. ઔર વહાં જો ભી કોઈ બાત બતાઈ ગઈ હૈ તો વાસૂ સમન્વિત કરકે યાકો અર્થ લેં તો જો ભય આપને પ્રસ્તુત કિયો કે અનપેક્ષિત

વિસ્તાર હો જાયેગો, વો સમન્વયકે સાથ વિસ્તાર નહીં હોયગો. પર યહાં વો ચર્ચા અપેક્ષિત નહીં થી વા લિયે પ્રસ્તુત નહીં કી હૈ. ઔર વામેં મોકૂ કોઈ આપત્તિ નહીં. ઔર જો આજ એક પત્ર આયો હૈ વામેં ભી કુછ ઐસી હી ધ્વનિ નિકલ રહી હૈ કિ શાયદ કુછ વિસ્તાર જ્યાદા કરનો ચાહ રહ્યો હૂં. મૈં વા તરહકે વિસ્તારકે મતકો નહીં હૂં. એક બાત મૈં નિશ્ચિત કહનો ચાહૂંગો કે જો શર્ત શ્રીમહાપ્રભુજીને બતાઈ હૈ, ગુરુ હોનેકી, વો શર્ત, જૈસે કિ કલ રઘુબાવાને સજેસ્ટ કિયો, વો શતપ્રતિશત સબમેં ન મિલતી હોવે તો ન મિલતી હોય; મગર શ્રીમહાપ્રભુજીકે વચનાનુસારી યદિ અપન ઉપદેશ દે રહે હૈં તો મહાપ્રભુકે વચનાનુસારી અપન ગુરુ હૈં, ઔર શ્રીમહાપ્રભુજીકે વચનાનુસારી અપન ઉપદેશ નહીં દે રહે હૈં. તો શ્રીમહાપ્રભુકે વચનાનુસારી અપન ગુરુ નહીં હૈ. યે બાત તો નિશ્ચિત થી ઔર હૈ.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – વો તો ચર્ચા બાદકી બાત હૈ. પર સવાલ ફિર ભી, મોકૂ તો, યહ લગ રહ્યો હૈ કે 'કિસી' ઔર 'ઐસે' શબ્દમેં અંતર તો હૈ હી. 'ઐસે' જો શબ્દ હૈ વો, 'ઈન' જો વિશેષણ હૈ વિશેષણસૂ યુક્ત પુરુષકો બોધ કરાવે હૈં. ઔર યદ્યપિ વિશેષણ તો આવેંગે હી ફિર ભી 'કિસી' સૂ કુછ જ્યાદા ક્ષેત્ર બઢ રહ્યો હૈ. ઔર વામેં ફિર કભી કોઈકૂ 'કિસી' કહ દિયો તો, કોઈ ભી; શ્રીમહાપ્રભુજીકી ભી જરૂરત નહીં હૈ ઐસો ભી કોઈ અર્થ લગા સકે હૈ ઐસી ભીતિ તો મોકૂ લગ રહી હૈ. યાસૂ મોકૂ યોં લગ રહ્યો હૈ કે 'કિસી' કે બદલે 'ઐસો' શબ્દ જ્યાદા અચ્છો હૈ. ભલે યદિ બહોત હી ગલત નહીં હોય તો ભી.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મોકૂ 'ઐસે' માનનેમેં કોઈ આપત્તિ નહીં હૈ. પર મોકૂ 'કિસી' મેં અભી તક દોષ નહીં લગ રહ્યો હૈ.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – પર જ્યાદા અચ્છો આપ માનો હો કે નહીં? કે દોનોકું એક સમાન માનો હો ?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – જો આપ દોષ નિકાલકે બતાઓ 'કિસી'મેં વો મૈં 'ઐસે'મેં નિકાલ દઉં.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – પર 'ઐસે'કો મતલબ તો ઐસે ગુણયુક્ત, ઐસે વિશેષણયુક્ત.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – બસ. ઐસે ગુણયુક્ત કિસી પુરુષકુ...

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – પર 'કિસી'કો મતલબ ફિર શ્રીમહાપ્રભુજીકૂ ભી છોડ્યો જા સકે હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – વો તો છૂટેંગે હી નહીં તત્ત્વજ્ઞ હોનેકે કારણ. તત્ત્વજ્ઞ; યદિ અપન દોનોં માનકે ચલ રહે હૈં કે શ્રીમહાપ્રભુજી હી તત્ત્વજ્ઞ હૈં તો અર્થાત્ નહીં છૂટેંગે.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – વો તો બાત સહી હૈ કે કેવલ એક હી શબ્દકો કે એક હી શ્લોકકો અર્થ સ્વતંત્રતયા નહીં કરનો ચાહિયે. પર કોઈ ભી યદિ ઐસો કરનો ચાહે તો વાકૂ ભી પૈર ધરવેકી જગા ન મિલે ઐસો યદિ અપન અર્થ કરેં તો જ્યાદા સંગત હૈ. ઐસો મોકૂ લગે હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મૈં એક સજેસ્ટ કરું કે યદિ આપકૂ સંતોષ હોતો હોવે તો મૈં 'ઐસો'

માનને તૈયાર હૂં.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – ના! ઐસી બાત નહીં હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – વૈસે મોકુ 'ઐસે'મેં ન કોઈ આપત્તિ ન 'કિસી'મેં મોકુ કોઈ ભય લગ રહ્યો હૈ.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – બરોબર.

ઉદ્‌ઘોષક– અભી પૂ.શ્રીકિશોરચંદ્રજી કાકાજી એવં પૂ.શ્રીશ્યામમનોહરજીકે બીચમેં જો ચર્ચા ચલી વા ચર્ચાકો સ્વારસ્ય શ્રોતાજનકૂ પ્રાપ્ત હોવે વાકે લિયે મૈં શ્રીકિશોરચંદ્રજીસૂ નિવેદન કર રહ્યો હૂં કે સંક્ષેપમેં સ્વારસ્ય દેવેકી કૃપા કરેં.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – 'કિસી' ઔર 'ઐસે' શબ્દકે સન્દર્ભમેં ચર્ચા ભઈ. શ્રીશ્યામબાવાકૂ 'કિસી' ઔર 'ઐસે' શબ્દમેં કોઈ અંતર નહીં લગ રહ્યો હૈ. યદ્યપિ મોકૂ લગ રહ્યો હૈ. ફિર ભી યદિ સબ યુક્તિ વગેરેકો વિચાર કરેં તો શ્યામબાવાકો અર્થ ભી ઈતનો હી યુક્ત હૈ, યે તો મૈં ભી માનું હું. ક્યોંકે વામેં જો ભી અર્થ કરેગો વાકૂ યે ખ્યાલ રખનો પડેગો કે યે વચન આચાર્યચરણકો વચન હૈ ઔર ઉનકે માર્ગકે જો દૂસરે આચાર્ય હૈં ઉનકે વચન હૈં ઉનકી સંગતિકે સાથહી યાકૂ લિયો જા સકે. ઓર તબ યદિ 'કિસી'મેં મૈંને જો આપત્તિ બતાઈ હૈ વો ભય નહીં રહેગો.

ઉદ્‌ઘોષક– તો યા સન્દર્ભમેં યાકે પૂર્વ આપને અસહમતિ બતાઈ થી વાકો હમ યોં સમજેં કે સહમતિ વ્યક્ત કર રહે હૈ?

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – અસહમતિ નહીં હૈ ફિર ભી મોકૂ 'ઐસો' શબ્દ જ્યાદા અચ્છો લગ રહ્યો હૈ.

ઉદ્‌ઘોષક– તો તટસ્થસમજનો? યા સન્દર્ભમેં આપકો...

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – અબ વો યાકી પરિભાષા ક્યા હૈ વો બતા દો તો મૈં બતાઉં કે મેરી ક્યા પરિસ્થિતિ હૈ.

ઉદ્‌ઘોષક– તો યોં સમજનો કે સહમતિ ભી હૈ ઔર અસહમતિ ભી હૈ!?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મૈં યામેં એક બાત કહનો ચાહૂંગો કે યે જો ચર્ચા હતી યાકો મેરી સમજસૂ કાકાજીકુ 'સમેરી' દેની ચહિતી હતી, વો યે સમેરી હતી કે યે 'કિસી' ઔર 'ઐસે' મૈં ક્યોં હમ વ્યર્થમેં ઉલજ ગયે–? ઔર આપકૂ ક્યોં ઉતનો પરેશાન કિયો 'કિસી' 'ઐસે'કી ચર્ચા કરકે. પર કાકાજીકે મનમેં જો ભીતિ હતી વો બહોત સ્પષ્ટ હૈ. ઈનને યા તરહકી ભીતિ પ્રગટ કરી કે યદિ 'ઐસે' શબ્દ રખ્યો ગયો તો ''કૃષ્ણસેવાપરં... આદરાત્.'' જો કૃષ્ણસેવાપર હોય, દંભાદિરહિત હોય, ભાગવત્‌તત્ત્વજ્ઞ હોય વાકૂ આદરસૂ ગુરુ તરીકે માનકે સેવા શુરુ કર દો. ઔર પુષ્ટિમાર્ગમેં વાકુ ગુરુ માન લો; ફિર ચાહે વો છગન–મગન–હરખાભાઈ–હરિભાઈ–ચીમનભાઈ–પોપટભાઈ કોઈ ભી હોય! તો મેરો ભી અભિપ્રાય વૈસો તો નહીં હતો–! પ્રસ્તુત વચનમેં વો બાત નહીં આ

રહી હૈ યે બાત મૈં જરૂર કહનો ચાહૂં હૂં. ક્યોંકે વો બાત શ્રીગુસાંઈજીકે સર્વોત્તમસ્તોત્રકે અંતર્ગત આ રહી હૈ. શ્રીમહાપ્રભુજીને જહાં યે નિયમ પ્રસ્થાપિત કિયો હૈ, સર્વનિર્ણયમેં, વહાં યાકો કહીં ઉલ્લેખ નહીં હૈ. ઔર શ્રીગોપીનાથજીને સાધનદીપિકામેં જબ યે નિયમકૂ પુનઃ પુનરાવૃત્ત કિયો, વહાં યા વિષયકો ઉલ્લેખ નહીં હૈ. પર યા વિષયકો ઉલ્લેખ આ રહ્યો હૈ સર્વોત્તમસ્તોત્રમેં. ઔર સર્વોત્તમસ્તોત્રસૂ યદિ ઈન વચનકો સમન્વય કરેં તો જો ભય કાકાજીને પ્રગટ કિયો કે કોઈ ભી બ્રહ્મસમ્બન્ધ દેને લગ જાયેગો. તો મૈં યોં સમજું હૂં કે સ્વરૂપયોગ્યતા; જૈસે કલ શ્રીહરિરાયજીને બહોત મજેદાર વો 'ફલમુખકી' ચર્ચા કરી, તો એક્ઝેક્ટલી યે વો સન્દર્ભ હૈ જહાં અપન યા પ્રશ્નકૂ સમજ સકેં; કે સ્વરૂપયોગ્યતા ઔર ફલમુખયોગ્યતા. તો હર ગોસ્વામી બાલક જો વલ્લભવંશજ હૈ વો સ્વરૂપતઃ યોગ્ય હૈ ગુરુ હોનેકેલિયે, પર વાકી ફલમુખયોગ્યતા બ્રહ્મસમ્બન્ધ દાનકી તભી આવે હૈ કે જબ વામેં કૃષ્ણસેવાપરતા હૈ, દંભાદિરહિતતા હૈ ઔર ભાગવત્તત્ત્વજ્ઞતા હૈ. અબ યે બાત સ્પષ્ટતઃ સમજ લેની ચાહિયે, યાકે પ્રતિફલનકે રૂપમેં, કે કૃષ્ણસેવાપરતા; વો જા તરહસૂ આચાર્યચરણકો ભાવાત્મક કૃષ્ણસ્વરૂપ હૈ વા ભાવાત્મક કૃષ્ણકી સેવાપરતા, આચાર્યચરણને કૃષ્ણસેવાકી જો પ્રણાલી બનાઈ વા પ્રણાલિકાકે અનુસાર કૃષ્ણસેવાપરતા દંભાદિરહિતતા... વો જો કુછ યહાં હતી. કલ ભી યહાં કુછ ચર્ચા ભઈ. ઔર દંભકો વિવેચન કરકે કોઈ ખાસ ફાયદા આપકૂ ભી નહીં હોયગો, હમકુ ભી નહીં હોયગો. હર વ્યક્તિ જાનેં દંભ કૈસો હોવે હૈ ક્યા હોવે હૈ. તો વામેં વિચાર કરનેસુ વ્યર્થકો સમય બરબાદ હો જાયેગો. ભાગવત્તત્ત્વજ્ઞતા. જો શ્રીઆચાર્યચરણને સુબોધિનીમેં ભાગવતકો સ્વરૂપ બતાયો, વા સ્વરૂપકૂ જાનેં વો ભાગવત્તત્ત્વજ્ઞતા. યે તીન ગુણનસૂ જા બખત વો વિશિષ્ટ હોવે હૈ. વા બખત વામે ફલમુખ યોગ્યતા આયેગી. અન્યથા વામે કેવલ સ્વરૂપ યોગ્યતા હૈ. યે મેરો અભિપ્રાય હૈ. કાકાજીકૂ કિતનો માન્ય હૈ યે મોકૂ પતા નહીં હૈ. પર, મૈં યા સન્દર્ભમેં ઈન સારે વચનનકો અર્થઘટન કર રહ્યો હૂં. તો જો ભીતિ હૈ વાકો મૈં નિરાકરણ યા અર્થમેં કર રહ્યો હૂં સ્વરૂપયોગ્યતાસુ. ઔર જો સ્વરૂપયોગ્ય હર વ્યક્તિ ફલમુખ યોગ્ય નહીં હોવે હૈ વાકો નિરાકરણ હો રહ્યો હૈ કૃષ્ણસેવાપરતાસુ. યાકો સારેકો ભાર યા તરહસુ પ્રતિફલિત હો રહ્યો હૈ ઐસી મેરી સમજ હૈ. બાકી તો યે બતાવેં.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી - ના, ઠીક હૈ. ફિર ભી 'કિસી' ઔર 'ઐસે' દોનોકૂં હટાકરકે વાકો ભાવાનુવાદ કિયો જાય કે 'ઐસે વિશિષ્ટ નરકુ ગુરુકે રૂપમેં ભજન કરે'' વો મૈં સબસુ અચ્છો ભાવાનુવાદ માનું હૂં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - યે ઈદં તૃતીયં હો ગયો હોં-! માને કાકાજી કહ રહે હૈં-'કિસી' ભી હટાઓ ઔર 'ઐસે' ભી હટાઓ જો વિવાદકે હેતુ હૈં. અચ્છા. હટા દો-! વામેં મોકૂ

કોઈ આપત્તિ નહીં હૈ. યે ઈતને વિશેષણસૂ વિશિષ્ટ ગુરુ હોનો ચાહિયે યે બાતમેં સહમતિ હૈ. અબ વો 'કિસી-ઐસે' કેવલ શબ્દકો ઝઘડા હૈ.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી - બરોબર હૈ.

ઉદ્ઘોષક - બહોત સુંદર ચર્ચા ભઈ. ઔર જો નિયમાવલી હૈ વાકે અંદર એક અનુચ્છેદ, હૈ, વાકે તહત ઉપસ્થિત કોઈકૂ ભી યા વિષયમેં કુછ જિજ્ઞાસ્ય હોય તો વાકો પ્રાવધાન હમને નિયમાવલીમેં રખ્યો હૈ. યા વિષયમેં કોઈ કુછ જિજ્ઞાસા વ્યક્ત કરનો ચાહે તો નિષ્કૃષ્ટ ભાવાર્થકે અંશમેં હી અપની જિજ્ઞાસા વ્યક્ત કરે. ઓર યાકે લિયે હમારે વોલેંટિયર્સ હૈં વે અપને હાથમેં પૈન-કાગજ લેકે આયેંગે વાપે આપ લિખકે અપની જિજ્ઞાસા વ્યક્ત કર સકો હો.

પ્રશ્નોત્તર

પ્રશ્ન : આપણા સમ્પ્રદાયમાં ગુરુ કોને માનવામાં આવે છે; શ્રીમહાપ્રભુજીને કે જે બ્રહ્મસમ્બન્ધ આપે તેને- ? અને જો આ ત્રણે યોગ્યતા; જે હમણાં આપે વાત કરી, દંભાદિરહિત ઈત્યાદિ, એનામાં જો ન હોય અથવા તો ત્રણમાંથી એક પણ ન હોય તો પણ આપેલ બ્રહ્મસમ્બન્ધ ફલોન્મુખ ન થાય. તો સ્વરૂપતઃ યોગ્યતાનો શું અર્થ? એનું સ્પષ્ટીકરણ મારે જોઈએ છે (-ગો.શ્રીદ્રુમિલકુમારજી-).

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - આપને જેટલા અભિનંદન આપું એટલા ઓછા. આવી રીતે આપણે નિખાલસ ચર્ચા કરીએ તો કેવો આનંદ આવે! હું સમજું છું કે વચનાવલીમાં શ્રીહરિરાયજીના 'સેવોપદેષ્ટા' જે શીર્ષક છે તેમાં આપ નિકાળીને જોશો તો... (સિદ્ધાન્તવચનાવલી) પૃષ્ઠ ૨૫માં સેવોપદેષ્ટા કોણ હોઈ શકે એ બધી બાબતમાં આનું નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે. પણ ખાસ કરીને આ બાબતમાં આપનો હું ધ્યાન દોરવા માગું છું કે ''ગુરુશ્ચ ભક્તિમાર્ગીય... ભવેન્મતિઃ'' આનો અનુવાદ આપ વાંચશો તો મને લાગે છે કે આપના પ્રશ્નનો મોટે ભાગે ખુલાસો થઈ જવો જોઈએ. છતાંય મારા વતી એટલી વાત હું કહી શકું, કે સ્વરૂપયોગ્યતા. તો જેમ માટીમાં સ્વરૂપયોગ્યતા છે કે પાણીને પોતાનામાં ધારણ કરી શકે, પણ માટીનું માટલું ન બને ત્યાં સુધી ન ધારણ કરી શકે. તેમજ લાકડામાં પણ સ્વરૂપયોગ્યતા છે કે ઘડાનું નિમિત્તકારણ બની શકે. પણ, કુંભારના ચકકા ઉપર ન ચઢી જાય ત્યાં સુધી એમાં ફલમુખયોગ્યતા નથી આવતી. દરેક જન્મેલો નાનો બાલક પિતા થવા માટે સ્વરૂપતઃ યોગ્ય છે. પણ યુવા થઈને પરણે નહીં ત્યાં સુધી તેનામાં ફલમુખયોગ્યતા ન આવે. એવી મારી મતિ છે.

પ્રશ્ન : ''દંભાદિરહિતં નરં''મેં 'નર'કો અર્થ ક્યા? (ગો.શ્રીરઘુનાથજી)

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - શ્રીમહાપ્રભુજીને જો ભી કુછ કહ્યો ''કૃષ્ણસેવાપરં વીક્ષ્યં

દંભાદિરહિતં નરં શ્રીભાગવતતત્ત્વજ્ઞં'' યે લક્ષણ હૈં. ઔર વામેંસૂ કોઈ ભી ડ્રોપ ક્યોં કરનો ચાહિયે? ઔર કુછ લોગ યે કહ રહે હૈં કે 'નરં'કો મતલબ 'મનુષ્યોનિમાં જન્મેલો.' તો 'મનુષ્યયોનિમાં જન્મેલો' અર્થ કરેં તો કોઈ ઘોડાકી યોનિમેં જન્મ્યો ભયો તો યોં ભી કોઈ ગુરુ નહીં બનેગો! તો નરસુ વ્યાવર્તન ક્યા હો રહ્યો હૈ યે હી સમજમેં નહીં આયગો. ઘોડાકી યોનિમેં જન્મ લેનેવાલો યદિ કભી આકે કોઈકુ બ્રહ્મસમ્બન્ધ દે દેતો હોય તો વાકે વ્યાવર્તનકે લિયે અપન 'નરં' વાપર દેં તો ઠીક બાત હૈ. પર ઘોડાકી યોનિમેં જન્મ લિયો ભયો કભી બ્રહ્મસમ્બન્ધ દેતો સુન્યો નહીં. હયગ્રીવ અવતાર હોય તો ચરણપે મસ્તક હૈં અપને! પર અન્યથા સુન્યો નહીં. તો જો ભી કુછ શ્રીમહાપ્રભુજીને કહી હૈ સો તો હૈ હી બાત. અબ આજકે યુગમેં ઐસી બાત કરનો 'મેલ શાઓનિઝમ' કહ્યો જાય હૈ. વો તો દુર્ભાગ્ય ઐસે હૈં હિન્દુસંસ્કૃતિકે, કે અપને યહાં હૈં હી 'મેલ શાઓનિસ્ટ' વાકો ઉપાય ક્યા! કન્ફેસ કરને તૈયાર હૂં.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – યાકુ દુર્ભાગ્ય માનનો ઐસો જરૂરી નહીં હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – આરોપ તો હર દુર્ભાગ્ય હી હોવે ન! (પ્રશ્ન પઢકે) ગુરુ કૌન? મહાપ્રભુજીકે... હાં હાં, વો તો શ્રીહરિરાયજીકે વચનસૂ યે બાત સ્પષ્ટ હો ગઈ હતી કે ગુરુ યદિ શ્રીમહાપ્રભુજીકે વચનાનુસાર હૈ તો વો ગુરુ હૈ ઔર શ્રીમહાપ્રભુજીકે વચનાનુસાર નહીં હૈ તો વો ગુરુ નહીં હૈ. તો યે તો બડી એક મિથ્યા ધારણા પ્રચલિત હો ગઈ હૈ કે અપન ગુરુદ્વાર હૈં, ગુરુ નહીં હૈ. ક્યોંકિ ગુરુદ્વાર ગોસ્વામિએં કેવલ ગુરુદ્વાર હોંય, ગુરુ નહીં હોય; તો ચરણસ્પર્શ નહીં દેને ચાહિયે, યે જો કાઠિયાવાડમેં પૈર દબા દેં હૈં મહારાજનકે વો પૈર નહીં દબાને ચાહિયે, નિષેધ હૈં. અધરામૃત નહીં લેનો ચહિયે વૈષ્ણવનકૂ, વો ભી નિષિદ્ધ હો જાય. તો યે સારે વ્યવહાર જબ ચલ રહે હૈં ઔર કેસરસ્નાનકે વ્યવહાર ચલ રહે હૈં. તો અપન ભી 'એમ' ગુરુ નહીં પણ 'ઓમ' ગુરુ છીએ યોં તો કહી હી રહે હૈં. તો જબ એમ નહીં ને ઓમ ગુરુ છીએ તો એમ પણ માની લ્યોને યાર! શા માટે નથી માનતા? ખાલી વામેં ફરક ઇતનો પડ જાય હૈ કિ વો ગુરુદ્વાર, મહાપ્રભુજીપે, કહનેસુ ''દાઈનો ઘોડો રમતો જમતો છૂટ્ટો હો જાય''; કિ હમારે ઉપર લક્ષણ ઘટે કે નહીં ઘટે, ''બાલક સબ બ્રહ્મ જાનિયે'', ''નન્દઘેર આનંદ ભયો જય કનૈયાલાલકી.'' ''અજિરપંક ગુલફન ચઢિ આયે!'' વાકે અલાવા કોઈ લાભ નહીં હૈ યામેં.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – સ્વતંત્ર ગુરુત્વ નહીં હૈ. ઇતનો તો

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં, સ્વતંત્ર તો હો હી નહીં સકેગો! સ્વતંત્ર ગુરુત્વ તો હોયગો નહીં. અપનો ગુરુત્વ; જૈસે જીવ જો હૈ વો બ્રહ્મકો અંશ હૈ સો જીવકી 'અહં બ્રહ્માસ્મિ'; મેરેકુ સબ કહેંવે ન! મેરેકુ અહં બ્રહ્માસ્મિકો ભાવ હો ગયો હૈ. સો તો ''સર્વં ખલુ ઇદં બ્રહ્મ'' કે તહત 'અહં બ્રહ્માસ્મિ' કો ભાવ હૈ. તો મૈં હૃદયસૂ માનું કે અપન સબ બ્રહ્મ હૈં કરકે મૈં

ભી બ્રહ્મ હૂં. અંશી બ્રહ્મ નહીં, અંશ બ્રહ્મ હૂં.

ઉદ્‌ઘોષક – દાદાસુ નિવેદન હૈ કિ કૃપયા વ્યક્તિગત...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં યે તો મેરી વ્યક્તિકી બાત કહ રહ્યો હું.

ઉદ્‌ઘોષક – ફિર ભી વ્યક્તિગત સ્વરૂપ ન દેનેકી કૃપા કરેં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, મૈં અપની વ્યક્તિગત... કોઈપે આરોપ નહીં લગા રહ્યો હૂં. યે તો વો અહં બ્રહ્માસ્મિ તત્ત્વકો અપનો... ''સર્વં ખલુ ઇદં બ્રહ્મ'' મેં અપન 'અહં બ્રહ્માસ્મિ' જો કહે હૈં તો વસ્તુતઃ અપન બ્રહ્મ હૈં. અપનેકુ સમજનો ચાહિયે કે અપન બ્રહ્મ હૈં બ્રહ્માંશ હોનેકે અર્થમેં; અંશી બ્રહ્મ હોનેકે અર્થમેં અપન બ્રહ્મ નહીં હૈં. ઐસે અપન ગુરુ હૈ મહાપ્રભુજીકે ગુરુત્વકે અંશકુ ધારણ કરનેકે અર્થમેં. અંશી ગુરુત્વ અપનેમેં નહીં હૈ. યે બાત મૈં કહ રહ્યો હૂં.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – બહોત સુંદર બાત કહી.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – (એક પ્રશ્નકે ઉત્તરમેં) હાં યે... ગુરુદ્વારભૂતકો મતલબ; અંશી ગુરુકે અપન દ્વાર હૈં યે હી મતલબ હૈ. અપન દ્વારભૂત હી હૈં ક્યોંકે એક બાત સ્પષ્ટ સમજની ચાહિયે, કે જો મકાનકો દ્વાર હૈ વો મકાનકો હિસ્સા, અંશ તો હૈ હી ન! ઓર જો મકાનકો અંશ નહીં હોય ઐસો દ્વાર આપકૂ મકાનમે પહોંચાયગો કે જંગલમેં પહોંચાયગો વાકી ગૈરંટી ક્યા? તો જો અપનકી દ્વારભૂતતા હૈ વો અંશીકી દ્વારભૂતતા હૈ. સો અંશતઃ અપન ભી વા મકાનકે અંશ હૈ સો અંશતઃ અપન ગુરુ હૈ હી; દ્વારભૂતતાસૂ ગુરુત્વ નિરાકૃત નહીં હો રહ્યો હૈ. ઐસી મેરી સમજ હૈ.

ઉદ્‌ઘોષક– અબ પૂ.શ્રીકનુકાકાજીકે બીચમેં ઔર શ્રીશ્યામમનોહરજીકે બીચમેં યા સન્દર્ભકી જો ચર્ચા ભઈ વા સન્દર્ભકિ જો પ્રશ્ન આયે વો યહીં હમ સમાપ્ત કરેં હૈં ઔર આગે ચર્ચા જારી રખવેકેલિયે નિવેદન કરેં હૈં.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – દૂસરો 'ગ' પૃષ્ઠ ૧૦. શીર્ષક સેવાસ્વરૂપ. યામેં ''સ્વમાર્ગીય... ચ'' યાકો જો ભાવાનુવાદ હૈ વામેં ''નામગ્રહણ કરકે શરણદીક્ષા લેકર;'' તો એસો લગે હૈ કે જૈસે દો પ્રકારકી દીક્ષા હોય. તો યે થોડી જિજ્ઞાસા હૈ કે સામાન્યતઃ તો શરણમંત્રકી દીક્ષા ઔર બ્રહ્મસમ્બન્ધ દીક્ષા. તો યે કોઈ તીસરી દીક્ષા હોય ઐસો લગ રહ્યો હૈ. યાકો સ્પષ્ટીકરણ ચાહૂં હૂં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – કલ તો કુછ શાયદ આપકી આપત્તિ હતી ઐસો સમજનેમેં આયો. પર મૈં ખુલાસાકે રૂપમેં યે કહનો ચાહૂંગો કે યાકો ભાવાનુવાદ કરતે સમય મેરે સામને દો સમસ્યા હતી. એક તો યે ''ગૃહીત્વા ગત્વા ઔર સમર્પ્ય'' ઐસે તીન કત્વા વાપરે હૈં. તો જબ તીન કત્વા વાપરેં હૈ તો કુછ ન કુછ લફડા હૈં યામેં. ઓર વા લફડાકુ મૈને સોચ્યો કિ ક્યા કરનો? ઔર જો મૂલ મુદ્રિત પુસ્તક હૈ વામેં ''ગૃહીત્વાનામશરણં'' હૈ. મૈંને સોચે સમજે બિના ફર્સ્ટ ડ્રાફ્ટમેં ઐસો અનુવાદ કિયો કે ''નામ શરણ ગ્રહણકર.'' ફિર

મૈંને કહી 'ગત્વા' ક્યા? ઔર 'ગત્વા શરણં' તો લફડા, 'સર્વં સમર્પ્ય' તો લફડા! ફિર કુછ ઐસી બુદ્ધિ સુજીકે પ્રાચીનકાલમેં જિતને ભી વૈષ્ણવ સમ્પ્રદાય હતે ઉનમેં એક મર્યાદા હતી કે જો ભી વ્યક્તિ વૈષ્ણવ સમ્પ્રદાયમેં દીક્ષિત હોવે વાકુ નામ દિયો જાતો હતો. જૈસે બાદલાકો બાદરાયણદાસ કર દેતે યા કોઈકો કૃષ્ણદાસ કર દેતે, કોઈકો અચ્યુતદાસ કર દેતે. તો નામ દિયો જાતો હતો. યોં તાંત્રિકી વૈષ્ણવ પ્રક્રિયા હતી ઔર જાકૂ શ્રીમહાપ્રભુજી નિરંતર અપનાતે થે. વાર્તા યદિ પ્રમાણ હોય તો; અપ્રમાણ હોય તો કથા દૂસરી જાય. તો મૈંને યે સોચ્યો કે શાયદ 'ગૃહીત્વા નામ' નામ કોઈ વૈષ્ણવ નામ ગ્રહણ કરકે. ફિર 'શરણં ગત્વા' પ્રપત્તિકી દીક્ષા લેકે ઔર 'સર્વં સમર્પ્ય ચ' બ્રહ્મસમ્બન્ધ દીક્ષા લેકર ઐસો અર્થ કર લેનો ચાહિયે.

અથવા એક બાત યે ભી પ્રતિત ભઈ વાકે બાદકે ''ઉપદેશવિષયકશંકા-નિરાસવાદ''મેં શ્રીપુરુષોત્તમજી ઐસે આજ્ઞા કરેં હૈં કે અષ્ટાક્ષર મંત્રમેં મંત્રત્વ 'કૃષ્ણ' યે ''કૃષ્ણેતિ દ્વયક્ષરં નામ.'' તો 'ગૃહીત્વા નામ' ''નામ કૃષ્ણેતિ દ્વયક્ષરં નામ ગૃહીત્વા''. ઔર યે શરણ જો હૈ; 'શરણં મમ', યે મંત્ર નહીં હૈ. યે તો પ્રતિજ્ઞા હૈ ઐસે વો કહ રહે હૈં. તો 'શરણં ગત્વા'. જૈસે પંચાક્ષર મંત્ર હૈ, ઔર નિવેદન ગદ્ય જો હૈ વો વાકો વિવરણ હૈ, પ્રતિજ્ઞાત્મક. તો મૈંને સોચ્યો કિ વા તરહસૂ કરું. અબ દો મેંસુ કૌનસી તરહસૂ કરનો; મૈં ખુદ દિગ્ભ્રમિત હો ગયો. મૈંને કહી જૈસો હૈ વૈસો પ્રસ્તુત કર દો. સો મૈંને યહાં યે અર્થ કર દિયો કિ ''નામદીક્ષા ગ્રહણ કરકે, શરણદીક્ષા લેકર ઔર સબ કુછ સમર્પિત કરકે.'' ''મક્ષિકાસ્થાને મક્ષિકા''! અબ વામેં ''વિમૃશ્યૈતદશેષેણ યથેચ્છસિ તથા કુરુ!'' અબ યામેં ક્યા આશય હૈ હરિરાયજીકો? સચ બાત હૈ કે મોકુ ભી સ્પષ્ટ સમજમેં નહીં આ રહ્યો હૈ. સો ''મક્ષિકાસ્થાને મક્ષિકા'' કરી છે. અબ ભાવ સ્પષ્ટ નહીં ભયો પર વચનકી મર્યાદાસૂ ઈતનો સ્પષ્ટ લગ રહ્યો હૈ કિ તીન કત્વા વાપરે હૈં મતલબ કુછ ન કુછ ચીજ તીન હોની ચાહિયે. વાસુ જ્યાદા મૈં ભી યામેં બહોત સ્પષ્ટ નહીં હૂં ક્યોંકે મૈં જાનું નહીં તો કહૂ કૈસે યા વિષયમેં? કોઈ વ્યાખ્યા યાપે ઉપલબ્ધ નહીં હૈ. ઔર કત્વા તીન સ્પષ્ટ હૈ યામેં તો કોઈ સંદેહ આપકૂ ભી નહીં હોયગો શાયદ.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – તો યાકૂ ઐસે હી છોડ દેનો ચાહિયે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ઔર કોઈ કુછ સ્પષ્ટ નિર્દેશ કરે તો બહોત ઉપકાર હો જાયેગો યા પરિસ્થિતિમેં. બાકી મેરેકૂ તો દો સંભાવના લગ રહી હૈ કે નામ ગ્રહણ મતલબ જૈસે શ્રીમહાપ્રભુજી નામ દે દેતે થે વો નામ, અથવા કૃષ્ણેતિ દ્વયક્ષરં નામ ગૃહીત્વા. પર પ્રિફરેબ્લીમેં યોં પસંદ કરું, ક્યોંકે અબ અપને યહાં સમ્પ્રદાયમેં યે પરંપરા નહીં રહી નામ પ્રદાન કરનેકી અનુયાયી જનકુ; ખાલી અષ્ટાક્ષર પ્રદાન કરવેકી રહી. કરકે યે બાત સુનનેમેં ભી અબ સબકુ આશ્ચર્યજનક લગેગો કે યે ક્યા ભયો. પર હરેકૃષ્ણવાલેનકે યહાં અભી ભી યે પ્રક્રિયા મૌજુદ હૈ કિ કોઈકો અચ્યુતાનંદ કર દે, કોઈકો ગિરીશાનંદ કર

દેં, કોઈકો ગિરિજાનંદ કર દેં વિવિધ-વિવિધ નામ દેતે હી રહેં સબકુ વો. તો વો પ્રક્રિયા શાયદ જ્યાદા પ્રિફરેબલ હોની ચાહિયે, ક્યોંકિ શ્રીઆચાર્યચરણકી વાર્તાનમેં વો પ્રક્રિયા મિલે હૈ.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી - તો-તો વા હિસાબસુ યે હી અર્થ જ્યાદા અચ્છો હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - મોકુ ભી ઐસો લગે હૈ.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી - મતલબ વાકુ ભી એક જાતકી દીક્ષા માને હૈં?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - વો દીક્ષાકો અંગ હતો. વૈષ્ણવી જિતની ભી દીક્ષાએં હતી વામેં નામદાન કરનો વાકુ વો અંગ હતો. ઈન સાલનમેં અપનનેં છોડ દી હૈ વો પ્રક્રિયા, સો અપને યહાં રહી નહીં હૈ વો. ચીમનભાઈકો ચીમનભાઈ હી રહવે દેં હૈં; ચરણારવિંદદાસ નામ નહીં કરે હૈં. આશા હૈ આપકૂ...

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી - મોકૂ ભી યે હી જ્યાદા અચ્છો લગે હૈ.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી - (પૃષ્ઠ ૧૧, સેવાસ્વરૂપ,૨/ઘ). યામેં જો શ્રીહરિરાયજીકો સ્વરૂપતાત્પર્યનિર્ણય હૈ, વાકે જો વચન હૈં ''યસ્તુ સ્વમાર્ગીય... જ્ઞાનાભાવવાન્.'' તો યામેં જાકૂ જ્ઞાનકો અભાવ હૈ ઔર જો શ્રદ્ધાસુ સેવા કર રહ્યો હૈ, તો વાકી ક્યા ગતિ હોયગી યા વાકો કૈસે પ્રાપ્તિ હોયગી વગેરે, વાકે બારેમેં ''લોકાર્થી... કૃષ્ણં'' યે બાત કહ રહે હૈં. ઔર વાકો ફલ બતાયો કે ''તદા સર્વથા કિલષ્ટો ભવતિ.'' અર્થાત્. આપને યાકો તાત્પર્ય કિયો હૈ કે ''જિસે સ્વમાર્ગીય સેવા સ્વરૂપકા જ્ઞાન ન હો ઐસા વ્યક્તિ જબ ઈસ માર્ગકી 'થોથી' રૂઢિકે અનુસાર '' તો યામેં એક તો જો 'થોથી' હૈ ન, વામેં મોકૂ આપત્તિ હૈ. વાકે બદલે માત્ર 'રૂઢિ' હોય. મતલબ યામેં જો 'થોથી' રૂઢિ હૈ. તો થોથીકો મતલબ તો સારહીન; જહાં તક મૈં વાકો અર્થ સમજતો હોઉં. તો વાકે બદલે 'માત્ર' શબ્દ જ્યાદા અચ્છો હૈ; કેવલ 'રૂઢિ'. સર્વથા સારહીન રૂઢિ ઐસો કહનો...! ઔર યામેં હૈ ભી નહીં! ''માર્ગરીત્યા... કથંચિત્.'' 'યથાકથંચિત્' કો મતલબ કેવલ, જિસ તરહ ભી. ગુજરાતીમેં તો બરોબર હૈ ''જ્યારે માર્ગની ફક્ત રૂઢિ મુજબ.'' પર હિન્દીમેં જો 'થોથી' શબ્દ હૈ વો જરા અરુચિકર, થોડો ખટકે ઐસો લગે હૈ. એક આપત્તિ યે. ઔર દૂસરી આપત્તિ; કે ઐસો જો વ્યક્તિ હૈ ''લોકાર્થીચેત્... સર્વથા.'' તો વામેં શ્રીહરિરાયજીને યોં લિખ્યો હૈ કે ''તદા સર્વથા... ભજનત્યાગઃ.'' ઔર વાકો અર્થ ''ઐસી સ્થિતિમેં ભજન છોડ દેના ચાહિયે'' યે યાકે ભાવાર્થમેં હૈ. ગુજરાતીમેં ભી ''ત્યારે ભજન છોડી દેવું જોઈએ.'' યાકો અર્થ ઐસો લગે કે શ્રીમહાપ્રભુજી આજ્ઞા કર રહે હૈં કે ભજનકુ છોડ દો. યહાં મૈં યે કહનો ચાહૂં કે યાકે આગે જો ''કિલષ્ટોપિ... સર્વથા'' વાકુ ભી શ્રીહરિરાયજીને યા હી સન્દર્ભમેં લિયો હૈ. તો વામેં 'લોકાર્થીચેત્' ઓર 'કિલષ્ટોપિ' વો દોનોં એકાધિકારક હૈં ઐસી વ્યાખ્યા શ્રીહરિરાયજીને કી હૈ. અર્થાત્ જો લોકાર્થીહોકે ભી સેવા કરે હૈં વો કિલષ્ટ હોવે હૈં. ઔર કલેશ પ્રાપ્ત કરવે પર

ભી યદિ વો સેવા નહીં છોડે હૈ તો વાકે લોકકો નાશ હોવે હૈ ઐસો અર્થ શ્રીહરિરાયજી માન રહે હૈં. યદિ જબ ઐસો અર્થ માન રહે હૈં તબ વા સન્દર્ભમેં ભજનત્યાગકી આજ્ઞા હૈ ઐસો માનનો સન્દર્ભસૂ બૈઠે નહીં હૈ. (શ્રીહરિરાયવાઙ્મુક્તાવલીકી પુસ્તક મંગાઈ ગઈ વા સમયકે દરમ્યાનકી ચર્ચા.)

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – થોડી 'થોથી'કી ચર્ચા કર લેવેં.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – હાં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – "યસ્તુ ...કરોતિ" સ્વમાર્ગીય સેવાકો જાકુ જ્ઞાન નહીં હૈ, સ્વમાર્ગીય સ્વરૂપકો જ્ઞાન નહીં હૈ; અથવા સ્વમાર્ગીય જો સેવા વાકે સ્વરૂપકો જ્ઞાન નહીં હૈ ઐસો વ્યક્તિ માર્ગકી રીતિસુ શ્રદ્ધાસુ યથાકથંચિત્ કૈસે ભી સ્વરૂપસેવા કરતો હોય, "તત્ સેવાયાઃ કેવલ ભૌતિકત્વાત્ 'લોકાર્થીચેત્ કૃષ્ણમ્'..." તો કેવલ ભૌતિકી સેવા; મતલબ ઐસી સેવા જામેં આધ્યાત્મિકતા નહીં રહ ગઈ ઔર આધિદૈવિકતા નહીં રહ ગઈ. વા ભાવકુ સ્પષ્ટ કરવેકેલિયે મૈંને 'થોથી' શબ્દ વાપર્યો હૈ. ઔર 'થોથી' શબ્દ, મૈં યે તો કબૂલ કરુંગો કે મૂલવચનકે કૌનસે શબ્દસૂ નિકલ રહ્યો હૈ વો તો શબ્દ તો નહીં હૈ મેરે પાસ. પર સબ મિલાકે દેખેં તો મોકૂ ઐસો લગ રહ્યો હૈ કે જબ સેવાસ્વરૂપકો જ્ઞાન નહીં હૈ; માને સેવાકો જ્ઞાન નહીં, સ્વરૂપકો જ્ઞાન નહીં; સેવ્યસ્વરૂપકો જ્ઞાન નહીં; અથવા સેવાકે સ્વરૂપકો જ્ઞાન નહીં. ઔર માર્ગકી રીતિસૂ સેવા કર રહ્યો હૈ. ઔર વો સેવા ભી ફિર શ્રદ્ધયા કરતે ભયે ભી યથાકથંચિત્ સ્વરૂપસેવા કર રહ્યો હૈ. યથાકથંચિત્ માને જૈસે-તૈસે કર દેનો. તો વો એક કોઈ થોથી રૂઢિ. જૈસે અપનકૂ કોઈને બતા દિયાકે ફુલમંડલી કરની ઠાકુરજીકી. ઔર વો ફુલમંડલીકે ફૂલ જનતાકે તરફ ઔર ઠંઠુલ ઠાકુરજીકે તરફ! તો મોકુ વામેં થોથોપન લગે હૈ. યા લિયે મૈં થોથી રૂઢિ કહ રહ્યો હૂં. અબ હૈ કે નહીં થોથી રૂઢિ? યે શબ્દમેં તો શાયદ મુશ્કિલ હૈ મેરેકુ ભી કહ પાનો.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – આજ અપન કર રહે હૈં ઐસો. પર પહલે ઐસો કરતે હોંગે ફૂલમંડલી ઐસો અર્થ તો નહીં નિકલે હૈં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, યામેં તો શાયદ અપને હી લક્ષણ પરિણત હો રહે હૈ ઐસો લગે હૈં, ઐસો મોકૂ લગ રહ્યો હૈ. હોયગો વા બખત ભી ઐસો. યા ઉનને ભવિષ્ય ભાખ્યો હોયગો! યા ક્યા હૈ પતા નહીં. પર જા તરહકી યામેં સિચ્યુએશન દીખ રહી હૈ વામેં કુછ ઐસો લગ રહ્યો હૈ. મૈંને સિર્ફ વા આશયકુ પ્રકટ કરવેકે લિયે 'થોથી' શબ્દ રખ્યો હૈ. વાકે ગલત હોનેકી, નિર્મલ હોનેકી સંભાવનાકૂ મૈં ઈન્કાર નહીં કરું. પર...

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – પર 'માર્ગરીત્યા' યે શબ્દ હૈ ન! તો માર્ગકી રીતિ તો ઐસી હૈ નહીં!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – માને માર્ગકી રીતિ. જબ સેવ્યકો જ્ઞાન હોય, જાકૂ સેવાકો જ્ઞાન હોય તબ તો વો રીતિ થોથી નહીં રહ ગઈ, રૂઢિ આપકી. પર જૈસે કઈ બાતેં ઐસી હૈં કે જા સ્થિતિમેં અપન યોં કહ રહે હૈં કે મહાપ્રભુજીકે સિદ્ધાન્ત વિપરીત જા રહે હૈં તો જાને

દો પર હમારી પરંપરા તો યે હૈં. તો જો વખત મૂલાચાર્યકે વચનસૂ પરંપરા પ્રબલ હો રહી હૈ તો મૈં વાકૂ થોથી કહનો ચાહ રહ્યો હૂં.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – પર શ્રીહરિરાયજી ફિર વાકૂ 'માર્ગરીતિ' શબ્દસૂ તો બોધ નહીં કરાવે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ક્યોંકે રીતિકો મતલબ ક્યા? રીતિકો મતલબ જાન નહીં રહ્યો હૈ. સેવ્યકૂ નહીં જાન રહ્યો હૈ, સેવાકૂ નહીં જાન રહ્યો હૈ. ઔર રીતિસૂ કર રહ્યો હૈ સેવા રૂઢિકે નામપે.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – જૈસે ભોગ ધરનો, જગાને તો જગાને. યે સબ પ્રકાર હૈં યોં?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તો જગાને તો જગાને મગર વો જગાનો ક્યોં યે પતા નહીં હૈ. અબ જૈસે એક સામાન્ય બાત બતાઉં આજકી તારીખમેં બહોતનકૂ યે ધારણા હૈં કે ઠાકુરજીકો જો નેગ બંધ ગયો વો અપને પાસ પૈસા નહીં હૈ તો ગામસુ માંગકે ધરનો ચાહિયે, ક્યોંકે નેગ બંધ્યો ભયો હૈ; નેગ ઘટાનો કૈસે? તો યે તો સ્પષ્ટ કહ્યો ગયો હતો કે ''અકિલષ્ટં સમર્પયેત્.'' અકિલષ્ટં સમર્પયેત્ તો કિલષ્ટ ક્યોં સમર્પિત કિયો જા રહ્યો હૈ? અબ યોં કહેતો આરગ્યુમેન્ટ આવે કે વો તો ઐસો હૈ કે પરંપરા હૈ. પરંપરાકે વિરુદ્ધ બોલનેવાલે કૌન તુમ? તો પરંપરા ઐસી કૈસી પરંપરા કે જો જડમેં નહીં હતી, મૂલમેં નહીં હતી, વો તૂલમેં કહાંસુ આ ગઈ પરંપરા? વો થોથી રૂઢિ હૈ!

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – તો-તો ઠીક હૈ. તો-તો ઠીક હૈ 'થોથી' શબ્દ તો. સંતોષ. મતલબ સારહીન હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ઔર દૂસરી બાત કે ભજનત્યાગ. હાં વો આપ બતા દો તો મૈં દેખ લઉંગો જરૂર. ઔર ભજનત્યાગ-ભજન છૂટ જાય હૈ યા છોડ દેનો ચાહિયે? તો આપ વચન દિખાઓ તો મૈં ફિર વિચાર કર સકૂ. વૈસે મૈંને યે અર્થ ક્યોં લિયો વાકો કારણ મૈં યે સમજુ હૂં કે ''ગૃહસ્થાનામપિ... વિગ્રહકર્ષિતાનિ.'' (સર્વનિર્ણય ૨૪૭ સપ્રકાશ)મેં યાકો ભાવાનુવાદ કર દઉં, કે ગૃહસ્થકૂ જો સેવાકો વિધાન કિયો હૈ વાકૂ ભી સેવાકી પ્રણાલીમેં પાંચ પ્રકારકે દોષ યદિ હોતે હોંય તો પર્યટન શ્રેષ્ઠ હૈ, સેવા શ્રેષ્ઠ નહીં હૈ. ઔર વો પાંચ દોષ કૌન-કૌનસે, કે વિક્ષેપ-અશક્તિ-પ્રતિબંધ-અત્યાગ્રહપ્રવેશ, ઔર પરપીડા જા સેવાસુ હોતી હોય. ઓર વિક્ષેપકી વ્યાખ્યા કરતે ભયે આચાર્યચરણ આજ્ઞા કરેં હૈં ''સ્વતઃપ્રવૃત્તિરહિતાનિ ઈન્દ્રિયાણિ'' જબ ઈન્દ્રિયનકી સ્વતઃ પ્રવૃત્તિ ભગવાનકે તરફ નહીં હો રહી હૈ ઔર ભગવાનમેં વાકુ લગાયો જા રહ્યો હૈ, ઈન્દ્રિયકૂ, તો વિક્ષેપ પૈદા હોયગો. ઔર ''સ્વસ્ય વા... ન સ્મરતિ'' ઔર ઐસો જડ આગ્રહ લેકે બેઠ જાય કે સારી બાતેં યાદ રખે ઔર ઠાકુરજીકુ હી ભૂલ જાય! સેવાકે સારે નિયમ યાદ રખે જડતાસૂ ઔર કૌનકી સેવા? વો ભૂલ જાય! તો વા સ્થિતિમેં શ્રીઆચાર્યજી આજ્ઞા કર રહે હૈં ''તત્ર પૂજા ત્યક્તવ્યા;'' સ્પષ્ટ વિધાન કર રહે હૈં. તો મૈં યે સોચ રહ્યો હૂં કે યે હી સ્થિતિ યહાં ભી ઉત્પન્ન હો રહી હૈ કે ''લોકાર્થી... સર્વથા'' સર્વથા કિલષ્ટ હો રહ્યો

હૈ. સર્વથા કિલષ્ટ હો રહ્યો હૈ કો મતલબ? કે વિક્ષેપ હો રહ્યો હૈ વાકૂ. ઔર વિક્ષેપ કાયમ રહ રહ્યો હૈ તો તદા ત્યક્તવ્યા. યદિ વિક્ષેપ કાયમ નહીં રહ રહ્યો હૈ; ઔર આપ વચન દિખાઓગે તો ફિર મૈં ઔર વિચાર કર પાઉંગો સ્પષ્ટતયા, પર સમ્ભાવના ઐસી લગ રહી હૈ મોકૂ, કિ યદિ વિક્ષેપ નહીં હો રહ્યો હૈ ઔર સેવા ચાલુ રહ જાય હૈ તો ''કિલષ્ટોપિ... સર્વથા.'' વા સ્થિતિમેં સેવા ન ત્યક્તવ્યા. મગર વિક્ષેપ ચાલૂ રહ રહ્યો હૈ તદા સેવા ત્યક્તવ્યા. મૈં વાકૂ લેકે કહ રહ્યો હૂં કિ છોડ દેનો ચાહિયે.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – નહીં વહાં તો... સેવાત્યાગકો વિધાન નહીં હૈ કોઈ જગહ ઐસો નહીં હૈ, પર યહાં સેવાત્યાગકો વિધાન નહીં હૈ ઐસો લગ રહ્યો હૈ. ક્યોંકે દોનોં હી એકાધિકાર હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ક્યોંકે જા અધિકારીકો યહાં ઉલ્લેખ કિયો જા રહ્યો હૈ વા અધિકારીકેલિયે શ્રીગુસાંઈજી ક્યા કહ રહે હૈં વો યદિ અપન દેખ લેં તો મોકૂ લગે કે સારી બાતકો ખુલાસા હો સકે.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – પહલે શ્રીહરિરાયજીકુ દેખનો કે પીછે? ક્યોંકે યે વ્યાખ્યાસૂ ઉદ્‌ધૃત હૈ ન વહાં!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં. જરૂર.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – યે આપ દેખો તો (–પુસ્તકમેંસુ વા અંશકૂ દિખાયો–).

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મૈં નહીં સમજું હૂં કે મેરી બાતમેં કોઈ ગડબડ હો રહી હૈ.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – મેરી આપત્તિ યે હૈ કે જબ ભજનત્યાગકો વિધાન હૈ તો વાકૂ ફિર કહ દી તુમ સેવા હી છોડ દો! ફિર સેવા વાકૂ કરવેકો પ્રશ્ન હી નહીં આયેગો! તો વાકે લિયે કોઈ વિકલ્પ બતાનો કોઈ જરૂરી નહીં રહ જાય હૈ. જાકૂ ઉપદેશ દે દિયો કે સેવા હી છોડ દો તુમ. ફિર તુમ સેવા કર રહે હો તો સવાલ હી નહીં આવે ન!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – યે સિદ્ધાન્તમુક્તાવલી મૈં સમજું યહાં અપન ઘટકશ્રુતિ તરીકે વચન અપન લેં તો ખુલાસા કરેગો.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – હાં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ''લોકાર્થી... સર્વથા''કી ટીકામેં શ્રીપુરુષોત્તમજી તીન અધિકારી બતા રહે હૈં ''સંસારીત્યસ્ય... ઉક્તમિતિ''મેં યાકો ભાવાનુવાદ કર રહ્યો હૂં; કે ''લોકાર્થી... સર્વથા'' યાકી વ્યાખ્યામેં શ્રીગુસાંઈજી જો આજ્ઞા કરેં હૈં ''યસ્તુ... ઇતિ જ્ઞેયં'' મતલબ જો પ્રપઞ્ચાસક્ત જીવ હૈ ઔર ગુરુપદેશમાત્રસુ ભજનસુ સંસારસુ નિવૃત્ત હો જાયેગો ઐસી ભજનકી સંસારનિવૃત્તિહેતુ તાકૂ જાનકે ભજન કર રહ્યો હૈ પર સ્વયં બ્રહ્મભાવસંપત્તિ જાકૂ નહીં હૈ તો વાકે ભીતર પુરુષોત્તમકો આવિર્ભાવ નહીં હોયગો. તો ગંગાકો ભક્ત ગંગાસૂ દૂર જૈસે ગંગાજીકો ભજન કરતો હોય તો વાકૂ ગંગાતટસૂ દૂર રહનેવાલેકૂ ગંગાજલ મિલેગો નહીં ઐસે યે કૃષ્ણકે સમીપ નહીં પહોંચ પાયો હૈ, કરકે યાકૂ સેવામેં કૃષ્ણ મિલેગો નહીં કરકે વો દુઃખી હો રહ્યો હૈ. ઔર યે

ભક્તિમાર્ગસ્થસાક્ષાત સ્વરૂપસમ્બન્ધી જો અર્થ હૈ વો નહીં મિલનેકે કારણ વાકૂ જો અર્થ મિલેગો; ક્યોંકે પ્રપઞ્ચાસક્ત હોનેકે કારણ વો કૃષ્ણભજનકૂ ભી અપની લૌકિક કામનાકી પૂર્તિમેં વાપર રહ્યો હૈ, તો કૃષ્ણસૂ દૂર ફિંક જાયેગો. તો વાકૂ જો અર્થ મિલ રહ્યો હૈ વો ભજનોપયોગી અર્થ નહીં મિલ રહ્યો હૈ; ભજનપ્રતિબંધક અર્થ મિલ રહ્યો હૈ. સાક્ષાત્ સ્વરૂપસમ્બન્ધી જો અર્થ હૈ વાકી અપેક્ષામેં વાકૂ વો અર્થ નહીં મિલ રહ્યો હૈ ઔર ફિર વો ક્લેશ વાકો બઢતો ચલ્યો જાયેગો. યે બાત શ્રીગુસાંઈજી કહ રહે હૈં.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – યાકો મોકૂ અર્થ લગ રહ્યો હૈ કે વો સંસારાસક્ત હૈ, પર ભક્તિમાર્ગસ્થહૈ તો વાકૂ અપેક્ષા તો પુરુષોત્તમસમ્બન્ધીની હી હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એક મિનિટ કાકાજી, મૈં અપની બાત સ્પષ્ટ કર દઉં તો ઠીક રહેગો.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – હાં ભલે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ''તથાપિ... પ્રભોઃ'' અચ્છા, યાકે બાદ દૂસરી બાત કહ રહે હૈં કે વાકે બાદ ભી વો ભજન નહીં છોડ રહ્યો હૈ ક્યોંકે પ્રભુને વાકો અંગીકાર કર રખ્યો હૈ. બડી મજેદાર સ્થિતિ હૈ કે જીવ પ્રપઞ્ચાસક્ત હૈ ઔર પ્રભુ વાકૂ છોડના નહીં ચાહ રહ્યો હૈ! માનેં પ્રભુ જીવાસક્ત હૈ ઔર જીવ પ્રપઞ્ચાસક્ત હૈ ''યાન્ ચિંતયામિ સતતં મયિ સા વિરક્તા સાપ્યન્યમિચ્છતિ'' ઐસો કુછ દુષ્ચક્ર હૈ. તો વા સ્થિતિમેં 'અનંગીકારે...' ઔર પ્રભુને યદિ અંગીકાર કર રખ્યો હૈ પ્રપઞ્ચાસક્તકો ભી તો–તો વો કલ્પ આયગો કે ''કિલષ્ટોપિ... સર્વથા.'' ઔર યદિ અંગીકાર હી નહીં કિયો હૈ પ્રભુને વાકો; યે અનંગીકાર માર્ગમેં નહીં પર જન્મકો અનંગીકાર હૈ. માનેં જીવવરણ, માર્ગવરણ, જન્મવરણ ઔર સાધનવરણ. તો યામેંસુ વાકો જન્મવરણ નહીં કિયો હૈ; જીવવરણ કિયો હોયગો! તો વા તરહકો જો જીવ હૈ; ''અનંગીકારે... ફલિષ્યતિ'' જન્મવરણ નહીં કિયો હૈ તો જન્માંતરે ફલિષ્યતિ. જીવવરણ કિયો હૈ કરકે ભજન કર પા રહ્યો હૈ, ઔર જન્મવરણ નહીં કિયો હૈ કરકે જન્માંતરે ફલિષ્યતિ. યાકી વ્યાખ્યા કરતે ભયે શ્રીપુરુષોત્તમજી યા બાતકો ખુલાસા કર રહે હૈં કે ''તેન સંસારી ત્રિવિધઃ'' તીન તરહકે સંસારી હો ગયે. ''સંસારીનિવૃત્તિકામો એકઃ'' સંસારી હૂં; નિશ્ચિત સંસારી હૂં, પર મોકૂ સંસારકી નિવૃત્તિકી કામના હૈ. ઔર એક સંસારી ઐસો કે લોકાર્થીઔર સેવાગ્રહી. મઠડી આતી રહે, મોહનથાર આતે રહેં; સબ આતે રહેં ચકાચક. વાકે લિયે સેવા અચ્છી લગ રહી હૈ. તો વો લોકાર્થીસેવાગ્રહી દ્વિતીય. ઔર સેવા અનાગ્રહી તૃતીય. યાસૂ કુછ તીન તરહકે અધિકારી યહાં શ્રીપુરુષોત્તમજી કહનો ચાહ રહે હૈં. યદ્યપિ શ્રીહરિરાયજીકૂ વિવક્ષિત હૈ કિ નહીં યે તો અપન ઇદમિત્થતયા નહીં કહ સકેં. પર કુછ યાસુ થોડો માર્ગદર્શન લેકે અપન યહાં સમન્વય કરનો ચાહેં શ્રીહરિરાયજી પુરુષોત્તમજીકો, તો મોકૂ યે લગ રહ્યો હૈ કિ યહાં ભી વો હી અપનેકૂ અંગીકાર કર લેનો ચાહિયે કિ ''લોકાર્થીચેત્... સર્વથા.'' તો 'સર્વથા'કો સ્વારસ્ય લેતે ભયે અપનેકુ યે લેનો ચાહિયે

કે જન્મ અંગીકાર નહીં કિયો હૈ, તો પ્રભુકો વાકો કિલષ્ટ હો જાયેગો. ઔર તદા ‘ભજનત્યાગઃ,’ ‘વિક્ષેપાદથવા’કે ન્યાસસૂ. ક્યોંકે સર્વથા કિલષ્ટ હો રહ્યો હૈ. યદિ પ્રભુને વાકો અંગીકાર કર રખ્યો હૈ, જન્મકો; જન્મકો નહીં પર જૈસે જીવકો કે માર્ગકો વાકો અંગીકાર કર રખ્યો હૈ, તો માર્ગકો અંગીકાર કર રખ્યો હૈ તો ઠીક હૈ, યા જન્મમેં નહીં તો આવતે જન્મમેં ફલેગો. ‘‘કિલષ્ટોપિ... સર્વથા.’’ આપ વા બાતકૂ કહકે કહ રહે હો ઔર મૈં વો સર્વનિર્ણયસૂ યાકુ સંગત કરકે કહનો ચાહ રહ્યો હૂં. ઔર મેરે મનપે કંટ્રોલ પુરુષોત્તમજીકો હૈ; યે ચકકર પડ્યો હૈ, યદિ કોઈ ચકકર પડ્યો હૈ. તો પતા નહીં પર કહાં તક આપ સંતુષ્ટ હો યાસૂ. મેરી સમજ યે હૈ.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – પર મોકૂ લગે કે હીનાધિકારક કરેં ન, તો-તો યે બાત બરોબર હૈ કે ભજનત્યાગકો વિધાન હૈ. ઔર અધિકારી એક હી હૈ...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – માને સર્વથા કિલષ્ટમેં ‘વિક્ષેપ’ લેનો કે નહીં?

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – હાં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – વિક્ષેપ હૈ તો ભજનત્યાગ હૈ કર્તવ્યતયા.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – હાં. બરોબર.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ઔર વિક્ષેપ નહીં હૈ તો ફિર ઠીક બાત હૈ, મૈં ભી કહાં ના પાડ રહ્યો હૂં! ભજનત્યાગ નહીં હૈ.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – ઠીક હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ઔર તો કુછ નહીં ગયો હૈ ન?

ઉદ્‌ઘોષક – ‘ક્ષેત્રપ્રવિષ્ટા... ’ કો અનુવાદ રહ ગયો હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – રહ ગયો હૈ? અચ્છા, ક્ષેત્રપ્રવિષ્ટાકો? પર વાકો હિન્દીમેં અનુવાદ મૈંને કર રખ્યો હૈ. રઘુનાથલાલજીકુ ભી યે સૂચિત... મૈં ઘબરા ગયો કલ, ચારોં ઔરસૂ આપત્તિ... હરિરાયજી કે ધુંઆધાર, મૈં ડર્યો હતો સો મૈંને કહી કે ક્યા હો ગયો! દિખાઈ નહીં દી. પર મૈંને ઉપર કર રખ્યો હૈ.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – નહીં પર મૈંને જબ આપત્તિ કરી તબ ભી કહ દી હતી કે યાકો ગુર્જરાનુવાદ નહીં હૈ; હિન્દી અનુવાદ તો હૈ હી. યાસૂ અબ કોઈ...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તબ તો કોઈ ચિંતાકી બાત હી નહીં હૈ.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – અબ ખાલી ગુજરાતી અનુવાદ હી નહીં ભયો બસ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં, તબ કોઈ ચિંતાકી બાત નહીં હૈ. (ઉદ્‌ઘોષકકે અનુરોધપે) ગુજરાતી બોલ જાઉં? અચ્છા યોં? ઘર-ગૃહસ્થીના નિર્વાહાર્થ ભગવદ્‌ગુણગાન કરવાવાળાના મોઢેથી સાંભળેલી ભગવત્કથા સંસારાસક્તિને વધારનારી હોય છે. યે રેકોર્ડપે લિયો જાય, જો કુછ ગ્રામેટિકલ મિસ્ટેક હોય વાકૂ કરેક્ટ કરકે. ઔર કોઈ પ્રશ્ન હતો? કે નહીં કરનો હૈ-? (ગો.શ્રીદ્રુમિલકુમારજીકો પ્રશ્ન પઢતે ભયે) ‘‘યદા સેવા

આધિદૈવિકી ન સ્યાત્ તદા અંગોપાસના કર્તવ્યા.'' આધિદૈવિક સેવા ન થાય તો ભજન છોડી દેવું; તો અંગોપાસના કરવી. યે અભી આજ ચર્ચામેં તો નહીં હતી?

ઉદ્ઘોષક – (પ્રશ્નકો સ્પષ્ટીકરણ દેતે ભયે) યે પહલેકી ચર્ચાકે સન્દર્ભમેં પૂછ રહે હૈં કે સેવાત્યાગકો ઉપદેશ હોવે તો યા વચનસૂ અંગોપાસના કરની કે નહીં?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મેરી થોડી સ્મૃતિ કમજોર હૈ ન, તો અંગોપાસનાકો અર્થ ક્યા મોકૂ યાદ નહીં આ રહ્યો હૈ અભી. પુસ્તક ખોલકે વચન નિકાલકે બૈઠેં તો શાયદ સમજ પાઉંગો. ઔર...

ગો.શ્રીદ્રુમિલકુમારજી – મેં વચન આપ્યું છે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ના, ના! વો તો ઉદ્ધૃત કિયો આપને, પર વો દેખું તો ખ્યાલ આવે. બહોત સ્મૃતિ બેકાર હૈ. તુરત સ્ફુરિત નહીં હો રહ્યો હૈ ક્યા અંગોપાસનાસૂ વિવક્ષિત હૈ. પંક્તિ દેખું તો ખ્યાલ આયેગો, પૂર્વાપરસમ્બન્ધસૂ.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – હાં, મતલબ પ્રશ્ન તો યુક્ત હૈ. ભજનત્યાગકો ઉપદેશ ભયો તો ફિર ક્યા કરે? (પ્રશ્નકર્તાસૂ પૂછતે ભયે) યે સન્દર્ભમેં?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – વહાં પ્રકૃત સન્દર્ભ દેખકે હી કહ સકૂં. (શ્રીહરિરાયજીકી ઔર દેખકે) નહીં તો બિરાજે ભયે હૈં આપકે પીછે! ઔર તો કુછ નહીં રહ ગયો?

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – વો 'રસાત્મક' છૂટ ગયો.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં; વો રસાત્મક છૂટ ગયો વો તો મૈં અપની મિસ્ટેક કબૂલ કરું હૂં. વો કલ ભી મૈંને કબૂલ કિયો હતો.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – હાં, વો અપની વ્યક્તિગત ચર્ચામેં. યહાં તો નહીં ભયો ન! સેવાસ્થલ ૫। ખ, પૃ.૧૬. ''ગૂઢલીલાપરો...ક્રિયઃ.'' યાકે અનુવાદમેં 'ગૂઢલીલાપરાયણઃ' ભક્તકે ગૂઢભાવાનુસારી...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – કૈસે કરેં અર્થ? મોકૂ લગે હૈ વ્યુત્ક્રમસૂ કરેં તો અચ્છો અર્થ બૈઠેગો. 'ગૂઢરસભાવાનુસારી' કરનો ચાહિયે. સંસ્કૃતમેં તો 'ગૂઢભાવરસાત્મકઃ'. તો ગૂઢભાવાત્મકશ્ચ રસાત્મકશ્ચ ગૂઢભાવરસાત્મકઃ ઐસો હો ગયો હૈ. તો ગૂઢભાવરૂપ જો રસ, તદાત્મક હૈ યોં અર્થ કરનો ચાહિયે. અથવા સરલતાકેલિયે યોં અર્થ કર સકેં કે 'ગૂઢરસભાવાત્મકઃ થોડો વ્યુત્ક્રમ હોયગો પર હિન્દી-ગુજરાતીકી પ્રકૃતિકેલિયે અચ્છો રહેગો વો. તો યા તો ''ગૂઢભાવાત્મક ઐસો રસાત્મક'' યા 'ગૂઢરસભાવાત્મક' અર્થ કરનો ચાહિયે હિન્દી-ગુજરાતીકી પ્રકૃત્તિ કે હિસાબસૂ. ક્યોંકે રસ કૈસો-? ગૂઢભાવાત્મક જો રસ તદાત્મક.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – તો ગૂઢભાવાત્મક-ગૂઢભાવરસાત્મક?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ગૂઢભાવરસાત્મા અર્થ કર લો. મક્ષિકા સ્થાને મક્ષિકા!

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – હાં, ગૂઢભાવાત્મક રસાત્મક મતલબ અલગ-અલગ અપન.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પર મૈં યા લિયે યે પ્રસ્તાવિત કરનો ચાહૂં કે ગૂઢરસભાવાત્મક કરેં તો હિન્દી-ગુજરાતીકી પ્રકૃતિસૂ જ્યાદા યોગ્ય હોયગો. રસ જો હૈ વો ગૂઢભાવાત્મક હૈ, જાકે રશ્મિમેં બહોત વિસ્તારસૂ વિવેચન ભયો હૈ, ઔર ભક્તિમાર્તંડમેં ભયો હૈ.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી – હાં તો ગૂઢભાવાનુસારીકે બદલે ગૂઢરસભાવાત્મક યે લેનોં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ઔર તાત્પર્યાર્થસૂ સમજનો હોય તો 'સર્વાત્મકભાવાત્મક,' જૈસે રશ્મિકાર અર્થ કર રહે હૈં. પર વો યહાંસૂ નહીં નિકલેગો; ફલિતાર્થ હોયગો વાકો, ક્યોંકે સર્વાત્મકભાવકૂ વહાં ગૂઢભાવ માન્યો હૈ. સો ગૂઢભાવરસાત્મક કરનેસૂ સર્વાત્મકભાવાત્મક અર્થ કર લેં તો તાત્પર્યાર્થસૂ જ્યાદા સંગત હોયગો ઐસો મોકૂ લગ રહ્યો હૈ.

ઉદ્‌ઘોષક – યા રીતસૂ શ્રીકિશોરચંદ્રજી એવં શ્રીશ્યામમનોહરજીકે બીચકી ચર્ચાકો સમાપન હોવે હૈ...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – યદિ આપ અનુમતિ દો તો એક પાંચ મિનિટમેં ચર્ચાકો પ્રતિફલન ક્યા હૈ... નહીં તો-તો ચર્ચા તો શાયદ સિરફુટવ્વલ હતી!

ઉદ્‌ઘોષક – (શ્રોતાગણસે) સમાપનકે પૂર્વ આપશ્રી થોડો સ્વારસ્ય સમજા રહે હૈં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – યે જો 'ર'કે 'ગ'મેં (ર-।ગ) જો ચર્ચા હો ગઈ હતી, સામાન્યતયા વો ઈતની કિલષ્ટ ચર્ચા નહીં હતી કે જામેં સમજમેં નહીં આવે ઐસી કોઈ બાત હોય. થોડો બહોત જો મૈંને ખુલાસા કિયો વો, મૈં સમજું, પર્યાપ્ત હોનો ચાહિયે. પર પ્રાચીનકાલમેં સમ્પ્રદાયમેં દીક્ષિત હોનેપે નામ દિયો જાતો હતો. જૈસે બાદલાકો બાદરાયણદાસ કર દિયો. ઐસે-ઐસે નામ દિયે જાતે હતે; વૈષ્ણવનામ. તો શાયદ વો અર્થ હો સકે હૈ, મેરો અભિપ્રાય હતો. અથવા જૈસે શ્રીપુરુષોત્તમજીને બતાયો હૈ, ઉપદેશવિષયકશંકાનિરાસવાદમેં, કે "કૃષ્ણેતિ દ્વયક્ષરં નામ;" વો નામકો ગ્રહણ કરો ઔર પ્રપત્તિકી દીક્ષા લો; વો અર્થ હો સકે હૈં. તો યામેં જો મૂલ બાત હતી; ફિર પાછો મૈં અપને મનકે ચોરકૂ આપકે સામને પ્રકટ કર દઉં કે યે સારે લફડા ક્યોં પેદા ભયે. ક્યોંકિ મૂલ યા વચનમેં સેવાકો સ્વરૂપ સમજાયો જા રહ્યો હૈ, જાકે લિયે શ્રીહરિરાયજી પ્રતિજ્ઞા કર રહે હૈં "સ્વમાર્ગીય... તનુવિત્તજા." મૈં સમજ રહ્યો હતો કે યહાં બહોત ચર્ચા હોયગી, પર વ્યર્થકી ચર્ચા ઉપર જ્યાદા હો ગઈ. ઔર વૈસે મેરી કોઈ મિસ્ટેક નહીં હૈ કે યામેં વો બડી ટાઈપમેં આ ગયો; વો કમ્પ્યુટરકી મિસ્ટેક હૈ. ઔર કમ્પ્યુટર (શ્રીશરદબાવાકૂ) ઈનને હેન્ડલ કિયો હતો, ક્યોંકે વો ઓપરેશન મોકૂ બરાબર નહીં આવે હૈ. પર જો કુછ ભયો હૈ; "ઘી ઢોળાયું પણ ખીચડીમાં." તો યે બહોત બડે ટાઈપમેં આ ગયો. શાયદ... કિતને ફોન્ટકી ટાઈપમેં આયો પતા નહીં, પર મનકૂ બહોત અચ્છી લગી યે બાત "સેવાસાર્થકતા... તનુવિત્તજા" અન્યત્ર અવિનિયોગકે લિયે તનુવિત્તજા સેવા કરની ચાહિયે. યદિ તનુવિત્તજા સેવા નહીં કરે હૈ તો અન્યત્ર કહીં ન

કહીં તનુકો યા વિત્તકો વિનિયોગ હો જાયેગો. યાકે લિયે સેવાકી તનુવિત્તજાત્મકતા અનિવાર્ય હૈ. મૈંને યા આશયસૂ યે વચન રખ્યો હતો સેવાસ્વરૂપકે નિરૂપણમેં. યે તો સિર્ફ યા બાતકે લિયે ઉપરવાલે વચન રખે હતે, સંકલન કે વખ્ત કે સ્વમાર્ગીયપ્રકાર શ્રીહરિરાયજી બતા રહે હૈં; તો વામેં ''ગૃહીત્વા... સમર્પ્ય ચ'' માને બ્રહ્મસમ્બન્ધ લેકે સેવાકી સાર્થકતાસિદ્ધિકેલિયે. મતલબ શ્રીહરિરાયજીકો ઐસો અર્થ ધ્વનિત હો રહ્યો હૈ કે તનુવિત્તજા જો નહીં કરે હૈં ઉનકી સેવા નિરર્થક હૈ. વો યા આશયસૂ વચન રખ્યો, પર ચર્ચા યહાં નહીં શુરુ ભઈ પર અન્યત્ર શુરુ હો ગઈ-! મોકૂ યે થોડો સ્પષ્ટીકરણ દેનો આવશ્યક પ્રતીત હો રહ્યો હૈ. (આયોજકોંસે) ઐસે તો સ્પષ્ટીકરણ દે સકૂં ન? ઔર... ઔર યે જો 'થોથી'કી જો ચર્ચા ભઈ ન, વો તો થોથી ભઈ હોં! વો કોઈ ખાસ મહત્વપૂર્ણ નહીં હતી. નહીં ભી 'થોથી' હોતો તો કોઈ ખાસ ફરક નહીં પડતો. પણ્ડિતનમેં ઐસી હી જોક ચલે ''અસ્માકૂણાં નૈયાયિકેષાં અર્થરિ તાત્પર્યં, ન તુ શબ્દરિ''. યે તો અર્થમેં તાત્પર્ય હતો; શબ્દમેં કોઈ તાત્પર્ય નહીં હતો મેરો ભી. 'થોથી' રહે કે નહીં રહે, થોથી ખુદ એક થોથો શબ્દ હૈ. મૂલ બાત યામેં યે હતી કે મૈં યોં સોચૂં કે વા વખત સ્વરૂપકૂ કોઈ નહીં સમજ પા રહ્યો હૈ કોઈ વ્યક્તિ; પુષ્ટિમાર્ગીય સ્વરૂપ કૈસો હોનો ચાહિયે વો નહીં સમજ પા રહ્યો હૈ, પુષ્ટિમાર્ગીય સેવા કૈસી હોની ચાહિયે વો આચાર્યચરણકે વચનાનુસાર નહીં સમજ પા રહ્યો હૈ તો જો ભી કુછ સેવા કર રહ્યો હૈ વો થોથી રૂઢિકો અનુસરણ કર રહ્યો હૈ. થોથીપે કોઈ ઓબ્જેક્શન હોવે તો જાવા દ્યો ની! મેરેકૂ કોઈ વામેં આપત્તિ નહીં હૈ. બાત ઇતની કહનેકી હૈ કે આચાર્યચરણને જો સ્વરૂપ બતાયો વા સ્વરૂપકે અનુસાર સેવા હોની ચાહિયે; વા સ્વરૂપકો ભાવ હૃદયમેં રખતે ભયે સેવા હોની ચાહિયે. ઔર આચાર્યચરણને જો સેવાકો સ્વરૂપ સમજાયો વો સેવાકૂ સમજકે સેવા હોની ચાહિયે; અપને મનસૂ જો ભી કુછ ઉટપટાંગ કલ્પના અપન રૂઢિકે નામપે ઘડ રહે હૈં યા ખડી કર રહે હૈં યા ફંસે ભયે હૈં વો સેવાકો સચ્ચો સ્વરૂપ નહીં હૈ. વા બાતકૂ વ્યક્ત કરવેકેલિયે મૈંને 'થોથી' કહી. વામેં કોઈ થોથે ઓબ્જેક્શન આતે હોંય તો થોથે નિરાકરણ મૈં ભી કરવે તૈયાર હૂં. મૂલ બાત આચાર્યકી હૈ; આચાર્યકે અનુસાર હોનો ચાહિયે. માર્ગ જો હૈ વો વલ્લભ સમ્પ્રદાય હૈ; ન કૈશોરસમ્પ્રદાય હૈ ન શ્યામસમ્પ્રદાય હૈ ઔર ભજનત્યાગકો મૈંને આપકુ, (શ્રીકિશોરચંદ્રજીસે) મૈં કોઈ અન્યથા તો નહીં કહ ગયો? માન્ય હૈ ન આપકૂ?

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી - હાં હાં. માન્ય હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - ભજન છોડ દેના ચાહિયે કે નહીં છોડ દેના ચાહિયે? મેરો સ્પષ્ટ અભિપ્રાય વામેં ઐસો પ્રતીત હો રહ્યો હૈ કે જો શ્રીપુરુષોત્તમજી લાઈન બતા રહે હૈં વાકુ ઔર શ્રીહરિરાયજીકુ સમન્વિત કર લેનો ચાહિયે. તો યદિ સર્વથા કિલષ્ટ હો રહ્યો હૈ કો મતલબ વિક્ષેપ હો રહ્યો હૈ, તો છોડ દેનો ચાહિયે. ઔર વિક્ષિપ્ત નહીં હો ગયો હૈ તો

કરનો ચાહિયે. ઔર કરતો રહે તો કભી ન કભી જન્માંતરમેં, માને ''ખંડશઃ ક્રિયમાણા ભક્તિઃ અન્તિમજન્મનિ ફલિષ્યતિ'' ઐસે શ્રીઆચાર્યચરણ આજ્ઞા કરેં હૈ. તો વા તરહસૂ ફલિત હો જાયેગી. વામેં કોઈ આપત્તિ મોકૂ ભી નહીં હૈ. પર યે અધિકારવિવેક યહાં હૈ. ઓર વા અધિકારવિવેક યહાં ક્યોં નહીં પ્રકટ કિયો? શાયદ ઐસે કોઈ પૂછે તો મૈં બસ ઈતનો હી કહૂંગો કે યા વચનમેં જિતની મિલતી હતી છૂટ ઉતનો હી તો મૈંને કહ્યો હૈ; વાસૂ જ્યાદા તો ફિર ઉપપત્તિ ઔર વિવેચનકો વિષય હૈ, યા વચનકો વિષય નહીં હૈ. ઔર તો કુછ નહીં રહ્યો?

ઉદ્‌ઘોષક– તો યા તરહસૂ પૂ.શ્રીકિશોરચંદ્રજી એવં શ્રીશ્યામમનોહરજીકે બીચકો સંવાદ સમાપન હોવે હૈ. ફિલહાલ સાડે છહ બજને જા રહે હૈં. કરીબ આધે ઘંટેકો યહાં મધ્યાંતર ઘોષિત કર રહે હૈં. વાકે પૂર્વ એક નિવેદન કરું કે આજ હમારે વિશેષ સૌભાગ્ય હૈ કે યા ચર્ચાસભાકો પ્રારમ્ભ કલ દિ.૧૦ તા. કુ ભયો હૈ, શુક્રવારકુ ઔર આજકે ચર્ચાસભાકે પ્રથમ સત્રમેં કલ જો પૂ.ગોસ્વામી મહાનુભાવ પધારે હતે ઉનકે અલાવા ભી ઔર ભી પૂ.ગો.મહાનુભાવ પધારે હૈં, ઉનકા હમ હાર્દિક સ્વાગત કરતે હૈં.

દ્વિતીય દિવસ મધ્યાંતરોપરાન્ત દ્વિતીય સત્ર

ઉદ્‌ઘોષક– મધ્યાંતરકે બાદકો દૂસરે સત્રકો પ્રારમ્ભ હોવે જા રહ્યો હૈ. યાસુ સભી ઉપસ્થિત મહાશય એવં શ્રોતાગણ અપનો-અપનો સ્થાન ગ્રહણ કરેં. ઈન દો દિનનકી સભામેં હમકુ ઐસો જ્ઞાત હો રહ્યો હૈ કે સભાકેલિયે સમય કમ પડ રહ્યો હૈ. યાસૂ કલ સભા દોપહર દો બજે પ્રારમ્ભ હોયગી. શ્રીઅરવિંદજીને પૂછવાયા હૈ કે ''આદરણીય સંચાલક મહોદય, પ્રથમ તો શ્રીહરિરાયજીકો કહાં-કહાં શંકા યા ત્રુટિ હૈ વો કહનેકા મોકા દિયા જાય, બાદમેં શ્રીશ્યામમનોહરજીકે સાથચર્ચા કરે.'' હકીકતમેં શ્રીશ્યામમનોહરજી યહાં ચર્ચાકેલિયે ફિલહાલ નહીં પધારે હૈં. પર અગર કોઈ શબ્દ વિશેષકેલિયે શ્રીહરિરાયજીકો કોઈ ખુલાસા ચાહિતો હોય, અપની શંકા અભિવ્યક્ત કરવેકે પૂર્વ, તો દૂરસૂ યે થોડો સંભવ નહીં હૈ યા વજહસૂ પાસમેં બિરાજ રહે હૈં. ઔર અભી ચર્ચા નહીં કરેંગે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઉપસ્થિત સજ્જનોં, મૈં જો પ્રસ્તુત કરને જા રહા હૂં ઉસસે પહલે જો એક પત્ર પ્રાપ્ત હુઆ થા...

ઉદ્‌ઘોષક– એક પ્રસ્તાવ આયા હૈ યહાં પર, કે જો સભામેં ઉપસ્થિત શ્રોતાગણ હૈં, પ્રાયઃ કરકે ગુજરાતીભાષી હૈં. તથાપિ જહાં-જહાં વક્તાકૂ યોગ્ય લગેગો વહાં વે ગુજરાતી ભાષાકો ઉપયોગ કરેંગે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી: તો કલ જબ મૈં મેરા ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કર રહા થા તબ જો મેરી શ્રીશ્યામદાદાકે સાથચર્ચા હુઈ ઉસમેં એક સમસ્યા જો ખડી હુઈ થી. જબ મૈંને યે

પ્રસ્તાવ રખા, નિવેદન કિયા અનુવાદકર્તાસે, કે મુજે ઈસકી ત્રુટિયાં બતાતે હુએ મુજે ક્યા અભિપ્રેત હૈ ઈસકા અનુવાદ વો મૈં પ્રસ્તુત કરું ઐસી મેરી ઈચ્છા હૈ તબ કોઈ સમજનેમેં ફર્ક હો ગયા હોગા; તો આપને ઐસા કહા કે નહીં, પહલે જો પ્રસ્તુત કરના હૈ વો બોલો ઔર બાદમેં ત્રુટિયાં બતાઓ, તો ચૂંકિ કિ મૈં લિખકે તો લાયા નહીં થા; દિમાગમેં જિસ ઢંગસે જમાકે લાયા થા, તો ઉસમેં થોડા ફર્ક હો ગયા. ઔર ફર્ક હોનેસે વો, ફિર મૈંને આપસે કહા કે દેખો મેરા લિંક ટૂટ જાયેગા. તો આપને કહા કે ટૂટને દો, મેરા ભી લિંક નહીં થા તો તેરા ક્યોં? છોટા ભાઈ તો હૈ મેરા! મૈંને ભી બિના લિંક ચલને દિયા, તુમ ભી બિના લિંક ચલને દો. ફિર મૈંને કહા કે ઠીક હૈ, મૈં કોશિશ કરુંગા. યે ભી મૈંને આપસે નિવેદન કિયા થા; સબોંસે. મૈંને કોશિશ કી ફિર ભી લિંક બરાબર જુડ નહીં પાયા. જો હુઆ સો હુઆ. ઈસલિયે મૈં સ્વીકાર કરતા હૂં કે ઉસમેં થોડીસી કમિયાં રહી હોગી. મૈં બડી મુશ્કિલસે વો બિઠા પાયા. પરંતુ ફિર જબ આપને દેખા કે યે તો બાત ઠીક હૈ. ત્રુટિનિર્દેશકે સાથ ચલા જાય તો અચ્છા. બહોત અંતમેં આપને મુજે અનુમતિ દી કે આપ ત્રુટિનિર્દેશ કરો. ઔર શ્રીસુરેશબાવાને ભી સમર્થન કિયા કે ત્રુટિનિર્દેશકે સાથહોગા તો અચ્છા રહેગા. તો વો મુજે ફિર અનુકૂલ આયા. ફિર ભી અબ મૈંને ઈસકો પૂરે અલગ ઢંગસે, જૈસે આપ ચાહતે હૈં ઉસી ઢંગસે, યહાં પ્રસ્તુત કર દેના ઐસા વિચાર કર આજ મૈંને બૈઠકે દૂસરે ઢંગસે જમાયા હૈ. ભઈ, અપની-અપની શૈલી હોતી હૈ! મેરી ભી કુછ મજબુરિયાં હૈં, આપકી ભી કુછ મજબુરિયાં હૈં. ''કુછ તુમ્હારી બંદિશેં હૈં, કુછ મેરે દાયરે''! તો અબ મૈં સિર્ફ ઉન સ્થલોંકો હી ઈંગિત કરુંગા જહાં મુજે અસહમતિ હૈ. સિર્ફ... ઔર ત્રુટિ લક્ષિત હોગી તો કહ દૂંગા. કોઈ કારણ યા ઉપપત્તિ અભી નહીં કહૂંગા, બાદમેં કહૂંગા. પરંતુ ઉસસે પહલે એક સમસ્યા હૈ, જો મૈં આયોજક મહોદયોંકે સામને ખાસ કરકે પ્રસ્તુત કરના ચાહૂંગા; ઔર અનુવાદકર્તા મહોદયકે સામને ભી, કિ અભી હમારે આદરણીય શ્રીકનુકાકાજીકા આપકે સાથવાર્તાલાપ હુઆ ઉસમેં એક યે બાત આઈ, તબ આજ જરા યે થોડા વિચારણીય લગા કે 'કિસી' શબ્દપર જો ચર્ચા હુઈ તબ આપને કહા કિ યે ભાવાનુવાદ હૈ. તો અબ સમસ્યા યે હૈ કે ભાવાનુવાદ હૈ ઈસલિયે શબ્દોંકા ઉસમેં મહત્વ કમ હો જાતા હૈ, યા નહીં રહતા હૈં, યા કુછ થોડીસી ઈસ વિષયમેં સ્પષ્ટતા; ક્યોંકે જબ હમ ઈસકો દેખને બૈઠેં તો શબ્દ તો હમારે સામને આયેગા હી, ઔર પણ્ડિત લોગ દેખેંગે તો શબ્દોંપર તો જાયેંગે હી. કહાં જાયેંગે બિચારે?! તો મેરી દૃષ્ટિસે કઈ શબ્દ ઐસે હોતે હૈં કે જો પૂરે અર્થકો બદલ દેતે હૈં યા હિલા દેતે હૈં યા કુછ તો કર હી દેતે હૈં. કઈ શબ્દોમેં ઐસી શક્તિ હોતી હૈ. કઈ બાર ઐસા હોતા હૈ કે ઉન શબ્દોંકી વો શક્તિ મુજે અનુભવ હોતી હૈ, આપકો નહીં હોતી. મુજે જો હોતી હૈ વો આપકો નહીં હોતી. આપકો દૂસરા લગતા હૈ વો મુજે ઔર લગતા હૈ. ક્યોંકિ નિશ્ચિત હૈ કે ઈન સબ શાસ્ત્રીય નિર્ણયોંકેલિયે ભાષા જો ઉપયુક્ત ઔર યોગ્ય ઔર સર્વથા અનુકૂલ હૈ વો તો સંસ્કૃત હી હૈ. વો અપને આપ ઈસ ઢંગસે બંધી બંધાઈ આયેગી. બની બનાઈ આયેગી,

કે વો ઉસી અર્થકો આપકે સામને રખ દેગી. લેકિન હિન્દી-ગુજરાતીમેં; યે બાત આપકી સહી હૈ કિ ચાહે કિતના ભી ઉસકો ઘુમાયા-ફિરાયા જાય, કહીં ન કહીં તો ફર્ક પડ હી જાતા હૈ. ફિર ભી ભાવાનુવાદ હૈ યે, શબ્દાનુવાદ નહીં ઐસા જબ ઉત્તર આ જાય તો હમેં ઉસ શબ્દકા ક્યા કરના યે થોડા આપ...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી : હું તો હવે ગુજરાતીમાં જ બોલીશ હોં! (આયોજકોંસે) અનુમતિ હૈ ન! બધા લોકો સાંખજો મારી ગુજરાતી! મને એવું લાગે છે કે આ જે વચનાવલી પ્રસ્તુત થઈ; કેમકે કેટલા મુદ્દાઓ ચર્ચામાટે આપણી સામે છે! એ બધા મુદ્દાઓ આકર ગ્રન્થોમાં, શ્રીમહાપ્રભુજી-શ્રીગુસાંઈજીના ગ્રન્થોમાં, વિખરેલા પડ્યા છે. એને કોઈક રીતે સંકલિત કરીને સામે મુકીએ, કે જેથી વિચાર એક દિશામાં ચાલે. અને તેથી મેં શીર્ષક આપ્યા. હું કાંઈ મારો અર્થ એ વચનો ઉપર ઠોકી બેસાડવા નથી માંગતો. તેમજ એ શીર્ષક આપ્યા અને એ શીર્ષકના સન્દર્ભમાં આ વચનોનું કાંઈક મહત્વ મને લાગ્યુ તેથી મેં વિચારાર્થ પ્રસ્તુત કર્યા કે આ રીતે વિચાર થવો જોઈએ. તો તેના પછી પ્રશ્ન આવ્યો કે કેવી રીતે વિચાર થાય? કાંઈક અનુવાદ કરો. હવે જ્યારે અનુવાદ કરવાનો મુદ્દો જાગ્યો; કેમકે મોટા ભાગે જેટલો વિવાદ થાય છે, કોઈક પણ વચનનાં અર્થઘટનની બાબતમાં વિવાદ થઈ જતો હોય છે. એટલે કાંઈક અર્થ તો કરવો જ પડશે. હવે જો વિભક્ત્યર્થ કરીએ તો કદાચ જેને સંસ્કૃત ન આવડતી હોય તેને કાંઈક લાભ થાય, પણ જે ચર્ચાના મુદ્દાઓ છે એ તો કાંઈ ફરક પડે નહીં. જેમ ''જૈસે બાલમ ઘર ભલે તૈસે ભલે વિદેશ!'' કેમકે જે સંસ્કૃતમાં છે તે વિભક્ત્યર્થ કરીને પાછું ગુજરાતીમાં કે હિન્દીમાં મૂકવું હોય તો તેથી ફરક પડે નહીં. એટલે પછી મેં વિચાર્યું કે એનો ઉપાય શો કરવો! એટલે મેં કીધું કે લાઓ, ચાલો આપણે ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કરીએ કે આ વચનને હું કેવી રીતે સમજ્યો. હવે હું કેવી રીતે સમજ્યો તે મેં ભાવાનુવાદ તરીકે પ્રસ્તુત કર્યુ છે વિચારાર્થ. એમાં સૌથી મોટો ચકાસવાનો એ છે કે કોઈ પણ શીર્ષકની નીચે જે આપણે વચન મૂક્યો છે; સૌથી પહેલાં હૂં એનાથી ઈંગિત કરવા માગું છું કે આ વચનને આ માટે વિચારવા જેવો છે, આ પ્રશ્નના સમાધાન માટે આને વિષયવાક્ય બનાવવો જોઈએ. જેમ બ્રહ્મસૂત્રમાં ભાષ્યમાં કોઈ પણ, ''વિષયો વિશયશ્ચૈવ પૂર્વપક્ષસ્તથોત્તરમ્। સંગતિશ્ચેતિ પંચાગં શાસ્ત્રે અધિકરણં સ્મૃતમ્.'' તે ન્યાયથી કોઈક વિષયવાક્ય તો હોવો જોઈએ. તો જે વિવાદાસ્પદ મુદ્દો છે તેને મેં શીર્ષકમાં મૂક્યો છે. એના જે વિષયવાક્યો છે તે મેં નીચે મૂક્યા છે. એમાં મારો જે; પૂર્વપક્ષ સમજો કે ઉત્તરપક્ષ સમજો, એ તો જે આવે તે રીતે એનો ક્રમ ગોઠવાય. એ મેં ભાવાનુવાદ તરીકે રજૂ કર્યો. હવે કોઈક પોતાનો ભાવાનુવાદ રજૂ કરે તો એ-એ વિષયનો અર્થઘટન કેવી રીતે કરે છે એ મારે ચકાસવાનું રહ્યું. પણ આ સંવાદસ્થાપકમંડળના બધા સત્ પ્રયાસ હોવા છતાં પણ થોડો સંવાદ વિકસવામાં થોડો સમય લાગ્યો! દરેક કમળને પણ ખિલતાં આખી રાત લાગે છે ન! પછી સવારે ખિલે.

એટલે જ્યારે એ કમળ ખિલ્યો ત્યારે હવે એ પરિસ્થિતિ થઈ કે એક અહીંયા ભાવાનુવાદ છે, બીજો ભાવાનુવાદ નથી. એટલે પેલી ચકાસણી કરવી કેવી રીતે કે કોણ કેવી રીતે સમજ્યો? એટલે એમાં મુદ્દોએ છે કે આ શીર્ષક હેઠળ જે વચનો મૂકવામાં આવ્યા છે તેનાથી એનું જે પ્રતિફલન થઈ રહ્યું છે સિદ્ધાન્ત શીર્ષકના સન્દર્ભમાં, તેમાં મેં જે ભાવાનુવાદ રજૂ કર્યો છે તેનો વિષય વિચારવાનો છે. હવે એને જો સ્પર્શતો કોઈ શબ્દ ન હોય અને એમાંથી એક કોઈ શબ્દ પકડી લેવામાં આવે તો, કે આ શબ્દ તમે અહીંયા ખોટો કર્યો, તો એનીય ચર્ચા કરવા હું તૈયાર છું. પણ આજની જે ચર્ચાસભા, હાલની જે ચર્ચાસભા છે એમાં એ લાભદાયક નહીં થાય એવો મારો સ્પષ્ટ અભિપ્રાય છે. એટલે શીર્ષકના સન્દર્ભમાં; જે શીર્ષક મેં આપ્યા છે એ વિષયના સ્પષ્ટીકરણના માટે જે વચનો આપ્યા છે, વિષયવાક્ય શું છે આપણી પાસે વિચાર માટે, તે જે ભાવાનુવાદ મેં આપ્યો છે તે પૂર્વપક્ષ તરીકે આપ્યો છે, જો કોઈ ઉત્તરપક્ષ આપતો હોય તો. અને કોઈ પૂર્વપક્ષ આપતો હોય તો મેં ઉત્તરપક્ષ તરીકે આપ્યો છે. હવે વિચારવાનો એમાં જે વિષય છે તે એ છે કે આ શીર્ષક સાથે આ વચનની સંગતિમાં જે સિદ્ધાન્ત એમાંથી નીકળી રહ્યો છે તે ખરેખર નીકળી રહ્યો છે કે નથી નીકળી રહ્યો? એને જો આપણે વિચારીએ તો.. અને એ બાબતમાં કોઈપણ શબ્દના અર્થમાં ફરક આવતો હોય તો ચોક્કસ ચર્ચા કરી લેવી જોઈએ આપણને. બાકી બીજા બધા કોઈક-કોઈક શબ્દો તો એવા હશે જ કે જે એમને ગમે મને ના ગમે; મને ગમે તો એમને ના ગમે. એની ચર્ચા કરવા જઈએ તો મને પાછું પેલી 'થોથીચર્ચા' જ લાગશે. એટલે જે આપલોકો જેટલા પ્રયાસથી અને સૌહાર્દથી અને ઉત્સાહથી આમાં સંમિલિત થયા છો; કદાચ અમારી રમત એવી થઈ જશે કે એક બીજા સાથે માથાફોડી કરતા હશું, પણ આપના માથામાં કાંઈ જશે કે નહીં જશે એ પછી વિવાદાસ્પદ વિષય થઈ જાય છે પાછું. એટલે એવી રીતે જો અમે ચર્ચા કરીએ બન્ને કે જે સંગતિનો દ્યોતક જે મૂલ શીર્ષક છે એના સન્દર્ભમાં આ વચન આપવામાં આવ્યા છે. એમાં કોઈ શબ્દ એવો મેં વાપરી દીધો હોય કે જે સિદ્ધાન્તને અસ્પષ્ટ કરતો હોય તો ચોક્કસ એનો વિચાર કરવો જોઈએ. અને એમાં જો કાંઈ સ્પષ્ટતા ન થતી હોય તો શબ્દો તો ઘણા બધા ઘણી વખતે ઝઘડાના વિષયો; ન હોત તો દુનિયામાં ઝઘડો થાત જ નહીં! બાઈબલમાં તો બહુ સુંદર કહ્યું છે કે ભગવાને ભાષાભેદ જ એટલા માટે કર્યો કે માણસો ઝઘડે! ભગવાનનેય બીક લાગતી હતી કે બધાની એક ભાષા થશે ન, તો બધા એક થઈને ભગવાન્ સામે પડી જશે! ભગવાને જુદી-જુદી ભાષા કરી દીધી! તો મને લાગે છે કે આપણે એ વાતને અનુસરીએ તો ખુલાસો થઈ શકશે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી - યે જો આપને અભી ખુલાસા દિયા ઈસકા અર્થ યે હુઆ કિ યે ભાવાનુવાદ હૈ ઈસમેં કોઈ શક નહીં હૈ. ફિર ભી યદિ કોઈ શબ્દ ઈસ ભાવાનુવાદમેં આયા હૈ; યદિ વો શીર્ષકકે સાથસંગત ન હો, યદ્વા આચાર્યચરણકે સિદ્ધાન્તવચનોંસે અસંગત હો,

અથવા મૂલ સિદ્ધાન્તસે પુષ્ટિમાર્ગીય સિદ્ધાન્તસે, યદ્વા ઈસ વચનાવલીમેં જો વચન નહીં હૈ એસે વચનોંસે, યદ્વા ભગવત્શાસ્ત્રસે યદિ અસંગત હોં તો ઉસ શબ્દકે ઉપર ધ્યાન દેના ચાહિયે, ઉસકી ચર્ચા હોની ચાહિયે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – બિલકુલ, બિલકુલ. આપને મૂંહકી બાત ખોંસ લી!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – તો હવે, ગુજરાતીમાં કહું છું. શું કરું, મજબૂર છું તો હવે હું પણ ગુજરાતીમાં જ કહીશ. કેમકે નહીંતર ઓલો ગુજરાતી–હિન્દીના પાટા બદલી જાય છે! તો હવે કાલે જ્યાં સુધી પહોંચ્યા છીએ ત્યાંથી આગળ જ ચાલું છું. આપણે હમણાં જ ચર્ચા કરી, કોઈ અર્થનો અનર્થ કરી દે એવા શબ્દો તો હેરાન કરે જ છે આપણને. એટલે મને એવું લાગ્યું હોય જ્યાં કે આ શબ્દ અર્થનો અનર્થ કરે છે, અથવા તો આ અક્ષર અર્થનો અનર્થ કરે છે, તો તે અક્ષરવિષયક પણ... ''વાક્યે પદે અક્ષરે ભિન્નાર્થં...''

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નિશ્ચિત.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – તો હવે હું શરુઆત જ કરું છું. આપ યામેં, પ્રથમશીર્ષકકો 'ઘ', પૃ.૬ ''કિસી ઐસે દેશમેં... ચાહિયે.'' ઈસમેં મેરા મતભેદ હૈ, ઈસ અંશમેં. અબ યહાં ક્યા હોના ચાહિયે? ''તદભાવે... ભવતિ.'' ''ભજનકા યહી... ઉત્તમ હૈ'' યહ નહીં હો કર 'અયમેવ અસ્ય' માને ભગવદ્ભજન કરે કિસી દેશવિશેષમેં. અબ જો યે 'અયમેવ'; મેરી દષ્ટિસે ''અયમેવ... ભવતિ'' ઈસકે સાથયે ઈસકા સમ્બન્ધ હૈ, ઉપરકે વાક્યકા. ઈસ માર્ગકા યહી પ્રકાર ઉત્તમ હૈ, વિલક્ષણ હૈ કિ ઈસમેં જો મૂર્તિમેં કિયા જાતા હૈ વો સબ ભગવાનમેં કિયા હુઆ, સાક્ષાત્ કિયા હુઆ હી હોતા હૈ ઐસા ઈસમેં હોના ચાહિયે. અર્થાત્ ઈસકા સન્દર્ભ જો હૈ વો અપર વાક્યસે મેરી દષ્ટિસે જુડતા હૈ.

અબ આગે. ''નનુ અત્ર મૂલે એવ કુઠારાપાતઃ''મેં. ''યહાં એક ઐસી શંકા... કહતે હૈં'' ઈસ વાક્યમેં મુજે 'પ્રસ્થાપિત' શબ્દ નહીં હોના ચાહિયે; ''સ્થાપિત કરતે હુએ કહતે હૈં'' ઐસા હોના ચાહિયે.

અબ સેવાસ્વરૂપ. ૨ । ક, પૃ.૮. ''એતદેવ સેવાસ્વરૂપમિતિ આહુઃ'' યે મુખ્ય આધારભૂત વિષય હૈ. ''ચેત ઈતિ... ભાવઃ.'' અબ ઈસકે ભાવાનુવાદમેં યે કિયા ''ચિત્તકો કૃષ્ણપ્રવણ.. હો પાતા હૈ.'' ઈસમેં મેરા યહી કહના હૈ કિ યે અનુવાદ જો હૈ વો ઉપર જો બાત કહી ગઈ હૈ વો પૂર્ણતયા સ્પષ્ટ નહીં કરતા હૈ. ઔર ઉસમેં ભી જો લોગ કુછ થોડા કમ જાનતે હોં ઉનકે લિયે તો બહોત જ્યાદા તકલીફ હો જાયેગી. કુછ ભી સ્પષ્ટ નહીં હો પા રહા હૈ. ઈસલિયે મુજે યદ્યપિ વિરોધ તો નહીં હૈ પરંતુ કુછ શબ્દ જો હૈં, ''ચિત્તકો કૃષ્ણપ્રવણ બનાનેકે સાધન'', ઉનપર આપ ધ્યાન દેં યહી યહાં મેરી અપેક્ષા હૈ. ઉન શબ્દોંપર આપ ધ્યાન દે તા કિ જબ મૈં ઉસકી ઉપપત્તિ યા વો પ્રસ્તુત કરું તબ મૈં આપકો ઉન શબ્દોં પર ધ્યાન; અર્થાત્ રોક સકૂં. ''સાધને, તત્સાધિકે''

ઈન દોનોં શબ્દોંપર આપ રેખાંકન કર લેં. 'ઉક્તસેવાસાધને' ઔર ''એતાદૃશ્યૌ તે તત્સાધિકે'' અર્થાત્ 'તત્ સાધિકે' ઔર 'તત્સાધને' યે દો મુખ્ય વિષય હૈં. યહાં તો અનુવાદકર્તા આગે ઉત્તર દેંગે હી. મૈં ઈસ અનુવાદસે સંતુષ્ટ નહીં હો પાયા હૂં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અનુવાદ આપ પ્રસ્તુત કરેંગે?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અભી કર દૂં?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં, અભી કર દીજીયે ન!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મેરી દૃષ્ટિસે યહાં અનુવાદ યે હોગા ''એતદેવ... ચેતઃ ઈતિ,'' સેવાસ્વરૂપ યહી હૈ 'ઈતિ' ઈસીલિયે 'આહુ' કહા ગયા, કહતે હૈં, આચાર્યચરણ આજ્ઞા કરતે હૈં, 'ચેત ઈતિ'. ''ચેતસ્તત્... તનુવિત્તજા''સે હી શુરુઆત કી. અબ યહાં ''ઉક્તસેવા... આહુઃ'' ઉક્ત જો સેવા બતાઈ ગઈ, અર્થાત્ 'ઉક્તસેવા' માનસીસેવા જો બતાઈ ગઈ ઉસકે સાધન 'ઈતરે' દો અલગ હૈં, જો 'ઈતિ આહુઃ' ઈસ બાતકો બતાનેકેલિયે હી કહ રહે હૈં 'તત્' કૈસે? વો ''વિત્તં દત્વા... એકાઃ'' વિત્ત દે કરકે અન્ય પુરુષકે દ્વારા કરવાઈ ગઈ એક. ઔર 'એતાદૃશેન' ઈસી તરહકે. 'એતાદૃશેન' મતલબ જિસને વિત્ત દિયા હો. ''વિત્તં દત્વા... કૃત્વા'' એક તો વિત્ત દેકર દૂસરે પુરુષસે સેવા કરવાઓ. ઔર જિસને વિત્ત દિયા હો ઐસા વો સ્વયં. 'એતાદૃશેન' ઈસી પ્રકારકે, જિસને વિત્ત લિયા હો ઐસા, વો સ્વયં. ઉસકે દ્વારા કી ગઈ 'અપરા.' અનુવાદમેં યે હૈ કે ''ચિત્તકો.. કર રહે હૈં'' યે તો ઠીક હૈ. 'વહ'; 'તત્'કા આયા ન 'વહ'? 'દ્વારા' યહાં સ્પષ્ટ નહીં હુઆ, (શ્રીશ્યામમનોહરજીસે) 'દ્વારા'સે ક્યા?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – 'વહ' પદદ્વારા. એક મૈં ખુલાસા કર દઉં, કે સામાન્યતયા ઐસા નિયમ હૈ જબ કિસી વસ્તુ યા વ્યક્તિકે બારેમેં હમ બોલના ચાહતે હૈં તબ ઈનવર્ટેડ કોમા (ઉદ્ધરણચિહ્ન) નહીં લગાના ચાહિયે. આજકલ લોગ અસાવધાનીસે લગા દેતે હૈં. ઔર જબ કિસી શબ્દકે બારેમેં હમકો બોલના હૈ; તો જહાં વાચ્ય ભી શબ્દ હી હૈ ઔર વાચક ભી શબ્દ હૈ તો ઉસે ઈનવર્ટેડ કોમામેં પ્રયોગ કરના ચાહિયે. જૈસે ''કૂજન્તં રામ રામેતિ'' તો રામ, રામ; યહાં વ્યક્તિ રામકી ચર્ચા નહીં હૈ, મગર 'રામ-રામ' ધ્વનિકી ચર્ચા હૈ. ઉસકેલિયે ઈનવર્ટેડ કોમા વાપરનો ચાહિયે કૂજન્તં 'રામ-રામ' ઈતિ. તા 'વહ' દ્વારા 'વહ' શબ્દદ્વારા.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – વો યહાં આયા હૈ. ચૂંકિ કિ મૈં પહલે સ્પષ્ટ કર ચૂકા હૂં કે યે ઈસસે મુજે અનુવાદસે મુજે સ્પષ્ટ નહીં હુઆ હૈ. યે મૈં આપસે કહ ચૂકા હૂં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અબ તો સ્પષ્ટ હુઆ ન!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં. ''દ્વારા... સકતા હૈ.'' તો હો સકતા હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી : એક સેકંડ, મૈં જરા ખુલાસા કર દઉં. ક્યોંકિ 'ઈતિ' શબ્દ ઉદ્ધરણાર્થક ભી હો સકતા હૈ ઔર શબ્દસ્વરૂપપ્રકાશનાર્થ ભી હો સકતા હૈ,

સમાપ્ત્યર્થક ભી હોતા હૈ ઔર હેત્વર્થક ભી હોતા હૈ, પ્રકારાર્થક ભી હોતા હૈ. તો જબ જહાં 'ઈતિ' શબ્દ ઉદ્ધરણાર્થક હૈ, શબ્દસ્વરૂપપ્રકાશનાર્થ, વહાં 'ઈતિ'કો હટાકે ઈનવર્ટેડ કોમા વાપર દેના ચાહિયે. જો આજ હમારે પાસ સુવિધા ઉપલબ્ધ હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મુજે ઐસા લગ રહા હૈ કે મુજે યે અનુવાદ સ્પષ્ટ નહીં હો પાયા હૈ તો આપ કર દો એક બાર, સ્પષ્ટ. તો જરા સુવિધા રહેગી.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, આપ જો ભી અસ્પષ્ટ અંશ હૈં વો પૂછેં તો જરૂર કર દૂંગા.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ''એક પ્રકાર સેવાકા યહ ભી હો સકતા હૈ'' યે જો અનુવાદ કિયા ગયા હૈ, 'હો સકતા હૈ' યે મુજે ઉચિત નહીં લગતા. મતલબ ''વિત્તં દત્વા... એકા'' વિત્ત દેકર અન્ય પુરુષકે દ્વારા જો સેવા કરાઈ જાય વહ એક સેવા હુઈ. મુજે યે અભિપ્રેત હૈ યહાં વહ પહલી સેવા હુઈ. 'એકા' સ્પષ્ટ હૈ. વિત્ત દેકર અન્ય પુરુષકે દ્વારા કરાઈ ગઈ સેવા એક. દૂસરી ''એતાદશેન.. અપરા.'' દૂસરી મતલબ ઐસા પ્રકાર હો સકતા હૈ યે મુજે અભિપ્રેત હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – માને ઈસસે જિસ સંગતિમેં યે વચન દિયા હૈ ઉસમેં કોઈ અંતર આ રહા હૈ યા સિર્ફ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, વો થોડાસા અંતર આયેગા જબ મૈં પ્રસ્તુત કરુંગા. અભી તો કેવલ મૈં આપકો ધ્યાન દિલા દૂં ઈસ શબ્દપર 'એકા' ઔર 'અપરા.' તા કિ ઉસ વક્ત આપકો સુવિધા રહે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં. જરૂર

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ''એતાદશ્યૌ... સાધિકે ન'' વો મૈંને આપકો કહ દિયા. ઈસ પ્રકારકી યે દોનોં સેવાએં, ઐસી યે દોનો સેવાએં અર્થાત્. અપન સુવિધાકેલિયે ઈસ પ્રકારસે યે બોલ દેં જૈસે કિ આપને લિખા હૈ ભાવાનુવાદમેં. ઐસી યે દોનોં સેવાએં ''તત્ સાધિકે ન'' માનસીસેવાકી સાધિકાએં નહીં હોતી. ''ઈતિ અભિપ્રાય... પદમ્'' ઈસકા અભિપ્રાય યે સમસ્તપદ બતા રહા હૈ ''એતેન... ભવતિ'' ઈસસે યહ સિદ્ધ હુઆ કિ ભગવદર્થ નિરુપધિ સ્વસર્વસ્વનિવેદનપૂર્વક વહીંપર, ભગવાનમેં હી, સ્વદેહવિનિયોગ હોનેપર પ્રેમ હો જાનેપર 'સા ભવતિ' વહ માનસી હોતી હૈ. મુજે યહ ઈસકા અનુવાદ અભીષ્ટ હૈ. મેરે શબ્દ આપ નોટ કર લેં તાકિ ઉસ વક્ત સુવિધા રહે જબ ઈસકા પ્રતિપાદન હો.

ગો.શ્રશ્યામમનોહરજી – ખાલી શબ્દકા અંતર પડ ગયા હૈ; ઔર તો કોઈ અંતર નહીં હૈ ન!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં શ્યામદાદા, વો જબ પ્રતિપાદન કરુંગા તબ થોડા વો, એકવચન-દ્વિવચનકે હિસાબસે વો થોડા આયેગા. યે અભી કેવલ ધ્યાન દિલા દિયા. થોડા વૈસા વિષય હૈ; નહીં તો ફિર તકલીફ હોગી.

૨ I ખ, પૃ.૯. ''યદ્યદિષ્ટતમં'' ઈત્યાદિ. વૈસે ઈસમેં જો વચન ગ્રહણ કિયે

ગયે હૈં વો સમયાભાવવશ વો થોડે લે કરકે, ફિર છોડકે, ફિર... યોં કર દિયે ગયે હૈં; પૂરે નહીં લિખે ગયે હૈં. નહીં લિખે ગયે હોનેસે સ્વાભાવિક હૈ કે વહાં ગ્રન્થકી આવશ્યકતા રહતી હૈ. તો વો આપકે પાસ હૈ? તો વો તબ આયગી. અભી તો ક્યા હૈ શ્યામદાદા, અભી કોઈ... વો તબ આવશ્યકતા આયેગી જબ વો ઉસકા... હૈ પ્રશ્ન? (ચિટ્ઠી પઢતે હુએ) સેવા તીન હૈ કે દો હી? દો સેવા હૈ, કુછ લોગોંકા કહના હૈ કિ...

ગો.શ્રીકલ્યાણરાયજી – કુછ લોગોંકા કહના હૈ કિ સેવાકે તીન પ્રકાર કરના ઈસસે બઢ કરકે શ્રીમહાપ્રભુજીકે સિદ્ધાન્તકા ઔર કોઈ ખૂન નહીં હો સકતા હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે રસિકરાયજીને...

ગો.શ્રીકલ્યાણરાયજી – ઈસ વિષયમેં કુછ આપ સમજાઈએ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં, તો મૈં યે જબ ઈસકા પ્રતિપાદન કરુંગા, હેતુ ઈત્યાદિ સહિત, તબ મૈં આપકો... ઠીક હૈ ન! તબ જરૂર...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – સંક્ષેપમેં નિયમાવલી યે થી કે જિસ વિષયમેં ભી વિવાદ હો ઉસમેં પહલે યા તો અપની જો ત્રુટિ દિખલાઈ દે રહી હૈ વો પહલે નિર્દેશ હો જાય ઔર અપના વચનાનુવાદ-ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત હો જાય. ઉસકી ઉપપત્તિ સબ બાદમેં દી જાય. ઔર જબ ઉપપત્તિ દે-દે વક્તા, ઉસકે બાદ જિસને અનુવાદ કિયા હો વો અપના ખુલાસા દે. વો જબ દોનોં ખુલાસા દે-દેં તબ વો પ્રશ્ન ચર્ચાકે લિયે સબકે સામને પ્રસ્તુત હોતા હૈ. જિસમેં કોઈ ભી અપને પ્રશ્ન ખુલાસાકેલિયે પૂછ સકતા હૈ, વો પદ્ધતિ સ્વીકારેં.

ગો.શ્રીકલ્યાણરાયજી – સિદ્ધાન્તકે પ્રશ્નોંકે સમાધાન ઈસ સેશનમેં મિલ પાયેંગે ક્યા?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે તો આયોજકોંકા...

ઉદ્‌ઘોષક – ચર્ચાકિ સુચારુરૂપસુ ચલવેકે હિસાબસૂ હી યે નિયમાવલી રખી ગઈ હૈ. યાકો દૂસરો ઠોસ અર્થ લેવેકી આવશ્યકતા નહીં હૈ, પર સર્વસામાન્યકૂ ચર્ચાકો સ્વારસ્ય સહજતાસૂ સમજમેં આતો રહે યા વજહસૂ હી યે નિયમ રખ્યો હૈ. યાકો અન્યથા ગ્રહણ ન કરનો.

ગો.શ્રીકલ્યાણરાયજી–ઠીક હૈ, આપકી નિયમાવલીકો ઉલ્લંઘન કરનો મૈં નહીં ચાહૂં હૂં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી–તો વો ઈસકા જો ઉત્તર હૈ વો જબ ઈસકા પ્રતિપાદન હોગા તબ મૈં અવશ્ય દૂંગા. ''ઈતિ... ઈત્યાદિ.'' અબ ઈસમેં ભી જરા આપ ઉન-ઉન શબ્દોંકો રેખાંકિત કર લેં જિન શબ્દોંપર પ્રતિપાદનકે સમય બાત હોનેવાલી હૈ. ''અધિકમપિ... ઈત્યાદિ.'' ઈસમેં ''યહાં... ચાહિયે.'' હાં એક રહ ગયા, ક્ષમા કીજીયેગા. ''ન અન્યેષાં ભાગરૂપં'' યે મૂલમેં હૈ, ''વહ ઉત્તમ... અપનાની હી હોગી'' ઈસકો ભી આપ રેખાંકિત કર લેં. ''ઈસ તરહ... કિયા હૈ'' યે ભી આપ રેખાંકિત કર લેં. (ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીસે સ્પષ્ટીકરણ લે કર) ''નનુ... ઈત્યાદિ.'' અર્થાત્ યહાં મુજે યહ સ્પષ્ટ નહીં હુઆ હૈ અનુવાદમેં કિ યે 'ભગવત્' પદ જો હૈ વો કિસ, યે પૂરા જો

પહલે વાક્ય કહા ગયા ઉત્થાનિકામેં ઉસમેં કહાં, કિસકી નિવૃત્તિકેલિયે આહુઃ ? મતલબ 'તન્નિવૃત્યર્થં' અર્થાત્ ઈસ સંભાવિત બહિર્મુખતાકી નિવૃત્તિકેલિયે યહાં મુજે યહ મતલબ સંશય હૈ કે ઈસ બહિર્મુખતાકી નિવૃત્તિકેલિયે.. (ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીસે) તો આપને યે ઓફસેટ કરવાયા, બીચમેં બાત પૂછ લૂં જરા. તો વો ઉસ પુરાની પુસ્તકમેં ભી ઈસી તરહકી ગડબડ હૈ ?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ઈસી તરહસે થા. યે ગડબડ મૈંને નહીં કી.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે તો આપકી નહીં હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – યે મેરે ગુરુજીકી હૈ!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ક્ષમા કરિયો.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પૃ.૧૦. હવે જે હરિરાયજી વાત કરી રહ્યા છે તે મેં મારો જે અનુવાદ પૃ.૧૦ના ઉપર જે હિન્દી અનુવાદ છે તેમાં આપ ત્રુટિનિર્દેશ કરી રહ્યા છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – પણ હવે આપ એમ ખુલાસો કરે છે કે એ ત્રુટિ તો એમની નથી. તો કોઈ અનુવાદમેં, મતલબ અસ્પષ્ટ હૈ ઈતના હી મેરા કહના હૈ. ઔર ઈસકા જો અનુવાદ હોના ચાહિયે ઉસકા ઉપપાદન મૈં બાદમેં કરુંગા. અનુવાદ હોના ચાહિયે બિલકુલ વહ હૈ, પરંતુ ઉસસે અર્થ સ્પષ્ટ નહીં હોતા હૈ ઈસલિયે ઈસકા અર્થ સ્પષ્ટ મૈં ઉસ વક્ત કરુંગા, મેરી દષ્ટિસે. ઈસમેં ક્યા હુઆ કિ ઈસ પુસ્તકમેં યે ઉપરવાલે કારિકાકે સાથછાપ દિયા ગયા હૈ ઔર યે નીચેવાલીસે આકે જુડા, કારિકાસે યે થોડી સમજફેર હો ગઈ હૈ. અચ્છા, અબ જો વો જિસ બાતકી ચર્ચા હો ચુકી હૈ, વો 'થોથી રૂઢિકે અનુસાર' ઉસમેં મેરા ભી મતભેદ હૈ. 'થોથી' શબ્દ હમેં ભી સ્વીકાર્ય નહીં હૈ. ક્યોં! ઉસકા કારણ હૈ કે આપને જિસ અર્થમેં થોથી શબ્દ લિયા હૈ; અનુવાદ આપકા હૈ, રાસ્તા આપકા હૈ, મંઝિલ આપકી હૈ. મયખાના આપકા, મય આપકી. હમેં ઈસસે મતલબ નહીં, પરંતુ મુજે યહાં 'થોથી' શબ્દ ઉપર્યુક્ત જાન નહીં પડા ઔર ન મુજે યે અચ્છા લગ રહા હૈ. યે એક અબ ઈસ થોથી ચર્ચાકો નહીં કરેંગે. અબ યહાં ''લોકાર્થી... '' (૨ । ઘ) પૃ.૧૧. ''જિસે... ચાહિયે.'' ''ભજન છોડ દેના ચાહિયે'' ઈસપર ભી મૈં અસહમત હૂં. ઔર ''લોકાર્થી... કૃષ્ણં'' ઈસપે આપ રેખાંકન કર દે. ભજન છૂટ જાતા હૈ વો મેરસે પૂર્વ પૂ.શ્રીકનુકાકાજીને કહા વહી મુજે અભિપ્રેત હૈ, ઈસકા અનુવાદ, જો ઉન્હોંને બતાયા. અબ '૩' સેવાપ્રદર્શન (૩ક, પૃ.૧૧). યહાં યે જો નીચે ભાષ્ય દિયા ગયા હૈ, ભાષ્યકા અંશ, વો સૂત્ર તો યહાં નહીં દિયા ગયા હૈ. ઉસકા જો શીર્ષક હૈ, પહલે મૈં યે પૂછુંગા, અનુવાદકર્તાસે, સેવાપ્રદર્શનસે આપકા ક્યા તાત્પર્ય હૈ– ? ક્યોં, યે મુજે સમજમેં નહીં આયા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – સાધનદીપિકાકે ૧૦૮વે શ્લોકમેં ''સ્વીયાન્ ભક્તાન્ પ્રદર્શયેત્.''

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હં, અર્થાત્ યે સેવાપ્રદર્શન કરના ચાહિયે યે આપને ઈસ અર્થમેં લિયા હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – કહાં?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે સેવાપ્રદર્શન યે જો શીર્ષક જો અપનાયા હૈ આપને. નીચે તો પ્રદર્શન નહીં કરના ચાહિયેવાલી બાત આ રહી હૈ, આપકે અનુવાદકે અનુસાર, તો ઉપરવાલા શીર્ષક જો હૈ વો યદિ...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – દર્શન યાનિ દેખના. પ્રદર્શન યાનિ દિખાના. તો સેવાકો દિખાના ઉસી અર્થમેં. બીજાને દર્શન કરાવવા તેને શ્રીગોપીનાથજી કહે છે ''સ્વીયાન્ ભક્તાન્ પ્રદર્શયેત્,'' અને દર્શન કરવા તેને પ્રદર્શન નથી કહેવામાં આવતું; દર્શન કરાવવા તેને પ્રદર્શન કહેવામાં આવે છે. તો ત્યાં એમણે જે 'પ્રદર્શન' શબ્દ વાપર્યો એટલે દાઈનો ઘોડો રમજો જમતો છુટ્ટો; મેં ય વાપરી દીધો!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, જરા ગલતફહમી હો રહી હૈ. મૈં યે કહના ચાહ રહા હૂં કિ નીચે જો આપકા અનુવાદ સિદ્ધ કર રહા હૈ વો પ્રદર્શન નહીં કરના ઈસ બાતકો સિદ્ધ કર રહા હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – વો જો, 'પ્રદર્શયેત્' એ જે વચન છે ન, એ તો ગોપીનાથજીના છે એમાં વિધાન નથી. ને આમાં સેવાપ્રદર્શન એટલે પ્રદર્શનના જે બીજા નિંદા કે સ્તુત્યર્થક જે ભાવો હોય એને હમણાં એક વખતે આપણે બાજુમાં મૂકીને એક તટસ્થભાવ એટલો લઈએ કે સેવાના દર્શન કરાવવા કે નહીં? અને તેમાં દર્શન ન કરાવવા એવા હેતુથી આ નીચેના વચન મેં ટાંક્યા. અને ત્યાં જે 'પ્રદર્શયેત્' શ્રીગોપીનાથજીનું વચન છે એ દર્શન કરાવવાના અર્થમાં છે. તો કોને કરાવવા એનો નીચે ખુલાસો છે અને ન કરાવવા તેનું અહીંયા વચન છે; બન્ને મળાવીને વાત જોઈશું તો વાત સ્પષ્ટ થઈ જશે કે કોને દર્શન કરાવવા અને કોને ન કરાવવા.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યહાં મેરી દૃષ્ટિસે યે જો ભાષ્યકા અંશ દિયા ગયા હૈ... યહાં હમ ભગવત્સેવા કરતે હૈં ઉસ ભગવત્સેવામેં જો દર્શન કરવાયે જાતે હૈ; કિસકો કરાના કિસકો નહીં કરાના વો બાદકી બાત હૈ. વો દર્શન જો કરાયે જાતે હૈ તદ્વિષયક યે ભાષ્ય જો હૈ અપની બાત કહ રહા હૈ–––ઐસા મેરા માનના નહીં હૈ. નહીં, અભી તો આપ નોટ કર લેં. અર્થાત્ સેવાપ્રદર્શનકા જો અભી આપને બતાયા કે જિસ અર્થમેં યે શીર્ષક લિયા ગયા હૈ કિ સેવા અર્થાત્ ભગવાનકે, પ્રભુકે; જિનકી હમ સેવા કરતેં હૈ, ઉનકે દર્શન કરવાના ઈસ અર્થમેં યે શીર્ષક આયા હૈ. વો ''સ્વીયાન્ ભક્તાન્ પ્રદર્શયેત્''કે સાથતો સંગત હૈ, યહ શીર્ષક. પરંતુ મેરી દૃષ્ટિસે યહ ભાષ્ય હૈ યહ ઉસ દર્શન કરાને નહીં કરાનેસે સમ્બન્ધ નહીં રખતા. યહાં ગોપ્યતાકા જો તાત્પર્ય હૈ વો કહાં હૈ ઔર કૈસે હૈ વો મૈં ઉસ વક્ત. જબ ઉસકા કારણ ઔર પ્રતિપાદન હોગા તબ, બતાઉંગા. ઔર ઈસમેં મેરા શીર્ષકકે સાથયે ભાષ્ય બેમેલ હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એટલે ભાવાનુવાદ આપને માન્ય છે પણ શીર્ષક સાથે સંગતિ માન્ય નથી. ભાવાનુવાદ પછીથી રજૂ કરશો?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અભી તો સિર્ફ ઈતનીસી બાત આ રહી હૈ કિ યે વચન જો હૈ યહ વચન જિસ શીર્ષકકે અંતર્ગત ગ્રહણ કિયા ગયા હૈ વહ ઉચિત નહીં હૈ યહ મેરા માનના હૈ. મૂલવચનપ્રતિપાદન બાદમેં હોગા. અબ ભાવાનુવાદમેં... ''ભગવદ્ભાવકે... ગયા હૈ.'' અબ જો અંશ શુરુ હો રહા હૈ ''જિસકે... સકતા હૈ.'' ખાસ ધ્યાન દેનેકી બાત હૈ. ''પ્રભુ... નહીં હૈ.'' ઈસ પૂરે અંશસે મૈં અસહમત હૂં. તો ઈસ અંશકા... ''એતેન... નાસ્તિ'' ઈસસે જબ તક અંતઃકરણમેં સાક્ષાત્ પ્રભુકા પ્રાકટ્ય નહીં હોતા 'તાવત્' તબ તક હી 'બહિરાવિષ્કરણં' અર્થાત્ જો તનુવિત્તજાસેવા કી જાતી હૈ વહ હોતી હૈ. 'પ્રાકટ્યે તુ' જબ હૃદયમેં ભગવત્પ્રાકટ્ય હો જાતા હૈ, અંતઃકરણમેં, ''ન તથા સંભવતિ'' જબ ઉસકો માનસી સિદ્ધ હો જાતી હૈ તબ બાહ્ય સેવા, ઐસે જો વાર્તા ઈત્યાદિ ૮૪-૨૫૨મેં ઉદાહરણ ભી હૈં, જિનકૂ માનસી સિદ્ધ હો ગઈ હૈ તો ફિર ઉનકો બાહ્ય અર્થાત્ સાધનરૂપા કરનેકી જરૂરત નહીં પડતી. યે મૈંને બીચમેં; ક્યા કરું, હો ગયા થોડાસા, નહીં તો મુજે અભી તો કહવેકી જરૂરત નહીં થી. ક્ષમા કરેં. યે અબ પ્રતિપાદનકે સમય કહુંગા. આજ કલવાલા નહીં કરુંગા. અચ્છા, અબ ઈસસે આગે. 'ગ'

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પૃ.૧૨માં શ્રીહરિરાયજીનું વચન.

ગા.શ્રીહરિરાયજી – શ્રીહરિરાયચરણ. યહાં 'ગ'મેં. પહલે મૈં આપકો રેખાંકિત કરવા દૂં, વે-વે શબ્દ. ''ગુરુદૈવતયોઃ... ફિર ''અવૈષ્ણવસ્ય સ્વસેવ્યપ્રદર્શનમ્'' ઈસપે રેખાંકન કર લેં.'' ફલં... યે સબ કોઈ રેખાંકિત કરનેકી જરૂરત નહીં હૈ; યે તો મૈં મેરી લિંકકે લિયે બોલ રહા હૂં. ''ઉપચારનૈષ્ફલ્યમ્'' પર જરા.. અબ ઈસમેં જો અનુવાદ દિયા ગયા હૈ; ચૂંકિ કિ યે ભાવાનુવાદ હૈ ઈસલિયે ઈસમેં શબ્દોંકો તો પકડા નહીં જા સકેગા. ઔર અર્થ ભી નહીં હૈ, કોઈ મતલબ ભી નહીં હૈ; બેકાર ફિર વો ચર્ચા હો જાયેગી. ફિર ભી અનુવાદકી દષ્ટિસે ભાવાનુવાદ ઠીક હૈ. પરંતુ જબ તક ઈસકો સ્પષ્ટ નહીં કિયા જાય તો પ્રતિપાદન થોડા ગલત હો જાનેકી સંભાવના મુજે ઈસમેં લગ રહી હૈ. ઈસલિયે મૈં ઈસમેં ઈસસે સહમત હૂં ઐસા અભી નહીં કહૂંગા. જબ મૈં ઈસકા પ્રતિપાદન કર દૂં તબ ઈસકા અનુવાદ ક્યા હોના ચાહિયે વો આપકે સામને સ્વતઃ આ જાયેગા. ઉસકે બીચમેં એક ''ફલ : સેવા સર્વથા... હૈ.''

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ૧૨માં પૃષ્ઠ ઉપર. અને ગુજરાતીમાં વાંચવું હોય તો ૧૩માંની પહેલી લાઈન.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યહાં 'સર્વથા' શબ્દકા પ્રયોગ અનાવશ્યક હૈ. અબ સેવાપ્રયોજન.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પૃ.૧૩મું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે સેવાપ્રયોજન આપને જો શીર્ષક રખા હૈ યે ક્યા, મતલબ ઈસકે પીછે ક્યા આપકા વિચાર; થોડા સા મુજે પરિચય દે દેં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – સેવા જૈસે સિદ્ધાન્તમુક્તાવલીમેં; સિદ્ધાન્તમુક્તાવલીમાં આપણે

જોઈએ તો ફલરૂપા માનસીસેવા અને સાધનરૂપા તનુવિત્તજાસેવા. તો ચાહે ફલરૂપા માનસીસેવા હોય કે પછી સાધનરૂપા તનુવિત્તજાસેવા હોય, સેવાનું પ્રયોજન શું હોવું જોઈએ? સેવાનું પ્રયોજન એક; જેમ સિદ્ધાન્તમુક્તાવલી આપણે જોઈએ તો એક વાત સ્પષ્ટ થાય છે કે તનુવિત્તજાસેવાનું પ્રયાજન માનસીસેવા હોઈ શકે છે. અથવા ભક્તિવર્ધિનીને આપણે સમજીએ તો તનુવિત્તજાસેવાનું પ્રયોજન ભક્તિવર્ધન થઈ શકે છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી - પ્રયોજનસુ મતલબ જિસ અર્થમેં અધિકારી સમ્બન્ધિત હૈ, પ્રયોજનમેં હૈ. ઉસી અર્થમેં...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - હાં, હેતુ; ગુજરાતીમાં જેને હેતુ કહીએ, સેવા કરવાનો હેતુ. શા માટે આપણે સેવા કરીએ છીએ? તો જેના ખુલાસામાં આપણે કહીએ કે આના માટે અમે સેવા કરીએ છીએ. તે સેવાનું પ્રયોજન. હવે એ પ્રયોજન સિદ્ધાન્તમુક્તાવલીમાં ''ઉક્તસેવાસાધને ઈતરે'' કરીને માનસીસેવા બતાવી છે. ભક્તિવર્ધિનીમાં સેવાની પ્રણાલીથી પ્રેમ-આસક્તિ-વ્યસન સિદ્ધ થશે એટલે ભક્તિ બતાવ્યું છે. નિરોધલક્ષણમાં ''પ્રપઞ્ચવિસ્મૃતિપૂર્વક ભગવદાસક્તિર્નિરોધઃ'' એ બતાવ્યું છે. અને સેવાફલમાં જોઈશું તો અલૌકિક સામર્થ્ય અથવા ''સાયુજ્યં વા સેવોપયોગિદેહો વા વૈકુણ્ઠાદિષુ.'' ષોડશગ્રન્થમાં જેનું સ્પષ્ટતયા નિરૂપણ નથી થયું તેવો એક સર્વાત્મભાવ આઈટમ આમાં છુટી જાય છે તે પણ ક્યાંક-ક્યાંક સેવાના પ્રયોજન તરીકે સ્વીકારવામાં આવે છે. અંતે દરેકની પાછળ જે મુખ્ય મુદ્દો મહાપ્રભુજીનો એક મને સમજમાં આવ્યો તે એ છે કે સેવાનું પ્રયોજન વધારેમાં-વધારે ભક્તિ અને ઓછામાં-ઓછી ભક્તિ. ભક્તિથી વધારે બીજું કોઈ સેવાનું પ્રયોજન હોઈ શકતું નથી. જ્યારે પણ ભક્તિ સિવાય બીજો કોઈપણ પ્રયોજન સેવાનો ઘડવામાં આવે; એ પછી મુક્તિ હોય કે ભક્તિ હોય, એ બધું સેવાને નલ-ન-વોઈડ કરી દે છે. એ વાતની ચર્ચાને પ્રસ્તુત કરવામાટે મેં સેવાનું પ્રયોજન એમાં રાખ્યું. હવે કોઈક ઠેકાણે; જો કે એ ચર્ચા પાછી થઈ શકે છે, જે મેં ગ્રન્થો બતાવ્યા તેમાંથી, પણ એના એ સ્પષ્ટ વચનો એટલા પ્રયોજન શું છે એ દેખાડવા માટે છે; પ્રયોજન શું ન હોઈ શકે એનો વચન શિક્ષાશ્લોકથી સારો ક્યાંય મળતો નથી. એટલે મેં આમાં શિક્ષાશ્લોકીને ઉદ્ધૃત કરી કે સેવ્યને મહાપ્રભુજી કેવી રીતે નિરૂપિત કરે છે તેનાથી આપણને પ્રયોજન મળી જશે. જેમ શ્રીમહાપ્રભુજી કહે છે ''ન લૌકિકઃ... ગોપીશ;.'' તે ગોપીશ; એટલે કોઈક ઠેકાણે શું થાય છે કે સેવ્યના નિરૂપણથી સેવાનું નિરૂપણ થાય છે, કોઈક ઠેકાણે સેવાના નિરૂપણથી સેવ્યનું નિરૂપણ થાય છે. શબ્દ-અર્થ એકબીજાથી સંકળાયેલા છે; એટલે એટલી લિબર્ટીમેં લીધી છે કે સેવાનું પ્રયોજન સેવ્યના પ્રયોજનના દ્વારથી નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યદ્યપિ અભી આપને ઈસકો; ધન્યવાદ આપને સમજાયા. લેકિન અભી પૂરી તરહસે સમજમેં આયા નહીં હૈ. ક્ષમા કરેંગે. ફિર ભી પ્રતિપાદનકે સમય યદિ અવકાશ હોગા; ચૂંકિ કિ જો, જૈસે આપ પહલે હી સ્પષ્ટતા કર ચૂકે હૈં, કિ વો આપને અપની દૃષ્ટિસે રખેં હૈં, ઈસલિયે યે બાત સહી હૈ કિ ઉસ પર નિરર્થકકા વાદ કરકે સમયકો ન બિગાડા જાય. હર્જ ક્યા હૈ, વો અગર કરના ભી હોગા તો અપન કરેંગે; સબોંકો ક્યોં ઉસમેં પરેશાન કિયા જાય? ખૈર. ઈસમેં સિર્ફ ઈતની હી બાત થી જો મુજે સમજના થા. અબ હમ બાત કર લેંગે ઈસ વિષયમેં. 'ખ'

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અહીંયા સેવાના નિરૂપણથી સેવાનું પ્રયોજન શું ન હોવું જોઈએ તે હવે આવે છે. ઉપરના વચનમાં સેવ્યનું પ્રયોજન શું છે તેનાથી સેવાનો નિરૂપણ થયો. અહીંયા સેવાનું પ્રયોજન શું છે તેનાથી સેવ્યનો નિરૂપણ થઈ રહ્યો છે કે સેવ્ય શા (પ્રયોજન) માટે ન હોવો જોઈએ? ઉપર સેવ્ય શા માટે ન હોવો જોઈએ તેનાથી સેવા શા માટે હોવી જોઈએ તે નિરૂપણ હતું; અહીંયા સેવા શેના માટે ન હોવી જોઈએ તેથી સેવ્ય શા માટે હોવો જોઈએ તેનું નિરૂપણ છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ધન્યવાદ. આપસે બિના પૂછે હી ઉસ શીર્ષકકા ઈસકે સાથમેં જો હૈ આપને... પરંતુ મેરે કહનેકા અર્થ સિર્ફ ઈતના હૈ કિ યે શીર્ષક જરા ઈતના, મતલબ ઈસ ઢંગસે રખા ગયા હૈ કિ યે પૂરેકો પઢનેવાલેકો એકદમ એકાએક સમજમેં નહીં આતા, જરા મુશ્કિલસે આતા હૈ. આપકી હમારી બાત હો સકતી જબ વો અલગ બાત હૈં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મનેય ૩૦ વર્ષે સમજમાં આવી!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અચ્છા, અબ યે જો અંશ આ રહા હૈ 'ખ'મેં વચન; **''નનુ...આહુઃ''**. મેરી દૃષ્ટિસે યહ વચન જો યહાં ઉદ્ધૃત કિયા ગયા હૈ ઈસમેં યહ બાત સ્પષ્ટ કર દેની ચાહિયે. મુજે ઐસા લગ રહા થા, યા લગ રહા હૈ, કિ યહ વચન, મૂલવિવૃત્તિ શ્રીગુસાંઈજીકી જો હૈ, સિદ્ધાન્તમુક્તાવલીકી, ઉસમેં નહીં હૈ. ઈસ પુસ્તકમેં, જો આપને છપવાઈ હૈ, અર્થાત્ ઓફસેટ કરવાઈ હૈ; મતલબ ઈસકે પહલે જો હૈ, જિસસે યે ઓફસેટ હુઆ હૈ, ઉસમેં ભી વો વૈસે હી હોગા ઐસા મેરા અનુમાન હૈ, પુરાનીપ્રતમેં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – છેડછાડ કુછ ભી નહીં કી.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – સવાલ હી નહીં ઉઠતા. અર્થાત્ સિદ્ધાન્તમુક્તાવલીકી. તો ઉસમેં પુરુષોત્તમજીકા વિવૃત્તિપ્રકાશ હૈ, શ્રીગોકુલનાથજી પ્રભૃતિ જો આચાર્ય હૈં. યે ધ્યાન દેનેકી બાત હૈ, જરા ધ્યાન દીજીયેગા. ઉસ મૂલ વિવૃત્તિઓમેં કહીં ભી યહ અંશ ઉપલબ્ધ નહીં હોતા હૈ. કહ સકતે હૈં શાયદ યહ પ્રભુચરણકા હો યદ્ વા પરવર્તીબાલકોંકા. મૈં તો શાયદ ભી નહીં; નિશ્ચિત રૂપસે કહતા હૂં કિ યહ પ્રભુચરણકી વિવૃત્તિકા અંશ નહીં હૈ. ઈસલિયે; મૈં ઈસકી ઉપેક્ષા યા અવહેલના, માન્ય-પૂજનીય ઐસે પૂર્વાચાર્યોંકે કિસી ભી વાક્યકા યા વચનોંકા, નહીં કર સકતા. યે મેરા મુખરતાદોષ

હો જાય. પરંતુ સવિનય ઈસકો થોડા છોડતે હુએ મૈં ચલના ચાહતા હૂં. ઔર આપસે ભી ઈતના નિવેદન કરુંગા કિ ઈસપે ઈતના ધ્યાન ન દિયા જાય જિતના ધ્યાન ઈસ વચનાવલીમેં ઈસકો સ્વીકારકર અનુવાદ કરકે અનુવાદકતકિ દ્વારા દિલાયા જાનેકી ચેષ્ટા કી જા રહી હૈ યા કી ગઈ હૈ. ઈસમેં લિખા હૈ ''શ્રીપ્રભુચરણવિરચિત સિદ્ધાન્તમુક્તાવલીવિવૃત્તિ'' ઉસમેં થોડાસા ખુલાસા હોના ચાહિયે બ્રેકેટમેં, કે યે સ્વયં, ખુદ બ્રેકેટમેં હી હૈ. અબ પ્રતિપાદન તો બાદમેં કરુંગા, પ્રમાણ ઈત્યાદિ. અબ ઈસકે અનુવાદ પર કૃપયા ધ્યાન દેં. ''યદિ કોઈ અર્થ હૈ.'' વૈસે મૈં સહમત હૂં હી નહીં મૂલવચનસે, ક્ષમાપૂર્વક; પૂર્વાચાર્યકા હૈ ઈસલિયે. ફિર ભી. ''ન કેવલ.. કિયા હૈ.'' અબ આપ 'નિષિદ્ધાચરણ'કે નીચે રેખાંકન કર લેં. ''જિસે 'કુકૃત્ય' શબ્દકે નીચે લાઈન કર દેં.'' નહીં કર ઐસા 'કુકૃત્ય'; ઈસકો ફિર ધ્યાનમેં લે લેં. અર્થાત્ 'કુકૃત્ય' શબ્દકા યહાં અભ્યાસ હુઆ હૈ યે ભી ધ્યાનમેં રખેં; જબ પ્રતિપાદનકે સમય મૈં બોલુંગા ઈસ બાતકો. ''ઐસી... કિયા હૈ.'' ચુંકિ કિ ઈસમેં જરા થોડાસા કહ દૂં, ક્ષમા માનકર, કિ યે એક હી અંશ ઔર ઈસકા અનુવાદ મેરી દષ્ટિસે ઉસ બેચારે અતિજઘન્ય અધિકારીકો યા ભક્તકો કહીંકા નહીં રખ છોડતા હૈ! ઉસ બેચારેકી હાલત બિલકુલ કહાં પહુંચા દેતા હૈ યહ અંશ! 'સંસારેષુ નરાધમઃ' ઉસમેં પહુંચા દેતા હૈ. ''ન મે ભક્ત પ્રણશ્યતિ''સે નિકાલકર કહીં ફેક દેતા હૈ. યે વહ તબ ચર્ચા કરુંગા. અબ સેવાસ્થલ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હા, સેવાસ્થલ, ૧૫મા પૃષ્ઠ ઉપર.

ગો.હરિરાયજી – થોડા પહલે આપ રેખાંકન કર લેં. ''બીજદાઢ્ર્યપ્રકારસ્તુ... સ્વધર્મતઃ.'' બીચમેં એક છોટીસી બાત કહ દૂં આપસે. યદ્યપિ અભી મૈં ઈસ બાતકી ચર્ચા જ્યાદા નહીં કરુંગા. પર એક બાત કહ દૂં કિ મુજે ઈસમેં ઈસસે ભી થોડા અસંતોષ હૈ, કિ કઈ વચનોંકો છોડ દિયા ગયા હૈ, જો કિ ઈસમેં અત્યંત આવશ્યક થે. પરંતુ યે એક અલગ બાત હો ગઈ. યે બાદમેં કરેંગે. યદિ વે વચન ઈસમેં હોતે તો ઉત્તમ-મંદ-મધ્યમ કોટિસે જો અધિકારી હોતે હૈં, ભક્ત હોતે હૈં, ઉનકે સંશયકા યા ઉનકી સ્થિતિકા યા કોટિકા કહીં ન કહીં થોડા બહોત ખુલાસા હો સકતા થા. લેકિન વો નહીં હો પાયા હૈ. વચનોંકો નહીં લેનેસે યા છોડ દેનેસે. 'તુ શબ્દેન... વ્યુદાસઃ ઉક્તઃ'' પર રેખાંકન કર લેં. ''સ્વમાર્ગીય... સ્થિત્યભાવે'' પર રેખાંકન કર લેં. (શ્રીશ્યામમનોહરજીસે) ક્યોં, આજ તો ઠીક ચલા રહા હૂં? ધન્યવાદ. થોડા ડર લગતા હૈ યે દાઢીસે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – (શ્રીવ્રજપ્રિયજીસે સહાસ્ય) દાઢી તો યહાં ભી હૈ. તો આપ યહાં બૈઠ જાઓ ન વા બાજુ, બ્રેકેટ હો જાયેગો દાઢીકો.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ''કિતાબેં જિંદગી અપની ભી અજીબ હૈ યારોં, જિધરસે ભી પઢો ઉલટી હી નજર આતી હૈ''! તો અચ્છા. ''ગૃહસ્થિત્યભાવે...'' કર લિયા આપને રેખાંકન. ''ન સમ્ભવતીતિ પૂર્વં ગૃહસ્થિતિમેવ'' કે નીચે રેખાંકન કર લેં. ઔર ''ભગવદ્-

ભજનાનુકૂલે ગૃહે સ્થિત્વા.'' ફિર આગે શ્રીબાલકૃષ્ણજીકી વિવૃત્તિ હૈ ''અત્ર... ભવતિ' કે નીચે રેખાંકન કર લેં.

''પુષ્ટિભક્તિકે... બસ''; યદ્યપિ ઈસ 'બસ'સે જ્યાદા કુછ વિરોધ નહીં હૈ, પર ઈસ બસમેં બૈઠના ભી નહીં ચાહતા હૂં! ''યહાં... અભિપ્રેત'' અબ આપ રેખા કરેં ''ભજનકે... નહીં હૈ'' યે પૂરી નીચે રેખાંકન કર લેં ઔર 'સિદ્ધાન્તાભિમત'કો જરા રાઉન્ડ કર લેં તા કિ ધ્યાનમેં રહે ઉસ વક્ત. બસ ઈન શબ્દોંસે હી મુજે અસહમતિ હૈ. ઔર યે જો ''અતિરિક્ત ભજનકા.. '' ઈસ અંશસે અસહમતિ હૈ યે મૈં બાદમેં પ્રસ્તુત કરુંગા. ઈસમેં; અર્થાત્ અતિરિક્તકા અર્થ ક્યા હૈ યા ક્યા લે રહે હૈં આપ વો થોડા... ક્યોં, ઈસમેં 'સિદ્ધાન્તભિમત' જો બીચમેં ઘુસ ગયા હૈ, ઈસ પૂરે અંશમેં, જો કહીંસે આયા અચાનક ઔર આકરકે ઘુસ ગયા! તો થોડા યે ઘુસા હૈ તો ''અતિરિક્તભજનકા નહીં હૈ'' તો યે થોડા મુજે, મૈં ખુદ થોડા ઈસમેં હો ગયા હૂં કિ યે મૈં ચચકિ સમય બાત કર લૂંગા.

''સ્વમાર્ગીય ચાહિયે.'' અબ ઈસમેં જો સેવાસ્થલ યે શીર્ષક જો દિયા ગયા હૈ ઉસકા તાત્પર્ય મેરે અનુમાનસે, આપકા, 'ઘર' હી હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ઘર ઈસ અર્થમેં કે સાર્વજનિક દેવાલય નહીં. સાર્વજનિક દેવાલયકા વ્યાવર્તન કર. એટલે સેવાસ્થલ શું હોવું જોઈએ? એનો અર્થ એ કે સાર્વજનિક દેવાલય નથી થઈ શકતું; બાકી જે કાંઈ હોય. બાકી કાંઈપણ થઈ શકે છે. સાર્વજનિક દેવાલયમાં; એટલે 'જાહેર મંદિર' જેને આપણે ચોખ્ખી ગુજરાતીમાં કહીએ, જાહેર મંદિરમાં સેવા થઈ નથી શકતી.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – સ્પષ્ટ હો ગયા. 'ગ' પૃ.૧૬. ''પૂર્વં સ્થાનં મંદિરાદિ''કે નીચે રેખાંકન કર લેં. ''ઘરમેં ચાહિયે'' યે મૈં જબ આપસે ચર્ચા કરુંગા તબ ઈનકા સ્પષ્ટીકરણ પુછુંગા. અબ 'ઘ'

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પૃ.૧૭મા ઉપર પૃ.૧૭ના ઉપરના ભાગમાં 'ઘ' છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – 'શ્રુત્યુક્તરીત્યા'કે નીચે રેખાંકન કર લેં. ''ભગવદ્ભજનં... ગોપનીયમ્''કે નીચે રેખાંકન કર લેં. ઔર 'સિદ્ધમ્'કે નીચે. 'સિદ્ધમ્' પર ધ્યાન દેના જરૂરી હૈ. ''આચાર્યકુલાદ્... ચાહિયે.'' ઈસમેં અનુવાદમેં ભી લગા લો. યહાં અનુવાદસે મુજે કોઈ અસહમતિ નહીં હૈ; અનુવાદ ઠીક હી હૈ. જો હોના ચાહિયે. લેકિન જિસ ક્રમમેં ઉસે રખા ગયા હૈ ઔર જો બાત ઈસસે પ્રતિપાદિત કરની જાની હૈ યા કી જાની ચાહી જા રહી હૈ ઉસસે મેરા મતભેદ હૈ. વો તો જબ ચર્ચા હોગી તબ સ્પષ્ટ હોગા. એક ઉદાહરણકેલિયે આપકો કહ દૂં; ક્યોંકિ ઈસમેં કઈ સ્થલ અભી ઐસે મેરે છૂટ ભી ગયે હૈં, રખ ભી દિયે હૈં મૈને. ક્યોંકિ ઉસકા કારણ હૈ કિ ઉસપર યદિ શાસ્ત્રચર્ચા લંબી ચલાઈ જાય તો ફિર કલવાલા કિસ્સા ફિર ખડા હો જાયેગા! ઐસા નહીં કરના હૈ ઈસલિયે મૈં ઉસી ઢંગસે ચલ રહા હૂં. એક મિસાલકે તૌરપે એક બાત કહ દૂં કિ શ્યામદાદા

વિદ્વાન્ હૈં, ઈસલિયે અનુવાદકા ઉટપટાંગ અર્થ કરેં યે મૈં તો કહ તો નહીં સકતા. 'તો' કા અર્થ ગલત ન લેં. પરન્તુ એક ઉદાહરણ આપકો દૂં ''ઐતદાત્મ્યમિદં સર્વં તત્ સત્યમ્ સ આત્મા તત્ ત્વમ્ અસિ શ્વેતકેતોઃ.'' ઈસકા અર્થ તો જો હૈ વો જો હોગા વો હી હોગા. મેરી ગલતી હો તો આપ મુજે...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હું એમ હરિરાયજીને વિનવીશ કે હું ઉટપટાંગ અર્થ કરી રહ્યો છું એવું જો કહેવા ન માંગતા હોય તો મનમાં ધારી લે ચુપચાપ. એમાં કાંઈ વાંધો નથી. આપણે ત્યાં એક પ્રસિદ્ધ જોક છે કે કોઈ ખવાસ મહારાજ પાસે આવ્યો ને એને બધી શબ્દાવલી શીખવાડી દેવામાં આવી કે કેમ બોલવું. મહારાજને થોડીક ગાળ બોલવાની આદત હતી તે આવતાની સાથે ૨-૪ ગાળ ભાંડી. રાજ મુખારવિંદસુ આજ્ઞા કરે, દાસ મનમેં વિનંતી કરે. બોલ્યા શું વિનંતી કરે? બોલ્યો-રાજ જે મુખારવિંદથી આજ્ઞા કરે! તો હરિરાયજીને હું અનુમતિ આપું છું કે મનમાં જે એમને વિનંતી કરવી હોય મારા માટે, આનંદથી કરે. ખરેખર મનેય મનમાં આનંદ આવી જશે!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – પણ તો દાદાભાઈ, મને પહેલા ખવાસ તો બનાવો.!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ના, આટલો અધિકાર ખવાસને તો ભાઈને તો એનાથી ઉંચો અધિકાર હોય! એટલે પ્રોત્સાહન માટે છે બધું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – તો કૃપા કરી ખવાસથી પણ સુપીરિયર કોઈ...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ના, ભાઈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ખવાસ જે મનમાં વિનંતી કરે એનાથી પણ ભાઈ તો કોઈ ઔર...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હું તો કહું કે મુખારવિંદથી આજ્ઞા કરો તો મને હજી ગમે!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મને ખબર નથી કઈ વિનંતી કરવી આપને!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એ તો જે આપના મનમાં હોય તે!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ''ન ખુદા હી બેકરમ હૈ ન જહાં હી બેરહમ હૈ, યહ સિર્ફ એક બહમ હૈ ખુદ બદનસીબ હમ હૈ!''

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – થોડા હળવા થઈ ગયા! નહીં તો-તો બધાની ચંપી થઈ ગઈ હશે માથાની!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં, સહી બાત હૈ; બહોત... ધન્યવાદ. શુક્રિયા. તો યે જો. યે બાત બીચમેં જરા દૂસરી આ ગઈ. તો મેરા કહનેકા મતલબ યે હૈ; યે બીચમેં ઈસલિયે કહ રહા હૂં કિ અભી જો મૈં ચલ રહા હૂં ઈસકે બીચમેં આપકો યે બાત ધ્યાનમેં રહે. ઈસ વચનાવલીમેં જો અંશ છૂટ ગયે હૈં કઈ વચનોંકે, ઉસસે થોડા શાંકરમતવાલા કિસ્સા ખડા હો ગયા હૈ, કિ 'તત્ત્વમસિ' તો પકડ લિયા જાય; ''ઐતદાત્મ્યમિદં સર્વં' કહાં ગયા? નિર્વિશેષ શ્રુતિઓંકો ઉઠા લિયા જાય, ચુન લિયા જાય; સવિશેષકો છોડ દિયા જાય! યે એક પદ્ધતિ હૈ જહાં નિર્ધર્મક અનિર્વચનીય બ્રહ્મકો સિદ્ધ કરના હો. યે મૈં

શાંકરમતકી બાત કર રહા હૂં. ક્ષમા કરેંગે, કહીં વિપ્રતિપત્તિ ન હો જાય. તો વો શંકરાચાર્યકી જો એક છટા હૈ તો યહ કાર્ય જો શાંકરભાષ્ય અચ્છી તરહસે પઢા હો વહ બખૂબી કર સકતા હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હું ભણ્યો છું હોં! અને છ ટીકાસાથે. અને તે ય ઘોટી–ઘોટીને. ભાંગીતૂટી જે સંસ્કૃત આવી તે તેના જ કારણે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – તો ઐસા હો સકતા હૈ. અર્થ તો સામાન્યતયા કઈ શ્રુતિઓંકા જો અર્થ હૈ વો આચાર્યચરણ ઔર શંકરાચાર્ય દોનોંકે મતમેં અર્થ જિસકા કહા જાય, યા અનુવાદ, જો ભી કુછ માન લો આપ; વો તો વહી આતા હૈ. લેકિન જબ પ્રતિપાદન ફિર હોતા હૈ ઉસકા; કઈ સૂત્રોંમેં હોતા હૈ ઐસા, બ્રહ્મસૂત્રોંકે સૂત્રોંમેં ભી હોતા હૈ ઐસા. કઈ અધિકરણોંમેં ઐસા હૈ પરંતુ જબ ઉસકા પ્રતિપાદન શુરુ હોતા હૈ ભાષ્યકે દ્વારા, દોનોંકા, તબ વો કહીંકા કહીં હોતા હૈ. તો ઐસી સ્થિતિમેં ઈસમેં કઈ સ્થલોપર ઐસા ભી હુઆ હૈ. ફિર ભી જહાં જરૂરી હૈ, બહોત જરૂરી હૈ, વહીં મૈં આપકો ધ્યાન દિલાઉંગા. ઈસીલિયે રેખાંકન કરવાયા હૈ. અસહમતિ–સહમતિકા યહાં સવાલ નહીં હૈ; અર્થ જો હુઆ હૈ વહ ઠીક હુઆ હૈ, અનુવાદમાત્ર, લેકિન પ્રતિપાદન જબ ઈસકા ક્યા હો રહા હૈ ઈસ પર થોડા... વો આપ ઈસીલિયે રેખાંકિત હો ગયા. અબ ઉસ વક્ત આપકો જરા સુવિધા રહેગી.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – થોડુક સમજી જજો. શ્રીહરિરાયજીના કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે વચનનો જે મેં અનુવાદ કર્યો છે એમાં એમને કોઈ વિપ્રતિપત્તિ નથી પણ વચન જે રીતે મેં કાઢી લીધા છે ગ્રન્થોમાંથી એ કોઈક પક્ષપાતભરેલી દષ્ટિથી કાઢી લીધા છે ને અહીંયા ગોઠવી દીધા છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – એવું સ્પષ્ટ મેં નથી કહ્યું.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પણ કદાચ આપના ભાવનો તો ભાવાનુવાદ ખોટો નથી કરી રહ્યો ને.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ના, જો હશે... હશે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તો સુધારી લેજો હોં ભઈ! આ તો હું મારી વાત નહીં, આપની વાત સમજીને કહી રહ્યો છું! એક બીજો ભાવાનુવાદ ઔર પ્રસ્તુત કર્યો છે. એનો ત્રુટિનિર્દેશ કરવો આપનું કર્તવ્ય છે!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – તો યદિ હોગા તો ઉસ વક્ત, ઉસ સમય હી યે બાત સામને આ જાયેગી; ક્યોંકિ આપસે મૈં પુનઃ કહ દૂં, કિ યે હમારી ચુહલબાજી, દોનોં ભાઈયોંકી, તો ચલતી હી રહેગી. હમ તો દોનોં અન્યથા લેતે હી નહીં હૈ, કભી લી ભી નહીં થી ઔર લેંગે ભી નહીં ભગવત્કૃપાસૂ. આપ ઉપસ્થિત કિસી ભી વ્યક્તિકે મનમેં ઐસી બાત ન આ જાય ઈસલિયે મૈં યે કહ રહા હૂં. હં. અબ સેવ્યસ્વરૂપ '૬'. પૃ.૧૭મા ઉપર. 'ગુપ્તો... જાતા

હે.'' યે ઈસમેં કોઈ... અબ યે યહાં ક્યોં લિયા ગયા હૈ, ક્યા હૈ, વો તો આપ જબ સમજાયેંગે તબ... યે અભી મતલબ નહીં હૈ ઈસ ચર્ચાકા. ક્યોંકિ યે સેવ્યસ્વરૂપકે નીચે યે ક્યોં લિયા ગયા હૈ- ? યે થોડાસા સંશય હૈ. આપ કર દો તો કર દો ખુલાસા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - શ્રીમહાપ્રભુજીથી પ્રારમ્ભ કરીને પરવર્તીબધા આચાર્યો સુધી શ્રીકૃષ્ણને ભાવાત્મક હોવાને કારણે રસરૂપ માનવામાં આવ્યા છે. અને તે શ્રીકૃષ્ણ જ સાક્ષાત્ આપણે ત્યાં સેવ્ય છે. અને જ્યાં સુધી માનસી સિદ્ધ ન થાય ત્યાં સુધી આપણે પૂર્વવચન જોઈ ગયા કે મૂર્તિરૂપે સેવ્ય છે-''મૂર્તિકૃત્વા હરેઃ ક્વચિત્.'' અને મૂર્તિ જ્યારે આપણે પુષ્ટ કરીએ ત્યારે પ્રાણપ્રતિષ્ઠાવિધિથી કરતા નથી. તો બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો પુષ્ટ કરવું એટલે ભાવપ્રતિષ્ઠા એની કરીએ છીએ. એટલે તે મૂર્તિમાં સાક્ષાત્ પુરુષોત્તમ હોવાનો આપણો ભાવ આપણે સ્થાપિત કરીએ છીએ. તેથી તે મૂર્તિ પણ રસાત્મક થઈ ગઈ, ભાવાત્મક થઈ ગઈ. જેમ કોઈ કન્યા હોય કે છોકરો હોય; જ્યાં સુધી આપણી સગાઈ-વેવિશાળ ન થયું હોય ત્યાં સુધી છોકરી-છોકરી છે, છોકરા-છોકરો છે. સગાઈ થયા પછી, જો જબરદસ્તી ન પરણાવતા હોય માતા-પિતા, તો એનો ભાવ સ્થાપિત થાય છે કે આ હવે મારી ફિયાન્સ(વાગ્દતા). તો તે ભાવ સ્થાપિત થયા પછી છોકરી કે છોકરો ફિયાન્સ થાય છે, એના પહેલા ફિયાન્સ નથી થતા. એ ભાવની સ્થાપના સગાઈનીકે વિવાહની પ્રક્રિયાથી થાય છે. જેમ એક દોસ્ત સાથે આપણે દોસ્તી કરીએ એમાં ભાવ સ્થાપિત કરીએ છીએ કે આ મારો દોસ્ત. તેમ મૂર્તિમાં પુરુષોત્તમત્વનું, રસાત્મક પુરુષોત્તમ હોવાનું ભાવ સ્થાપિત કરીએ છીએ. તેથી રસનો જે પણ કાંઈ ગુણ હશે તે મૂર્તિમાં પણ પ્રકટ નહીં થાય તો કાંઈકને કાંઈક રસના સ્વરૂપમાં ને મૂર્તિના સ્વરૂપમાં પરસ્પર વિરોધાભાસિતા પ્રકટ થશે. તેવા હેતુથી મેં આ બે વચનો; સુબોધિનીમાં નોખે-નોખે સ્થળે મહાપ્રભુજીએ ઉદ્ધૃત કર્યા છે પણ શાંકરભાષ્ય ભણ્યો તે હેબિટ પ્રમાણે, ગોઠવી દીધા. હવે આ વચનનો મને તો અતિશય પક્ષપાત છે; એમને કેટલો છે એ તો એ પોતે જણાવશે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી - મૈંને પક્ષપાતકી બાત નહીં કી.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - નહીં, શંકરાચાર્યવાલી.

ગો.શ્રીહરિરાયજી - ક્યોં રખા ગયા હૈ થોડા સંશય થા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - નહીં, હું તો મારો પક્ષપાત કહી રહ્યો છું હોં; આપનો આક્ષેપ છે એવો નથી મારો...

ગો.શ્રીહરિરાયજી - 'ખ'મેં, 'ઈદં જ્ઞાત્વા કરણે.'' વાપિસ યે તો વો હી હૈ. ઈસમેં કોઈ નહીં હૈ, યે તો ખાલી ધ્યાન દેનેકેલિયે. પર થોડા રેખાંકન કર લેં. અબ; યે 'ખ' ચલ રહા હૈ, અનુવાદ ''કિસી... ઉત્તમ હૈ.'' યે પહલે ભી આ ચુકા હૈ, આપકો સ્મરણ હોગા. વહાં ભી મૈને અસહમતિ વ્યકત કી થી, યહાં ભી કર રહા હૂં. મૈંને પ્રસ્તુત કર દિયા થા વહાં

ઉસકા સમ્બન્ધ, કિ યે જો વાક્ય હૈ ઔર ઈસકે અનુવાદમેં નીચે ભી ફિર પુનઃ વહી બાત હૈ 'પ્રસ્થાપિત' શબ્દ જો હૈ. ઈસમેં ભી વહી આયા, ક્યોંકિ યે તો જ્યોંકા ત્યોં હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મારે એક ખુલાસો કરવાનો રહ્યો આ તબક્કે, કે જો હરિરાયજીને આપત્તિ ન હોય તો ત્યાં આ વચન સેવાદીક્ષાના સન્દર્ભમાં હતો, અહીંયા સેવ્યસ્વરૂપના સન્દર્ભમાં છે. તો મને નથી લાગતું કે 'પ્રસ્થાપિત' કરવાનો અહીંયા હવે આ પ્રસંગમાં કોઈપણ ચર્ચાનો મુદ્દો રહી જાય છે જો ત્યાં જ એ થઈ ગયું હોય તો.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ના, ચર્ચા તો હજી થઈ જ નથી, કેવલ રેખાંકિત કરા રહા હૂં, તા કિ; મતલબ યે દોનોં અલગ-અલગ શીર્ષકોંકે નીચે યે આયા હૈ ન! આયા ન આપકો ધ્યાનમેં? યે એક હી અનુવાદ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પણ અહીંયા આ વચન કેવલ સેવ્યસ્વરૂપનો સ્વરૂપ સમજાવવા માટે છે; આ વચનમાં ગુરુની બાબતમાં જે કાંઈ વિધાન આવ્યું તે અપ્રાસંગિક છે મારા હિસાબે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં, ઠીક હૈ, વો તો સહી હૈ આપકી બાત; લેકિન અબ યે ચર્ચા તો જબ અપન બાત કરેંગે તબ સ્પષ્ટ હો જાયેગી. અચ્છા, અબ 'ગ' લે લેં. ઈસમેં 'ગુરુદત્તાં' લેકિન બ્રેકેટમેં હૈ ''વોલ્ટેજ કમ ન લગતે હોં'' યે કુછ સમજમેં નહીં આયા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એ તો ઘણી વખતે પેલી રેકોર્ડ; સૂઈ ન મુકીએ તો પુરાની રેકોર્ડ વાગતી નહોતી. એટલે સૂઈ તરીકે મુક્યું છે, કે રેકોર્ડ વાગે! બાકી બીજો કાંઈ મારો પણ તાત્પર્ય નથી. પણ થોડી સૂઈ મુકી હોય તો રેકોર્ડ વાગેને બરાબર!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – પણ વોલ્ટેજ ઓછા થઈ જાય તો રેકોર્ડ બંધ થઈ જાય-!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એટલે જ મેં કહ્યું ''વોલ્ટેજ કમ ન લગતે હોં તો.''

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઈસકે નીચે રેખાંકિત કર દેં, 'વોલ્ટેજ'કો! નહીં, યે ક્યા હૈ કે મતલબ ઉસ વક્ત સમજૂંગા, મૈને યે આજ નયા અચાનક પઢા હૈ વોલ્ટેજ! યે પૂરી સિદ્ધાન્તકી વચનાવલીમેં, સેવ્યસ્વરૂપમેં યે વોલ્ટેજ કહાંસે આ ગયા? સમજમેં નહીં આયા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – વોલ્ટેજ ફ્લક્ચ્યુએશન તો ચોમેર આજે થઈ રહ્યું છે! ક્રોનિક પ્રોબ્લેમ છે હિન્દુસ્તાનની.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે આપકી બાત સહી હૈ પર મુજે તો યોં થોડા અટપટા લગા હૈ, વોલ્ટેજકી બાત ઔર યહાં? ''યે ફસાના તો સમજમેં નહીં આયા 'શાયર', દિલ ગયા તો ગયા પર જાન જાને ક્યોં ચલી ગઈ!'' 'શાયર' મેરા તખલ્લુસ હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – યે તો ''ઈબ્તિદા-એ-ઈશ્ક હૈ રોતા હૈ ક્યા, આગે-આગે દેખિયે હોતા હૈ ક્યા!''

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અચ્છા, અબ ઈસકા અનુવાદ 'ઘ'કા, પૃ.૨૦ ઉપર. ''અબ સમગ્ર પૂજામાર્ગકિ હોતી હૈ'' યે થોડા રેખાંકિત કર લેં. ''ભક્તિમાર્ગમેં.. જાતી હૈ.'' યે

અનુવાદ તો સહી હૈ; સહમત હૂં. લેકિન યે અંશ જો રેખાંકિત કિયા યે ઈસ પૂરી વચનાવલીસે જો પ્રતિપાદન હોનેવાલા હૈ; મતબલ ઈસ વચનકી બાત અલગ હૈ, કુલ જો પ્રતિપાદન હોનેવાલા હૈ, વહાં કામ આયેગા. ઈસલિયે અભીસે આપકો રેખાંકિત કરવા દૂં.

ઉદ્‌ઘોષક– ક્ષમા કરેં. શ્રીહરિરાયજીને યે સૂચિત કિયા હૈ કિ ઉનકો વિક્ષેપ હો રહા હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – થોડાસા યે મુજે... બીચમેં હી આપ જો કર રહે હૈં... ક્ષમા કીજીયે.

શ્રોતા –હરિરાયજી જરા જોરસે બોલિયે, સુનાઈ નહીં દેતા હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અબ આપ 'ક' લે લેં. આપ જરા ધ્યાન દેં, યે થોડી ધ્યાન દેનેવાલી બાત આ રહી હૈ. મુજે ખવાસ બનાયા હૈ ન, ઈસલિયે! તબ વો જો આજ્ઞા કી હૈ વો કામ તો કરના હી પડેગા, ક્યોંકિ કલસે મૈંને ચુહલબાજી કરકે મેરે દાદાભાઈકો છેડ દિયા હૈ! તબસે આપ શ્રીમુખસે આજ્ઞા તો કર હી રહે હૈં, કરતે હી આ રહે હૈં; અબ મનમેં મુજે બિનતી તો કરને દો એકાદ બાર! ''સ્વમાર્ગસેવ્યસ્વરૂપસ્ય... રુચ્યતે.'' મતલબ બીચમેં અંશ છોડા હુઆ હૈ મૂલગ્રન્થમેંસે. ''લીલાસહસ્ર... લાલિતઃ'' આપ યે પૂરેમેં રેખાંકન કર લેં. ફિર ઈસકે નીચે કરેં ''આત્માનન્દ તદાસશયસ્તુ મયા સર્વે ચિન્તયન્તુ સદા.'' ઈન-ઈન પદોંકા, શબ્દોંકા યા શ્લોકાંશોકા જો અનુવાદ હુઆ હૈ વહ આપ દેખેં, સુનેં ''સ્વમાર્ગીય... ભક્તિભાવ હૈ.'' યહાં મેરી દૃષ્ટિસે 'ભગવદ્‌ભાવ' હોના ચાહિયે, અર્થાત્ ફર્ક સિર્ફ ઈતના હી હૈ કિ 'તદ્‌ભાવઃ' ''મૈં તસ્યાઃ ભક્તેઃ ભાવઃ, તસ્ય ભક્તસ્ય ભાવઃ.'' (શ્રીશ્યામમનોહરજીસે) નહીં, ભક્તિભાવ આપને લિખા હૈ ન, ભક્તભાવ નહીં. તો ''તસ્ય ભક્તસ્ય ભક્તેઃ ભાવઃ તદ્‌ભાવઃ.'' મુજે ઐસા લગ રહા હૈ કે ''તદ્‌ભાવઃ નામ ભગવદ્‌ભાવઃ, ભગવતઃ ભાવઃ.'' ઐસા હોના ચાહિયે ઐસા મુજે લગતા હૈ. ખૈર. ''વહ... ચાહિયે.'' અબ દેખિયે, અબ આપ ધ્યાન દીજીયે ઈસ અનુવાદપર. શ્યામદાદાને મુજે આજ્ઞા દે દી હૈ ખવાસ બનાકર ઉટપટાંગ કુછ કહનેકી. અનુવાદ ઉટપટાંગ; મૈંને કહા થા ન! કરના ચાહિયે. ''સિદ્ધાન્તમુક્તાવલીમેં... બતાયા હૈ.'' અબ રેખાંકન ચાલું કરેં ''ઉસકા... શુભકામના હૈ.'' યે જો અંશ હૈ ઈસ અનુવાદકા, યે મુજે; અબ આજ્ઞા હો ગઈ હૈ તો જરા બોલુંગા, અવિવેક ક્ષમા; ઉટપટાંગ લગતા હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એક મૈં ભી...

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મૈં મેરી બાત કહ દૂં પૂરી?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – જરૂર, જરૂર. નહીં તો શાયદ આપકો કહનેકી જરૂરત નહીં પડેગી; ઈસલિયે મૈં કહ રહા હૂં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે મુજે થોડા.. થોડા મજા લેને દો!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તો આનંદસૂ, મજા લેના હૈ તો ફિર તો બહોત હી...

ગો.શ્રીહરિરાયજી – આપ અપની મજાક તો ચલિયા હી કરેલા!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એક વાત સાચી બતાઉં કે આ 'શુભકામના' શબ્દ મારો પ્રયોગ નહોતો. પણ અમે ઘણા બધા લોકોએ મળીને કમ્પ્યુટર સાથે ફીડ કર્યો છે; કેમકે એક હાથે એટલું બધું કામ થાય નહીં. કોકે 'શુભકામના' કર્યો, એટલે મેં કીધું આ બહુ સારો પ્રયોગ છે; કેમકે લોકો વાત તો માનતા નથી, આજ્ઞાર્થક 'લોટ્' તો માનતા નથી. તો જે 'લોટ્'નો અર્થ માનતો હોય તે છેલ્લી શુભકામના જ બચે છે! મેં કીધું જવા ઘોની ત્યારે યાર, શુભકામના સિવાય હવે થઈ શું શકે છે?! એટલે મેં જવા દીધું છે. એ ઉટપટાંગ છે એ તો હું પણ માનું છું, પણ હવે કરી શું શકાય આ પરિસ્થિતિ, લાચારીમાં શુભકામના સિવાય! જ્યારે આજ્ઞાર્થક 'લોટ્'ની આજ્ઞાર્થકતા જ લોકો ન શિરોધાર્ય કરતા હોય તો શુભકામના સિવાય બ્રાહ્મણ પાસે રહી શું જાય કરવા જેવું! ''બ્રાહ્મણ સીધી જાત ભલા ક્યા લઢના જાને, જો કોઈ આવે પાસ ઉસે આશિષ બખાને''!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ધન્યવાદ. આપને ઈસ બાતકો સ્વીકાર કર લિયા. પરંતુ સાથમેં... તો ફિર મેરા યે કહના હૈ, મેરી ઈતની વિનંતી હૈ, નિવેદન હૈ આપસે,કે ઈસ શુભકામનાકો આપ કૃપયા બ્રેકેટમેં લે લેં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – આ તો ખાલી સૂઈ જ છે રેકોર્ડ વાગવામાટેની. એ તો હું કહું છું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હૈ ન, તો ઈસકો બ્રેકેટ મેં લે લેં?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં, શ્યોર.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – કૃપયા બ્રેકેટ કર લેં. અર્થાત્ જિસસે યે નિશ્ચિત હો જાય કે યહ અનુવાદમેં નહીં હૈ; મતલબ ઉસ શ્લોકમેં, મૂલમેં નહીં હૈ. ઠીક હૈ ન? અચ્છા. યે આપને તો બાત કહ દી, પર અભી ખવાસકી તો ઉટપટાંગ રહ હી ગઈ હૈ બાકી–! યે તો આપને ખુદને શ્રીમુખસે આજ્ઞા કર દી. અબ જો મૈં મનમેં બિનતી કર રહ્યો હૂં આપ સબ જાનના ચાહ રહે હૈં; મેરે જો મનમેં બિનતી કર રહા હૂં વો જાનના ચાહ રહે હૈં, તો મૈં અબ પ્રસ્તુત કર રહા હૂં યહાં હૈ, ધ્યાન દેં ''તદાશયસ્તુ.. મયા.'' ''પ્રભોઃ કૃપયા એવ મયા તદાશયસ્તુ વિવૃતઃ''. ઈસકા અનુવાદ અનુવાદકર્તા કર રહે હૈં 'ઉસકા... જન'' યે કુછ સમજમેં નહીં આયા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અશુદ્ધ હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ધન્યવાદ!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – બહોત-બહોત ધન્યવાદ. સચમુચમેં; ખરેખર ઉટપટાંગ અનુવાદ થઈ ગયો હોં!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મૈંને કહા અભી, ''પ્રભોઃ કૃપયા એવ મયા તદાશયસ્તુ વિવૃતઃ'' પ્રભુકી કૃપાસે હી મેરે દ્વારા; અર્થાત્ મૈંને ઈસકા આશય વિવૃત્ત કિયા હૈ, અર્થાત્ ઈસ આશયકી વિવૃત્તિકી હૈ; શ્રીહરિરાયચરણને. જબ કિ અનુવાદ સિદ્ધ કર રહા થા પ્રભુચરણને કી હૈ.

આયા ન ધ્યાનમેં! વો જરા ધ્યાનસે, પુનઃ કહું? અનુવાદ જો હૈ વો યહ કહતા હૈ કે પ્રભુચરણને વિવૃત્તિકી હૈ. ઈસકા અર્થ મૈં યે નહીં કહતા હૂં પ્રભુચરણને વિવૃત્તિ નહીં કી હૈ. યે મૈં કહના નહીં ચાહતા. યહાં પ્રભુચરણને વિવૃત્તિકી હૈ ઐસા અનુવાદ કહતા હૈ જબકિ મૂલ, હરિરાયચરણ સ્વયં યહ કહતે હૈં કે યે મૈંને કિયા હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ના, ના, ખરેખર અનવધાન થઈ ગયું, ખરેખર ઉટપટાંગ અનુવાદ થઈ ગયો છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – બહોત બડા અંતર હો ગયા ન! ઔર ઈસમેં કોઈ જ્યાદા ચર્ચાકી જરૂરત નહીં હૈ, ઈસલિયે મૈં આપકો બતા ભી દૂં કિ જો સ્વતંત્ર લેખ 'લોકાર્થીચેદ્' ઔર ''આત્માનંદસમુદ્રસ્થં''કે ઉપર હી હૈ હરિરાયચરણકા, છોટાસા. સ્વતંત્ર લેખ હૈ, વિવૃત્તિ; પીછે છપા હુઆ. વહાં ઈસકા ઈંગિત હૈ, ઈસ બાતકા. ઔર ઈસલિયે મૈને ''લીલાસહસ્રવલિતા''કે ઉપર આપકો રેખાંકન કરવાયા હૈ. વો ઉપસ્થિત હૈ પુસ્તક તો એક મિનિટમેં આપકો બતા દૂં તો યે પૂરા હો, યહી પ્રસંગ. ક્યોંકિ ઈસ ઉટપટાંગવાલે પ્રસંગકો જ્યાદા ચલાના ઉચિત નહીં હૈ. (પુસ્તકમેંસે દિખાકર) યે રહી. તો યે સ્વતંત્ર લેખ હૈ; કૃપયા ધ્યાન દેં ''લીલાસહસ્રવલિતઃ.. લાલિતઃ.'' યહાં ''એતાદશ ...ભાવયેત્.''

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – આપકી સાવધાનતાસે બહોત હી આનંદ હુઆ!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – આપકે આશીર્વાદ, ભગવત્ કૃપા, શ્રીમહાપ્રભુજીકી.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – યહાં પ્રકટ હુઈ હૈ!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ''અનાવિષ્કુર્વન્નન્વયાત્'' યહાં લગેગા યે! અબ લગા સહી! યહાં પ્રકટ હો ગઈ યે ગલતી! નહીં હોના ચાહિયે થા!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ક્યા?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – પ્રકટ નહીં હો જાના ચાહિયે થા!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ક્યા પ્રકટ નહીં હો જાના ચાહિયે થા?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – આપને કહી ન, કૃપા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અચ્છા..અચ્છા. મૈં સમજા ક્યા પ્રકટ હો ગયા બીચમેં? ઘબરા ગયા, મૈંને કહા કુછ ઔર ભી પ્રકટ હો ગયા ક્યા?!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મતલબ આપ યોં સમજે કિ મુજે પ્રકટ નહીં હો જાના ચાહિયે થા, યોં?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, મૈં સમજા મેરેસે કુછ કૌભાંડ પ્રકટ હો ગયા!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – તો, અબ યે જો મૈં કલ ભી પૂછ ચુકા હૂં, આપ ખુલાસા દે ચુકે હૈં, કે બ્રેકેટમેં જો હૈં વે ઈનકે અપને હૈં; યે કોઈ '(પ્રવાહી ભાવોંસે)'.

અબ ૮વા સેવાકર્તા તથા સેવાપરિચારક.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તો ૭મેં સહમતિ હૈ આપકી?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – સેવાર્થ આજીવિકામેં? મતલબ ભાવાનુવાદમેં. ભાવાનુવાદમેં કોઈ ઐસી બાત હૈ નહીં. કુછ પ્રતિપાદન યહાં હૈ નહીં. ફિર ભી આપ ઐસા કરેં થોડાસા ઈસ પર એક વો લગા લેં, મૈં ઉસ વક્ત થોડા પૂછ લુંગા. થોડા પરિચયમાત્ર લેના હૈ ઈસમેં તો બસ; આપકો ક્યોં પરેશાન કરું? કેવલ ભાવાનુવાદ સે સમ્બન્ધ હૈં હોં! ઈસ ભાવાનુવાદસે આપ પ્રતિપાદન ક્યા કરના ચાહતે હૈં વો હમ બાત કરેંગે. ક્યોં, પ્રતિપાદન અબ હુઆ નહીં હૈ. કહીં-કહીં મૈંને કહા ન આપકો, પહલે થોડી યે દિક્કત હૈ કેવલ ભાવાનુવાદસે સહમતિ-અસહમતિ જાહેર કર દેનેમેં... ઈસીલિયે મૈં યે સ્પષ્ટતા બાર-બાર કરતા રહતા હૂં, કે તત્-તત્ સ્થલોંપર, માને જિન-જિન સ્થલોંપર ભાવાનુવાદસે સહમતિ મૈંને દી હૈ વો અનુવાદ, ભાવાનુવાદ ઠીક હૈ; વહાં તક હી હૈ વો સહમતિ. અબ ઈસકા પ્રતિપાદન કિસ ઢંગસે હો રહા હૈ યા યે કરેંગે યા કરના ચાહ રહે હૈં; મૈં તો સોચ સકતા હૂં. જો કે ઔર મેરા સોચા કોઈ મતલબ નહીં રખતા, કોઈ તૂક નહીં રખતા. આપ જબ બતાયેંગે તબ યદિ ઉસકા પ્રતિપાદન ગલત હો રહા હોગા તો મૈં ઉસ અર્થકા વિરોધ કરુંગા યે આપ નોટ કર લેં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – જરૂર. એ તો મેં શરૂઆતમાં જ ખુલાસો કરી દીધો તો તે દિવસે કે શીર્ષકો બધા મેં સંયોજિત કર્યા છે; શીર્ષકો સાથે વચનોની સંગતિ પણ શતપ્રતિશત અશુદ્ધ હોઈ શકે છે. ભાવાર્થ-અનુવાદની જેમ,જેમ અહીંયા થઈ ગઈ. તો એ તો લોકો વિચારે ત્યારે જ ખબર પડે ન!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – સેવાકર્તા તથા સેવાપરિચારક. યામેં ‘‘ભાર્યાદિ... ઈતિ.’’ ‘ભાર્યાદિકં ગૃહં’ રેખાંકિત કરેં. ‘‘વિષ્ણુપરાङ्મુખાઃ, અનેન... સ્થાતવ્યમ્’’ રેખાંકિત કરેં. બસ યે હી અંશ નીચે ભી રેખાંકિત કર લેં. ઈન અંશોપર; ચૂંકિ કિ થોડી બાત આપસે યે કહ દૂં કે અનુવાદમેં જો થોડી બહોત કુછ ભી મુજે ત્રુટિયાં દષ્ટિગત હુઈ થી વો તો અલગ બાત હૈ; વો તો કોઈ ખાસ બાત નહીં હૈ, પરંતુ જહાં તક સિદ્ધાન્તકા સમ્બન્ધ હૈ ઈન વચનોંસે; ક્યોંકિ અભી તો કેવલ ક્રમ હમારે સામને વચનોંકા, આપકે દ્વારા નિશ્ચિત કિયા હુઆ, તદ્-તદ્ શીર્ષકોંકે નીચે આયા હૈ. ઉસકા ભાવાનુવાદ આપને કર દિયા હૈ. અબ કેવલ ભાવાનુવાદસે; જૈસે કહા જાયે કે ‘‘નેહ નાનાસ્તિ કિંચન.’’ ઈસકા અનુવાદ હો ગયા. ભઈ આપકો યે અનુવાદ ઠીક લગ રહા હૈ? હાં, ઠીક હૈ! અબ ઈસ ‘‘નેહ નાનાસ્તિ કિંચન’’. કો આપ કહાં ઘટા રહે હૈં? જબ મૈં યે પૂછુંગા યા આપ ઘટાને લગ જાયેંગે તબ મૈં કહુંગા; તબ મૈં ઉસ વક્ત રોકુંગા. ઈસલિયે ઔર જ્યાદા ઐસા ભી હમારે દોનોંકે બીચમેં આતા રહેગા. કુછ તો યે ભી એક સમસ્યા હૈ. ઈસલિયે ઈસમેં ભી ઐસા હી કુછ હોગા ઐસા મેરા માનના હૈ.

‘‘તત્રાદૌ...ભાવયેત્.’’ અબ ઈસમેં આપ રેખાંકન કર લેં

‘‘શ્રીમદાચાર્યમાર્ગીયગુરુણાં...ભાવયેત્.’’

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પૃ.૨૩ ઉપર ‘ખ’ માં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ‘કૃતસમર્પણઃ’ ઉપર. ‘‘તદ્ભક્ષણે...સમર્પયેત્.’’ અબ રેખાંકન : ‘‘ગૃહે સ્થિત્વા...પૂર્વં સ્થાનં મંદિરાદિ.’’ ફિર નીચે હૈ, અંતિમ વો, ‘‘સ્વકૃત... દેહવદાતુરઃ,’’ અબ ઈસકા અનુવાદ, જો આપકે સામને પ્રસ્તુત હૈ, વો પહલે મૈં થોડા પઢ લૂં તો મુજે ભી લિંગ બન જાય. યદિ કહીં વો હોગા તો મૈં આપકો ‘‘પ્રારમ્ભમેં... સમર્પણકી દીક્ષા હોનેસે’’ ઈસકે નીચે આપ.. ક્યોંકિ યે વહાં સમર્પણકી અપેક્ષા બ્રહ્મસમ્બન્ધકી, મતલબ વો હૈ, ‘‘કૃષ્ણસેવાપરં વીક્ષ્ય’’ ઈત્યાદિકા જો હૈ પ્રસંગ, વહાં યે ‘સમર્પણકી દીક્ષા ઘરમેં રહકર સેવા જો કરની હૈ’’ ઈસકે નીચે જરા.. યે મૂલમેં ભી મૈંને કરવાયા ‘ગૃહે સ્થિત્વા.’ ‘‘ઘરમેં રહકર.. પહલે’’ રેખાંકન કર લેં ‘શ્રીહરિકે.. ચાહિયે.’ અબ ‘ભાર્યાદિકે.. ચાહિયે.’ ઈસ પર ભી આપ રેખાંકન કર લેં; મૂલમેં તો કરવાયા હી હૈ. સેવોપદેષ્ટા જો આયા હૈ ઉસમેં વો કા વો પહલેવાલા હી હૈ. વો આ ચુકા હૈ વહી હૈ યે તો. (‘ખ’ નિકાલકે’) યે સાધનદીપિકાકા હૈ. યે ઉસકે સાથહી ઈસકી. ઔર કલ ઈસકા, મતલબ ઈસકે ઉપર ચર્ચા આપ કનુકાકાજીસે હો ચુકી હૈ ન. સંચાલક મહોદય? હુઈ હૈ ન? હાં. તો ઈસ વિષયમેં આપકે જો પૂ.કનુકાકાજીકે વિષયમેં જો બાત હુઈ, ઉસમેં ઉન્હોંને જો કહા વો મુજે સ્વીકાર્ય હૈ. યે ‘ગ’ ભી યે ઈસકે સાથહી હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પૃ.૨૮.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ‘‘ગુરુશ્ચ...મતિઃ.’’ ઈસકો ભી થોડા ધ્યાનમેં રખેં, ચર્ચા દરમ્યાન ઈસકો ભી થોડા સ્પષ્ટ કરના ચાહુંગા; યે જો યહાં ગ્રહણ કિયા ગયા હૈ, યે સેવોપદેષ્ટામેં. અબ ‘‘ગુરુ ભી.. ન ભી હો’’; તો અબ ઈસમેં ‘‘ગુરુસ્થાનાપન્ન...અથાધુનિકતીર્થાનામ્’’ કા યે આપને અર્થ લિયા હૈ, અર્થાત્ અનુવાદ કિયા હૈ. ઈસીકા હૈ ન?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – તો ‘‘અથાધુનિકતીર્થાનામ્’’ કા અનુવાદ આપને ‘‘આધુનિક ગોસ્વામી મહાનુભાવ’’ કિયા હૈ. ઈસ અનુવાદકે સાથપૂર્ણતયા સહમત મૈં અભી નહીં હો રહા હૂં. ચર્ચાકે બાદ આપકો ઉત્તર દૂંગા. ‘‘યદિ ઉક્ત..’’ અબ ઈસમેં યે ‘તથાભૂત’ આયા ન ઉપર, ‘તથાભૂત’ કા અનુવાદ ‘‘સર્વલક્ષણ... ચરણ’’, હૈ ન, ઐસા આપ કરતે હૈં, ઠીક હૈ ન? ક્યોં, યહાં મૈં સમજ નહીં પાયા, ઈસલિયે પૂછ રહા હૂં. ‘‘ઉપદેશ (અર્થલોલુપ- વણિક–ટ્રસ્ટી–સંગાદિ)’’ યે ‘સંગાદિ’ ક્યા હૈ?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – સંગ કભી પ્રેમ, કભી આસક્તિ, કભી વ્યસનમેં ભી વિકસિત હો જાતા હૈ; કિસીકો ટ્રસ્ટીકા સંગ હો જાતા હૈ. કિસીકો ટ્રસ્ટીસે પ્રેમ હો જાતા હૈ, કિસીકો આસક્તિ હો જાતી હૈ, કિસીકો વ્યસન હી હો જાતા હૈ!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – તો–તો ઠીક હી હૈ આપકા અર્થ યે. મૈં યે સમજા થા કિ અર્થલોલુપ, વણિક,

ટ્રસ્ટી ઔર સંગાદિ કોઈ અલગ... યે ગલતફહમી હો ગઈ મેરી.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં. અર્થલોલુપ જો વણિક, ઐસે વણિક જો ટ્રસ્ટી, ઐસે ટ્રસ્ટીઓંકા સંગ ઔર ઉસ સંગકા કભી વિકાસ–પ્રેમ–આસક્તિ ઔર વ્યસનમેં!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યદિ યે આશય હૈ, મતલબ આપકે અનુવાદકા, તો મૈં હકીકતમેં ઈસ અનુવાદસે ભી સહમત હૂં, બ્રેકેટવાલેસે ભી સહમત હૂં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મૈં સમજા નહીં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, યે બિલકુલ સત્ય હૈ. જો સત્ય હૈ વો તો સ્વીકારના હી હૈ; હમ યહાં કોઈ કેવલ નકારને યા વિરોધ કરને નહીં બૈઠે હૈં યે આપ ધ્યાનમેં રખેં.

અબ પૃ.૨૯, 'ઘ' ''અદમ્ભઃ... પુનઃ.'' ઈસમેં ''શ્રીમદાચાર્ય–ચરણોંકા... અબ યે બ્રેકેટમેં ''(ન કિ.. ભાવતયા)'' તો યે ક્યોં આયા? કુછ સમજમેં નહીં આયા. યે તો ઠીક હૈ, ''ફલરૂપતયા પધરા દેને ચાહિયે'' યહાં તક તો ઠીક હૈ. ફિર યે...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – યે... આજકલ જો ઠાકુરજી પધરાયે જાતે હૈં વૈષ્ણવોંકે માથે; તે ઘણી વખત એમ કહીને પધરાવવામાં આવે છે કે તમારે માથે જે બિરાજતા સ્વરૂપ છે તે ગુરુભાવથી છે, અમારે ત્યાં બિરાજતા સ્વરૂપ પુરુષોત્તમભાવથી. કોઈક બાલકો એમ આજ્ઞા કરે છે કે ના, ગુરુત્વવિશિષ્ટપુરુષોત્તમાભાવથી! ગુરુમાં પાછો પુરુષોત્તમભાવ પણ સેવ્યસ્વરૂપમાં ગુરુભાવ; પુરુષોત્તમભાવ નહીં! તો આવા વિરોધાભાસી વક્તવ્યો મને અહીંયા વિવક્ષિત છે નિરાકરણીયતયા. કેમકે જો ગુરુમાં પણ પુરુષોત્તમ બુદ્ધિ રાખવાનું વિધાન કરવામાં આવે છે અને પોતાના સેવ્યમાટે એમ કહેવામાં આવે છે કે તમારે ત્યાં પુરુષોત્તમભાવથી નથી બિરાજતા. અને કોઈક વખતે પુરુષોત્તમભાવથી બિરાજતા હોય તો પાછા વોલ્ટેજ ઘટાડી દેવામાં આવે છે કે અમારે ત્યાં જે પુરુષોત્તમ બિરાજે છે એ વધારે વોલ્ટેજનો છે; તમારે ત્યાં, સમજ્યા હવે! ૫-૧૦ વોલ્ટના પુરુષોત્તમ હશે. તો આ બધો શું પ્રકાર છે એ કોઈ વચનોમાં મને ક્યાંય દેખાયો નહીં! એટલે હું એમ કહું છું કે ''(ન કિ ગુરુભાવતયા યા સ્વસેવ્ય)'', એટલે પધરાવનાર જે ગોસ્વામી, તેના જે સેવ્યસ્વરૂપ, એનાથી કોઈપણ જાતના ન્યૂન પુરુષોત્તમ વૈષ્ણવને માથે પધરાવવામાં આવતા નથી. એ વાત અહીંયા...

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અબ પૂરા સમજમેં આયા. તો અબ ઐસા હૈ કિ ઈસ વિષયપર કુછ ચર્ચા અપેક્ષિત હૈ, જો બાદમેં મૈં આપસે કરુંગા. ઈતના જરૂર હૈ, મૈં થોડાસા ઈંગિત કર દૂં. યહાં ઉપર 'ફલરૂપતયા' આયા હૈ, નીચે ભી 'ફલરૂપતયા' આયા હૈ. યે આપકો જો ઈસકા યે ''(ન કિ ગુરુભાવતયા..)'' યે સબ જો હૈ વો અપન ચર્ચા કરેંગે. ફલ એવં ફલરૂપમેં થોડાસા ભેદ મૈં માનતા હૂં. અભી તો મૈં યોં હી કહુંગા. મૈં માનતા હૂં મેરી દૃષ્ટિસે ઐસા હી કહુંગા. ઈંગિત કર દૂં; વો ફિર જબ ચર્ચા કરુંગા તો યે થોડાસા જબ સ્પષ્ટ કર લુંગા, 'ફલરૂપતયા' મેં. મતલબ 'ફલં ફલરૂપં ચ'. ફલરૂપતા. તો યે થોડાસા

करनेके बादमें. अर्थात् फलरूपतासे यहां क्या विवक्षित है ईसकी चर्चा थोडी करनी है आपसे. चुंकि कि आपने यहां; जो अभी आपने विवक्षा बता दी वो तो बहोत; बिलकुल ही मतलब चालु जो वचन हैं और उसका... वो आकर वहां पूरी हो गई! ईसलिये ईस पर थोडा विचार करुंगा. फ़िर आपसे कहुंगा. अब 'ड' में.

गो.श्रीश्यामममनोहरजी – पृ.३०

गो.श्रीहरिरायजी – उसमें अनुवादमें; ''उसी प्रकारसे गुरुकी भी'' 'भी' होना चाहिये ईतना संशोधन..

गो.श्रीश्यामममनोहरजी – हां, वो तो अनवधानसे छूट गया.

गो.श्रीहरिरायजी – अच्छा. अब ईसमें भी ब्रेकेटमें ''(तिलक... भावुकवाणी)'' ये क्या है?!

गो.श्रीश्यामममनोहरजी – ये कोई–कोई महानुभाव बोलते हैं ''मेरा बालुडा–मेरा बालुडा'' करते! ये तो जो बोलते हो वो जाने! वो तो न आप जान पायेंगे न मैं जान पाउंगा!

गो.श्रीहरिरायजी – ये क्या है पर?

गो.श्रीश्यामममनोहरजी – सुनी है! समजी नहीं. मैं भी ''सुन्यो पर समज्यो नहीं!'' सुनी है ऐसे.

गो.श्रीहरिरायजी – तो फ़िर अपन दोनों बैठके पूछें ये कया है?

गो.श्रीश्यामममनोहरजी – जो है सो सामने है!

गो.श्रीहरिरायजी – खैर. तो अब ऐसा है कि जब हम दोनों ही नहीं समजे; मैने तो यह पहलीबार सुना है, अर्थात् पढा है ये 'मेरा बालुडा!'

गो.श्रीश्यामममनोहरजी – ऐसी मैंने भी सुनी है पर मैं भी समज नहीं पाया कि ये क्या. पर जिस रोज समज पाउंगा उस रोज जरूर बता दुंगा आपको ये प्रोमिस.

गो.श्रीहरिरायजी – अब ईसमें क्या है, ईसके अनुवादमें; ये बात मैं आपसे स्पष्ट कर दूं, कि ये 'मेरा बालुडा' जैसी तकलीफ़ ईसमें ये ब्रेकेटमें कई जगह आई है. 'क्यू लगाकर', ''जैसे कि..रखता है'' ईत्यादि जो वाक्य हैं ये विवादास्पद वाक्योंको, यद् वा विवादास्पद जैसे वाक्योंको चूंकि कि, मैं ईसलिये कह रहा हूं, जो गलत होगा उसे तो गलत स्वीकारना पडेगा; सही होगा उसे सही ही कहेंगे. ये सब सवाल नहीं है. लेकिन जहां तक सहमतिका मेरे सामने जब सवाल करते हैं, तो जहां कहीं निरर्थक; यद्यपि कोई गलत बातें तो कई जगह होती रहती है, किन्तु ओपनली, मतलब जाहिर रूपमें उसको ईंगित करना, सीधा करना, मतलब जहां कहीं ऐसी व्यंजना या वक्रोक्ति या ऐसा कुछ होता है तो उस पर सीधी ये सहमति लगा देनेके बजाय पहले थोडी बातचीत करके फ़िर आपसे कहुं कि मैं सहमत हूं या नहीं, क्योंकि ये किस ढंगसे ईसमें आये हैं और क्यों आये हैं वो आप जब–जब, मतलब अभी थोडा प्रकाश डालते हैं

તબ પતા ચલતા હૈ, નહીં તો પતા નહીં ચલતા. તો ઐસી પરિસ્થિતિમેં, ઔર ઈસ વિષય પર ચર્ચા કરકે; યે કોઈ શાસ્ત્રીયવિષય તો હૈ નહીં! ઈસ વિષય પર ચર્ચા કરકે સમયકો લંબા કરનેકા કોઈ અર્થ નહીં હૈ ઈસલિયે યે ચર્ચા જબ હોગી તબ હમ બાત કરેંગે. ક્યોંકિ ઈનમેં કઈ બાતેં પૂછની હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મારા વતી આમાં કેવલ એટલો જ ખુલાસો મારે કરવાનો હોય કે મોટેભાગે જે શ્રીહરિરાયજી એકાદ શબ્દ વાપરે છે તેનો વર્તમાનકાલમાં ઉદાહરણ શું હોય તે હું જણાવવા માંગુ છું. બસ. કેમકે ઘણી બધી સમસ્યાઓ શ્રીહરિરાયજીએ જે વખતે આ શ્લોકો લખ્યા તે વખતે નહોતી થઈ, એટલે એમના શબ્દો એકદમ મોઘમ શબ્દો છે. અને આજે એના ઉદાહરણ જે આપણે જોઈ રહ્યા છીએ તે મેં લખી દીધા છે બ્રેકેટમાં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઔર કઈ શબ્દ તો બિલકુલ નયે હૈં જો મૈંને આજ હી પઢે હૈં! તો મૈં પહલે ઉન શબ્દોંકા અધ્યયન કરું, થોડા ઉસકા વિચાર કરું. મિસાલકે તૌરપે 'લપ્પુપંડા'! યે 'લપ્પુપંડા' ક્યા હૈ. ?!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – 'લપ્પુપંડાકી લગન જ્યોં નદી તરનકો સેતુ, રહત ન ચિત ઈત ઉત ફિરત પરિચરસંચયહેતુ!''

ગો.શ્રીહરિરાયજી – તો યે હૈ! વહી અર્થ યહાં આપકો અભીષ્ટ હૈ?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – વહી લપ્પુપંડા. દિખા નહીં કોઈ શેઠિયા...

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, મતલબ ઐસા હૈ, કિ આપકા હેયત્વ અપિક્ષિત હૈ ન યહાં? યે મૈં જરા... ક્યોંકિ વહાં જો લપ્પુપંડા આયા હૈ વો તો.. મતલબ યહાં ઉસસે ઉલટા હૈ ન યે?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મતલબ? ઉલટા યાનિ?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મતલબ યહાં 'લપ્પુપંડા' જો લિખા ગયા હૈ...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નિંદાર્થક હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નિંદાર્થક હૈ ન? બસ તો. નહીં તો-તો ગફલા હો જાય!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – વહાં ભી નિંદાર્થક હૈ.

ગા.શ્રીહરિરાયજી – વાપિસ જરા આપ વો બોલેં તો...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – આપ લિખના ચાહેં તો લિખા દૂં ''લપ્પુપંડાકી.. હેતુ.''

ગો.શ્રીહરિરાયજી – (એક શ્રોતાકે અનુરોધપર) અનુવાદ કરેં, માંગ આઈ હૈ! એક મિનિટ, ભાવાનુવાદ યા શબ્દાનુવાદ?!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એટલે લપ્પુપંડાની એક લાક્ષણિક વિશિષ્ટતા હોય છે કે બધાની સાથે સ્નેહ જોડી લે! પણ સ્નેહ કેટલો? જેમ માણસ કોઈ નદીને ઓળંગવા માટે કોઈ પૂલના ઉપરથી પસાર થઈ જાય; પૂલ સાથે જેટલો સ્નેહ એને આપણે કહીએ કે થોડીક વાર ઉભો રહે, તો એને કાંઈ; પૂલ સાથે એ ઉભો નથી રહેતો, પૂલ તો એ ખાલી ક્રોસ

કરવા વાપરતો હોય છે. એમ તેની લગન જે હોય છે એ પેલી પૂલ જેવી હોય છે, કે પાર કરી જવું. એટલે એક ઠેકાણે પાર કરી જાય પણ પાછું એને કહીએ કે ભાઈ, અહીંયા તો હવે થોભી જા તો એને થોભાય તો એ પછી લપ્પુપંડા કેમ? 'રહત.. હેતુ.' એટલે જે મળ્યો શેઠિયા તેનાથી પરિચય, જે મળ્યો શેઠિયા તેનાથી પરિચય એ લપ્પુપંડા! તો આપણે જેનામાં ભક્તિનો બીજભાવ છે તે પુષ્ટિ ભક્તિનો અધિકારી કે જેની પાસે પૈસા જ્યાદા છે તે પુષ્ટિભક્તિનો અધિકારી-? એટલે લપ્પુપંડાને એમ લાગે છે કે જેની પાસે પૈસો વધારે તે પુષ્ટિભક્તિનો અધિકારી, અને સિદ્ધાન્તોમાં એવું લાગે છે કે જેનામાં બીજભાવ હોય તે પુષ્ટિભક્તિનો અધિકારી. આ લપ્પુપંડાની મીમાંસા હું મેં કરી છે ''અથાતો લપ્પુપંડામીમાંસા.'' ''અનાવૃત્તિશબ્દાત્-અનાવૃત્તિશબ્દાત્!''

ગો.શ્રીહરિરાયજી - બહોત-બહોત ધન્યવાદ. આપને આજ લપ્પુપંડાકે સ્વરૂપકા જ્ઞાન કરવાયા!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - ''છિદ્યતે હૃદયગ્રન્થિઃ ભિદ્યતે સર્વસંશયાઃ, ક્ષીયન્તે ચાસ્ય કર્માણિ તસ્મિન્ દૃષ્ટે પરાવરે!''

ગો.શ્રીહરિરાયજી - તો ઈસ અર્થમેં; જો અભી આપને બતાયા, ઉસ અર્થમેં યહાં ઈસકો લિયા ગયા હૈ ન?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - હાં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી - ખૈર, યે તો અભી એક ઈસીકા હુઆ. યે થોડા મૈં ચર્ચા કરકે.. ક્યોંકિ ઈસમેં કઈ ઐસે આયે હુએ હૈં બ્રેકેટ્સ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - આ બધા પુષ્ટિકભક્તિના આધુનિક સ્વરૂપ છે જેને આપણે જીવી રહ્યા છીએ; જાણ્યા કરતાં અને જેને માણી રહ્યા છીએ!

ગો.શ્રીહરિરાયજી - અબ 'છ'.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - પૃ.૩૨. તેનો અનુવાદ પૃ.૩૩માં છે હોં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી - ''તેન...સિદ્ધિઃ'' અબ યહ જો વાક્ય લિયા ગયા, ઈસકા શીર્ષક; સેવોપદેષ્ટામેં આયા. અબ યહાં મુજે કુછ યે થોડી બાત સમજમેં કમ આઈ હૈ, કિ મતલબ આપકા યહાં સેવોપદેષ્ટા શીર્ષકસે યે તાત્પર્ય હૈ કે સેવોપદેષ્ટાકો યહ કરના ચાહિયે ઐસા તાત્પર્ય હૈ કિ સેવોપદેષ્ટાકા સ્વરૂપ યહ હોના ચાહિયે? યે જરા થોડા સ્પષ્ટ કર દેં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - એટલે મુખ્ય આજે જે વૈષ્ણવોને અને અમને સમજમાં નથી આવી રહી વાત; અને કોર્ટને અને જાહેર જનતાને, જે સ્વમાર્ગીયેતર જનતા છે, તે મુખ્ય એ વાત છે કે આ ગોસ્વામિ મહારાજો, વલ્લભકુલના, પૂજારી છે કે ગુરુ છે? જેટલા-જેટલા પ્રસંગો પુષ્ટિમાર્ગના છાપા ઉપર ચડે છે; છાપાઓમાં આપણા સંપ્રદાયના પ્રધાનપીઠાધીશ તિલકાયત મહારાજને પણ પ્રધાન પૂજારી તરીકે કહેવામાં

આવે છે અને એક વૈષ્ણવના પેટનું પાણી નથી હાલતું કે એક વિરોધપત્ર તો નોંધાવે કે ભઈ, અમારા પ્રધાનપીઠાધીશ છે, આચાર્ય છે, પૂજારી નથી. ભગવાન્ રજનીશમાટે કાંઈપણ લખો; સો-સો પત્ર પહોંચી જાય છે. પણ આપણે આપણી પ્રધાનપીઠની આવી અવમાનના થઈ રહી છે અને વૈષ્ણવના પેટનું પાણી હલતું નથી-! એટલે વૈષ્ણવોના મનમાં ભ્રમણા થઈ ગઈ છે કે ખરેખર આ કાંઈ ગુરુ નહીં હોય ને પૂજારી તો નથી બધા? એટલે હું આમાં એ ખુલાસો કરવા માગું છું કે ભઈ પૂજારી(ત્વ) એ અમારી વૃત્તિ નથી; પૂજારી તો દેવલક હોવાને કારણે નિષિદ્ધ છે અમારે ત્યાં. અને ગુરુ(ત્વ) એ અમારી આજીવિકા છે. એટલે અમારો નિર્વાહ ગુરુ તરીકે થવો જોઈએ, પૂજારી તરીકે નહીં. પૂજારી તરીકે અમે જો હોઈએ તો અમે ચાંડાલવત્ અપવિત્ર કહેવાઈએ એવો પુરુષોત્તમજીનો તાત્પર્ય છે, 'દ્રવ્યશુદ્ધિ' અને આ 'સ્વવૃત્તિવાદ' બંનેને મળાવીને જોઈએ તો. એનામાટે સેવોપદેષ્ટાનો સ્વરૂપ શું હોવો જોઈએ? 'સેવોપદેષ્ટા' એટલે મેં શબ્દ રાખ્યો છે. ''યો હિ ગુરુઃ સેવામ્ ઉપદેક્ષ્યતિ સ સ્વયં ચેત્ તામ્ ઉત્તમાં જાનીયાત્ સ્વયમેવ કુતો ન કુર્યાત્? ઈતિ સેવાપર એવ ગુરુઃ.'' એટલે જે ગુરુ સેવાનો ઉપદેશ કરે છે તે ખરેખર સેવાને ઉત્તમ જાણતો હોય, પોતાની આજીવિકાનું સાધન ન જાણતો હોય, તો એણે સેવાનો ઉપદેશ આપવો જોઈએ; સેવાની ગોરમહારાજીપણું નહીં કરવું જોઈએ કે બીજાના વતી આપણે સેવા કરીએ. એ મારો હેતુ છે આ વચનને ઉદ્ધૃત કરવાનો.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અચ્છા, તો સેવોપદેષ્ટા શીર્ષકમેં ઈસ આશયસે ઈસકો ગ્રહણ કિયા ગયા હૈ. વૈસે સેવોપદેષ્ટાકો શિષ્યકા હી ગ્રહણ કરના ચાહિયે યે ઈસકા લિંક, સમ્બન્ધ મિલેગા. આઈ ન આપકો ધ્યાનમેં? યે મુજે ક્યા કિ સમ્બન્ધ મિલા નહીં ન.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ''મનોરથી શેઠિયાઓના નહીં;'' બ્રેકેટ એલાઉડ હોય તો ફરીથી.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઈસમેં હૈ નહીં, યે બ્રેકેટ અભી આયા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એ જ તો કહી રહ્યો છું. મૌખિક છે આ. આપના ભાવાનુવાદની માફક!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ચેપ લાગ્યો ખરો મૌખિકનો!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – સંગદોષ તો હોય ન!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – તો પછી એવા ખવાસો રાખતા ન જાઓ મહારાજ! ''તેન.. ઈસમેં ક્યા હૈ કિ મુજે થોડા પૂછના હૈ. તો વો મૈં ઉસી સમય પૂછુંગા. ઈસમેં જો આપને ઈસકા સમ્બન્ધ બતાયા, કે ભઈ ઈસલિયે ઈસકો રખા ગયા હૈ. મૈં યે સમજા થા સેવોપદેષ્ટાકે સ્વરૂપકા પ્રશ્ન હૈ, અર્થાત્ ઉસકો ક્યા કરના ચાહિયે, ક્યા ગ્રહણ કરના ચાહિયે યે. યે પ્રશ્ન આ ગયા. યે હો ગયા ખુલાસા, વો ઉસ સમયમેં.. અચ્છા અબ યે 'જ'.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પૃ.૩૩.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ''ગુરુણા...ઇતિ.'' ''ગુરુકો.. (ભાષા-વિચાર)'' યે આપને બ્રેકેટમેં રખે હૈં; તો યે આપને, મતલબ અપને હિસાબસે હી રખે હૈં યા કહીંસે ઉદ્ધૃત કિયે હૈ? યે કેવલ જિજ્ઞાસ્ય હૈ. માને કિસી વચનસે ઉદ્ધૃત તો નહીં કિયે હૈં?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – આનો ભાવ જે રીતે હું સમજ્યો. 'આવરણભંગ' ઉપર તો બીજી કોઈ ટીકા છે જ નહીં ન!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, યોં નહીં, 'આવરણભંગ' સે હી નહીં, કહીં ભી પ્રાપ્ત હુએ હોં. વો તો મૈં, જિજ્ઞાસ્ય હૈ સિર્ફ મેરા. મૈં જાનના ચાહતા હું કિ અન્યત્ર કહીં ભી આચાર્યવચનમેં ઐસા આયા હો.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં તે તો મળે છે. તે દેખાડીશ. તે તો પુરુષોત્તમજીની જ પંક્તિઓમાં મળે છે. આ 'આવરણભંગ' માં જ છે; પણ અહીંયા નથી. આજુ-બાજુમાં છે. આગળ-પાછળ ક્યાંક છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં-! ક્યોં, વહાં મૈંને દેખા, વહાં તો નહીં હૈ. ''ભાષા-ભાવ-રુચિ-આચાર-વિચાર''; નહીં, માને યોં ચુનિંદા હૈ જરા, ચુનકર લિયે ગયે હૈં, ઈસલિયે જરા મૈંને પૂછા. અચ્છા, અબ રહા ભાગવત્કથાકા. યહાં 'ખ' મેં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પૃ.૩૪.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ''જલાર્થમેવ...ગાનોપજીવિનઃ'' યે થોડાસા આપને અંશ હી દિયા હૈ, વો પૂરા શ્લોક ક્યા હૈ યે જરા.. અર્થાત્ ટીકામેં.

મેરી દૃષ્ટિસે યહાં નીચે જો અંશ લિયા ગયા હૈ : ''પૌરાણિકનિરૂપણાનન્તરં ...જ્ઞાપનાર્થમ્'' યે પૂરા જો અંશ હૈ 'પંચમં ભાવમ્ આહુઃ'' સે લેકર ઔર ઉપર જો પંક્તિ હૈ : ''જલાર્થમેવ...'' ઈસમેં મેરી દૃષ્ટિસે મતલબ ''કુલ્યાઃ પૌરાણિકાઃ પ્રોક્તાઃ'' યે ભી પંક્તિ ઉપર હોની ચાહિયે થી; જિસસે કિ કેવલ ઈસ વચનાવલીકો પઢનેવાલેકા વો અર્થ થોડા સ્પષ્ટ હો જાય. અબ ઈસમેં ''પૌરાણિક નિરૂપણાનન્તરં...'' ઈસમેં આપ રેખાંકિત કર લેં. ઈસ વિષય પર થોડા... અનુવાદ હુઆ હૈ તો અનુવાદ તો ઠીક હી હૈ; અનુવાદ તો જો હૈ સો હૈ. પરંતુ ઈસ વિષય પર થોડા વિચાર...

(આયોજકોંકે અનુરોધપર) અબ ઐસા હૈ કિ શીઘ્રતામેં તો યે કે યે તો જો બાકી રહેગા વો કલ હોગા. ઈસમેં કોઈ અબ આજ ઈસ બાતકો નહીં છેડેં? ૧૦-૧૫ મિનિટમેં પૂરા હો જાય યોં? યે મૈં કહ નહીં સકતા... ઠીક હૈં.

અબ લેં ૧૧ સ્વસેવ્યસ્વરૂપપ્રસાદગ્રહણ. ઈસમેં જો મૂલ હૈ વો આપ લેં, 'ક' અપરં ચ.. ઈસમેં ''દત્તાપહારદોષોત્પાદકત્વાત્'' મતલબ ઈસ પર મુજે ચર્ચા કરની હૈ; ઈન હેતુઓં પર ''દત્તાપહારદોષોત્પાદકત્વાત્'' ઔર ''દત્તાપહારદોષોત્પાદકત્વાત્'' યે ચચકિલિયે રહા. અબ રહા અનુવાદ ''અપરં ચ અપને.. ત્યાગ કરને પર.'' અબ યહાં

''(ન હીં કિ સ્વત્વ)'' યે બીચમેં ઘુસાયા ગયા હૈ બ્રેકેટમેં. યે કિસ આશયસે યહાં લિયા ગયા હૈ? યદિ આપ બાદમેં સ્પષ્ટ કરેં તો યહાં મુજે થોડી અસહમતિ હૈ. યે પીછે કરેંગે.

અબ તીર્થપર્યટન.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પૃ.૩૬.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અબ યહાં જો તીર્થપર્યટન શીર્ષક હૈ ઔર નીચે જો મૂલ ઔર અનુવાદ કિયા ગયા હૈ, ભાવાનુવાદ, ઈસમેં પ્રશ્ન યે હૈ કે યહાં તીર્થપર્યટનકે વિષયમેં તો ઠીક હી હૈ, લેકિન યે ઈસ વચનાવલીમેં ક્યોં ગ્રહણ કિયા ગયા, તીર્થપર્યટનકા શીર્ષક યા વિષય યે મુજે સમજમેં નહીં આયા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – જૈસે ભગવત્સેવાકો આજીવિકાર્થ આજ પ્રયોગમેં લાયા જા રહા હૈ; અને જેમ ભગવત્સેવાનો આજીવિકામાટે વાપરવામાં આવે છે. જેમ ભગવત્કથાને આજીવિકા માટે વાપરવામાં આવે છે, તેમ તીર્થયાત્રા-વ્રજયાત્રાને પણ આજીવિકાર્થ વાપરવામાં આવે છે. તો થઈ શકે છે કે નહીં તે બાબતમાં સિદ્ધાન્તને સ્પષ્ટ કરવા.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – વ્રજયાત્રાને?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હા.

ગો.શ્રીહરિરાયજી–તો મેરી દૃષ્ટિસે યે વ્રજયાત્રાસે સમ્બન્ધ નહીં રખતા હૈ, યે પ્રસંગ ઐસા મુજે લગતા હૈ. તીર્થાટનસે રખતા હૈ સમ્બન્ધ, લેકિન વ્રજયાત્રા. યે બાત અલગ હૈ કિ આપ કહના ચાહ રહે હૈં કિ વ્રજયાત્રાકા સ્વરૂપ યા આજ જો કુછ ભી હો રહા હૈ. ઉસ વિષયમેં મૈં કુછ કહના નહીં ચાહતા ક્યોંકિ મૈં વ્યાવહારિક વિષયોં પર બોલનેકેલિયે આયા હી નહીં હૂં. પરંતુ ઈતની બાત જરૂર હૈ કે જો વ્રજયાત્રાકા હમારે માર્ગમેં સ્વરૂપ હૈ ઉસ સ્વરૂપકો દેખતે હુએ તીર્થાટનકે સાથ ઉસકી સંગતિ બૈઠતી હૈ યા નહીં? તો વ્રજયાત્રાકો મતલબ લક્ષ્યમેં રખકે તીર્થાટનકા પ્રસંગ ક્યોં ગ્રહણ કિયા ગયા? યે થોડાસા મતલબ મુજે અસંગત લગતા હૈ. તો ઈસમેં મૈં મેરી સહમતિ યા... ઉત્તર દેનેકે બાદ દુંગા. અબ ૧૩.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પૃ.૩૭

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ''આચાર્યવચનાશયનિર્ધારણપ્રકારોપસંહાર'' યે જો શ્લોક ઈસમેં હૈં, 'ખ' મેં : ''તદાશ્રયો...સંશ્રયઃ'' અબ ઈસમેં આશ્રય જો હૈ, દૃઢ આશ્રયકા પુટ લગા હૈ ઈસમેં. 'તદાશ્રયો' સે પ્રારમ્ભ હુઆ ઔર 'સ્વાચાર્યસંશ્રયઃ' પર યે સમાપ્ત હુઆ! ઈસલિયે યે વૈસે તો, આચાર્યવચનાશયનિર્ધારણકા પ્રકાર જો હૈ વો તો ઠીક હી હૈ, ઈસમેં મેરી કોઈ અસહમતિ નહીં હૈ. કિન્તુ ઈતના જરૂર હૈ કિ જહાં-જહાં ઈસમેં આશ્રયકા જો ઈતના મહત્વ દિખલાયા ગયા હૈ ઔર ઈસ પૂરી વચનાવલીમેં કહીં આશ્રયસે સમ્બન્ધ, સમ્બન્ધિત, કોઈ ભી કુછ ભી પરિચય યા થોડાસા ભી કોઈ બાત ભી; કુછ ભી, જો બાંચેગા બિચારા ઈસ વચનાવલીકો, વો કુછ ભી નહીં આયા હૈ. તો થોડા મુજે

ઐસા લગા કે જિસ આશ્રયકે; આશ્રયકો સમજાનેકેલિયે ખાસ કરકે આચાર્યચરણને વિવેકધૈર્યાશ્રય નિરૂપણ કિયા હૈ ઉસકે કુછ અંશ ઈસમેં આને ચાહિયે થે, જિસસે કિ આશ્રય ક્યા હૈ થોડાસા વો ભી સમજમેં આ સકતા. ક્યોંકિ ઈસમેં તો પૂરા... અબ દેખો તો યે સારે વચન હૈં ઈનકા આશય જો હૈ, ઉસકા નિર્ધારણકા પ્રકાર જો હૈ; કુલ મિલાકે એક તરહસે; મૈં કહુંગા કિ યે સબસે પહલે હોના ચાહિયે. યે આપને જહાં ઉપસંહારમેં પૂરા ઈસકો લાકર છોડ દિયા હૈ! યે તો સબસે પહલે રખો આગે; યહીંસે તો શુરુઆત હોતી હૈ! ઔર ઈસકેલિયે ઉસસે ભી પહલે આશ્રયકેલિયે જો કુછ હોના ચાહિયે થા; આશ્રયસે હમ શુરુઆત કરતેં. આશ્રયકા સ્વરૂપ જાનકર. ઔર આશ્રયકેલિયે ઉસસે ભી પહલે આશ્રયકેલિયે જો કુછ હોના ચાહિયે થા; આશ્રયસે હમ શુરુઆત કરતેં, આશ્રયકા સ્વરૂપ જાનકર. ઔર આશ્રયકેલિયે વિવેક-ધૈર્ય આવશ્યક હૈ, તો વિવેકધૈર્યાશ્રયકો બિલકુલ ઈસમેં ઉપેક્ષિત કિયા ગયા હૈ ઐસા મુજે લગા. તો થોડી મનમેં યોં હુઈ કિ યે ઈતની કમી હૈ.

અબ ઈસકો યહીં સમાપ્ત કરતે હૈં. અબ બાકી કી છેડછાડ શ્યામદાદાસે કલ કરુંગા! ‘‘આજ એ દિલ ન છેડ ઉનકો કહીં, ચશ્મે-પૈમાના છલક જાયેગા, ગુઝર જા કરકે દરગુજર વર્ના સારા જમાના બહક જાયેગા’’.

ઉદ્‌ઘોષક - શાંતિ રાખો બધા. કલકી સભા દોપહર દો બજેસે પ્રારમ્ભ હોયવેવાલી હૈ યા બાતકી નોટ સભી લેવેં. જબ તક પૂરા નહીં હો જાય, ઈસ હોલકો છોડનેકી હમેં મજબુરી નહીં કી જાય. કલકી સભા દોપહર દો બજે પ્રારમ્ભ હોગી ઔર યાવત્ સંભાવ્ય, જહાં તક હમેં ઈસ હોલમેં બૈઠનેકી અનુમતિ રહેગી, તબ તક વો સભા ચલેગી. એક મિનિટ..એક મિનિટ. જા સૌહાર્દસૂ ઔર નિખાલસ મનસૂ આજકી ચર્ચા રહી હૈ, હમેં આશા હૈ, કિ કલ યાસૂ અધિક હી સૌહાર્દ ઔર નિખાલસતા રહેગી. ઔર શ્રોતાગણસૂ યે વિશેષ આગ્રહ હૈ કિ વે જબ ચર્ચા ચલ રહી હોવે તબ અન્યથાપ્રલાપ કરકે શોરગુલ ન દેં તાકિ યહાં જો ચર્ચા કર રહે હોં ઉનકો ક્ષતિ ન પહુંચે.

ગો.શ્રીનીરજકુમારજી - (ગો.શ્રીકલ્યાણરાયજીસૂ) આશ્રયનું પદ આજે આપ બોલાવશો?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી -(શ્રોતાગણમેં બિરાજિત શ્રીકલ્યાણરાયજીસે) ‘‘દૃઢ ઈન ચરણન કેરો’’ એટલું તો બોલાવો આપ! આપ બોલાવો તો વધારે આનંદ આવશે!

ગો.શ્રીકલ્યાણરાયજી : આદરણીય શ્રીવલ્લભવંશજ, ગોસ્વામિયુવામંડળ, તેમજ ઉપસ્થિત આદરણીય સર્વે ગોસ્વામિ મહાનુભાવો તેમજ આશીર્વાદાર્હ વૈષ્ણવગણ. આજે જે રીતનો સુંદર પ્રસંગ ઉપસ્થિત થયો છે એનાથી ચિત્તની અંદર ઘણો જ આનંદ થાય છે. હું જ્યારે અહીંયા ઉપસ્થિત થયો ત્યાર પછીથી અહીંયાથી જે કોમેન્ટ આપવામાં આવી તે વાત સાચી જ હતી કે કાલે હું અહીંયા આવેલો પરંતુ અહીંયા ઉપસ્થિત થઈ શક્યો ન’તો. ઘણા કારણો હતા. પણ છેવટે સ્વકર્તવ્યનો વિચાર કરતાં અને માર્ગના ઉત્કર્ષને માટે સર્વ

કાંઈ કરી છૂટવાની ભાવનાથી, કેવલ નિરપેક્ષભાવથી જ અહીંયા ઉપસ્થિત થયો છું. અને જે એક અનાયાસે જે વસ્તુ ન બની શકે તે બની રહી છે એનાથી આનંદ છે. આટલા ખુલ્લા દિલથી જો ચર્ચા થઈ રહી છે તેમાંથી જરૂર કંઈક સાર મળશે જ. પરંતુ અહીંયા આવ્યા પછી પણ થોડો ખચકાટ તો રહ્યો જ. અને શ્રીશ્યામમનોહરજીને તો મારાથી કહેવાઈ ગયું કે હૃદયની અંદર ઘાવ બહુ ઘેરો લાગેલો છે, રૂઝાયો નથી હજી સુધી. પરંતુ અહીં વધારે ઉંડો ન થાય એની કાળજી હું રાખીશ અને યદચ્છાથી જે વખતે જે પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન થશે, ભગવદિચ્છાથી, તેને અનુકૂળ થવું જ પડશે; અને પ્રભુ પોતે કરાવશે. એટલે તે રીતે ''અનાગ્રહશ્ચ સર્વત્ર ધર્માધર્માગ્રિદર્શનમ્'' નો ન્યાય રાખ્યો છે.

જો આટલી ખુલ્લા દિલથી ચર્ચા થઈ રહી છે તો જરાક સાંભળવાની અંદર થોડો ક્ષોભ જેવું થાય પરંતુ હું છે તે ફક્ત અત્યારના પરિસ્થિતિની અંદર હું ફક્ત બધા જ ગોસ્વામી વડીલશ્રીઓને વિનંતી કરું છું કે આપ પણ આવી બાલલીલા તો કરવાનું બંધ કરો-! અત્યારના જે 'સંગચ્છધ્વં...' એ બધું આપ કરી રહ્યા છો તેને માટે હવે ક્યાં સુધી આવી બાલલીલા ચાલશે! જો માર્ગનો ઉત્કર્ષ કરવાને બદલે અન્ય દિશામાં ગાડી ચાલી જાય તો ખરેખર એ આપણે માટે શોભાસ્પદ નથી. મારા એટલા બધા પગ ભારે થઈ ગયા' તા કે હું ઈચ્છા કરવા છતાં પણ અહીં આવી શક્તો નહોતો. એનું મૂળ કારણ છે કે (શ્રીશ્યામમનોહરજીસે) કહું? ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી હા..શ્રીશ્યામમનોહરજી દ્વારા જે પુસ્તિકા પ્રકટ કરવામાં આવેલી એની અંદર અમારે માથે બિરાજતા સેવ્યસ્વરૂપને માટેના શબ્દો વાંચીને બહુ ગ્લાનિ થઈ ગઈ! જો કે ત્યાર પછીથી એમના પત્રોની અંદર થોડો ભાવ નરમ તો કર્યો અને એને સુધારવાનો પ્રયત્ન કર્યો પરંતુ એટલા માત્રથી પણ હજી એ ઘાવ રૂઝાયો નથી.

બીજી વાત એ કે કોઈ પણ કારણસર એવી પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન થઈ ગઈ કે આવા પ્રકારના ગંદા પત્રો, આક્ષેપાત્મક પત્રો, એ મારા તરફથી જ લખાય છે એ જાતનું નિશ્ચય કરીને મારા ઉપર એ વસ્તુ લાદવામાં આવી. અને જેને માટે એ ભોગીભાઈ આપની સામે અહીંયા ઉપસ્થિત છે કે જેમને મેં ભોગીભાઈ બદલે ભોંગીભાઈ લખેલું અને જેમની સામે શૂન્યત્રય લગાડેલા. સાચી વાત કહું છું હોં. તે મારો પોતાનો શીલ અને નેંચર એવો છે હું આટલા દિવસ સુધી શાંત બેસી કેવી રીતે રહ્યો- ? પરંતુ મોટાઓની આજ્ઞા, વડીલોની આજ્ઞાથી આ જ શબ્દો આજે હું કહું છું કે હું એમને માટે વાપરવાનો હતો. શ્રીશ્યામમનોહરજીને બદલે શ્રીશ્યાન્નમનોહરજી વગેરે કરીને જેવું એમણે કહ્યું છે તેવું કરવાની પ્રતિશોધની ભાવના થઈ ગઈ હતી. પણ પૂ.શ્રીદાદાજીએ અને પૂ.શ્રીદાદાભાઈએ બોધ આપ્યો કે આવું કોઈ હિસાબે ન થઈ શકે અને મારે જબરદસ્તીથી; છેવટે મેં કહ્યું કે આપ મને કંઈક તો લખવા દો. તો છેવટે મેં એ ''પુષ્ટિમાર્ગીય પીઠાધીશ-સ્વરૂપ ઔર કર્તવ્ય'' એનો ક્રમશઃ મેં નામથી આપ્યો. અને

એની અંદર બધો ખુલાસો કર્યો કે આ કાર્ય મેં નથી કરેલું. છતાં પણ મારા ઉપર આજે એ આક્ષેપ હજી સુધી એમના તરફથી નિવૃત્ત થયેલો નથી. એ એમણે બધે બાળકોને પણ પરિપત્રો આપીને આ વસ્તુ સ્પષ્ટ કરેલી છે.

એટલે આ વિષયની સાથે હવે હું એ આપના આગળ જાહેરાત કરવા માગું છું કે એક આક્ષેપ જે છે એ અપરિહાર્ય છે અને એનો પણ ખુલાસો જ્યાં સુધી નહીં થાય ત્યાં સુધી આ ઘાવ રૂઝાઈ શકે તેમ નથી. અને તે એ છે કે સ્વસેવ્યસ્વરૂપને માટે તો કહેવામાં આવ્યું જ, પરંતુ મારા માતા-પિતાના માટે પણ અત્યંત બીભત્સ પત્ર, કે જેની અંદર સ્ત્રીપુરુષોના અવયવોના સ્પષ્ટ બીભત્સ વર્ણનની સાથે એ આક્ષેપ કરવામાં આવેલો. આ જ્યારે હું સાંભળું છું ત્યારે મારાથી કોઈ હિસાબે રહી શકાતું નથી, હું બહુ મુસીબતે એનું એ કરી શકું છું. એટલે પછીથી મારે જે વખતે કલમ ઉઠાવવી પડી ત્યારે તે વખતે શ્યામમનોહરજીને બદલે ભોગીભાઈને મેં ત્રણ વિશેષણ વધારે લગાડી દીધા! અને આ હું નિશ્ચિતપણે આજે આ ભર સભાની અંદર જાહેરાત કરું છું કે આ આક્ષેપ મારો આપશ્રીના (શ્રીશ્યામમનોહરજીના) ઉપર છે.

છતાં પણ, આટલી વસ્તુસ્થિતિ હોવા છતાં પણ માર્ગનો ઉત્કર્ષ અને આપ યુવા બાળકોના ઉત્સાહના સંવર્ધનાર્થ તેમજ મને અચાનક શ્રીહરિરાયજીના આ વખતના અત્યંત મક્કમ અને આત્મબળને જોઈને શ્રીપુરુષોત્તમજીનો અને શ્રીવિટ્ઠલરાયજીનો સમ્બન્ધ તાજો થઈ આવ્યો કે જેમને માટે, જે ચાંપાસેનીવાળા વિટ્ઠલરાયજીને માટે શ્રીપુરુષોત્તમજીએ એ પ્રહસ્તવાદની વિવૃત્તિ કરેલી. એ જ ઘરના બાળક આજે આટલી ચેલેન્જ સ્વીકારી રહ્યા છે અને અમે પુરુષોત્તમજીના ઘરના હોઈને પણ આટલો વખત બંગડી પહેરીને બેસી રહ્યા! અને હું રોજ દાદાજીને, દાદાભાઈને વિનંતી કરતો હતો કે આ ગોપીભાવ છોડો! પરંતુ મારું કોઈ માનતું નહોતું અને મારા ઉપર એટલું બધું દબાણ હતું કે જે દબાણને કારણે છેવટે હું આટલી પુસ્તિકા જ લખી શક્યો. અને હજી પણ હું આપ બધાને વિનંતી કરી દઉં છું કે કૃપા કરીને બીજીવાર હવે એવી બાલલીલા નહીં કરતા કે જેથી કરીને શ્રીયદુનાથજીને બાલકૃષ્ણજી માટે ગમે તેવા શબ્દો શ્રવણ કરવા પડે! તો પછીથી એ કોઈ પ્રકારનો છે તે સ્થિરતા રહી શકશે નહીં. આપણે સાથે મળીને કાર્ય કરીએ અને માર્ગનો પ્રચાર કરીએ. પ્રભુ આપણને શક્તિ આપે. અને જો ઘાવ રૂઝાતો હોય રૂઝાવવા પણ તૈયાર છીએ. ઘાવ નહીં રૂઝાતો હોય તો જે સ્થિતિમાં છે એ સ્થિતિમાં પણ રહેવામાં વાંધો નથી. પણ ઉંડો ન થાય એટલું તો ખાસ જોવાનું છે. અને તે સિવાય મારે કોઈના ઉપર પણ દબાણ કરવું નથી. આટલી મારે ખાસ જાહેર જનતાના આગળ વિનંતી કરવી હતી, આપ બધાના આગળ વિનંતી કરવી હતી કે અમને; આ કારણસર અમે આવી શકતા નહોતા. અને માટે જ કરીને અત્યાર સુધી બધા પ્રકારના વસ્તુનો સહન કરીને પણ અમે બેસી રહ્યા.

વિશેષ કાંઈ ન કહેતાં આટલું જ કહીને હું વિરમું છું.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – આશ્રયનું પદ તો ગવડાવો!

ગો.શ્રીકલ્યાણરાયજી : ચિત્ત અસ્વસ્થથાય, સ્વાભાવિક છે. કાંઈ વાંધો નહીં. શ્રીમહાપ્રભુજીના આશ્રયના પદથી સુંદર થઈ જશે!

''દઢ ઈન ચરણન કેરો... ભરોસો દઢ ઈન ચરણન કેરો.''

દ્વિતીય દિવસ દિ.૧૧-૧-૯૨ સમાપ્તિ.

તૃતીય દિવસ, દિ.૧૨-૧-૯૨

પ્રથમ સત્ર પ્રારમ્ભ.

ઉદ્‌ઘોષક : ગો.શ્રીશરદકુમારજી (માંડવી-હાલોલ)

ઉદ્‌ઘોષક : **‘‘ચિન્તાસન્તાનહન્તારો.. હૃદયે મમ.’’**

કાર્યકર્તાઓંસે નિવેદન હૈ-વે સભાકો વ્યવસ્થિત કરેં.

ગો.શ્રીદેવકીનન્દનાચાર્યજીકી ઓરસે હમારે પાસ એક સૂચના આઈ હૈ કે કાર્યક્રમકે પ્રારમ્ભ હોનેસે પૂર્વ વે ૫ મિનિટ કુછ સમ્બોધન કરના ચાહતે હૈં, હમ ઉનકો આમંત્રિત કરતે હૈં આપ પધારે. (કુછ આપસમેં વિમર્શ કરકે) નહીં, તત્પૂર્વ બહોતસી યહાં કુછ સૂચના વગેરે આઈ હૈં; વાકૂ હમ પઢેંગે. ઔર વા ચર્ચાકે સન્દર્ભમેં હી યદિ આપકૂ કુછ કહનો હોય તો હમ આપકૂ પીછે આમંત્રિત કરેંગે.

કલકી જો કાર્યવાહી સભાકી ભઈ વા વિષયમેં બહોતસે સૂચન હમારે પાસ આયે હૈં ઔર અભી આ ભી રહે હૈં. યા વિષયમેં હમ અપની તરફસૂ ભી કુછ વક્તવ્ય દેંગે ઓર જો સભાસદ લોગ હૈં ઉનકી તરફસૂ ભી જો કુછ આયે હૈં, નિવેદન, ઉનકૂ ભી હમ આપકૂ પઢકે સુનાયેંગે. સર્વપ્રથમ વ્રજેશકુમારજી, વિરમગામ, કી ઓરસે એક પરિપત્ર આયા હૈ :

‘‘ઉદ્‌ઘોષક મહોદય એવં સભી આયોજક એવં સંવાદસ્થાપકમંડળકે સદસ્ય, શનિવારકી ચર્ચાસભાકે અંતમેં જિસ પ્રકારસે પૂ. શ્રીકલ્યાણરાય કાકાજીકા વક્તવ્ય હુઆ ઉસસે હમેં હાર્દિક દુઃખ હુઆ હૈ. કોઈ કહે તો માનતે હૈં કિ દુઃખ જો હુઆ, તો પ્રકટ ક્યોં કિયા જાય?’’ ઉત્તર હૈ કિ જબ વ્યક્તિગત બાતકો જાહિરમેં ઉદ્‌ઘોષિત કિયા ગયા તો ફિર ઉસકે પ્રત્યાઘાત વ્યક્ત કરનેકી તક હમેં ભી દોગે. કલકા પૂ.કાકાજીકા વક્તવ્ય સભાકી કાર્યક્ષેત્રસે સર્વથા અસંગત થા. સમાદરણીય પૂ.શ્રીશ્યામમનોહરજી પર આક્ષેપ કરના નિતાન્ત અનાવશ્યક થા. હમ વિનમ્રતયા માનતે હૈં કિ જો નિયમ નિર્ધારિત હુએ થે, કિ ઈસ સભામેં વ્યક્તિગત ચર્ચા ન હોગી, ઉનકો પાલેં નહીં ગયે હૈં. મેરે નમ્ર મંતવ્યકે હિસાબસે શાયદ આપ લોગોંકો ઐસે વક્તવ્ય રોકનેકી સત્તા પ્રાપ્ત હૈ. આપ લોગ યહ વક્તવ્ય વ્યક્તિગત આક્ષેપાત્મક લગે તબ હી રોક સકતે થે. વૈસે મૈં અપની ગલતી ભી સ્વીકાર રહા હૂં કિ ઈસ વક્તવ્યકો ચાલુ ન રખા જાય ઐસા અનુરોધ કરના મૈં ચૂક ગયા; અસલ મૈં હતપ્રભ હો ગયા થા કિ યે ક્યા હો રહા હૈ? ઉસી વક્ત આપલોગોંકો સૂચિત કરના મેરા કર્તવ્ય થા, જો મૈં ચૂક ગયા; ઈસલિયે મૈં આપકા એવં સભીકા ક્ષમાપ્રાર્થી હું. અસલમેં મૈં હતપ્રભ ઈસલિયે થા કિ હમલોગ સમજ રહે થે કિ પૂ.કલ્યાણરાય કાકાજી આશ્રયકા પદ ગા રહે હૈં. ફિર એકાએક વક્તવ્ય ઔર વો ભી

વ્યક્તિગત! મૈં માનતા હૂં કિ જબ બાત સ્ટેજપર હો ગઈ હૈ તો પૂ.શ્રીશ્યામ-મનોહરદાદાકો અપના વક્તવ્ય દેનેકેલિયે પૂરા-પૂરા વક્ત દિયા જાય. આપલોગોંસે મેરા નમ્ર, અતિનમ્ર, અનુરોધ હૈ કિ મેરે ઈસ પત્રકો આપલોગ સર્વથા અન્યથા ન લેં. મૈં યદિ કહીં કુછ કહ ગયા હું તો આપલોગ ક્ષમા કરેં. મેરા અતિઆગ્રહ હૈ કિ ઉદ્‌ઘોષક મહોદય મેરા યહ પત્ર સભામેં પઢેં. ધન્યવાદસહિત''.

ઈસ તરહકે આશયકે બહોતસે પત્ર હમારે પાસ આયે હૈં ઔર ઈસ નિયમકે તહત હમ યે પત્ર આપ સબકો પઢકર સુના રહે હૈં, જિસસે કિ સભી સભાસદ મહોદયોંકો યે બાત જ્ઞાત હો કિ ઉપસ્થિત સજ્જન ક્યા-ક્યા સોચ રહે હૈં ઈસ સભાકી કાર્યવાહીકે વિષયમેં. ઐસે હી કુછ ૧૦૦-૧૫૦ સિગ્નેચરકે સાથહમારે પાસ એક ઔર પત્ર આયા હૈ. જિન મહોદયસે સમ્બન્ધિત યહ પત્ર હૈ વો અભી ઉપસ્થિત નહીં હૈ ઈસ કારણ હમ ઉસકો બાદમેં પઢેંગે. એક ઔર પત્ર હૈ જીતેન્દ્ર જીવાણી. ઉનકા કહના હૈ.. વે ભી અનુપસ્થિત મહોદયકે સન્દર્ભમેં હૈ અતઃ ઉસકો ભી બાદમેં પઢા જાયેગા.

ગો.રઘુનાથલાલજી, પાર્લા, કી ઓરસે એક ઔર પત્ર આયા હૈ. વે કહતે હૈં- ''શ્રીકલ્યાણરાયજીને આશીર્વચનકે સ્થાનપર અપને હૃદયકે ઘાવકી વ્યથાકુ યા સભામેં કહકર સેમિનારકી નિયમાવલીકા ભંગ કિયા હૈ. ઔર મૈંને આપસે પ્રાર્થનાકી કિ યહ વ્યથા પ્રકટ કરના યહાં ઉચિત નહીં થા. ઈસકે ઉત્તરમેં આપને કહા કિ મુજે અપની વ્યથા કહનેકા અવસર ઈસી જાહિર સભામેં લગા. મેરા વિનમ્ર નિવેદન હૈ કિ આપ જૈસે સમ્પ્રદાયકે ઉદ્‌ભટ વિદ્વાનસે સમ્પ્રદાયકે સિદ્ધાન્ત વિષયક ચર્ચા હી ઈસ સભામેં અપેક્ષિત હૈ. અપને વ્યક્તિગત ઘાવોંકી વ્યથા પ્રકટ કરનેકે બજાય અપને સમ્પ્રદાય પર પડે હુએ ઘાવોંકી વ્યથા સબકો પીડિત કર રહી હૈ ઉસકા વિશેષ ખ્યાલ રખેં. શ્રીહરિરાયજીસે ભી નિવેદન હૈ કિ સિદ્ધાન્તનિષ્કર્ષ કહેં.'' યે અંશ ઉનકે આનેકે બાદ પઢા જાયેગા.

''સંવાદસ્થાપકમહોદય'' યે ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીકી ઔરસે હૈ; ''કલકી અપ્રત્યાશિત દુર્ઘટના તથા આજકી કાર્યવાહીકે સંચાલનકે બારેમેં કુછ સુચના નિવેદન કરના ચાહતા હૂં.'' હમ યે પૂછના ચાહેંગે-યે અભી આપ કહના ચાહેંગે યા.. (અન્ય પત્ર પઢતે) હમકો યહાં સમ્બોધિત કરકે કહા ગયા હૈ કિ ''શ્રીદેવકીનન્દનાચાર્યજી કુછ ભી આડોતેડો બોલેંગે તો મુજે ભી બોલવેકો અવકાશ મિલનો ચાહિયે.''

યે સબ વિષયકે બારેમેં હમ અભી સ્પષ્ટતા કર દેં તો અચ્છા હૈ. વ્રજભાષાસે હિન્દીકે અંદર ફ્લક્ચ્યુએશન હો રહા હૈ તો આપ ક્ષમ્ય ગિનેંગે. (શ્રીકલ્યાણરાયજીસે કુછ બાત હુઈ.) સભાકે પ્રારમ્ભ હોનેકે એક દિન પૂર્વ; અબ હમ હમારા સ્પષ્ટીકરણ સંવાદ-સ્થાપકમંડલકી ઓરસે હમ દે રહે હૈં તો આપ ઉસકો ધ્યાનમેં લેં. ૧૦ તારીખકો જબ સભાકો પ્રારમ્ભ ભયો તત્પૂર્વ કુછ ઐસી બાતેં ચલ રહી થી કિ યે જો સભા જાહેરમેં કરી જા રહી હૈ તત્પૂર્વ એક પર્સનલ મિટિંગકો આયોજન કિયો જાય, જાસૂ કિ કુછેક

બાતનકો નિરાકરણ વામેં હો જાય. હમારે બનતે આયોજનસમ્બન્ધી તીનોં પત્રનકે અંદર હમને સભાકે હર વિષયકે અંદર હમારે બનતે પ્રયાસ કિયે, કિ ઉનકો સ્પષ્ટીકરણ હો જાય. ફિર ભી કુછેક સ્પષ્ટીકરણ સભામેં ઉપસ્થિત હોને ચાહતે જો મહાનુભાવ થે ઉનકૂ અપેક્ષિત હતો. ઔર સભાકો હિત ભી વાકે અંદર હતો વા હેતુસુ હમ વ્યક્તિગતરૂપસુ ઉન સબનસૂ મિલે. મૈં યાકે અંદર કોઈ બાત ગુપ્ત રખનો નહીં ચાહ રહ્યો હૂં યા હેતુસુ ઉન સબનકો નામોલ્લેખ ભી મૈં કરનો ચાહુંગો. ગો.શ્રીચંદ્રગોપાલજીકે આગ્રહસુ હમ સબનને, અર્થાત્ જો આયોજકમંડળ હૈ ઉન સબનને, વા વ્યક્તિગત મિટિંગમેં ભાગ લિયો, જાકે અંદર શ્રીકલ્યાણરાયજી મહોદય, શ્રીબાલકૃષ્ણજી, સ્વયં ચંદ્રગોપાલજી, શ્રીમથુરેશજી, તિલકાયત મહારાજકે કનિષ્ઠ પુત્ર શ્રીરાકેશબાવા, શ્રીગોવિંદરાયજી કાકાજી પોરબંદરવાલે એવં શ્રીહરિરાયજી-યે ઉપસ્થિત હતે. સભાકે અંદર અનુપસ્થિત હોનેકો કારણ હમકુ યે બતાયો ગયો કે સભાકે સંચાલનકેલિયે જો નિયમાવલી પ્રસ્તુત કી ગઈ હૈ વાકે અંદર કુછ અનુપપત્તિ હૈ, કુછ શંકાએં હૈં, કુછ સ્પષ્ટતા અપેક્ષિત હૈ. કરીબ ૯ તારીખકુ રાતકે ૧૨ બજે તક હમલોગ વહાં હતે. કુછ ૬ ઘંટા તક ચર્ચા ચલી હતી. ઔર હમારે બનતે હમને હર સંશોધન હમારી તરફસૂ કિયે, નિયમાવલીકે અંતર્ગત. ઔર વો સંશોધન જબ પ્રથમદિવસીય સત્રમેં આપકે સામને નિયમાવલી પઢી તબ આપને ધ્યાન દિયે હોંગે. બાવજુદ, વાકે, હમ વો સંશોધન આપકુ બતા રહે હૈં.

નિયમાવલીકે ૮વે અનુચ્છેદમેં ''સંવાદસ્થાપકમંડળસે હાથઉંચાકર માંગી ગઈ પૂર્વાનુમતિ'' યા અંશમેં આપત્તિ ઉઠાઈ ગઈ કિ સંવાદસ્થાપકમંડળકે સદસ્ય યદ્યપિ છોટી ઉંમરકે હૈં ઓર બડી ઉંમરકે ગોસ્વામિ આચાર્યગણ અપનો હાથઉઠાકર કુછ ભી અનુમતિ માંગે યે ભરી સભામેં ઉચિત નહીં લગે હૈ; ઔર યા તરહકી પ્રેક્ટિસ ભી અપને યહાં હૈ નહીં, સેમિનારકી પદ્ધતિકી, તો કુછ અવિવેકસો લગે હૈ. યા હેતુસુ હમને યા અનુચ્છેદમેં ઉનકે આગ્રહપર પરિવર્તન કરકે ''કાગજપે લિખકે દી ગઈ પૂર્વસુચનાકે અનુસાર'' યે અંશ હમને જોડ્યો. અર્થાત્ હાથઉંચો નહીં કરકે કાગજપે સૂચના લિખી દી જાયેગી. ૯વે અનુચ્છેદકે 'ગ'કે અંદર ''ચર્ચાસભામેં સંમિલિત હોનેવાલે કોઈ ભી મહાનુભાવ યદિ વિચારાર્થ પ્રસ્તુત ભાવાનુવાદસે અસહમત હોં તો ઉનકે અનુસાર વિવાદાસ્પદ વચનકા વાસ્તવિક ભાવાર્થ ક્યા હોના ચાહિયે કેવલ યહી ઉન્હેં ચર્ચાસભાકે પ્રથમદિવસીય સત્રમેં સંક્ષેપમેં બતાના પડેગા.'' યે તો પૂર્વનિર્ધારિત વચનાવલીકા યે અંશ હૈ; નિયમાવલીકા. યહાં કુછ ઐસી આપત્તિ ઉઠાઈ ગઈ કિ જો વકતા અપના વકતવ્ય દે રહ્યો હૈ, વો વકતાકે વકતવ્યમેં કુછેક અનુપપત્તિ, યા અસહમતિ ઔર વો અસહમતિકે કારણ આદિ, તો કોઈ મહાનુભાવ બતા સકે, પરંતુ અપનો સ્વતંત્ર ભાવાનુવાદ કરનેમેં વો અક્ષમ હો સકે હૈં. વા સ્થિતિમેં યે નિયમાવલી થોડી કઠોર હૈ. યે બાતકૂ ધ્યાન દેતે ભયે હમને ઈતનો યાકે અંદર ઔર જોડ્યો કિ

''ઉન્હેં ચર્ચાસભાકે પ્રથમ દિવસીય સત્રમેં પૂર્વવક્તાકી માંગપર સંક્ષેપમેં બતાના પડેગા.'' અર્થાત્ યદિ પૂર્વવક્તા અસહમતિ યા અનુપપત્તિ બતાનેવાલે મહાનુભાવસે યે માંગ કરે હૈ કિ યાકો વે ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કરેં તો યે બાત, આક્ષેપકર્તાકુ ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કરનો પડેગો. ઔર યદિ ભાવાનુવાદકર્તા યા પૂર્વવક્તા યે માંગ નહીં કરે હૈ તો બિના અનુવાદકે ભી ઉનકો જો અનુવાદ હૈ વો; ઉનકી જો અનુપપત્તિ હૈ વો માન્યકી જાયેગી.

યાકે બાદમેં ૧૨વે અનુચ્છેદકે અંદર ભી જો ''અપના હાથઉંચા કરકે'' વહી જો અવિવેકપૂર્ણ બાત લગ રહી થી વો ભી હટાકે 'કાગજપે લિખકે' યા અંશકુ જોડ્યો ગયો. તત્પશ્ચાત્ ૧૩વે અનુચ્છેદકે અંદર ''ક્યોંકિ અંતતઃ તો પ્રસ્તુત સિદ્ધાન્તવચનાવલીકા વાસ્તવિક અર્થ હી સ્વયંમેં અંતિમ નિર્ણાયક થા, હૈ ઔર રહેગા'' યા અંશકે અંદર ભી કુછ અનુપપત્તિ બતાઈ ગઈ, કિ યાસુ કુછ ઐસી ભ્રાંતિ ફૈલ રહી હૈ કિ જો ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીને ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કિયો હૈ ભાવાનુવાદ હી અંતતઃ નિર્ણાયક હૈ. પરંતુ યહાં 'ભાવાનુવાદ' શબ્દ નહીં હોકે 'ભાવાર્થ' શબ્દ હૈ; યાસૂ યદ્યપિ ઐસી કોઈ ભ્રાંતિ ફૈલની નહીં ચાહિયે, ફિર ભી હમને; યે અનપેક્ષિત હોને પર ભી, ઉન મહાનુભાવનકે આગ્રહપર યે સુધારા કિયો કિ ''શ્રીમહાપ્રભુજી એવં પૂર્વાચાર્યનકે સિદ્ધાન્તવચનકો વાસ્તવિક ભાવાર્થ'' યે શબ્દ હમને જોડે જાસુ કિ કોઈ ભી ભ્રાંતિ યા વિષયમેં નહીં રહ જાય.

અબ સ્થિતિ યે હૈ કિ હમારે સામને જો સભામેં અનુપસ્થિત હોનેકેલિયે જો કારણ બતાયે વો તો ઈતને હી થે. બાવજુદ વાકે, વો પ્રાઈવેટ મિટિંગકે અંદર ઉપસ્થિત મહાનુભાવમેંસે કઈ મહાનુભાવ આજ યહાં ઉપસ્થિત નહીં હૈ. યાકો ક્યા કારણ હૈ યે હમ નહીં જાને હૈં. પરંતુ હમારે સામને ઔર કોઈ કારણ બતાયે નહીં ગયે હતે.

દૂસરી ધ્યાન દેનેકી બાત યે હૈ કિ જો મહાનુભાવ ઉપસ્થિત હુએ ભી, ઉન મહાનુભાવનને ભી અભી તક શ્રીશ્યામમનોહરજીકે ભાવાનુવાદકે અંદર અપની સહમતિ યા અસહમતિકી ઘોષણા અબ તક નહીં કી હૈ. યાકો કારણ ક્યા હૈ? યે ભી હમ નહીં જાને હૈં. પરંતુ હમ સંવાદસ્થાપકમંડળકી હૈસિયતસુ ઉન સભી મહાનુભાવનસુ યે સવિનય અપેક્ષા રખ્ખેં હૈં કિ વે અભી યા ગો.શ્રીહરિરાયજી એવં શ્રીશ્યામમનોહરજીકી ચર્ચાકે અંતમેં અપનો; અપની સ્થિતિ ક્યા હૈ વો સ્પષ્ટ કરેં. હમ બાધ્ય નહીં કર સકેં, પરંતુ વે સ્પષ્ટ કરેં યે સમ્પ્રદાયકે હિતમેં હૈ યા હેતુસુ હમ યે પ્રાર્થના કરે હૈં ઉનસુ.

અબ રહી બાત અભી તકકી ગો.શ્રીકલ્યાણરાયજી મહોદયકે વક્તવ્યકે વિષયમેં સ્પષ્ટતાકી. તો હમ યે બાત સ્વીકાર કરેં હૈં કિ ઉનકો; જો ભી વક્તવ્ય ઉનને દિયો, વો નિયમાવલીકે અનુકૂલ નહીં હતો. ઔર હમ યે બાત ભી સ્વીકાર કરે હૈં કિ નિયમાવલીકે અંતર્ગત ભી અનુચ્છેદ હૈ વો અનુચ્છેદકે તહત હમ ઉનકૂ રોક સકતે હતે. વાકે પૂર્વ હમ યે ઔર સ્પષ્ટતા કરનો ચાહેંગે કિ હમને મંચ પર આમંત્રિત ઉનકૂ આશીર્વચન દેનેકેલિયે

હી કિયો થો; એવં આશ્રયકો પદ ગાનેકેલિયે. ભાવાવેશકે કારણ યા જો કોઈ કારણ ઉનને જો ભી કિયો વો યદ્યપિ નિયમાવલીકે વિપરીત હતો, અનપેક્ષિત હતો, યા સભાકે મંચકો સદુપયોગ ભી નહીં હી હતો. ઇન સબ કારણસૂ હમ ભી વ્યથિત હૈં, હમ ભી અપરાધબોધસુ ગ્રસ્ત હૈં.

ઉનકે વક્તવ્યકે બાદમેં ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીને વાકે સ્પષ્ટીકરણાર્થ હમસુ અનુમતિ માંગી. તો વો હી અપરાધબોધ હમકુ શ્રીશ્યામમનોહરજીકુ સ્પષ્ટીકરણ દેવેકેલિયે આમંત્રિત કરનેકેલિયે બાધ્ય કર રહ્યો હે; સો હમ કરેંગે.

અબ રહી બાત, કિ વે સ્પષ્ટીકરણ કબ દેંગે યા વિષયમેં એક સ્પષ્ટતા શ્રીશ્યામ-મનોહરજીને હી હમસુ કી હૈ, કિ વે યા નિયમાવલીકો ભંગ નહીં કરનો ચાહેંગે. અર્થાત્ સભાકે હમને જો પ્રસ્તાવિત કાર્યક્રમ દિયો હૈ આપકૂ, જા હેતુસુ યે કાર્યક્રમકો આયોજન કિયો ગયો હે, વા હેતુકી સમાપ્તિકે પશ્ચાત્ જબ યે સભા વિસર્જિત હોગી, આધિકારિક તૌરપે હમ જબ યાકો વિસર્જન કરેંગે, તત્પશ્ચાત્ વે અપનો વક્તવ્ય દેંગે. સંક્ષેપમેં વે યા નિયમાવલીકે વિપરીત જાનો નહીં ચાહે હૈં, જાસુ કિ હમારે ઉપર કોઈ એક ઔર આપત્તિ આવે!

અબ હમ સમજે હૈં કિ હમારે તરફસૂ જો ભી કુછ સ્પષ્ટીકરણ હમ દે સકતે થે હમને દિયો. રહી બાત ગો.શ્રીહરિરાયજી એવં શ્રીશ્યામમનોહરજીકે કલકી ચર્ચાકી. અબ વે પધારે હૈં તો વા આશયમેં જો કુછ પત્ર હમકુ પ્રાપ્ત ભયે હૈં હમ પઢેંગે.

કઈ વિસ્તૃત ભી પત્ર હૈં; હમ સંક્ષેપમેં પઢ દેવેં.

ગો.શ્રીરઘુનાથલાલજીકી ઓરસુ ''શ્રીહરિરાયજીસે ભી નિવેદન હૈ કિ સિદ્ધાન્તનિષ્કર્ષ કહૈં.'' શેષ અંશ હમને પૂર્વ પઢ લિયો હે. એક પત્ર હૈ જીતેન્દ્ર જીવાણી. હમ; બહોત વિસ્તૃત પત્ર હોનેસુ હમ વો નહીં પઢ પાયેંગે. ''લગભગ બધા સભાજનો વિદ્વાન ગો.શ્રીહરિરાયજી શું સિદ્ધ કરવા માંગે છે તે સમજી શકતા નથી.'' અભી તક ઉનને સમજાયો ભી નહીં હૈ. ''તેઓ જે રીતે જઈ રહ્યા છે તે રીતનો સમય આ સભાના કુલ સમય કરતાં ઘણો બધો વધારે છે.'' યા વિષયમેં હમ અપનો સ્પષ્ટીકરણ દેંગે. ''વચનાવલીનો જે ભાવાનુવાદ ગો.શ્રીશ્યામબાવાએ રજૂ કર્યો છે તેનાથી બિલકુલ વિરુદ્ધ ભાવાર્થ નિકળે છે? ઉદાહરણ અર્થે શ્રીશ્યામબાવાએ તાત્પર્ય કહ્યું કે જાહેર મંદિરમાં સેવા થઈ શકે કે નહીં? જો શ્રીહરિરાયજી તેમ તાત્પર્ય કાઢતા હોય કે જાહેર મંદિરમાં સેવા થઈ શકે તો જરૂર તેના પર વિસ્તૃત ચર્ચા થવી જોઈએ.'' અર્થાત્ ઇનકો આશય યે હૈ કિ જો શીર્ષક દિયે ગયે હૈં ઉનકો નિષ્કૃષ્ટ તાત્પર્ય ઉનકે અનુસાર ક્યા નિકલ રહ્યો હૈ યે વે કૃપયા સભાસદકુ બતાએં તા કિ વો વિભ્રમિત નહીં રહેં. ઉન્હીંકી તરફસુ એક ઔર બાત હૈ ''સંચાલકમંડળે આ અયોગ્ય રજૂઆત કઈ રીતે થવા દીધી'' અર્થાત્ જો ગો.શ્રીકલ્યાણરાયજી ઔર શ્યામમનોહરજી કે વિષયમેં ભઈ વો, ''તે પ્રશ્ન છે. ખેર. થઈ જ ગયું તો હવે સંચાલકમંડળે તેઓને પૂછવું જોઈએ કે

જાહેર સભામાં આ કહેવાનો આપનો હેતુ શું છે '' હમને યે બાત પૂર્વ ભી સ્પષ્ટ કર દી હૈ. ગો.શ્રીકલ્યાણરાયજીસુ ભી હમને કલ ઉનકે વક્તવ્યકે બાદ યે સ્પષ્ટીકરણ માંગ્યો. તબ ભી ઉન્હોંને યે હી બાત કહી કિ ભાવાવેશકે કારણ ઉનસુ યે કહા ગયો, કહેવા ગયો. ઔર હમને જબ યે ઉનસુ નિવેદન કિયો કિ ક્યા શ્યામમનોહરજીકો સ્પષ્ટીકરણ ઉનકુ અપેક્ષિત હૈ? તબ ઉનને કહી કિ ભલે જાહેરસભાકે અંદર વે અપનો સ્પષ્ટીકરણ દેવેં. હમને યે ભી સ્પષ્ટતા માંગી કિ ક્યા શ્યામનોહરજીકે સ્પષ્ટીકરણકે બાદ વે ફિર સ્પષ્ટીકરણકી શૃંખલા તો નહીં ચલાયેંગે? તબ ઉનને હમસુ કહી કે અબ યે નહીં કરેંગે. અર્થાત્ યા સભાકે અંદર વે યે નહીં ચાહેંગે. યે બાત આપશ્રીને ગો.શ્રીવ્રજપ્રિયજીકુ ભી કહી હતી.

અબ જો હમ પત્ર પઢ રહે હૈં વો બહોતસે સભાસદકી ઔરસુ સિગ્નેચર કરકે આયો હૈ. યાકે અંદર કુછ ૧૦૮ સિગ્નેચર હૈં! અબ વો કહ રહે હૈં ''આજે બે દિવસની કાર્યવાહી પછી અમારી તરફથી આપને વિનંતી અને સુચન કરવામાં આવે છે કે અંતિમ દિવસની કાર્યવાહીને નિષ્કર્ષ પ્રતિ પહોંચવામાટે નીચેના સૂચનો ઉપર આપ મહાનુભાવો તરફથી યોગ્ય તે ખબરદારી લેવામાં આવે. ૧. પૂ.ગો.૧૦૮ શ્રીશ્યામમનોહરજી તથા પૂ.ગો.૧૦૮શ્રીહરિરાયજીને નિયમાવલીના કલમ ૧૧ મુજબ નિશ્ચિત સમયમાં પોતાનું મંતવ્ય પુરવાર કરવાનું જણાવવામાં આવે. ૨. ઓછામાં ઓછા ૨ કલાક જિજ્ઞાસુ વૈષ્ણવોના સમાધાનમાટે નિયમાવલી કલમ ૧૨ મુજબ ફાળવવામાં આવે. ૩. આયોજન સમિતિએ પોતાનો પ્રયત્ન જાહેર વિજ્ઞાપનમાં આપેલ મૂળભૂત પ્રશ્ન, એટલે કે જાહેર મંદિરમાં સેવા સિદ્ધાન્તને બાધ કરનારી છે કે નહીં? તેમજ ઘરમંદિરમાં જ સેવા સિદ્ધાન્ત મુજબ થઈ શકે આ વિષયમાં નિશ્ચિત માર્ગદર્શન આપનારી બને એવો હોવો જોઈએ. કોઈપણ અમારા જેવા જિજ્ઞાસુઓને સમાધાન થઈ શકે એવો નિર્ણય લેવો જોઈએ. પાણ્ડિત્યનું પ્રદર્શન ગૌણ હોઈ નિષ્કર્ષ છે એ ન વિસરતાં નિષ્કર્ષનો ઉદ્ઘોષ થવો જોઈએ. જો આમ ન થાય તો ૩ દિવસની કાર્યવાહી અને આપ મહાનુભાવોનો પ્રયત્ન નિષ્ફલ જશે. ૪. નિયમાવલીમાં વ્યક્તિગત ખુલાસાઓને સ્થાન ન હોવા છતાં..'' હમને યાકો સ્પષ્ટીકરણ દે દિયો હૈ. ''૫. કાર્યવાહી સંચાલનમાટે શ્રોતૃવર્ગ સિદ્ધાન્ત નિષ્કર્ષ પ્રતિ પહોંચી શકે માટે અને ચર્ચાસભાના હેતુને અનુલક્ષીને વિજ્ઞાપનમાં આપેલ જાહેર આશ્વાસનને પામવામાટે આયોજન સમિતિએ આનો ખ્યાલ રાખવો પડશે. જાહેર મંદિરકે ઘરમાં સેવા---એમાંથી ખરો પ્રકાર કયો છે, જે આચાર્યચરણોના સિદ્ધાન્ત અનુસારી હોય, એવી જણાવવાની આશા સાથે આવેલા શ્રોતાવર્ગ તરફ જરૂર ધ્યાન આપવામાં આવે. અન્યથા આપણો ઉદ્દેશ્ય નિર્ણય લેવાની અશક્તિ ચર્ચાસભાને નિષ્ફલ, અહૈતુકી અને નિરૂપયોગી બનાવી દેશે.'' હમ ઈન સબ બાતનસુ સહમત હૈં.

એક પત્ર ઔર હૈ ''પૂ.શ્રીહરિરાયજીકે ચરણોમેં.'' યે વ્યક્તિગત હોનેસુ હમ યહાં

નહીં પઢેંગેં.

યે સબ સુચન કઈ કઈ મિલતે ઝુલતે હી હૈં. ઈનકો કુલ નિષ્કર્ષ યહી બાત પર આ રહ્યો હૈ કિ વ્યક્તિગત ચર્ચા નહીં હોની ચાહિતી થી, જો ભઈ. જો કિ અબ નહીં હોગી. દૂસરી બાત. જહાં તક શ્રીહરિરાયજી એવં શ્રીશ્યામમનોહરજીકી ચર્ચાકો સવાલ હૈ, હમને અનુચ્છેદ (૨) કે તહત એક તત્કાલ નિર્ણય લિયો હૈ ઔર વો નિર્ણય યા પ્રકારસુ હૈ કિ જો શ્રોતાવર્ગકી તરફસુ હમકુ યે પત્ર પ્રાપ્ત ભયો હૈ, જામેં યે કહ્યો ગયો કિ ચર્ચાકુ નિર્ણાયક બનાયો જાય. અબ કૌનસે વિષયપે નિર્ણય લેનો ચાહ રહે હૈં વે લોગ યે ઉનને સ્પષ્ટ કિયો. ઔર સમયકુ દેખતે ભયે હમકુ ભી યે લગે હૈ કિ સેવાકો જો વિષય હૈ યે આજ પ્રાણોપમ હૈ વાસ્તવિક અર્થમેં. યા કારણસુ હમ દોનોં મહોદયનસુ, જો ચર્ચા કરને જા રહે હૈ, યે નિવેદન કરેં કિ વે શીર્ષક સેવાસ્વરૂપ, સેવાપ્રદર્શન, સેવાપ્રયોજન, સેવાસ્થલ, સેવ્યસ્વરૂપ, સેવાર્થ આજીવિકા, સેવાકર્તા એવં આચાર્યવચનાશયનિર્ધારણ ઈન વિષયનકુ પ્રાથમિકતા દેકે વે અપને ચર્ચાકુ આગે બઢાવેં. ઔર યદિ સમય રહ્યો તો ઔર ભી વિષયકું વે ચર્ચાકે અંદર સંમિલિત કર સકે હૈં. યે સભી સભાસદકી તરફસુ ભી હમારા અનુરોધ હૈ ઔર સંવાદસ્થાપક મંડળકી ઓરસુ યે નિર્ણય ભી હૈ. અતઃ વે યા નિર્ણયકુ; ઉનકો સ્વાગત કરેંગે યે હમ આશા રખ્ખેં. ઔર અબ હમ યે ચર્ચાસભાકો આરમ્ભ કરને જા રહે હૈં. ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી એવં શ્રીહરિરાયજીસુ નિવેદન હૈ કિ વે મંચપે પધારે. તત્પૂર્વ; ક્ષમા કરેં, મૈં ભૂલ ગયો, ગો.શ્રીદેવકીનન્દનાચાર્યજી અપનો વક્તવ્ય કુછ દેનો ચાહ રહે હૈં સો પધારેં. (શ્રોતાગણસુ) હમને સ્વાગત કર હી દિયો હૈ; સો આપ યા તરહકો કોઈ વ્યવહાર (તાલિયાં) નહીં કરેં યે જ્યાદા અપેક્ષિત હૈ.

ગો.શ્રીદેવકીનન્દનાચાર્યજી : અધિક સમય નહીં લઉંગો મૈં; સિર્ફ ૨-૩ બાત મોકુ કરની હૈ.

એક તો સબસુ પહલે યે કાર્યક્રમ આજ તીસરે દિનમેં પ્રવેશ કર શક્યો ઔર શાયદ એકાદ ઘટનાકુ છોડકે બહોત હી ખૂબસુરતીસુ યે કાર્યક્રમ આજ યહાં તક આયો ઔર યાકેલિયે મોકુ અતિપ્રસન્નતા હૈ.

દૂસરી ૨-૩ બાત ઔર ધ્યાનમેં આઈ. જૈસે શાસ્ત્રકે કોઈ ભી વિષયકુ લેકે એક આદર્શ ચર્ચા કૈસે હો સકે હૈ યે મોકુ પૂ.શ્રીશ્યામમનોહરજી ઔર પૂ.શ્રીકિશોરચંદ્રજીકે સંવાદમેં સ્પષ્ટ ભયો, કિ વસ્તુતઃ એક શાસ્ત્રકે કોઈ ભી સ્થલપે કહાં અપનો મતભેદ યા જો ભી વિચાર હૈ વાકુ નિર્દેશ કરનો ઔર નિર્દેશ કરકે વાકુ એક સંયમિતરૂપસુ વાકુ એક સ્વરૂપ દેનો. યે અપને આપમેં એક આદર્શ હતો. સો યે ભી મૈં અપનો હૃદયકો ઉદ્ગાર જો હૈ, કહનો ચાહુંગો.

દુસરી એક બાત. શ્રીહરિરાયજીકુ ધન્યવાદ દેતે ભયે, એક દુસરો આદર્શ ભી મેરે સામને યે આયો, કિ ચર્ચા શ્રીહરિરાયજીને બહોત ખૂબસુરતીસુ કરી. લેકિન શાસ્ત્રકે કોઈ ભી સ્થલકુ લેકે જબ ત્રુટિનિર્દેશ યા સ્થલનિર્દેશ યા મતભેદકો નિર્દેશ કુછ સંપુટકે

સાથભી હો રહ્યો હોય તો વાકુ કિતને સ્વસ્થચિત્તકુ સુન્યો જા સકે હૈ-એક જાકે અનુવાદ યા જાકે અર્થકે વિષયમેં કોઈ ભી વિપ્રતિપત્તિ હો રહી હૈ, વો વિપ્રતિપત્તિ કિતનો એક સ્વસ્થતા અપને ચિત્તમેં રખતે ભયે ઔર શાસ્ત્રકેલિયે ઈમાનદાર રહતે ભયે કૈસે સુન સકે હૈ યે બાત મોકુ એક સ્પષ્ટ ભઈ.

તીસરી બાત. શ્રીહરિરાયજીને લગભગ અપને વકતવ્યકે અંતમેં યહ બાત બતાઈ; વક્તવ્ય યાનિ ચર્ચાકે અંતમેં, કિ વિવેકધૈર્યાશ્રયકો સ્વરૂપ વચનાવલીકે; યાનિ ભાવાનુવાદકે, પ્રારમ્ભમેં દિયો જાનો ચહિતો થો. મૈં જાનું હું કિ શાયદ પ્રત્યેક બૈઠ્યો ભયો શ્રોતા યા બાતકુ કબુલ કરેગો. કિ જા તરહકો વિવેક, ધૈર્ય ઔર આશ્રય; નિષ્પક્ષ હોકે બાત કહ રહ્યો હું હોં, યામેં કોઈ કહીં કોઈકો અનુકરણ યા પક્ષ નહીં હૈ, લેકિન પ્રત્યેક વ્યક્તિકો હૃદય યા બાતકી ગવાહી દેગો, કિ જા તરહકે સા.. રે નિયમનકુ તોડકે ઓર એક કેવલ આરોપણ હી જહાં કિયો ગયો, વા સા.. રે વકતવ્યકુ જા વિવેક, જા ધૈર્ય ઔર જા આશ્રયકે સાથ શ્યામમનોહરજીને સુન્યો હૈ વો ભી અપને આપમેં એક આદર્શ હૈ!

એક ચોથી બાત, જો મોકુ પ્રતીત ભઈ, વહ યહ ભઈ, કિ સંવાદસ્થાપક મંડળ ઔર સંચાલક મહોદયકુ જો શાયદ નિષ્પક્ષતા બરતની ચાહિયે; જો કિ ચર્ચા હો ગઈ, યાકો પિષ્ટપેષણ મેં નહીં કરનો ચાહ રહ્યો હું, પર ઉતની નિષ્પક્ષતા યા વિષયમેં (સહાસ્ય) નહીં બરતી ગઈ. ક્યોંકિ મૈંને યે, બાતકુ પ્રત્યક્ષ દેખ્યો કે જબ ચર્ચાકે દરમ્યાન એક વક્તાકે રૂપમેં શ્યામમનોહરજીને ચર્ચાકે અંગરૂપમેં જો કુછ બાતે કહી, વામે તીનબાર ઉનકુ ટોક્યો ગયો કિ પ્રોસિજરસુ બાહર જાયો જા રહ્યો હૈ. ઔર જબ સા.. રે પ્રોસિજરકુ સ્વચ્છંદતાસુ એક તરફ રખ દિયો ગયો વા વિષયમેં (સહાસ્ય) સંચાલકકી કોઈ સંકેત નહીં હતે. અસ્તુ.

ચૌથી બાત. આજકી યે ચર્ચા; જૈસેકે ઔર ભી શ્રોતાવર્ગને અપની અભિવ્યક્તિ કરી હૈ, એક વસ્તુતઃ નિર્ણાયક દૌરમેં પહોંચે; જૈસે કિ પહોંચ રહી હૈ, વો નિર્ણાયક દૌરમેં પ્રવેશ કર ચુકી હૈ. લેકિન નિર્ણાયક સ્થલપે પહોંચ જાયે યાકી આજ મૈં બહોત હી એક તીવ્ર અભિલાષા ઔર શુભકામના લેકે આયા હું! વા વિષયમેં મૈં ઉપસ્થિત આચાર્યવર્ગ, પરિચર્ચા જિનમેં હૈ ઉનકુ ઔર સભી શ્રોતાવર્ગકે સામને અપની યે હૃદયકી અભિલાષા કહનો ચાહ રહ્યો હું; કિ આજ શ્રીમહાપ્રભુકી કૃપાસુ યે નિર્ણાયક દૌરસુ ગુજરની હી ચાહિયે.

એક શેર અંતમેં મોકુ યાદ આ રહ્યો હૈ ''દેખનેવાલોં તબસ્સુમકો કરમ મત સમજો, ઉન્હેં તો દેખનેવાલોંપે હંસી આતી હૈ,''

ઉદ્ઘોષક– અબ હમ ચર્ચાસભાકો પ્રારમ્ભ કરેં. ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી એવં શ્રીહરિરાયજી કૃપયા મંચ પર પધારકર.. તત્પૂર્વ શ્રીશ્યામમનોહરજી કુછ અપનો વકતવ્ય દેનો ચાહ રહે હૈં. યા બીચમેં ભી એક બાત આપકુ બતાનો ભૂલ ગયો. વો યે કિ જો તત્કાલ

નિર્ણયકો જો અનુચ્છેદ હૈ વાકે તહત હમને એક ઓર નિર્ણય લિયો હૈ કિ હમને જો શીર્ષક વિચારાર્થ પ્રસ્તુત કિયે હૈ; જિનકે ઉપર દોનોં મહાનુભાવ ચર્ચા કરેંગે. વો પ્રત્યેક શીર્ષકકેલિયે પૌના ઘંટાકો સમય હમને નિર્ધારિત કિયો હૈ. હમ બાધ્ય નહીં કર સકે હૈં, ક્યોંકિ કુછેક વિષય હી ઐસે હોવે હૈં જામેં સમય અપેક્ષિત હોવે હૈ. ફિર ભી હમ દોનોં મહોદયસુ યે અપેક્ષા રખ્ખેં કિ સભાકુ દેખતે ભયે, સમયકુ દેખતે ભયે ઔર ઉપસ્થિત મહાનુભાવકી જિજ્ઞાસાકુ દેખતે ભયે; યદિ વે અપની ચર્ચાકુ નિર્ણાયક તૌરપે લે જાયેં તો સમ્પ્રદાયકો મહાન ઉપકાર હોયગો. શ્રીશ્યામમનોહરજી પધારેં. અબ કઈ મહાનુભાવ, જો દો દિનકે વિચારસત્રમેં ઉપસ્થિત નહીં હતે, ઉનકી સહમતિ યા અસહમતિ, ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીકે ભાવાનુવાદકે પ્રતિ, હૈ યા નહીં યે ઉનકુ વ્યક્ત કરનેકેલિયે હમ અપની તરફસુ રજીસ્ટર દે રહે હૈં. વે અપની ઇચ્છિત, જો ચોઈસ હૈ, વો પ્રસ્તુત કરેં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી : શેર ઔર શાયરીકો દૌર ભી સાથ-સાથમેં ચલ રહ્યો હૈ સિદ્ધાન્તકે. તો દો શેર મોકુ ભી બડે અચ્છે યાદ આયે. ''ફૂલોંકી ઋતુ હૈ ઠંડી હવા હૈ, અબ ઉનકી મરજી વો આયે યા ન આયે,'' ''સાહિલ ભી અપના તૂફાં ભી અપના, ક્યા પાર ઉતરે ક્યા ડૂબ જાયેં,'' યે સબ(આયોજક) સાહિલ હૈં, જો સમ્પ્રદાયકે અનુયાયિનકી મતિનકુ કહીં પાર ઉતારનો ચાહ રહે હૈં. ઔર અચ્છી બાત હૈ. યાકેલિયે સંવાદ સ્થાપિત હોવે, જિનમેં વિવાદ હો રહ્યો હૈ, વો સંવાદકે ફૂલ ખિલાનેકી ઋતુ ઈનને તીન દિન ખડી કરી.

ઔર વિશેષતઃ વાકો પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ મેરેકુ મિલ્યો કે ઈતને લંબે અરસાસુ; સારે સુરતકે ઘરકી તો અભી ભી મોકુ પતા નહીં ચલી પર કમસુકમ શ્રીકલ્યાણરાયજીકે સાથ, આજ હમ હૃદયસુ ભેંટ પાયે. ઘાવ ઉનકે હૃદયમેં બહોત ઉંડે હૈં. ઘાવ તો મેરે શરીરપે ભી બહોત જ્યાદા કઈ હૈ. તમામ જિસ્મ ઘાયલ થા ઈતને ઝખ્મ થે. મુજે પૂરો શેર યાદ નહીં હૈ પર ''કિસીકો પતા ન ચલા ક્યોંકિ રખરખાવ અચ્છા થા.'' ઘાયલ તો મૈં ભી કાફી હું; ઔર એક ઝખ્મ નહીં હૈ, અનેક ઝખ્મ હૈ. પર ઉન દોનોં ઝખ્મનકે સાથહમ લોગ ગલે ભેંટ પાયે યે કુછ ઠંડી હવાએં ચલી હૈં, જિનસુ મૈં પુલકિત હો રહ્યો હું. ઔર ઠંડી હવાએં ઉન ઘાવનકુ પૂર પાયેગી ઐસો મૈં નહીં સોચ રહ્યો હું; ઘાવ શાયદ રહેંગે બને ભયે, પર દો ઘાયલ ભી તો આપસમેં; પૂરાને જમાનેમેં ઐસે હોતો થો કિ દિનભર લડતે થે ઔર શામકુ તો એક થાલીમેં બૈઠકે ખાતે થે. ઔર વો કથા જો મહાભારતકી હતી; અબ તો સબકુ પતા ચલ ગઈ હિન્દુસ્તાનમેં સીરિયલકે કારણ, પરિવારકી હતી. કોઈ દો દેશકી નહીં હતી; એક હી પરિવાર ઝઘડતે થે. ઔર મોકુ યે કહ્યો ગયો થો કે ઈન સબ પરિચર્ચામેં જબ તક જો સમ્પ્રદાયકે આધિકારિક વિદ્વાન હૈં ઔર જો આપસુ વિમતિ રખ રહે હૈં, વો જબ તક અપનો મત પ્રકટ નહીં કરેંગે તબ તક કોઈ નિશ્ચય હો પાનો

કઠિન હૈ; યાકેલિયે સંવાદચર્ચા રખી જાય. ઓર ઐસે આધિકારિક વિદ્વાન સમ્પ્રદાયકે જો હૈં, યા જિનકે વૈદુષ્યસુ મેરો મન આશ્વસ્ત હૈ, ઉનમેં સર્વપ્રથમ યદિ મૈં ગણના કોઈ કી કરું તો શ્રીકલ્યાણરાયજી હૈં.

કોઈ અન્યથાભાવ નહીં લાવેં. હરિરાયજી તો મેરે છોટેભાઈ હૈં ઔર ''ક્ષમા બડેનકો ચાહિયે, છોટેનકોં ઉત્પાત'', પર કભી કભી બડેનકુ ભી ઉત્પાત કરનેકી છુટ મિલની ચાહિયે. તો થોડીસી ઉત્પાત મૈં ભી કર લું; વામેં કોઈ હરકત નહીં હૈ, પર મેરો હૃદય યા વિષયમેં જ્યાદા આશ્વસ્ત હૈ કે.. ઔર એક સચ્ચી બાત બતાઉં હોં, અપને મનકો ચોર, બુરો મત માને કોઈ. ઔર કોઈ દૂસરે રૂપમેં યાકુ લીજિયો ભી મત. કલ્યાણરાયજી મહોદયકે કારણ શાયદ ૫૦ વે દાયકા.. હું ગુજારાતી ઉપર આવી જાઉં; આ તો અમારી પરિવારચર્ચા તેથી વ્રજભાષા શરૂ થઈ ગઈ! પણ ૫૦ના દાયકાના છેલ્લા ભાગમાં કે ૬૦ના દાયકાના શરુઆતમાં જ્યારે નાથદ્વારા પ્રકરણ ચાલી રહ્યો હતો, તે વખતે એક વખત હું સુરત ગયો. અને સુરત ગયો તે વખત સુધી મારો બહુ પરિચય નહોતો કલ્યાણરાયજી સાથે. બહુ નાના અમે હતા ત્યારે મને યાદ છે કે અમે રમતા પણ હતા સાથે. કેમકે યદુનાથજીના મંદિરમાં બિરાજે અને મોટા મંદિરમાં પધારે. પણ અમે, હું પર્ટીક્યુલરલી સાથે રમ્યો હોઉં એવું ખ્યાલ નહીં, પણ મોટા મંદિરમાં અવર જવર હતી. પણ પછી કોણ જાણે કેમ ગેપ આવ્યો મને કોઈ ખાસ ખ્યાલ નથી. પણ એ દરમ્યાન મારે મળવાનું પહેલી વખત થયું. અને ''સુબોધિનીનાં આ પૃષ્ઠ ઉપર ઉપરના ભાગ ઉપર આમ કહ્યું છે અને પેલા પૃષ્ઠ ઉપર નીચેના ભાગ ઉપર આમ કહ્યું છે'' મારી મતિ ધ્વસ્ત થઈ ગઈ! મેં કીધું કયા તૂફાનથી આપણે ભટકાઈ ગયા! કચરો કાઢી દે આપણો! કેમકે હું સાવ ભુલકકડ માણસ. અને મારું ઘરનું ટેલિફોન યાદ ન રહે; પેલી ઓપરેટર પૂછે તો ભૂલી જાઉં અને એ મને પૂછે! બસમાં ચઢું ને જ્યાં જવાનું હોય તે ભૂલી જાઉં; તે કંડકટરે મને ઘણી વખતે કહ્યું છે કે અભી ગાંવસે આયા હૈ કિ બંબઈમેં રહતા હૈ? આવી જ્યારે મારી સ્મૃતિની દુર્વ્યવસ્થા હોય અને આવો ભીષણ તૂફાન જોયો ત્યારથી મનમાં ભીતિ હતી હોં. ખોટી વાત નથી કહેતો અને આમના મોઢા ઉપર ચાપલૂસી માટે નથી કહેતો. અને મારાથી પરિચિત તો; જે મારા પ્રશંસકો કોઈ છે. એમણે ઘણી વખતે મારી સાથે વિવાદ કર્યો છે; જે અહીંયા પણ ઉપસ્થિત છે. અને એ એમ કહેવા માંગતા હતા કે ના, કલ્યાણરાયજીના વૈદુષ્યથી અમે પ્રભાવિત નથી. મેં કીધું આપ ન પ્રભાવિત હો, હું પ્રભાવિત છું તેનું હું શું કરું ભઈ! કેમકે બીક લાગી છે ને ભીતિ અનુભવ કરી છે ''ભીષાસ્માદ્ વાતઃ પવતે ભીષોદેતિ સૂર્યઃ, ભીષાસ્માદ્ અગ્નિશ્ચેન્દ્રશ્ચ મૃત્યુર્ધાવતિ પંચમ ઈતિ'' ''સૈષા કલ્યાણસ્ય મીમાંસા ભવતિ!'' મને એવું લાગતું' તું. તો કરવું શું? બીક લાગતી હોય તેનો ઉપાય શું- ? એ મારા હૃદયની જે વાત, હકીકત છે, તે કહી રહ્યો છું હોં. એમાં બીજાએ કોઈએ માઠું લગાડવાનું નથી. એટલે હૃદયથી માન્યો છે એમના વૈદુષ્યને.

બીજી વાત સૌથી વધારે ઉલ્લેખનીય જે મને લાગે છે તે એ છે કે પુષ્ટિમાર્ગમાં; પુષ્ટિમાર્ગીય સિદ્ધાન્ત હું મારા દાદાજીથી ભણ્યો. અને મને ખરેખર ગૌરવથી પણ વધારે, કદાચ દર્પની સીમાઓને પણ સ્પર્શતો હોય, તો તેવો મનોભાવ મારો છે, જેના ઉપર મારો કાબુ નથી કે એનાથી ઉત્તમ ગુરુ મને ક્યાંય સમ્પ્રદાયમાં મળી ન શક્યો હોત. પણ તે છતાંય સમ્પ્રદાયના કોઈ આદર્શ આચાર્ય તરીકે કોઈકે મને પ્રભાવિત કર્યો હોય તો શ્રીગોવિંદરાયજી ફૂફાજીએ. આદર્શ આચાર્ય તરીકે હું મારા પિતાથી એટલો પ્રભાવિત નહોતો. એ કોઈ પિતૃનિંદા કરીને ફરી પાછો મને અંત્યરેતસ્ સિદ્ધ કરે તો કરીદે! પણ મને એ કહેવામાં સંકોચ નથી, કે એક આદર્શ ગોસ્વામી તરીકે.. અને જ્યારે શ્રીગોવિંદરાયજી લીલામાં પધાર્યા તે વખતે જેમ વાલ્મીકિના મોઢેથી અકસ્માત ‘‘મા નિષાદ પ્રતિષ્ઠા ત્વમ્ અગમઃ શાશ્વતી સમા’’ શ્લોક ફુટી નીકળ્યા’ તા તેમ મારા મોઢાથી પણ બે શ્લોક ફુટી નીકળ્યા હતા, કે ‘‘વક્તૃત્વં તત્ર પણ્ડિત્યં ભજનં ભગવત્કથા, ન હ્યેકત્રોપલભ્યેરન્ વિનૈવ ભગવત્કૃપામ્’’ ‘‘શ્રીમદ્ ગોવિંદરાયાય દત્વૈતાન્ સદ્ગુણાન્ સ્વયમ્, નિત્યલીલાસ્થિતિં યચ્છન્ કિમિચ્છન્ ક્રીડતિ પ્રભુઃ’’ જો કે પૂછી ન શકાય, શ્રીમહાપ્રભુજીની આજ્ઞા છે. જો વાર્તા પ્રમાણ હોય; કે ‘‘કૌન યહ ખેલવેકી બાની’’ ન પુછીએ, ‘‘ભલી યહ ખેલવેકી બાની.’’ પણ ગોવિંદરાયજી ફૂફાજી પ્રત્યેનો મારો આદરભાવે મને પ્રભુથી પૂછવામાટે બાધિત કર્યો! એ મારો કાંઈ ગડબડ હોય તો હોય, પણ એને પણ હું છૂપાવી નથી શકતો. અને મારાથી પરિચિત કોઈ પણ વ્યક્તિ એવો નહીં હોય; ઘનિષ્ઠ પરિચયમાં રહેનારો કે જેની સામે મેં એ વાત કબૂલ ન કરી હોય કે ‘‘પ્રજવાલિતો દીપ ઈવ પ્રદીપઃ’’ છે આ ત્રણે ભાઈઓ.

છતાંય અમારા વચ્ચે મતભેદો થયા! થાય હવે, એ તો મહાભારત છે! અમે બધા ગોસ્વામિઓ ભાઈ ભાઈ છીએ. ભલે કાકા ભત્રીજા હોઈએ, પણ મહાપ્રભુજીને પિતા માનીને ચાલીએ તો અમે બધા જ ભાઈઓ છીએ; ગોસ્વામિ બંધુ જ છીએ અમે આપસમાં, તેથી જે કાંઈ મતભેદો હોય, એમાં મને કાંઈ મતભેદ રાખવામાં કોઈ જાતનો સંકોચ; મેં મારા પિતા સાથે જ નથી કર્યો તો કલ્યાણરાયજી સાથે કરું એ તો હવે શક્ય જ નથી. તે એ મતભેદોના કારણે જે કાંઈ ઘાવ એમના હૃદયમાં થયા હોય એ રૂઝાય એવી પણ મને શુભકામના નથી હોં, હું તો સાચી વાત કહું! ભલેને રહ્યા ઘાવ, ઘાવ રહેવામાં શું વાંધો છે? ‘‘ચશ્મે પિન્હા હો..’’ શું, મને, ભૂલી ગયો. ‘‘દિલમેં અચ્છા-બુરા કોઈ ગમ હો.’’ કાંઈક તો રહેવું જ જોઈએ ને. કેમકે ‘‘ગમે ઈશ્ક અગર ન હોતા ગમે રોજગાર હોતા,’’ તો બીજા બધા ઘાવો હોત, પૈસાના ઝઘડવાના કે તું મારી પ્રોપર્ટીખાઈ ગયો કે હું તારી પ્રોપર્ટીખાઈ ગયો; અમારા મોટા મંદિરના કેસ તો આના માટે પ્રસિદ્ધ છે કે અને ૨૫-૨૫ વરસ લડીને.. કેમકે અમે લોકોએ હાઈકોર્ટનો પાણી પીધો’તો હોં બધાએ! એટલે અમે પુષ્કલ લડ્યા છીએ! પણ હું ગૌરવ સાથે કહી શકું છું કે કલ્યાણરાયજી સાથે મારો કોઈ પ્રોપર્ટીનો ઝઘડો નથી કે નથી કલ્યાણરાયજીને મારી

સાથે પ્રોપર્ટીનો ઝઘડો. જે કાંઈ મારો ને કલ્યાણરાયજીનો ઝઘડો છે, ને એ ઝઘડાને કારણે જે કાંઈ એમને ઉંડા ઘાવ થયા છે ને હું સર્વાંગ ઘાવથી ગ્રસ્ત થયો છું, તે બધા ઘાવો શુદ્ધ અમારા સૈદ્ધાન્તિક મતભેદોના છે, જેના એ વૃણમાંથી પરુઓ કઈ-કઈ જાતના નિકળ્યા એ તો એમણે કાલેય બતાવ્યો મારા ઉપર આક્ષેપ કરીને, સેપ્ટીક કેવી રીતે એમને થયો. અને હું પણ મારા પરુઓ કેવા નીકળ્યા એ હું પણ બતાવીશ ચોકકસ. મને અનુમતિ છે અને હવે ના પણ આપે તોય હું તો લઈશ જ, કેમકે મારો નૈતિક કર્તવ્ય બની ગયું છે. પણ એક વાત ચોકકસ કહીશ કે આ મહાભારત હોય તો હોય, એમાં શું થયું? ઘરના છીએ એટલે ઝઘડીએ. અમે બંધુ બાંધવ છીએ. ઝઘડીએ એમાં કોઈ એવી અનુચિત વાત નથી. અને ઓછામાં ઓછું શ્રીકલ્યાણરાયજીને મારા વચ્ચે કોઈ જાતનો સૃષ્ટિવાદનો ઝઘડો નથી કે એમણે મારી સૃષ્ટિ તોડી હોય કે મેં એમની સૃષ્ટિ તોડી હોય! કે કોઈ પીઠવાદનો ઝઘડો નથી કે એ મારી પીઠ પચાવી જતા હોય કિશનગઢની કે હું એમની પુનાની પીઠ પચાવી જતો હોઉં! કે નથી કોઈ સંપત્તિનો ઝઘડો. જે ઝઘડો છે તે શ્રીમહાપ્રભુજીને પ્રાર્થના કરું કે અમારા બન્ને વચ્ચે કાયમ રહે! અમે ઝઘડતા રહીએ.

પણ સંવાદ ન તૂટી જાય! બસ એટલું હું માગું છું. અને એ ઠંડી હવા જે વહી છે આ સંવાદની; ''ફૂલોંકી ૠતુ હૈ ઠંડી હવા હૈ, અબ ઉનકી મરજી વો આયે ન આયે,'' તો મને કહેવામાં આવ્યું હતું કે ઘણા બાલકો, ખાસ કરીને પૂનામાં; ધ્વસ્ત કરી દેવાની મને ચેલેન્જ આપવામાં આવી કે આવી જશું ને ધ્વસ્ત કરી દઈશુ એમાં તો કોઈ આવ્યા જ નહીં! હા, નાસિકમાં સોરી હોં. નાસિકમાં. આવ્યા નહીં કોઈ. અને ક્યાં ગયા એ ધ્વસ્ત કરનારા બધા! અને જે આવ્યા છે એ તો એ પાર્ટીનથી કે જેમણે ધ્વસ્ત કરવાની ચેલેન્જ આપી'તી. જેમણે ધ્વસ્ત કરવાની ચેલેન્જ આપી એ બધા નદારદ છે! ક્યાં સંતાઈ ગયા એ સમજ નથી પડી રહી! તો એ મને લાગે છે કે ''અબ ઉનકી મરજી વો આયે ન આયે.''

અહીંયા તો જેઓ પધાર્યા છે એમણે કદાચ મારા વાણી અને વ્યવહારમાં; જેમ શ્રીકલ્યાણરાયજીથી અજાણે અવશતયા કાલે ભાવનો વિસ્ફોટ થઈ ગયો એમ કાંઈક મારાથી પણ કૌભાંડ થઈ ગયો વાણી ને વ્યવહારમાં, તો ફરીથી હું ક્ષમા માંગવા તૈયાર છું; પણ મારા બનતી રીતે મેં કોઈ પણ જાતની ગર્મ હવા બહાવવાનો પ્રયાસ નથી કર્યો. નથી મારે અને હરિરાયજી વચ્ચે કોઈ જાતની એવી ઉષ્ણ હવાઓનું પ્રવર્તન થયું છે વાણી અને વ્યવહારમાં. ઉપહાસ તો; હવે એ કવિ છે, વ્યંગના મારા કરતાં સમર્થ કર્તા હોઈ શકે છે. તો જેની જેટલી સામર્થ્ય. ''કો મજ્જતોઃ રેણકુલાચલયોર્વિશેષઃ'' એ મહાકવિ છે તો આપણે ખદ્યોત જ સારા! કાંઈક તો હું પણ વ્યંગ કરી શકું. એ પોતાની બનાવેલી કવિતાથી વ્યંગ કરી શકવા સમર્થ છે, હું નથી. મારા કવિતામાં તો આપે જોયું કે એમણે બધા માત્રાઓ શોધી કાઢી! એ સહજ સંભવ છે. એવી માત્રાક્ષતિઓ તો થશે

મારી.

એમાં મને કોઈ લજ્જા-બજ્જા કાંઈ નથી. હું મહાન નિર્લજ્જતમ માણસ દુનિયામાં હું છું! એટલે એમાં કોઈ નથી.. ને કેમકે અંતે એનું કારણ છે, કે મને એમ કહેવામાં આવ્યું હતું કે અમારા વતી; જેમણે નાસિકમાં ઉદ્‌ઘોષ કર્યું'તું કે, હરિરાયજી આવીને બધાને તમને ધ્વસ્ત કરી દેશે અને ચીરહરણ કરી લેશે! ''તો ચીરં હરતિ ઈતિ હરિઃ'' એવી વ્યુત્પત્તિ વિચારી વિચારીને હું બહુ ગભરાઈ ગયો'તો, કે કોણ જાણે કેવો તુફાન આવવાનો છે! પણ મેં કીધુંજે તુફાન આવશે, અંતે તો તુફાન પણ મારો હશે ને! ''તુફાં ભી અપના.'' જે તુફાન આવશે તે ''તુફાં ભી અપના.'' અને એ તુફાનમાં મારે જો ડૂબવાનું હશે તો હું ડૂબી જઈશ. અને આ ''સાહિલ પણ અપના, ક્યા પાર ઉતરે ક્યા ડૂબ જાયે,'' એટલે એ સ્પીરિટથી હું ચર્ચા કરવા માગું છું અને એ સ્પીરિટથી હું શ્રીહરિરાયજીને આમંત્રિત કરી રહ્યો છું.

સાથે-સાથે એક ખુલાસો કરવા માગું છું. તે એ કે વારેઘડીએ; શ્રીહરિરાયજી માઠું ન લગાડે, કૃપયા, કે પરમદિવસ કરતાં શ્રીહરિરાયજીનો કાલનો પરફૉર્મન્સ બહુ સારો રહ્યો, અતિશય અભિનંદનીય રહ્યો. છતાંય ''અન ટુ ધ સેટીસ્ફેક્શન'' હોય એમ હું નથી કહી શકતો. કેમકે નિરંતર શ્રીહરિરાયજી ભાવાનુવાદ કરવામાટે ટાળતા રહ્યા વાત. ત્રુટિનિર્દેશ કરવામાં મારા અનુવાદ વાંચી-વાંચીને મને સંભળાવે અને અંડરલાઈન મને કરાવે એના કરતાં.. એ એમ એમણે આજ્ઞા કરી'તી કે રાતના ૪ વાગ્યા સુધી જાગ્યા, તો ભાઈસા'બ અંડરલાઈન કરીને આપી દીધી હોત તો આ કથા ૧૦ મિનિટમાં પતી જાત, જે ૨ કલાક લાંબી ચાલી! અને દરેક વાતમાં એમને પાછી હું સ્પષ્ટીકરણ કરું એવી જો અપેક્ષા હોય તો એ જો મને અનુમતિ આપતા હોય તો હું કહીશ કે હવે હું સ્પષ્ટીકરણ કરી લઉં અને પછી અમે બન્ને સાથે ચર્ચામાં બેસીએ. તો વધારે યુક્ત પ્રકાર રહેશે મને એવું લાગે છે, કેમકે એમને બોલિંગ આપવા છતાં પણ ફરી પાછું મારે જ એ સાઈડ પર જવું પડે છે કે ક્યા એંગલમાં બોલ ફેંકવો? તો એ બેટિંગ કરે ને હું યાર બોલિંગ કરું એમાં શું વાંધો છે? એમને વાંધો ન હોય તો મને વાંધો નથી. એ તો આવીને પોતાનો અભિપ્રાય રજુકરે હું આમંત્રિત કરું છું. (આયોજકોકે અનુરોધપર) મેં ખતમ જ કરી દીધું હોં, સંક્ષેપ કરવા કરતાં. અને વિસ્તાર થયો હોય તો ક્ષમા કરે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી - ઉપસ્થિત સબ સજ્જનો. સર્વપ્રથમ મેરે પૂ. દાદાભાઈ શ્રીશ્યામમનોહરજીને કૃપા કરકે મુજે અભી જિતને આશીર્વાદ પ્રદાન કિયે વે સબ મૈં માથે ચડાતા હું. ક્યોં? કિ હંમેશા હમ છોટોંકા યે કર્તવ્ય હૈ..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - મારી નાખશો હોં દરેક વખતે નાનો-નાનો કહીને! ભ્રૂણહત્યા થઈ જશે મારી!

ગો.શ્રીહરિરાયજી - જો ભી કૃપા કરેં યા જો ભી કરેં ઉસકો આશીર્વાદ ઔર કૃપા માનકર શિરોધાર્ય કરના હી ચાહિયે. રહા સવાલ કુછ સૂચનાઓંકા. તો બાત સહી હૈ. આપ બડે

હૈં, વિદ્યા વયોવૃદ્ધ હૈં, અનુભવી હૈં. મૈં અનુભવમેં આપસે કઈ વર્ષ છોટા હું. તો અપને અનુભવકે આધાર પર, અપને જ્ઞાનકે આધાર પર મેરે વ્યવહાર એપ્રોચકેલિયે ઉસ વિષયમેં જો ભી આપને સુચનાએ દી મેરા યે ભી કર્તવ્ય હૈ કિ યદિ વો ત્રુટિયાં હૈં યા મેરી ગલતિયાં હૈં તો મુજે સ્વીકારના હી ચાહિયે. યે મૈં આપસે નિશ્ચિત કહતા હું કે હમ ચાહે પરસ્પર વ્યંગબાણ છોડેં, લેકિન ઐસા ભ્રમ યા ભ્રાંતિ આપ કભી મનમેં મત લાના, કે હમ અલગ હૈં. ક્યોંકિ આપને જૈસે અભી બતાયા, આખિર હમ ભાઈ હૈં ઔર ભાઈ હી રહેંગે, મતભેદ હો સકતે હૈં.

ઔર જહાં તક ઈનકે, મેરે દાદાભાઈકે, સ્વરૂપકા સવાલ હૈ, મૈં આજકી ચર્ચાસે પહલે હી મૈં અપને હૃદયમેં રખ નહીં પા રહા હૂં; મૈં સ્પષ્ટ શબ્દોમેં ઈસ બાતકો કહ દેના ચાહતા હૂં, કિ હકીકતમેં; જૈસે સુરેશબાવાને કહા ઉસી તરહસે ઈનકે સ્વરૂપકા દર્શન જો મૈંને કલ કિયા મૈં આપ સબોંસે યે હી કહના ચાહુંગા ઔર કહુંગા ભી ઔર કહ રહા હું કિ યદ્યપિ મેરા આત્મા તો પહલેસે નહીં માનતા થા ઈસ બાતકો; પરંતુ અબ યે સાબિત હો ગયા, પ્રમાણિત હો ગયા, કે સત્યકો સ્વીકાર કરનેમેં મેરે દાદાભાઈ શ્યામદાદાકો કોઈ સંકોચ નહીં હૈ! ખુલેમેં, જાહેરમેં જિસ તરહસે ઈન્હોંને અપની ત્રુટિ યા ગલતી કબૂલ, મંજુર કી તદર્થ મૈં નતમસ્તક હું ઈનકે સાથ. અન્યથા મુજે લગતા હૈ ઐસા કિ જો લોગ; સ્વાભાવિક હૈ, પારસ્પરિક વ્યવહારમેં કુછ ભી હો ઉસસે મુજે મતલબ નહીં, પરંતુ સિદ્ધાન્તકે વિષયમેં ઈન્હોંને, યદ્ વા ઈનકો ભગવત્કૃપાસે જો કુછ ભી સમજમેં આયા, ઈન્હોંને હૃદયપૂર્વક ખુલે દિલસે વો કહા હૈ; ઉસમેં કોઈ બેઈમાની મુજે નજર નહીં આતી. ઔર વો સંભવ ભી નહીં હૈ!

શ્રીરઘુનાથજીને એક સૂચના ભિજવાઈ મેરે લિયે, કિ ઈમાનદારીસે સિદ્ધાન્તકો સ્વીકારા જાય. બિલકુલ સહી હૈ; વો મૈં શિરોધાર્ય કરતા હું ઔર વો હી હોના ચાહિયે. સત્યકો તો સ્વીકારના હી ચાહિયે. ચાહે મૈં ગલત કર રહા હું યા કોઈ ભી ગલત કામ કર રહા હૈ તો વો ગલત તો ગલત હી રહેગા. ઈસકા અર્થ યે નહીં હૈ કિ મૈં વો કર રહા હું તો વો સહી હો ગયા ઔર ઉસે સત્યકા જામા પહનાયા જાય. યે સંભવ નહીં હૈ. ફિર એકબાર કહુંગા કિ મુજે ઐસા લગતા હૈ કે મેરે દાદાભાઈકો ઈસ વિષયમેં; પારસ્પરિક વ્યવહારકો બીચમેં લા કરકે યા મૈં નહીં સમજતા કિસ કારણવશ, પર સમજ નહીં પાયે હૈં લોગ, જો ઈનકા વિરોધ કરતે હૈં. ઈનકો માપનેકેલિયે જો એક ચાલુ ફુટપટ્ટી હોતી હૈ. પૈમાના, વો શાયદ લાગુ નહીં હોગા. આપને શુરુમેં હી કહા કે સિદ્ધાન્તકે સાથે શેર ચલ હી રહે હૈં, તો એક યાદ આયા ''ગલત પૈમાનેસે પરખા હૈ તુમને 'શાયર'કો-! હકીકત જાન લોગે તબ બહત પછતાઓગે.''

(આયોજકોંકે અનુરોધપર) હાં, સુંદર. ક્યા કરું? પહલે શ્યામદાદાને જો દો શબ્દ કહ દિયે પહલે તો મૈં ભી રુક નહીં પાયા. અબ.. ઠીક હૈ, યે તો વ્યક્તિગત પત્ર હૈ; યે તો મૈં બાદમેં દેખુંગા.

ગો.શ્રીસુરેશબાવા – સંચાલક મહોદય, યે બાર-બાર કહા જા રહા હૈ કલસે, કે ગલતિયાં સ્વીકારી જા રહી હૈ. લેકિન ક્યા ગલતી હૈ ઉસકા સ્પષ્ટ નિર્દેશ હોના ચાહિયે, તા કિ શ્રોતાવર્ગોકો યે ખબર પડે. નહીં તો વો યે હી મોગાલતેમેં હૈ કિ ગલતિયાં શ્યામમનોહરજી કિયે જા રહે હૈં ઔર વો સબ સ્વીકારે ભી જા રહે હૈં. તો ઈસમેં હમ; મેં કમસેકમ, યે સ્પષ્ટતા તો હો કિ ક્યા ગલતી ઉન્હોંને; ઈન્હોને ઉનકી ક્યા ગલતી ઢુંઢ નિકાલી હૈ ઔર ઉન્હોંને ક્યા ગલતી સ્વીકાર લી હૈ ઉસકો સ્પષ્ટરૂપસે કહના ચાહિયે. ચચકિ અંતર્ગત કહીં કોઈ વાક્યકા જો હૈ વિચાર, વો તો ચલ હી રહા હૈ. લેકિન, અબ જૈસે યહાં બિના સન્દર્ભકિ યે બાત આઈ કિ ગલતી હૈ, ઉન્હોંને સ્વીકારી હૈ ઓર હમને બતાઈ હૈ. તો આખિર ઈસમે; ઈસકા ન્યાય તો શ્રોતાવર્ગકિ સાથહોના આવશ્યક હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – જી હાં. નહીં, યે બાત આપને ઠીક બતાઈ. આપકા બહોત-બહોત ધન્યવાદ. અર્થાત્ અનુવાદમેં જો; મૈં સ્પષ્ટીકરણ કર દું. અર્થાત્ અનુવાદમેં; જો ગલત અનુવાદ હો ગયા તો આપને જિસ તરીકેસે સ્વીકારા ઉસકેલિયે મૈંને કહા થા.

ગો.શ્રીસુરેશબાવા – ક્યોં, લોગોમેં યે ભ્રાંતિ હૈ કિ ભઈ, ગલતિયાં નિકાલી જા રહી હૈં ઔર સ્વીકારી જા રહી હૈ!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, નહીં ઐસા નહીં હૈ. આપકો ધન્યવાદ. ધન્યવાદ.

ગો.શ્રીસુરેશબાવા – કિતની સ્થાનોમેં ત્રુટિયાં હૈ જો શ્યામમનોહરજીને સ્વીકારી હૈં ઈસકા જરા..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, કોઈ બહોત જ્યાદા સ્થાનોમેં નહીં હૈ. મૈંને સિર્ફ એક પ્રસંગકો લેકર; મુજે હૃદયમેં આયા વો મૈંને કહા હૈ. યદિ યે ભી આપકો સ્વીકાર નહીં હો તો આપ ઉસે કાર્યવાહીમેંસે, (આયોજક) મહોદય, નિકાલીએ.

ઉદ્ઘોષક – નહીં, ઐસી કોઈ બાત નહીં હૈ.

ગો.શ્રીસુરેશબાવા – હમે ભ્રાંતિ હો રહી થી ઈસલિયે એક બાત આપસે કહ રહા થા.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં-નહીં, સત્ય હૈ.

ઉદ્ઘોષક – યહાં; મૈં ઉસકી સ્પષ્ટતા કર દું આપકો. શીર્ષક છે 'સેવ્યસ્વરૂપ'. ઉસકે અંતર્ગત જો ૬ અનુચ્છેદ હૈ વો અનુચ્છેદમેં શ્રીહરિરાયજીકા ભાવાનુવાદ ઈસ તરહ થા. ઔર ભાવાનુવાદકર્તાને અનુવાદ કિયા વો મૈં આપકો પઢકે સુનાતા હું 'ઉસકા.. હૈ'. યે અનુવાદકર્તાકા અનુવાદ હૈ. ઔર શ્રીહરિરાયજીને જો ક્ષતિનિર્દેશ કરકે ભાવાનુવાદ દિયા થા વો ઈસ પ્રકાર હૈ ''ઉસકા આશય પ્રભુચરણકી કૃપાસે શ્રીહરિરાયચરણને કિયા હૈ.'' ઈસ અંશકે અંદર હી જો ક્ષતિનિર્દેશ હુઆ વો શ્યામમનોહરજીને..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ક્ષમા કરેં, મૈંને 'પ્રભુચરણકી કૃપાસે' યે તો નહીં કહા થા; પ્રભુકૃપાસે હૈ.

ઉદ્ઘોષક – યે ગલતી મૈં સ્વીકારતા હૂં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – આપકા બહોત ધન્યવાદ. મુજે.. સહી હૈ. હોના હી ચાહિયે. અબ જો વો

આયા હૈ, જો વિષય આપને સુચિ બનાઈ હૈ વો મુજે જરા..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ઉસમેં મૈં કુછ અપની તરફસે પ્રસ્તાવિત કરના ચાહુંગા.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઈસકે બીચ આપકો જરા સૂચના દે દું કે મુજે યે કહા ગયા થા ઔર લિખિત રૂપમેં ભી ભેજા ગયા થા કિ યહ સભા યા યહ આયોજન કિસી ભી નિર્ણયકેલિયે નહીં હૈ. યહ એક આરમ્ભ હૈ, આયામ હૈ, જો આગે ભી આતે રહેંગે.

ઉદ્‌ઘોષક– ઈસ બાતકા હમ.. યે બાત હમારે દ્વારા પત્રવ્યવહારકે અંદર સ્પષ્ટ કી ગઈ થી. યદ્યપિ યે સભા કોઈ નિર્ણાયિક નહીં હૈ પરંતુ ઈસકા આશય યે ભી નહીં હૈ કિ કોઈ નિર્ણયકે ઉપર નહીં પહોંચના. યે પ્રયાસ હૈ. ઓર ન હી યે સભા કોઈ સામૂહિક સમ્પ્રદાયકા કોઈ નિર્ણય કરનેકેલિયે હૈ. પરંતુ જિન મહોદયોંકે બીચમેં ચર્ચા કી જા રહી હૈ, કમસેકમ ઉનકા જો કુછ નિષ્કર્ષ આ રહા હૈ વો તો આના ચાહિયે યે એક સામાન્ય સમજકી તરહસે મૈં કહ રહા હું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યહ સહી હૈ. અબ ઈસ બારેમેં આપસે થોડાસા કહ દું. ઈસીલિયે મૈંને પહલે આપસે યે અનુમતિ માંગી થી, આયોજક મહોદયોંસે. ઔર ઉન્હોંને કહા ભી થા કિ ઈસમેં નિર્ણયપર આયા જાય, કુછ અંશોમેં હી સહી, તો અચ્છા હો. એતદર્થ, જૈસે મેરે દાદાભાઈને અભી પહલે બતાયા, જો, કિ ઈસ વિષયમેં વો નિર્ણય યા ચર્ચા યા શાસ્ત્ર ઈત્યાદિ જો મુજે કહા ગયા થા. તો મૈં; યે બાત આપકી સહી હૈ કિ મૈં આપસે કહું કે આપ સ્પષ્ટીકરણ દો યે ઉચિત નહીં થા. પરંતુ મૈંને યે આપસે નિવેદન કરવાયા, આયોજક મહોદયમેંસે એક શ્રીવ્રજપ્રિયજીકે દ્વારા, બાર-બાર કિ ઈસમેં કઈ બાતેં કઈ સ્થાનપર મૈં સ્પષ્ટ નહીં હો પાયા હું; જો મુજે અનુવાદકર્તા શ્રીશ્યામમનોહરજીકે, મતલબ સામને બૈઠકર મુજે વો સમજના હૈ, તાકિ વહાં સમય બરબાદ ન હો. યે મૈં આપસે કહ ચુકા થા; કઈ બાર કહા. ઔર મૈંને યે ભી નિવેદન કિયા કે હમેં; એકબાર હમ દોનોકો સામને બૈઠને દો પહલે, તા કિ સભામેં ઉસ વક્ત ફિર યે સમસ્યા ખડી ન હો. મૈંને હાથજોડકર વો નિવેદન કિયાથા. પર મુજે વો સમય મિલા હી નહીં? ઔર યે ભી મૈંને કહા થા કિ સિર્ફ આપ ઘંટા-અધઘંટા મુજે દે દોગે, મૈં જબ આઉંગા તબ. તબ કુછ ચર્ચા નહીં હો સકેગી; ઈસલિયે મુજે થોડા એક કમસેકમ વ્યવસ્થિત સમય દિયા જાય. તો મૈં ક્યા કિ પહલે કુછ ખુલાસા કર દું. ફિર વહાં બૈઠેંગે તો અચ્છા રહેગા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મૈં ક્ષમા ચાહુંગા. બબુડીબાવાએ મને.. સોરી, વ્રજપ્રિયજી. વ્રજપ્રિયજીએ મને એ બાબતમાટે પુષ્કળ દબાણ કર્યો હતો મારા ઉપર. પણ જે રીતે બધા રૂમરો આવી રહી હતી કે ચીરહરણ કરવા માટે હરિરાયજી આવી રહ્યા છે, મેં કીધું પહેલાથી ચીરહરણ કરી લેશે પછી સભામાં મારે નાગું આવવું પડે તો બહુ શરમ આવશે મને! એટલે સભામાં જ ચીરહરણ કરે તેનો આગ્રહ મેં રાખ્યો'તો. કેમકે નહીં તો પછી મને કોઈ પુષ્ટિમાર્ગીય ન માને અને નાગાબાબા માને, દિગંબર માને, તો મારે પછી સર્ટિફિકેટ ઔર લાવવો પડે કે હું પુષ્ટિમાર્ગીય છું!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે ઠીક આપને કિયા, મૈં બીચમેં કહ દું!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એટલે બબુડીબાવા; સોરી હોં, વ્રજપ્રિયજી મને નિરંતર દબાણ કરતા રહ્યા કે આપને પહેલા મલવું જોઈએ અને આ બીકને મારે પહેલાં જ ચીરહરણ કરી લે તો મારે પછી મલવું કેવી રીતે! સભામાં આવવું કેવી રીતે! એટલે મેં મારા ચીર જાળવીને આવવા માટે નિરંતર એમના દબાણને હું ઈન્કાર કરતો રહ્યો. અને એના કારણે જે કાંઈ મિસઅન્ડરસ્ટેન્ડિંગ થઈ હોય અને જે પ્રક્રિયામાં સમય વેડફાયો તેનો ગુનો પણ હું સ્વીકારવા તૈયાર છું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ધન્યવાદ. તો મૈંને આપસે બતાયા કિ યે..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – કેમકે મને એમ કહેવામાં આવ્યું'તું કે ચીરહરણ કરવા આવી રહ્યો છે! મેં કીધું કોણ જાણે કઈ જાતનું ચીરહરણ કરશે! પાછું નામ હરિને, એટલે વધારે બીક લાગે! બીજું કાંઈક નામ હોત ન, તો એટલું બીક ન લાગત! કલ્યાણરાયજીના નામથી એ બીક ન લાગત, કેમકે એમ લાગત કે કાંઈક કલ્યાણ કરવા પધારી રહ્યા છે! આ નામ એટલે પાછો.. અને તેમાં પાછો મહાકવિ! એટલે રવિ ન પહોંચે ત્યાં પાછો પહોંચી જાય! તો જવું ક્યાં મારે? એ બધી બીકના કારણે મેં કીધું કે ના, સભામાં જે થશે તે મને સ્વીકાર્ય હશે પણ એના પહેલાં હું મારા ચીર નહીં હરવા દઉં હવે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હવે આપ સમજી શક્યા હશો કે આ બધી શબ્દાવલી આમાં મારા દાદાભાઈનો પ્રેમ કેટલો છે મારા ઉપર! નહીં, સહી હૈં. અચ્છા, યે મૈં આપસે કહ દું, કિ યે જો ચીરહરણવાલી બાત હૈ, યે મુજે કુછ પતા ભી નહીં હૈ ઔર યે સબ કૈસે હુઆ યા કૈસે; મુજે ઈસકા બડા દુઃખ હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ના, કોકોબાવાને તો ધ્વસ્ત કરવાની પ્રતિજ્ઞા લેનારાએ કહ્યું હતું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મૈં આપસે સ્પષ્ટ હી કહુંગા અબ, કે કોકોબાવાસે, અર્થાત્ નીરજકુમારજીસે; મેરે છોટે ભાઈ હૈ, ઈનસે મેરી બાત હુઈ થી ફોનપે. ઔર આપને મુજે યે સુચના દી થી, કિ ઐસા કહા ગયા હૈ કિ આપ; ચીરવાલી બાત તો તબ ભી મુજે પતા નહીં થી ઔર આપને ભી નહીં બતાઈ..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, ચીરહરણવાલી બાત કોકોબાવાએ નથી કીધી; મારા સન્મુખ ઉપસ્થિત મહાનુભાવે કીધી છે. પણ એ અનુમતિ ન આપે તો હું નામ ડિસ્કલોઝ ન કરી શકું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – પરંતુ કોકોબાવાને મુજે યે બાત બતાઈ જરૂર થી ઔર કહા થા કિ આપ ઈનકે પક્ષકે હૈં ઔર ઉનકે પક્ષકે હૈં ઐસી કુછ બાતેં હૈં સબ. તબ મૈને આપસે જો બાત કહી થી કૃપયા આપ કહેં.

ગો.શ્રીનીરજકુમારજી – આપકા ઉસ વક્ત ભી યહી મત રહા હૈ કિ મૈં અપના સ્વતંત્ર મત રખતા હું. ન મૈં કિસીકે પક્ષકા હું, ન કિસીકે વિપક્ષ રખતા હું. ઔર જો ભી મુજે કહના

હોગા, મૈં; અગર શ્યામદાદાકી યે હી ઈચ્છા હૈ કિ સભામેં હી આકે કહું, મૈં સભામેં હી આકે કહુંગા. અપના મત મેરે હાથમેં હૈ ઐસા ઉન્હોંને કહા. કિસીકે કહનેસે આપકો યે માનના અનિવાર્ય નહીં હૈ કે મૈં ઈસ પક્ષકા હું યા મૈં ઉસ પક્ષકા હું. અબ આપલોગ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, એના પછી નિરંતર શ્રીકલ્યાણરાયજી ઈન્દોરવાલાના પ્રતિનિધિ, સુરતના ઘરના પ્રતિનિધિ અને તિલકાયતના ઘરના પ્રતિનિધિ; એટલે ૩-૩ ઘરથી ચીરહરણ કરવામાં આવે; અને મારા ચીર પાછા હું બે જ ધારણ કરું છું-! તો એ તોટો પડી જાય એની ઔર બીક લાગતી હતી મને! ૩-૩ ઘર ચીર હરે તો મારે કરવું શું પછી? તો ચર્ચા સભામાં કરવાનું એથી કહ્યું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઐસા હૈ, કિ યે.. મૈં નહીં કહ સકતા..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં હવે થઈ ગયો ખુલાસો. નિયમો બધા તો.. ''ખરન ભયે અસવાર અહો હરિ હોરી હૈ''!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – કોઈ મેરા સમર્થન કરે યા ન કરે.. ઈસમેં મૈં કિતના દોષી હું, મેરા કોઈ સમર્થન કરે; મતલબ મેરે લિયે કોઈ કુછ સદ્ભાવના રખે યા કોઈ ભી કુછ ભી કરે, તો મૈં કિસીકો રોક નહીં સકતા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, હજી પણ આપ એ ખુલાસો કરી દો કે આપ કોઈના પ્રતિનિધિ નથી તો.. એટલે મને મારા ચીર કેવી રીતે જાળવવા એનો ખુલાસો મળતો રહેશે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – દેખો, મૈં આપસે સ્પષ્ટ કહ દેના ચાહતા હું કે યદિ આપ ભી મુજે આજ્ઞા કરકે કહીં પ્રતિનિધિરૂપમેં કિસી ભી કાર્યકિલિયે ભેજે, તો મૈં, મુજસે બડે હૈં ઉનકી આજ્ઞા મુજે માનની ચાહિયે. પરંતુ યે મૈં અભી તક સ્પષ્ટ કહ રહા હું કિ; આપને યે કહા કિ આપ ખુલાસા કરો કિ આપ કિસકે પ્રતિનિધિ હૈ. તો મૈં આપસે યે નિવેદન કરુંગા કે યદિ મૈં જો ભી કુછ હું, યા જિસ રૂપમેં મુજે યહાં બુલાયા ગયા હૈ મંચપર, વો સંચાલક મહોદય, આયોજક મંડળ જો હૈ, ઉનકે પાસ મૈં ક્યા હું વો હૈ. જો ઉનકે પાસ હૈ વો હી સહી હૈ.

ઉદ્ઘોષક– હમ અપની તરફસે ઔર સભી ઉપસ્થિત જનસમુદાયકી ઓરસે દોનોં મહોદયોંસે યે પ્રાર્થના કરતે હૈં કિ વિષય પ્રારમ્ભ કિયા જાય.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અચ્છા ધન્યવાદ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અબ જો આયોજક સંવાદસ્થાપકમંડળને શીર્ષક ભેજે હૈં સેવાસ્વરૂપ, સેવાપ્રદર્શન, સેવાપ્રયોજન, સેવાસ્થલ, સેવ્યસ્વરૂપ, સેવાર્થ આજીવિકા, સેવાકર્તા, આચાર્યવચનાશયનિર્ધારિણ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એક મિનિટ. જરા મુજે યે અભિપ્રેત હૈ કિ નહીં મૈં દેખ લું.

યદિ; જો હરિરાયજીને કાંઈ આપત્તિ ન હોય તો થોડાક સંશોધન સાથે સેવાસ્વરૂપ,

સેવાપ્રદર્શન, સેવાપ્રયોજન, સેવાસ્થલ, સેવ્યસ્વરૂપ, સેવાર્થ આજીવિકા, સ્વસેવ્યસ્વરૂપપ્રસાદગ્રહણ અને આચાર્યવચનાશય–નિર્ધારણપ્રકાર. મને લાગે છે બાકી વિષયોને આપણે જવા દઈશું. અને હું મારા સ્પષ્ટીકરણ; કેમકે વિષયવાક્ય, ''વિષયો વિશયશ્ચૈવ પૂર્વપક્ષસ્તથોત્તરમ્, સંગતિશ્ચેતિ પંચાંગં શાસ્ત્રેધિકરણં સ્મૃતમ્.'' તો જો અધિકરણરૂપથી ચર્ચા કરવી હોય; એટલે કઈ બાબતમાં ચર્ચા થઈ, ચાલી રહી છે, તે બાબતમાં સંશય શું છે, તેમાં પૂર્વપક્ષ શું અને ઉત્તરપક્ષ શું અને એની સંગતિ શી એ પાંચ અધિકરણોથી ચર્ચાની જે પ્રણાલી છે; તેને કેટલી સફલતાથી અમે નભાવી શકીએ છીએ તે તો અમારા બન્નેની આ ચર્ચાના અધિકરણના શૈલીને વળગવાની, સામર્થ્ય ઉપર નિર્ભર કરશે એમ કહી લો કે સિન્સિયારિટી ઉપર નિર્ભર કરશે. પણ તે રીતે કરવાનો પ્રયાસ કરીએ તો હું એક વાત પ્રસ્તાવિત કરવા માગું છું શ્રીહરિરાયજી સામે, કે વિષય; જે સિદ્ધાન્તવચનાવલી છે એને આપણે વિષય માનીએ. તેમાં હું સંશય શું છે એ મારો સ્પષ્ટીકરણ કહું. તેમાં શ્રીહરિરાયજીનો પૂર્વપક્ષ શું છે તે શ્રીહરિરાયજી સ્પષ્ટ કહે. મારો ઉત્તરપક્ષ શું છે એ હું સ્પષ્ટ કહું. અને સંગતિને ચર્ચા દરમ્યાન પૂર્વોત્તરપક્ષના ઉપપત્તિ દરમ્યાન અમે જોઈ લઈએ. અને દરેક શીર્ષકના માટે એક સમય અમે બન્ને; હમણાં જ નિર્ધારિત કરી શકતા હોઈએ તો તે રીતે, નહીં તો સંવાદસ્થાપકમંડળ અમારે માટે નિર્ધારિત કરી આપે મને બન્ને રીતે સ્વીકાર થશે. તો નિર્ધારિત થઈ જાય અને ફટાફટ ચર્ચા થાય. તે સમય જે સ્થાપિત થયો હોય એમાં નિષ્કર્ષ ન આવે તો એ વિષયને અનિર્ણીત રાખવામાં આવે અને નિષ્કર્ષ આવતો હોય તેને નિર્ણીત રાખવામાં આવે અને સાથે-સાથે એક વાત ફરીથી હું કહેવા માંગીશ કે અમારા બન્ને વચ્ચે જે નિર્ણય આવી રહ્યો છે તે સમ્પ્રદાયને બાધક છે એવી ભ્રમણા કોઈએ સેવવાની જરૂરત નથી, જો હરિરાયજીના કોઈના પ્રતિનિધિ તરીકે ન પધાર્યા હોય. તો આ જે કાંઈ ચર્ચાની મહાભારત થશે એ બન્ને ભાઈઓ વચ્ચે છે. અને અમે બન્ને પિતરાઈ ભાઈઓ છીએ. અને જે લોકોને વિવાદ છે અને ઉપસ્થિત નથી થયા તેઓ પણ અમારા કાં તો મૌસેરા ભાઈ છે કાં ફૂફેરા ભાઈ છે. આ લોકો પણ અમે બધાં.. બધા ભાઈઓ કે ભત્રીજાઓ જ છીએ, એમાં બીજો કોઈ.. ભ સિવાય ત્રીજો નથી.

ઉદ્‌ઘોષક– આપ દોનોં મહાનુભાવ હી ચર્ચાકિલિયે અપેક્ષિત સમય નિશ્ચિત કરેં તો અચ્છો રહેગો.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – (ગો.શ્રીહરિરાયજીસુ) યદિ આપકુ યામેં કુછ વિવક્ષિત હોય તો... કેમકે લોકોને અપેક્ષા જે જાતની આ પત્રો આવ્યા એનાથી.. અને મને પણ યોગ્ય લાગે છે કે નિરર્થક ચર્ચા કરતા રહીએ; અપ્રાસંગિક ચર્ચા જેને કહીએ, નિરર્થક એટલે કોઈપણ શાસ્ત્ર ચર્ચા નિરર્થક છે એ હું કદી કહી શકતો નથી, મારા મોઢાથી શબ્દ નિકળ્યો તેનીય મને માફી માંગવી જોઈએ, પણ નિરર્થક એ અર્થમાં કે જે પ્રશ્નો,

જ્વલંત પ્રશ્નો આજે સમ્પ્રદાય ફેસ કરી રહ્યો છે, જે જાતની જાહેરાત આપવામાં આવી'તી કે પુષ્ટિમાર્ગમાં સેવા જાહેર દેવાલયમાં થઈ શકે છે કે નહીં, એ આજીવિકા છે કે નહીં; જે પહેલી આમંત્રણ પત્રિકામાં.. તો એ પ્રશ્નનો જેવી રીતે સોલ્યુશન લાવવામાં અમે બન્ને જે કાંઈ પ્રયાસ કરી શકતા હોઈએ તે ઉત્તમ પ્રયાસ છે.

સાથોસાથફરીથી જો મને સંવાદમંડળ આપત્તિ ન કરે; કેમકે બહુ બીક લાગી રહી છે! મને દર વખતે ટોકી દેવામાં આવે છે, બાકી કોઈને ટોકવામાં નથી આવતો એવો ભાવ મારોય ખરો હોં; શ્રોતાઓનો છે એવું નહીં. પણ જો થોડીક અનુમતિ આપો તો એક વાત હજી હું કહેવા માંગીશ. તે એ છે કે હરિરાયજીની બીક લાગવાનો એક હેતુ મારો એ પણ છે કે એ મારા નાનાભાઈ છે. એટલે કફોડી સ્થિતિ મારી એવી થઈ જાય છે કે એ જો મારી કોઈપણ વિધાનમાં દોષ શોધે, ત્રુટિ શોધે તો એ ગુસ્તાખી કહીને છુટી જાય. હું જો નિર્દોષ સિદ્ધ થઉં તો અંતે એમ કહી દે કે આપણા બડાથી આપણને જાણવાનું મળ્યું એટલા માટે આ પ્રશ્ન રજૂ કર્યો'તો! એટલે પાછો હું ફંસાઈ ગયો! કાલે પણ હરિરાયજી એમ આજ્ઞા કરતા'તા કે સારી બોલિંગ ન થાય ત્યાં સુધી બેટિંગ સારી ન થાય. તો ચર્ચાની સ્પીરિટના માટે એ વાત સાચી છે. પણ મને લાગે છે કે આજે હું હરિરાયજીને એવી રીતે વિનવું કે બેટિંગ-બોલિંગ તો થઈ ગઈ આપણી. અને કોઈક વખતે રમવી હશે તો હજીયે કરશું; અને એ જરૂર આપણે ઘરમાં કરશું, કેમકે હવે મને થોડોક ભય ઓછો થયો છે કે મારા ચીર હરાઈ નથી રહ્યા. હરિરાયજી મારા દુઃખ હરી રહ્યા છે, ચીર નથી હરી રહ્યા. એટલે મને લાગે છે એ રીતે ચર્ચા થાય તો વધારે સારી કે જેનાથી કોઈ નિર્ણય તરફ અમે બન્ને પહોંચી શકીએ. એ સમ્પ્રદાયને માન્ય હોય, અમાન્ય હોય એની સાથે મતલબ નથી. પણ મને બીક એની વધારે છે કે નાનાભાઈ કહીને પાછા છટકી જાય તો મહાન પંચાયત ઉભી થઈ જાય. ને મારો દુર્ભાગ્ય એ છે કે હું મોટો ભાઈ છું. એટલે હું કાંઈ બહું ઝઘડું, જીતી જાઉં, તો પાછું એ કહેવાય કે એમાં કયો વાઘ માર્યો, નાનાભાઈ હતા! અને હારી જાઉં તો ગામ ઠેકડી ઉડાવે કે જુઓ, નાનાભાઈથી હારી ગયા, જોયુંને! મોટા પણ્ડિત થવા ગયા હતા! તો મારે જવું ક્યાં?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – આમાં મારો કાંઈ વાંક નથી હોં! પછી પેદા થયો તો શું કરું!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એટલે એ ખુલાસો થઈ જવો જોઈએ કે ચર્ચા દરમ્યાન હું નથી મોટો ભાઈ, નથી આપ નાનાભાઈ. આપણે બન્ને વલ્લભવંશ જ ગોસ્વામી છીએ. અને ગોસ્વામી એટલે એકબીજાને શિંગડા મારનાર બળદ નહીં હો! ગો એટલે વાણીના સ્વામી. એય ખુલાસો થાય તો સારું, નહીં તો પછી પંચાયત થઈ જાય!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અબ યે પ્રારમ્ભ કર રહે હૈં. ઔર યે યદ્યપિ યે તાત્કાલિક નિર્ણય કરકે જો સંવાદમંડળને અપને અધિકારકા પ્રયોગ કિયા હૈ, તદનુસાર; યદ્યપિ ઇસમેં કિસી નિર્ણયપર; મતલબ નિર્ણયકો જાહેર કર દેનેકી બાત નહીં થી, મત વ્યક્ત કરનેકી

અવશ્ય થી. તથૈવ કોઈ, જૈસી હમારે દાદાભાઈને અભી આજ્ઞા કી, કે અભ્યાસ..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ફિર દાદાભાઈ! શ્યામમનોહરજી કહોને! એ તો નામ આપને રૂઢ હશે વાણીમાં!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – જૈસે આપકો 'બબુડી' આ જાય હૈ ન!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અચ્છા. તો વાંધો નહીં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – તો અભી જો આજ્ઞા કરી કે વ્યવસ્થિત નિર્ધારિણ કરકે શાસ્ત્રચર્ચા કર લી જાય. ઈસકેલિયે ભી આપકો મૈંને પહલે કહા થા કિ અપને યે કાર્ય કર લેં. પરંતુ વો દુર્ભાગ્યવશ કુછ નહીં હો પાયા. મૈં મિલ હી નહીં પાયા. ઔર જો ભી અબ કુછ યહાં હો રહા હૈ; યદ્યપિ યે ભી પહલે ખુલાસા હો ચુકા થા કિ યહાં કોઈ નિર્ણાયક નહીં હૈ, કોઈ મધ્યસ્થ નહીં હૈ, અત એવ કોઈ અધ્યક્ષ નહીં હૈ. યદિ અધ્યક્ષ હો તો.. શાસ્ત્રચર્ચા હો, મધ્યસ્થનિશ્ચિત કર દિયા જાય ઔર નિર્ણાયક બન જાય તો શાસ્ત્રાર્થ હો સકતા હૈ; વો કોઈ બુરી બાત નહીં હૈ, કોઈ લડાઈ–ઝઘડા નહીં હૈ, મહાભારત નહીં હૈ. પરંતુ વૈસા કુછ ભી નહીં હૈ, હમેં બાર–બાર પત્રમેં યે આશ્વાસન દિયા ગયા. અત એવ મૈં યે આપસે નિવેદન કરના ચાહુંગા કે યદ્યપિ આપને જો બાત રખ્ખી હૈ, જિસ ઢંગસે વિચાર કરનેકી, વો મુજે સ્વીકાર હૈ, પરંતુ ક્યૂં સ્વીકાર હૈ, કે વહી બાત મૈંને આપસે નિવેદન કી થી. જો આપ અભી મુજે કહ રહે હૈં, આજ્ઞા કર રહે હૈ, વો મૈં પહલે કઈ બાર નિવેદન કર ચુકા હું ઔર કરવા ચુકા શરદબાવાકે દ્વારા, વ્રજપ્રિયજીકે દ્વારા, આયોજકોંકે દ્વારા. નહીં હો સકા. ઔર "ઐસા કુછ ભી નહીં હૈ, કુછ ભી નહીં હૈ" મુજે બાર–બાર કહા જાતા રહા અત એવ, યદ્યપિ વો સહી હૈ, મુજે સ્વીકાર અવશ્ય હૈ. પરંતુ અભી ઈસ વક્ત જો આપ, આપકા નિર્ણય હૈ, આપને જો મુજે બતાયા થા, ઉસકે અંદર ચલા જાયે તો અચ્છા, કિ અપને મત, ઉપપત્તિ વો વ્યક્ત કર દી જાય. ઔર પ્રમાણ પ્રસ્તુત કર દિયે જાય. ઈસકા અર્થ યે નહીં હૈ કે અભી મૈં ઈસ વક્ત યહ શાસ્ત્રચર્ચા નહીં કરના ચાહ રહા હું, યદ્ વા શાસ્ત્રાર્થ કરના નહીં ચાહ રહા હું. ઐસા નહીં હૈ. પરંતુ મેરા સબોંસે હાથજોડકે નિવેદન હૈ કિ યદિ ઈસ પ્રકારકી ચર્ચા શુરુ હુઈ તો ચુંકિ કિ મૈં પહલે સ્પષ્ટ કર ચુકા હું કિ કેવલ ઈતને હી વચન ઔર ઈતને હી વચનોં પર ચર્ચા કરના યે મુજે સ્વીકાર્ય નહીં હૈ. યે મૈં આપસે પહલે હી કહ ચુકા હું સ્પષ્ટરૂપમેં, આયોજકોંસે. ચુંકિ કિ ઈસમેં અનેક કઈ વચન ઐસે છોડ દિયે ગયે હૈં યા છૂટ ગયે હૈં, જિનકા કિ મેરી દૃષ્ટિસે યહાં હોના આવશ્યક થા. તો ઉનકો મુજે ગ્રહણ કરના પડેગા, ઉનકો લાના પડેગા ઔર યદિ યહ વિષય ગહેરાતે–ગહેરાતે કેવલ શાસ્ત્રચર્ચા પર હી ચલા જાય તો સમયકા ભી અભી આપને મુજે નિર્દેશ દિયા કિ સમય ભી રહના ચાહિયે, યહ ભી હોના ચાહિયે. તો યહ દોનોં; સભી બાતેં કર પાનેમેં મૈં હાથજોડકર આપસે નિવેદન કર રહા હું કે મૈં સમર્થ નહીં હું. શાસ્ત્રાર્થ કર સકતા હું, શાસ્ત્રચર્ચા ભી કર સકતા હું; ક્યોંકિ મૈં ઉસે કોઈ બુરી ચીજ નહીં માનતા. દો યદિ વિજ્ઞજન પણ્ડિત, પરસ્પર

બૈઠેં ઔર શાસ્ત્રચર્ચા યા શાસ્ત્રાર્થ કરેં ઈસસે ઉત્તમ કોઈ બાત નહીં હો સકતી. શર્ત વહાં.. બુરા ક્યા હૈ! બુરા વૈમનસ્ય યા દ્વેષ હૈ; બુરા યે નહીં હૈ. ઈસલિયે મૈં આપસે યે નિવેદન કરના ચાહુંગા કિ મૈં અબ; ક્યોંકે અબ મુજે બાર-બાર યે ભી કહા ગયા કિ યે કુછ અપના મત નહીં કહેતે, મત નહીં કહતે. મૈંને કહા હૈ ભાઈ! થોડી શાંતિ રખો. મૈં મત પ્રસ્તુત કરુંગા, યહ બાત નહીં હૈ, પરંતુ કુછ સમય તો દેના ચાહિયે! યે અલગ બાત હૈ. નહીં, આપ ઈસી વક્ત અભીકે અભી ઈસી જગહ કર દો! યે તો નહીં હો સકતા. તો આજ હી વો દિન હૈ. કલ બાત હો ચુકી થી, આજ મુજે પ્રસ્તુત કરના હૈ. મૈં યે ભી સ્વીકાર કરતા હું કિ જો આયોજકમંડળને નિર્ણય કિયા હૈ કિ ઈસ રૂપમેં; માને દુસરી બાતોંકો અભી છોડ દિયા જાય, મુખ્ય બાતોંકો ગ્રહણ કર લિયા જાય તો વો ભી મૈં તૈયાર હું. નહીં, યે નહીં હૈ. આપ ઐસા ન સમજે; મૈં આપસે સ્પષ્ટ કર દેના ચાહતા હું કિ ઐસા આપ ન સમજે કિ મૈં ઉસકો ટાલ રહા હું. યહ સંભવ હી નહીં હૈ. ટાલનેકા કોઈ પ્રશ્ન હી નહી હૈ. પરંતુ જો મુજે કહા ગયા, જો બાત મૈં હી કહ રહા થા બાર-બાર ઔર ચાહ રહા થા; વો હી મુજે નહીં કરને દિયા ગયા ઔર ઈસ ઢંગસે બાંધ લિયા ગયા ઔર અંતમેં જાકે અબ વહી બાત ફિર સામને આ રહી હૈ! ઔર વો ભી ઉસ વકત કિ જબ અંતિમ દિન હૈ! તો અબ આયોજક મહોદય ઈસ વિષયમેં..

ઉદ્‌ઘોષક– ઈસ વિષયમેં હમ યહ સ્પષ્ટીકરણ દેના ચાહેંગે, કિ જહાં તક પૂર્વાચાર્યનકે અન્ય વચનનકો પ્રશ્ન હૈ, હમને અપને પત્રકે દ્વારા યે સ્પષ્ટ કિયો હૈ, જો મૈં પઢકે બતાઉં 'વચનનકે ભાવાર્થ..' એક મિનિટ. હાં. ''ઈન વચનનકે ભાવાર્થ ઔર પ્રદત્ત શીર્ષકકે સાથસંગતિકે નિર્ધારિણાર્થ પૂર્વાચાર્યનકે અન્ય વચન આવશ્યક હોય ઉનકો વિચાર ક્યોં નહીં કરનો? અવશ્ય કરનો.'' યે બાત હમને અપને પત્રસુ સ્પષ્ટ કી હતી. ઓર, કોઈકુ ભી યા વચનાવલીસુ બાંધ્યો નહીં ગયો હતો. યે હમારે સ્પષ્ટીકરણાર્થ. અબ હમ ચાહેં કિ બહોત હી સ્પષ્ટરૂપમેં શ્રીહરિરાયજી એવં શ્યામમનોહરજી અપનો નિર્ણય જાહિર કરે કે ચર્ચા ક્યા રૂપમેં હોયગી.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મારા વતી તો હું એટલી જ વાત કહીશ કે હું એમ કાંઈ બાંધવા નથી માંગતો શ્રીહરિરાયજીને કે જે વચનાવલી પ્રસ્તુત છે એના સિવાય બીજા વચનો ઉદ્ધૃત ન કરવા. બીજા વચન ચોકકસ ઉદ્ધૃત થઈ શકે છે. પણ ઉપપત્તિના રૂપે, વિષયવાક્યના રૂપે નહીં. બ્રહ્મસુત્રમાં પણ જે અધિકરણમાં જે વિષય; જે શ્રુતિનું વચન વિષયવાક્ય હોય તે સિવાયના બીજા વચનો નથી આવતા એવું મેં તો જોયું કે વાંચ્યું નથી અને ચોકકસ હરિરાયજીએ પણ જોયું-વાંચ્યું નહીં હોય. એટલે હું કાંઈ એમ બાંધવા માંગતો જ નથી કે આ વચનાવલીમાં જ કેવલ બંધાઈને ચર્ચા કરવી છે. આ વચનાવલી વિષયવાક્ય છે, જેના ઉપર સંશય હું પ્રસ્તુત કરીશ અને જેની; જે સંશયનો એમને પક્ષ લેવો પડશે અને તે સંશયમાં એક પક્ષ લેવો પડશે તે પક્ષ કયો તે એમને ખુલાસાથી કહેવો પડશે અને એના સંશયમાં જે પક્ષ એ હરિરાયજી ગ્રહણ કરે તે પક્ષની

ઉપપત્તિમાટે, ટેકનિકલી એક વાત કરી રહ્યો છું, કે ૧૦૦ પણ બીજા વચન આપવા પડે; પણ પાછું ૧૦૦ વચન આપવા જ મંડે અને સાંજ પડી જાય તો-તો મોટી લમણાઝીંક થાય અને પાછા લોકો એમ જ સમજે કે ઓ હો, હરિરાયજીએ ચીરહરણ કરી લીધા! એવો નાટક ન થવો જોઈએ. ટેકનિકલી હું એ વાતની ફ્રીડમ આપુ છું કે ૧૦૦ વચન પણ આપે તો આપી શકાય છે. નિર્દેશ કરી દે; વચનોને રિસાઈટ ન કરે. અને નિર્દેશ કરી દે કે આ વચનોનો આ સંગતિનો વિચાર કરીને આનું વચનનો આ પક્ષ ઉપપન્ન છે. આ પક્ષ અનુપપન્ન છે. એ વચનો ન કહેવા એવો મારો અભિપ્રાય નથી. પણ વિષયવાક્ય આ છે, સંશય હું ઉપસ્થાપિત કરું, એનો સ્પષ્ટીકરણ કરવામાટે, પક્ષ પોતે ગ્રહણ કરે. એ પક્ષ જે ગ્રહણ કરે તેની ઉપપત્તિમાટે જે વચન એમને ટાંકવા હોય, ચોક્કસ ટાંકે; એમાં જો હું ફરી જાઉં તો પછી મારા ચીર હરાઈ ગયા અને ''ચીરં હરતિ ઈતિ હરિઃ'' નામ સાર્થક થયું. અને એમાં જો હું ન ખસું તો પછી શેની બીક છે એની મને સ્પષ્ટ નથી થઈ રહી. અને પૂર્વ જે પહેલા પ્રસ્તુત કર્યુ'તું અને પાછળથી ફરી ગયો; તો પહેલા જે પ્રસ્તુત થયું'તું એમાંથી તો ઓલરેડી પોતે શ્રીહરિરાયજી ફરી ગયા છે, કેમકે ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કર્યો નહીં, ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કરવામાં મૌખિક લાવ્યા, મૌખિક લાવવામાં પણ પહેલાથી કીધું હતું કે ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કરવાનો છે તેની ઉપપત્તિ બતાવવા મંડી ગયા, ત્રુટિનિર્દેશની વાત થઈ તો મારા અનુવાદને મારી સામે વાંચવામાં આવે તો પછી ક્યાં તો એવી લાંબી ચર્ચા છે કે; મને પણ ખરેખર એમ ફીલ થઈ રહ્યું છે કે આખી આ ચર્ચાને સેબોટેજ તો નથી કરવા માંગતા? જો સેબોટેજ ન કરવી હોય; એટલે ધ્વસ્ત જ ન કરી દેવી હોય કે જનતા કાંઈપણ નિર્ણય લીધા વગર જ ચાલી જાય, એ જો આપણે છાપ ન પાડવી હોય, તો શેનો સંકોચ હોવો જોઈએ મને તો કોઈ.. અને જે નિયમ એમને લાગુ થશે એ મને પણ લાગુ થશે; એટલે કોઈ બીજો અન્યાય થઈ રહ્યો હોય કે હું કોઈ છુટ મેળવી રહ્યો હોઉં જે એમને છુટ નથી મળી રહી તેવી વાત તો છે નહીં.

ઉદ્ઘોષક- યા વિષયમેં હમ એક ઓર સ્પષ્ટીકરણ દેનો ચાહેંગે. હમારે પત્રવ્યવહારકે અંતિમ પત્રમેં હમને યા બાતકી સ્પષ્ટતા કી હતી; યે મૈં શ્રીહરિરાયજીકી બાતકો સ્પષ્ટીકરણ દે રહ્યો હું, ''શ્રીમહાપ્રભુજી તથા આપ સબ બડેનકી કૃપા તથા શુભકામનાસુ હી યા કાર્યક્રમકો આયોજન હો પાયો હૈ. અતઃ અબ તો હમ આપસુ દૂર રહકે શુભકામના લિખ ભેજવેસુ ભી અધિક યા વિચારસભામેં આપકી ઉપસ્થિતિકી હી કામના કરે હૈં. હમ ફિરસુ યા બાતકો સ્મરણ દિવાનો ચાહેંગે કિ યે કોઈ શાસ્ત્રાર્થ (વાદવિવાદ)કો આયોજન નહીં હૈ, ક્યોંકિ મતનકી સ્પષ્ટતાકે બિના કૌન-કૌનકે સાથશાસ્ત્રાર્થ કરેગો?'' અર્થાત્ યહાં જો મહાનુભાવ પધાર રહે હૈં વે અપનો મત તો સ્પષ્ટ કરેંગે હી યે તો યાકી પૂર્વધારણા હૈ. ''અતઃ શાસ્ત્રાર્થ તો હો હી નહીં સકે હૈં,'' યદિ જો ભી મહાનુભાવ અપનો મત સ્પષ્ટ કર રહે હૈં તબ શાસ્ત્રચર્ચાકો પ્રસંગ ઉપસ્થિત હોવે હૈ,

જો કિ ગો.ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી એવં શ્રીશ્યામમનોહરજીકે સાથભયો. યાસુ જો કુછ ભી નિર્ણય યાકે અંદર હોનો હૈ વો યે હી કિ ચર્ચાકિ અંદર ભાગ લેનેવાલે મહાનુભાવ અપનો મત યા વચનાવલીકે શીર્ષકકે વિષયમેં ક્યા હૈ યે પહલે સંક્ષેપમેં પ્રસ્તુત કર દેવેં; યે ભાવાનુવાદકે દ્વારા કરનો ચાહે તો વૈસે ઔર જો શ્રીશ્યામમનોહરજીને યે પ્રસ્તુત કિયો વિચારકો પક્ષ વૈસે કરનો ચાહેં તો વૈસે ભી. અબ કૃપયા યાકે અંદર વિલંબ નહીં કરકે ઔર પ્રકૃત વિષયકે ઉપર આયે યે અપેક્ષિત હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હજી એક વધારે ખુલાસો હું કરવા માંગીશ કે જે મધ્યસ્થની શ્રીહરિરાયજીએ ઉલ્લેખ કર્યો તે બાબતમાં મારે ફરીથી જણાવવાનું રહ્યું કે એ પોતાનો મત રજૂ કરે; જે નિયમાવલીમાં કહેવામાં આવ્યું છે. પોતાનો ઉપપત્તિ રજૂ કરે, હું મારો મત રજૂ કરીશ હું મારી ઉપપત્તિ રજૂ કરીશ અને ક્વેશ્ચન ઓપન ફોરમમાં ડીસ્કસ માટે આવી જાય; જેને જે પૂછવું હોય, જે વક્તાથી જે કાંઈ પૂછવું હોય તે વક્તાથી ખુલાસા કરી લે. ટાઈમ પૂરો થાય. એમાં કોઈ પણ અમે બન્ને નિર્ણય ઉપર આવી શકીએ તો શ્રીમહાપ્રભુજીની કૃપા અને નિર્ણય ઉપર ન આવી શકીએ તો ભગવદિચ્છા. એમાં શું વાંધાભરી વાત છે ખરેખર સમજ નથી આવી રહ્યું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – પ્રકૃતમેં ઈનકા મત અલગ હો સકતા હૈ, યા હો સકતા હૈ ઈસ વિષયમેં. અભી જો આયોજક મહોદયને પત્ર પઢકર જો બતાયા ઔર કિશોરચંદ્રજીકે સાથઆપકી ચર્ચા જો હો ગઈ વો વિધિ યોગ્ય હૈ, ઉચિત હૈ, ઔર વો કરનેકેલિયે મૈં તૈયાર હું. અબ રહા સવાલ ભાવાનુવાદકા. મૈં મેરા મત પ્રસ્તુત કર દું, ભાવાનુવાદમેં. જૈસે અભી આપને બાર-બાર જો આજ્ઞા કરી કે રેખાંકિત કરાયા, મેરા અનુવાદ હી પઢકે સુનાયા ગયા, યે યદ્યપિ આપને આજ્ઞા તો કી હૈ પરંતુ મૈં સાથમેં સ્પષ્ટ યે કલ કહતા રહા થા કિ ઈન-ઈન અંશોમેં મુજે અસહમતિ હૈ ઔર ઈન અંશોમેં યદ્યપિ સહમતિ હૈ લેકિન ઈનકા પ્રતિપાદન કૈસે હો રહા હૈ યે ઈસમેં કઈ સ્પષ્ટ નહીં હૈ, તો મૈં ઉસ સ્પષ્ટતાકે બગૈર સહમતિ-અસહમતિ કુછ કહ નહીં સકતા. યે મૈં સ્પષ્ટ પહલે કહ ચુકા હું, જો આપકો સ્મરણ દિલાઉં. ક્યોંકિ કિ યે માત્ર અનુવાદ હૈ, ઈસમેં કહીં-કહીં કુછ બ્રેકેટમેં જો શબ્દ આયે હૈં ઉનકે કારણ, યા કહીં-કહીં કોઈ આપકી અપની સ્વયંકી જો ભાવાભિવ્યક્તિ હો ગઈ હૈ ઉસકે કારણ, જહાં-જહાં કિસી એક પક્ષ યા મતકી તરફ જા રહા હૈ ભાવાનુવાદ, વહાં તો મૈંને કહ દિયા યહાં મૈં અસહમત હું. પરંતુ જહાં નહીં જા રહા હૈ; ઘટકા અર્થ ઘટ હી હો રહા હૈ, પટકા અર્થ પટ હી હો રહા હૈ, તો મૈં વહાં ક્યા કહું? જબ કિ મુજે અભી તક ઈસમેં ઐસા કુછ ભી પતા નહીં કિ વો પ્રતિપાદન કિધર હોનેવાલા હૈ. તો ઈસલિયે મૈંને સિર્ફ ઈતના હી કહા..

એક શ્રોતા – હરિરાયજી, અપના ભાવાનુવાદ દીજીયે.

ઉદ્‌ઘોષક – સભી મહોદય ખામોશ રહેં. આપ શાંત રહો. સભાકી સંચાલનવિધિકે અંદર..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – શાંતિથી સાંભળશોને તો વધારે ઠીક રહેશે.

એક શ્રોતા – હરિરાયજી, સ્ટેજ પરથી નીચે ઉતરી જાઓ.

ઉદ્‌ઘોષક– આપ અપની ઓરસે ઐસા કુછ ભી ન બોલેં જિસસે અવિવેક પ્રકટ હો ઔર કિસી ભી મહોદયકા અપમાન હો. કાર્યકર્તા મહોદયસે મેરા હાર્દિક નિવેદન હૈ કિ ઉન તત્ત્વોંકો યહાંસે બાહર લે જાયેં. ઔર સબલોગ શાંત હો જાય.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મૈં ભી; હું પણ આ પ્રાર્થના કરીશ કે એક વખતે પ્રોસિજર નિર્ધારિત થઈ જાય પછી (આવેદન) થવું જોઈએ. એટલે હમણાં આપ ધાંધલ નહીં કરો, શાંતિથી સાંભળો. કૃપયા શાંતિથી સાંભળો.

ઉદ્‌ઘોષક– જો ભી હમને સિક્યોરિટી ગાર્ડસ્ બુલાયે હૈં ઉનકો અંદર બુલાયા જાય.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અને નહીં તો ફરીથી એક વાત થશે, કે શ્રીમથુરેશજી મને પહેલા જ આજ્ઞા કરતા’તા કે હું ચર્ચાસભામાં ભાગ નથી લેવા માંગતો કેમકે આપણા ચીર બધાના જ હરણ થઈ જશે. તો એ કહેશે કે હું વિજયી થઈ ગયો! એટલે મથુરેશજી ન વિજયી થાય એનામાટે પણ થોડીક શાંતિ રાખો.

ઉદ્‌ઘોષક– સભી કાર્યકર્તા સાવધાન રહેં. ઔર સભાસદોંસે મેરા હાર્દિક નિવેદન હૈ–ઈસ સભાકો વિફલ બનાનેકા પ્રયાસ ન કરેં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – તો અબ તદ્–તદ્ સ્થલોં પર જો મૈને અસહમતિ યદ્ વા પ્રતિપાદન અપેક્ષિત કહાં જા રહા હૈ વો વ્યક્ત કિયા થા, વો તો આપને રેખાંકિત કર લિયા હૈ.

અબ મૈં અપની બાત કહુંગા. ઔર જો પૂ.કિશોરચંદ્રજીકે સાથ જિસ તરહસે આપકી ચર્ચા હુઈ વો ચર્ચા; જો આપને અભી, આયોજક મહોદયને સંચાલક મહોદયને નિર્દેશ કિયા પત્રદ્વારા, મૈં કહ ચુકા હું ઔર અબ ભી કહ રહા હું, કે મૈં વો સ્વીકાર કરતા હું.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ઔર મૈં યે પ્રસ્તાવિત કરતા હું કે જો શીર્ષક મૈંને દિયે હૈં ઉનપે મૈં સંશય ઉપસ્થાપિત કરું ઔર ઉસ સંશયમેં સે જો પક્ષ આપકો લેના હો વો આપ લેં. યે ઘોષિત કરેં. ઉસકે બાદ જો વચન આગે વિન્યાસ કરેં, તો ચર્ચા હોગી; નહીં તો નહીં હોગી.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મુજે યે પતા નહીં ચલ રહા હૈ કિ આદરણીય કિશોરચંદ્રજીકે સાથ જિસ ઢંગસે બાતચીત કી ગઈ; મેરે સાથક્યોં નહીં કી જા રહી હૈ?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ક્યોંકિ ઈતના વ્યર્થ વિસ્તાર ઉન્હોંને નહીં કિયા, સમયકા. ઈસલિયે યે આશંકા હો રહી હૈ કે ચર્ચાકો બરગલાયા જા રહા હૈ, ‘ટુ ધ પોઈન્ટ’ કરનેકે બજાય.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે આપકો ગલત ધારણા હૈ; યે આપકી ગલત ધારણા હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ઐસી બહોંતોંકી ધારણા હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – આયોજક મહોદય..

ઉદ્‌ઘોષક– હમ શ્યામમનોહરજીકે વિધાનસે હમારા મત વ્યક્ત નહીં કરના ચાહતે હૈં. આપ જો ભી ચર્ચાકા; કિશોરચંદ્રજીકે સાથજો ચર્ચા હુઈ થી ઉસીકે અનુસાર આપ ભી યદિ ચલના ચાહેં તો ચલેં, વિસ્તાર ન કરેં કૃપયા.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – વો મુજે મંજુર હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ઔર મુજે અબ મંજુર નહીં હૈ, ઈસલિયે, ક્યોંકિ જો દો મૈં પ્રસ્તાવિત કર રહા હું શર્ત, વો મેરેપે ભી લાગુ હો રહી હૈ, ઈનપે ભી લાગુ હો રહી હૈ; ફિર આંખમિંચોની કિસ બાતકી હૈ મુજે સમજમેં નહીં આ રહા હૈ.

ઉદ્‌ઘોષક– મૈં એક બાત ઔર સ્પષ્ટીકરણ દેના ચાહુંગા. કિશોરચંદ્રજીકે સાથજો ચર્ચા હુઈ ઉસકે અંદર ઉન્હોંને અપની પૂર્ણ સહમતિ ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીકે ભાવાનુવાદકે સાથ દી થી. અત એવ શીર્ષકકે વિષયમેં ઔર ઉનકે જો ભી કોઈ પક્ષ હૈં ઉનકે વિષયમેં ઉનકા મત અતિશય સ્પષ્ટ હૈં. યે હમારા સ્પષ્ટીકરણ હૈ. ઔર ઈસ કારણસે યે કોઈ બાત નહીં હૈ કિ ઉનકે મતકી સ્પષ્ટતાકે બિના હી ઉનને કોઈ ચર્ચા છેડી થી.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે બાત આપકી સહી હૈ. જો મુજે વિષય દિયા જા રહા હૈ, સેવાસ્વરૂપ, પ્રારમ્ભસે. સેવાસ્વરૂપકા જો અનુવાદ હૈ ઈસ અનુવાદકે સાથમૈં; આપકો યાદ હોગા, મૈં સહમતિ વ્યક્ત કર ચુકા હું. લેકિન ઈસ અનુવાદકે અનુસાર ક્યા પ્રતિપાદિત હો રહા હૈ યે મુજે ઉસ વક્ત પતા નહીં થા. અબ જૈસે આપ કહ રહે હૈં, આપ પ્રતિપાદન કરેં, તો મૈં અપના મત વ્યક્ત કર દુંગા. મુજે મંજુર હૈ. જો અનુવાદ હૈ આપકે સામને હૈ. મૈં કલ ભી કહ ચુકા હું.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મારે ફરીથી સ્પષ્ટીકરણ કરવાનું રહ્યું કે મેં ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કર્યો છે લિખિત રૂપમાં, પ્રકાશિત રૂપમાં, ઘણા પહેલા; બધા બાલકોને ઉપલબ્ધ કરાવ્યો છે. આપ લોકોના વચ્ચે પણ વિતરિત કર્યો છે. અને એ ભાવાનુવાદના અક્ષરની મીમાંસા, પદની મીમાંસા, વાક્યની મીમાંસા શ્રીહરિરાયજી કરી જ ચુક્યા છે ઓલરેડી કાલે વિસ્તૃત. અને હવે જે વસ્તુ ખાલી રહી છે તે એ કે આ ભાવાનુવાદને વિષયવાક્ય માનીને શું સંશય ઉભો થઈ રહ્યો છે; કેમકે વારેઘડીએ કાલે એમને સ્પષ્ટીકરણ નહોતો થઈ રહ્યો કે આ શા માટે છે, શા માટે છે. ભાવાનુવાદ સાચું હોય તે છતાંય શંકરાચાર્યજીની માફક એક વાક્યને લઈને ખોટી રીતે 'તત્ત્વમસિ'નો અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું છે એ તો 'ઐતદાત્મ્યં' છોડીને! તો જે 'તત્ત્વમસિ' ને વિષયવાક્ય કરીને ચર્ચા થઈ રહી છે એમાં 'ઐતદાત્મ્યં' ઉપપત્તિના રૂપે આવી શકે છે; એમાં કોઈ જાતની અનુપપત્તિ મને લાગતી નથી. આને વિષયવાક્ય માનીને સંશય હું ઉપસ્થાપિત કરું એમાંથી પક્ષ કયો તે શ્રીહરિરાયજી પ્રકટ કરે, સિદ્ધાન્ત કયો અથવા ઉત્તર પક્ષ કયો તે હું પ્રકટ કરું, ઉપપત્તિ જે એમને આપવી હોય તે આપે.. પણ કૃપયા નિર્ધારિત સમયમાં આપે કે જેથી આખ્ખી આ ચર્ચાને કેવલ એક તમાશા બનાવી

દેવાનો પ્રયાસ થઈ રહ્યો છે એવો અર્થઘટન ન થાય. નિર્ધારિત સમયમાં પોતાની ઉપપત્તિ એ કહી દે, નિર્ધારિત સમયમાં પોતાની ઉપપત્તિ હું કહું; જેને જે કાંઈ એ બાબતમાં જિજ્ઞાસ્ય હોય તે પૂછી લે. ચર્ચાસભા નિર્ણાયક નથી તેનો મતલબ એ નહીં કે આપણે નિર્ણયને જાણી જોઈને અટકાવવો! મને એ બાબતમાં કોઈ અનુચિત કહેતો હોઉં તો..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ભગવદિચ્છા! ઐસા સબ ક્યૂં સોચા જા રહા હૈ મુજે પતા નહીં. મુજે ઈસકા દુઃખ હૈ. યદિ ઐસી દુર્ભાવના હૈ તો મુજે બડા દુઃખ હૈ. ઔર વૈસે શાસ્ત્રાર્થ શ્યામદાદાકો કરના હો તો મૈં આપસે ખુલે દિલસે તૈયાર હું, કભી ભી. પરંતુ જિસ તરીકેસે ઈસકો લાયા જા રહા હૈ વો આપકા મેરે ઉપર બલાત્કાર હૈ! આપકી ઈચ્છા! મૈં દુઃખકે સાથકહ રહા હું કે ઐસા મેરા આશય નહીં હૈ. મૈં હકીકતમેં કહ રહા હું યે, કિ ઈતની દુર્ભાવિના ઔર ઈતના વાતાવરણ ક્યોં બિગાડા ગયા હૈ!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, દુર્ભાવનાનું નથી, આ તો એક પ્રોસિજરની વિધિ છે. એમાં કઈ જાતનો પક્ષપાત થઈ રહ્યો છે એ મને સમજ નથી આવી રહ્યું. અને નિયમાવલીની કઈ કલમને આપણે બાધ કરી રહ્યા છીએ એ મને નથી સમજમાં આવી રહ્યું.

ઉદ્‌ઘોષક – હમ યહાં મધ્યાંતર કરતે હૈં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તત્ત્વનિર્ણય કરવો જ નથી, પોતાનો મત સોપપત્તિક પ્રસ્તુત કરવો છે અને જે કાંઈ હશે તે રહેશે; નિર્ણીત થશે તો થશે, નહીં નિર્ણીત થાય તો અનિર્ણીત રહેશે, તત્ત્વનિર્ણય માટે ક્યાં છે એ? આ ચર્ચાસભા પોતે ઘોષિત કરી રહી છે કે નિર્ણાયક; નિર્ણય લેવા માટે અમે નથી અહીંયા.. આ તો ચર્ચાનો પ્રારમ્ભ કરવામાટે છે. એટલે ચર્ચાનો પ્રારમ્ભ કરવામાટે જે પ્રોસિજર પ્રસ્તાવિત થઈ રહી છે તે બન્ને ઉપર સમાન રીતે લાગુ થઈ રહી છે. એમાં તત્ત્વનિર્ણયનો ક્યાં પ્રસંગ આવ્યો?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે આપ બડે હૈં. મુજે સ્વીકાર હૈ. પરંતુ જિસ ઢંગસે મૈં આજ; કલ તક તો બડા સ્વસ્થથા, પ્રસન્ન થા. આજકી સ્થિતિ! ઈસસે મુજે બડી વ્યથા હુઈ હૈ–! ઔર મેરે મનમેં ઐસી કોઈ અન્યથા ભાવ હૈ નહીં. કિ ભગવદિચ્છા ઐસી હી હોગી તો મેરે લિયે ભી ઐસા સબ સોચા ગયા. ઔર ચીરહરણકી બાત ભી આપને આજ્ઞા કરી, વો ભી બાર-બાર, જબ કિ વો ભી મુજે, મેરે મનમેં કુછ ભી ઐસી બાત નહીં થી. ખૈર, યદિ મૈં સચ્ચા હું, મેરે હૃદયમેં કોઈ અન્યથાભાવ આપ સબોંકે પ્રતિ યા ઈસ કાર્યક્રમકો બિગાડનેકેલિયે યદ્ વા આપકે પ્રતિ હો તો શ્રીમહાપ્રભુજી મુજે ક્ષમા નહીં કરેં. મૈં હૃદયપૂર્વક ઉનકે ચરણોંમેં યે નિવેદન કરતા હું. ઔર યદિ આપ લોગ ગલત હૈં તો આપકો ભી ક્ષમા નહીં કરેંગે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નિશ્ચિત. નિશ્ચિત. અને હું પણ એમ નથી કહેવા માંગતો હવે..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – એક અનાવશ્યક રૂપસે આમંત્રિતકે ઉપર ઐસે આરોપ નહીં લગાના

ચાહિયે. (આયોજકોંસે) આપને ક્યોં બુલાયા ફિર હમકો?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, આ તો અમને કહેવામાં આવ્યું. અમને એમજ કહેવામાં આવ્યું કે ચીરહરણ કરવા આવી રહ્યા છે.

શ્રીહરિરાયજી – ઐસે બેતુકે આરોપ; કિસીને કહા હો ઈસલિયે આપ મેરે પર આરોપ લગા દો યે? આપ ક્ષમા કરેંગે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, આરોપ નથી. ચીરહરણ કરવા આવી રહ્યા છે એમ કહેવામાં હું આરોપ લગાવી રહ્યો છું એમ નથી કહેવા માંગતો; એવી બીક મને લાગી એ કહી રહ્યો છું ભાઈસા'બ.

ઉદ્‌ઘોષક– હમ અપની ઔરસુ યે સ્પષ્ટીકરણ દેં કિ વ્યક્તિગત ચર્ચા નહીં કી જાયેગી–યે પહલે હી નિર્ધારિત હો ચુકા થા. અત એવ કૃપયા આપ (ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી) અપના સ્પષ્ટીકરણ દેં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઈતના નિમ્નસ્તર પર ન જાયા જાય.

ઉદ્‌ઘોષક– ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીસે નિવેદન હૈ કિ આપ અપના સ્પષ્ટીકરણ દેં. ઔર એક બાત ઔર હમ અપની ઔરસે કહેના ચાહેંગે, કિ દો બજે જો ચર્ચા શુરુ હોની થી, આજ ચાર બજકર દસ મિનિટ હો ચુકે હૈં. તો તત્કાલ નિર્ણય લેનેકે અનુચ્છેદકે તહત અબ હમ જો છહ યા સાત વિષય હૈં ઉનસુ ઘટાકર હમ ફિલહાલ સેવાસ્વરૂપકો લે રહે હૈં, જિસકે ઉપર કોઈ ચર્ચા કી જાય. યદિ ઈસમેં ઔર સમય રહા તો હમ દૂસરા ઔર વિષય લેંગે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મંજુર હૈ. અબ વો ઈસ બાતકો.. શ્યામુદાદા, અભી જો ભી કુછ હુઆ ઈસકો છોડો. ભગવદિચ્છા. મૈં ઉસ બાતકો ભૂલ રહા હું. આપ ભી ભૂલ જાયેં ઔર મેરી કોઈ ગલતી હો તો ક્ષમા કરેં. આપ જૈસે કહો વૈસે મૈં તૈયાર હું.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – બહોત–બહોત ધન્યવાદ. બહોત–બહોત ધન્યવાદ. પર એટલો ખુલાસો હજી કરે હરિરાયજી..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મૈં વ્યથિત હું, દુઃખી હું.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, મૈં સ્વયં વ્યથિત હું. કલ જિસ તરહસે સમય ખાયા ગયા. ક્યોંકિ એક–એક અંડરલાઈન કરકે; ચાર વાગ્યા સુધી શ્રીહરિરાયજી જાગ્યા આટલો પરિશ્રમ લઈને! અને એક અંડરલાઈન બધી કરીને અમને આપી દીધી હોત તો દસ મિનિટમાં એ વિધિ પતી જાત! જેના માટે બે અઢી કલાક લેવામાં આવ્યા! અસહમતિની અંડરલાઈન કરીને આપી દીધી હોત; ચાર વાગ્યા સુધી પરમદિવસે જાગ્યા એમ શ્રીહરિરાયજીએ કહ્યું, તો જે વિધિ દસ મિનિટમાં પતી શકતી'તી એને બે અઢી કલાક ત્રણ કલાક સુધી કેમ લંબાવવામાં આવી– ? અને એ ફરીથી સ્પષ્ટતા હું કરું કે ચીરહરણની જે વાત છે અમને કહેવામાં આવી છે; હું આક્ષેપ કરવા નથી માંગતો, એ

તો મેં ઉપહાસરૂપે કહ્યું ખાલી, પણ જે વાત હું કહેવા માંગી રહ્યો છું તે એ છે કે ચર્ચામાં એમને કદાચ આ પદ્ધતિ; કેમકે એમને જુની જે શાસ્ત્રાર્થ પ્રણાલીના પોતે કુશલ વિદ્વાન છે, એટલે એમને એ જાતનો અભ્યાસ હશે અને એ અનભ્યાસના કારણે એમનાથી આ પ્રણાલી સાથે કોપ અપ નહીં થઈ શકાતું હોય તે હેતુ હશે તે હું સ્વીકારવા તૈયાર છું. હું એ નિમ્નસ્તર ઉપર વાત, આરોપ નથી કરવા માંગતો, કે ચીરહરણ, પણ એ રીતે અમને કહેવામાં આવ્યું'તું; હું આરોપ નથી મુકવા માંગતો. અને મેં એટલે જ એને બહુ લાઈટ હાર્ટેડલી લીધું અને લાઈટ હાર્ટેડલી આપની સામે રજૂઆત કરી છે એની. અને જે વસ્તુ હું રજૂ કરી રહ્યો છું એમાં બલાત્કારનો મારા ઉપર પણ બહુ હલકો આરોપ છે મને એમ લાગે છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – બલાત્કારકા અર્થ સંસ્કૃતમેં જબરન હોતા હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, બલાત્કાર વો સ્ત્રીકે ઉપર પુરુષકા બલાત્કાર નહીં, ક્યોંકિ ન આપ સ્ત્રી હો ન મૈં વૈસા પુરુષ હું; સફેદ બાલ હૈં મેરે ભી! બલાત્કારનો મારો તાત્પર્ય હઠાત્ કોઈ કામ કરાવવું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – વો કોઈ બુરા આરોપ નહીં હૈ.

ઉદ્ઘોષક – કૃપયા અબ વિષયકો પ્રારમ્ભ કરેં ઔર સેવાસ્વરૂપસે પ્રારમ્ભ કરેં આપ!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પણ મારી હવે શર્ત સ્પષ્ટ છે કે હું સંશય ઉપસ્થાપિત કરીશ, એમાંથી પક્ષગ્રહણ એમને કરવું જોઈએ, કેમકે દર વખતે જે પેલું લટકેલું રહે છે કે પક્ષ પછી પ્રકટ કરીશ, હજી વિચાર ચાલવા દો, આમાં વાક્યમાં અસંભવ છે, લપ્પુપંડાનો અર્થ શું? એ ઠીક છે કાલે મેં બધો એ સહન કર્યો, કેમકે મારો કર્તવ્ય હતો કે જે કાંઈ નિરૂપણ કરે તે મારે સાંભળવું જોઈએ. પણ જો ચર્ચાને કોઈ પણ રીતે..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – લેકિન મુજે પહલે સમય ક્યોં નહીં દિયા ગયા ઉસકા આપ કુછ કહતે હી નહીં હૈ! મુજે દિયા ગયા હોતા તો મૈં યે સબ કુછ કર લેતા પહલે.. ઔર મૈં આપસે ઈસીલિયે તો રૂબરૂ મિલના ચાહતા થા ઔર વો મુજે મિલને દિયા નહીં ગયા..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તો અનુવાદ; મૂલ વચનાવલી પહેલા મોકલવામાં આવી'તી. (મિલનેકે વિષયમેં) તો ભઈ, એ તો મેં ખુલાસો કર્યોને આપને! મને ખુલાસો કરવામાં આવ્યો કે આપ એ હેતુથી આવવા માંગો છો.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – આપ લોગોંકા અમુલ્ય સમય બરબાદ ન હો ઈસલિયે મૈં પહલે મિલનેકેલિયે બાર-બાર કહતા રહા. મુજે નહીં, ચાન્સ હી નહીં દિયા ગયા-! ખૈર અબ આપ કહીયે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પણ એનો હું શું કરું! પણ.. પહેલા સમય ન આપ્યો તેનો સફર કરશો તો આપ પણ કરો છો ને હુંય કરું છું; એનો કાંઈ પ્રસંગ નથી. એમાં શું ચિંતાની વાત છે!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – છોડિયે આપ! આપ સંશય ઉપસ્થાપિત કરીયે. ચલિયે. હાં, યે હી સહી. ભગવદિચ્છા ઐસી હી હૈ.

ઉદ્‌ઘોષક – અબ આપ શાંત હો જાય ઔર ચર્ચા શુરુ હો રહી હૈ. ધીરજ રખ્ખેં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – સેવાસ્વરૂપમાં જે વિષયવાક્યો મુકવામાં આવ્યા છે વિચાર્યવિષય તરીકે, એ ક-ખ-ગ-ઘ સુધીના, એ ચારેય વિષયવાક્યોમાં, આધારે સેવાસ્વરૂપમાં શંકા એ થાય છે કે આ વાક્યો; પૃષ્ઠ ૭ થી ૧૧ સુધી, જે વિષયવાક્યો મુકવામાં આવ્યા છે તેમાં, એ વિષયવાક્યોના આધારે શંકા એ ઉપસ્થિત થાય છે કે પુષ્ટિમાર્ગ પ્રમાણે માનસીની સાધનરૂપા જે સેવા છે તે તનુવિત્તજા એ જ સાચો સ્વરૂપ કે તનુજા અને વિત્તજા બન્ને સંભવ છે? એમાંથી આપનો પક્ષ કયો?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અર્થાત્ સેવાત્રૈવિધ્ય છે કે દ્વૈવિધ્ય યે હી આપકા કહના હૈ ન? આશય.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – બરાબર. એકદમ સુન્દર!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – સેવાયાઃ ત્રૈવિધ્યં દ્વૈવિધ્યં વા?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – બિલકુલ સ્પષ્ટ. ભૂરિશઃ અભિનંદન!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ત્રૈવિધ્યમ્; લિખિયે ત્રૈવિધ્યમિતિ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પુષ્કલ અભિનંદન શ્રીહરિરાયજીને! હવે મને પ્રસન્નતા થઈ!

જે ત્રીજો વિષય છે – સેવાપ્રદર્શન, તેમાં શંકા એ છે કે સિદ્ધાન્તતઃ સેવાપ્રદર્શન જાહેરજનતાને અનુમત છે કે નહીં?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઈસ વિષયમેં મેરા સ્પષ્ટ મત હૈ કિ શ્રીગોવર્ધનધરણ શ્રીનાથજીકી સેવા, જો આચાર્યચરણને પ્રકટ કી, વહ મંદિર સેવા ઔર દર્શનસેવા હૈ. ઉસમેં દર્શનકા પ્રાવધાન હૈ. આધુનિક પરિસ્થિતિકે પરિપ્રેક્ષ્યમેં આપ યે પ્રશ્ન પૂછ રહે હૈં? ટ્રસ્ટી યા જાહેરમંદિર ઔર.. આપકા તો વહી આશય હૈ ન?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, સિદ્ધાન્તકા આશય હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં, તો ઠીક હૈ. તો સિદ્ધાન્તતઃ જબસે આચાર્યચરણને પ્રારમ્ભ કી થી, શ્રીગોવર્ધનધરણકી સેવા, ઉસી વક્ત દર્શનમંદિરકો સિદ્ધાન્તમેં સ્વીકાર કર લિયા ગયા થા લિખિયે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અરે વાહ હરિરાયજી! આ શેર બોલી રહ્યો છે! હરિનો એક મતલબ શેર થાય હોં; સિંહ. આનું નામ સિંહ કહેવાય! સેવાપ્રયોજન ચોથો છે. એમાં શંકા મને એ થાય છે કે સેવાનું પ્રયોજન ભક્તિનું વર્ધનકે ભક્તિ સિવાય બીજું પણ કોઈ લૌકિક કે અલૌકિક પ્રયોજન સંભવી શકે છે કે નહીં? પૃષ્ઠ ૧૩; વિષયવાક્યો જે આટલા આપ્યા છે તેટલા. એની ઉપપત્તિમાં જે વિષયવાક્યો આપવા હોય તે..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઈસકો આપ જરા પુનઃ કહીએ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – સેવાનું પ્રયોજન. આ બે વિષયવાક્યો આપવામાં આવ્યા છે તેના

અનુસંધાનમાં સંશય એ થાય છે કે સેવાનું પ્રયોજન ભક્તિનું પ્રવર્ધન; જે માનસીરૂપે હોય કે સર્વાત્મભાવરૂપે હોય કે અલૌકિક સામર્થ્યરૂપે હોય, તે સિવાય ભક્તિતર કોઈ પણ સંભવે છે; ચાહે પછી અલૌકિક કે લૌકિક?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – પુષ્ટિમાર્ગમાં, પુષ્ટિસિદ્ધાન્તમાં?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પુષ્ટિસિદ્ધાન્તમાં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અધિકારભેદથી સંભવે છે લખો.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – બહોત સુન્દર! ઐસે યાર ચર્ચા હોય તો મજા આવે! પાંચમું– સેવાનુ સ્થલ. સેવાસ્થલ ગૃહ જ હોય છે કે સાર્વજનિક મંદિર હોય છે એ શંકા છે. પૃષ્ઠ ૧૫.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – પહલે આપ યે બતાઈયે કે 'સાર્વજનિક' શબ્દ આપ ઈસમેં ક્યોં જોડ રહે હૈં; ચુંકિ કિ સિદ્ધાન્તમેં કહીં સાર્વજનિક યા શાસ્ત્રોંમેં કહીં સાર્વજનિક શબ્દ મુજે, મૈંને પઢા નહીં હૈ!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – દેવાલય જેને કહેવામાં આવે. સ્વાર્થ પ્રતિષ્ઠા અને પરાર્થ પ્રતિષ્ઠા.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – તો મેરા સ્પષ્ટ મત હૈ..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પરાર્થ પ્રતિષ્ઠા એટલે જ્યાં સાધારણજનતાને સેવા પૂજાનો અધિકાર હોય. અને સ્વાર્થપ્રતિષ્ઠા એટલે જ્યાં જે પરિવારમાં પ્રતિષ્ઠા થઈ હોય તે પરિવારના માટે જ સેવાનો જ્યાં પ્રતિષ્ઠા થઈ હોય.. તેનું નામ સાર્વજનિક.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અબ આપ સંશય પુનઃ (બોલિયે).

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં. કે સેવાસ્થલ, પુષ્ટિભક્તિમાટેનું સેવાસ્થલ, ઘર જ હોય છે સેવાકર્તાનું કે સાર્વજનિક સ્થલ પણ હોઈ શકે છે સિદ્ધાન્તતઃ?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મૈં સ્પષ્ટ કહ ચુકા હું કે સાર્વજનિક હોઈ શકે છે કે નહીં યે બાત યદિ યહ શાસ્ત્રીયચર્ચા હૈ; તો શાસ્ત્રમેં નહીં આતી હૈ. શાસ્ત્રમેં ઈતના હી હૈ કિ મંદિર, દેવાલય ઔર ગૃહ. મંદિર પુષ્ટિમાર્ગમેં દેવાલય નહીં હોતા, લેકિન મંદિર ઔર ઘર દોનોં જગહ સેવા પુષ્ટિમાર્ગમેં હો સકતી હૈ; લિખ લિજીયે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – 'મંદિર' થી આપનો.. મંદિર અને ઘરનો પ્રભેદ શું થોડુંક સ્પષ્ટીકરણ આપ કરશો.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – વો આપ પૂરા કર લેં; કરુંગા સ્પષ્ટ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, કેમકે જે શંકા છે એમાં..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઈસીલિયે અભી કર દું?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં. શંકામાં કયો પક્ષ આપ ગ્રહણ કરી રહ્યા છો એ સ્પષ્ટ નથી થઈ રહ્યું. કેમકે..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – જિસ અર્થમેં..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એક બાર.. સોરી, સોરી હોં. ક્ષમા. ઘરમાં મંદિર અને મંદિરમાં ઘર શ્રીવ્રજરત્નલાલજી મહારાજે પુષ્ટિમાર્ગમાં સુવર્ણાક્ષરોમાં નોંધવાલાયક અને સ્પષ્ટતા કરી છે કે પુષ્ટિમાર્ગમાં ઘરમાં મંદિર હોય છે; મંદિરમાં ઘર નથી હોતું! તો બસ, એ અર્થમાં હું સાર્વજનિક અને ઘરનો પ્રભેદ કરું છું, કે ઘરમાં મંદિર હોઈ શકે છે..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અબ આપ સ્પષ્ટ હુએ સાર્વજનિકકે વિષયમેં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં. અને મંદિરમાં ઘર નથી હોતું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – શ્રીગોપીનાથજીને સાધનદીપિકામેં 'મંદિર' શબ્દ જિસ આશયસે ગ્રહણ કિયા હૈ વહ પુષ્ટિમાર્ગમેં સ્વીકૃત હૈ; લિખ લીજીયે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં. હજી સ્પષ્ટ નથી થયું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ક્યોં?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મેં શંકા સ્પષ્ટ કરી આપના માટે, કે ઘરમાં મંદિર કે મંદિરમાં ઘર? શંકામાંના પક્ષોમાંથી આપ ક્યો પક્ષ આપ ગ્રહણ કરી રહ્યા છો?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – દેખિયે, ઘરમાં મંદિર–મંદિરમાં ઘર યે શ્રીવ્રજરત્નલાલજી મહારાજને કહા હોગા ઔર આપને સુના હોગા. યહ પ્રસ્તુત વિષયમેં.. યહ વાક્ય યા વો..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, વ્રજરત્નલાલજી મહારાજના પ્રામાણ્યથી નહીં; સ્પષ્ટીકરણ માટે એમનો આભાર માનવા માટે જસ્ટ કહી રહ્યો છું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં. તો વો આપ માનિયે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અને આ ગૃહ અને સાર્વજનિક મંદિરનો જે આપ સ્પષ્ટીકરણ માંગી રહ્યા છો ને, તે સ્પષ્ટીકરણ હું આ શબ્દોમાં કહી રહ્યો છું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – તો આપ અપના સંશય મુજે વાપિસ બોલિયે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – સંશય મારો એ છે કે જ્યારે હું ઘર કહી રહ્યો છું ત્યારે મારો તાત્પર્ય એ છે કે ગૃહમાં મંદિર નથી હોતું એવું હું નથી કહેવા માંગતો; ઘરમાં મંદિર હોઈ શકે છે, પણ મંદિરમાં ઘર નથી હોતું. હજી સ્પષ્ટ આપને સ્પષ્ટતા જોઈતી હોય તો હજી સ્પષ્ટતા કરી આપું, કે દેવ જ્યાં; દેવસ્વામિક જે ગૃહ હોય અને સેવાકર્તાસ્વામિક જ્યાં ગૃહ હોય. તો સેવાકર્તાસ્વામિક ગૃહમાં દેવમંદિર હોઈ શકે છે પણ દેવસ્વામિકગૃહમાં સેવાકર્તાનું ગૃહ હોઈ શકે છે કે નહીં શંકાને હજી હું સ્પષ્ટ કરી રહ્યો છું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – આપકી શંકા સ્પષ્ટ હો ગઈ. સ્વામિકકી ચર્ચા બાદમેં કરેંગે; પહલે ઉત્તર દે દું શ્રીગોપીનાથજીને સાધનદીપિકામેં ગૃહમંદિરકા જો તારતમ્ય બતાયા હૈ, જો ભેદ બતાયા હૈ, વહ હમે સ્વીકાર હૈ ઔર વહી પુષ્ટિસિદ્ધાન્તમેં હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પક્ષ નથી સ્પષ્ટ થયું, પક્ષ નથી સ્પષ્ટ થયું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – આપને પૂછા ઘર ઔર મંદિરકા ભેદ ક્યા– ?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – જો ગોપીનાથજીને સાધનદીપિકામેં બતાયા હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, પક્ષ નથી સ્પષ્ટ થતું. ફરી પાછું એ જ બ્લફિંગ ચાલી રહ્યું છે મને લાગે છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – બિલકુલ નહીં. આપ વિષય આપ લો તો સ્પષ્ટ કર દુંગા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – બે પક્ષમાંથી કયો પક્ષ આપને અભિપ્રેત છે? કે ભગવત્સ્વામિક ગૃહ; ભગવત્સ્વામિક મંદિરમાં સેવાકર્તાનો ગૃહ હોઈ શકે છે કે સેવાકર્તાસ્વામિક ગૃહમાં ભગવન્મંદિર હોઈ શકે છે એ બે પક્ષમાંથી કયો પક્ષ આપને સિદ્ધાન્તાભિમત છે?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – સ્પષ્ટ કહ રહા હું શ્રીગોપીનાથજીને મંદિરકો ઘરમેં સ્વીકાર કિયા હૈ. અર્થાત્ જો ગૃહસ્વામી હૈ વહ મંદિર ભી ઉસીકા હૈ યે વહાં સ્પષ્ટ હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તો સેવાકર્તાસ્વામિક ગૃહમાં ભગવન્મંદિર હોઈ શકે છે–એ જ સિદ્ધાન્તપક્ષ આપને માન્ય છે?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – જો સેવા કરતા હો ઉસકે ઘરમેં ભગવન્મંદિર હો સકતા હૈ ઈસમેં કોઈ દો રાય નહીં હૈ. યે સાધનદીપિકામેં સ્વીકાર કિયા હૈ. ઈસીલિયે મૈંને સાધનદીપિકાકી તુરત બાત કહ દી, તા કિ બાત પૂરી હો જાય; ઈતની લંબી ન ચલે. વો શાયદ આપકો ધ્યાનમેં નહીં હૈ, ઈસકા મતલબ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ધ્યાનમાં તો ઘણું બધું છે મને! પ્રશ્ન ખાલી એટલો જ છે કે જે; સંશયમાંથી કયો પક્ષ છે એ આપ સ્પષ્ટ નથી કરવા માંગતા, એટલે આપ 'હો સકતા હૈ' કહી રહ્યા છો; સિદ્ધાન્તતઃ શું હોવો જોઈએ એ આપે સ્પષ્ટ નથી કર્યું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મૈં 'હો સકતા હૈ' ઈસલિયે કહ રહા હું કિ ઈસકે સાથ 'સાર્વજનિકતા' ઔર 'ટ્રસ્ટ' યે સબ જોડા જાયેગા!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – કેમકે ફરીથી એક વાત એની સ્પષ્ટતા કરવાની રહી કે..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – વો આપ જોડ દો અભીસે; જો ભી આપકો જોડના હો.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એટલે શંકાના બે પક્ષ હું આપની સામે પ્રસ્તુત કરી રહ્યો છું; કયો પક્ષ આપને સ્વીકાર્ય છે તે આપે સ્વીકારવાનો. અને તેમાંથી જો કોઈ અસ્પષ્ટતા હોય તો એ મારો ઉત્તરદાયિત્વ અને પક્ષ સ્વીકાર ન કરો અને અસ્પષ્ટતા ક્રિએટ કરો તો એ આપનો ઉત્તરદાયિત્વ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – બસ. બિલકુલ. તો મેરા યે નિવેદન હૈ કે આપકો ઈસમેં ટ્રસ્ટ ઈત્યાદિ જો ભી જોડના હો વો સબ પહલે જોડ દેં, ફિર પૂછેં. ક્યોંકિ ગૃહ–મંદિરકા જબ પ્રશ્ન આયેગા તો મંદિરમેં ટ્રસ્ટકા સવાલ ઉપસ્થિત હોને હી વાલા હૈ. તો વો સબ જોડ દિયા જાય, જો આપકો પહલે અભીષ્ટ હૈ. તબ ફિર વો પૂછિયે આપ; મૈં જવાબ દુંગા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મને તો કેમકે આમાં ટ્રસ્ટ અને ગૃહનો પ્રશ્ન જ નથી. આમાં પ્રશ્ન એટલો છે કે ભગવત્સ્વામિક મંદિરમાં સેવાકર્તાનું ગૃહ એક પક્ષ અને સેવાકર્તાસ્વામિક

ગૃહમાં ભગવન્મંદિર એ બીજો પક્ષ એમાંથી કયો પક્ષ આપને અભિપ્રેત છે? એ ટ્રસ્ટ હોય કે ટ્રસ્ટ ન હોય, પબ્લિક ટ્રસ્ટ હોય કે પ્રાઈવેટ ટ્રસ્ટ હોય; ટ્રસ્ટની ૮ વેરાયટી છે, એમાંનો કયો ટ્રસ્ટ હોય પ્રશ્ન અહીંયા એ નથી, કેમકે ટ્રસ્ટ એ શંકાકોટિમાં અહીંયા નથી ઉપસ્થાપિત થઈ રહ્યો. શંકાના બે પક્ષ આવી રીતે છે કે ભગવત્સ્વામિક ગૃહમાં સેવાકર્તાનું ગૃહ કે સેવાકર્તાના સ્વામિક ગૃહમાં ભગવન્મંદિર એમાંથી કયો પક્ષ આપને અભિપ્રેત છે?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – જહાં દેવત્વેન ભગવાન્ બિરાજતેં હો, જિસ મંદિરમેં દેવત્વેન ભગવાનકી પ્રતિષ્ઠા હુઈ હો; અર્થાત્ દેવતાકી, વો મંદિર દેવાલય હોતા હૈ. વો ઘર નહીં હો સકતા. લેકિન ઘરમેં કોઈ ભી સેવા કરતા હૈ, જૈસે હમારે પૂર્વજ ઘરમેં હી, અપને મંદિરોમેં હી, સેવા કરતે થે. વહી ભગવદ્ભજનાનુકૂલ જો ઘર હોતા થા, મંદિર હોતા થા, વહી ઘરમંદિર હૈ હકીકતમેં. યે મેરા ઈસમેં મત હૈ, ઈસ વિષયમેં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મારે કાં તો વોટ લેવડાવવો જોઈએ કે શંકા.. સ્પષ્ટ શું થયું?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – (શ્રોતાઓંકે અનુરોધપર) અર્થ ફિર કર રહા હું; કોઈ બાત નહીં. ઘરમેં; જૈસે પ્રાચીન મંદિરોમેં, હવેલીયોંમેં, ગો.બાલકોંકે ઘરમેં વો હવેલીયાં હૈં, ઉનકે ઘર હૈં વે. વહી ભગવાનકા મંદિર હૈ; ભગવદ્ભજનાનુકૂલ હૈ વો. ઉસકા નિર્માણ ભી ભગવદ્ભજનકે અનુકૂલતાકો દેખકર કરાયા ગયા હૈ. યે જો પ્રકાર હૈ જો આપકે સામને; અભી ભી આપલોગ દેખ રહે હૈં, જા રહે હૈં. યહ સહી હૈ ઔર યહ હમેં સ્વીકાર હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એટલે આમાંથી બન્નેમાંથી કયો પક્ષ એ તો સ્પષ્ટ મનેય નથી થયું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – વો.. વો કિસ સ્વામિક હુઆ?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એ આપ કહો ત્યારે સ્પષ્ટ થાય ને!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – વો ઘર હમારે પૂર્વજ ગો.મહાનુભાવોંકે સ્વામિત્વમેં હી વો પૂરી હવેલી હોતી થી.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, (શ્રોતાઓંસે) શાંતિ, શાંતિ રાખો. બહુ સૂક્ષ્મ વિષય છે. સાંભળશો તો પણ ''શ્રવણાયા અપિ બહુભિર્યો ન લભ્યઃ'' શ્રીહરિરાયજી એક સિંહની જેમ સાહસ કરીને અહીંયા આ વિષયની છણાવટ કરવા પધાર્યા છે. એમાં વચ્ચે વ્યત્યય કરીને વિઘ્ન નહીં ઉપસ્થિત કરતા. પ્રશ્ન ફરીથી..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં, આપ કહો.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એજ કહી રહ્યો છે કે બે પક્ષમાંથી કયો પક્ષ આપ લેવા જઈ રહ્યા છો? કેમકે આપ પોતાનો કોઈક ત્રીજો પક્ષ કહી રહ્યા છો કે આ બેમાંથી કોઈ એક પક્ષ કહી રહ્યા છો?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં. જબ તક પ્રતિષ્ઠા, પ્રાણપ્રતિષ્ઠા ઈત્યાદિ હોકર દેવતારૂપમેં કોઈ

ભી દેવ કિસી ભી મંદિરમેં પ્રતિષ્ઠાપિત નહીં કર દિયા જાતા તબ તક વસ્તુતઃ વો સ્થાન વો ઉસ દેવકા હોતા હી નહીં હૈ. આપ સમજેં ન, યે બાત જરા ગહરી હૈ. કોઈ ભી દેવતા; ઉસ દેવતાકી મૂર્તિકો કિસી ભી મંદિરમેં જબ તક મંત્ર, શાસ્ત્રમંત્રોક્ત વિધાનસે, શાસ્ત્રોક્ત વિધાનસે ઉસકી વહાં પ્રતિષ્ઠા નહીં કર દી જાતી તબ તક વો સ્થાન ઉસ દેવતાકા નહીં હોતા. ચુંકિ કે હવેલીયોંમેં અર્થાત્ પુષ્ટિમાર્ગીય મંદિરોંમેં પૂર્ણપુરુષોત્તમ ભગવાન્ પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણકે સ્વરૂપ શાસ્ત્રોક્ત વિધાનસે પ્રતિષ્ઠા નહીં હોતી ઈસલિયે વો ભગવન્મંદિર અવશ્ય હૈ પરંતુ દેવાલય નહીં હૈ. અબ સ્પષ્ટ હુઆ?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મને લાગે છે કે સાઈડ ટ્રેકિંગ થઈ રહી છે; પક્ષ આપ સ્પષ્ટ નથી ગ્રહણ કરી રહ્યા, કેમકે..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અર્થાત્ ક્યા હૈ? ઘર હૈ યે સ્પષ્ટ. અર્થાત્ ઘર હૈ. (એક શ્રોતાકુ) હૈ હી વો તો.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – જે શંકાના બે પક્ષ છે એમાંથી કયો પક્ષ લઈ રહ્યા છે એ સ્પષ્ટ નથી કરી રહ્યા; કાંઈક પોતાનો ત્રીજો પક્ષ લઈ રહ્યા છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – જૈસે?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – કેમકે આપણે પુષ્ટિમાર્ગમાં ઘરમાં ઠાકુરજીને પધરાવીએ છીએ, સેવા કરીએ છીએ, તેવી રીતે પોતાના ઘરમાં કોઈ પ્રાણપ્રતિષ્ઠાથી પણ દેવને પધરાવીને સેવા કરી શકે છે. અને પોતાના ઘરમાં પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરીને દેવને પધરાવે તેથી કાંઈ દેવપ્રતિષ્ઠા કરી તેથી કાંઈ એ દેવસ્વામિક ગૃહ નથી થઈ જતું પૂજા કરતાં. (શ્રોતાઓંસે) શાંતિ રાખો હોં ભાઈ. પૂજાકર્તાસ્વામિક ગૃહમાં દેવપ્રતિષ્ઠા મંત્રવિધિથી પ્રાણપ્રતિષ્ઠિત દેવની પૂજા થાય છે તે મુજબ. એટલે એ કોઈ નિયામક તત્ત્વ નથી. નિયામક તથ્ય એ છે કે સ્વામી કોણ છે?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં, સ્વામી. જૈસે ઉદાહરણ કે તૌરપે..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – સ્વામિત્વ અહીંયા..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – સ્વામિત્વ સેવાકર્તાકા હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – બિલકુલ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હવે સ્પષ્ટ થયું, હવે સ્પષ્ટ થયું. (અપની પુસ્તિકામેં લિખતે હુએ) સેવાકર્તાસ્વામિક ગૃહમાં ભગવન્મંદિર શ્રીહરિરાયજી. બહોત–બહોત ધન્યવાદ.

સેવ્યસ્વરૂપ. સેવ્યસ્વરૂપ બાબતમાં જેટલા વિષયવાક્યો આપવામાં આવ્યા તે વિષયવાક્યો પૃષ્ઠ ૧૭ થી ૨૧ સુધી, એટલે ક થી ચ સુધીના વચનો વિષયવાક્યો છે. એના વચનોનો આપણે જોયો. એમાં શંકા એ થાય છે કે; બે શંકા એક સાથે આમાં છે. પ્રથમ શંકા તો એ કે શું પુષ્ટિમાર્ગીય સેવ્યસ્વરૂપ સેવાકર્તાના પોતાના પરિવારનો જ સેવ્ય હોય છે કે સર્વજનનો સેવ્ય હોય છે, પરિવારેતર; પછી એ પુષ્ટિમાર્ગીય હોય કે

અપુષ્ટિમાર્ગીય. એમાં આપનો કયો પક્ષ?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઉનકી સેવા કોઈ ઐસે..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – કોઈ અસ્પષ્ટતા હોય તો ફરીથી કહું. ફરીથી કહું?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – કહીએ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પુષ્ટિમાર્ગીય સેવ્યસ્વરૂપ; હું આ વાત હજી સ્પષ્ટ કરવામાટે એક ખુલાસો કરીશ, કે મર્યાદામાર્ગમાં જ્યાં પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવે છે, ત્યાં બે પ્રભેદ કરવામાં આવ્યા છે દેવમૂર્તિના. અને તેમાં એ ખુલાસો કરવામાં આવ્યો છે કે કેટલીક દેવમૂર્તિની પરાર્થપ્રતિષ્ઠા હોય. જે દેવમૂર્તિની પરાર્થપ્રતિષ્ઠા થઈ હોય તે દેવમૂર્તિમાં સેવા કરવાનો સર્વનો અધિકાર અને તે દેવમૂર્તિને જે કાંઈપણ.. સર્વજનતા સમર્પણ કરી શકે. હવે એ જનતા કોઈક વખતે કમ્યુનિટી એટલે કોઈક નાતમાટે સીમિત હોય કે કોઈ પણ નાત વિના પણ થઈ શકે છે. પ્રાચીન કાલમાં બન્ને પક્ષો તંત્રમાં વર્ણવાયા છે, કે શૂદ્રપર્યંતનો અધિકાર અથવા દ્વિજપર્યંત જ અધિકાર. એવી જાતના પણ કોઈ નાત કે પરિવારના સ્વામિત્વ નહીં પણ સર્વજનનું ત્યાં સ્વામિત્વ હોય છે. તેથી પરાર્થપ્રતિષ્ઠા એ દેવની કહેવાતી હતી. અને એ પરાર્થપ્રતિષ્ઠામાં કોઈ પણ વ્યક્તિ દેવસ્વનું હરણ કરે તો એને દેવલક કહેવામાં આવતો હતો, એને દેવલક કહેવામાં આવતો'તો. પણ એ પરાર્થપ્રતિષ્ઠામાં પ્રત્યેક વ્યક્તિ પૂજા કરવાનો અધિકારી હતો. અને પૂજા કરવાની પ્રણાલીમાં જો પોતાનું કાંઈપણ દેવને સમર્પણ કરે તો એ દેવસ્વ નહોતું કહેવાતુ; કેમકે સર્વજનતાનો એ સ્વરૂપ છે, સેવ્ય પૂજ્ય સ્વરૂપ છે, તેથી સર્વજનતાને ત્યાં સમર્પણનો અધિકાર હતો.

અને જે સ્વાર્થપ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવતી હતી તેના માટે શાસ્ત્રમાં ચોખ્ખી વ્યવસ્થા હતી કે દરેક વ્યક્તિ જે પોતાના ઈષ્ટદેવની સ્વાર્થ પ્રતિષ્ઠા કરે છે, એમાં પરિવાર સિવાય બીજા કોઈનું લેવામાં નહીં આવે. તેથી એ સ્વાર્થપ્રતિષ્ઠા કહેવામાં આવતી. સ્વાર્થ પ્રતિષ્ઠાપિત દેવને જો આજીવિકા માટે વાપરે તો આ ચાંડાલ, દેવલક કહેવાતો હતો. એ ન્યાય આપણે ત્યાં પણ; આપણે ત્યાં પ્રાણપ્રતિષ્ઠા નથી મંત્રથી, ભાવપ્રતિષ્ઠા છે. પણ આ ભાવપ્રતિષ્ઠા પરાર્થ છે કે સ્વાર્થ છે એનો ખુલાસો સિદ્ધાન્તતઃ થવો જોઈએ. એ પહેલો પ્રશ્ન.

અને એ રીતે સ્વાર્થપ્રતિષ્ઠાપિત જે સ્વાર્થ, જે ભાવપ્રતિષ્ઠા થઈ છે, જેને આપણે ત્યાં 'પુષ્ટ કર્યા' કહેવામાં આવે. તે પુષ્ટ કરેલા સ્વરૂપ સેવાકર્તા અને તેના પરિવારના પોતાના સેવ્ય, માટે હોય છે; કે એનામાં જે કોઈપણ જનતા જે કાંઈપણ ભેટ કે સામગ્રી કે મનોરથકરાવે એનો અધિકાર હોય અને એનો પ્રસાદ આપણે લઈ શકીએ તો એ પરાર્થપ્રતિષ્ઠાનું સ્વરૂપ કહેવાય. અને જો સ્વાર્થમાં જો એવી રીતે લેવાય તો એમાં ચાંડાલત્વ-દેવલકત્વ આવ્યા વિના રહે નહીં. એમાંથી કયો પક્ષ

આપને માન્ય છે?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અર્થાત્ ભાવપ્રતિષ્ઠાસે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ભાવપ્રતિષ્ઠા જે કરવામાં આવે છે, એટલે આપણી પરિભાષામાં ઠાકોરજીને પુષ્ટ કરવામાં આવે છે, તે પરાર્થ છે કે સ્વાર્થ?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઈસમેં મેરા સ્પષ્ટ મત હૈ કિ પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવકેલિયે જબ ભગવત્સેવ્યસ્વરૂપ પધરાયા જાતા હૈ તો સ્વાર્થપ્રતિષ્ઠા હોતી હૈ. પરંતુ પુષ્ટિમાર્ગીય ગુરુકો, યા ગુરુ જો સેવા કરતા હૈ વો સેવ્યસ્વરૂપ સ્વાર્થ પરાર્થ પ્રતિષ્ઠા હોતી હૈ; અર્થાત્ પરાર્થ ભી હોતી હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – બહોત સુંદર. શ્રીહરિરાયજીએ બહુ જ સુંદર શબ્દોમાં એનો નિરૂપણ કર્યો કે વિષયવ્યવસ્થાથી ભેદ છે વૈષ્ણવોને ત્યાં જે સ્વરૂપ બિરાજે છે એ સ્વાર્થપ્રતિષ્ઠાપિત છે અને બાલકોના જે સેવ્યસ્વરૂપ છે જે સ્વાર્થ–પરાર્થ ઉભય પ્રતિષ્ઠાપિત છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – સ્વામિત્વ પહલે આ ચુકા હૈ તે ન ભૂલશો હોં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં. બહોત સુંદર.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – સ્વામિત્વ યાદ રાખજો.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – (અપની પુસ્તિકામેં લિખતે હુએ) વિષયવ્યવસ્થાથી..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ગુરુકા..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ઉપદેશકસ્વાર્થ, પરાર્થ, ઉભયાર્થ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઔર બ્રેકેટમેં સ્વામિત્વ યહાં સ્મરણ રહે. સ્મર્તવ્યમ્, અવધેયમ્.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અનુયાયી સ્વાર્થ. બહોત સુંદર.

છઠો જે.. (શ્રોતાઓંસે) અરે ભાઈ શાંતિ રાખો. તમે જો શાંતિ જાળવશો ન, તો ખરેખર અમારી ચર્ચા વ્યવસ્થિત થશે. અને તમે અશાંતિ જાળવશો તો મથુરેશજી બહુ એવી નિગાહથી જોશે કે જો, શ્યામબાવા હારી ગયા અંતે! તો મને સહયોગ કરોને કે મથુરેશજી ન જીતી જાય! અમારો ટ્રાયેંગલ ચાલી રહ્યો છે હોં!

ગો.શ્રીમથુરેશજી – મારી દૃઢ ભાવના એ છે કે આપ જીતો.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ધન્યવાદ પ્રભુ, ધન્યવાદ પ્રભુ. પ્રભુ ધન્યવાદ.

સેવાર્થ આજીવિકા; સાતમો જે પ્રશ્ન છે, એમાં શંકા એ થાય છે કે સેવાકર્તા; જે પુષ્ટિમાર્ગમાં જે સેવાકર્તા છે એ સેવાને માધ્યમથી કોઈ પણ અર્થ કે દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરી શકે છે કે નથી કરી શકતો એમાં આપનો..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – પુનઃ, પુનઃ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – સેવાકર્તા પોતાની સેવાના દ્વારા અર્થ કે વસ્તુ; એટલે કાઈન્ડ ઔર કેશ જેને કહેવામાં આવે, આપણી ભાષામાં કહીએ તે ભેટ અને સામગ્રી. તો એ

સેવાદ્વારા ઉપાર્જન કરી શકે છે કે નહીં?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અર્થાત્ સેવાસે ધન કમા સકતા હૈ યા નહીં; યદ્ વા સેવાકો આજીવિકાકા સાધન બના સકતા હૈ યા નહીં યે હી આપકા આશય હૈ ન?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – બિલકુલ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઉત્તમ પ્રકાર નહીં હી બનાના ચાહિયે; જઘન્ય તો કરતા હી હૈ!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – બહોત અચ્છો. જઘન્ય, પણ એ સિદ્ધાન્ત અભિમત જઘન્ય કે સિદ્ધાન્ત અનભિમત જઘન્ય.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – સિદ્ધાન્તાભિમત. અર્થાત્ ભગવચ્છાસ્ત્રસે અર્થાર્થીજો હોતા હૈ વહ ભી ભક્ત તો હોતા હી હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – સંભળાયું નહીં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ''આર્તો જિજ્ઞાસુ અર્થાર્થીજ્ઞાની ચ ભરતર્ષભઃ.''

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં-હાં-હાં-હાં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – વો ભી ભક્ત તો હોતા હી હૈ. ઔર ઇધર આપ દેખેં તો જરા સ્પષ્ટ કર દું. સિદ્ધાન્તમુક્તાવલીમેં જો બતાયા ગયા હૈ ''લોકાર્થીચેત્ ભજેત્ કૃષ્ણં'' મેં. વો કલ વો શ્રીગુસાંઈજીકી ટીકાવાલા અંશ છોડકર; ક્યોં, વો મુજે સ્વીકાર્ય નહીં હૈ, મૈં કલ કહ ચુકા હું. જો ટીકા ''અનંગીકારાત્ પ્રભોઃ કૃતભજનવૈયર્થ્યા-સંભવાત્ જન્માન્તરે તત્ ફલિષ્યતિ ઇતિ જ્ઞેયમ્'' વહાં જિસ જઘન્યાધિકારીકા નિરૂપણ કિયા ગયા હૈ વહ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અચ્છા. બહોત સુંદર, બહોત સુંદર. (અપની પુસ્તિકામેં લિખતે હુએ) સેવામેં ઉત્તમાધિકારી સેવાદ્વારા ઉપાર્જન નહીં કર સકતા હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં કરતા હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં કરતા હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ઔર જઘન્યાધિકારી કર સકતા હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – વો જઘન્ય હૈ ઇસલિયે. વો માને વો જઘન્ય; વહાં નિર્દિષ્ટ કિયા ગયા હૈ. વો તો કરતા હી હૈ. વો તો લોકાર્થીહોકે બેચારા..

ગા.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, પર સિદ્ધાન્તતઃ અનુમત હૈ કિ નહીં, જો વો કર રહા હૈ?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઉસકો જઘન્ય સિદ્ધાન્તતઃ અનુમતમેં યે હૈ કે મૈં અનુમત નહીં હૈ યે કહું; જબ કિ આચાર્યચરણને સિદ્ધાન્તમુક્તાવલીમેં શ્રીપ્રભુચરણને ઔર પુરુષોત્તમજીને ઉસકો જઘન્યતમ અપરાધી; અધિકારીમેં ગિના હૈ, ભલે ઉસકે ઉપર આરોપ લગાકર. તો મૈં ક્યા કર સકતા હું? ''લોકાર્થીચેત્.. કૃષ્ણં''..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પ્રશ્ન યહાં બહોત સ્પષ્ટ નહીં હો પાયા શાયદ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં; આપ પુનઃ કરિયે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મૈં પુનઃ કરતા હું, કિ પ્રશ્ન યહાં યે હૈ કિ સેવાસે જો અપની આજીવિકા કમાતા હૈ વ્યક્તિ, વો જઘન્ય અધિકારી હૈ. પર જઘન્યાધિકારી; જૈસે જો સેવા ભક્તિમેં ઉત્તમાધિકારી હૈ, પુષ્ટિમાર્ગમેં જો ઉત્તમાધિકારી હૈ. વો ભક્તિકા અધિકારી હૈ. ઔર જો ઉત્તમાધિકારી નહીં હૈ વો પ્રપત્તિકા અધિકારી હૈ. પર પ્રપત્તિ પુષ્ટિમાર્ગમેં અનુકલ્પ હૈ, પ્રતિકુલ કલ્પ નહીં. યા વિકલ્પ યા અનુકલ્પ હૈ ઔર પ્રતિકૂલ કલ્પ નહીં. સિદ્ધાન્તપ્રતિકૂલ કલ્પ નહીં. ઉસ તરહસે જઘન્યાધિકારી જો સેવાકે દ્વારા અપની આજીવિકા કમાતા હૈ, વો સેવાકા અનુકલ્પ યા વિકલ્પ હૈ યા પ્રતિકૂલકલ્પ હૈ?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મૈં પુનઃ સ્પષ્ટ કર દૂં ઈસ બાતકો; વિસ્તાર ન કરનેકેલિયે. સિદ્ધાન્તમુક્તાવલીમેં ''લોકાર્થીચેત્.. નશ્યતિ સર્વથા'' ઈસકી વિવૃત્તિમેં, ઈસ શ્લોકકી વિવૃત્તિમેં સિદ્ધાન્તતઃ જિસ અધિકારીકો સ્વીકારા ગયા હૈ વહ. આ ગયા મેરે પ્રશ્નકા ઉત્તર?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પક્ષગ્રહણ નહીં હુઆ અભી.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ક્યોં; ગ્રહણ હો હી ગયા!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ક્યોંકે મૈં યે આપસે પૂછના ચાહ રહા હું કે વો જો જઘન્યાધિકારી હૈ વો હીનાધિકારતયા અનુમત કલ્પ હૈ યા હીનાધિકારતયા નિષિદ્ધ કલ્પ હૈ?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – વો તો ગ્રન્થઆપ સિદ્ધાન્તમુક્તાવલી ઉઠાકે દેખેં. વો મુજે ધ્યાન નહીં હૈ. લાઈયે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અચ્છા.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ક્યોંકે યે થોડાસા પ્રશ્ન દુસરા હુઆ હૈ બીચમેં હોં હકીકતમેં–! નિષિદ્ધ હૈ યા નહીં યે પ્રશ્ન આપને બીચમેં જોડા હૈ; ક્ષમા કરેંગે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, જોડા નહીં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – કેવલ બાત પૂછી, ઉસકા તો મૈંને જવાબ દે દિયા વહ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, વો તો સ્પષ્ટીકરણ મૈંને દિયા; સ્પષ્ટીકરણ કિયા હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં, તો મૈં કર રહા હું.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – (સિદ્ધાન્તમુક્તાવલી દેતે હુએ) આપ દેખ લીજીયે, જો પૃષ્ઠ..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – સુનિયે. જરા ધ્યાનસે સુનિયેગા કૃપયા. ''લોકાર્થી.. નશ્યતિ સર્વથા.'' ઈસ શ્લોકકી વિવૃતિ શ્રીગુસાંઈજીને નહીં કી હૈ ઔર ઉપરકે શ્લોકકી વિવૃતિમેં હી ઉસકા આશય લે કરકે સંકેતિત કર દિયા હૈ. શ્રીપુરુષોત્તમજીને ઈસકો સ્પષ્ટ કિયા હૈ; વો મૈં આપકો સુના દું ''લોકાર્થીતી. શ્લોકસ્તુ સંસારીમધ્યે યો જઘન્યાધિકારી; અસ્મિન્ માર્ગે, તત્પરઃ ઈતિ ઉપેક્ષિતઃ.'' વો ઉસકે પર હૈ. સંસારમધ્યોમેં. માને જઘન્યોંમેં ભી અતિજઘન્ય જો અધિકારી હૈ, મતલબ જો અધિકારી ઉપરસે ચલે આ રહે હૈં ઉસમેં સંસારી આયા. ઉસ સંસારીકા હી એક યે પ્રકાર હૈ. સંસારીમેં દો તરહકે હોતે હૈં એક કુછ

ઠીક હોતા હૈ. વો બતા દિયા ગયા. દુસરા ઉસસે ભી અતિજઘન્ય; ‘‘યો જઘન્યાધિકારીઃ’’ માને જઘન્યમેં ભી જઘન્ય હો ગયા! ‘તત્પરઃ’ યે શ્લોક ઉસપરક હૈ. ઇસલિયે પ્રભુચરણને ઇસકી ઉપેક્ષા કી હૈ, યે પુરુષોત્તમજી સ્પષ્ટ લિખ રહે હૈં ઇસ શ્લોકકી વિવૃતિ પ્રભુચરણને નહીં કી હૈ. ઔર વો જો અંશ દિયા ગયા હૈ વો પ્રભુચરણકા નહીં હૈ, વચનાવલીમેં. ‘પરં’ કિન્તુ પુરુષોત્તમજી સ્પષ્ટ કર રહે હૈં; ક્યોં, ઉસે સ્પષ્ટ કરના જરૂરી હૈ. ઐસા અધિકારી પુષ્ટિમાર્ગમેં; ઐસા અધિકારી ભી પુષ્ટિમાર્ગમેં હોતા હૈ. ‘‘તત્ર અયમર્થઃ. લાભપૂજાર્થયત્નસ્ય ઉપધર્મત્વ દેવલકત્વાદિ’’; સ્પષ્ટ સુનના, ‘સંપાદકત્વાત્’ લાભપૂજાર્થ યત્ન જો હૈ; લાભપૂજાર્થ યત્ન કરતા હૈ જો સેવા કરકે, જબ વો લાભપૂજાર્થ પ્રયત્ન કરે તો વહ ઉપધર્મત્વ હુઆ; દેવલકત્વાદિ દોષ જો હૈં, વો ઉસમે પ્રવિષ્ટ હો જાતે હૈં. ‘‘સમ્પાદકત્વાત્ તદ્ વ્યક્તિરિક્તેણ અનિષિદ્ધપ્રકારેણ’’ યે નહીં આવે ઐસે અનિષિદ્ધપ્રકારસે ‘ઐહિકં મે ભવતુ’ મેરા યહાં જો કુછ હૈ વો અચ્છા હો જાય; વૈસા પ્રકાર નહીં. ધ્યાનસે સુનેંગે તો સમજમેં આયેગા. મેરા યહાં કુછ અચ્છા હો જાય. મેરા લોક સુધર જાય, મેરા યે હો જાય, વો હો જાય, જો ભી કઈ કામનાએં હોતી હૈ; ‘‘ભવતુ ઇતિ અનુસંધાન પ્રવૃત્તો લોકાર્થીઃ’’ વહ લોકાર્થી, પુરુષોત્તમજીને ઉસે માના હૈ. અર્થાત્..(એક શ્રોતાકુ) નિષિદ્ધ ઉપર ગયા. લાભપૂજાર્થ ઉપધર્મત્વ દેવલકત્વાદિ સંપાદક ઐસી કોઈ ભાવના ઉસકે મનમેં નહીં હોતી હૈ. ઇનમેં તીન બાતેં આઈ. નહીં; દો બાતેં આઈ. મતલબ લાભપૂજાર્થયત્ન જો હૈ ઉસકા ક્યા હૈ? ઉપધર્મત્વ ભી હૈ ઔર દેવલકત્વાદિ. ‘આદિ’ સે ઔર ભી ગ્રહણ હૈ. અબ ‘આદિ’ સે ક્યા અભિપ્રેત હૈ યે તો અલગ વિષય હૈ. ઇન સબસે વ્યતિરિક્ત અનિષિદ્ધ પ્રકારસે. મૈં ઇસલિયે ભી મૈં ઇસ બાતકો મૈં રેખાંકિત.. મેરા રેખાંકન કરાના તો મેરે ઉપર જુતે પડ ગયે! લેકિન મૈંને રેખાંકિત ઇસલિયે કરવાયા થા કે હકીકતમેં અનિષિદ્ધ હૈ યહ પ્રકાર; નિષિદ્ધ નહીં હૈ. જબ કિ ઉસમેં, ઉસ અંશમેં નિષિદ્ધ લિખા હુઆ હૈ. વો આપ દેખના વચનાવલીકે ઉસ અંશમેં ‘નિષિદ્ધત્વાત્’ ઐસા લિખા હુઆ હૈ, જબ કિ શ્રીપુરુષોત્તમજી અનિષિદ્ધપ્રકાર કહતે હૈં. વો હૈ ‘‘ઐહિકં મે ભવતુ ઇતિ અનુસંધાય.’’ જો સેવામેં પ્રવૃત્ત હોતા હૈ; કઈ હોતે હૈં. આજ તો લગભગ ઐસે હી હોતે હૈં બેચારે! તો ‘‘તાદશશ્ચેત કૃષ્ણં ભજેત્’’ ઐસા હોકર યદિ ભગવદ્ભજન કરતા હૈ; વો ઇસલિયે કરતા હૈ કિ આપણું કંઈક સારું થઈ જાય, આ દુઃખ મટે, ને બહુ હેરાન; દુઃખના દારિયા થઈ ગયા, ને ફલાણાને ઢીકણા.. ‘‘તદા સર્વથા કિલષ્ટો ભવતિ.’’ વો અતિજઘન્ય અધિકારી હૈ સેવાકા, સેવામાર્ગમેં ભી ઔર ‘‘સર્વથા કિલષ્ટો ભવતિ.’’ ‘‘ભગવત્પ્રિયાચાર્યમાર્ગસ્થત્વેન’’ કિન્તુ, સુનના, સુનનેકી ચીજ હૈ ‘‘ભગવત્પ્રિયાચાર્યમાર્ગસ્થત્વેન તદુપરિ કૃપયા,’’ ‘‘યસ્યાનુગ્રહમિચ્છામિ હરિષ્યે તદ્ ધનં શનૈઃ’’ ‘‘ઇતિ ન્યાયેન વા તન્મૌઢ્યેન દુરાગ્રહાદિના ભગવદુપેક્ષાયાં દષ્ટા-દષ્ટાભ્યાં વા સર્વૈઃ પ્રકારૈઃ લોકતઃ એવ કલેશં પ્રાપ્નોતિ.’’ વો તો પ્રાપ્ત કરેગા હી,

સીધી બાત હૈ! ''તત્ર આદ્યસ્તુ કિલષ્ટોપિ..'' અબ ઈસમેં ભી દો બાત હૈ, ઈસમેં ભી દો હૈ. ઈસ જઘન્યતમમેં ભી દો બાત બતાઈ ગઈ હૈ. ''આદ્યસ્તુ કિલષ્ટોપિ લોકાત્ વિરજ્ય ચેત્ ભજેત્ કૃષ્ણં તદા ઉક્તન્યાયેન સર્વપ્રકારૈઃ લોકો બાહ્ય આંતરશ્ચ નશ્યતિ.'' વો પહેલા 'લોકાર્થી.. સર્વથા.' ઔર.. નહીં, દૂસરા 'કિલષ્ટોપિ.. સર્વથા.' ''તતો મત્પરૈઃ કૃતમિતિ..'' (ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીસે) વૈસે જરાસા આપ યે.. ઠીક હૈ ન?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મારી સમજ આ બાબતમાં એવી છે; (ગો.શ્રીહરિરાયજીસે-) અનુમતિ હૈ ન?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં-હાં, જરૂર. ઐસી ભી કોઈ બાત હૈ?!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – કે સંસારીમાં જે જઘન્યાધિકારી છે, જે ઉપેક્ષણીય છે, જેની બાબતમાં શ્રીમહાપ્રભુજીને નથી આપવો, તે એ છે કે સેવાને જે લાભ અને પૂજા..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મહાપ્રભુજીને નહીં; શ્રીપ્રભુચરણને.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મહાપ્રભુજીએ તો આપ 'લોકાર્થી.. કૃષ્ણં' કરીને ગ્રહણ કર્યો છે, સ્વીકાર્યો છે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં-હાં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ક્ષમા કરેંગે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં. નહીં-નહીં; સાચી વાત છે. તો જે લાભપૂજાર્થ પ્રયત્ન.. લાભ અને પૂજાના માટે જે સેવા કરી રહ્યો છે, જે મને કાંઈક આ સેવાથી લાભ મલે અથવા મારી ખ્યાતિ વધે એવા હેતુથી જે સેવા કરી રહ્યો છે; જે ઉપધર્મ છે, એટલે પાખંડ છે અને દેવલકત્વ બના.. દેવલક બનાવે છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – તેવું પણ છે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એટલે ખાસ ધ્યાનમાં રાખજો હોં કે ભાવપ્રતિષ્ઠા જેની સ્વરૂપની થઈ હોય તે સ્વરૂપની પણ લાભ અથવા પૂજામાટે જો સેવા કરવામાં આવે તો સેવાકર્તા દેવલક થઈ રહ્યો છે એવો શ્રીપુરુષોત્તમજીનો અભિપ્રાય ખરો.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અને ઉપધર્મત્વ આવી રહ્યું છે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અને આ નિષિદ્ધ છે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અને એ સંપાદક હોવાથી એની તો ચર્ચા જ ન કરવી જોઈએ. એટલે આ જે કોટિ છે તે નિષિદ્ધ કોટિ છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ગઈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અને જે 'ઐહિકં મે ભવતુ' એટલે સેવાને આજીવિકા માટે, લાભ

પૂજાની આજીવિકા માટે, નથી વાપરતો પણ લૌકિક વિષયોમાં આસક્તિ છે કે ભગવાન્; જેમ હરિરાયજીએ કહ્યું, સુંદર રીતે, સરખી રીતે એનો અર્થ કર્યો કે સેવા હું કરી રહ્યો છું અને ભગવાન્ મારું ભલું કરે એવી જેને ભાવના છે તે માણસને, તેવા અધિકારીને અહીંયા લોકાર્થી કહેવામાં આવી રહ્યા છે. અને તેને અહીંયા જઘન્યાધિકારી કહેવામાં આવી રહ્યો છે; નહીં કે દેવલકને. અહીંયા જઘન્યાધિકારી..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – સ્પષ્ટ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એ સ્થિતિમાં..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નોટ કર લેના.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એ સ્થિતિમાં જે મારી શંકા છે તે એ છે કે સેવા જે.. સેવાને જે આજીવિકાર્થ કરી રહ્યો છે તે દેવલક, એટલે નિષિદ્ધપ્રકારનો જઘન્યાધિકારી, છે કે નહીં? એમાં..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – એક ક્ષણ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં-હાં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઉસમેં 'આજીવિકા' પદ આયા નહીં હૈ. ઈસકા અર્થ યે હૈ કિ શાયદ આપ 'આદિ' પદસે આજીવિકા લે રહે હૈં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, દેવલકની પરિભાષા જ એમ કરવામાં આવી છે.. દેવ.. પુરુષોત્તમજીએ દ્રવ્યશુદ્ધિમાં કરી છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – કે "વિત્તાર્થીવત્સરત્રયમ્, સ વૈ દેવલકો નામ હવ્યકવ્યેષુ ગર્હિતઃ."

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે બાત સહી હૈ. અબ ઉસમેં ક્યા હૈ કે 'વિત્તાર્થીવત્સરત્રયમ્' તીન વર્ષ તક જબ વો પૈસેકે.. પૈસા.. પગાર લેકર યા પૈસા લેકર, પૈસેકેલિયે યા પૈસાકા અર્થીબનકર સેવા કરતા હૈ તબ ઉસમેં દેવલકત્વ પ્રવિષ્ટ હોતા હૈ ઐસા મૈં સમજા હું.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં, ત્રણ વરસ સુધી માફ કરવા જોઈએ દરેકને. ૨-૩ વરસથી વધારે કરતો મલે તેને દેવલક ડિક્લેર કરવો જોઈએ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં; યે તો આપ હાસ્ય કહેં. મેરી બાત; દેખિયે, ધ્યાનસે સુનિયે, મૈંને ૩ વર્ષ તક ઈસલિયે કહા કે તો ઈસસે બીચકી પરિસ્થિતિમેં; અર્થાત્ પરિધિમેં, અવધિમેં, ગલતીસે કિસીસે હુઆ ભી હો તો હોજાનેસે વો સીધા દેવલક નહીં બન જાતા. ઈતનાસા ધ્યાન દિલાનેકેલિયે. બસ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પણ મને એવી સમજ પડી કે જે સેવાને આજીવિકા માટે અથવા પોતાની ખ્યાતિ..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં. યા લાભપૂજાર્થ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – આજની પરિભાષામાં જેને કહીએ, પોપ્યુલારિટી વધારવા માટે, જે દેવમંદિરો ચલાવવામાં આવી રહ્યા છે તે દેવમંદિરોમાં ચલાવનારા વ્યક્તિ તો નિષિદ્ધ પ્રકારના જઘન્યાધિકારી દેવલક છે કે નહીં એમાં શ્રીહરિરાયજીએ કબૂલ રાખ્યું કે તેવા પ્રકારના સેવા કરનારાઓ નિષિદ્ધ પ્રકારના જઘન્યાધિકારી છે. અને અનિષિદ્ધ પ્રકારના જઘન્યાધિકારી તે છે જે સેવાને કમાણીનું સાધન નથી બનાવતા; પોતાની ખ્યાતિ કે આજીવિકાનો. છતાં પણ મનમાં કાંઈક લૌકિક કામના રાખે છે. તે અનિષિદ્ધ પ્રકારનો જઘન્યાધિકારી છેએ શ્રીહરિરાયજી સ્પષ્ટીકરણ કરે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – એક યે મૈં થોડાસા બીચમેં કહ દું, કે યે અનિષિદ્ધ પ્રકારકા જઘન્યાધિકારી હૈ વહાં તક તો મૈંને સ્વીકારા હૈ, પુષ્ટિમાર્ગમેં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – દેવલક પણ?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં ભઈ નહીં; વો તો વ્યાવર્તન હો ગયા ન તભી.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં-હાં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – પરંતુ આપને જો વો જોડા કિ દૂસરા ભી સેવાધિકારી હૈ પુષ્ટિમાર્ગમેં યે મૈં નહીં સ્વીકારતા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અચ્છા-અચ્છા, તો-તો હજી ઘણું સારું!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં. ગડબડ હો જાય ન?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ના-ના, તો-તો ઘણું સારું!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – આપ ધ્યાનસે નોટ કરો.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં-હાં બરોબર. ફરીથી આપનો..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – આપને જો દો બાતેં બતાઈ; આપ હી કરેં, ક્યોંકિ આપને હી આપકે શબ્દોમેં કહા હૈ વો.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં. એટલે મારી સમજ એમ થઈ હતી; એમાં જે કાંઈ કરેક્શન કરવું હોય તે શ્રીહરિરાયજી કરશે કે પુષ્ટિમાર્ગમાં પણ જે સ્વરૂપની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા ન કરવામાં આવી હોય તેવા સ્વરૂપની સેવા કરનારો પણ જો પોતાની સેવાને પોતાની આજીવિકા કમાવવા માટે કે પોતાની ખ્યાતિ વધારવા માટે પ્રયોગ કરતો હોય તો તે દેવલક છે અને તે દેવલક નિષિદ્ધ પ્રકારનો જઘન્યાધિકારી છે. અને જે અનિષિદ્ધ પ્રકાર કહ્યો; એ નિષિદ્ધ પ્રકાર તો દેવલકનો અને અનિષિદ્ધ પ્રકાર કહ્યો કે સેવાને જે પોતાની ખ્યાતિ અથવા અર્થોપાર્જનનું સાધન નથી બનાવતો છતાં પણ સેવા કરતાં-કરતાં એના મનમાં એવી કામના છે કે સેવા કરું છું અને પ્રભુ મારું કાંઈક કલ્યાણ કરે! એટલે મારી સારી બાયડી મળી જાય કે ધંધો ચાલે કે મોટો છોકરો એન્જીનીયર થઈ જાય. આવી બધી જે લૌકિક કામનાઓ રાખે છે, પણ સેવાને એમાં નથી વાપરતો; સેવા કરી રહ્યો છે, પણ એવી કામના સાથે સેવા કરી રહ્યો છે. તો તેવો અનિષિદ્ધ

પ્રકારનો જઘન્યાધિકારી છે. એવી મારી સમજ છે આ પંક્તિની; તેવી શ્રીહરિરાયજીની છે કે નહીં તે તો શ્રીહરિરાયજી..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, સહી હૈ, સહી હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં, સ્પષ્ટ કરીયે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – પુરુષોત્તમ યહી વહાં.. શ્રીપુરુષોત્તમજી યહી કહતે હૈં, આજ્ઞા કરતે હૈં..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તો આમાં પક્ષ..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – થોડાસા ઉસકો વાપિસ એકબાર..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં-હાં. ખરેખર. આપના શબ્દોમાં હોવું જોઈએ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – દેખ લું નહીં, મૈં.. આપને ઠીક હી કહા હૈ; સિર્ફ દેખ લું. અબ એક બાર વાપિસ યે પંક્તિ પઢ લું, તા કિ જો આપલોગોંકા ઈસ.. પૂરા ધ્યાનમેં આ જાય.

''લોકાર્થીતિ ઈતિ શ્લોકસ્તુ સંસારીમધ્યેપિ યો જઘન્યાધિકારીઃ તત્પરઃ ઈતિ ઉપેક્ષિતઃ'' 'પ્રભુચરણૈઃ.' ''પરં તત્ર અયમર્થઃ.'' 'પ્રભુચરણૈઃ.' મૈંને લગાયા હૈ. 'તત્રાયમર્થઃ' કિન્તુ વહાં પર યહ અર્થ હૈ. ''લાભપૂજાર્થયત્નસ્ય ઉપધર્મત્વ દેવલકત્વાદિસમ્પાદકત્વાત્'' યે હેતુ બતાયા; 'તદ્ વ્યતિરિક્તેન' ઐસા કોઈ ભી કારણ નહીં હો, ઐસા કોઈ ભી પ્રકાર નહીં હો; ઉસસે વ્યતિરિક્ત. કિન્તુ લોકસમ્બન્ધી પ્રકાર જરૂર હો, ઐસે કિસી પ્રકારસે ઔર ઉસકે એક; જિસે હમ ગુજરાતીમેં કહતે હૈં 'દાખલા તરીકે', આપને દિયા ભી હૈ, પુરુષોત્તમજીને, કે ''ઐહિકં મે ભવતુ ઈતિ.'' અર્થાત્ મેરા ઐહિક ઈતના-ઈતના સબ કામ હો જાય; ઈહલોકસમ્બન્ધી જો કઈ કાર્ય હોતે હૈં જીવનમેં, પરિવારમેં, મનુષ્યોંકે, જીવોંકે; વો હો જાય ઐસી ભાવનાસે 'અનુસન્ધાય' અનુસંધાન કરકે જો પ્રવૃત્ત, જો સેવામેં પ્રવૃત્ત હોતા હૈ ઉસે લોકાર્થીકહતે હૈં. યે પુરુષોત્તમજીકા સ્પષ્ટ મત હૈ. અર્થાત્ વહ જો હૈ વો લાભપૂજાર્થયત્ન ઈત્યાદિવાલા જો આયા વો તો પુરુષોત્તમજીકો ભી, મેરી દષ્ટિસે, મુજે ઐસા લગતા હૈ કે વો અભિમત નહીં હૈં, સ્વીકૃત નહીં હૈ. ''તાદશશ્ચેત કૃષ્ણં ભજેત્ તદા સર્વથા કિલષ્ટો ભવતિ.'' ફિર ભી યહાં જો ધ્યાન દેનેવાલી જો બાત હૈ એક, ધ્યાન દેનેકા મતલબ બહોત, અત્યંત અનિવાર્ય, યહાં આવશ્યક શબ્દ જો હૈ વો ''ભગવત્પ્રિયાચાર્યમાર્ગસ્થત્વેન'' ઈસકો આપ ધ્યાનમેં રખ્ખેં. 'તદુપરિ કૃપયા'. અબ સ્પષ્ટ હો હી ગયા હોગા.

ગો.શ્રીસુરેશબાવા – અનિષિદ્ધવાલે યા નિષિદ્ધવાલે?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે અનિષિદ્ધમેં આયા હૈ; નિષિદ્ધવાલોંકો તો મૈં કહ ચુકા. આપને (ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીને) ભી સ્પષ્ટ કર દિયા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – બહોત સુંદર, બહોત સુંદર.

એક વાતની મારે શ્રીહરિરાયજીથી ક્ષમાયાચના કરવી રહી કે સેવ્યસ્વરૂપમાં મેં જે બે

શંકાઓ હતી એમાંની એક શંકા કહીને આપણે આગળ વધી ગયા! તો આપ અનુમતિ આપો તો બીજી શંકા પણ સ્પષ્ટ કરી લઉં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મૈંને તબ કહા થા કે યે ફિર આગે બઢ જાયેગા; આપને કહા કિ નહીં, બીચમેં કરો.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં-નહીં, આપ જો અનુમતિ આપતા હો તો..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, આપ જૈસે ઠીક સમજેં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – સેવ્યસ્વરૂપની બાબતમાં બીજી શંકા એ હતી કે સ્વાર્થ છે કે પરાર્થ છે. તેમાં આપે બહુ સુંદર ખુલાસો કર્યો કે વૈષ્ણવોને ત્યાં સ્વાર્થ છે અને મહારાજોને ત્યાં, ગો.મહારાજોને ત્યાં સ્વાર્થ.. ઉભયાર્થ, એટલે સ્વાર્થ-પરાર્થ-ઉભયાર્થ છે. બીજી શંકા સેવ્યસ્વરૂપની બાબતમાં એ હતી કે મહારાજ, ગોસ્વામી, એટલે ઉપદેશકને ત્યાં; આપણે ગોસ્વામી, મહારાજ બધું જવા દઈએ હમણાં, ઉપદેશકને ત્યાં, વલ્લભવંશજ..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ગુરુકે વહાં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ગુરુને ત્યાં બિરાજતા સેવ્યસ્વરૂપ કાંઈક વધારે પુરુષોત્તમત્વ લીધેલા હોય છે અને વૈષ્ણવોને ત્યાં બિરાજેલા સ્વરૂપ કંઈક ઓછા પુરુષોત્તમત્વ લીધેલા હોય છે કે બન્નેને ત્યાં બિરાજેલા સ્વરૂપ સરખું પુરુષોત્તમત્વ લીધેલા હોય છે? એ શંકા છુટી ગઈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – આપ કહીંકે કહીં જા રહે હૈં મહારાજ!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, શંકા છુટી ગઈ. મેં પહેલા પણ કહ્યું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – જો તુમકો હો પસંદ વહી બાત કહેંગે; ક્યા કરું? તુમ દિનકો અગર રાત કહો રાત કહેંગે! ચલિયે. તો આપ પુનઃ ઉસકો કહિયે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, હું તો અતિવિનયથી વિનવી રહ્યો છું કે આપ જે કહેશો તે સાંભળીને મારો હૃદય કૃતકૃત્ય થઈ જશે!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં દાદાભાઈ, પુનઃ કહિયે ઈસકો.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – કેમકે ''સૂર કહા કહે દ્વિવિધ આંધરો''; હું તો દ્વિવિધ આંધરો છું, પ્રકાશ તો આપ પાડી રહ્યા છો!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, બિલકુલ નહીં. આપ કહિયે વો શંકા પુનઃ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પુષ્ટિમાર્ગીય સેવ્યસ્વરૂપ જો ગુરુને ઘેર બિરાજતું હોય તો વધારે પુરુષોત્તમત્વ લીધેલું છે અને શિષ્યને ઘેર બિરાજતું હોય તો ઓછું પુરુષોત્તમત્વ લીધેલું છે, કે બન્નેના ઘેરે બિરાજતા સ્વરૂપ સરખા પુરુષોત્તમત્વવાળા છે એ બાબતમાં આપનો કયો પક્ષ?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઈસ બારેમેં મૈં આપકો સ્પષ્ટીકરણ દે દું કે પુરુષોત્તમત્વ કહાં કમ હોતા હૈ,

કહાં જ્યાદા હોતા હૈ ઐસા સિદ્ધાન્તકા કહીં કોઈ સૂત્ર યા કોઈ વાક્ય યા વચન નહીં હૈ. પુરુષોત્તમત્વ તો પુષ્ટિમાર્ગમેં સેવ્ય હર સ્વરૂપકા હોતા હી હૈ, પરંતુ (એક શ્રોતામહોદયસે).. મુજે પૂરી બાત કહ લેને દો.. હાં કહિયે, આપ કહ દીજીયે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પહલે અપના પક્ષ તો સ્પષ્ટ કર લેં!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – વો લિંક ટૂટ જાતા હૈ!

ઉદ્‌ઘોષક– (ઉસ શ્રોતામહોદયસે) આપ લિખકર ભેજેં તો અચ્છા હોગા.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – બડા ઝઘડા હૈ! હાં. તો હાં, પુરુષોત્તમત્વ વૈષ્ણવકે યહાં યદિ જો સ્વરૂપ બિરાજતે હો ઉસમેં પુરુષોત્તમત્વ નહીં હોતા યા કમ માનના યદ્ વા નહીં હોતા; કુછ ભી, ઈસકી કોઈ અવસ્થા માન લેના ઔર ગુરુકે યહાં બિરાજતે હો ઉસમેં પુરુષોત્તમત્વ માનના ઐસા કહીં કોઈ સિદ્ધાન્તવચન નહીં હૈ ઔર સિદ્ધાન્તમેં ઐસી કોઈ બાત નહીં હૈ.

પરંતુ મૈં સ્પષ્ટીકરણ ઈસલિયે દેના ચાહતા હું કે યે વિષય વસ્તુતઃ પુરુષોત્તમત્વસે જોડ દિયા ગયા હૈ. કહીં કોઈ કિસી જિજ્ઞાસુને કિસી ગુરુકો પ્રશ્ન કિયા હોગા ઔર ઉન્હોંને અપને ધ્યાનસે, અપને ઉસસે ઉસકો જવાબ દે દિયા હોગા, તો મૈં કહ નહીં સકતા. યા ગુરુભાવના ઔર યે વો ઔર સબ બાતેં, જો આપને કલ ભી થોડીસી નિર્દેશ કી થી ઉસ વક્ત, વો સબ હુઆ હોગા. તો ઉસસે કોઈ મતલબ નહીં હૈ; વૈસે યે વ્યવહારકા વિષય હૈ. પરંતુ ઈતની બાત મૈં જરૂર; મતલબ ઈતની બાત મૈં જરૂર સ્વીકાર કરતા હું કે ગુરુકે યહાં બિરાજતે હુએ સેવ્યસ્વરૂપ ઔર વૈષ્ણવકે યહાં બિરાજતે સેવ્યસ્વરૂપ પૂર્વમેં, પ્રારમ્ભમેં તો આચાર્યચરણ સ્વયં સ્વરૂપ પધરા દેતે થે વૈષ્ણવોંકો સેવા કરનેકેલિયે; શ્રીગુસાંઈજી ભી. યે મૈં સ્પષ્ટીકરણ દે રહા હું. વો ઉન સ્વરૂપોંકી સેવા ઉન-ઉન તદ્-તદ્ વૈષ્ણવોંકી વે શ્રીમહાપ્રભુજી; ચુંકિ કિ યે વિષય જો આપને અભી છેડા હૈ, યે મૈંને સિદ્ધાન્તકે ઉસમેં તો, મતલબ પરિધિમેં, તો જવાબ દે ચુકા, પરંતુ મૈં થોડા ઈસલિયે કહના ચાહતા હું કે યે ભાવનાકા વિષય હૈ.

જ્યાદા યે વૈષ્ણવોંકી અર્થાત્ શિષ્યોંકી, કૌનસે શિષ્યકી અપને ગુરુકે પ્રતિ ક્યા ભાવ હૈ ઉસ પર યે જાતા હૈ. જૈસે ઉદાહરણકે તૌરપર શ્રીમહાપ્રભુજી શ્રીગુસાંઈજીકે સેવ્ય અર્થાત્ ઉન્હોંને સાક્ષાત્ જિનકી સેવા કી હૈ સ્વયં, વે હમારે માર્ગમેં નિધિસ્વરૂપ કહલાતે હૈં. ઔર વે નિધિસ્વરૂપ અકસર આમ તૌર પર ગુરુઓંકે અર્થાત્ ગો.બાલકોં મહાનુભાવોંકે ઉપર ભગવત્કૃપાસે, આચાર્યચરણોંકી કૃપાસે બિરાજતે હૈ. ઔર ઈસીલિયે ગો.બાલકોં અર્થાત્ ગુરુઓંકા આગ્રહ નિધિસ્વરૂપકા રહતા થા, રહેતા હૈ ઔર ભગવત્કૃપાસે રહેગા ભી. ઐસી સ્થિતિમેં ગુરુકે યહાં બિરાજતે હુએ ઠાકુરજીમેં પુરુષોત્તમત્વ જ્યાદા હૈ યા કમ હૈ ઈસ બાતકો હમ એક તરફ છોડતે હૈં અભી. ભાવના ઐસી હોતી હૈ કિ જિન સ્વરૂપકી શ્રીમહાપ્રભુજી ગુસાંઈજીને સ્વયં સેવા કી હૈ, ઉનકે સ્વયંકે નિધિ હૈં. સેવ્ય હૈં, ઉનકે પ્રતિ સહજ હી ભાવનાએં જ્યાદા હોતી હૈ; શિષ્યોંકો

ભી ઔર હમલોગોંકો ભી. વો કહા હૈ આચાર્યચરણને સ્વયં, કિ 'અજામિલાદિદોષાણાં નાશકોનુભવે સ્થિતઃ.'' તો જો હમ પુષ્ટ કરકે પધરાતે હૈં સ્વરૂપ વે પુષ્ટ હો જાતે હૈં, પુરુષોત્તમત્વ ઉનમેં હૈ, વો સભી સુખ અનુભવ ભક્તકો કરવા સકતે હૈં ઔર કરવાતે હી હોંગે, કરવાએં હૈં ઔર કરવાએંગે ભી; વો સવાલ નહીં હૈ, લેકિન અનુભવે સ્થિતત્વ જો હૈ વો નિધિસ્વરૂપોંમેં તો સ્થાપિત હી હૈ આચાર્યચરણોં ઔર પ્રભુચરણોંકે દ્વારા, ઔર તદ્-તદ્ ઉત્તમકોટિકે અધિકારી વૈષ્ણવોંકે દ્વારા. ઈસલિયે વો અનુભવ.. અનુભવે સ્થિત હૈ; ભાવનાઓંકો વે સ્વતઃ હી જ્યાદા.. મૈં તો મેરા અનુભવ કહ રહા હું. વો ભાવનાઓંકો ક્યોંકિ વો તો 'અનુભવે સ્થિતઃ' હોનેસે, જ્યાદા ખેંચતે ભી હૈં, સ્વતઃ હી. ઈસલિયે જો એક આકર્ષણ હોતા હૈ ઔર ભાવનાવશ યદિ કોઈ જીવાત્મા, કોઈ વૈષ્ણવ, કોઈ શિષ્ય યા કોઈ ગુરુ એક દૂસરે ગુરુકે યહાં નિધિસ્વરૂપકે દર્શન કરનેકેલિયે યદિ દૌડકે જાતા હૈ યા ઉનસે મિલનેકેલિયે યદિ જાતા હૈ તો યે એક ભાવનાકા વિષય હૈ; ઈસમેં પુરુષોત્તમત્વ જ્યાદા હોના, વોલ્ટેજ કમ, ઘટના યે કુછ બાત મેરી સમજમેં નહીં આઈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - (એક શ્રોતામહોદયસુ) એક વક્ત યહાં પક્ષગ્રહણકો હો જાય વાકે બાદ.. નિશ્ચિત. ક્યોંકે અભી ક્યા હૈ, પક્ષ ક્યા હૈ યે એક બખત નિશ્ચિત હો જાય ન સબકુ; કે શ્રીહરિરાયજીકો પક્ષ ક્યા હૈ ઔર મેરો પક્ષ ક્યા હૈ.. નિશ્ચિત. પક્ષ અનુચિત નહીં હૈ પર પ્રશ્નમેં.. એક વક્ત પક્ષ સ્પષ્ટ હો જાય વાકે બાદ ઉપપત્તિકે બાદ, જબ હમ લોગ અપની-અપની ઉપપત્તિ દે દેંગે વાકે બાદ, આપ સબકુ પૂછનેકો અધિકાર રહેગો.

જૈસે મહાપ્રભુજીકે.. મહાપ્રભુજીના નિધિસ્વરૂપ અથવા તો શ્રીગુસાંઈજીના નિધિસ્વરૂપ કોઈ વૈષ્ણવના ઘેરે આજે બિરાજતા હોય, તો તે પણ આ ન્યાયથી સમાન જ છે ન, 'નાશકોનુભવે સ્થિત;', કે વિષમ છે?

ગો.શ્રીહરિરાયજી - નહીં ઐસા હૈ અવશ્ય હૈ. અગર કિસી વૈષ્ણવકે ઘર..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - કેમકે મારા અનુભવમાં જયપુરમાં બિરાજે છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી - સહી હૈ, કિસી વૈષ્ણવકેં યહાં ભી યદિ નિધિસ્વરૂપ બિરાજતે હો તો હમારા, હમેં ઐસા અનુભવ હૈ. જૈસે મેરે પૂ.પિતાજી, પિતૃચરણ, દાદાજી વહાં પધારે થે. બિકાનેરમેં બિરાજતે હૈં; અપને કુચામણમેં. બિકાનેર.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - હાં, બિકાનેર.

ગો.શ્રીહરિરાયજી - હૈ ન! તો વહાં મેરે દાદાજી પધારે થે તો; બીચમેં મૈં થોડાસા કહ દું, એક આધી મિનિટમેં. વહાં પધારે થે તો ઉન્હેં કિસી કારણવશ ચરણસ્પર્શ નહીં હો પાયે, દર્શન નહીં હો પાયે થે, નિધિસ્વરૂપકે બિરાજતે હુએ ભી. તો ઉન્હોંને ભોજન નહીં કિયા થા પૂરે દિન. ફિર જબ વો હુએ દર્શન ચરણસ્પર્શ, તબ ભોજન કિયા. તો ઐસા યે ભાવનાકા વિષય હૈ. પહલે, પ્રાચીનમેં ગો.બાલક, ગુરુ હી હૈં સભી, એક દૂસરેકે યહાં

જાતે થે તો ઉસ શહરમેં યદિ પહોંચ જાયે તો ભી વો વહાં ઉસ શહરમેં યદિ નિધિસ્વરૂપ બિરાજતે હો; ઉનકે સાથસ્વરૂપ તો બિરાજતે હી હૈં, ફિર ભી નિધિસ્વરૂપ બિરાજતે હો તો ઉનકે દર્શન ચરણસ્પર્શ કિયે બિના વો ભોજન નહીં કરતે થે ઐસી પરંપરા રહી હૈ. વો આપ સભી, સર્વવિદિત હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – બહોત-બહોત ધન્યવાદ! (લિખતે હુએ) પુરુષોત્તમતારતમ્યે વચનાભાવ ઔર નિધૌ ભાવનાધિક્યમ્.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મૈંને નહીં દેખા હૈ ઐસા વચન હોં-! વચનાભાવઃ! ઐસે મુજે અભી તક દૃષ્ટિગોચર નહીં હુઆ હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – આપના મુજબ જ. હું જે કાંઈ પણ વાત કરી રહ્યો છું તે આપના મુજબ જ..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – કહીં ફંસ જાઉંગા. અબ તો મુજે ડર લગને લગા હૈ!

ગો.શ્રીશ્યામનોહરજી – આ તો મારી.. કેમકે ભુલક્કડ માણસ છું ને! એટલે હું ફરીથી; આ વિષયાન્તર થઈ ગયો વચ્ચે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – આપ થોડાસા ઈનકો લિંક જુડા દો.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – જે લોકોને આ ચર્ચા સમજમાં ન આવી હોય; એ આપણે પછી કરી લઈશ.. કે હમણાં જ કરી દઉં. જે લોકોને આ ચર્ચાનો મુદ્દો સમજમાં ન આવ્યો હોય તે એ હતો દાખલા તરીકે બાલકોને ત્યાં જે ઠાકોરજી બિરાજતા હોય છે તે મોટે ભાગે નિધિસ્વરૂપ હોય છે. કોઈકને ત્યાં નિધિસ્વરૂપ નથી પણ બિરાજતા હોતા. અને શ્રીહરિરાયજીએ કહ્યું તે સદંતર સાચી વાત છે કે બાલકોને ત્યાં બિરાજતા નિધિસ્વરૂપ ન પણ હોય તો પણ વૈષ્ણવોનો ભાવ તેમના પ્રત્યે વધારે આજે દેખાઈ રહ્યો છે, 'નાશકોનુભવે સ્થિતઃ' ન્યાયથી.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં. વો ઉસ ન્યાયસે નહીં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તો કોઈ બીજો ન્યાય હશે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ક્યોંકે વો તો.. યે તો ઉન્હોંને ખુદને હી પધરાયે હોંગે!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – દેવલકન્યાય હશે!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે તો.. ઐસા મૈં કુછ નહીં કહતા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – કોઈક-કોઈક કારણથી બાલકોને ત્યાં બિરાજતા સ્વરૂપમાં વૈષ્ણવોને..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – એક મિનિટ, એક મિનિટ. યે ભી સ્પષ્ટતા કર દું કે યે તો મૈંને પ્રાચીન પરંપરાકી બાત ઔર ભાવકી બાત આપકો બતા દી. સિદ્ધાન્તસે પુરુષોત્તમત્વ જો હૈ ઉસકા તારતમ્યકા વચન કહીં મૈંને..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એટલે વૈષ્ણવોને ત્યાં બિરાજતા હોય ઠાકુરજી કે બાલકને ઘેર

બિરાજતા હોય, પુરુષોત્તમત્વ બન્નેનું અવિશિષ્ટ છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – પુરુષોત્તમત્વમેં કોઈ તારતમ્ય નહીં હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – કોઈ વૈલક્ષણ્ય નથી.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઐસા વચન મુજે કહીં પ્રાપ્ત નહીં હુઆ હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એ પક્ષ શ્રીહરિરાયજીએ ગ્રહણ કર્યો.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ક્યોંકે મૈંને ઈસલિયે ''વચન પ્રાપ્ત નહીં હુઆ હૈ'' યા 'મૈંને નહીં દેખા' યે કહા હૈ, ક્યોંકે કોઈ ઐસે મહાનુભાવ હોય, યા કોઈ કહ રહે હોં, કે ભઈ હોતા હૈ તો ક્યા પતા ઉન્હોંને કહીં દેખા હો! ઈસલિયે મૈંને કહા મુજે નહીં દીખા હૈ. અચ્છા. અબ યદિ ગો.બાલકોંકે અર્થાત્ ગુરુકે ઘર નિધિસ્વરૂપ નહીં બિરાજતે હો વહાં ભી જો ભાવના યા પ્રવાહ હોતા હૈ ઉસકી દૃષ્ટિ ક્યા હોગી યા આધુનિક દૃષ્ટિ ક્યા હૈ વો સબ વ્યાવહારિક, આજકે વ્યવહારકે વિષયકી ચર્ચા મૈં નહીં કરુંગા. ક્યોંકિ સિદ્ધાન્ત ચર્ચા બીચમેં રુકેગી. પરંતુ ઈતના નિશ્ચિત હૈ કે જૈસે શિષ્યકો અપને ગુરુકે પ્રતિ પક્ષપાત હોતા હી હૈ, ઈસી તરહસે ગુરુકો ભી અપને શિષ્યોંકે પ્રતિ, શિષ્યકે પ્રતિ પક્ષપાત હોતા હી હૈ ''વીતસ્પૃહાણામપિ મુક્તિભાજાં ભવન્તિ ભવ્યેષુ હિ પક્ષપાતાઃ'' તો સ્વાભાવિક એક સહજ પ્રવૃત્તિ હોતી હૈ કિ યે મેરા શિષ્ય હૈ. ઉનકો હોતા હૈ યે મેરે ગુરુ હૈં. તો ઉન ગુરુકે યહાં જો ઠાકુરજી બિરાજતે હૈં, અર્થાત્ ગુરુ જિનસ્વરૂપકી નિત્યસેવા કરતા હૈ, તો ઉનકે પ્રતિ ઉસકા ભાવ હોગા. તો જૈસા ઉસકા ભાવ; જિસકા હોતા હૈ વો જાતા હૈ, નહીં હોતા હૈ વો નહીં જાતા યે ઉસકા અપના વ્યક્તિગત મામલા યા સાપેક્ષ વિષય હૈ, ઉસકો મૈં યહાં ઘુસાના નહીં ચાહતા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – બિલકુલ.

ફિરસે આપકી એક અનુમતિ ચાહુંગા.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – જરૂર.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – કે સેવોપદેષ્ટા વિષય ભી વૈસે તો વિચારાર્થ પ્રસ્તુત હૈ હી ઔર કલ ભી અપન ઉસકો દેખ ચુકે હૈં, મગર જો સીમિત અવધિમેં ઈસ ચર્ચાકો સમાપ્ત..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – કરના હી પડેગા; સબ તો હોના હૈ નહીં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – સબ તો હોના હૈ નહીં, ઈસલિયે મૈં અભી ૧૧ વે પર જા રહા હું ઔર ૧૧-૧૨ પર જાકે સમય મિલા તો ફિર એક, આપકી અનુમતિ હો તો, લૌટું. યા તો ફિર અભીસે યહાંસે ચલું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – જૈસી આપકી ઈચ્છા હો. આપ જો ચાહેં, કરેં!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – યે ૧૧ વા શીર્ષક હૈ સ્વસેવ્યસ્વરૂપપ્રસાદગ્રહણ; એટલે પોતાના સેવ્યસ્વરૂપનો પ્રસાદ આપણે ગ્રહણ કરી શકીએ, જે પ્રસાદ આપણે ગ્રહણ કરી શકીએ..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે આપને ઈસમેં જોડા હૈ વો (શીર્ષક) હૈ ન?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – આયોજક મહોદય, આપકે ધ્યાનમેં હૈ ન? ઈસમેં જોડા ગયા હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અનુમતિ લેકે જોડા ગયા હૈ. (આયોજકોંસે) અનુમતિ હતી ને?

ઉદ્‌ઘોષક – હાં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તો સ્વસેવ્યસ્વરૂપપ્રસાદગ્રહણમેં શંકા યે હો રહી હૈ. માને મૈં યે સમજકે ચલ રહા હું ઉસમેં, કે; શાયદ કુછ ભી ત્રુટિ હો તો શ્રીહરિરાયજી સુધારેંગે. કિ જિસકો હમ ગ્રહણ કર સકતે હૈં ઉસકો કિસીકો ગ્રહણ કરા ભી સકતે હૈં; જિસકો હમ હી નહીં ગ્રહણ કર સકતે વો કિસી દૂસરેકો ભી નહીં ગ્રહણ કરા સકતે. તો ગ્રહણ યહાં સ્વાર્થ ઔર પરાર્થ, ઉભયાર્થ હૈ. યદિ ઈસમેં કોઈ હોય તો, વિપ્રતિપત્તિ હોય તો, બતાયેંગે શ્રીહરિરાયજી. ઔર ન હો તો શંકા યહાં યે ઉઠતી હૈ કે સ્વસેવ્યકા પ્રસાદ ગ્રહણ સ્વસેવ્યકો સમર્પિત વસ્તુસે લિયા જાતા હૈ યા પ્રદત્ત વસ્તુસે ભી લિયા જા સકતા હૈ–? પ્રદત્તકી અપને યહાં પરિભાષા.. સમર્પણકી અપને યહાં પરિભાષા યે હૈ કિ જિનકા હમને નિવેદન કિયા ''નિવેદિભિઃ સમર્પ્યૈવ સર્વં કુર્યાદ્ ઈતિ સ્થિતિઃ.'' તો જિન્હોંને નિવેદન કિયા હૈ; નિવેદન કે વક્ત જિન–જિનકો હમને, જિન–જિનકા હમને નિવેદન કિયા હૈ, અપની મર્યાદાકે અનુરૂપ, ઉનકા હી સમર્પણ હોતા હૈ. ઔર જિનકા નિવેદનમેં હમને સમર્પણ નહીં કિયા વો હમારે દ્વારા અનિવેદિત હૈ. તો જો અનિવેદિત હૈ ઉનકા સમર્પણ નહીં. તો ઉનકે દ્વારા કુછ ભી કોઈ ભી તરહકી આતી હુઈ વસ્તુ સમર્પિત નહીં હોકર પ્રદત્ત હૈ ઐસી મેરી સમજ હૈ. ઈસ બારેમેં પહલે આપ કુછ ખુલાસા કરેંગે?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અર્થાત્... યે જરા આપ વાપિસ સ્પષ્ટ કરિયે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નિવેદિભિઃ સમર્પ્યૈવ..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ગ્રન્થકો હી લે લેં ન?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, વો ગ્રન્થમેં યે જો વચન હૈ.. યે વચન જો હૈ વો દાન ઔર સમર્પણકે..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – કૌનસા હૈ વો?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ૧૧ વા.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – પૃષ્ઠ આપ નિકાલ દેં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – વો ૧૧ પૃષ્ઠ મૈંને નહીં કહા; શીર્ષક ૧૧.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઈસમેં. હાં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તો યહાં વિચાર્ય વિષય.. વચન તો યે સ્પષ્ટ હૈ, વો જો રખા હૈ ઔર ઈસપે શંકા યે હો રહી હૈ કે શ્રીગુસાંઈજી આજ્ઞા કર રહે હૈં–''અપરં ચ દાને હિ ન

સ્વવિનિયોગઃ, ન તુ નિવેદને. અન્યથા નિવેદિતાન્નાદેઃ ભોજનં ન સ્યાત્. અનિવેદિતસ્ય નિષિદ્ધત્વાત્. નિવેદિતાનામ્ અર્થાનાં ભગવદ્‌ભોગાર્થં વિનિયોગે જાતે તદત્તપ્રસાદત્વેન સ્વોપભોગકૃતિઃ ઉચિતતરા, દાસધર્મત્વાત્.'' અનુવાદ અપનકે સામને હૈ હી, તો ઉસકી મૈં મીમાંસા નહીં કરુંગા. શંકા યહાં યે હો રહી હૈ ઈસ વચનકે આધારપર કિ જો અનિવેદિત હૈ વો સમર્પિત હી નહીં ઔર જો સમર્પિત હી નહીં તો વો પ્રદત્ત હૈ. તો પ્રદત્તકા નિષેધ જબ હૈ ``દાને હિ ન સ્વવિનિયોગઃ,'' તો ઐસી સ્થિતિમેં અપને સેવ્યસ્વરૂપકો; વો ચાહે ફિર ઘરમેં બિરાજતા હો, ચાહે કિસી સાર્વજનિક દેવાલયમેં બિરાજતા હો, પુષ્ટિમાર્ગીય; પુષ્ટિમાર્ગમેં સાર્વજનિક દેવાલય હો સકતા હૈ યા નહીં હો સકતા હૈ યે એક દૂસરી કથા હૈ, આજ જો હો ગયે હૈં કિસી કારણવશ, વો એક દૂસરી કથા હૈ, પ્રશ્ન યહાં ઉસ પક્ષપર નહીં હૈ, પ્રશ્ન યહાં ઈસ પક્ષપર હૈ કિ જો ઘરમેં, સ્વગૃહમેં યા સાર્વજનિક દેવાલયમેં બિરાજતે તથા કથિત સાર્વજનિક દેવાલયમેં બિરાજતે સેવ્યસ્વરૂપકો જો પ્રદત્ત વસ્તુ હૈ ઉસકા પ્રસાદ ગ્રહણ કિયા જા સકતા હૈ યા કેવલ સમર્પિતકા હી ગ્રહણ કરના ચાહિયે?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અભી યહાં શાસ્ત્રચર્ચા હો રહી હૈ, ઈસલિયે અભી સાર્વજનિક ક્યા હૈ, ક્યા નહીં હૈ વો પ્રશ્ન નહીં હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – વો હી મૈં કહ રહા હું વો પ્રશ્ન યહાં નહીં હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – વો આપ બીચમેં વો આયા ન, ઈસલિયે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – વો નહીં હૈ યે કહનેકેલિયે આયા, હૈ યે કહનેકેલિયે નહીં આયા.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – વો સમસ્યા વ્યાવહારિક હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, વો કહનેકેલિયે નહીં આયા. જો આપ કહ રહે હૈં ન, વહી મૈં કહ રહા હું. યહાં સિર્ફ કેવલ સિદ્ધાન્તકા હી પ્રશ્ન પૂછા જા રહા હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – તો જો આપને વો 'નહીં હૈ' વાલી બાત હૈ ઉસે છોડકર આપ કેવલ યે હી કહેં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં, જરૂર. પ્રશ્ન યહાં ઈસ વચનકો વિષયવાક્ય બનાનેપે સંશય યે હો રહા હૈ કિ પુષ્ટિમાર્ગમેં, પુષ્ટિમાર્ગકે કિસી ભી ઘરમેં બિરાજતે ઠાકુરજીકો પ્રદત્ત વસ્તુકા ભી પ્રસાદત્વેન ગ્રહણ હો સકતા હૈ યા સમર્પિતકા હી પ્રસાદત્વેન ગ્રહણ કરના ચાહિયે? ઈસમેં આપકા ક્યા પક્ષ હૈ?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઈસમેં પક્ષકા પ્રશ્ન હી નહીં હૈ; સમર્પિતકા હી ભોગ હોતા હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પ્રદત્તકા નહીં હો સકતા હૈ?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – પ્રદત્તમેં ``અપરં ચ..દત્તાપહારદોષોત્પાદકત્વાત્'' વો રહ ગયા. નીચેકા આપને..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અનુવાદ રહ ગયા?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, યે પુરુષોત્તમજીકા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં-હાં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઈસમેં "दत्तापहारदोषोत्पादकत्वात्" યે હેતુ હૈ, ઈસલિયે નહીં હો સકતા. જો ભગવાનકો દી ગઈ હૈ; મતલબ દાન કી ગઈ હૈ જો વસ્તુ; દેવકો દાન દી ગઈ હૈ યોં કહુંગા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મૈંને અપના ખુલાસા સ્પષ્ટ કિયા થા, કિ અનિવેદિતકા સમર્પણ નહીં હોતા હૈ ઐસી મેરી સમજ હૈ. પહલી શંકા મેરી યહ હૈ કિ ક્યા અનિવેદિતકા ભી સમર્પણ હો સકતા હૈ?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અનિવેદિતકા? યે મૈં સમજા નહીં. આપ ક્યા કહ રહે હૈં?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – બ્રહ્મસમ્બન્ધ જબ અપન લેતે હૈં દીક્ષા, તબ હમ કુછ નિવેદન કરતે હૈં. ઉસ નિવેદનકે સમય કુછ વસ્તુ પરિગણિત હૈ ઉપલબ્ધતયા ઔર કુછ અનુપલબ્ધ વસ્તુઓંકા ઈન પરિગણિત વસ્તુઓંસે ઉપલક્ષણ હો રહા હૈ. તો ઉનમેં કુછ નિવેદિત હૈ, કુછ અનિવેદિત હૈ ઈતની બાત તો નિશ્ચિત હૈ. કિ સબકુછ નિવેદિત હો જાતા હૈ?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મેરી દષ્ટિસે; ક્યોંકિ યે થોડાસા વિષય બદલા હૈ. મેરી દષ્ટિસે ઈસ જીવકે સમ્બન્ધિત તો સબકુછ સમર્પિત હો જાતા હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ઉસ જીવસે સમ્બન્ધિત..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઐહિક પારલૌકિક સભી.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – સમ્બન્ધિતકા મતલબ જિસમેં જીવકો સ્વત્વકા અભિમાન હો વો સમ્બન્ધિત યા જિસમેં સ્વત્વાભિમાન ન હો વો ભી સમ્બન્ધિત?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઐસા હૈ કિ યહાં વો જો હોતા હૈ વો તો મૂલતઃ મૂલ સ્વરૂપમેં હોતા હૈ..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એક સેકન્ડ હોં, સોરી. મૈં અસ્પષ્ટ બાત કહ ગયા, ક્ષમા ચાહતા હું. સ્વત્વાભિમાનસે મેરા તાત્પર્ય યે થા ભૂત, વર્તમાન ઔર ભાવિ સ્વત્વકા જહાં અભિમાન હૈ, જિસ વિષયમેં, વો સ્વત્વાભિમાન વસ્તુકો સમ્બન્ધિ હમ કહેંગે યા જિસમેં ભૂત ભાવિ વર્તમાન કહીં ભી સ્વત્વાભિમાન નહીં હૈ ઐસી વસ્તુકો હમ સમ્બન્ધિ કહ સકતે હૈં-? જૈસે ઉદાહરણકે તૌરપે, અપની બાત સ્પષ્ટ કરું, કિ જૈસે બંબઈમેં એક બસ ચલ રહી હૈ ઉસમેં ભૂત ભાવિ વર્તમાન કોઈ મેરા સ્વત્વ નહીં હૈ ઐસા મૈં સમજ રહા હું, શાયદ મેરી સમજ ગલત હો. તો અબ બસકો મૈં વાપર તો રહા હું, તો ઉસ બસકા મૈં સમર્પણ કરતા હું કે નહીં કરતા હું, બ્રહ્મસમ્બન્ધકે દ્વારા?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – બ્રહ્મસમ્બન્ધમેં, મતલબ યે જો અભી આપને બતાયા, ઉદાહરણ બતાયા, યે તો ક્યા હૈ કિ યે તો સંનિકર્ષ હૈ. યે તો સંનિકર્ષોમેં, ઈનકી તો ગણના હોતી હૈ-! અર્થ, પદાર્થકા સંનિકર્ષ ઈન્દ્રિયોંસે હોતા હૈ. ઈસકા વહાં મેરી દષ્ટિસે કોઈ

મતલબ નહીં હૈ. મતલબ સંસ્કારતઃ જીવાત્માકે જન્મજન્માંતરકે સંસ્કારતઃ ભૂત વર્તમાન ભવિષ્ય ત્રૈકાલિક ભેદ વહાં નહીં હૈ; ઐહિક પારલૌકિક જો કુછ ભી ઉસસે સમ્બદ્ધ હો વો સારા સમર્પિત હો જાતા હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – માને યદિ સ્પષ્ટતાસે મૈં સમજું તો બસ સમર્પિત હોતી હૈ કિ નહીં?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – બસસે તો અબ.. વો બસ ઉસકી હૈ યા નહીં, અર્થાત્..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – સ્વાત્વાભિમાન હૈ યા નહીં?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, યે સ્વત્વાભિમાન આપને જો બતાયા હૈ ન, યે સ્વત્વાભિમાનકા જો પ્રશ્ન હૈ યે મેરી દષ્ટિસે બ્રહ્મસમ્બન્ધકે સમય કેવલ ઉસ વક્ત; ચુંકિ કિ દેખના આપ, જરા ધ્યાનસે સુને. જબ એક અપરિણિત વ્યક્તિ, જિસકા વિવાહ નહીં હુઆ હો, જિસકે પુત્ર ઇત્યાદિક નહીં હો, વહ જબ બ્રહ્મસમ્બન્ધ લેતા હૈ, તબ ભી વહ પુત્ર–પત્નીકો સમર્પિત કરતા હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ઈસીલિયે મૈંને કહા થા ભાવિ સ્વત્વ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – તો વસ્તુતઃ ઉસકા ઉસ વક્ત પત્નીસે સમ્બન્ધ તો હુઆ નહીં હોતા હૈ; ફિર ભી વો સમર્પિત કર દેતા હૈ! ઐસા પત્નીસે સમ્બન્ધવાલી બાત ઈસ બસમેં, બસકે સાથ; બસ તો એક વ્યવહાર્ય વો હૈ. મતલબ 'સંસ્કારતઃ' મૈંને ઈસીલિયે કહા કિ પત્ની જો હૈ વો ઉસકે સાથવિવાહસંસ્કારસે બંધતી હૈ. કોઈ ઈસકે લિયે..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – માને વિવાહસંસ્કારવશ..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – એક મિનિટ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં. જરૂર.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – કોઈ ભાવ, કોઈ વિધિ, શાસ્ત્ર; કુછ વહાં હોના ચાહિયે, તબ સમ્બન્ધ હમ સ્વીકારેંગે. ઐસે, બસકે સમ્બન્ધ હમ નહીં સ્વીકારેંગે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – બહોત સુંદર. બહોત સુંદર. ધન્યોસિ. તો યે શાયદ કુછ અપદાર્થ ન કહ જાઉં. શ્રીહરિરાયજીકે અભિપ્રાય કે હિસાબસે, ઈસલિયે મૈં ફિરસે સ્પષ્ટ કર રહા હું કે સમર્પણ ઉસીકા હોતા હૈ જિસપે હમારા સ્વત્વ હોતા હૈ; વો ચાહે ભૂતકો ચાહે વર્તમાન ચાહે ભાવિ હો યે કલ્પ હરિરાયજીને માન્ય કિયા ઐસે મૈં સમજતા હું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ઔર ભૂત વર્તમાન ભાવિ ત્રૈકાલિક સ્વત્વ, ઐહિક પારલૌકિક સ્વત્વ, જહાં હૈ, ઉસ સ્વત્વકા હી સમર્પણ હો સકતા હૈ; અં.. નિવેદન હોતા હૈ. ઔર જિસકા નિવેદન નહીં હૈ ઉસકે સમર્પણકા તો પ્રશ્ન હી પૈદા નહીં હોતા, મેરી સમજમેં. ઐસી સ્થિતિમેં જો અનિવેદિત પદાર્થ હૈં વો પ્રભુકો પ્રદત્ત હૈ યા નહીં?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મતલબ યહાં દો સ્થિતિ હુઈ. યે બાત આધી ઈસમેં ઘુસ ગઈ, આધી યહાં આ ગઈ! તો આપ જરા ખુલાસા કર દેં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે બ્રહ્મસમ્બન્ધકે સમયકી અવસ્થાકી બાત..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ફરીથી હું સ્પષ્ટતા કરું કે શ્રીહરિરાયજીએ અતિશય સુંદર શબ્દોમાં એક ખુલાસો આપ્યો કે કોઈપણ વસ્તુ કે વ્યક્તિ કોઈનાથી સમ્બન્ધિત છે તેની કસોટી શું? કે ભૂતકાલમાં કે વર્તમાનમાં કે ભવિષ્યકાલમાં શાસ્ત્રમુજબ એનો સ્વત્વ, એટલે માલિકી, એની એના ઉપર હોય તો-તો એ એનાથી સમ્બન્ધિત છે. અને જો એનો શાસ્ત્રાનુમોદિત સ્વત્વ એનાપર ન હોય તો તે તેનાથી અસમ્બદ્ધ છે. જે અસમ્બદ્ધ છે તે વસ્તુ સમર્પિત થઈ શકે છે કે નહીં એ મારી શંકા છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – બહોત સુંદર. બહોત સુંદર. ચીરં જીવઃ. તો સમર્પિત નથી, તો એ પ્રદત્ત અસમર્પિત વસ્તુનો જ્યારે ભગવત્સેવાર્થ ગ્રહણ કરવામાં આવે તો એ પ્રદત્ત કહેવાય કે નહીં?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે જરા સ્પષ્ટ કરિયે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – જે સમર્પિત નથી તે ભગવત્સેવાર્થ જો ગ્રહણ કરવામાં આવે તો ભગવાનને પ્રદત્ત કહેવાય કે નહીં?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અર્થાત્ જિસમેં; ઐસા હૈ, સ્વત્વ નહીં હૈ તો વો સમર્પિત હોગા હી નહીં. ઔર જો સમર્પિત નહીં હુઆ હૈ ઉસકે ગ્રહણકા પ્રશ્ન કૈસે ઉપસ્થિત હોગા-? ઉસકા કુછ જરા..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં, એનો જરા હું.. પ્રશ્ન એવી રીતે ઉપસ્થિત થઈ ગયો કે જે વસ્તુ ઉપર મારો ભૂતકાલમાં, વર્તમાનકાલમાં, ભવિષ્યકાલમાં ક્યારે શાસ્ત્રાનુમોદિત હક નથી તેવી કોઈ પણ વસ્તુ હું સેવામાટે જો વાપરું તો તે વાપરેલી વસ્તુ સમર્પિત નથી એટલી તો વાત ચોક્કસ થઈ. હવે સમર્પિત નથી છતાંય વાપરી રહ્યો છું તો પ્રભુને સેવા માટે પ્રદત્ત છે કે નહીં એ? આ શંકા કેમ થઈ છે, કેમકે પુરુષોત્તમજી અને શ્રીગુસાંઈજી ''દાને હિ ન સ્વવિનિયોગઃ'' એ કહી રહ્યા છે; તેના અનુસંધાનમાં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અબ ઉસમેં આપકો થોડા ખુલાસા કર દું. યે દષ્ટાદષ્ટ ભેદસે હોતા હૈ. આપ, જૈસે ઔર કોઈ ભી આપ, બ્રહ્મસમ્બન્ધ લેતા હૈ જીવ, તબ ભી ઉસકો ખુદકો ભી કુછ તો દષ્ટ આપકે સામને હી હૈ; જો કુછ આપ સમર્પણ કરતે હો. કુછ અદષ્ટ હોતા હૈ પતા ભી નહીં હોતા. સંસ્કારોંસે, પ્રારબ્ધસે, શાસ્ત્રાનુસાર, કર્મસિદ્ધાન્તકે અનુસાર મૈં કહાં-કહાં કબ કૈસે જુડા હુઆ થા, જુડા હુઆ હું યા જુડુંગા યે મુજે અદષ્ટ હૈ. તો અદષ્ટવિધિસે જો જુડા હૈ ઉસકા તો આપ જો પૂછ રહે હૈં તો મૈં ક્યા આપકો... પ્રત્યક્ષ તો કૈસે આપકા.. ઉદાહરણ કુછ ભી મૈં દે નહીં સકતા.

તો યદિ ઐસા કભી કહીં ઐસા ક્વચિત્ દેખા જાય કે કોઈ વસ્તુ ઐસી હોતી હૈ, જૈસે..

યદ્યપિ યહાં વાર્તાદિકે પ્રમાણકા વિષય નહીં હૈ, પ્રશ્ન નહીં હૈ, ફિર ભી કંઈક ઐસે પ્રસંગ જો આતે હૈં જો કિસીકી વસ્તુ હૈ વો કહાંસે જુડકે પ્રભુકે પાસ પહુંચ ગઈ! તો યે અદૃષ્ટસમ્બન્ધ જો હોતા હૈ, કે યે દૈવી વસ્તુ હૈ, દૈવ હૈ; વો વહાંસે ચલી, ઈસ જીવસે સમ્બન્ધિત હોતી હુઈ યા ઈસકો નિમિત્ત બનાતી હુઈ ઈસ તરહ પ્રભુકે પાસ આ ગઈ! તો યે એક અદૃષ્ટ જો નકશા બના હુઆ હૈ, યા ભગવાનને બનાયા હૈ, ઈસકા તો મૈં અપન.. જબ હોતા હૈ ફિર, તો કાર્ય જબ સામને આતા હૈ તબ ઉસકા હમ અનુમાન કર સકતે હૈં, કે યે નિશ્ચિત કિસી ન કિસી રૂપમેં કહીં ન કહીં હમારે પ્રભુસે સમ્બન્ધિત હોગા. તભી યે.. જૈસે ઉદાહરણકે તૌર પર આપકો દું કે કંઈક વૈષ્ણવ ઐસે હોતે હૈં જિનકે પુત્ર મહાઆસુરી હોતે હૈં ઔર વિરોધી હોતે હૈં ઔર કઈ પુત્રોંકે પિતા ઐસે હોતે હૈં. વો નહીં હોતા તો યે જીવ; જીવોંકે ઉદાહરણસે ક્યા હૈ કિ જરા જલ્દી સમજમેં આ જાયેગા. બાત વહી હૈ. જો બાત યહાં લાગુ હોતી હૈ વહી યહાં લાગુ હોગી. વો દૈવત્વ જો હૈ, જબ; ક્યોંકિ ભગવાનને જબ વ્યુચ્ચરણ કિયા તબ હી ઉન્હોંને ઈસ તરહસે ભેદ કર લિયા ઔર ઉસમેં ભી પુષ્ટિપુરુષોત્તમત્વેન.. પુષ્ટિપુરુષોત્તમને જો અપને, અપની લીલાર્થ જિનકો સ્વીકાર કરના હૈ ઉનકો ભી ઉસી ઢંગસે ઉનકો બાંધ લિયા, નિશ્ચિત કર દિયા હૈ. તો વો અબ કૌનસી ચીજ અદૃષ્ટમેં કબસે કહાંસે મુજસે જુડતી હુઈ મેરે પ્રભુકે પાસ પહોંચ જાયેગી યે મૈં કુછ કહ નહીં સકતા. ઈસલિયે ઈસકા મૈં સ્પષ્ટ ઉત્તર યા નિર્ધારિણ આપકો કૈસે દું? યે થોડા મુજે તકલીફ હો રહી હૈ... આપ થોડા ઉસે.. સહયોગ કરેં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - ઔર સ્પષ્ટીકરણ કરતા હું. જરૂર-જરૂર. આપ જિતની સહૃદયતાસે ઔર સૌહાર્દસે સહયોગ કર રહે હૈં તો યે તો મેરા પરમ કર્તવ્ય હૈ. તો મેરે જો પૂછનેકા તાત્પર્ય થા વો યે થા કે હમ ઈતની બાતપે તો સહમત હુએ કે જિસપે હમારા સ્વત્વ નહીં, જિસપે.. જે વસ્તુ આપણી માલિકી નથી..

ગો.શ્રીહરિરાયજી - યે તો અભી દૃષ્ટ બાત હૈ, આપકે સામને.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - જે વસ્તુ ઉપર આપણી માલિકી નથી તે વસ્તુનો, તે વસ્તુ આપણી સાથે સમ્બન્ધિ નથી, સમ્બન્ધ નથી ધરાવતી અને જે વસ્તુ આપણી સાથે સમ્બન્ધ નથી ધરાવતી તેનું આપણે નિવેદન નથી કરી શકતા. જેનું આપણે નિવેદન નથી કરી શકતા તેનું આપણે સમર્પણ નથી કરતા. દૃષ્ટ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી - યે એક સામાન્ય બાત આ ગઈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - હવે અદૃષ્ટમાં હું જે રીતે શ્રીહરિરાયજીની વાત સમજ્યો તે કાંઈક એ છે; જો ખોટું નિરૂપણ થતું હોય તો શ્રીહરિરાયજી પોતે એને સુધારશે કે શ્રીહરિરાયજી કાંઈક એવું કહેવા માંગે છે કે દૃષ્ટ રીતે કોઈક વસ્તુ ઉપર કોઈ વખતે મારો હક્ક આવી જાય છે; કોઈક વખતે કોઈક વસ્તુ ઉપર દૃષ્ટસાધનથી મારો હક્ક નથી

આવતો, પણ એવા કોઈક અદષ્ટ કારણોથી એ વસ્તુના ઉપર મારો હકક આવી જાય છે, કે જેના ઉપર મારો વશ નથી ચાલતો. દાખલા તરીકે હું જંગલમાં બેઠો હોઉં ને ધારોકે કોઈ કોહીનૂર હીરો ટપકીને મારા હાથમાં આવી જાય! તો મારે એમ કેમ માનવું કે આકાશમાંથી ટપકેલો હીરો મારામાટે નથી! તો હું એમ માનીને ચાલું કે ભઈ, આ મારા હાથમાં ટપક્યો હીરો આકાશમાંથી. વરસાદના પેલા, ગુજરાતીમાં શું કાંઈક..કરા નહીં ટપકે ને હીરા ટપકી જાય; કરા ટપક્યા હોત તો તેને હું જેવી રીતે ખાઈ શક્યો હોત તેમ મારા હાથમાં જો કોહીનૂર હીરો ટપકી જાય તો એ પણ આકાશમાંથી ટપક્યો તો અદષ્ટવિધિથી એ મારા હાથમાં ટપકેલો હીરો મારા સ્વામિત્વનો છે એવું કાંઈક સંભવી શકે છે એવું કાંઈક કહેવા માંગતા હોવા જોઈએ, એવું મને સમજ આવ્યું. પતા નહીં, ખોટી રજૂઆત કરતો હોઉં તો.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં, યે ઉદાહરણસે થોડા સમજ સકતે હૈં ઈસકો. લેકિન જૈસે યે અભી જો એક પ્રસંગ ગયા ઉસસે ઈસ બાતકો સમજા જા સકતા હૈ થોડા વો કે ''જન્માન્તરે તત્ફલિષ્યતીતિ જ્ઞેયમ્'' ગુસાંઈજીને લિખા

હૈ, કે વો ઈસ જન્મમેં ઉસકી સેવાકો ભગવાનને અંગીકાર નહીં કિયા તો અગલે જન્મમેં અંગીકાર કરેંગે યોં માનના ચાહિયે. અબ ઈસકા યે અદષ્ટસમ્બન્ધ હો ગયા, ઈસકે વિનિયોગ અર્થાત્ ભગવત્પ્રાપ્તિકા, ફલપ્રાપ્તિકા. અબ યે અદષ્ટસમ્બન્ધ જો હૈ ઈસકા નિર્ણય તો હમ આપ તો ક્યા કરેં યા કૈસે કરેં? કુછ સમજમેં નહીં આતા. લોકાર્થીહોકર ભગવદ્ભજન કરતા હૈ, જઘન્યાધિકારી હૈ ઔર ભગવાન્ ઉસકી સેવાકો અંગીકાર કરતે હૈં તબ તક તો સેવા કરતા રહેતા હૈ; કિસીકે નહીં ભી કરતે, તો ઉસકા ભજન છૂટ જાતા હૈ. ઔર ભજનત્યાગ હો જાનેકે બાદ.. ફિર ભી જો અપન જિતના કર લિયા હો, ઉસ ''કૃતજનવૈયર્થ્યાસંભવાત્'' ભગવદ્ભજન તો કભી વ્યર્થ હોતા હી નહીં હૈ, વહાં હૈ, વહાં નૈષ્ફલ્યકી તો કોઈ કલ્પના હી નહીં કર સકતા. ઔર ''નેહાભિક્રમનાશોસ્તિ પ્રત્યવાયો ન વિદ્યતે.'' કુછ ઈતનાસા બી કર લિયા આપને, બસ હો ગયા! તો વો તો હૈ નહીં. અબ ક્યા હોગા? ઔર ઉસ જન્મમેં ઉસકી યે હાલત હો ગઈ! તો ઈસકા સમ્બન્ધ અદષ્ટરૂપસે અગલે જન્મમેં જબ વો હોગા તબ હોગા. તબ ઉસ પિછલે જન્મસે જુડા હુઆ હોનેકે કારણ વો ઘૂમ ફિરકર વાપિસ ઉસી જગહ આકર વહીં ઉસકા વિનિયોગ હો જાયેગા. તો અબ યે એક કુછ સમજમેં આયા હોગા શાયદ આપકો. તો ઐસી કઈ ચીજેં યે આપ અપને મતલબ.. ભૂત; આધિભૌતિકરૂપસે જીવકા હર તરહસે સભી કુછ જો વસ્તુએં હૈ હમારી, વો સભી કુછ ઈસ પ્રકારસે કૌનસી કબ કહાંસે આ જાય યે અદષ્ટસમ્બન્ધ ઐસે હુઆ કરતે હૈં ઔર હોતે હૈં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ફરીથી હું.. કેમકે વિવેચનમાં પેલો પક્ષને સ્પષ્ટ કરવો હતો તેથી હું

એ વાત કહી રહ્યો છું, કે હવે હું એવી રીતે રજૂઆત કરું પક્ષની કે દષ્ટ અથવા અદષ્ટ સાધનોથી જે વ્યક્તિની જે વસ્તુ અથવા વ્યક્તિ સાથે શાસ્ત્રાનુમોદિત સમ્બન્ધ, એટલે માલિકી છે, તે વસ્તુ નિવેદિત થઈ શકે છે. અને જે વસ્તુ અથવા વ્યક્તિ સાથે તેનો શાસ્ત્રાનુમોદિત સમ્બન્ધ નથી, તે વસ્તુના ઉપર તેની માલિકી હોતી નથી. જેના ઉપર માલિકી હોતી નથી તેનું નિવેદન થતું નથી અને જેનું નિવેદન થતું નથી, તેનું સમર્પણ થતું નથી. અને જેનું સમર્પણ થતું નથી તે ''દાને હિ ન સ્વવિનિયોગઃ'' નો વિષય છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અબ ઈસમેં થોડાસા ખુલાસા મૈં ઔર જોડ દું. યે અબ ઠીક હૈ. મતલબ જો સ્વત્વ હૈ વો આપકો ઈસી વક્ત, ઈસ સમય યા વહાં આપ જિસ વ્યવહારમેં રહ રહે હૈં વહાં આપકો અનુભવ વો સ્વત્વ હો યા પતા હો યા આપકો ઉસકા જ્ઞાન હો યે જરૂરી નહીં હૈ. દષ્ટકા તો હોગા લેકિન અદષ્ટકા આપકો નહીં હો સકતા. આપકો પતા ભી નહીં ચલેગા. ભગવદિચ્છાસે અપને આપ હી વો આપસે સમ્બદ્ધ હોકર પ્રભુકે પાસ પહોંચ જાયેગી વો વસ્તુ. યહાં તક કે ઉદાહરણ ભી મૌજુદ હોંગે કિ જિસકો નિમિત્ત બનાકર જો વસ્તુ ભગવાનકે પાસ પહોંચી હૈ ઉસકો ખુદકો ભી પતા નહીં હોતા! ઔર ઉસસે લગકર ઉસકો નિમિત્ત બનાકર વો વસ્તુ વહાં પહોંચ જાતી હૈ!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પણ તેથી ઓછામાં ઓછું શાસ્ત્રાનુમોદિત સ્વત્વ તો હોવું જ જોઈએ ને?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, વો હી મૈં કહ રહા હું.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અચ્છા, તે પણ હોવું જરૂરી નથી?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં સુનિયે. શાસ્ત્રાનુમોદિત સ્વત્વ.. ઉસકા પૂર્વજન્મમેં જો ઉસકા સ્વત્વ હોગા વો શાસ્ત્રાનુમોદિત હી તો હોગા! ઈસીલિયે તો સંસ્કારતઃ વો ઈસ જન્મમેં પ્રાપ્ત હુઆ હોગા! ક્યોંકિ અદષ્ટ હૈ; ઈસલિયે કહા નહીં જા સકતા, અર્થાત્ સ્પષ્ટ કર રહા હું, પૂર્વજન્મમેં, જૈસે જો ભગવત્સેવા ઉસને, જઘન્યાધિકારીને, ઈસ જન્મમેં કી, ઉસ ભગવત્સેવાકા ફલ ઉસસે જુડ ગયા અદષ્ટમેં. અબ ઉસકા જન્મ દૂસરા હુઆ. ''કૃતભજનવૈયર્થ્યાસંભવાત્.'' અબ જો દૂસરા જન્મ જબ ઉસકા હુઆ તબ પહલે જન્મમેં જો ઉસકા સમ્બન્ધ યા સ્વત્વ જિસસે જુડા હુઆ થા વો સંસ્કારતઃ અદષ્ટ ઈસકો પ્રાપ્ત હુઆ, દૂસરે જન્મમેં. ઔર પ્રાપ્ત હોનેસે યદ્યપિ ઉસસે જાકે જબ આપ પૂછેંગે કે ભઈ, યે તેરા હૈ? તો કહેગા મેરા નહીં હૈ. ઉસકો જ્ઞાન નહીં હૈ! યદિ ઉસકો યહ ભગવત્કૃપાસે જ્ઞાન હો જાયે કે હકીકતમેં યે મેરા હી હૈ; યે કિસીકો જ્ઞાન કઈયોંકો હોતા ભી હૈ–! તો ઉસકો પતા ચલ સકતા હૈ, અન્યથા મૈં તો ઈતના બડા અધિક ઉંચા અધિકારી નહીં હું!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અતિશય સ્પષ્ટ શબ્દોમાં હરિરાયજીએ પોતાના મતનું નિરૂપણ

કર્યું. પણ આ એમના મતની કોઈ અસ્પષ્ટતા નથી, વિષયની જ અસ્પષ્ટતા છે. એટલે હવે એક શંકા આના અનુસંધાનમાં; છેલ્લી મને લાગે છે કે હવે હોવી જોઈએ, એ શંકા એ થઈ રહી છે કે તે સ્થિતિમાં કોઈક ''દાને હિ ન સ્વવિનિયોગઃ'' થી નિષેધ્ય કલ્પ, નિષેધનો અવકાશ ક્યાં માનવો ને ક્યાં ન માનવો? ધારો કે જે વ્યક્તિ દાનનો પોતાનામાં વિનિયોગ કરે અને આપણે પૂછીએ કે ભઈ આ દત્ત છે.. તેને.. કે સમર્પિત છે પ્રભુને? તો કહેશે કે ના, કાંઈક પૂર્વજન્મના સંસ્કારથી મારો સ્વત્વ આનાપર છે, ને સમર્પિત થઈ ગયો! તો પછી આ નિષેધ નિરવકાશ છે, કે ક્યાંક એનો સાવકાશ છે એનો શ્રીહરિરાયજી ખુલાસો કરે હવે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી - નિશ્ચિત. ઈસીલિયે યે સ્પષ્ટ કર દું કે ઈસકી વિવૃતિકી ટીકામેં જો.. દેખના, આપ સુનના હોં. ક્યોંકે સારે સંસ્કાર જન્મજન્માંતરકે જો હોતે હૈં, ઉસકા સમ્બન્ધ હંમેશા મનસે રહતા હૈ. આપકી મનોવૃત્તિ હી સ્વતઃ હી વૈસી હી બનેગી. કર્મસિદ્ધાન્ત યે કહતા હૈ કિ પૂર્વજન્મમેં આપકે સંસ્કાર યા આપકે સમ્બન્ધ યા સ્વત્વ યા જો ભી ઉસકો નામ દે દિયા જાય; જહાં-જહાં જિસ-જિસ તરહસે જુડે હુએ હોંગે મનકી આકૃત્તિ જો હૈ.. મનકી વૈસી કોઈ આકૃત્તિ નહીં હૈ, પરંતુ મનકી આકૃત્તિ વૈસી હી બનતી હૈ; જૈસે અદષ્ટ સંસ્કાર જુડે હુએ હોતે હૈં, અપને આપ વૈસા મન બનતા રહતા હૈ કર્મસિદ્ધાન્ત ઐસા કહતા હૈ. અબ યહાં યે મૈંને, ઈસલિયે, મેરે શબ્દોમેં કહા હૈ, વહાં શાસ્ત્રીય શબ્દોમેં હોગા.

અબ યહાં ક્યા હોતા હૈ કિ. ઈસલિયે પુરુષોત્તમજીને ઈસ વિષયકો બહોત હ ી સુંદર ઢંગસે ઈસકો સ્પષ્ટ કિયા હૈ યહાં. નહીં તો ઈસકી જરૂરત નહીં થી, વૈસે દેખા જાય તો. જો પુરુષોત્તમજીકી ટીકા હૈ, જો ધ્યાન દેને યોગ્ય અંશ હૈ વો ઈસમેં આયા હૈ, મેરે સદ્ભાગ્યસે; અબ દેખના આપ. ''અપરં ચ ઈત્યાદિ. દાનં નામ સ્વત્વપરિત્યાગપૂર્વકઃ પરસ્વત્વોત્પાદનાનુકૂલઃ તુભ્યમ્ અહં સંપ્રદદે ન મમ ઈત્યાદિશબ્દાભિવ્યંગ્યો મનોવ્યાપારઃ.'' યે સ્પષ્ટ હો ગયા. યહાં કહનેકા અર્થ યહ હૈ કે પુરુષોત્તમજી ઈસ બાતકો નિર્દિષ્ટ, ખાસ ઈંગિત કરના ચાહતે હૈં. વહાં મનોવ્યાપારકો ઉન્હોંને બહોત આવશ્યકરૂપમેં સ્વીકારા હૈ, ક્યોંકિ દષ્ટાદષ્ટ સમ્બન્ધ કૈસે કિસકે હોતે હૈં વો સાક્ષાત્ કુછ જાના જા સકતા નહીં. ઉસ જીવાત્માકા, જો પ્રભુકો સમર્પણ કરનેવાલા હૈ યા કરના હૈ ઉસકો યા કરને આતા હૈ, ઉસકી મનોવૃત્તિ સ્વતઃ હી ભગવત્સમર્પણકી હી બનેગી. વો યે હી સોચેગા કે મૈં પ્રભુકો સમર્પણ કરું. મતલબ ભગવાનકો દે દું યા દેવકો દે દું ઐસે ઉસકા મનોવ્યાપાર બનતા હી નહીં હૈ, બનેગા હી નહીં. તો ઐસા ''તસ્મિન્ કૃતે સતિ નિશ્ચયેન ન સ્વવિનિયોગઃ.'' પરંતુ યદિ ઐસા મનોવ્યાપાર હો તો વો દાન હો ગયા. ઔર જો દૈવી, દૈવ હોતા હૈ, જીવ ભી; ચાહે દૈવ વસ્તુ, જો કિ ભગવાનકી હી હૈ, વો ચાહે કહીંસે ભી આ રહી હો, અનેક જન્મોંસે, પિછલે સમયસે, વો ઘુમતી હુઈ જબ ઉસ જીવકે પાસ ઉસ જન્મજન્માંતરકે

અદષ્ટસ્વત્વસે સમ્બન્ધિત હોતી હુઈ જબ આતી હૈ, તો ઉસકો ભગવાનકો સમર્પણ કરનેકી હી ઉસકા મનોવ્યાપાર હી વૈસા હી હોતા હૈ. ઈસીલિયે પુરુષોત્તમજીને દૂસરા સબ યહાં, મતલબ પ્રસ્તુત કિયા હૈ, પરંતુ ઈસ મનોવ્યાપાર પર ખાસ ઈસલિયે ધ્યાન દેના હમેં ચાહિયે. આપને ઈસલિયે ઈંગિત કિયા હૈ 'ન સ્વવિનિયોગઃ' મેરી દષ્ટિસે. ''દત્તાપહારદોષોત્પાદક.. નિવેદનં તુ તદીયત્વાનુસંધાનપૂર્વકઃ સ્વત્વાભિમાન-ત્યાગાનુકૂલઃ તુભ્યં સમર્પયામિ નિવેદયામિ ઈત્યાદિશબ્દાભિ-વ્યંગ્યઃ...''; યે શબ્દ તો ક્યા હૈ? યે તો એક સાધન હૈ, પ્રકટ હોતે હૈં, ઉસસે હમ પકડ સકતે હૈં ઉસ બાતકો સિર્ફ. બાકી હૈ તો ઉસકા મનોવ્યાપાર હી. ''તદ્‌વિલક્ષણો મનોવ્યાપારઃ'' ઉસસે વિલક્ષણ ઐસા મનોવ્યાપાર ઉસકા ઉસ વક્ત હોતા હૈ. તો વો સ્વતઃ હોતા હૈ, ઉસકેલિયે કોઈ.. સંસ્કારોદ્‌બોધસે ભી હોતા હૈ, ઉપદેશસે ભી ઐસે સંસ્કાર ઉદ્‌બુદ્ધ હોતે હૈં. જૈસે મૈં આપકો એક ઉદાહરણ દે દું, છોટાસા, વ્યવહારમેં, કે કઈ વૈષ્ણવ જો હોતે હૈં વે પ્રભુકો સામગ્રી વિનિયોગ કરાતે હૈં, ઉનકો ભાન હી નહીં હોતા ઉનકો, કે ક્યા મનોવ્યાપાર, મનમેં ક્યા હોના.. કુછ માને અજ્ઞાન; જડ બિલકુલ, લેકિન યોગ્ય ગુરુકે ઉપદેશસે ઉનકે સંસ્કાર ઉદ્‌બુદ્ધ હોતે હૈં તો ઉનકા અનુકૂલ મનોવ્યાપાર બનતા હૈ. ઔર જબ અનુકૂલ મનોવ્યાપાર બનતા હૈ તો વો હો જાતા હૈ. ઈસીલિયે; જરાસા સમય લુંગા, ફિર કોઈ યોં ન કહ દે..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - નહીં-નહીં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી - તો ઈસીલિયે આચાર્યચરણને ''તદાશ્રયતદીયત્વબુદ્ધ્યૈ કિંચિત સમાચરેત્'' યે ઈસીલિયે અબ આજ્ઞા કી હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - થોડા એક સમય લું, યદિ અનુમતિ દેં તો.

ગો.શ્રીહરિરાયજી - જરૂર.. યે તો બીચમેં..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - આજ આપ કિશોરચંદ્રજીસે જ્યાદા અચ્છી ચર્ચા કર રહે હૈં! ઉસકા અભિનંદન આપકો.

ગો.શ્રીહરિરાયજી - મૈંને એક હી શબ્દ કહ દિયા, બાત, કે આપ જો કહેંગે વો સબ મુજે સ્વીકાર હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - નહીં, યે તો મેરે હૃદયકે ભાવ હૈં, જો પ્રકટ કર રહા હું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી - તો ''તદાશ્રયતદીયત્વબુદ્ધ્યૈ..'' યે જો બાત કહી ગઈ હૈ યે ઈસીલિયે કહી ગઈ હૈ કિ મનોવ્યાપાર આપકા અનુકૂલ હો જાય.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - (ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજીસે) કાકાજી, બુરો તો નહીં લગ્યો ન? નહીં તો માફ કરિયો હોં!

ગો.શ્રીહરિરાયજી - હરેકકા મનોવ્યાપાર અનુકૂલ નહીં હોતા, ક્યોંકે દુસંગાદિ દોષ હોતે હૈં. કોઈ દૈવ જીવ હૈ; દૈવી જીવ હમ વ્યવહારમેં બોલતે હૈં, વૈસે વો દૈવ જીવ કહા જાતા હૈ.

જો દૈવી જીવ હૈ વો આસુરિયોંકે બીચમેં યા ઉસ વંશમેં યા બિચારા ઉસ ઘરમેં પૈદા હો જાતા હૈ ઔર ઉસસે સમ્બદ્ધ હોનેકે કારણ ઉસકી બુદ્ધિ જો હૈ વો અનુકૂલ મનોવ્યાપારકો કરાનેવાલી નહીં બન સકતી. તો પરિસ્થિતિ ઐસી હોતી હૈ! તો ઈસીલિયે આચાર્યચરણ ''તદાશ્રયતદીયત્વબુદ્ધ્યૈ કિંચિત્ સમાચરેત્.'' જબ વો આચરણ કરતા રહતા હૈ, કુછ-કુછ-કુછ કભી-કભી, તો.. ઐસા જરૂરી નહીં કિ જો અજ્ઞાની હૈ ઉસે હમ ઠોક પીટકે ''ક્યોં તૈને ઐસે કહા કિ હું આપું છું? ઐસા તૈને ક્યોં કહા?'', દો થપ્પડ લગાઓ ઇસકો! ઐસા તો નહીં ચલ સકતા હૈ મહારાજ! વો અજ્ઞાની હૈ, ઉસકો જ્ઞાન નહીં હૈ. વો ઉસ ''તદાશ્રયતદીયત્વબુદ્ધ્યૈ'' કુછ-કુછ કરતા રહેગા ઉસકા અનુકૂલ મનોવ્યાપાર હો જાયેગા ઔર યોગ્ય ગુરુકા ઉપદેશ મિલ જાયેગા! તો યે સબ બાતે હૈં થોડી સ્પષ્ટ કરનેકેલિયે; મૈંને આપસે કહ દી. મેરી બાત શાયદ આ ગઈ હોગી.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, અભી થોડી મુજે અસ્પષ્ટતા રહ ગઈ હૈ ઇસ અર્થમેં, કે એક વ્યક્તિ, જો કુછ દે રહા હૈ, સમર્પિત નહીં કર રહા; દૃષ્ટવિધિસે હમકો પતા નહીં ચલ રહા હૈ કે વો કૈસે ઉસસે સમ્બન્ધિત હૈ, પર અદૃષ્ટવિધિસે ઉસકા કિસી તરહસે સમ્બન્ધ હૈ..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હોગા હી!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં. તો ઉસ સ્થિતિમેં યદિ કોઈ વ્યક્તિ ઐસે સ્પષ્ટ ભાવનાકે સાથદે રહા હૈ, કે યે મૈંને સેવાર્થ દી, ઐસા સ્પષ્ટ સંકલ્પ યદિ ઉસકા હૈ. જૈસે એક ઉદાહરણકે તૌરપે, કે એક વૈષ્ણવને અપને યહાં ચાર રૂપયા ભેટ ધરે ઔર યે કહકે કિ ''આ તો મેં ભેટ ધરી છે, મારે લેવી નથી.'' તો વો દાન હૈ કે સમર્પણ હૈ?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઐસા હૈ યે તો અબ..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ક્યોંકે માનસવ્યાપાર અદૃષ્ટવિધિસે ઉસકો જોડ રહા હૈ યે તો સમજમેં આઈ બાત મુજે, પર જબ સંકલ્પ ઉસકા સ્પષ્ટ યે હો ગયા કે યે મૈંને આપકો દી, હવે મને લેવી નથી તબ વો દાન હો ગયા કે સમર્પણ?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઇસમેં ઐસા હૈં; મતલબ ગુરુસે સમ્બન્ધિત આપ બાત કર રહે હૈં યા..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, ઠાકુરજીસે સમ્બન્ધિત.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં. ક્યોંકિ ગુરુકો દેકર ભી વો તો કહતા હૈ કિ 'હવે લેવી નથી.'

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ના. વો તો ઠાકુરજી..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઐસા ભી તો હોતા હૈ!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, ઠાકુરજીથી સમ્બન્ધિત વાત છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – તો ઇસમેં મેરા કહના યે હૈ કિ, મતલબ મેરી દૃષ્ટિસે.. આપ ઇસકો વાપસ; ક્યોં, વો બીચમેં ગુરુવાલી બાત આ ગઈ ન. વાપિસ કહિયે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – જરૂર-જરૂર. મારો પૂછવાનો અભિપ્રાય એવો કે જ્યારે કોઈક વૈષ્ણવ કોઈક ગુરુને; ગુરુના માથે બિરાજતા ઠાકોરજીને કાંઈક આપી રહ્યો છે અને જ્યારે એનો ભાવ સ્પષ્ટ એવો છે કે ''આ મેં ઠાકોરજીના માટે આપી; હવે મારે આમાંથી કશું નથી જોઈતું'', તો દાન થયું કહેવાય કે નહીં?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઈસકા ઉત્તર યે હૈ કે યે..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – દાખલા તરીકે ભેટ કે સામગ્રી.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – પૂરાકા પૂરા વિષય હૈ યા જાનનેકી જો જિમ્મેદારી હૈ વો સારી ગુરુપે આતી હૈ. ક્યોં. ઉસકા નિર્ણાયિક ગુરુ હોતા હૈ. ચુંકિ કે જો જીવ આ રહા હૈ યા આયા હૈ વો હકીકતમેં ઉસકો સબ જ્ઞાન હૈ, પષ્ટિમાર્ગકી વિધિ ઔર રીતિસે વો પરિચિત હૈ, સિદ્ધાન્તકા જ્ઞાન હૈ; ફિર ભી આપસે કહ રહા હૈ કે મૈં આપકો દે રહા હું, દાન કર રહા હું, તો-તો સહી હૈ; પરંતુ યદિ અજ્ઞાનવશ; જૈસે શાદી હો રહી હો ઔર દુલ્હેસે કહા જાય કે અબ બૈઠો, તો વો વધુકે જેમની ઔર નહીં ઔર દાયીં ઔર બૈઠ જાય; મતલબ બાયીં ઔર બૈઠ જાય! તબ વો કહતા હૈ, કરાનેવાલા, કે નહીં, ઈધર નહીં ઈધર બૈઠો. યદ્ વા જબ વો કર્મ કરવાતા હૈ તો જો ચીજ છોડની, જો સંકલ્પ છોડના ઉસે પી જાય! તો અગર ઐસા ઈસ રૂપમેં અજ્ઞાનવશ વો ''હું આપું છું ને લેવી નથી'' ઐસા કહતા હો તો ઉપદેશકકો ચાહિયે કે ઉસે સમજાવે કે દેખ બેટા, એસે નહીં હોતા, પુષ્ટિમાર્ગકી રીતિ યહ હૈ; તુજે યોં નહીં, યોં કહના ચાહિયે. ક્યોંકિ વો અજ્ઞાનવશ ભી ઉસકી બુદ્ધિ યા મન ઐસા હો સકતા હૈ!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તો જહાં ગુરુ ઈસ તરહસે સમજાતે નહીં હૈ વહાં દાન હોતા હૈ યા સમર્પણ?

(શ્રોતાઓંસે)અરે શાંતિ રખ્ખો ભાઈ, યે કોમેડી નહીં ચલ રહી હૈ, યે ગંભીર ચર્ચા ચલ રહી હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – જહાં ગુરુ સમજાતે નહીં હૈ વહાં વો ક્યા બનતા હૈ યે હી હૈ ન આપકા આશય? ખીચડી બનતી હૈ યા હલવા બનતા હૈ યા ક્યા બનતા હૈ! ખેર, મૈં ઈસ બાતકો સ્પષ્ટ કર ચુકા હું કિ વો ક્યા બનતા હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – સિદ્ધાન્તતઃ વ્યવહારતઃ નહીં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં. ચુંકિ કે ગુરુ જો હૈ; યે સંભવ હૈ, આપને જો બાત કહી હૈ. મૈંને હેતુ ઉસકા દે દિયા. જૈસે બાલક છોટા હોતા હૈ, આપકે ઘરકા અપના હી બચ્ચા, જો ઠાકુરજીકેલિયે જો કુછ વસ્તુ બનતી હૈ યા ભોગ બનતા હૈ, તો કહતા હૈ કે મૈં ઈસકો ખાઉં. ઉસને અજ્ઞાનસે કહા હૈ યહ. ''ભૈયા, યે તેરેલિયે નહીં હૈ; યે તો ઠાકુરજીકેલિયે હૈ.'' વો સમજ જાતા હૈ. અગર કોઈ ન ભી સમજાવે તો વો તો 'મૈં તો ખાઉં' કરકે ભગ જાયેગા, વહાંસે ચલા જાયેગા. તો ઉસકે 'ખાઉં' કહ દેનેસે ક્યા વો વસ્તુ. વો કહકે વો

તો ભાગ ગયા! અબ વો વસ્તુ ઉસે, ઉસકે સમર્પિત હો ગઈ? હમ ઈસકા નિર્ણય નહીં કર સકતે. ઐસે જો ક્વચિત્ ઉદાહરણ પ્રાપ્ત હોતે હૈં, કે જહાં કિસીને કુછ મન ઉસમેં રખ દિયા, તો ઉસકો પતા ભી નહીં; ઉસને વો શબ્દોમેં ભી ઉસને વ્યકત નહીં કિયા. લેકિન દૂસરે વૈષ્ણવકો પતા ચલ ગયા કિ તેરા મન ઈસમેં ગયા, અબ યે ઠાકુરજી નહીં આરોગેંગે. પર ભઈ, ઈતની પાત્રતા ઔર અધિકાર ઔર સામર્થ્ય તો હરેકમેં નહીં હોતા! અબ ઉસ બચ્ચેને ખાનેકા મન હુઆ ઈસલિયે કહા હૈ. વો તો દૌડતા હુઆ, ચલતા હુઆ, ‘ખાઉં’ કરકે નિકલ ગયા! ઈસકા હમ કોઈ નિર્ધારિણ નહીં કર સકતે. ઈસલિયે જબ વો અજ્ઞાનમેં યદિ કોઈ કહ રહા હૈ તો ઉસકે અજ્ઞાનકી જિમ્મેદારી; યદ્યપિ ઉસકો ઉપદેશ દેના ચાહિયે યે કર્તવ્યત્વેન ગુરુપર હૈ, યદિ; ચુંકિ કિ ગુરુ એક હૈ, શિષ્ય અસંખ્ય હૈ, તો ગુરુ કહીં કિસીકે પાસ, હરેકકે પાસ જા જાકે રોજ સમજાને પહોંચે?! યે તો આજ ઠીક હૈ કે વીડિયો ઓડિયો યે હો ગયે હૈં, તો કેસેટ ભેજ દેં તૈયાર કરા કરાકર સબ જગહ, કેસેટ સપ્લાય કર દેં સિદ્ધાન્તોંકી! ક્ષમા કરેંગે, હો સકતા હૈ. પરંતુ..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – “મૌન ધર્યું છે!”

ગો.શ્રીહરિરાયજી – પરંતુ ઉસ જમાનેમેં, જબ અકેલે આચાર્યચરણ એવં ગુરુ જો ભી હોતે થે, વે પદયાત્રા કરકે સબ જગહ પહોંચતે થે. ઈતને સાધન નહીં થે ઐસી પરિસ્થિતિયાં થી. તો હરેક કે ઘર જાકે હરેકકો યા હરેકકે બચ્ચેકો યા હરેક જીવકો સમજાના તો સંભવ નહીં થા. ઔર યદિ કોઈ ઐસા કર ભી દે, અજ્ઞાનવશ, તો વો બાલકકા જૈસા કિયા હુઆ હોતા હૈ. ફિર ભી વો ઉસકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ. સંભવ ઈતના હૈ, ફર્ક ઈતના પડ સકતા હૈ, કિ ઉસકા ફલ, ઉસ સેવાકા ફલ ઉસકો જો મિલે વો આરાદુપકારી હો, સાક્ષાત્ ન હો યે સંભવ હો સકતા હૈ. લેકિન વો દાન બન ગયા ઐસા તો.. ક્યોંકિ ઉસને અજ્ઞાનમેં વો કિયા હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તો જહાં વૈષ્ણવ દે રહા હૈ ઔર મહારાજ લે રહે હૈં, ઔર દોનોમેં પરફેક્ટ અન્ડરસ્ટેન્ડિંગ હૈ કિ યે ઠાકુરજીકેલિયે હી લિયા જા રહા હૈ વહાં દાન હોતા હૈ યા નહીં?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઠાકુરજીકેલિયે દાનરૂપસે હી લિયા ગયા હૈ તો દાન હોગા. અગર સમર્પણ રૂપ.. ક્યોંકે યહાં આપ કહ રહે હૈં કે અન્ડરસ્ટેન્ડિંગ હૈ, વો સમજ રહે હૈં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – દોનોંમેં અન્ડરસ્ટેન્ડિંગ હૈ કે ઠાકુરજીકેલિયે દો, ઔર વો ઠાકુરજીકેલિયે દે રહા હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – તો-તો વો ઠાકુરજીકા હી હોગા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તો-તો ઠાકુરજીકા હૈ ન?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – વો તો પૂરી સમજ હૈ. મેરી બાત સ્પષ્ટ હો ચુકી હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – જહાં દોનોં જને કહ રહે હૈં, દોનોં સંમત હૈ કે ઠાકુરજીકેલિયે મૈં માંગ રહા હું, ઠાકુરજીકેલિયે તુમ દે રહે હો; વહાં તો ‘‘દાને હિ ન સ્વવિનિયોગઃ’’ કા નિષેધકા અવકાશ હૈ યા નહીં?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે હી મૈં કહ રહા હું; ‘ઠાકુરજીકેલિયે’ સે ઈસમેં કુછ ફર્ક નહીં પડતા. વો દાન કર રહા હૈ, ઉસકા મનોવ્યાપાર દાન કરનેકા હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અબ તુમ નહીં લોગે દુબારા ઈસ તરહસે..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – સુનો. મનોવ્યાપાર ઉસકા ભગવાનકો સમર્પણ કરનેકા હૈ; દેનેકી પ્રક્રિયા તો દોનોમેં સમાન હૈ. દાનપ્રક્રિયા તો દોનોંમેં એક હી હૈ. અબ વો દાન હૈ, દાનત્વ, દાનરૂપમેં દિયા જા રહા હૈ યા સમર્પણરૂપમેં દિયા જા રહા હૈ વે દોનોં આપસમેં સમજેં. યે મૈં ક્યા કહ સકતા હું! જૈસે મેરી ઔર આપકી, માન લો, સમજ આપસમેં હો ગઈ, ઔર આપ મુજે દો, મેરે ઠાકુરજીકો અરોગાનેકેલિયે આપ મુજે સામગ્રીકેલિયે કુછ ભી દો, કે આપ; નિધિસ્વરૂપ બિરાજ રહે હૈં, મૈં યહાં આયા હું, આપકે ઘર નિધિસ્વરૂપ બિરાજ રહે હૈં, તો આપ આપકે ઠાકુરજીકો.. હમારે યે પરંપરા થી. યે પહલે ગો.બાલક એક દૂસરેકે યહાં જાતે થે તો નિધિસ્વરૂપકે ચરણસ્પર્શ, દર્શન ચરણસ્પર્શ કિયે બિના મિલતે નહીં થે. પહલે તો યે હાલત થી કે નિધિસ્વરૂપકા મહાપ્રસાદ હી લેતે થે, નહીં તો લેતે હી નહીં થે. તો જબ વો વહાં જાતે થે તો લેતે ભી થે ઔર.. ચુંકિ કિ વો મહાપ્રભુજીકે ઠાકુરજી હૈં; વે મેરે આપકે ઔર ઈનકે ઉનકે તો હૈં નહીં. તો શ્રીમહાપ્રભુજીકે ઠાકુરજી હૈં. મહાપ્રભુજી હમારે પિતાજી હૈં, તાતજી હૈં. ઈસલિયે હમ દેતે થે; કિ હમારે ઠાકુરજીકો આપ યે અરોગાઓ. તબ વો અરોગાતે થે. તબ આપ જબ દેતે હૈં હમેં, વો અરોગાનેકેલિયે જો ભી કુછ દ્રવ્ય, ઉસમેં આપકી સમર્પણભાવના હી હૈ, દાનભાવના તો હૈ નહીં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મારી એવી સમજ હતી એ બાબતમાં, કે ગો.બાલકો એકબીજાથી દૃષ્ટહેતુથી સમ્બદ્ધ હતા, અને દરેક પોતાને; જેમ આજે પણ અમે એકબીજાને ભાઈ કહી રહ્યા છીએ. તો કોઈક જાતનો સ્વત્વાભિમાન છે એકબીજા ઉપર. જેમ હરિરાયજી મને દાદા કહી રહ્યા છે. અને દાદા જ બોલાઈ જાય છે; ભૂલથી પણ મને શ્યામમનોહરજી નથી કહેવાતું! હું એમને બબુડીબાવા કહી રહ્યો છું, ખરેખર મારે વ્રજપ્રિયજી કહેવું જોઈતું હતું આ પ્રસંગોમાં. પણ સ્વત્વાભિમાન આડે આવે છે; કે સહાયક થઈ રહ્યું છે, કે જે રીતે થતો હોય! જ્યાં એવો સ્વત્વાભિમાન નથી, વૈષ્ણવોને ગો.બાલકો વચ્ચે; દાખલા તરીકે કેસ જ ચાલતો હોય અને આપસમાં ઝઘડા થતા હોય; પેલો કહે છે કે આ બધું મારું છે, પેલો કહે છે ના, તારું નથી, મારું છે. તે છતાંય દીધે જ રાખે અને લીધે જ રાખે તો ત્યાં દાન કહેવાય કે નહીં?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે મતલબ, બિલકુલ વ્યાવહારિક વિષયપર બાત આ ગઈ હૈ..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, સિદ્ધાન્તતઃ દાન કહેવાય કે નહીં આવી પરિસ્થિતિમાં? કેમકે આમાં જે પ્રશ્ન છે મૂલ તે એ છે કે દાનનો કે સમર્પણનો નિર્ધારિક તત્ત્વ છે સંકલ્પ અને એ સંકલ્પ જે છે તે આપનારનો સંકલ્પ છે; લેનારનો સંકલ્પ આમાં નિયામક નથી કહેવામાં આવ્યો. લેનાર પોતાના સંકલ્પથી લઈ લે કાંઈ પણ અને આપનાર બીજા સંકલ્પથી આપે. દાખલા તરીકે આપનાર પત્નીના સંકલ્પથી આપતો હોય, કે આ તમારી પત્ની થાય ''ઈમાં કન્યાં પત્નીત્વેન સમ્પ્રદદે.' અને લેનાર કહે કે ના–ના, હું પુત્રી તરીકે એને ગ્રહણ કરી રહ્યો છું. તો–તો બહુ રસાભાસ થઈ જાય ને! અથવા કોઈ પુત્રી તરીકે ગોદ આપતો હોય આપણને, ને કોઈ કહી દે તો–તો ઔર ભયંકર રસાભાસ થઈ ગયો! તો એ સ્થિતિમાં આપનારનો સંકલ્પ નિયામક થાય છે; લેનારનો સંકલ્પ નિયામક થતો નથી. હવે આપનાર જ્યારે ડંકાની ચોટ ઉપર કોર્ટમાં સિદ્ધ કરી દે છે, ઉદાહરણના રૂપે, કે આ મહારાજનું છે નહીં; મહારાજે પણ કબુલ રાખી લીધું હોય કે હા, મારું નથી; કેમકે છુટકો જ નથી, કોર્ટે ડિસીઝન આપ્યું તે સ્થિતિમાં. તે સ્થિતિમાં આપેલું દ્રવ્ય દાન કહેવાય કે વૈષ્ણવનું સમર્પણ કહેવાય ઠાકોરજી માટે?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઈસકા મેરા સ્પષ્ટ ઉત્તર હૈ કિ સેવા ઔર સિદ્ધાન્ત યા શાસ્ત્રકે, મતલબ સિદ્ધાન્તકે વિષયમેં; ક્યોંકે મેરા ઐસા બોલનેસે શાયદ મૈં અપરાધમેં આ જાઉં! મતલબ ભગવદપરાધમેં નહીં, દુષ્ટોંકે અપરાધમેં. લેકિન શાસ્ત્ર હી પ્રમાણ હૈ, આંબેડકરસ્મૃતિકો હમ નહીં માનતે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – બહોત સુંદર.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યદિ આંબેડકરસ્મૃતિકી કિસી કારિકાકે અનુસાર યહ સાબિત કર દિયા જાય કિ યહ આપકા નહીં; ઉસસે શાસ્ત્રીયપ્રમાણસે યદ્ વા અદષ્ટસંસ્કારોંસે યા ભગવદિચ્છાસે જૈસા વો બના હૈ વો મિટ જાના યદ્ વા સેવાકા બદલ જાના યા કુછ વિપ્લવ હો જાના ઐસા મુજે સમજમેં આ નહીં રહા હૈ. ક્યોંકે મેરી દષ્ટિસે આંબેડકરસ્મૃતિકો મનુ ઈત્યાદિ સ્મૃતિસે બલવત્તર નહીં માનતા ઈસ વિષયમેં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અતિસુંદર ખુલાસો આપ્યો શ્રીહરિરાયજીએ! અને ખરેખર જે રીતે આપ સ્પષ્ટીકરણ આપી રહ્યા છે એનાથી અતિશય સંતોષ થઈ રહ્યો છે!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અબ યે એક બાત આઈ તો બીચમેં મૈં કહ દું કિ આપકા એક બડા ભારી મહાન ઉપકાર મેરે ઉપર હુઆ હૈ. વો છોટા સા પ્રસંગ કહ દું. રસિકરાયજીકે દ્વારા પત્રવ્યવહાર મેરા આપસે હુઆ. આપને મુજે એક પંક્તિ લિખ દી હૈ એક પત્રમેં, ઉનકે દ્વારા પત્ર મિલા ઉસમેં, કે આજકે ગો.બાલક જો પઢે લિખે હોતે હુએ ભી જો કારિકાસે, મતલબ સરલ ઉસમેં, શાસ્ત્રાર્થ પ્રસ્તુત નહીં કર સકતે યે બડી વિડંબનાકી બાત હૈ!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – વો આજ નિરસ્ત હો રહી હૈ!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં. તો ભગવત્કૃપાસે..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – આજ નિરસ્ત હો રહી હૈ!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ભગવત્કૃપાસે ઈસ પૂરે વાદકા..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – આજ નિરસ્ત હો રહી હૈ!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – આપ સુનો તો સહી! આપકે હી ઉસ એક પંક્તિસે મુજે એક પ્રેરણા મિલી, ઔર ભગવત્કૃપાસે ઉસ પૂરે વાદકા એક ગ્રન્થમૈંને તૈયાર કિયા હૈ, જો સંસ્કૃત કારિકાઓંમેં હૈ ઈસલિયે મૈં યહાં બોલ નહીં રહા હું. ઔર ભગવત્કૃપાસે વો હો જાયેગા તો ઉસકો પ્રકાશિત ભી કરુંગા. ઔર આપકે આશીર્વાદ લેકર હી કરુંગા. ક્યોંકે ઉસમેં કારણ આપ હુએ હૈં!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – સારા પુષ્ટિમાર્ગ ઉન કારિકાઓંકેલિયે અતિ ઉત્કંઠાસે પ્રતીક્ષુ રહેગા!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઈસલિયે ઉસકા એક ''અત્ર શાસ્ત્રં પ્રમાણં સ્યાત્ નૈવાંબેડકરસ્મૃતિઃ.'' યે ઉસકા એક હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – બહોત સુંદર! પર જહાં લેને ઔર દેને દોનોંને આંબેડકર સ્મૃતિકો પ્રમાણ માન લિયા હો, વહાં તો આપ કમસેકમ માનોગે કે દાન હૈ! કે વહાં ભી નહીં! ક્યોંકે દાન ઔર ઈસકા નિયામક તો સંકલ્પ હૈ. ઔર દોનોંકે સંકલ્પ યદિ સ્પષ્ટ હૈ કે આંબેડકરસ્મૃતિ હી પ્રમાણ હૈ; તો આપને તો બહોત સ્પષ્ટતયા ખુલાસા કર દિયા કે આંબેડકરસ્મૃતિ પ્રમાણ નહીં હૈ, મગર જહાં દોનોં પાર્ટીઆંબેડકરસ્મૃતિકો પ્રમાણ માનકે ચલ રહી હો વો વહાં દાન હૈ ઈતના તો હોગા કે નહીં?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યદિ વો ગુરુ; ક્યોંકિ દોનોં પાર્ટીમેં એક તો ગુરુ આયેગા હી. તો ગુરુ યદિ આંબેડકર.. વો ગુરુ જિસને યે લી હૈ, વો ગુરુ યદિ આંબેડકરસ્મૃતિકો પ્રમાણ માનતા હો તો ઉસકે દુર્ભાગ્ય! મૈં ઉસમેં ક્યા કરું!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – બ્રેવો, બ્રેવો, બ્રેવો. ચિરં જીવઃ. વાહ શ્રીહરિરાયજી ઉસ સ્થિતિમેં, મૈં સમજતા હું, કે અબ હરિરાયજી ઈસ બાતકો સ્વીકારનેમેં સંકોચ નહીં કરેંગે કે ''દાને હિ ન સ્વવિનિયોગઃ''

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઈસમેં તો મુજે સંકોચ પહલે ભી નહીં થા, અભી ભી નહીં હૈ..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, માને ઈસ સ્થિતિમેં; ઈસ સ્થિતિકી બાત કહ રહા હું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – બિલકુલ. વો તો વો ગુરુકા અજ્ઞાન હૈં; મૈં ક્યા કર સકતા હું!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – જહાં ગુરુને.. હવે જુઓ આ વાત સ્પષ્ટ થઈ! કેટલી છણાવટ માંગે છે દરેક વિષય એનું આ પ્રમાણ છે, કે આપણે.. ખબર નહીં પાર્લામેન્ટરી વર્ડ છે કે નહીં, પણ ગુજરાતીમાં કઈ એવું હોય છે ને ''ધકેલ પંચા દોઢસો.'' એનો સારો અર્થ થાય ખરાબ, ખબર નહીં, પણ કઈ સમજ્યા જ વિના દીધે જ રાખે તેવી સ્થિતિમાં.. કોઈ અનપાર્લામેન્ટરી મારી લેંગ્વેજ હોય તો મને માફ કરજો હોં, મને એનો ખરો અર્થ

ખબર નથી; સાંભળેલું છે એટલે બોલી રહ્યો છું. શું ખબર? તો તે સ્થિતિમાં, જ્યારે ગુરુઓ કાંઈ પણ સમજ્યા વિના; કે મનુસ્મૃતિ પ્રમાણ સ્વત્વની બાબતમાં કે આંબેડકરસ્મૃતિ પ્રમાણ અને આંબેડકરસ્મૃતિને મ્યુચ્યુઅલ કન્સેન્ટ ટર્મથી બન્ને જ્યારે પ્રમાણ માનીને, અને વૈષ્ણવથી ઠાકુરજીના માટે જે કાંઈ લેવામાં આવતું હોય અને એ અન્ડરસ્ટેન્ડિંગથી, કે આ ઠાકોરજીના માટે આપવામાં આવી રહ્યું છે. દાતાનો સંકલ્પ સ્પષ્ટ છે અને લેનારનો સંકલ્પ જ્યાં સ્પષ્ટ છે કે ઠાકોરજીના માટે અમે લઈ રહ્યા છીએ; પોતાના પેમ્પલેટદ્વારા કે રસીદદ્વારા કે કોઈ પણ દ્વારા, તે સ્થિતિમાં એ દાન છે અને તેનું સ્વવિનિયોગ ન થાય એટલે મને લાગે છે કે શ્રીહરિરાયજીએ આપણને નિર્ધારિણ કરી આપ્યો. હજી કાંઈક મારા નિરૂપણમાં ખામી હોય તો શ્રીહરિરાયજી સુધારે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઐસા હૈ મૈંને આંબેડકરસ્મૃતિ પઢી નહીં હૈ, ઈસલિયે યે જો આપ વિધિ બતા રહે હૈ ઈસમેં મૈં કુછ સમજ નહીં સકતા. મૈં ઈતના કહ સકતા હું કે આંબેડકરસ્મૃતિકો હૃદયસે જો સેવા ઈત્યાદિક યા સિદ્ધાન્તકે નિર્ધારિણમેં પ્રમાણ સ્વીકાર કરતે હૈં, ઔર દેનેવાલા ભી વો સ્વીકારતા હૈ, તો વો અનુચિત હૈ; ચુંકિ કિ હકીકતમેં વસ્તુતઃ વહાં વો પ્રમાણ બન હી નહીં સકતા. ઉસકા પ્રામાણ્ય હી પ્રાપ્ત હી નહીં હૈ, તો અપ્રાપ્ત હૈ. તો ઐસી અપ્રાપ્તકી સ્થિતિકી જો હૈ જો ચર્ચા, અબ યે અતિવ્યાવહારિક હો જાયેગી.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં. સિદ્ધાન્તતઃ ક્યા હૈ? વ્યવહારકી ચર્ચા નહીં કર રહા હું. સિદ્ધાન્તતઃ ઉસ સ્થિતિમેં ક્યા હોના ચાહિયે? વ્યવહાર કોઈ ભી ક્યા કર રહા હૈ યે તો વિષય હી નહીં હૈ અપના. જિસકો જો કરના હૈ. અપનેકો તો ''વિમૃશ્યૈતદ્ અશેષેણ યથેચ્છસિ તથા કુરુ:.'' ઈસ ન્યાયસે વિચાર કરના હૈ, કિ સિદ્ધાન્ત યે હૈ ઔર ઈન સિદ્ધાન્તોંકા વિચાર કર લેં. ઔર વિચાર કર લેનેકે બાદ જો કરના હો સો કરેં, યાનિ પુષ્ટિમાર્ગમેં નમાજ ભી પઢની હો તો પઢે આનંદસે! પર 'વિમૃશ્યૈતદ્ અશેષેણ', કે સિદ્ધાન્ત યે હૈ; ઔર જો કરના હો સો કરેં, વો તો વ્યક્તિકા વિષય હૈ; ઉસકી ચર્ચા મૈં નહીં કરના ચાહતા. મૈં તો સિદ્ધાન્તતઃ..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મૈંને સિદ્ધાન્ત કહ દિયા, મૈંને સિદ્ધાન્તકા ઉત્તર દે દિયા. મૈં કોઈ પત્રકાર પરિષદમેં નહીં બૈઠા હું. મૈં સિદ્ધાન્તકા ઉત્તર દે ચુકા હું, કે આંબેડકરસ્મૃત્તિ ઈસમેં પ્રમાણ નહીં હોતી, મનુ ઈત્યાદિ સ્મૃતિયાં ઔર ભગવદિચ્છા પ્રમાણ હોતે હૈં. મેરા ઉત્તર આ ગયા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – માને જહાં દોનોંને; ગુરુને માન્ય કર લિયા આંબેડકસ્મૃતિકો, વહાં તો દાન હો હી ગયા ઐસા મૈં સમજતા હું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – પ્રેસ કોન્ફરન્સકી તરહ બાધ્ય ન કિયા જાય, કૃપયા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પ્રેસ કોન્ફરન્સ નહીં હૈ, યે તો.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઐસે અટપટે પ્રશ્ન કરકે જાનબુજકર ઐસી કૃપા ન કરેં! મૈંને સિદ્ધાન્ત આપકે સામને સ્પષ્ટ કર દિયા. અબ જિસકે જૈસા હોતા હો વો સમજ લેં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પૂછે ગયે પ્રશ્ન તો હર અટપટે હી હોતે હૈં! જવાબ આદમીકો દેના ચાહિયે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – તો યે ઐસા કરો કે જો ઐસે પ્રશ્ન હૈં..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ક્યોંકે જો પ્રશ્ન અપનેકો સીધી તૌરપે ઉત્તર નહીં દેને હો વો અપનેકો અટપટે લગતે હૈં! જિનકા..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, ઐસા નહીં હૈ. યે ગલત હૈ. મૈં..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – જિસકો ઉત્તર અપનેકો સરલતયાસે દેના હો વો પ્રશ્ન અટપટે નહીં લગતે!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મૈં મેરે મતકા... ઐસા નહીં હૈ, યે ગલત હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પ્રાયઃ પ્રશ્નોત્તરમેં ઐસા હો જાતા હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મૈંને અભી આપકે બહોતસે અટપટે પ્રશ્નોંકા ઉત્તર દિયા હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – બહોત અચ્છા દિયા.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – જિસકે યે સબ સાક્ષી હૈં. ઐસા..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – જિસકા મૈં આપકો અભિનંદન દે રહા હું. અબ આપને અટપટેકા આરોપ લગાયા.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, અટપટે મૈંને ઇસલિયે કહા હૈ. મૈં એક સિદ્ધાન્ત, મતલબ મેરે મતકા એક સિદ્ધાન્તસૂત્ર આપકો દે ચુકા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં, પર સિદ્ધાન્તસૂત્ર મને..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – આંબેડકરસ્મૃતિ પ્રમાણ નહીં હોતી; ઉસકા પ્રામાણ્ય યહાં અપ્રાપ્ત હૈ. તો ઉસકે વિધિ નિષેધકા સવાલ હી નહીં ઉઠતા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – વિધિ નિષેધકા સવાલ નહીં હૈ. પર મૈંને સિદ્ધાન્તતઃ... જૈસે દાતાકે સંકલ્પમેં કોઈ દાન હોતા હૈ, પ્રતિગૃહીતાકે સંકલ્પમેં નહીં. ઉસ સ્થિતિમેં દાતાકા સંકલ્પ યદિ સ્પષ્ટતઃ..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – તો ક્ષમા કીજીયે. યે તો હમ આપસમેં દોનોં કરેંગે. કર લુંગા, સ્વીકાર હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – શાસ્ત્રાર્થકા નહીં; આપ કૌનસા પક્ષ ગ્રહણ કર રહે હૈ–યે હી સમજમેં નહીં આ રહા હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – પક્ષ મૈંને કહા ન, કિ..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી –માને ઇસમેં આપ કૌનસા પક્ષ ગ્રહણ કર રહે હૈં યે હી સ્પષ્ટ નહીં

હુઆ. ચક્કર યે હૈ; શાસ્ત્રાર્થકા તો વિષય હી નહીં હૈ! ન મૈં કુછ ઉપપત્તિ દે રહા હું, ન આપને ઉપપત્તિ દી હૈ. ન મૈં ઉપપત્તિ ચાહ રહા હું. આપ કૌનસા પક્ષ ગ્રહણ કર રહે હૈં વો સમજા..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મૈં વો પક્ષ ગ્રહણ કર રહા હું આંબેડકરસ્મૃતિકો છોડકર શાસ્ત્રપ્રમાણકે અનુસાર જો સંકલ્પ હોતે હૈં ઉન્હેં હી માન્ય કરના ચાહિયે. ઔર આપ યદિ; મૈં તો યહાં તક કહતા હું, ઔર સ્પષ્ટ કરું, યદિ આપ ઉન્હેં માન્ય ન કરેં ઔર કોઈ અજ્ઞાનવશ આંબેડકરસ્મૃતિકે નિયમોંકો માન્ય કરકે સંકલ્પ અપને મનમેં કરતા ભી હો તો ભી વો મિથ્યા હૈ. સંકલ્પ હી મિથ્યા હૈ, યહાં પ્રાપ્ત હી નહીં. ભગવચ્છાસ્ત્રમેં નહીં હૈ. ભગવન્માર્ગમેં ઉસકા કોઈ પ્રશ્ન હી નહીં હૈ, અસ્થાન હૈ. અપ્રકૃતપ્રસંગ હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – સમજમેં બાત યે નહીં આઈ થી; શ્રીહરિરાયજી ક્ષમા કરેં, હું બહું, થોડો ઠસ્સ દિમાગનો માણસ છું! એટલે વહેલું મને સમજમાં ન આવે; સ્પષ્ટીકરણ થાય ત્યારે બધી વાત સ્પષ્ટ થાય. કેમકે તમને જેમ ભાવાનુવાદ મારો સ્પષ્ટ નહોતો થતો એમ મને આજે પક્ષ સમજવામાં કોઈ જ જાતની અડચણ થઈ રહી છે! તેથી હું ખાલી પૂછી રહ્યો છું; બાકી કોઈ અટપટા સવાલ પૂછવા નથી માંગતો. પક્ષ ખાલી.. એ કયો પક્ષ ગ્રહણ કરવા માંગે છે, કે જે પક્ષમાં ''દાને હિ ન સ્વવિનિયોગઃ'' નિયમ સાવકાશ થાય. કેમકે મને ક્યાંક એવી ભીતિ લાગે છે કે ''દાને હિ ન સ્વવિનિયોગઃ'' નિયમ નિરવકાશ તો નથી થઈ જતો? તેથી ''દાને હિ ન સ્વવિનિયોગઃ'' નો અવકાશ ક્યાં છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અવકાશ વહીં હૈ જહાં શાસ્ત્રોક્તવિધિસે શાસ્ત્રકી પરિધિમેં મર્યાદામેં હમ દાન ઈત્યાદિ કરતે હૈં વહાં. ઔર શાસ્ત્રકે અનુસાર હમારે મનોવ્યાપાર હોતે હૈં વહાં, મનઃસંકલ્પ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એટલે જે વાત મારે સ્પષ્ટ કરવાની હતી તે એ હતી કે આપણે જોઈ ગયા કે દેવલકવૃત્તિ મહારાજ માટે નિષિદ્ધ છે, પુરુષોત્તમજીના વચનથી. અને દેવલકવૃત્તિથી લાભપૂજાર્થ કોઈ મહારાજ કોઈ વૈષ્ણવ પાસેથી કાંઈ માંગતો હોય તો એ શાસ્ત્રદષ્ટિથી નિષિદ્ધ છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નિષિદ્ધ જ છે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તે સ્થિતિમાં માંગેલું દ્રવ્ય દાન કહેવાય કે સમર્પણ કહેવાય? અને જો દાન કહેવાય તો તેનો સ્વવિનિયોગ થાય કે નહીં?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – વસ્તુતઃ યે બાત ઉસી વક્ત, જબ વો પંક્તિ ચલ રહી થી, તબ મૈં સ્પષ્ટ કર ચુકા થા, વો જઘન્યાધિકારી હૈ વો સ્વીકાર હૈ ઐસા ભી મૈંને નહીં માના થા. વો ઉસી વક્ત નિરાકૃત હો ચુકા થા. તબ આપને તાલી ભી બજાઈ થી! ઈસલિયે ઉસકા અબ પ્રશ્ન નહીં રહા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં. એટલે દાનમાં એનો પાછો અવકાશ, મને લાગે છે, કે રોકાઈ રહ્યો છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં. ઉસકા વહાં..

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – જો એનો અવકાશ દાનમાં સ્પષ્ટ આવી જાય, કે લાભપૂજા.. તો હું મારો શબ્દોમાં શંકાને હવે સ્પષ્ટ, જો આપ અનુમતિ આપો તો, એમ રજુકરું કે એ સ્થિતિમાં ગુરુ પોતાની લાભ કે પૂજાને માટે શિષ્યથી કાંઈ પણ ઠાકોરજીમાટે માંગતો હોય તે સ્થિતિમાં શાસ્ત્રનિષિદ્ધ હોવાથી શાસ્ત્રાનુમોદિત દાન નથી. હવે સંકલ્પ આનો કાંઈ પણ હોય; આપનારનો મહારાજને આપવાનો હોય કે ઠાકોરજીને આપવાનો હોય..

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં, બિલકુલ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – જે સંકલ્પ, કાંઈ પણ હોય, પછી સંકલ્પે ય નિયામક નથી રહી ગયો; ‘‘નિષિદ્ધત્વાત્ દાનત્વાત્ દેવદ્રવ્યત્વાદ્ અનુપયોગાર્હઃ.’’

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે તો બિલકુલ સ્પષ્ટ હૈ. ઈસમેં ઠાકુરજીકા તો પ્રશ્ન હી નહીં રહા. લાભપૂજાર્થ યત્ન કરકે કોઈ ભી ગુરુ કિસી ભી અપને શિષ્યકે પાસ કુછ ભી ગ્રહણ કરેગા તો વો ઋણાનુબંધ હૈ ઔર દોષોત્પાદક હી હૈ યે અપને ‘સ્વવૃત્તિવાદ’ સે ભી સ્પષ્ટ હૈ. કુછ ભી કિયે બિના લેના કરના.. તો ઠાકુરજીકેલિયે કોઈ સવાલ નહીં રહ ગયા. અગર આપ ખુદ ભી લે લોગે, ઉસ ઢંગસે, તો વો આપકેલિયે બંધનકારી હી હૈ, વો અનુચિત હી હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મને લાગે છે કે આ તબક્કે હવે મારી બધી શંકાઓનું નિરાકરણ થયો. અને શ્રીહરિરાયજીએ આ શંકાનિરાકરણ અતિ સુંદરતાથી કરી. અને જો ખરેખર મારા મનની ભાવનાને અભિવ્યક્ત કરું તો ૫૦૦ વર્ષમાં પુષ્ટિમાર્ગ ખતમ થઈ જશે એવી ભીતિ લાગતી હતી અને હરિરાયજીનો જે આ નિરાકરણ આજે આપણને મળ્યો એનાથી, મને લાગે છે, કે આવતા ૫૦૦૦ વર્ષ સુધી પુષ્ટિમાર્ગ ખતમ નહીં થાય!

૧૩મો પ્રશ્ન. વિષયવાક્ય પૃષ્ઠ ૩૭. ભઈ જેને જવાનું હોય, ચાલ્યા જાય; જેને બિરાજવાનું હોય, બિરાજે. પણ મૌન રાખીને જાય અને મૌન રાખીને પધારે અને બિરાજે તો ચર્ચા બહુ સારી રીતે થઈ શકે. બધા પ્રકૃતિસ્થ અથવા સીટસ્થ થઈ જાઓ!

ઉદ્‌ઘોષક – મધ્યાંતર હોનેકી તૈયારી હી હૈ; અભી હો નહીં રહા હૈ. પક્ષ ઔર પ્રતિપક્ષકા નિરૂપણ હો જાનેકે બાદ મધ્યાંતર કિયા જાયેગા. મૈં સમજૂંહું કિ બહોત જ્યાદા સમય નહીં લગેગા ઈસમેં. તો આપ કૃપયા શાંતિસે બૈઠેં સબ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – શુરુ કરેં?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – સબ શાંત હો જાય.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં ભાઈ, બધા શાંત થઈ જાઓ.

૧૩મા શીર્ષક હેઠળ આચાર્યવચનાશયનિર્ધારિણપ્રકાર. વચનો બધા સંકલિત છે,

૧૩ના ક-ખ-ગ એટલા વચનો છે. એ વચનમાં વિષયવાક્યની બાબતમાં જે શંકા થઈ રહી છે. શ્રીહરિરાયજીએ શ્રીમહાપ્રભુજીના વચનો પ્રત્યે જે પોતાની નિષ્ઠા સુદઢ દાખવી છે તેના સન્દર્ભમાં મહાપ્રભુજીના વચનથી વિપરીત જે કાંઈ પણ કહેવાતું હોય તે આપણે અંધંતમ નરક તરફ લઈ જનાર આપણને સહજ આસુરી.. શ્રીગુસાંઈજીનું વચન છે હોં, કહેતા ભૂલ થઈ ગઈ; પણ મને લાગે છે એ બાબતમાં પણ શ્રીહરિરાયજીને કોઈ મતભેદ ન હોય, કે શ્રીમહાપ્રભુજીને શ્રીગુસાંઈજીના વચનના પ્રામાણ્યમાં કોઈ જાતનો તારતમ્ય હોય.

ગો.શ્રીહરિરાયજી - પ્રશ્ન હી નહીં ઉઠતા. સોચ ભી નહીં સકતા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - તો શ્રીમહાપ્રભુજી કે શ્રીગુસાંઈજીના વચનથી વિપરીત કોઈ પણ વસ્તુ; જે કાંઈ વસ્તુ હોય, તે કહેનારો અથવા આચરનારો; એટલે પ્રમાદથી આચરાઈ ગયું હોય કે વિવશતયા આચરાઈ ગયું હોય તેની ચર્ચા હું નથી કરતો, પણ જ્ઞાનપૂર્વક, ઈચ્છાપૂર્વક જે આચરે છે, જાણીને પણ, કે સિદ્ધાન્ત આ છે છતાં આમ જ કરવું છે. દાખલા તરીકે એમાં રૂઢિ હેતુ હોય કે આ હેતુ હોય કે કોઈ પણ હેતુ હોય; તે સહજ આસુરી જીવ છે, પુષ્ટિ જીવ નથી. આમાં તો મને નથી લાગતું કે કોઈ શંકાનો અવકાશ હોય. એ તો શ્રીહરિરાયજીના વચનોથી સ્પષ્ટ છે.

હવે જે શંકાનો વિષય અહીંયા રહી ગયો તે એ કે આચાર્યચરણના વચનોનો આશયનિર્ધારિણ કેવી રીતે કરવો? તે નિર્ધારિણ કેવલ આચાર્યચરણના વચનના ભાષણ પ્રવચન કરીને નિર્ધારિણ કરવો એમ નહીં, પણ મહાપ્રભુજીનો જે દેખાડેલ માર્ગ છે એ માર્ગમાં પોતાની નિષ્ઠા દાખવીને. અને એ નિષ્ઠા પોતાના બોધથી નહીં પણ 'તાદગ્ગુરૂદિતૈઃ.' કેમકે આચાર્યચરણમાં.. 'તાદગ્ગુરૂદિતૈઃ' માં કાંઈક મતભેદ હોઈ શકે છે. જે કાંઈ હોય; એમને વિવક્ષિત અર્થ એ જણાવશે, મને મારી ભાંગી તૂટી સમજ મુજબ જે કાંઈ સમજ આવ્યું તે અનુવાદમાં રજુ કર્યું છે; 'માર્ગના ગુરુદ્વારા' એવો મેં અર્થ કર્યો છે. માન્ય-અમાન્ય તો સંભવ જ છે. પણ એ જે કાંઈ હોય, 'તાદગ્ગુરૂદિતૈઃ' વચન. અને ગુરુદિત વાક્યો પોતાની રીતે નહીં પણ વચનના અનુવાદથી. અને અનુવાદ પણ પોતાની રીતે નહીં પણ મૂલક્રમાગતથી. એ બાબતમાં શ્રીહરિરાયજીના; બન્ને જ હવે હરિરાયજી આપણી પાસે છે.

આમાં ખાલી સંશોધન એ છે કે આ વચન ૮મું છપાઈ ગયું છે. કદાચ કોઈ મને હમણાં કહેતો'તો કે ૯મું છે. એટલે બધા સંશોધન કરી લે આમાં. આ ટાઈપોગ્રાફિકલ મિસ્ટેક છે, એટલે મારું ચીરહરણ નહીં કરતા ભાઈસા'બ આમાં! શુદ્ધ કાંઈ ટાઈપોગ્રાફિકલ મિસ્ટેક થઈ ગઈ છે. તે વચન કે મૂલક્રમથી જે રીતે વચનોનો અર્થ કરવામાં આવ્યો તે રીતે વચનનો અર્થ સ્વીકારવો જોઈએ. જે શ્રીહરિરાયજીએ કાલે નિરૂપણ કર્યું કે એમાં દઢ આચાર્યસંશ્રય હોવો જોઈએ, ને એ તો સહુથી પહેલા આવવો જોઈતો હતો એ તો ખરી જ વાત છે. પણ ઘણી વખતે... મને એમની વાતમાં જરાય

મતભેદ નથી, કેમકે આપણે ત્યાં તો ઠાકોરજીને જગાડીએ તે વખતેય મહાપ્રભુજીના આશ્રયના નહીં તો આચાર્યચરણના અનુસંધાનના પદો ગવાય છે, ને પોઢાવ્યા પછી પણ આપણે આચાર્યચરણના પદો ગાઈએ છીએ. તો આદ્યન્ત બન્ને ઠેકાણે હોવા જોઈએ. અને ત્યાં મેં મારી રીતે મંગલાચરણ કરી દીધું ભાંગી તૂટી ભાષામાં મારી. એટલે ત્યાં દઢાશ્રયના નિરૂપણનો બહુ મને આવશ્યકતા ન લાગી. મંગલાચરણ કરેલો હતો. તેથી.. આ તો વિચાર્યવિષય હતો.

તેથી વિચાર્યવિષયમાં આશ્રય ઉપર મારો કાંઈ બહુ ભાર એટલા માટે નથી કે એના બાબતમાં વિચાર કરવાનું કશું હોય જ નહીં. આચાર્યચરણનો આશ્રય તો હોવો જ જોઈએ. એ તો આપણે મૂલવચનથી જ કહી ગયા છીએ કે "તસ્માત્ શ્રીવલ્લભાખ્ય: ત્વદુદિતવચનાદ્ અન્યથા રૂપયંતિ, ભ્રાંતા યે તે નિસર્ગત્રિદશરિપુતયા કેવલાંધંતમોગા:." એટલે આશ્રયની બાબતમાં તો કોઈ ચર્ચાનો સ્કોપ જ નથી. એટલે એને ક્યાં પણ મુકો. મને તો લાગે છે કે સર્વત્ર આ જ ઘોષણા કરતા રહીયે તો પણ ઘણો બધો રોગ નિવૃત્ત થઈ જાય પુષ્ટિમાર્ગનો! તો અંતે એટલા માટે લીધો; કેમકે વિચાર્યવિષય કરતાં વિચાર્યવિષયના પ્રામાણ્યનો આ આખો શૈલીનો વિષય તો. તો એ બાબતમાં મૂલક્રમાગત સુધી જ હું વિષયવાક્યનો સ્કોપ માનીને ચાલ્યો. દઢાશ્રયમાં તો સ્કોપ જ નથી; એ તો કોઈ પણ વલ્લભવંશજ હોય અને આચાર્યચરણનો દઢાશ્રય તો હોવો જ જોઈએ. નહીં તો વલ્લભવંશજ છે કે નહીં એ પણ ડાઉટફુલ થઈ જાય કેસ. એમ કોઈ પણ વાલ્લભ વૈષ્ણવ હોય તેને પણ આચાર્યચરણનો દઢાશ્રય હોવો જ જોઈએ. જો આચાર્યચરણનો દઢાશ્રય જેને નથી એ તો વાલ્લભ વૈષ્ણવ થઈ શકતો જ નથી; અંધંતમમાં જનારો આસુરી જીવ છે. એટલે એમાં વિચાર્યવિષય ન હોવાથી એમાં કાંઈ વિષય ત્યાં નથી. વિષયવાક્યતા આ વચનોમાં ત્યાં નથી. વિષયવાક્યતા મૂલક્રમાગત, એટલે શ્રીમહાપ્રભુજીથી માંડીને આપણે જે ક્રમ ઉપર આવ્યા ત્યાં સુધીના ક્રમની એક કડી પહેલા લઈને આપણે જોઈ લેવું જોઈએ, કે ત્યાં ક્રમ સુધી જે વચનોનો જે રીતે અર્થ કરવામાં આવ્યો હોય તે રીતે આપણને અર્થ લેવો જોઈએ. બાકી મનફાવે તેમ પોતાની બુદ્ધિથી અર્થ ન કરવો જોઈએ; કે કરવો જોઈએ–? એક શંકા એ છે. અને આ બાબતમાં કોઈક અન્યથા અર્થ કરે તો બીજા વચનમાં શ્રીહરિરાયજી એમ કહે છે, કે આ કસોટી કેવલ બાલક બધા પુરુષોત્તમ છે, બ્રહ્મ છે, તેથી બાલક ઉપર લાગુ ન થાય અને વૈષ્ણવો ઉપર જ લાગુ થાય એવું નહીં. શ્રીહરિરાયજી ચોખ્ખો ખુલાસો કરે છે "મહત્કુલપ્રસૂતેષુ કર્તવ્ય: સંગનિર્ણય:." તો 'મહત્કુલપ્રસૂત' થી હું એવો અર્થ સમજ્યો છું કે આચાર્યચરણકુલપ્રસૂત. બીજા કોઈ મહત્કુલ અહીંયા કદાચ વિવક્ષિત નહીં હોય. મહત્કુલ તો ઘણા બધા હોઈ શકે છે; પણ અહીંયા વિવક્ષિત નહીં હોય એવી મારી સમજ છે. તેથી આચાર્યચરણની વાણીથી વિપરીત વર્તમાન કોઈ પણ ગો.બાલક કાંઈ પણ અર્થ કરતા હોય તો એનો દુસંગ છે કે

નહીં એ મને શંકા થઈ રહી છે. એમાં આપનો પક્ષ.. જો કે કહેવાપણું હોવું ન જોઈએ, છતાં પણ ખાલી પક્ષગ્રહણની વિધિમાટે આ પૂછી રહ્યો છું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – કુછ કહનેકા નહીં હૈ. ઠીક હી હૈ યહ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – આપે વાલ્લભસમ્પ્રદાયને જીવાડ્યો!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અગર મૈં મરકર ભી જીવા સકું તો ભી મુજે મંજુર હૈ!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – શતાયુષાન્ પુત્રપૌત્રાન્..

ચર્ચા...અહીંયા સુધી શ્રીહરિરાયજી અને મારો કયો પક્ષ છે તે આપે જોઈ લીધું. હવે એમનો જે પક્ષ એમણે ગ્રહણ કર્યો છે એની ઉપપત્તિ અને જે પક્ષ મેં ગ્રહણ કર્યો છે તેની ઉપપત્તિનો આના પછી વિચાર થશે. આ ઉપપત્તિનો સંક્ષિપ્ત સમયમાં પોતે નિરૂપણ કરી દે.એ અમે હમણાં પૂછી લઈશું એકબીજાને, કે કેટલો સમય જોઈશે અને કેટલાને કવર કરી શકીશું.એક વાત ચોખ્ખી સ્પષ્ટ છેકે જેબાબતમાં અમારો બન્નેનો એક જ પક્ષ છે તે બાબતમાં તો ખોટી ચર્ચા કરીને તમારો ભેજો ચાટવો એમાં તો મને કોઈ સ્વારસ્ય નથી દેખાતો. જ્યાં અમારા પક્ષ ભિન્ન થઈ રહ્યા છે; બસ એટલા જશીર્ષકનાં વિષયમાં ચર્ચા બાકી રહી. અને એમાં એમની ઉપપત્તિ શું છે, જે પક્ષ એમણે ગ્રહણ કર્યો એ શ્રીહરિરાયજી બતાવશે. મારી ઉપપત્તિ શું છે તે હું બતાવીશ. પછી જેને મને જે કાંઈ પૂછવું હોય તે પૂછી શકે, જેને શ્રીહરિરાયજીને જે કાંઈ પૂછવું હોય તે પૂછી શકે.

પણ હરિરાયજીનો જેટલો ઉપકાર માનીએ તેટલો કમ છે, કે આ એક સિંહ બાલક આજે ગોસ્વામીમાં આવી નિખાલસ સાહસથી આવીને આટલી સુંદર ચર્ચા કરવામાં આપણને સહાયભૂત થયા છે. હવે મને લાગે છે કે મથુરેશજીએ પણ એટલિસ્ટ મારી વિજય થોડી સ્વીકારવી જોઈએ અંશતઃ, પૂરી ન સ્વીકારે તો ન સ્વીકારે, કે અમે અહીંયા ફિયાસ્કોં નથી કર્યો, અમે અહીંયા કોઈ તમાશો નથી કર્યો, પર ખરેખર અમે શાસ્ત્રચર્ચા જ કરવા માંગીએ છીએ, ચીરહરણ કરવા નથી માંગતા. અને કોઈકને એવો ભાવ જાગ્યો હોય; એ ઉપહાસ માટે આપણે કહીએ એ વસ્તુ બીજી છે કે, કે ''લાલન ન કરીયે ઐસી હાંસી.'' પણ અમે કોઈએ કરવા નથી માંગતા. કદાચ આપને પ્રત્યય થયો હોય. અને થયો જ હોવો જોઈએ. અને ન થયો હોય તો બસ હું ચિરકૃતજ્ઞ છું પ્રભુનો.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ''દિલકે ઝખ્મોંકો તૂ હાથોંમેં છુપાલે 'શાયર', નાદાં હૈ ઝમાના યે ડર ન જાય કહીં.''

ઉદ્‌ઘોષક– ૬ વાગીને ૨૨ મિનિટ થઈ છે. ૭ વાગે ફરીથી આપણે બેસીશું બીજા સત્રમાટે. ત્યાં સુધી મધ્યાંતર.

તૃતીય દિવસ મધ્યાંતર

તૃતીય દિવસ મધ્યાન્તોપરાન્ત દ્વિતીય સત્ર

ઉદ્‌ઘોષક : કાર્યકર્તાઓંસે નિવેદન હૈ સભાકો વ્યવસ્થિત કરેં ઔર ખુદ અશાંત ન હોં. બહોત શાંતિસે સબ યથાસ્થાન બિરાજેં.

સભાકે પ્રથમસત્રમેં ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીકે દ્વારા અપને ભાવાનુવાદકે શીર્ષકમેં, અપને વચનાવલીકે શીર્ષકમેં જો ભી શંકા ઉપસ્થિત કી વો શંકાકા પક્ષનિર્ધારણ હુઆ, જિસમેં ગો.શ્રીહરિરાયજીકો ઉનકી શંકામેંસે કૌનસે પક્ષ સ્વીકાર્ય થે વો નિર્ણીત હુઆ. આગેકી ચર્ચામેં અબ વો પક્ષકી દોનોં હી મહાનુભાવ અબ અપની-અપની ઉપપત્તિ હેતુપ્રમાણાદિ દેંગે ઔર ચર્ચાકો આગે બઢાયેંગે.

અભી તકકે ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીકે ભાવાનુવાદમેં જિન-જિન મહાનુભાવકી સહમતિ આઈ હૈ ઔર જિનકુ અસહમતિ થી પરંતુ વો અસહમતિકો ભી નિરાકરણ ભયો ઉનકી નામાવલિ અબ પઢી જા રહી હૈ. ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી, ગો.શ્રીકનૈયાલાલજી વિરમગામ, રઘુનાથલાલજી ગોસ્વામી, ગો.શ્રીદેવકીનન્દનજી, ગો.શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી લાલમણિજી, ગો.શ્રીરસિકરાયજી-પોરબંદર, પંડિત વસંત શાસ્ત્રી, વ્રજેશ શાસ્ત્રી, ગો.શ્રીરઘુનાથલાલજી, ગો.શ્રીગોપિકાલંકારજી, શ્રીવ્રજેશકુમારજી ગોસ્વામી વિરમગામ, શ્રીવિજયકુમારજી ગોસ્વામી ગોંડલ, ગો.શ્રીરાજેશકુમારજી કડી, અહમદાબાદ, ગો.શ્રીવલ્લભલાલજી કામવન, ગો. શ્રીકૃષ્ણકાંતજી, ગો. શ્રીદ્રુમિલકુમારજી, ગો.શ્રીવલ્લભલાલજી યે ઇન્હોંને ગો.શ્રીગિરિધરલાલજીકે પ્રતિનિધિકે રૂપમેં સહમતિપત્ર દિયા થા એવં ઉનકે દોનોં ભાઈ ભી શ્રીદ્વારકેશજી ઔર નવનીતબાવા, વે ભી સહમતિપત્રમેં, ઉન્હોંને અપને હસ્તાક્ષર કિયે હૈં. ગો.શ્રીશ્યામસુંદરજી, ગો.શ્રીરવીન્દ્રકુમારજી માંડવી, રાજકોટ, ગો.શ્રી મધુસુદનજી, ગો.શ્રીકૃષ્ણકુમારજી કાંદિવલી. એક નામ ઔર હૈ જો હમ બાદમેં ઘોષિત કરેંગે, અસ્પષ્ટ હોનેસુ. ક્ષમા કરેં. ગો.શ્રીશૈલેન્દ્રકુમારજી ઉનકી ભી સહમતિ હૈ.

હું વાંચી સંભળાવું છું આ પ્રતિ પુષ્ટિસિદ્ધાન્ત ચર્ચાસભાના સમાયોજક સંવાદસ્થાપકમંડળ, આ ચર્ચાસભા આયોજનમાં આપના આમંત્રણથી અમો મુંબઈ આવ્યા. અમારું મંતવ્ય છે કે સિદ્ધાન્તનિર્ણય કે સિદ્ધાન્તના અર્થઘટનવિષયક ચર્ચાસભા જાહેરમાં સર્વજનો મધ્યે નહીં હોવી જોઈએ. સામાન્યજનો સામાન્યરીતે સિદ્ધાન્તાભિજ્ઞ અને એતદ્ વિષય.. સિદ્ધાન્તાનભિજ્ઞ અને એતદ્ વિષયમાં અનધિકારી છે. આવી ચર્ચા કે મિટિંગ માત્ર વલ્લભકુલ વિદ્વાન શાસ્ત્રી પંડિતો અને વિદ્વાન સાક્ષર જેવા કતિપય વૈષ્ણવોની ઉપસ્થિતિમાં થવી જાઈએ અને તે જ તેનો મૌલિક હેતુ સરે છે.. તો જ તેનો મૌલિક હેતુ સરે છે. ઉપાદેય અને ફલદાયી થઈ શકે. અને ચિ.શરદકુમારજી જ્યારે વડોદરામાં અમોને પ્રત્યક્ષ આમંત્રણ આપવા ને

ચર્ચાસભાનો હેતુ સમજાવવા આવેલા ત્યારે પણ અમારું એતદ્ વિષયક મંતવ્ય દર્શાવ્યું હતું અને કહેલ કે જાહેરમાં આ રીતે જે પ્રકારની ચર્ચાસભાનું આયોજન થશે તે અનેક રીતે યોગ્ય નથી ને તેનાથી કોઈપણ નિર્ણય થઈ શકશે નહીં. અને વલ્લભકુલમાં નાહક ક્લેશનું ભુંડૂં પ્રદર્શન થવા સંભવ છે, જે યોગ્ય નહીં હોય. ઉપરાંત કોઈ અન્ય કાર્યક્રમમાંની પ્રતિક્રિયાની પ્રતિક્રિયાના રૂપે થનારા આયોજન નિર્ણાયક નહીં બની શકે. ચિ.શરદજીએ ખુલાસો કહેલ કે આ મુજબ નથી જ.

મારું મંતવ્ય છે કે પ્રસ્તુત વચનાવલીકે તેના ભાવાનુવાદ ઉપર જ માત્ર નહીં પણ તે સિવાયના પણ અન્ય કતિપય મહત્વના સિદ્ધાન્તો, વર્તમાન સમસ્યાઓ, પડકારોને પણ આવરી લઈને થવી જોઈએ. આવી ચર્ચામાં કે મિટિંગમાં ઉત્તરપક્ષ પૂર્વપક્ષ લઈ ચર્ચાઓ કરવા કરતાં સિદ્ધાન્ત, વ્યવહાર, પ્રણાલિકા, ધર્મ અને કાનૂન-આ પાંચેયને આવરી લઈને મિત્રસમ્મિતભાવના વાતાવરણમાં સંશોધનાત્મક રીસર્ચ ચર્ચાઓ દ્વારા નિર્ણય પ્રાપ્ત કરવાની દિશા વધારે ઉપાદેય અને સંપ્રદાયોપકારક થઈ શકે. જાહેરચર્ચામાં શિષ્યોદ્વારા અવિવેક પણ સંભવી શકે. અને એતદ્પ્રકારની ચર્ચાઓમાં જે કે તેવી મિટિંગમાં અમોને રસ છે. પણ આપલોકોએ આયોજેલ આ પ્રકારની સભામાં અમોને ઉપાદેયતા નથી લાગતી.

છતાં હું આવવાનો પ્રયત્ન કરીશ; ને આવીશ તો પણ માત્ર પ્રેક્ષકરૂપે જ. અને તે પણ આપ સર્વે યુવા ગોસ્વામિઓ જ્યારે સિદ્ધાન્તવિષયને લઈને સંગઠિત બનીને આ રીતે પહેલ કરી રહ્યા છો-તે એક સારી વાત હોઈ તેને પ્રોત્સાહનાર્થ આવીશ. અને એ જ માટે આ ચર્ચાસભામાં ઉપસ્થિત રહીને પણ ચર્ચામાં ભાગ નથી લીધો, ને પ્રેક્ષકરૂપે ઉપસ્થિત છું-તે માટે ક્ષમાપ્રાર્થીછું.

તેમ છતાં સામાન્યરીતે મારું મંતવ્ય અભિવ્યક્ત કરું તો-શ્રીશ્યામમનોહરજીએ પ્રસ્તુત કરેલ ભાવાનુવાદમાં હું સંપૂર્ણ સહમત નથી. શ્રીહરિરાયજીએ તે અંગે જે અસહમતિ-અનુપપત્તિ પ્રકટ કરી-તે ભાગોમાં મારું પણ એ જ મંતવ્ય છે. અને બાકીનામાં સામાન્યરીતે ભાવાનુવાદની દૃષ્ટિએ મારી દૃષ્ટિએ વિશેષ આપત્તિ નથી દેખાતી; એકંદરે બરાબર છે. પણ તેનું પોતાના મંતવ્યો અનુસારનું અર્થઘટનમાં મહદંશે મતભેદ છે. પણ તે હું ઉપરોક્ત પ્રકારની ચર્ચા-મિટિંગોમાં અભિવ્યક્ત કરવા ઉત્સાહી છું. વધુમાં, શ્રીહરિરાયજીએ જે પક્ષ પોતાનો પ્રસ્તુત કર્યો, મતાભિવ્યક્તિ કરી, તેનું સમર્થન કરું છું.

આજે એ વિષયમાં જરૂર કહીશ કે ભગવત્સ્વરૂપો, ભગવત્સમ્બન્ધી ઉત્સવો કે શ્રીભાગવતકથા, વ્રજયાત્રાઆદિના લૌકિકાર્થ અને કમર્શિયલ કે રોજીરોટીમાં ઉપયોગ કે પ્રદર્શન-તે દુરુપયોગ છે ને સિદ્ધાન્તવિરુદ્ધ જ છે. અને તેવું ન જ હોવું જોઈએ.

અસ્તુ.

આ કાર્યક્રમમાં આવીને ખરેખર પ્રસન્નતા થઈ! અને કાર્યક્રમ-સમાયોજક-ગોસ્વામીવૃંદદ્વારા ખૂબ સુંદરતયા સભાનું સુસંચાલન, તેમનો ગંભીર અને ઠરેલ વ્યવહાર, સર્વે સ્વનિશ્ચિત એક જ પક્ષની દઢ માન્યતાયુક્ત રહીને પણ શક્ય તટસ્થશિસ્તની જાળવણી... ત્રણ દિવસની સભાનું આયોજન, કે જે પ્રાયઃ સુવ્યવસ્થિત અને સુનિયોજિત છે. અને મારી કર્ણોપકર્ણ પ્રાપ્ત લોકવાયકા; કે ત્યાં સ્વમંતવ્યને નહીં માનનારાઓ સાથે અભદ્ર વ્યવહાર, ઉઘાડી પાડવાની ચેષ્ટા, તેમને વિપરીત ચિતરવાનો પ્રયાસ, ગોસ્વામિઓ મધ્યે ક્લેશસંભાવનાની વગેરે તર્કો, થશે. પછી તેવું કંઈ પણ આ સભામાં મેં નથી જોયું. ઉપરોક્ત પ્રકારે સારું એવું સુવ્યવસ્થિત ને સુસંચાલિત જોવામાં આવ્યું-તેથી સંતોષ થયો, પ્રસન્નતા થઈ. આ માટે સંવાદસ્થાપકમંડળ, શ્રીશ્યામમનોહરજી અને વ્યવસ્થાપકોને મારા શુભાભિનંદન છે. સંવાદસ્થાપકમંડળના યુવા ગોસ્વામિવર્યો ખુબ જ આશાસ્પદ અને સુસહયોગાર્હ અનુભવાયા. શ્રીશ્યામમનોહરજીનું ધૈર્યને સૌહાર્દપૂર્ણ સર્વે અને પ્રતિપક્ષીઓ સાથેના વ્યવહાર તેમ જ શ્રીહરિરાયજીની નિર્ભીક શાસ્ત્રચર્ચા-છટા પ્રસ્તુતીકરણને પણ અનેકશઃ અભિનંદન ઘટે છે.

શ્રીશ્યામમનોહરજી સાથે કતિપય વિષયોમાં મતાંતર ભલે હોય, પણ તેમનું પુષ્ટિસંપ્રદાયના ઉત્કર્ષ માટેના કાર્યો અને આ બધામાં પ્રયાસો દ્વારા છેવટે તો વર્તમાન સરકારી કાનૂનો-તરીકાઓ સંપ્રદાયમાં આવેલી ને આવનાર વિકૃત્તિઓથી આપણા ભગવત્સ્વરૂપો, સિદ્ધાન્તો અને વલ્લભકુલના આચાર્યગૌરવના રક્ષણની જ, મૂળમાં, સદ્ભાવના હોય-તેવું... ને તેઓ સિદ્ધાન્ત-પ્રણાલી-વ્યવહાર-કાનૂન ને આવરી લેતી સમન્વયયુક્ત પદ્ધતિદ્વારા સદ્હેતુ સિદ્ધ કરવા તેમને અને તેમને અનુસરતા ગો.મહાનુભાવો પ્રત્યે શુભેચ્છા છે, ને અમારા પૂર્ણ સહયોગની ખાતરી આપું છું. ધન્યવાદ.

ગો.શ્રીમથુરેશ્વરજીના આ આશીર્વચન અને શુભકામનાઓથી હવે સભાના દ્વિતીય સત્રની ચર્ચાસભા હવે શરૂ થઈ રહી છે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ધ મેન ઓફ ધ ડે થી હું રિક્વેસ્ટ કરું છું-હવે પોતાની ઉપપત્તિનો પ્રારમ્ભ કરે. સેવાસ્વરૂપ. પૃષ્ઠ ૭ પર મૂલ શ્લોક છે. એના પછી આગળનો જે કાંઈ ચર્ચા બધી છે તે જોશું. અને સાથે-સાથે શ્રીહરિરાયજીને એક વિનય કે એ કેટલો સમય લેશે-એ અનુમાનિત સમય... યથાશક્ય ઓછો હોય તો વધારે ચર્ચાને આપણે આવરી શકીશું. ને વધારે હશે તો ઓછી ચર્ચા આવરી શકાશે. તેમાંથી જે કલ્પ એમને અભિપ્રેત હોય તે મુજબ ઓછામાં ઓછો કેટલો સમય એમને જોઈશે એનો એ સ્પષ્ટીકરણ કરે.

તો પછી હું મારો પણ કંઈક ખુલાસો એ બાબતમાં કરી શકું. અને હવે મને નથી લાગતું કે... શરૂઆતમાં જે થોડો મતભેદ થઈ ગયો હતો એવો ફરીથી અમારે મતભેદ થઈ જશે; કેમકે હું પણ અતિશય પ્રભાવિત થયો છું એમની શૈલીથી અને આશા રાખું છું કે મારાવતી કોઈ દુવ્યવહાર થયો હોય એની એમને કોઈ ગ્લાનિ કે આઘાત નહીં લાગ્યો હોવો જોઈએ. ઉપહાસનું તો મેં ભઈ પહેલાથી જ બતાવી દીધું કે કંઈ ખોટ જ છે ખોપડીમાં! માફી માંગવાનું કહેશો તો માંગી લઈશ. એ તો એના માટે કે લોકોના માથા ભારે ન થઈ જાય! આવી ચર્ચા સાંભળીને પછી ઉંઘી જાય તો જગાડવા કેવી રીતે? મૂલ હેતુ એ છે એમાં. કેટલાક કથામાં શું કરે છે; બહુ સારી ટેકનિક વાપરતા હોય છે.- ''બોલો શ્રીયમુનામહારાણીકી જય, બોલો શ્રીબાલકૃષ્ણલાલકી'' એટલે બધા જાગી જાય કે શું થયું? પૂરી થઈ કે પાછું શરૂ થયું? એવી અમને ને એમને-બન્નેને ટેવ નથી, એટલે કાંઈક એવો ટુચકો વાપરી લઈએ છીએ કે ઉંઘ-બુંઘ આવતી હોય તો ઉડી જાય!

ગો.શ્રીહરિરાયજી - તો સેવાસ્વરૂપકો, હૈ ન? મૈંને ઉત્તર દિયે વો થોડે નોટ કિયે ભયે હૈં, વો જો પહલે દિયે હૈં... અપના વો શ્યામુદાદા માંગતે ગયે, મૈં લિખવાતો ગયો હતો ન દ્વૈવિધ્યં, ત્રૈવિધ્યં; વો હી ચલેગો ન?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - હાં, વો હી ચલેગો.

ગો.શ્રીહરિરાયજી - તો વો પક્ષકી સ્પષ્ટતા...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - હાં, વો મૈં કહ દું.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - તો ક્યા લિંક બન જાય.

ગો.શ્રીહરિરાયજી - હાં, બરાબર હૈ. આટલા દિવસની ચર્ચામાં; બે દિવસની, અને પુસ્તિકાઓ જેઓના હાથમાં છે તેમણે તેઓ બધાએ પોતે પણ વાંચવાનો પરિશ્રમ લીધો હોય; પાછી ઘેરમાં એમને એમ મુકી દીધી હોય તો કશું જ હજીય સમજ નહીં પડે હોં તમને! પણ વાંચવાનો પરિશ્રમ લીધો હશે તો એટલી વાત આપણી સમક્ષ સ્પષ્ટ થઈ, કે શ્રીમહાપ્રભુજીના મત પ્રમાણે 'ચેતસ્તત્પ્રવણં સેવા'-ચિત્તનું ભગવાનમાં ચોંટી જવું તે સેવા છે. અને તે માનસી કક્ષાએ પહોંચે ત્યારે એ સેવા ''પરા ફલરૂપા મતા.' પણ એ માનસી ઉપર કેવી રીતે પહોંચે તે પહોંચવાની જે કક્ષા એમાં ''ચેતસ્તત્પ્રવણં સેવા તત્સિદ્ધ્યૈ તનુવિત્તજા.'' તો માનસીસેવા ફલિત થાય તેનામાટે આપણે શું તનુજા અને વિત્તજા--એમ બન્ને નોખી-નોખી કરી શકાય છે કે તનુવિત્તજા-એમ એક જ સેવાનો પ્રકાર છે? એટલે શ્રીહરિરાયજીએ તે વખતે એમ કહ્યું હતું કે દ્વૈવિધ્યં ત્રૈવિધ્યં... થોડો ખુલાસો કરી દઉં, કે સેવા બે પ્રકારની કે ત્રણ પ્રકારની? ત્રણ પ્રકારની એટલે માનસી, તનુજા અને વિત્તજા. અને દ્વૈવિધ્યં જ્યારે આપણે કહ્યું તે વખતે માનસીસેવા પરમ ફલરૂપા સેવા છે પ્રભુની-એ બાબતમાં કોઈ વિવાદ્ય વિષય લાગ્યો જ નહીં; એમને પણ નહીં અને મને પણ નહીં. એટલે

પક્ષગ્રહણ કરવાની કોઈ આવશ્યકતા જણાઈ નહીં. પણ માનસીસેવા ફલિત થાય તેના માટે તનુજાસેવા કરવી, વિત્તજાસેવા કરવી. તનુજાસેવા કરવી એટલે તનથી સેવા કરવી, વિત્ત કોઈકનો વાપરવો. વિત્તજાસેવા કરવી એટલે તન કોઈકનો સેવામાં વપરાતો હોય, આપણે એને પૈસા આપવા. તો આજની ભાષામાં કહું તો જે ઠેકાણે તનુવિત્તજાસેવાનું બાયફર્કેશન–એટલે ભાગલા–પાડી શકાય છે કે નથી પાડી શકાતા–એ વિવાદગ્રસ્ત પ્રશ્ન હતો. તેમાં શ્રીહરિરાયજીએ એ પક્ષ લીધો કે ત્રૈવિધ્યં. ત્રૈવિધ્યં એટલે ફલરૂપા સેવા માનસીસેવા અને સાધનરૂપા સેવા તે તનુજા; અને વિત્તજા; અને તનુવિત્તજા–એમ, હું ભૂલતો ન હોઉં તો, એમનો પક્ષ મને સમજમાં આવ્યો છે. એટલે એકંદરે સેવા ચતુર્વિધ થઈ હોં–એ વાત ભૂલી નહીં જતાં, કે એક માનસીસેવા, એક તનુવિત્તજાસેવા, એક તનુજાસેવા અને એક વિત્તજાસેવા. એટલે જો શ્રીહરિરાયજી મને એલાઉ કરે તો હું એમ કહીશ કે ત્રૈવિધ્ય પક્ષ એમનો સંશોધન થવો જોઈએ; ચાતુર્વિધ્ય હોવો જોઈએ. અથવા મિસ્ટેક કરતો હોઉં તો કરેક્ટ કરે એને; પોતાની ઉપપત્તિ અને સાચો પક્ષ નિરૂપિત કરે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, મૂલવાક્ય, જો વચન હૈ, વો તો આપકે સામને હૈ. અબ મૈં સ્પષ્ટ કર દૂં કિ સેવા તીન પ્રકારકી હોતી હૈ; ચારકા જો આપને કહા વો નહીં. પરંતુ ઉસ વક્ત તો સિર્ફ ઉત્તર હી માંગા ગયા થા સંશયકા, ઈસલિયે મૈંને ત્રૈવિધ્યં કહા. અબ ઉસકે સાથખુલાસા દે રહા હું–ત્રૈવિધ્ય અધિકારિ ભેદસે બનતા હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ક્ષમા કરેં. આપણે સમય બંધ નથી થયો–કેટલી વાર.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અબ જો આપ બાંધ દો.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, આપ બાંધ દો. અપેક્ષિત આપને છે ને? એમાં હું કોઈ આગ્રહ નથી કરવા માંગતો. ખરેખર વિષયને કેટલા સમયની અપેક્ષા છે. આપ મને બહુ કફોડી સ્થિતિમાં મુકી દો છો!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, બરાબર હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – જેટલો સમય આપણી પાસે છે, ને મુદ્દાના વિષયો તો ઓછામાં ઓછા ૪–૫ જેવા છે. તો વીસેક મિનિટ જેટલું આપો તો ઘણું કવર થઈ જાય. તો છુટી જાય તો વાંધો નહીં આવે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં. અચ્છા તો અબ જરા ધ્યાનસે સુનેં. વો જો વચન હૈ વો આપકે પાસ હૈ, ઉસકો ભી ધ્યાનસે પઢેં. ''એતદેવ સેવાસ્વરૂપમ્ ઈત્યાહુઃ ચેત ઈતિ.'' ''ઉક્તસેવાસાધને... કારિતા એકા'' ઈત્યાદિ. અબ યહાં 'તત્સિદ્ધ્યૈ તનુવિત્તજા' ઈસસે પહલે ઈસમેં જો વચન લિયા ગયા હૈ ઈસસે પહલેકા જો વચન હૈ વો થોડા ધ્યાનમેં લેના જરૂરી હૈ. વો ઈસમેં તો હૈ નહીં. ''તત્ર માનસી સા પરા ફલરૂપા.'' ઈસસે પહલે દેખિયે–''સા ચ ફલરૂપા સાધનરૂપા ચ આસ્તે.'' પહલે ઈસમેં સ્પષ્ટ હૈ કિ વહ

સેવા; માને સેવાસ્વરૂપ જો બતાયા દિયા ગયા-''કૃષ્ણસેવા સદા કાર્યા,'' વહ સેવા દો પ્રકારકી હૈ. દેખના, આપ સુનના ધ્યાનસે. ''ફલરૂપા સાધનરૂપા ચ''-ફલરૂપા ઔર સાધનરૂપા. ફલકે સાથભી 'રૂપ' પદ જુડા હૈ ઔર સાધનકે સાથભી 'રૂપ' પદ જુડા હુઆ હૈ. 'ઘટં ઘટરૂપમ્'. ઘટ ઔર ઘટરૂપમેં જો ભેદ હોતા હૈ ન્યાયશાસ્ત્રકે અનુસાર, વો હી ફલ ઔર ફલરૂપમેં, સાધન ઔર સાધનરૂપમેં ભી ભેદ હોગા. ઈસસે જ્યાદા કુછ નહીં કહુંગા કુછ. ''એતદેવ સેવાસ્વરૂપમ્. ઈત્યાહુઃ'' ઈસકે નીચે સીધા ''ઉક્તસેવાસાધને ઈતરે ઈતિ આહુઃ.'' પ્રભુચરણ યહાં સાધનકે સાથયહાં જો પહલે જોડા ગયા 'રૂપ' પદ હૈ ઉસકો હટા રહે હૈં. ધ્યાનસે દેખેં-યહાં વો 'રૂપ' પદ નહીં હૈ, કેવલ 'સાધન' પદ હૈ. અર્થાત્ ''સાધનત્વસ્વીકારઃ ઈતિ.'' દ્વિવચન સ્પષ્ટ હૈ-''ઉક્તસેવાસાધને ઈતરે.'' તે 'દ્વે સેવે', અર્થાત્ સાધનત્વેન સેવે દ્વે. જબ હમ સાધનત્વકા વિચાર કરતે હૈં, સાધનત્વવિચાર કિયા જાયેગા, તો સેવા દો તરહકી પ્રાપ્ત હોગી, ક્યોં, કિ યે જો 'તનુવિત્તજા' પદ હૈ વો ''દ્વન્દ્વાન્તે શ્રૂયમાણત્વાત્''-યે હેતુ આગે; મૈં ભૂલ ગયા હું નામ, એક ટીકાકાર લિખતે હૈં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - ''પ્રત્યેકમ્ અભિસમ્બધ્યતે.''

ગો.શ્રીહરિરાયજી - હાં, હૈ ન વો વચન? થોડાસા ભૂલ ગયા. વો આગે હૈ. દ્વન્દ્વાન્તે જો શ્રૂયમાણત્વ હૈ ઉસકા ઉસસે યે તો બાત સ્પષ્ટ હો ગઈ કિ વો દો હૈ. પરંતુ દો રૂપમેં, અપને મતલબ દ્વિત્વ જબ તક હૈ ઉસમેં, તબ તક વો સાધન તો જરૂર હૈ પરંતુ સાધનરૂપ નહીં હૈ. ઈસીલિયે ''ઉક્તસેવાસાધને ઈતરે ઈતિ આહુઃ'' ઈસસે આગે જો વિશ્લેષણ કિયા ગયા, સ્વરૂપ બતાયા ગયા-યે તો ઠીક હૈ, યે ધ્યાન દેનેકી બાત ઈતની નહીં હૈ. અબ ''એતાદૃશ્યૌ તે તત્સાધિકે ન.'' 'એતાદૃશ્યૌ' અર્થાત્ ''યયોઃ સાધનત્વં સ્વીકૃતમ્''-જિનકા સાધનત્વ સ્વીકાર કિયા ગયા હૈ. અર્થાત્ જો સાધન હૈં, જો સાધન હી હૈ, સાધનરૂપા નહીં હૈ, સાધન હી હૈં કેવલ. વો 'તત્સાધિકે' દ્વિવચન અર્થાત્ માનસી સેવાકી સાધિકે; દોનોં અલગ-અલગ ચલ રહી હૈ, દ્વે, 'ન' ક્યોંકિ સાધકત્વ ઔર સાધનત્વ-દોનોંમેં ભેદ હૈ, ''સાધકત્વં સાધનત્વં ચ ભિદ્યતે''.

અત્ર તારતમ્યમ્. મેરી દૃષ્ટિસે સાધનત્વ અલગ હોતા હૈ, સાધકત્વ અલગ હોતા હૈ; સાધનત્વ ઔર સાધકત્વ એક નહીં હોતા. યથા, એક આપકો પંક્તિ સુનાઉં સર્વોત્તમસ્તોત્રકી-''યાગાદૌ ભક્તિમાર્ગૈકસાધનત્વોપદેશકઃ.'' ઈસકા યદિ સાધકત્વોપદેશકઃ કર દિયા જાય તો? ક્યા હોગા? વિજ્ઞજન વિચાર કર લેં. ''યાગા... દેશકઃ.'' સાધન તો સાધન હી હૈ, વો સાધક હો; હો ઉસકેલિયે ઉસે એક પ્રોસેસ અર્થાત્ એક પ્રક્રિયાસે ગુજરના પડતા હૈ. એક કુછ બનતા હૈ તબ વો સાધક હોતા હૈ. યથા, આપકો એક દૂસરા ઉદાહરણ દું, લૌકિક, જૈસે મિટ્ટી હૈ વો ઘટ; માટલું બનાવીએ ને આપણે? માટલું. તો ઘટ બનાનેકા સાધન મિટ્ટી હૈ-ઈસમેં કોઈ શક

નહીં હૈ. વો જહાં ભી પડી હૈ. કહીં ભી પડી હૈ, આપકી મુટ્ઠીમેં હૈ, મુટ્ઠીભર મિટ્ટી ભી ઘટ બનાનેકા સાધન હૈ. પરંતુ જબ તક ઘટ બનાનેકેલિયે મિટ્ટીકા અપના રૂપ નહીં બનતા. ઉસમેં કઈ ચીજે જુડતી હૈં. ઉન સબ ચીજોંકે પૂર્ણ હોને પર એક સ્વરૂપ જબ તક ઉસકા નહીં બનતા તબ તક વો ફલકો-ઘટકો-સિદ્ધ નહીં કર સકતી. બાકી સાધનત્વ તો ઉસમેં હૈ હી, ધરા હી હૈ. ઘટકા સાધનત્વ મિટ્ટીમેં હૈ સ્વભાવસે હીં. સાધનરૂપત્વ? વો તો બનેગા, અન્યથા નહીં હો સકતા.

સુવર્ણ હે, સુવર્ણમેં આપ હાર ઈત્યાદિ બનાયેં, ઉસકા સાધન સુવર્ણ હૈ હી સહી. આપકો એક નેકલેસ બનાના હૈ. તો આપ બે બંગડી લઈ જાઓ, ચાર બંગડી લઈ જાઓ. બે બંગડી લઈ જઈ સોનીને કહો કે નેકલેસ બનાવી આપો. ''બે બંગડીમાં ન બને. આપકો જો નેકલેસ ચાહિયે વો દો ચુડીસે નહીં બન સકતા. વો ચારસે બન સકતા હૈ, ઈસીલિયે ચાર લાઈયે.'' અર્થાત્ જબ તક વો અપન રૂપમેં નહીં, પૂર્ણરૂપમેં; જિતના વહાં અપેક્ષિત હોના ચાહિયે ઉસ રૂપમેં જબ તક વો સાધન નહીં આતા તબ તક ઉસકા સાધનરૂપત્વ સિદ્ધ હો નહીં સકતા. અન્યથા સાધનત્વ તો હૈ હી હૈ. ઈસ દૃષ્ટિસે શ્રીગુસાંઈજીને...

વૈસે યહાં યે ભી એક શ્યામદાદાકે લેખોંમેં મૈંને પઢા ઈસલિયે કહ રહા હું, કિ યે નિષેધ્યકોટિસ્થવાક્ય હૈ-ઐસા ભી મૈંને પઢા હૈ. વો ભી થોડાસા ખુલાસા કર દું, કે મેરી દૃષ્ટિસે સામાન્યતયા હમારે પૂર્વાચાર્ય વિદ્વાન જો વ્યાખ્યાકાર હોતે થે વે અપને આપ હી, અપને વ્યાખ્યાનકી શૈલીસે હી વાક્યોંકી કોટિયોંકો નિર્ધારિત કર દિયા કરતે થે અક્સર, કે યે નિષિદ્ધકોટિસ્થયા સમાધેયકોટિસ્થહૈ, યા અવધેયકોટિસ્થહૈ યા વિધેયકોટિસ્થહૈ, યા હેયકોટિસ્થહૈ. હેયકોટિસ્થભી તો હોતે હૈં વાક્ય. તો ઉનકી કોટિયાં સ્વતઃ હી; વો ઉનકી એક સ્વભાવતઃ. એક છટા હૈ ઉન પ્રાચીન ટીકાકારોંકી, કિ વો અપને આપ... ઔર ઉસમેં પુરુષોત્તમજીકી તો બહોત સુંદર હૈ, વો સ્વતઃ હીં; ઉસકી નિર્ધારિત કર દેતે હૈં. શ્રીગોકુલનાથપ્રભુચરણ ઈત્યાદિકી બહોત સુંદર હૈ. તો જહાં જિસ વાક્યકી કોટિ સમાધેય હોગી તો વહાં આકાંક્ષા કરકે ઉસકા સમાધાન પ્રસ્તુત કર દિયા જાયેગા. જિનકા નિષેધ હોગા તો વહાં આકાંક્ષા પ્રસ્તુત કરકે ઉસકા નિષેધ કર દિયા જાયેગા. જો મતલબ સ્વીકાર્યકોટિમેં હોગા તો ઉસકા કરકે 'ઓમ' કરકે ઉસે સ્વીકાર કર લિયા જાયેગા. તો અક્સર કોટિયાં અપને આપ નિશ્ચિત કર લી જાતી હૈ વ્યાખ્યાકર્તાઓંકે દ્વારા-ઐસા મેરા અનુભવ હૈ. કહીં ન ભી હો તો મૈં કહ નહીં સકતા. યહાં ''ઉક્તસેવાસાધને ઈતરે'' યહાં સે લેકરકે હમ પૂરા પરિશીલન કરતે હૈં ઈસ અંશકા, તો ''એતાદૃશ્યૌ તે તત્સાધિકે ન'' યહાં જો 'ન' આયા-નિષેધ-ઈસ નિષેધકી વ્યાપ્તિ જો હૈ, ઉસકો જબ હમ સોચતે હૈં, તો વો જાતી કહાં હૈ? તો વો સાધકત્વમેં જાકે લગતી હૈ; સાધનમેં લગતી મુજે નહીં લગ રહી હૈ. અર્થાત્ ''સાધકત્વં નિષિધ્ધં,

ન તુ સાધનત્વમ્''-યહ કહા જાય. શ્રીગુસાંઈજી ઉસકા સાધકત્વ નિષિદ્ધ કરતે હૈં, સાધનત્વ નહીં.

સાધન દોનોં હૈં હી, ચાહે તુમ શરીરસે સેવા કરો, કોઈ સાધન તો હુઆ. ચાહે વિત્તસે સેવા કરોગે, તો સાધન તો કોઈ હુઆ હી! ચર-અચર આપકા ભગવત્સમ્બદ્ધ તો હુઆ હી સહી, કિસી ભી રૂપમેં. ઈસલિયે વો સાધન તો હૈં હી. જૈસે સાધનમાત્ર હોતે હી હૈં. કર્મમાર્ગકિ જિતને ભી સાધન હૈ, વે સબ ભક્તિમાર્ગમેં ક્યા હૈ? સાધક થોડી હૈ, સાધન હૈં! સાધન તો હૈં હી; ક્યોંકિ વો તો ભગવાનને હી ઉનકો પ્રકટ કિયા હૈ, ઔર ભગવદંશ ઉસે; અલગ તો વો હૈં નહીં, ઈસલિયે હમ ઉન્હેં અલગ તો... માને જિતના ભી જો અલગ નહીં હૈ, અર્થાત્ માયાસે સમ્બદ્ધ જો નહીં હૈ, ''યાવન્માત્રં માયાઅસમ્બદ્ધમ્,'' વો સબકા સબ જો હૈ વો અપને-અપને રૂપમેં જહાં શાસ્ત્રકે દ્વારા ઉસકા નિર્ધારણ કિયા જાતા હૈ, વહાં વો અપને રૂપમેં સાધન હૈં. તો ઐસી પરિસ્થિતિમેં મેરી દષ્ટિસે યહાં ઉક્તસેવા-જો ઉપર બતાઈ ગઈ સેવા હૈ, ઉસકે સાધન તો દો હૈં-તનુજા ઔર વિત્તજા. મધ્યમપદલોપી હૈ... અબ ઈસ ઝંઝટકો તો વ્યાકરણકી તો અભી ક્યા કરેં! પર 'એતાદશ્યૌ' અર્થાત્ કેવલ સાધનરૂપમેં કી ગઈ યે દોનોં સેવાએં 'તત્સાધિકે ન'-વો માનસીકી, ફલકી સાધિકા હો નહીં સકતી. પરંતુ જબ ઉનકો તનુવિત્તજા-દોનોંકો મિલાકર કી જાતી હૈ. તબ ઉસકા એક રૂપ બનતા હૈ-સાધનરૂપમ્. સાધનરૂપા હોતે હી વો માનસીકી સાધિકા બન જાતી હૈ! 'એતેન'-ઈસસે જો સિદ્ધ હુઆ ભાવ, 'એતેન' ઈસસે યે બાત હુઈ... ક્યોંકિ સ્પષ્ટ કહા કિ ભઈ, જબ દોનોં અલગ-અલગ જો હોતી હૈં તો બિચારી કેવલ સાધનમાત્ર રહ જાતી હૈ, ઈસલિયે ઈનમેં સાધકત્વ તો આ નહીં પાતા! ઈસલિયે સાધકત્વ જિસમેં આતા હૈ તો ''એતેન ભગવદર્થં નિરૂપધિસ્વસર્વસ્વનિવેદનપૂર્વક તત્રૈવ સ્વદેહવિનિયોગે પ્રેમ્ણિ જાતે સા ભવતિ''-યે આગે ઈસીલિયે બતાયા. ''એતાદશસ્ય અવાન્તરફલં...'' યે આગે લુંગા. ઈસમેં મેરા યે માનના હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - એક વાત તો ખરેખર કહેવાની બહુ તાતી જરૂરિયાત પડે છે, કે અહીંયા પૂર્વપક્ષ જો શ્રીહરિરાયજીએ ન ગ્રહણ કર્યો હોત તો બીજો કોઈ આવો પૂર્વપક્ષ માંડી જ ન શક્યો હોત! અને આ નિંદાના રૂપે નથી કહી રહ્યો, પૂર્વપક્ષની પ્રબલતાના અર્થમાં કહી રહ્યો છું. અને એ જે પ્રબલતા છે એ મને માન્ય છે-એ અર્થમાં નહીં હોં! પણ પૂર્વપક્ષ-પૂર્વપક્ષ તરીકે ઘણો પ્રબલ છે-એ અર્થમાં કહી રહ્યો છું.

સર્વથા અમાન્ય આ મને પૂર્વપક્ષ છે. મને તેના કારણ મારા હિસાબે-સાધન, સાધનરૂપા અને સાધિકા... તો હું ભાવાર્થની પુનરાવૃત્તિ નહીં કરું, કેમકે ''ઉક્તસેવાસાધને ઈતરે''-આ જેવી રીતે સ્ત્રીલિંગમાં તાણીને લીધો છે; ''સકલ અર્થ તેનો સીધો,'' તે પૂર્વપક્ષમાં તાણીને લીધો! તે જે તાણીને લીધેલો અર્થ છે તે...

સાધનં-સાધને-સાધનાનિ; અને વિત્ત અને તનુ એ સરલતાથી ત્યાં જો મલતા હોય તો ‘‘ઉક્તસેવાસાધને ઈતરે’’ એમ ન કહીને ‘‘ઉક્તસેવાસાધિકે ઈતરે’’ એવો પક્ષ ઔચિત્યની દૃષ્ટિએ હોવો જોઈતો’તો. અને ‘‘વિત્તં દત્વા અન્યેન પુરુષેણ કૃત્વા એકા, એતાદશેન પુંસા કૃતા ચ અપરા-એતાદશ્યૌ તત્સાધિકે ન’’-એટલે કોઈકને પૈસા આપીને સેવા કરાવી લેવી, અથવા કોઈકથી પૈસા લઈને સેવા કરી લેવી-તે બન્ને પ્રકારની સેવા માનસીસેવાની સાધન નથી જે જણાવવા માટે ‘‘ઈતિ અભિપ્રાયજ્ઞાપકં સમસ્તપદં’’ છે. એટલે તનુજાસેવા અને વિત્તજાસેવા; જેને હરિરાયજી સાધિકા નથી માનતા પણ સાધનરૂપા માને છે, તે નિષ્ફલ છે. અને નિષ્ફલ સાધન કેવો હોય? જેના માટે સંસ્કૃતમાં ‘અજાગલસ્તન’ કહેવામાં આવે છે-બકરીના ગલામાં કાંઈક હોય છે થન-આંચલ-જેવું! તેમાંથી દૂધ નિકલતું, ખાલી જોવાનું હોય છે-તો એવું કાંઈક છે. હવે એવું સાધન હોય તો હોવા દો; મને પણ એ બાબતમાં બહુ વાંધાજનક વાત લાગતી નથી. છે નિષ્ફલ અને નિષ્ફલત્વાત્ પણ અકરણીય છે.

પણ નિષ્ફલત્વાત્ અકરણીય ઘણી બધી વસ્તુઓ હોઈ શકે. દાખલા તરીકે કોઈક બેઠા-બેઠા હાથહલાવે કે પગ હલાવે કે કાન ખંજવાળે-કોઈક-કોઈકને ટેવ હોય. એવી ઘણી બધી વસ્તુઓ નિષ્ફલ હોઈ શકે છે. તે નિષિદ્ધ હોય છે એવું નથી પ્રાપ્ત થતું. પણ આપણે જાણીએ છીએ કે શ્રીહરિરાયજીએ વાત કબૂલ રાખી છે કે સેવાર્થ બીજાથી પૈસા લેવું એ દેવલકત્વ છે. અને દેવલકત્વ-સંપાદકત્વ હોવાથી નિષિદ્ધ-કોટિમાં પાછી નિષ્ફલ છે; અનિષિદ્ધકોટિમાં નિષ્ફલ નથી. તેથી પણ એ નિરસ્ત થઈ જાય છે. અને બીજી વસ્તુ; જે સૌથી વધારે આ પ્રસંગમાં ધ્યાન આપવા જેવી છે; જેને શ્રીહરિરાયજીએ લક્ષમાં નથી લીધું, તે શ્રીપુરુષોત્તમજીની વ્યાખ્યા છે- ‘‘તદ્ ચેદ્ વિત્તં વેતનત્વેન દત્વા કાર્યતે તદા સા ચિત્તસ્ય રાજસત્વં કુર્વન્તી ચિત્તસ્ય તત્પ્રવણત્વં ન કરોતિ.’’ એટલે જ્યારે સાધનરૂપા...

ગો.શ્રીહરિરાયજી - એક મિનિટ. યે મૈં અબ કહનેવાલા હું. આપને વો, ભલે અજાગલસ્તનવત્; હૈ-યે તો સ્વીકાર કર લિયો ન? તો આગે ચલું-યોં. પહલે ત્રૈવિધ્ય-દ્વૈવિધ્યકી હી અપને બાત હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - અચ્છા-અચ્છા. હવે મેં કીધું તો પહલે મૈં એક ખુલાસા કર દું ફિર... તો ત્યારે ‘‘તદ્ ચેદ્ વિત્તં... ન કરોતિ.’’ એટલે જેને શ્રીહરિરાયજી સાધિકાસેવા નથી કહેતા... હવે જો થોડું સાવધાનીથી સમજશો તો વાત સમજમાં આવશે. એમણે ઉદાહરણ બહુ સુંદર આપ્યો છે, જે વિચારમાટે ખરેખર ખૂબ જ વિચારણીય ઉદાહરણ છે, કે સુવર્ણ, જેનાથી ૪ બંગડી બનાવી શકાય, તે સુવર્ણ જો ૪ બંગડી બનાવવામાટે પર્યાપ્ત ન હોય, તો ૪ બંગડીનો સાધક નથી હોઈ શકતો, સાધન હોઈ શકે છે. સાધક સુવર્ણ તે હશે કે એટલા તોલા, જેટલામાં ૪ બંગડી બની શકતી હોય,

તેટલો. બહુ સુંદર ખરેખર ઉદાહરણ છે, પ્રશંસનીય; એમની પોતાની જે વાત છે એને સ્પષ્ટ કરવા માટે, પણ તે જે સાધના; સાધનરૂપા તો પાછી, મને લાગે છે, શ્રીહરિરાયજી મુજબ સાધિકાનો કાંઈક પર્યાયવાચી કે કાંઈક હોવું જોઈએ, જો ભૂલતો ન હોઉં તો.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – બરાબર.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તો સાધનરૂપા-એટલે સાધિકા-અને સાધન. તો સાધન જે છે એનામાટે પુરુષોત્તમજી શું વિધાન કરી રહ્યા છે તે આપણે જોઈ લઈયે, કે ''તદ્ ચેદ્ વિત્તં... ન કરોતિ.'' ચિત્તને કોઈ દિવસ ભગવત્પ્રવણ કરતી નથી. અને જે તનુજાસેવા-''યદિ ચ વિત્તં વેતનત્વેન ગૃહીત્વા ક્રિયતે તદા ઋત્વિજો યાગવત્ સ્વસ્ય તત્પ્રવણત્વરૂપં ફલં ન સાધયતિ.''-તો પેલા ગોરમહારાજને; અનુવાદ મેં આપેલો છે, જોઈ લેજો. ગોરમહારાજને યાગ કરાવવાનો ફલ નથી મલતો તેમ જે વ્યક્તિ સેવા કરવામાટે બીજાનું વિત્ત લઈ રહ્યો છે તેને પોતાને સેવાનો ફલ મલતો નથી. એટલે સાધન તનુજાસેવા અને સાધન જે વિત્તજાસેવા-તે બન્ને નિષ્ફલ સેવા છે.

એના પછી શ્રીપુરુષોત્તમજીએ બહુ સુંદર વાત કહી છે કે ''તત્ર ઋત્વિગ્દક્ષિણાવદ્ અત્ર તદ્દાનાદેઃ ભક્તિમાર્ગે ભગવતા અનુક્તત્વાત્. અતસ્તથા ન કાર્યં કિન્તુ ભગવદુક્તરીત્યૈવ કાર્યમ્. તદૈવ સાધનરૂપા સાધ્યરૂપાં માનસીં સેવાં જનયન્તી સ્વયમપિ પશ્ચાત્ ફલરૂપતયા વ્રજસ્થાનામિવ પર્યવસ્યતિ.'' એટલે શ્રીપુરુષોત્તમજી સ્પષ્ટ એનો ખુલાસો કરે છે કે યજ્ઞમાં ઋત્વિગ્‌ના વરણનું વિધાન છે; ''વચનાત્ પ્રવૃત્તિઃ વચનાત્ નિવૃત્તિઃ,'' ''તસ્માત્ શાસ્ત્રં પ્રમાણં તે કાર્યાકાર્યવ્યવસ્થિતમ્, જ્ઞાત્વા શાસ્ત્રવિધાનોક્તં કર્મ કર્તુ ઇહાર્હસિ.'' તે ન્યાયથી શ્રીમહાપ્રભુજીના વચન આપણું શાસન કરે છે અને મહાપ્રભુજીનું વચન અહીં શું આપણું શાસન કરી રહ્યું છે, કે મહાપ્રભુજી; અને પુરુષોત્તમજી ભગવાન્ સુધી આ વાતને ખેંચી જવા માંગે છે, કે ભગવાને સેવામાટે આ વસ્તુનું વિધાન નથી કર્યુ. યજ્ઞમાં એ વિધાન છે કે ઋત્વિગ્‌વરણ થાય, એટલે ત્યાં થઈ શકે છે. એટલે ક્ષત્રિયને વિધાન છે કે તમે મારી શકો છો યુદ્ધમાં કોઈને, તો એ હત્યા નથી કહેવાતી. યુદ્ધ જે છે, ક્ષાત્રધર્મ કહેવાય છે. અને બ્રાહ્મણને હત્યા કરવાની છૂટ નથી, એટલે બ્રાહ્મણ કોઈને મારે તો એ હત્યા કહેવાય, એને યુદ્ધ ન કહેવાય. અને ક્ષત્રિય લડતા-લડતા જો મરે તો સીધો સ્વર્ગે જાય, જ્ઞાન વિના જ; કર્મથી જ એને મુક્તિ મળી જાય. અને બ્રાહ્મણ જો આવું કુકર્મ કરે તો સીધો નરકમાં જાય! તો જે શાસ્ત્ર છે તે પ્રમાણ છે. તે ન્યાયથી ત્યાં યજ્ઞમાં એ વિહિત છે, યજ્ઞવિધાયક શાસ્ત્રથી વિહિત છે, ઋત્વિગ્‌વરણ અને અહીંયા સેવાવિધાયક શાસ્ત્રથી આ પ્રભેદ-એટલે-તનુજાસેવા અને વિત્તજાસેવા, આનો પ્રભેદ-વિહિત નથી. એ ''ભગવતા અનુક્તત્વાત્ અતસ્તથા ન કાર્યં કિન્તુ

ભગવદુક્તરીત્યૈવ કાર્યમ્.''

આનાથી મને લાગે છે કે આ બધી સ્પષ્ટતા અને જે દેવલકતાની સ્પષ્ટતાએ બધાની સ્પષ્ટતાને જોતાં; અને જે સિદ્ધાન્તવચનાવલીની પાછળ જે અમૃતવચનાવલી આપી છે તેમાં પૂર્વજો બધાના વચન આપ્યા છે મેં, તે વચન જોઈ લો, કે શ્રીવ્રજરત્નલાલજી મહારાજશ્રીએ ''જો પુષ્ટિમાર્ગીય કોઈ પણ મંદિરમાં વૈષ્ણવ ઠાકોરજીની સેવા...''(ગો.શ્રીહરિરાયજીકે અનુરોધ પર) વો સેવા... માને આચાર્યવાણીનિર્ધારિણ પ્રકારકે તહત મૈં કહ રહ્યો હું, જો આપને માન્ય કિયો હૈ. ઔર મહારાજશ્રી મેરે લિયે વૃદ્ધ હૈ, આદરણીય હૈ, યા લિયે પ્રકટ કર રહ્યોહું. ''તો જે પુષ્ટિમાર્ગીય કોઈ પણ મંદિરમાં વૈષ્ણવ ઠાકોરજીની સેવા તેમજ નેગ, ભોગ માટે ભેટ વગેરે વિત્ત આપી વિત્તજાસેવા કરતો હોય તો; અને તે મંદિરમાં તનુજાસેવા કરતો હોય તો તે મંદિર પુષ્ટિમાર્ગીય નથી-એમ આપનું કહેવું છે?'' અને શ્રીવ્રજરત્નલાલજી મહારાજે, નોંધવા જેવી સુવર્ણાક્ષરે પુષ્ટિમાર્ગમાં, એક વાત કીધી છે કે ''પુષ્ટિમાર્ગીય મંદિરમાં વૈષ્ણવોની તનુજા કે વિત્તજા સેવા સ્વતંત્ર કરવાની પ્રક્રિયા નથી. અને તેવી સેવા કરે તો તે સામ્પ્રદાયિક મંદિર ન કહેવાય.'' તો એ બધી વાત; અને ફુફાજી મહારાજ પણ અહીંયા બિરાજે છે, એમનું તો બહુ સુંદર ગજબનું વિવેચન છે આમાં, કે ''જેમ સ્વરૂપસેવા સ્વાર્થબુદ્ધિથી અને લૌકિકકાર્ય સમજીને ન કરવાની શ્રીમહાપ્રભુજીની આજ્ઞા છે તે પ્રમાણે નામસેવા પણ વૃત્તિઅર્થે ન કરવી-એવી આજ્ઞા શ્રીમહાપ્રભુજી નિબંધમાં કરે છે... વૃત્તિઅર્થે સેવા કરવાથી પ્રત્યવાય (દોષ) લાગે. જેમ ગંગા-જમુનાજલનો ઉપયોગ.. પ્રક્ષાલનાર્થ ન થાય, તેમ સેવાનો ઉપયોગ પણ વૃત્યર્થ ન કરાય... તન-વિત્ત જો પ્રભુમાં વપરાય તો મન પ્રભુમાં જરૂર લાગે છે. માટે જ શ્રીવલ્લભે ઉપદેશ કર્યો છે કે-તત્સિદ્ધ્યૈ તનુવિત્તજા.'' અને આગળનું વાંચી જજો, સમય હું... કાલક્ષેપ કરવા નથી માંગતો; બધાની પાસે આ છે. તો આ બધા પૂર્વજોના વચનથી મને લાગે છે કે નિર્ધારિણપ્રકાર પણ આપણે શ્રીહરિરાયજીએ બહુ સુંદર રીતે માન્ય રાખ્યો કે પૂર્વજો વડીલો કેવી રીતે... મૂલક્રમાગત વચન કેવી રીતે લેવાનું છે. એ બધાને જોતાં મને લાગે છે કે સાધન હશે કદાચ, તો નિરર્થક સાધન છે. એટલું જ નહીં પણ નિષેધ્ય કોટિનું નિરર્થક સાધન છે. તેથી તેમ ન કરવું-''અતસ્તથા ન કાર્યમ્.''

ગો.શ્રીહરિરાયજી - યે ફલ તક બાત આ ગઈ! યદ્યપિ પહલે યે નિશ્ચિત હુઆ થા કિ ત્રૈવિધ્ય યા દ્વૈવિધ્ય. મૈંને સિર્ફ઼ ઉસકા ઉત્તર દિયા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી - ક્ષમા કરિયે. મને એમ લાગ્યું કે મને ટર્ન આપી દીધો, તેથી હું લઈ ગયો. કોઈ ત્રુટિ થઈ હોય તો ક્ષમા કરશો.

ગો.શ્રીહરિરાયજી - કોઈ બાત નહીં. અબ સવાલ યે હૈ-મૈંને જો બાત આપસે કહી વો યે કહી

है कि साधन जब वो अलग-अलग दो प्रकारकी तनुजा और वित्तजा होती है, तब वो साधनमात्र होती है. साधनत्व उसका है. परंतु जब दोनों मिलती है तब मानसीकी साधक होती है. ईस बीच आपने जो अभी ये बताया, ये पुरुषोत्तमजीका जो टीकाका जो अंश है, प्रकाशका, वो ईससे आगे मैं कहनेवाला ही था, कि आप 'अजागलस्तनवत्'; श्याममनोहरजीने, मेरे पू.दादाभाईने, साधनको साधनत्वेन स्वीकार की. परंतु उसको 'अजागलस्वतनवत्' माना, कि वो कोई फल तो देनेवाली हैं नहीं.

गो.श्रीश्याममनोहरजी - अने निषिध्यकोटिमां.

गो.श्रीहरिरायजी - और निषेध्यकोटिमें वो आ गई 'न कार्यम्.' अब मैं ये आगे लेनेवाला ही था, अब कह दुं. मैं ये कह चुका हुं उपर, के निषेध है वो कहां व्याप्त हो रहा है-हमें ये सोचना है. मैंने पहले ही कह दिया--निषेध जो है वो साधकत्वमें व्याप्त हो रहा है. वही बात श्रीपुरुषोत्तमजी नीचे बता रहे हैं. जो उपर प्रभुचरणकी विवृत्तिमें निषेध कहां लगा जाके? साधकत्वमें; साधनत्वमें नहीं. नीचे भी साधकत्वमें ही आपने, पुरुषोत्तमजीने, माना है. साधकत्व विचारसे वो निषिद्ध है. परंतु साथ-साथ उसका कोई फल भी नहीं है. अर्थात् निष्फल है ऐसा जो श्यामदादा प्रतिपादन कर रहे हैं या कह रहे हैं, मेरी दृष्टिसे वहां पुरुषोत्तमजीका वहां 'न कार्यम्' जो है वो 'न कार्यम्' का निषेध भी जिसको मानसीसेवा सिद्ध करनी है अर्थात् जो उत्तमकोटिका अधिकारी है; मानसी जो फलरूपा सेवा है वो जिसको सिद्ध होनी है, भगवदिच्छासे; अधिकारी तो भगवदिच्छासे निश्चित होते हैं. तो जो भगवदिच्छासे उत्तमकोटिका अधिकारी है, जिसको मानसी सिद्ध होनी निश्चित ही है, प्रभुके व्युच्चरणसे ही कि ये मेरा भक्त है, ईसे मानसी सिद्ध होगी; उसको है; जो 'न कार्यम्' ये निषेध जो है वो अधिकारीकेलिये है. ऐसा मैं ईसलिये कह रहा हुं कि यदि ऐसा नहीं होता तो आगे. ''एतादशस्य अवान्तरफलं भवति ईति आहुः तत ईति'' उसमें जो साधन जो मानसीकेलिये करना है उसको भी साथमें मध्यपाती न्यायसे अवान्तरफल तो होता ही है! जैसे परब्रह्म प्राप्त होगा तो अक्षरब्रह्म तो आ ही गया. परंतु जो अलग-अलग करते हैं, जो कि उत्तमाधिकारी नहीं हैं, मंदमध्यम हैं, उनको, वे अलग करते हैं तो उनको अवान्तरफल मिलते हैं, जिसकी चर्चा आगे आनेवाली है. उसके 'एतादशस्य' की टीकामें पुरुषोत्तमजी आज्ञा करते हैं कि ''एतादशस्य ईतिपदेन ईदं ज्ञाप्यते.'' ये ''एतादशस्य' पद जो यहां श्रीगुसांईजीने रखा है उसमें क्या है कि वैशिष्ट्य है, विलक्षण है वो पद, के ''एतादशेन पुंसा कृता च अपरा.'' उपर 'एतादश्यौ'-एतादश पद आ गया विवृत्तिमें, नीचे 'एतादशस्य' लिया. अब 'एतादशस्य' में दोनों तरफ लग सकता है-जो तनुवित्तजा करता है उसका भी और जो तनुजा और

વિત્તજા કરતા હૈ ઉસકો ભી અર્થાત્ અલગ કરતા હૈ. 'એતાદશસ્ય', ઉપર ''એતાદશેન પુંસા કૃતા ચાપરા''-''એતાદશેન કિદશેન ઇત્યાકાંક્ષાયામ્, તસ્ય એતાદશસ્ય કિં ભવતિ ઇત્યાકાંક્ષાયામ્''. તો ''અન્યથાનુપપત્તિસે સ્વતઃ'' હી અવાન્તરફલમેં વો તો આ ગયા બિચારા સીધા! ઉસકો માનસી નહીં સિદ્ધ હો સકતી. વો પહલે કહ ચુકે હૈં કિ 'તે સાધિકે ન.' માનસીકા તો વો અધિકારી હી નહીં હૈ. કિન્તુ મંદ-મધ્યમકો ક્યા હોગા? ક્યોંકિ ભગવત્સેવાકા નૈષ્ફલ્ય ભગવચ્છાસ્ત્રમેં, ભગવદ્ભક્તિકા નૈષ્ફલ્ય ભગવચ્છાસ્ત્રમેં તો કહીં મુજે તો દષ્ટિગોચર હુઆ નહીં હૈ કોઈ વચન. કુછ ભી કરેં, કહાં કહીં ભી ભક્તિ કરની હો, તો જરાસા કહ દું-''ચતુર્વિધા ભજન્તે માં જના સુકૃતિનોર્જુનઃ, આર્તો અર્થાર્થીજિજ્ઞાસુ જ્ઞાની ચ ભરતર્ષભઃ.'' આગે જ્ઞાનીત્વાત્ મેં ''ઉદારા સર્વ એવૈતે''-ઔદાર્ય ભી ઇનકા સ્વીકાર કિયા હૈ ભગવાનને. ભલે અર્થાર્થીહૈ ફિર ભી ''ઉદારા સર્વ એવ હિ.'' ''અપિ ચેત્ સુદુરાચારો ભજતે મામ્ અનન્યભાક્, સાધુરેવ સ મંતવ્યો સમ્યગ્ વ્યવસિતો હિ સઃ. ક્ષિપ્રં ભવતિ ધર્માત્મા શશ્વત્ શાંતિ નિગચ્છતિ, કૌન્તેય પ્રતિજાનીહિ ન મે ભક્તઃ પ્રણશ્યતિ.'' તો અવાન્તરફલ તો ઉસકો હૈ હી-યે હી શ્રીપુરુષોત્તમજી બતા રહે હૈં ''એતાદશસ્ય ઇતિપદેન ઇદં જ્ઞાપ્યતે.'' યે પકડા! આપને... ઇસકો સમજાના જરૂરી હૈ, ઇસ 'એતાદશ' પદકો, ક્યોંકિ ભ્રમ હો સકતા હૈ કહકે ''એતાદશ માને તો માનસીવાલા હી રહા!'' નહીં સા'બ, યે બાત નહીં હૈ. સેવાવાલા હૈ. અબ જો અલગ-અલગ કરતા હૈ વો ભી તો સેવા તો કરતા હી હૈ!

અબ દેખિયે''ઇદં જ્ઞાપ્યતે-યદાધુનિકૈઃ તાદશાધિકારરાહિત્યે'' કીદશાધિકારરાહિત્યે? તો કહા 'ન કાર્યમ્.' ઔર ''વ્રજસ્થાનામિવ પર્યવસ્યતિ.'' વ્રજસ્થાનામેવ પર્યવસાન જહાં હૈ વો અધિકાર તો હૈ નહીં. અબ ''યદાધુનિકૈઃ તાદશાધિકારરાહિત્યેપિ માર્ગપ્રવર્તકાચાર્યોક્ત-પ્રકારેણ'' માર્ગકે પ્રવર્તક જો આચાર્ય હૈં, ઉનને જો એક ઉક્ત પ્રકાર બતા દિયા, કિ ઇસ તરહસે કરના. અર્થાત્ નિષિદ્ધ નહીં કિયા. નિષેધ તો સાધકત્વમેં હૈ. દેખો, ફિર મૈં ધ્યાન દિલા રહા હું. (ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીસે) આપ હંસ રહે હૈં વો ઇસલિયે કે ઉક્ત પ્રકારમેં તો દોનોં હી આયેગી-આપ યે માન રહે હેં. લેકિન મૈં ઐસા નહીં માનતા. મૈં ઐસા માનતા હું કિ ઉક્ત પ્રકારમેં દોનોં અલગ-અલગ હી હૈ, ક્યોંકિ વો ''દ્વન્દ્વાન્તે શ્રૂયમાણત્વાત્''-યે કહાં જાયેગા હેતુ? ઇસલિયે વો તો હૈ હી. પરંતુ જો અલગ ભી કરતા હૈ તો વો પ્રકારમેં, નિષિદ્ધ પ્રકારમેં નહીં આયા વો. દેખના આપ, ઉક્ત પ્રકાર નિષિદ્ધ પ્રકાર નહીં હોતા. નિષિદ્ધ પ્રકારમેં 'ન' જો હૈ વો નિષેધ માનસીકે ઉત્તમ અધિકારી, મતલબ ''ઉત્તમઅધિકારીભિઃ તથા ન કાર્યમ્, યથા વ્રજસ્થાનામિવ પર્યવસ્યતિ પશ્ચાત્ ફલરૂપતયા'', વો; ઔર મંદમધ્યામાનાં? યદિ ઐસા આપ માનતે હૈં કિ ઐસા નહીં હો,

તો મંદમધ્યમોંકા તો કહીં; અધિકારી ઉનકો ગિનના હી નિરર્થક હો જાયેગા. અસ્તુ. તો ઈસીલિયે કહા હૈં કિ ઉસકો કુછ પતા નહીં હોતા કિ ઉન દોનોંકો સાથહી કરના ચાહિયે, ઈસી તરહસે કરના ચાહિયે, તબ વો સિદ્ધ હો–ઐસા તો ઉસકો પતા નહીં હોતા, વો તો દોંનોમેંસે કુછ ભી યા કહીં ભી કિસી ભી તરહસે કરતા હૈ, કર લેતા હૈ. જૈસે એક બાલક. વિધિ તો જાનતા નહીં હૈ, વિધિમેં ગડબડ ભી હો જાની હૈ, બતા દિયા તો કર દિયા! વો ન તો ઉસકા અર્થ જાનતા હૈ ન મંત્ર જાનતા હૈ! ભઈ મંત્ર ભી ઉસકે સાથ હોના હી ચાહિયે હકીકતમેં. વિધિ તો જાનતા નહીં હૈ બાલક. મંત્ર ઉસકે સાથમેં... મંત્ર નહીં હોતા, વો બોલતા હી નહીં હૈ, હો જાતા હૈ! ફિર બેચારા કયા કરે! તો ભક્તિહંસમેં ઈસકા સ્પષ્ટ વિવરણ હૈ. ''યદાધુનિકૈઃ તાદશાધિકારરાહિત્યેપિ માર્ગપ્રવર્તકા-ચાર્યોક્તપ્રકારેણ''–મૈં યહાં ઉક્તપ્રકારમેં દોનોંકો માનતા હું. સ્વમાર્ગાચાર્યમેં શ્રીમહાપ્રભુ એવં શ્રીગુસાંઈજી. તો ''ઉક્તસેવાસાધને ઈતરે'' યે ઉક્તપ્રકાર. ''પ્રવર્તકાચાર્યોક્તપ્રકારેણ ક્રિયતે તત્તું ભક્તિહંસે વિધિમજાનતા બાલેન પિત્રાદિશિક્ષયા કૃતઃ સંધ્યાવંદનાદિઃ''–ઉસકો કુછ પતા નહીં હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એક તો યે મૂલક્રમાત અર્થ હૈ યા સ્વમત્યુત્પ્રેક્ષિત?

ગો.શ્રીહરિરાયજી - નહીં. મૈં પૂરા કર લું. ''પ્રત્યવાયપરિહારેણ યથા આરાત્ કર્મમાર્ગીયફલોપકારી ભવતિ... ન તુ સાક્ષાત્''–સાક્ષાત્ કર્મમાર્ગીયફલોપકારી નહીં હોતા હૈ. (ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીસે) આપ પૂરી સુન લીજીયે. આરાત્ કર્મમાર્ગીયફલોપકારી હોતા હૈ. ઈસી તરહસે જો અલગ કરતા હૈ, ઉસકો ભી આરાત્ હોતા હૈ, માનસી નહીં મિલ સકતી. 'તથા એતદપિ'–વૈસે યહાં ભી હોગા, ચુંકિ કે ઈસીલિયે આપ એક વો આગે દે રહે હૈં પ્રમાણ, શ્રીપુરુષોત્તમજી, કિ ''ન હિ કલ્યાણકૃત્ કશ્ચિદ્ દુર્ગતિં તાત ગચ્છતિ.'' કલ્યાણકૃત્ કશ્ચિદ્ કુછ ભી કિયા હો વો દુગર્તિકો પ્રાપ્ત હો હી નહીં સકતા. તો કલ તો યે પ્રશ્ન આયે કે જો બુરા કરેગા વો... તો અગર ઈસી દષ્ટિમેં હોતા તો યે શ્લોકાર્થ યહાં આતા હી નહીં. ઉસકી દુગર્તિ નહીં હોતી. આશય જો હૈ શ્રીપુરુષોત્તમજીકા ''તાત ગચ્છતિ ઈતિન્યાયેન આરાદુપકરોતિ'' અર્થાત્ આરાદુપકરણ તનુ–વિત્ત દોનોં; ઔર જૈસે ૪ બંગડી બની શકે કે નહીં, બે તો બનશે! ''સુવર્ણ આયા ઉસસે ૪ બન સકતી હૈ?'' ''ભઈ, ૪ તો નહીં બન સકતી'' ''તો દો તો બન સકતી હૈ?'' પર વો અપર્યાપ્ત હૈ! અચ્છા. ''આરાદુપકરોતિ, ન તુ સાક્ષાત્''–તનુવિત્તજાવત્. ન તુ સાક્ષાત્ કથં? કિંવત્? તનુવિત્તજાવત્. સાક્ષાત્ ઉપકારક વો નહીં હો સકતી માનસી કી સિદ્ધિકેલિયે, કિન્તુ આરાદુપકારક હોતી હૈ, જિસસે કિ અવાન્તરફલ ઉસકો મિલ જાતે હૈં. ''અતઃ સદ્‌ભિઃ ઉપદિષ્ટેન પ્રકારેણ શાસ્ત્રાર્થં બુદ્ધ્વા કરણીયમ્ ઈતિ વ્યાકુર્વન્ત અહંતા ઈત્યાદિઃ'' ઈસીલિયે આગે અવાન્તરફલકી ભી ચર્ચા ઉપસ્થિત હુઈ.

અન્યથા અવાન્તરફલકી ચર્ચા કરનેકી કોઈ આવશ્યકતા ભી નહીં થી, ક્યોંકિ માનસી ફલ સિદ્ધ હો જાય ઉસકો અવાન્તરફલ તો સ્વતઃ મધ્યપાતી ન્યાયસે પ્રાપ્ત હી હૈ, વો તો પડા હી હૈ. તો ઐસી સ્થિતિમેં અન્યથા અનુપપત્તિસે યદિ ઐસા નહીં હો તો ''તનુજવિત્તજયોઃ મુખ્યફલસાધકત્વં સાધકત્વનિષેધે'' યદિ તનુજવિત્તજ દોનોંકી મુખ્યફલકા સાધકત્વ ઉસમેંસે નિકાલ દિયા જાયેગા તો બચા ક્યા? અન્યથા અનુપપત્તિસે અર્થાત્ ''દેવદત્તઃ દિવાં ન ભુંકતે અર્થાત્ રાત્રૌ ભુંકતે.'' તો ''તનુજવિત્તજયોઃ મુખ્યફલસાધકત્વનિષેધે અન્યથાનુપપત્ત્યા અવાન્તરફલસાધકત્વં સિદ્ધમ્.'' અન્યથા અનુપપત્તિસે ઉસકા અવાન્તરફલસાધકત્વ સિદ્ધ હૈ, ઈસલિયે તનુવિત્તજા જો કોઈ અલગ કરતા હૈ યહાં ''એતાદશસ્ય અવાન્તરફલં ભવતિ ઈતિ આહુઃ તત ઈતિ.'' ફિર 'અહંતામમતાત્મકઃ...'-ઐસા મેરા માનના હૈ. યદિ ઐસા નહીં હોતા તો પુરુષોત્તમજી યે ''એતાદશસ્યેતિપદેન ઈદં જ્ઞાપ્યતે'' યે અંશ નહીં દેતે. ઔર ''ન હિ કલ્યાણકૃત કશ્ચિદ્ દુર્ગતિં તાત ગચ્છતિ'' ઔર ''આરાદ્ ઉપકરોતિ, ન તુ સાક્ષાત્'' યે સબ વિધાન, મુજે ઐસા લગતા હૈ, મેરી દૃષ્ટિમેં, કિ આશય યે હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – બહોત-બહોત ધન્યવાદ. કુછ શંકાએ મેરી હો ગઈ ઈસમેં. એક તો યે કે તનુજાસેવા કરનેવાલા ઔર દેવલકકા પ્રભેદ કૃપયા સમજાયેં. દૂસરી શંકા યે કે ''તથા ન કર્તવ્યમ્ કિન્તુ ભગવદુક્ત્યૈવ કર્તવ્યમ્''-ઈસ નિષેધકા અંતર સમજાયેં. તીસરી બાત યે કિ મૂલક્રમાગત જો અર્થ હૈ વો આપ માન્ય કર રહે હૈં કિ અમાન્ય કર રહે હૈં-યે સમજાયેં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મૈં મૂલક્રમાગત અર્થકો અમાન્ય નહીં કર રહા. મૈં કેવલ પુરુષોત્તમજીને યહાં લિખા હૈ; વો અગર મૂલક્રમસે અલગ હો તો બાત અલગ હૈ. આરાદુપકારત્વ આપ ઈસમેં, તનુવિત્તજામેં, માનતે હૈં?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તો ઈસમેં મુજે ઐસે પ્રતીત હોતા હૈ કે મૂલક્રમાગત આપકો અર્થ દૂસરા માન્ય હૈ ઔર યહાં આપ પુરુષોત્તમજીને જો અર્થ કિયા હૈ ઉસકી વ્યાખ્યા કર રહે હૈં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં. મૈં પુરુષોત્તમજીકો મૂલક્રમાગત અર્થસે ભિન્ન નહીં માનતા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તો જો અભી તક, જૈસે મહારાજશ્રીકા ઉદ્ધરણ દિયા ગયા, જૈસે ગોવિન્દરાયજી મહારાજશ્રીકા દિયા ગયા...

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં-નહીં, ઉનસે મુજે મતલબ નહીં હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અચ્છા-અચ્છા.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ન મૈં આધુનિક બાલકોંકી યા પુરુષોત્તમજી યા ઉસસે ભી આગે, મતલબ પરવર્તી; બિલકુલ, જૈસે વો એક અંશ થા લોકાર્થીવાલા, વો કહાંસે આયા વો પતા

નહીં! તો મૈં સવિનય નમસ્કાર કરકે વહાંસે હટ જાતા હું. યે યહાં જો હૈ (ટીકામેં) યે મુજે માન્ય હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – માને મૂલક્રમ કહાંતક આપ લેતે હૈં–યે સ્પષ્ટ નહીં હુઆ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, ઐસા કુછ નહીં હૈ. મતલબ જિસકા કહીં પતા નહીં હો વો; માને કિસકા હૈ યે મુજે પતા નહીં હૈ, વો લોકાર્થીવાલા કિસકા હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં–નહીં લોકાર્થીકી મૈં ચર્ચા નહીં કર રહા હું. મૂલક્રમ; જૈસે અભી મહારાજશ્રી, વ્રજરત્નલાલજી મહારાજશ્રીકી ઔર ગોવિન્દરાયજી મહારાજશ્રીકે જો અર્થ હૈં–યે મૂલક્રમાગત હૈ. ઔર ઈસી તરહ નરસિંહલાલજીને ભી યહાં યે હી અર્થ કિયા હૈ–તનુવિત્તજાસેવા. નરસિંહલાલજી ભી કરીબ શતાધિક વર્ષ પૂર્વ હુએ. ઔર મેરે પાસ વ્રજભૂષણલાલજી કાકાજીકા ભી એક પત્ર હૈ, જિસમેં ઉન્હોંને યે માન્ય કિયા હૈ. આપ કહેં તો વો ભી મૈં આપકે સામને પ્રસ્તુત કરું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – દેખો, મૈં આપસે એક બાત...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તો વો ભી મૂલક્રમાગત અર્થ હૈ કિ નહીં?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મૈં આપકો એક બાત નિવેદન કર દું...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – જૈસે મૈં આપકો પ્રસ્તુત કર દું. આપ જરા દેખ લેં તો અચ્છા રહેગા. (પત્ર પઢને દિયા.)

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે કહીં દૂસરી ઔર જા રહી હૈ બાત...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં. મૂલક્રમાગતકી ચર્ચા હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – પુરુષોત્તમજીકા મૈને પ્રમાણ દે દિયા. અબ મૂલક્રમાગતકા પ્રશ્ન ઉઠના નહીં ચાહિયે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મૂલક્રમાગત; ક્યોંકે આચાર્યતાત્પર્યનિર્ધારિણપ્રકારમેં આપને માન્ય કિયા હૈ ઈસલિયે ઉઠા રહા હું, અન્યથા નહીં ઉઠાતા.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – માન્ય કિયા હૈ, લેકિન પુરુષોત્તમજીકા પ્રમાણ દેનેકે બાદ અબ મૂલક્રમકી શંકા આપકો રહની નહીં ચાહિયે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ક્યોંકિ મૂલક્રમકી વ્યાખ્યા મૈં ભી કર સકતા હું ઔર વો સારે વચનસે સંગત હો રહે હૈં, પુરુષોત્તમજીકી વ્યાખ્યાસે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – (આયોજકોંસે) યે ગલત ઢંગસે ફંસાયા જા રહા હૈ, ધ્યાન દેં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – યે વચન તો મૈં સબકો વિચારાર્થ પ્રસ્તુત કરવાતા હું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – આપ કરો ન! ઉસસે મુજે કોઈ મતલબ નહીં હે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં, બસ. યે રેકોર્ડપે લિયા જાય.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ક્યોંકિ મુજે કુછ પતા નહીં હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – કે યે જો વચન હૈ શ્રીવ્રજભૂષણલાલજી કાકાજીકે,

નિત્યલીલાસ્થિત...

ગો.શ્રીહરિરાયજી – આપ પહલે બાંચિયે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં. આપ પઢ લેં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – આપ પઢકે સુના દીજિયે. સબકો દેના હી હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, કાલક્ષેપ હો જાયેગા. મૈં સબમેં વિતરિત કરવાતા હું. (સંયુક્ત ઘોષણાપત્ર)

ઉદ્‌ઘોષક– યહાં મૈં સમજતા હું કે હરિરાયજીને જો અપના સ્પષ્ટીકરણ દિયા કિ વે પુરુષોત્તમજી આદિ આચાર્ય એવં ઉન્હીંકે કુછનિકટવર્તીઆચાર્ય તક અપના વ્યાખ્યાન સીમિત કરના ચાહતે હૈં, અપની મતકી સ્પષ્ટતા. સો...

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, ‘ચાહતે હૈં’ નહીં. આપ ઐસી બાત મત કહો. મલતબ જો અભી વર્તમાન ગો.બાલક હૈં ઉનકા ન તો મુજે... દેખિયે, યે (મુદ્રિત વચનાવલી) જો મુજે યહાં આને પર બાદમેં મિલી. ઈસકે (ભાવાનુવાદકી ઝેરોક્સ) સાથભેજા ભી નહીં ગયા હૈ. યે કોઈ વચન ભેજે ભી નહીં ગયે હૈં. ઈનકે સાથ. ઈસમેં (મુદ્રિત) અમૃતવચનાવલી હૈ યે. (આયોજકોંસે) આપ અપની કારવાઈ દેખ લીજીયે જરા. હાં ઐસા મત કરિયે. અન્યાય હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તો ફિર અન્ય વચનોંસે ઉપપત્તિ નહીં હો સકેગી. ફિર તો વચનાવલીમેં હી બંધના પડેગા!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, વચનાવલીમેં નહીં. મતલબ ઉસમેં...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મૂલક્રમાગત વચન, અપનને નિર્ધારિત કિયા થા ઈસીલિયે, કિ અપનેકો માન્ય હોગા આચાર્યતાત્પર્યનિર્ધારિણાર્થ. ઔર ઉસીકે તહત અપન અન્ય, પુરુષોત્તમજીકા ભી... નહીં તો-તો પુરુષોત્તમજીકે વચન ભી અમાન્ય હૈ!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં. ઐસા હૈ, કિ મૂલક્રમાગત વચનમેં; જૈસે હરિરાયચરણ, શ્રીપુરુષોત્તમજી

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – વો સંયુક્ત ઘોષણાપત્ર...

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મેરી બાત સુનિયે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં આપકે અવલોકનાર્થ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – વહાં તક મૈં એક ભી; મતલબ જૈસે હરિરાયચરણ યા પુરુષોત્તમજી–ઉનમેંસે કિસીકા ભી મૈં એક પ્રમાણ પ્રસ્તુત કર દું ફિર યે પ્રશ્ન ક્યોં ઉઠાયા જા રહા હૈ કિ યે વ્રજરત્નલાલજી મહારાજશ્રી ઐસા ક્યોં કહતે હૈં?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, વ્રજરત્નલાલજી મહારાજ ઐસા ક્યોં કહતે હૈં ઐસા નહીં; વો માન્ય હૈ યા અમાન્ય હૈ?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મૈં ઉસકી ચર્ચા કરના નહીં ચાહતા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મૂલક્રમાગત અર્થ હૈ કિ નહીં?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મૈં ઈસકી ચર્ચા અબ યહાં કરના નહીં ચાહતા. વ્યક્તિગત ચર્ચા નહીં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, વ્યક્તિગત ચર્ચા નહીં, સિદ્ધાન્તકી ચર્ચા હૈ. જો નિ. લી. વ્રજભૂષણલાલજી કાકાજીને માન્ય કિયે હૈં, ઈસમેં વો હી નિરૂપણ કિયા ગયા હૈ. ઔર ઈસ પત્રસે વો મેરે પાસ...

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઐસા હૈ કે કોર્ટમેં વો પેશ કરના હૈ ઈસ સન્દર્ભમેં વો માન્ય કી ગઈ હોયગી. વો કોઈ સ્વતંત્ર...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તો ઈસસે જ્યાદા મુજે કુછ નહીં કહના. જિસકો જો પૂછના હૈ; મૈં ઓપન ફ્લોરપે યે કવેશ્ચન છોડતા હું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – એક મિનિટ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં મૈં... ઈસસે અધિક કોઈ યુક્તિ મેરે પાસ નહીં હૈ. જિસકો જો પૂછના હૈ વો પૂછે. (શ્રોતામહાનુભાવોસે) ભઈ લિખિતરૂપસે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ‘ઉક્તસેવાસાધને ઈતરે’ યહ આપને અભી બતાયા; સાધનં-સાધને-સાધનાનિ, ઈસમેં પૂછા ગયા હૈ-કિસ લિંગકા હૈ ‘સાધન’ શબ્દ? (ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીસે) કિસ લિંગમેં ચલતા હૈ સાધન?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મૈં તો વ્યાકરણ જ્યાદા નહીં પઢા. મુજે તો ઐસા હી આતા હૈ. સાધનં-સાધને-સાધનાનિ હોના ચાહિયે. યા સાધના--સાધને-સાધના.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં-નહીં!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – સાધનઃ-સાધનૌ-સાધનાઃ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં-નહીં!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – આપ બતા દેં વો મૈં માન લુંગા!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – સાધને-વો તો નપુંસક લિંગ હી હૈ. મૈં મહાકવિ જરૂર હું પર વૈયાકરણ તો નહીં હું. ભઈ કોઈ ચિનુકાકાજીકે બાલકોમેં હૈ કોઈ વૈયાકરણ? બતાના ભૈયા! હમ દોનોં હી ઐસે હૈં. ‘સાધન’ શબ્દ તો નપુંસકલિંગ હી હૈ ન? ‘‘લિંગમશિષ્યમલોકાશ્રયત્વાદ્ અલિઙ્ત્વાત્.’’ સાધન શબ્દ તો સાધનમ્-સાધને-સાધનાનિ સુના તો યહી હૈ. આપને ભી યહી સુના હૈ-સાધનાનિ?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મુજે તો વ્યાકરણકા જ્ઞાન નહીં હૈ... સમજ તો ઐસી હી હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, જૈસે વહાં આયા, ‘સાધનાન્યાહુઃ; તત્ર આદિતઃ સાધનાનિ આહુઃ’’ ઈસસે યે લગતા હૈ; લગતા ક્યા સ્પષ્ટ હૈ, કિ સાધનાનિ, સાધનાનિ હો જાને સે સ્પષ્ટ હૈ કે સાધન શબ્દ નપુસકલિંગ હૈ. આપ સુન રહે હૈ ન? તો કિસકા હૈ યે પ્રશ્ન? પ્રશ્નકર્તામહોદય?

ઉદ્‌ઘોષક – નહીં, વો કિશોરચંદ્રજી, કનુકાકાજીકા...

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં, કાકાજી... ક્યા તો? તો સેવાકા વિશેષણ કૈસે હો સકતા હૈ યે, આપ યે કહ રહે હૈ ન? સેવાકા વિશેષણ કૈસે હો સકતા હૈ? મતલબ મેરા યે કહના હૈ કે સાધન શબ્દ જો હૈ વો વૈસે નિત્ય નપુંસકલિંગ હી હૈ. વો જહાં ભી કહીં પ્રયુક્ત હોગા તો ''યજ્ઞઃ સ્વર્ગપ્રાપ્તેઃ સાધનમ્'' ઐસા મુજે... મૈંને પાયા હૈ... કાકાજીકે... ફિર આપ જૈસે બડે હૈ. તો સાધન શબ્દ નિત્ય નપુંસકલિંગ હી રહેગા. સાધનાનિ આહુઃ મૈં ફિર પુલિંગ ભી આયેંગે, સ્ત્રીલિંગ ભી આયેંગે, સભી હોંગે. તો વિશેષણ નહીં બનતા વો તો સાધનાનિ હી કહે જાયેંગે–એતાનિ સર્વાણિ સાધનાનિ. યદ્વા જો ભી કુછ, યજ્ઞ હૈ તો યજ્ઞઃ સાધનમ્. યજ્ઞ તો પુલિંગ હૈ લેકિન સાધન નપુંસકલિંગ હૈ–ઐસા મુજે ધ્યાન હૈ. ફિર મૈં બાલક હું, આપ...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – યદ્યપિ મૈંને છોડ દી થી બાત, પર ઉસ વિષયમેં નહીં પર... હવે જે આ પ્રશ્ન આવ્યો તેના ઉપર મારે એંટર થવાનું છે, જો અનુમતિ આપે તો...

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – કે જ્યાં ઉદ્દેશ્યવિધેયભાવ ઘટિત વાક્ય હોય છે ત્યાં પુલિંગને ઉદ્દેશ્ય કરીને નપુંસકલિંગનો વિધેય હોઈ શકે છે અને નપુંસકલિંગને ઉદ્દેશ્ય કરીને સ્ત્રીલિંગનો કે પુલિંગનો પણ વિધેય હોઈ શકે છે. પણ જ્યારે વાક્ય વિશેષણ વિશેષ્યભાવથી ઘટિત હોય છે ત્યાં આ અનુમત નથી–એવી મારી સમજ છે વ્યાકરણમાં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં, સહી હૈ આપકી... પર યહાં વિશેષણવિશેષ્યભાવ ઘટિત નહીં હૈ. ઈતરે–દો હૈ. યહાં દ્વિત્વ હી બતાયા જા રહા હૈ, સાધન દો હૈ, કિન્તુ...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તનુવિત્તે સરલતાસે નપુંસકલિંગ મિલ રહા હૈ તો ફિર દૂર પરામર્શ ક્યોં કરના, દૂરાન્વય ક્યોં કરના ચાહિયે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં તો આપસે... આપકા મતલબ યહી તનુવિત્તે કર ડાલું યોં?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, મતલબ ઉક્તસેવાસાધને તો–તો દો હો ગયે ન? અલગ–અલગ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં, તનુવિત્ત સાધન હૈ ઔર સાધિકા તનુવિત્તજા–જો આપને પ્રભેદ કિયા હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, મૈંને...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તનુવિત્તે સાધને ઔર તનુવિત્તજા સાધિકા, ન સાધના.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મૈંને નહીં... ઐસા નહીં હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – થોડાસા સ્પષ્ટીકરણ દે દું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મેરા જો હૈ વો યે હૈ કિ તનુવિત્ત...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એક મિનિટ. જરા ગુજરાતીમાં સમજાવી દઉં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – તનુવિત્તજે–યોં મૈં માનતા હું. જૈસે... હાં, આપ સમજા દો.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – આ બહુ ડેલીકેટ ચર્ચા થઈ ગઈ, કે 'ઉક્તસેવાસાધને ઈતરે'. 'ઉક્તસેવાસાધને' નપુંસકલિંગમાં પ્રયોગ છે. ને આનાથી કોનો વિમર્શ થાય? જો આપણે નપુંસક લિંગમાં કોઈ શબ્દ પ્રયોગ થયો હોય તો સન્નિકૃષ્ટ જે નપુંસક લિંગમાં જે પદ આવતો હોય તેનો પરામર્શ કરવો કે વિપ્રકૃષ્ટ કોઈ સ્ત્રીલિંગનો પરામર્શ એનાથી કરી લેવો? જો સન્નિકૃષ્ટ તનુવિત્ત પાસે હોય અને 'ઉક્તસેવાસાધને'–તનુવિત્તે 'ઈતરે'...

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઈસકો વિશેષણ નહીં બનાયા ગયા હૈ. મેરી બાત આપ...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એનો પરામર્શ કરવો કે 'ઉક્તસેવાસાધને' માં પાછો ઉદ્દેશ્યવિધેયભાવ ઘટિત કરવો કે 'તનુવિત્તજે ઉક્તસેવાસાધને'? 'તનુવિત્તજે' સ્ત્રીલિંગમાં અને 'ઉક્તસેવાસાધને' નપુંસકલિંગમાં–તો ઉદ્દેશ્યવિધેયભાવ ઘટિત હોત તો મને આ વાક્ય માન્ય હોત. પણ અહીં વિશેષણવિધિથી પ્રયુક્ત વાક્ય છે. વિશેષણવિશેષ્ય વિધિથી પ્રયુક્ત વાક્ય છે. તેમાં આ નિયમ આજ સુધી જોયો નથી.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઐસા હૈ, યે આપ જો કહ રહે હૈં કિ યહાં વિશેષણવિશેષ્યભાવ...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – કેમકે 'યજ્ઞઃ સાધનં' માં યજ્ઞમુદ્દિશ્ય સાધનત્વં વિધીયતે–તેથી નપુંસકલિંગ આવ્યો.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં. ઐસા હૈ કિ સાધન...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ''પ્રત્યક્ષાદયઃ પ્રમાણાનિ''–તો તે સંભવે પણ ''પ્રમાણાનિ પ્રત્યક્ષાદયઃ''–એમ વિશેષણવિશેષ્યભાવથી પ્રયોગ ન થાય.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મતલબ યહાં 'તનુવિત્તજે'...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – વૈયાકરણ બોલ્યા નહીં ને મારી નાખશો!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – દેખિયે, આપ, મતલબ...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ખોટી વાત કહી રહ્યો છું?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – વિટ્ઠલેશાત્મજ શ્રીવલ્લભકૃતવિવૃત્તિમેં દેખિયે. પુસ્તક હૈ આપકે પાસ? ''ઉક્તસેવા માનસીસેવા ઈતરે તનુવિત્તજે.'' 'ઈતરે' મેં 'ઈતરે તનુવિત્તજે.' તો 'ઈતરે' જો પદ હૈ વો દ્વિવચન સ્ત્રીલિંગમેં હૈ. કિન્તુ 'સાધને' નપુંસકલિંગકા દ્વિવચન હૈ. માને યે દો સાધન હૈ. 'ઉક્તસેવાસાધને'–યે 'ઈતરે' કા વિશેષણ, વિશેષણ વિશેષ્યભાવ ઈનકે બીચમેં. આપ પુસ્તક દેખિયે. નહીં, ઈસમેં નહીં હૈ, શ્રીવિટ્ઠલેશાત્મજ શ્રીવલ્લભકૃત વિવૃત્તિમેં ''ઉક્તસેવા માનસીસેવા ઈતરે...,'' યે 'ઉક્તસેવાસાધને ઈતરે' ઈતરે તનુવિત્તજે...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પેજ?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – પેજ? યે તો ઈસ પુસ્તકકા ૩૯. ''ઉક્તસેવેતિ. ઉક્તસેવા માનસીસેવા

ઈતરે તનુવિત્તજે.''

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – યે તો; આ તો ખરેખર અતિશય મજેદાર વાત થઈ ગઈ! તો ઈતરે તનુવિત્તજે અને ''દ્વન્દ્વાન્તે શ્રૂયમાણં પદં પ્રત્યેકમ્ અભિસમ્બધ્યતે'' એ ન્યાયથી પછી તો તનુવિત્તજાનો સાધનત્વનો જ નિષેધ થશે, સાધકત્વનો નહીં! તો નિષેધ અહીંયા અન્વિત થઈ જશે!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – વો વિશેષણવિશેષ્યભાવ હોગા તો હો સકતા હૈ. ઈસીલિયે મૈં કહ રહા હું વિશેષણવિશેષ્યભાવ નહીં હૈ. તો કૈસે નિષેધ પહોંચેગા? કિસ ભાવસે?–સમજાઈયે! કિસી ભી નિષેધકો કહીં તક પહોંચના હોતા હૈ. યે દૂસરા પ્રશ્ન આયા. યે મૈં ઉત્તર દુંગા. યે આપકા હૈ? હાં. વો મૈં દુંગા ઉત્તર. પરંતુ યે ચર્ચા પૂરી કર લું; વિશેષ ચલ રહી હૈ ન અભી તો! તો 'ઉક્તસેવાસાધને' યે ઈસકા વિશેષણ નહીં હૈ. 'ઈતરે તનુવિત્તજે' જો શ્રીવલ્લભકૃતવિવૃત્તિ ટિપ્પણીમેં આપને દેખા. ઔર વ્રજનાથજીકૃત વિવૃત્તિ ટિપ્પણી પૃષ્ઠ ૫૪. એક મિનિટ હોં. ઈત્તરે તનુવિત્તજે–બાંચ લો આપ. ''એતદેવ વક્ષ્યમાણે ઉક્તસેવેતિ. ઉક્તસેવા માનસીસેવા ઈત્તરે તનુવિત્તજે.'' પૃષ્ઠ ૫૪. રઘુનાથાત્મજ શ્રીવ્રજનાથજીકૃત... ભલે, ઠીક હૈ. ખૈર અબ તો મતલબ યે તો અલગ વિષય હો ગયા. ખૈર, જો ભી હો, ઈસસે હમેં મતલબ નહીં. કુલ મિલાકર યે અશુદ્ધ પ્રયોગ નહીં. ઔર હો સકતા હૈ ઈસલિયે યહાં પાયા ગયા. અપને ઈસસે ઈસ પચડેમેં તો લંબે હો જાયેંગે! વો બતાયા આપને વો. અચ્છા. મૈં ઐસા માનતા હું કિ 'ઉક્તસેવાસાધને' યે 'ઈતરે' કા વિશેષણ નહીં હૈ. 'સાધને' યે સાધનકા દ્વિત્વ જો હૈ વો મતલબ દો બતા રહે હૈં. દો સાધન હૈં–ઐસા મેરા દૃષ્ટિકોણ હૈ. ઔર 'ઈતરે' યાનિ 'દ્વે સેવે', દો સેવાએં, 'તનુવિત્તજે.' મધ્યમપદકા લોપ હુઆ હૈ, શાકપાર્થિવવત્. તો ઈત્યાહુઃ યે ''ઉક્તસેવાસાધને ઈતરે ઈત્યાહુઃ'' ઈસકે સાધન દો હૈં. ઔર ફિર ''એતાદશ્યૌ તે તત્સાધિકે ન'' યે પ્રશ્ન કિસને પૂછા થા? એતાદશ્યૌ કિંદશ્યૌ તે? ''વિત્તં દત્વા અન્યેન પુરુષેણ કૃત્વા કારિતા એકા એતાદશેન પુંસા કૃતા ચ અપરા.'' યે એતાદશ તો સ્પષ્ટ હી હૈ. યે કિસને પૂછા હૈ? શ્રીરઘુનાથલાલજીને? યે આપને પૂછા હૈ ન? એતાદશ્યૌ કિંદશ્યૌ? જો ઉપર દો પ્રકાર બતાયે... હાં, તો દ્વિવચન હુઆ ન? હાં, તો એતાદશી–એતાદશ્યૌ–એતાદશ્યઃ હૈં. ઠીક હૈ ન? હાં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – યે જરા આપ પઢ લેં. જો કૌંસ અપ્રામાણિકકા વિધાન જે કરી રહ્યા હતા શ્રીહરિરાયજી, એમાં આ ગ્રન્થના સંપાદક કૌંસની બાબતમાં શું કહે છે તેના ઉપર...

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે અબ ઐસા હૈં યહાં. મુજે યહાં પ્રમાણ હૈ યા નહીં ઈસસે મતલબ નહીં. મૈં ઈતનીસી બાત કરના ચાહતા હું કે વો ઉનકી ટીકા પ્રમાણ હૈ યા નહીં ઈસ બાતકો ભી અભી છોડે, મૈં તો સિર્ફ ઈતના કહના ચાહતા હું.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, આપે કહ્યું ને અપ્રમાણ છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – શું?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – કૌંસના વિષયો અપ્રમાણ છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, મૈંને અપ્રમાણ નહીં કહા. યે ગલત વો કિયા જા રહા હૈ મેરે શબ્દકા. ઐસા નહીં કહા મૈંને. અપ્રમાણ શબ્દકા પ્રયોગ કભી કિયા હી નહીં. મૈં મતલબ, મુજે સ્વીકાર નહીં હોતે હૈં ઉનકો મૈં સવિનય...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અવજ્ઞા.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મૌન રહતા હું.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – સવિનય અવજ્ઞા.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – જો અબ આપ મેરે મુંહસે જાનબુઝકે ક્યોં કરવા રહે હો? મૈં હાથજોડકે મૌન...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એટલે મૂલક્રમાગત અર્થમાં એ પણ ડ્રોપ કરવા માંગે છે–એ બધા જણાએ નોંધ લેવી જોઈએ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – વો અબ આપ જો ભી માનેં. મૈં ઈસસે મૌન, યાનિ તટસ્થ; 'નો કોમેન્ટ્સ' કહતે હૈં. ઐસી બાતમેં બાધ્ય નહીં કરના ચાહિયે. તો ''ઉક્તસેવાસાધને ઈતરે ઈત્યાહુઃ.'' અબ યહાં...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – આપ જરા સમય દેં તો... પ્રોબ્લેમ એ ઉભી થાય છે કે શ્રીગુસાંઈજીએ સુબોધિનીમાં ઘણા બધા કૌંસ મુક્યા છે. અને શ્રીગુસાંઈજીનાં ઘણાં બધા સ્થળોમાં શ્રીગોકુલનાથજીએ કૌંસો મુક્યા છે અને એ બધા જો પછી મને...

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં. દેખિયે, મૈં આપકો સ્મરણ દિલા દું. કેવલ કૌંસસે મતલબ નહીં હૈ. આપ જો કહ રહે હૈં વો મેરી બાત જરા...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – સમ્પાદક એમ કહી રહ્યા છે કે ગુસાંઈજીનું જ છે આ કૌંસમાં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – બાત સુનિયે, મેરી બાત સુનિયે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અને કૌંસ હોવાથી... કાલે કૌંસ ઉપર પણ વધારે ભાર હતો કે કૌંસમાં છે. અને આજે એ પણ આપશ્રી આજ્ઞા કરી રહ્યા છે કે મને બાધ્ય ન કરવામાં આવે! એટલે જરૂર...

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં કૌંસકેલિયે મૈને નહીં કહા. યે લોકાર્થીવાલેકી બાત હુઈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તો લોકાર્થીકા ભી તો યહાં... અહીંયા એવી રીતે પ્રસંગ આવી રહ્યો છે લોકાર્થીનો, કે જો તનુવિત્તજા; તનુજા સેવા કરનારો પોતાની સેવા માટે બીજાથી વિત્ત સ્વીકાર કરે તો લોકાર્થીથયો કે નહીં? અને જો લોકાર્થીથયો તો પેલો કૌંસમાં એનો નિષેધ કર્યો છે. તે જો વચન શ્રીગુસાંઈજીનો હોય; જેવી રીતે સંપાદક કહી રહ્યા છે કે અતિપ્રાચીન પ્રતિથી એમણે મેળવેલું છે. અને ગુસાંઈજીને... શ્રીપુરુષોત્તમજીને શ્રીગુસાંઈજીને એ પ્રક્રિયા ચાલતી જ રહેતી હતી કે ગ્રન્થલખીને પછી ઉમેરતા જ જતા

હતા એ ગ્રન્થને. કોઈક વખતે... મેં પત્રાવલંબનનું એડિટ કર્યું છે. મારી પાસે એ પુરુષોત્તમજીના હસ્તાક્ષરમાં પત્રાવલંબનના ત્રણ પ્રતો છે જે એકબીજાથી નથી એગ્રી થતી, કેમકે કૌંસમાં ઉમેરીને ઘણું બધું ઉમેરાતું રહ્યું છે. તો એ કન્ટિન્યુઝ પ્રોસેસ હતી, પ્રોડક્ટ નહોતો એમનો ગ્રન્થ. એવી રીતે શ્રીગુસાંઈજીનો પણ આ કન્ટિન્યુઝ પ્રોસેસ છે. એમાં એ ઉમેરતા ગયા છે. એ પ્રક્રિયા વિદ્વન્મણ્ડનમાં થઈ છે, ટિપ્પણીમાં થઈ છે. અને સિદ્ધાન્તમુક્તાવલીમાં જ જો એને અમાન્ય કરવામાં આવે...

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં. ઐસા નહીં હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તો ઓન રેકોર્ડ એટલું સ્ટેટમેન્ટ... તો પછી વાંધો નથી.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – આયોજક મહોદય, જરા ધ્યાન દેં. મેરી બાતકો ગલત ઢંગસે પકડા જા રહે હૈ. મૈં કૌંસકા વિરોધ નહીં કર રહા હું મૈંને આપકો ઉસ વક્ત બતા દિયા થા, જબ વો આપકે ધ્યાનસે છૂટ ગયા હૈ–ઐસા લગતા હૈ. યે બતાયા થા આપકો, કે ઉસ લોકાર્થીવાલા...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નિષેધ્યકોટિનો જે લોકાર્થીછે તેમાં તનુજાસેવા કરનારો આવી રહ્યો છે–એવું મને લાગી રહ્યું છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – આપ સુનિયે. મતબલ જો વો લોકાર્થીકા પ્રસંગ ચલા થા ઉસમેં જો મૈંને બતાયા ઉસમેં ઉસકા; ઉસકો મૈંને નિષિદ્ધ કિયા ઓર હાથજોડકે કિયા. બાકી દૂસરે કૌંસકી મૈંને આપકે સાથચર્ચા ભી નહીં કી હૈ. ઔર ઉસીકા પ્રસંગ યહાં આયા ઈસલિયે કહ રહા હું. વહાં આપ દેખિયે, પુરુષોત્તમજીકા જો વાક્ય હૈં–''લોકાર્થીશ્લોકસ્તુ સંસારીમધ્યેપિ યો જઘન્યાધિકારી તત્પરઃ ઈત્યુપેક્ષિતઃ.'' અર્થાત્ શ્રીપ્રભુચરણને ઉસકી ઉપેક્ષા કી હૈ; ઉસકી વિવૃત્તિ નહીં કી–ઐસા શ્રીપુરુષોત્તમજી કહતે હૈં. ઈસલિયે મૈં ઉસ કૌંસમેં આયે હુએ 'લોકાર્થી...' વચનકો હાથજોડતા હું. જરા બાત પૂરી... મૈં તબ ભી કહ ચુકા હું.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, એ મને માન્ય છે આપનો, પણ એમાં પ્રશ્ન એ થયો હતો કે એવા ગુસાંઈજીના અને મૂલ આચાર્યચરણોના પ્રતોના ભેદથી આવતાં એક ટીકાકાર એક પાઠ લે છે, બીજો ટીકાકાર બીજો પાઠ લે છે અને એક ટીકાકાર એક પાઠને ડ્રોપ કરે તો બીજો ટીકાકાર બીજા પાઠને ડ્રોપ કરતો હોય તો એ પરસ્પર પાઠ આવી રીતે અમાન્ય થાય કે ન થાય? એ નિર્ધારિણ થઈ જવું આ જંક્ચર ઉપર બહુ જરૂરી છે. કેમકે હું પણ પછી સમાન્ય અવજ્ઞા કરી શકું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે તો મૈં ઈસ બાતમેં... તો યે શોધકા વિષય હૈ ઓર આપ શોધમેં બહોત આગે હૈં; યે કર સકતે હૈં. મૈં ઈતના કહ સકતા હું કિ પુરુષોત્તમજીને...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એટલે સિદ્ધાન્ત સ્થાપિત થાય તો તે રીતે પછી નિર્ણય લેવાય.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – પુરુષોત્તમજીને ઉપેક્ષિત...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પુરુષોત્તમજીને એ પ્રત ન મળી હોય એ સ્વાભાવિક છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે શોધકા વિષય હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – સંપાદક કહી રહ્યા છે અહીંયા કે એમને જે પ્રત મળી છે, અતિપ્રાચીન છે અને એ પ્રાચીન પ્રતને આધારે એમણે આ પાઠ લીધો છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, મતલબ બાત આપકી સહી હૈ. જો કે યે શોધકા વિષય હૈ. યે તો મૈં કહ નહીં રહા હું યે! મૈં તો કહ રહા હું કિ ઈસસે કોઈ મતલબ નહીં હૈ. બાત સિર્ફ ઈતની હી હૈ યહાં, કે 'તનુવિત્તજે' ઔર 'ઈતરે' જો હૈ વો તનુવિત્તજે સેવે–યે વિશેષણ હો રહા હૈ, ઔર 'સાધને' વો વિશેષણવિશેષ્યભાવસે નહીં આયા હૈ. ઈસલિયે કોઈ ભી ભાવ નહીં હોનેસે ઉસમેં વો નિષેધ વ્યાપ્ત નહીં હોતા હૈ. નિષેધ સીધા સાધકત્વમેં... યે કહા ઈસલિયે ''એતાદશ્યૌ તે તત્સાધિકે ન'' વહાં પૂરા હુઆ હૈ. મેરા તો ઈતના હી કહના હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – કેટલાક પ્રશ્નો આવ્યા છે, જેનો શ્રીહરિરાયજી ખુલાસો કરશે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે તો અપન દોનોંકો કહ્યો ગયો હૈ, હૈ ન? હાં. સહી હૈ આપકી બાત. ''તદ્ ચેદ્ વિત્તં વેતનત્વેન દત્વા કાર્યતે, તદા સા ચિત્તસ્ય રાજસત્વં કુર્વન્તી''–યોં આપ, શરદબાવા, યે પૂછના ચાહ રહે હૈં? તો રાજસત્વં, જબ ઉસને રાજસત્વ કહ દિયા તો વો તો... વો કહાં ગયા? હાં. તો રાજસત્વ હો જાનેસે યે અનિષ્ટપ્રસંજન માન રહે હૈં, શરદબાવા. કિન્તુ મૈં તો નહીં માન રહા હું! મૈં તો યે હૈ કિ જૈસે રાજસત્વ લોકાર્થીહોગા. લોકાર્થીતક ભી યદિ પહોંચા દો ઈસકો, ઈસ જઘન્યાધિકારીકો, ઉસે નીચે ખેંચતે હુએ, ઉસકી ટાંગ ખેંચતે હુએ! તો ઉસકો લોકાર્થીતક લે આઓ! વો કેવલ ઉપધર્મવાલા નહીં. લોકાર્થીતક ભી અગર ઉસકો ખેંચકે લે જાયા જાય તો રાજસત્વ તો હોતા હી હૈ વો તો! લોકાર્થીજો ઠહરા! ફિર ભી ઉસકો ભલે ઈસ જન્મમેં અંગીકાર પ્રભુ કરે સેવા તો ઈસ જન્મમેં, અંગીકાર ન કરે તો જન્માંતરમેં; પ્રાપ્ત તો હોગા હી. ઈસલિયે સંસારનિવૃત્તિરૂપ... સુનના આપ... સંસારનિવૃત્તિરૂપ અવાન્તરફલ તો ઉસકો પ્રાપ્ત હી હૈ–''લોકો નશ્યતિ સર્વથા.''

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – 'તથા ન કાર્યમ્.'

ગો.શ્રીહરિરાયજી – 'તથા ન કાર્યમ્' યે મૈં કહ ચુકા હું કે ઉત્તમાધિકારી... ક્યોંકે આગે કહા હૈ 'તથા ન કાર્યમ્' તો ફિર 'કથં કાર્યમ્?' ''તદૈવ સાધન... જનયન્તી સ્વયમપિ પશ્ચાત્ ફલરૂપતયા વ્રજસ્થાનામિવ પર્યવસ્યતિ ઈતિ.'' ઈસકી ટાંગ ખેંચકર લોકાર્થીમેં ભી લિયા જાય તો ''વ્રજસ્થાનામિવ ઈવ પર્યવસ્યતિ'' કા તો સવાલ નહીં રહા! ઈસલિયે વો નિષેધ જો હૈ વો ઉત્તમાધિકારીકે સેવા કરનેકે વિષયમેં હૈ, અર્થાત્ વહાં લગતા હૈ. યે જો હૈ ઈસકો લોકાર્થીતક ભી અગર નીચા ઉતાર દિયા જાય; ઈસ સેવા કરનેવાલેકો, તો ભી ઉસકો સંસાર દુઃખકી નિવૃત્તિરૂપ ''લોકો નશ્યતિ સર્વથા.''

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – કેવલ દેવલક સુધી નહીં ઉતારવો જોઈએ–એમનો અભિપ્રેત અર્થ એ છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – બસ, બિલકુલ સત્ય. ધન્યવાદ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – કેમકે મોટેભાગે આજે દેવલક જ ચાલી રહ્યું છે, એટલે થોડું પ્રિકોશનરી રહેવું જોઈએ!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – વો અલગ બાત હૈ, પર ઉપધર્મ–દેવલકત્વાદિ ઈત્યાદિ જો બતાયા ગયા હૈ નિષિદ્ધમેં, જો નિષિદ્ધમેં ગિનાયા ગયા હૈ પુરુષોત્તમજીકી ટીકામેં, ઉનકો છોડકર અનિષિદ્ધ જો હૈ ઈસકો ખેંચ લિયા જાયેગા અગર, તો ભી ઈસકો, ભલે રાજસત્વ તો હોગા હી ઉસમેં, તો ભી ઉસકો સંસારનિવૃત્તિરૂપ આગે બતાયા જાનેવાલા અવાન્તરફલ તો હૈ હી!

ગો.શ્રીશરદબાવા – મેરા પ્રશ્ન ઈસમેં મૈં ઔર સ્પષ્ટ કરું, કિ કોઈ ભી નિષેધવાક્યકા, મેરી સમજમેં, યે હી પ્રયોજન હોતા હૈ કિ વ્યક્તિકો કોઈ ભી અનિષ્ટરૂપ કાર્યસે નિવૃત્ત કરના. ઔર જબ રાજસત્વકો યદિ અનિષ્ટપ્રસંજન નહીં માનતે હૈં તો રાજસત્વકા મતલબ ક્યા હોગા?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઈસમેં મેરા યે ઉત્તર હૈ કિ યે જો આપને કહા કે નિષેધ તો હંમેશા સબ તરહસે રોકનેકેલિયે હી હોતા હૈ–ઐસા મૈં નહીં માનતા. અધિકારીભેદસે નિષેધ હોતા હૈ. અપન જૈસે કહતે હૈં કે, ભઈ આ કર્યુ? ''અરે ઓલા ફલાણાએ કર્યુ એટલે મેં કર્યુ.'' ''ઈ ભલે કરે પણ તારે ન કરાય એમ.'' ઉસને કિયા, તૈને ક્યોં કિયા? તુજે નહીં કરના ચાહિયે.

ગો.શ્રીશરદબાવા – નહીં. વૈસે શ્રીપુરુષોત્તમજી યહાં કોઈ અધિકારીકા સ્પષ્ટ નિર્દેશ કરતે નહીં હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં. અધિકારીકા સ્પષ્ટ નિર્દેશ ઈસલિયે કોઈ આવશ્યક નહીં હૈ કે આગે આપને ફલ સ્પષ્ટ કર દિયા હૈ, કે ''તદૈવ સાધનરૂપાં માનસીં સેવાં જનયન્તી સ્વયમપિ પશ્ચાત્ ફલરૂપતયા વ્રજસ્થાનામિવ પર્યવસ્યતીતિ.'' તો સ્વતઃ વો ફલસે સ્પષ્ટ હી હો ગયા, કે યે માનસી સિદ્ધ જિસકો હો વો ઉત્તમાધિકારીકી ચર્ચા યહાં ચલ રહી હૈ. ઈસકે બાદ મંદ–મધ્યમકી ચર્ચા 'એતાદશ' સે આઈ. અન્યથા મંદ–મધ્યમકી ચર્ચાકી જરૂરત ભી નહીં. વો 'એતાદશ' સે પ્રાપ્ત હુઈ. તો કહા કે ''સંસારદુઃખસ્ય નિવૃત્તિઃ બ્રહ્મબોધનમ્.'' તો લોક નષ્ટ હો જાયેગા તો સંસારદુઃખકી નિવૃત્તિ તો હૈ હી ઉસકો, હોગી હી! અબ લોક હી સમાપ્ત હો ગયા તો ઉસ... ઔર ભગવત્સેવા કરેગા તો ચાહે કોઈ ભી કરેગા તો; અતિજઘન્ય મૈં કહું આપકો, ઠેઠ તક નીચા માન લેં–તો ભી મુજે મંજૂર હૈ. પર ઉસકો ''સર્વથા માર્ગબહિષ્કૃત યદ્ વા ભગવચ્છાસ્ત્રબહિષ્કૃત;'' ક્યોંકિ ''અપિ ચેદ્ સુદુરાચારો ભજતે માં અનન્યભાક્.'' જહાં હૈ, ''કૌન્તેય

પ્રતિજાનીહિ...''

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – સેવામેં કોઈ શરાબકા નિવેદન કરે તો ''અપિ ચેદ્ સુદુરાચારો...'' વો સેવા કહલાયેગી કી નહીં; ભોગ ધરે તો?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે પ્રશ્ન, આયોજક મહોદય...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ઈસલિયે...

ઉદ્ઘોષક – સ્પષ્ટીકરણ આપ જરા દીજીયે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મૈં સ્પષ્ટીકરણ દેતા હું અપને પ્રશ્નકા, કે ઈસલિયે, ક્યોંકે જો નિષિદ્ધ હૈ વો ભી કિયા જા રહા હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નિષિદ્ધ કહાં આયા?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નિષિદ્ધ ઈસ તરહસે, કે દેવલકત્વેન નિષિદ્ધ હૈ દૂસરેકા પૈસા લેના. વો દેવલકત્વાપાદક હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તો જબ દેવલકત્વાપાદક હૈ–વો આપને માન્ય કિયા.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં. મૈંને નહીં કિયા. યે જૂઠ આપ બોલ રહે હૈં; ક્ષમા કરેંગે. મૈંને યે કિયા હૈ કે લોકાર્થી; યે જો લોકાર્થીહૈ–પૈસા લેકે સેવા કરતા હૈ!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં. વો પૈસા લેકે સેવા કરતા હૈ. તો પૈસા લેતા હૈ તો દેવલક હુઆ યા નહીં હુઆ? ઉપધર્મ હુઆ કે નહીં હુઆ? ઔર નિષિદ્ધ કોઈ ભી પ્રકારસે સેવા કરતા હૈ તો યદિ વો સેવા હી હૈ ઔર ''ન હિ કલ્યાણકૃત્ કશ્ચિદ્ દુર્ગતિં તાત ગચ્છતિ;'' તો સેવામેં કોઈ મદિરા અર્પણ કરે તો 'કલ્યાણકૃત કશ્ચિદ્'... ક્યોંકિ મદિરા ભી ઉસને સમર્પણ

તો કી! ઈસ અર્થમેં મૈં કહ રહા હું–નિષિદ્ધ પ્રકારસે સેવા કરનેપે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, યે નિષિદ્ધપ્રકારસે નહીં કર રહા હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નિષિદ્ધ તો દેવલકત્વસે પ્રાપ્ત હી હો ગયા, ક્યોંકે નહીં તો તનુજાકા ઔર દેવલકકા અંતર સ્પષ્ટ કરેં આપ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – વો જો હૈ કેવલ વો અપને પૈસે કમાકે ધંધા કરનેકેલિયે યા કોઈ ઈસ કાર્યકેલિયે નહીં કર રહા; વો કેવલ લોકાર્થીહૈ. લોક ઉસકા ચલે...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં–નહીં. મૈં લોકાર્થીકી નહીં બાત કર રહા હું, જિસકા...

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, યે તો ઉસકો લોકાર્થીમેં ભી લે લિયા જાય તો. આયા ન ધ્યાનમેં?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં. મૈં તો નિષેધ્યકોટિકે લોકાર્થીકી ચર્ચા કર રહા હું. ઉસસે તનુજાસેવાકર્તાકો ભિન્ન કૈસે કરના?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – દેખો, યે નિષિધ્યકોટિકી...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ઉનમેં વિભેદક ક્યા હૈ–બસ યે મૈં પૂછના ચાહતા હું.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે નિષેધ્યકોટિકે લોકાર્થીમેં આતા હી નહીં હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં; યે સ્પષ્ટ કરેં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે થોડી ગલતફહમી હો રહી થી. યે નિષિધ્યકોટિકે લોકાર્થીતક નહીં. મૈંને જો કહા થા ઉસકી ટાંગ ખીંચકર ઉસકો અનિષેધ્યકોટિ તક હી લાયા જા સકતા હૈ; ઉસસે આગે નહીં.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – કોઈ કારણ?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઉસસે આગે... કારણ તો યે હી હૈ કિ યે દેખિયે–વો લોકાર્થીવાલા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – વિભાજકધર્મ ક્યા દોનોંકા? તનુજાસેવા કરનેવાલેકા ક્યા વિભાજકધર્મ હૈ જિસસે દેવલકસે વો ઉસે ભિન્ન કરતા હૈ? મેરા પ્રશ્ન યે હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – માને કેવલ તનુજાવાલેકા? બતા રહા હું અભી.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – વો પુરુષોત્તમજીકી ઉદ્ધૃત પંક્તિમેં દેવલકત્વ આપને માન્ય કિયા થા. પુષ્ટિમાર્ગમેં ભી દેવલકત્વ હોતા હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં વો તો પુષ્ટિમાર્ગમેં દેવલકત્વ સંભવ હૈ યે મૈંને નહીં કહા થા આપકો.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અલહંદલિલ્લા...

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ગલત હો રહા હૈ. મૈંને કહા–માર્ગમેં હી નહીં હૈ સ્વીકાર. આપકો યાદ હોગા. 'અનિષિદ્ધપ્રકારેણ.' વો આપ પ્રસંગ નિકાલિયે. તો યે ગલતફહમી હુઈ હૈ. ''લાભપૂજાર્થયત્નસ્ય ઉપધર્મત્વ–દેવલકત્વાદિસંપાદકત્વાત્ તદ્ વ્યતિરિક્તેન''– યહીં સે ઉસકો હટા દિયા ગયા હૈ. તો થોડી ગલતફહમી હો ગઈ. ''લાભપૂજા... રિક્તેન;'' હો ગયા અલગ અબ ઉસસે? અબ ''અનિષિદ્ધપ્રકારેણ ઐહિકં મે ભવતુ''. માને ઐહિક લોક જો હૈ વો મેરા હો–પૈસા મિલે, ખાના–પીના મિલે, બાલબચ્ચોંકી શાદી હો જાય, બ્યાહ હો જાયે, કામ હોતા રહે, પેટ ભરતા રહે!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મેરા પ્રશ્ન યે હૈ કે વો યે જો હૈ કે 'લાભપૂજા... સમ્પાદકત્વાત્;' યહાં 'લાભપૂજા...ત્વાત્' જો હેતુ શ્રીપુરુષોત્તમજીને દિયા ઉસસે પુષ્ટિમાર્ગમેં ભી દેવલક હો સકતા હૈ યા નહીં? શાયદ મેરી ભ્રમણા હો; મુજે ઐસા પ્રતીત હુઆ–ઉસ વક્ત આપને યે સ્વીકાર કિયા થા કિ દેવલક હો સકતા હૈ પુષ્ટિમાર્ગમેં.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં. પુષ્ટિમાર્ગમેં હો સકતા હૈ યા નહીં હો સકતા હૈ–કિ ઉસ બખત ચર્ચા નહીં ચલી થી. યહાં સિર્ફ ઇતની હી બાત થી કે ઉસકો આપ પુષ્ટિમાર્ગમેં સ્વીકાર કરતે હૈં યા નહીં? માને યે લાભપૂજાર્થયત્નવાલા ભક્ત પુષ્ટિમાર્ગમેં હો સકતા હૈ ઐસા આપ સ્વીકાર કરતે હૈં? મૈં ઉસકો પુષ્ટિમાર્ગીય નહીં માનતા.

ઉદ્ઘોષક– નહીં. જહાં તક મેરી સ્મૃતિકા પ્રશ્ન હૈ, યે જો ચર્ચા ચલી ઉસકે અંદર યે બાત ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીને ભી સ્પષ્ટ કી થી કિ યદિ પ્રાણપ્રતિષ્ઠા નહીં કી ગઈ હો ઔર પુષ્ટ કરકે જો સ્વરૂપકી સેવા કી જાતી હૈ ઉસમેં ભી યદિ ઇસ પ્રકારકા વ્યવહાર હો તો

દેવલક્ત્વ સંપાદિત હોતા હૈ યા નહીં? તબ આપને ઈસ બાતકા સમર્થન કિયા થા કિ અગર પુષ્ટસ્વરૂપકે અંદર બી ઈસ પ્રકારકા વ્યવહાર હો...

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં. યદિ ઐસા વો કિયા જાય તો વો માર્ગમેં સ્વીકાર હૈ યા નહીં–યે બાત નહીં હુઈ થી. મૈંને યે કહા થા કિ ઉસકો માર્ગસે બાહર માના જાય. મૈં ઉસકો નહીં માનતા. ઔર યે યહાં ભી સ્પષ્ટ હૈ, લાભપૂજાર્થયત્નકા ''ઉપધર્મત્વ-દેવલકત્વાદિ-સંપાદકત્વાત્ તદ્ વ્યતિરિક્તેન અનિદષદ્ધપ્રકારેણ ઐહિકં મે ભવતુ.'' તો યે જો 'વિત્તં વેતનત્વેન દત્વા' વાલા હૈ; યે ''અનિષિદ્ધપ્રકારેણ ઐહિકં મે ભવતુ;'' મૈં ઐસા માન રહા હું, યે વો ઉપરવાલા નહીં હૈ; લાભપૂજાર્થયત્નવાલા નહીં હૈ વો. ઔર નિષિદ્ધમેં નહીં હૈ. ઈસીલિયે...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મેરી તો પૂર્ણતયા સ્મૃતિ ઐસી હૈ કિ આપને...

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં. તો વો ગલતફહમી હોગી. યા મેરી ભૂલ હો સકતી હૈ. ઐસા નહીં હૈ. મૈંને કભી લાભપૂજાર્થયત્નવાલા ઔર દેવલકત્વસંપાદક ઉપધર્મત્વ જિસમેં આયા હૈ, ઉસકો મૈં કભી ભી ઈસમેં... પુષ્ટિમાર્ગમેં મૈંને તો... વો નહીં કરતા–સીધી બાત હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – (એક શ્રોતામહાનુભાવસે) લિખિત, લિખિત.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – (પત્ર પઢા) ''યહ શાસ્ત્રાર્થ હૈ તો મધ્યસ્થ કૌન હૈ? યદિ શાસ્ત્રચર્ચા હૈ તો અધ્યક્ષ કૌન હૈ?'' (આયોજકોંસે) યે તો આપ...

ઉદ્‌ઘોષક– વૈસે હમને ઈસ બાતકી સ્પષ્ટતા કી થી કે; આપ (ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી) જો વિલંબસે પધારે ઈસ કારણસે આપકો યે જ્ઞાત નહીં હૈ... નહીં. આપ વિલંબસે પધારે ઈસ કારણસે આપકો યે ઈસ વિષયકા જો સ્પષ્ટીકરણ હૈ વો આપકો જ્ઞાત નહીં હૈ. ઔર અભી હમારે પાસ બહોત હી કમ સમય રહ ગયા હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – યે બાત સહી હૈ. યે હુઆ થા. તબ મૈંને વિરોધ કિયા થા શુરુમેં, કે ભઈ, ઐસે નહીં હોના ચાહિયે. લેકિન મુજે વો ટોપી પહના દી ગઈ હૈ. મૈંને પહન લી હૈ! અબ આપ ક્યોં ચિંતા કર રહે હૈં?!

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી – ન્યાયસંગત નહીં હૈ.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – અન્યાય હી સહી! ઈસ કલિયુગમેં તો સંભાવના યહી હૈ! મુજે મંજુર હૈ. મૈંને ટોપી પહન લી હૈ. આપને પહનાઈ હૈ, મૈંને પહન લી હૈ.

ઉદ્‌ઘોષક– શ્રીહરિરાયજીને ઈસકો માન્ય કિયા હૈ તો મૈં સમજતા હું કિ...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મિયા-બીબી રાજી તો ક્યા કરેગા કાજી!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ક્યા કરું? મુજે જબરન ટોપી પહનાઈ ગઈ હૈ, મૈંને પહન લી હૈ.

ઉદ્‌ઘોષક– અબ મૈં સમજતા હું કે આપ સંક્ષેપમેં દોનોં મહાનુભાવ અપના-અપના મત સ્પષ્ટ કરકે ઔર દૂસરે વિષયમેં...

ગો.શ્રીહરિરાયજી – મેરા મત સ્પષ્ટ હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – મુજે નહીં લગતા હૈ કિ અબ દૂસરે વિષયકેલિયે...

ગો.શ્રીહરિરાયજી : કે લાભપૂજાર્થયત્નકા ''ઉપધર્મત્વદેવલકત્વાદિસંપાદકત્વાત્ અનિષિદ્ધોપાયેન'' ... વો લોકાર્થીહૈ. ઔર ઉસ લોકાર્થીતક મૈં સ્પષ્ટ કહ રહા હું–યે જો હૈ 'વિત્તં વેતનત્વેન દત્વા' યે–યે વહાં તક અગર ઈસકો પકડકે ખીંચ લિયા જાય તો યે જાતા હૈ–મેરી દષ્ટિસે. વો યહાં નહીં, ઉસમેં નહીં, લાભપૂજાર્થવાલોંમેં નહીં. વહાં ''તદ્ વ્યતિરિક્તેન અનિષિદ્ધેન ઉપાયેન''... ઔર યે નિષેધ જો હૈ વો સિર્ફ ઉત્તમાધિકારીકો તો ઐસા નહીં હી કરના ચાહિયે, ક્યોંકે ઉનકો તો મિલનેવાલા હૈ– ''વ્રજસ્થાનામિવ પર્યવસ્યતિ''... સહી હૈ, યે આપકી બાત સહી હૈ. 'ચેતસ્તત્પ્રવણં સેવા' યે સ્વરૂપ સેવાકા યહી હૈ. ચુંકિ કે ઈસમેં ચેતસ્તત્પ્રવણત્વ નહીં હોતા ઈસીલિયે ઉસકો માનસી સિદ્ધ નહીં હોતી ઔર ઉત્તમફલ નહીં મિલતા. યહી કારણ હૈ કે ચેતસ્ કા તત્પ્રવણત્વ રાજસત્વ હો જાનેસે નહીં હો પાતા; ક્યોંકે ઉસકી લોકમેં મતિ રહતી હૈ, ચિત્ત ઉસકા લોકમેં લગા હુઆ રહતા હૈ. ઈસલિયે વો સેવા કરતા હૈ તો વો દો પ્રકારકા બતા દિયા ગયા હૈ, કે ઉસકા ભગવાન્ અંગીકાર કરતે ભી હૈં ઔર નહીં ભી કરતે હૈં. તો કરતે હૈં સેવા 'અંગીકારાત્ પ્રભોઃ' તો ભી ઠીક હૈ. નહીં કરતે તો ''કૃતભજનવૈય્યર્થ્યાસંભવાત્'' વો અગલે જન્મમેં કરેગા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ભજન કિયા હો તો વૈય્યર્થ્ય ન હો; પર ભજન હી સિદ્ધ ન હો રહા હો તો ''કૃતભજનવૈય્યર્થ્યાસંભવાત્'' કહાંસે હોગા? ઔર સ્વરૂપલક્ષણમેં વો સાધક નહીં હૈ, ફલમુખલક્ષણમેં સાધક નહીં હૈ. ફિર ન જાને કિસકા સાધક હૈ! ફિર નિષિદ્ધ ઔર પ્રતીત હો રહા હૈ! ઔર...

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નિષિદ્ધ તો ઉત્તમાધિકારીકેલિયે હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ઉત્તમાધિકારી... દેવલક ઔર તનુજાસેવાકા પ્રભેદ ક્યા હૈ? અભી તક મેરી સમજમેં નહીં આયા. ઈસ સ્થિતિમેં...

ગો.શ્રીહરિરાયજી – દેવલક તો અલગ હી હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, ઉસકા પ્રભેદ ક્યા? કૌનસા ધર્મ દોનોંકો ભેદ; દોનોંકે બીચમેં ભેદકધર્મ ક્યા હૈ?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – કિસકે બીચમેં?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – કૈસા હો તો દેવલક કહા જાય ઔર કૈસા હો તો તનુજાસેવાકર્તા કહા જાય?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – લાભપૂજાર્થયત્ન યદિ હો તો ઉપધર્મત્વ ઔર દેવલકત્વાદિ આતા હૈ. યદિ લાભપૂજાર્થયત્ન નહીં હૈ તો ઉપધર્મત્વદેવલકત્વાદિ નહીં હોગા. કેવલ વૃત્તિ કર રહા હૈ. પૈસા લેકે કર રહા હૈ તો લોકાર્થીહુઆ ''ઐહિકં મે ભવતુ ઈતિ.'' તો ઈતના હી હુઆ કિ મેરા ઐહિક હો જાય.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તો પૈસા ભી લે રહા હૈ ઔર પૈસા લેનેકા યત્ન ભી નહીં હૈ! અયત્ન પૈસા લે રહા હૈ–ઐસા કુછ મતલબ નિકલ રહા હૈ!

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં. ઐસા હૈ–જો કોઈ વૃત્તિકેલિયે કુછ લેતા હૈ યદ્ વા કોઈ નૌકરી કરકે ઉસકા કુછ પગાર–વેતન પ્રાપ્ત કરતા હૈ તો વો લાભ થોડી હુઆ! વો તો બેચારા કાર્ય કરતા હૈ ઔર...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અચ્છા, લાભ માને પ્રોફિટકે અર્થમેં?

ગો.શ્રીહરિરાયજી – હાં. આપ જિસ ભી અર્થમેં લે લે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, માને...

ગો.શ્રીહરિરાયજી – માને કે વેતનત્વ જો ગ્રહણ કરતા હૈ; મતલબ કુછ કામ કરકે જો પૈસા લિયા જાતા હૈ, કુછ કરકે લિયા જાતા હૈ ઉસકે બદલેમેં. મૈં એક સામાન્ય કહ રહા હું ચર્ચા. મૈંને આપકા એક કામ કિયા યા નૌકરી કી ઔર આપકે પાસસે પૈસા લિયા તો યે મેરા લાભપૂજાર્થકિલિયે તો યત્ન નહીં હુઆ. યે તો મૈં... વૃત્ત્યર્થ હુઆ માત્ર!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ''વિત્તાર્થીવિત્સરત્રયમ્ સ વૈ દેવલકો નામ.''

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નહીં, વો યે ગલત જગહ જાયેગા! વૃત્ત્યર્થીનહીં હૈ, વિત્તાર્થીહૈ વહાં. પૈસાકા વહાં મતલબ નહીં હોતા, ઉસકો અપની વૃત્તિસે મતલબ હોતા હૈ. જરા આપ અગર ધ્યાન દેકે સુનેં. આપ અગર... મતલબ પોઝિટિવ લેકર તો ઠીક હૈ; અર્થાત્ વૃત્ત્યર્થ જો હૈ. વૃત્ત્યર્થીહૈ વો બેચારા, વિત્તાર્થીનહીં હૈ વો. યે જો હૈ 'ઐહિકં મે ભવતુ'.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – શ્રીહરિરાયજીનો તાત્પર્ય એવો લાગે છે–કોઈક કે જે માણસ સેવા કરવામાટે પારકા પૈસા લઈ રહ્યો છે. તે પોતાની આજીવિકા માટે નથી લઈ રહ્યો.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – 'વેતનત્વેન' સ્પષ્ટ કરીયે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પોતાના પરિશ્રમનો એક્સચેન્જ કરી રહ્યો છે; ભલે એને કોઈ લાભ નથી મળી રહ્યો પરિશ્રમથી, જો હું કાંઈ ખોટી રજૂઆત ન કરતો હોઉં તો, તો એ પરિશ્રમ આપી રહ્યો છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઔર ખુદકી વૃત્તિ ચલા રહા હૈ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અને એનાથી આજીવિકા ચલાવી રહ્યો છે. તેથી એ કોઈ લાભ એને મલતો નથી. તેથી એ લાભપૂજાર્થયત્ન ન કરવાથી એનો એ ઉપધર્મ નથી.

ગો.શ્રીહરિરાયજી – નથી. વો લોકાર્થી.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અને દેવલકની જે પરિભાષા કરવામાં આવી, કે જે આજીવિકા માટે દેવપૂજન કરતો હોય તે એટલા માટે નથી કે આજીવિકા પણ એ નથી કરી રહ્યો. ખાલી પૈસા લઈ જ રહ્યો છે, એનાથી જીવતો નથી; પ્રસાદ–બસાદ નથી ખાતો એને એ તનુજાસેવા કરવાના રૂપમાં. એવું કાંઈક...

ગો.શ્રીહરિરાયજી – ઐસા મેરા માનના હૈ. મૈંને અપના મત રખ દિયા હૈ.

ઉદ્‌ઘોષક– અબ હમ એક તત્કાલ નિર્ણયકે અનુચ્છેદકે અંતર્ગત એક નિર્ણય લે રહે હૈં, કે આજકી જો ચર્ચા અભી તક ભઈ વો અભી તક અનિર્ણીત હી હૈ. ઔર દોનોં પક્ષ અભી તક કોઈ સ્પષ્ટ મતભેદ ક્યા હૈ; ન શ્રીહરિરાયજી પ્રકટ કર પાયેં હૈં. ઈસ કારણસે આજકી સભાકા આધિકારિક તૌરપે હમ યહાં વિસર્જન કરતે હૈં.

દૂસરી બાત, કિ હમને સભાકે આરંભમેં કલકી જો ઘટના હુઈ થી એતદર્થ જો સ્પષ્ટીકરણ ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીને હમસે માંગા થા ઔર ઉન્હોંને યે બાતકી ભી સ્પષ્ટતા કી થી કિ મૈં ઈસ નિયમાવલીકા ભંગ કરના નહીં ચાહતા. અતઃ સભાસમાપનકે બાદ વે અપના સ્પષ્ટીકરણ દેંગે. સો હમને યહાં સભાકી આધિકારિક તૌરપે વિસર્જનકી ઘોષણા કર રહે હૈં.

અબ ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીસે હમારા યે નિવેદન હૈ કિ હમકો ચર્ચાકો આગે બઢાનેકેલિયે, ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી એવં શ્રીહરિરાયજીકી ચર્ચાકો આગે બઢાનેકેલિયે, કલ યહ હોલ હમકો પ્રાપ્ત હૈ ઔર કલકા દિન હમ ઈસકો ઔર બઢા રહે હૈં. સો સબલોગ ઈસ બાતકો ધ્યાન દેં...

જી હાં... ઔર અબ એકબાર ફિરસે મૈં યે નિવેદન કરુંગા કિ જિસ પ્રકારસે શ્રીહરિરાયજી અપના પક્ષ ભૂલ ગયે! ઉસી પ્રકાર જબ ઉન્હોંને કહા કિ, શ્યામમનોહરજીસે કિ, આપ અપને પક્ષકી; મેરા પક્ષ ક્યા થા યે આપ મુજે નિર્દેશ કરેં. ઔર ઉસ સ્થિતિકે અંદર એક તટસ્થદષ્ટિસે દેખતે હુએ જો ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીને ઉનકા પક્ષ થા વો કહા વો ઉનકો માન્ય હોના ચાહિયે થા. ઉસકે બાદ ભી ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીને જો પક્ષ પ્રસ્તુત કિયા ઉસકો એક બાર માન્ય કરતે ભયે દૂસરી બાર ઉન્હોંને ઉસકો માન્ય કિયા–ઈસ બાતકા સ્પષ્ટીકરણ વે કલ હી દેંગે. ઔર જો-જો પક્ષ સ્થાપિત હુએ હૈં વો પ્રથમ ઉન પક્ષોંકી સ્પષ્ટતા હો જાનેકે બાદ ચર્ચા આગે બઢાઈ જાય–યે હમ દોનોંસે પ્રાર્થના કરતે હૈં.

અબ એક સંવાદસ્થાપકમંડળકી હૈસિયતસે અભી તક હમ યે મંચપે હૈં. અબ હમ હમારા સ્થાન યહાંસે છોડ રહે હૈં.

યે વૈષ્ણવજનતા સબ અપને ધ્યાનમેં લેં, કિ અબ જો ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી અપના સ્પષ્ટીકરણ દેને જા રહે હૈં ઉસ સ્પષ્ટીકરણકે સાથસભાકા ઔર હમ સંવાદસ્થાપકસદસ્યોંકા કોઈ સમ્બન્ધ નહીં હૈ. દૂસરી બાત, કિ સંવાદસ્થાપકસદસ્યોંકે ઉપર કુછ આરોપ ઐસે આયે થે કિ કલકે કુછ અપ્રત્યાશિત ઔર અનપેક્ષિત ઘટનાકે સાથઉનકા ભી કોઈ સમ્બન્ધ હૈ. એતદર્થ ગો.શ્રીવ્રજપ્રિયજી, જો કલ ઉદ્‌ઘોષક થે, કુછ સ્પષ્ટીકરણ દેના ચાહતે હૈં. સો વે ભી ઈસકા સ્પષ્ટીકરણ દેં ઉસકે બાદ હમ એક શ્રોતાકે રૂપમેં ઉપસ્થિત હોંગે; ઔર યે સબ સુજ્ઞજન અપની નોંધ લેં. ઔર જિસ પ્રકાર

સભાકી કાર્યવાહીકે અંતમેં આશ્રયકા પદ હમ ગાન કરતેં હૈં ઉસી પ્રકાર આજ ભી આશ્રય પદ ગાન કરકે જો ભી કુછ આગેકા કાર્યક્રમ ચલેગા સો ચલેગા.

ગો.શ્રીવ્રજપ્રિયજી : કલ સભાસમાપનકે સમયમેં જો એક અપ્રત્યાશિત ઘટના હુઈ હૈ ઉસકા હમ સંવાદસ્થાપકમંડળકી ઓરસે હાર્દિક ખેદ અનુભવ કરતે હૈં! વિચાર્યવિષય પર ચર્ચા કલ સમાપ્ત હોનેકે પશ્ચાત્ પૂ.શ્રીકલ્યાણરાયજી મહોદયકો હમને યહાં આશ્રયકે પદગાનકેલિયે આમંત્રિત કિયે થે, જો ઉન્હોંને સ્વીકારા ઉસે હમને હમારા સૌભાગ્ય માના. ઉપરાંત યહાં પધારનેકે પશ્ચાત્ ઉનસે હમને આશીર્વચનકેલિયે નિવેદન કિયા. હમારા તાત્પર્ય સિર્ફ ઈતના હી થા કે પ્રથમ દિવસકે દોનોં સત્રોમેં આપશ્રી ઉપસ્થિત ન રહકર દૂસરે દિનકે સત્રમેં પધારે તો હમને ઈસકા યે સૌભાગ્ય સમજા કે પ્રથમ દિવસ કે સત્રકે કાર્યવાહીકો આપશ્રીને ઔચિત્ય પ્રદાન કરકે ઈસ સભામેં ઉપસ્થિત રહના ઉચિત સમજા ઔર આપશ્રી પધારે ભી! ઈસે હમને હમારા વિશેષ સૌભાગ્ય સમજા. સિર્ફ ઈસીકે સન્દર્ભમેં હમને આપશ્રીસે દો આશીર્વચન માંગે થે.

જબ આપશ્રી યહાં મંચ પર પધારે. યદ્યપિ હમારે પાસમેં... તો વિચાર્ય વિષયકે પક્ષકે મહાનુભાવકો બિરાજમાન કરનેકેલિયે દો કુર્સીકી વ્યવસ્થા થી, ઔર હમ જો યહાં સબ ઉપસ્થિત હૈં ઉનકે બૈઠનેકી વ્યવસ્થા થી. ઔર જબ આપશ્રી પધારે તો હમેં ઉનકેલિયે વિશેષ બિરાજનેકી વ્યવસ્થા ભી કરની પડી. ઔર જબ આપશ્રી બિરાજે ઔર આપશ્રીને અપના વક્તવ્ય પ્રારંભ કિયા ઔર ઉસ વક્તવ્યકે દૌરાન આપશ્રીને જો અપને વિચાર અભિવ્યક્ત કિયે વો નિતાંત વ્યક્તિગત ધરાતલ પર થે. હમને યોં સોચા કે ઉસ દિનકી ચર્ચાકી કાર્યવાહી સમાપનકે પશ્ચાત્ અગર કોઈ સૌહાર્દપૂર્ણ સંવાદ સ્થાપિત હોને જા રહા હો તો યે હમારે મંડલકા એક અભીષ્ટસિદ્ધ્યર્થ કોઈ સુખદ પ્રસંગ રહેગા. અચાનક આપશ્રી સંવાદસ્થાપનકે હમારે સમજને કે બીચ વિસંવાદકી ઔર પધાર ગયે-ઈસકા હમેં બડા હી ખેદ હૈ. ઉપરાંત વૈયક્તિક ધરાતલ પર પધારે-હમેં ભી ઉસકા બહોત ખેદ હૈ. સારી સભા સંવેદનશીલ હો ગઈ! ઈસ સંવેદનાકા હમ સબકો ખેદ હૈ. ઔર હમ ઈસ ખેદકે નિવારણકેલિયે શ્રીશ્યામમનોહરજીકો ભી નિવેદન કરતે હૈં કે કલ જો શ્રીકલ્યાણરાયજી મહોદયને જહાં અપના વક્તવ્ય દિયા થા ઉસકે ખુલાસાકે રૂપમેં આપશ્રી અપના વક્તવ્ય દેં.

એક ઔર આપસે વિનમ્ર સૂચન હૈ કે કલકી સભાકા સમય ઈસી સ્થલ પર દોપહર તીન બજે રહેગા. કલકી સભાકા સમય ઈસી સ્થલ પર તીન બજે રહેગા. આપકો સ્મરણ રહેં-કલકી સભાકા સમય તીન બજે નિશ્ચિત કિયા ગયા હૈ.

ઉદ્‌ઘોષક : સભાકે ક્રમકે અનુસાર આશ્રયકા 'દૃઢ ઈન ચરણન' પદ બોલકે ઔર સાથમેં યે ભી નિશ્ચય કરકે-શ્રીમહાપ્રભુજી જબ તક ઈસ સભામેં હમ સબ હૈં ઉનકા વરદહસ્ત અપને ઉપર રહે ઔર ઐસા હી સૌહાર્દ સ્થાપિત કરનેમેં હમારી સહાયતા કરેં.

શ્રીમહાપ્રભુજી અપને સબકે હૃદયકે અંદર બિરાજ રહે હૈં ઔર શ્રીમહાપ્રભુજી કભી ભી યે નહીં ચાહેંગે કિ ઉનકે પૌત્રકે બીચમેં કોઈ તરહકા વિસંવાદ કભી ભી હો.

''દૃઢ ઈન ચરણન કેરો... ભરોસો દૃઢ ઈન ચરણન કેરો.''

ચર્ચાસમાપ્તિ

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ઔર વૈસે જિનકો જાના હો, જા સકતે હૈં; બૈઠના હો, બૈઠે.

ગો.શ્રીવ્રજપ્રિયજી – બધા શાંતિ રાખો.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી : ''જયતિ શ્રીવલ્લભાર્યો... જયતિ.'' યચ્ચ મત્કૃતિવેવાંત... આચાર્યચરણત્વિષઃ.'' (ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજીકે સ્થલાભાવવશ મંચ પર બૈઠનેકી અનુમતિ માંગનેપે) આજ્ઞા. આપકી જૈસી ઈચ્છા. મેરેકુ કોઈ વિપ્રતિપત્તિ નહીં હૈ બિરાજો તો ઔર નહીં બિરાજો તો. બિરાજો–બિરાજો આપ આનંદસુ, બિરાજો. વહાં (મંચસન્મુખ નીચે) વૈસે શાયદ સ્થાનાભાવ ભી હો ગયો હોયગો! ઔર ભી સ્થાનાભાવકી કોઈ તકલીફ હોય ઔર બિરાજનો હોય યહાં તો બિરાજો કોઈ. વો ચાણક્યસ્મૃતિમેં... અચ્છા મારે ગુજરાતીમાં બોલવું. ચાણક્યસ્મૃતિમાં એક વચન આવ્યો ''અનાયકા યથા નષ્ટા વિનષ્ટા બહુનાયકાઃ.'' પણ સૌભાગ્યથી બહુનાયકા તો ન વિનષ્ટા એવું મને થોડોક મનઃપ્રત્યય થયો છે અને અનાયક હું ન વિનષ્ટ થાઉં એવી શ્રીઆચાર્યચરણ આપના (ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી) ઉપર કૃપા કરે! કાકાજી પધાર્યા છે તો એમને નાયકત્વેન વરણ કરવું કે નહીં કરવું મને... ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી–હું તો કેવલ સાક્ષી તરીકે... અચ્છા–અચ્છા, ''સાક્ષી ચેતા કેવલં હિ ગુણસ્ય!'' ભીષ્મપિતામહની માફક. શ્રીકલ્યાણરાયજીએ મને; આદેશ નહીં હોં, અનુમતિ આપી છે, આદેશ તો મેં જ લઈ લીધું છે, અનુમતિ એમણે આપી છે. તેનો હું હૃદયથી આભાર માનું.. અને જે રીતે મેં પહેલાં સ્પષ્ટીકરણ કર્યું; (ગો.શ્રીવલ્લભરાયજીસુ) આપ કદાચ નહોતા પધાર્યા, ''ફૂલોંકી ઋતુ હૈ ઠંડી હવાએં, અબ ઉનકી મરઝી વો આયે યા ન આયે.'' તો આ સંવાદની આપણા વચ્ચે; બીજા કોઈ વચ્ચે જે કાંઈ થયું હોય, પણ શ્રીહરિરાયજી અને મારા વચ્ચે સંવાદ થયો. મને લાગે છે કે હરિરાયજી પણ કબૂલ કરશે કે વિવાદાત્મક સંવાદ યા સંવાદાત્મક વિવાદ–જે કાંઈ થયો તે. એમાં મને બહુ; રાજસતામસ કે તામસરાજસ એવો કોઈ પ્રભેદ હશે સૂક્ષ્મ. પણ બહુ લફડો હું નથી માનતો. તેમજ શ્રીકલ્યાણરાયજી અને મારા વચ્ચે પણ 'સંગચ્છધ્વં સંવદધ્વમ્.' તો ઓછામાં–ઓછું એટલું હું ચોકકસ કહીશ કે અમે સાથે ચાલી શકીએ કે ન ચાલી શકીએ તત્કાલમાં, પણ એટલિસ્ટ સાથે બોલી શક્યા–એ મારા માટે ખરેખર એક લહાવો છે! અને જે કાંઈ એમના પ્રતિના મારા ભાવ છે, આ ત્રણે બંધુઓ માટે; મેં રજૂ કર્યા હતા એટલે પુનરાવૃત્તિ કે ચાટુકારિતા હું વ્યર્થ કરવા માંગતો નથી, ફરીથી ઉપસ્થિત થયા

તેથી. થોડાક લેટ પધાર્યા એની કમ્પ્લેઈન ચોક્કસ છે; પણ એ જેમ મને ભીતિ લાગતી હતી તેમ કદાચ એમને પણ કોઈક હશે મનમાં ભીતિ! એ બધી વાતોને જવા દઈએ.

ટુ ધ પોઈન્ટ આવવાનો હું પ્રયાસ કરું છું, કે સૌથી પહેલાં; મારા અને શ્રીકલ્યાણરાયજી વચ્ચે ઘણી વખતે ઘણી ચર્ચાઓ થતી'તી. અને જેને આપણે વિચારની આપ-લે કહીએ તેથી વધારે કોઈ રૂપ એણે ક્યારેય લીધો એવો મને ખ્યાલ નથી. સૌથી પહેલાં... (ગો.શ્રીકલ્યાણરાયજીસે) થોડોક હું ઉપદ્રવ પણ કરતો રહું તો ચાલશે ને? હં. ''ક્ષમા બડેનકો ચાહિયે છોટેનકો ઉત્પાત.'' હં? ક્ષમા કરતા રહેજો આપ? અને આપે જે કહ્યું છે તે મુજબ ગાઈડલાઈન અનુસરીને ઉત્પાત કરીશ! બસ, બહુ-બહુ આભાર! તો સૌથી પહેલાં થોડીક-થોડીક ચર્ચા ચાલતી રહેતી'તી અમારે વચ્ચે, કે ષષ્ઠનિધિ કોણ? અને એક વખત એવું થયું'તું ખરેખર મારા ઘરમાં કે આ બન્ને ભાઈ પધાર્યા અને એક બેગ બંધ કરીને લાવ્યા, બ્રીફકેસ અને બન્ને મારી સામે ડિસ્કસ કરતા'તા કે બ્રહ્માસ્ત્ર છોડી દઈએ કે ન છોડી દઈએ?! મેં કહ્યું-માર્યા! પાછું કઈ શું છૂટવાનું છે બ્રહ્માસ્ત્ર? ઘોર સસ્પેન્સમાં હતો કે શું બ્રહ્માસ્ત્ર છૂટશે! અને પછી એમાંથી મારા દાદીજીનો પત્ર નિકાલીને કલ્યાણરાયજીએ મને દેખાડ્યો, કે આપ માનો છો કે નહીં? કે અમારા દાદીજી શ્રીબાલકૃષ્ણલાલજીને ષષ્ઠનિધિ માને છે એવી કંઈક સંમતિનો પત્ર હતો અને મને લાગે છે તે દિવસે પહેલી વખત મેં આ વાત કીધી કલ્યાણરાયજીને. કદાચ વિસ્મૃતિ હશે મારી, પણ ષષ્ઠનિધિની વાત હતી; તે વખતે ષષ્ઠગૃહ સુધી નહોતી પહોંચી અને પીઠની તો તે વખતે ધાંધલ થઈ જ નહોતી. એ તો ષોડશગ્રન્થપછીનો ઉપદ્રવ છે. જેટલી મારી સ્મૃતિ કામ, સાથઆપી રહી છે. મને એ ઓકેઝન પણ યાદ છે બરાબર, કાંકરોલીવાળા શ્રીવ્રજભૂષણલાલજી મહારાજ લીલા પધાર્યા ત્યારે દ્વાદશાના ઘાટમાં ભેગા થયા ત્યારે પછી પીઠ થઈ! કોણ ષષ્ઠ, કઈ-એ ગણના શરૂ થઈ'તી. ને પછી ષષ્ઠપીઠ હોવી જોઈએ... પણ તે વખતે શ્રીકલ્યાણરાયજીએ મને એક વાત કહી કે ષષ્ઠનિધિ માટે આપના દાદીજીનો આ ઉલ્લેખ છે. અને મેં એમને કહ્યું'તું કે હું મારા દાદીજીની ચોક્કસ વાત માનું પણ મારા દાદીજી આપના ઘરના લાલી છે! તો આપના ઘરના લાલીની વાત હું ન યે માનું એ સંભવ છે! અને કલ્યાણરાયજીએ મને તે દિવસે બહુ આનંદથી કહ્યું કે અરે! આમાંથી આપ છટકી ગયા! મેં કીધું-આપે બ્રહ્માસ્ત્ર પ્રયોગ ખોટા વ્યક્તિ ઉપર કરી દીધો! ''પ્રયુક્તમપ્યસ્ત્રમિતો વૃથા સ્યાત્'' જેવું કાંઈક થયું! તે-તે દિવસે કોઈ વૈમનસ્ય નહોતું, જ્યાં સુધી મને ખ્યાલ છે.

એના પછી અમે પૂનામાં કોઈક વિવાહમાં; ભરતબાવા કે અજયબાવા ના વિવાહમાં ભેગા થયા. હવે મારી સ્મૃતિ અને એમની સ્મૃતિ જુદી-જુદી વાત કહી રહી છે, પણ મને જે યાદ છે તે હું મારી રીતે રજૂઆત કરું છું, કે અમે સાથે જમતા'તા ને ઓચિંતા

કલ્યાણરાયજીએ કહ્યું કે મને આપની સાથે આ વિષયમાં ચર્ચા કરવી છે. મેં કીધું કે ચોક્કસ ચર્ચા કરશું. ને શ્રીકલ્યાણરાયજીએ મને કહ્યું કે આપને ચુપચાપ મારું વચન સાંભળવું પડશે! મેં કીધું-એ ય સાંભળીશ. અને મને; ખોટી કદાચ હોઈ શકે, કેમકે સ્મૃતિનો હું કોઈ દિવસે દાવો કરતો નથી, પણ જે સ્મૃતિ, યાદ આવે છે તે રીતે મેં કહ્યું કે ચાલો કરીશું. ને અમે બેઠકમાં જઈને ચર્ચા શરૂ કરી, ને લગભગ એક-દોઢ કલાક; તે રાતના એક-દોઢ વાગ્યા'તા-ત્યાં સુધી કલ્યાણરાયજીએ પુષ્કલ ધુંવાધાર... અને કાંકરોલીવાળા વાગીશબાવા કે દ્વારકેશબાવામાંથી ભી કોઈ એક; વાગીશબાવા બિરાજેલા હતા. અને બહુ જબરદસ્ત પ્રમાણોથી; જેવી રીતે શ્રીહરિરાયજી પોતાનો પૂર્વપક્ષ પ્રસ્તુત કરે છે તેવી રીતે, પ્રસ્તુત કર્યુ એમણે! કે આ પ્રમાણથી ષષ્ઠ છે... અને પછી... પણ ષષ્ઠ કરતાં જે એમની પાસે તે દિવસે પ્રમાણોની રજૂઆત હતી તેમાં એ વાત મુખ્ય હતી, કે કાંકરોલીના ઘરે કેવી રીતે આ બધી છલના ઉભી કરી છે અને તેને કારણે આ વિવાદ ઉભો થયો છે. અને પછી મારાથી એમ બોલાઈ ગયું; કેમકે વાગીશબાવા બિરાજેલા હતા, કે છલના કરીને પચાવી પાડેલા ઠાકુરજી શ્રીબાલકૃષ્ણલાલ અને એમના વારસદાર આપલોકો છો; તે છલનાથી પચાવી પાડેલા વારસદારના વંશજો એ સ્વરૂપ એમની માથે બિરાજે છે તે કેવી રીતે કહી શકો? નહીં તો હું ચોરી જાઉં આપના ઠાકુરજી તો હું ષષ્ઠપીઠાધીશ થાઉં કે નહીં? તે આપને તે દિવસે અતિશય માઠું લાગી ગયું, ને આપે મને કહ્યું-મારું હૃદય બહુ દુઃખી છે, ને હું એ વિષયની ચર્ચા કરવા નથી માંગતો. મે કીધું-નથી કરવી તો કાંઈ વાંધો નહીં! પણ તે દિવસે, મને ખ્યાલ છે કે, મેં આપના હૃદયને પહેલો આઘાત પહોંચાવ્યો હતો. અને તે દિવસથી પછી હું સશંકિત થયો. છતાંય એ ચર્ચાએ એટલો વિકરાલરૂપ તે વખતે નહોતો લીધો. કદાચ વિવાદના બોલણા આપણી વચ્ચે થયા હશે, પણ અબોલા નહોતા થયા ત્યાં સુધી.

અને જુનાગઢના કેસમાં જ્યારે પુષ્ટિમાર્ગ હાર્યો. અમે ત્યાં ગયા'તા સિદ્ધાન્તને પ્રસ્તુત કરવા. અને તે વખતે ઘણા લોકોને લાગતું'તું કે કદાચ જુનાગઢમાં મને કાંઈ ગોદ જવામાં ઈન્ટરેસ્ટ હશે, કે એવું કાંઈક હશે! હું ગોદ જઈને કરું શું? મારે કોઈ આગળ-પાછળ નહીં હવે, હું જઈને કરું ત્યાં શું! ભમ્ભા મને બોલાવતા'તા, કે કોઈક સારો મને એવો બોલક ગોતી આપ. અને આ બધી વાતો છે... મારે શા માટે ખુલાસો કરવો પડે છે, કેમકે બધી પર્સનલ વાતો તે વખતે થઈ ગઈ'તી. અને તે દિવસે મને; ભમ્ભાને મેં કહ્યું હતું કે સૌથી વધારે યોગ્ય બાલક મારી નિગાહમાં કોઈ હોય તો શ્રીકલ્યાણરાયજી છે અને આપ એમને ગોદ લો. અને હું ભૂલતો નહીં હોઉં તો તે પ્રસંગમાં એક-બે વખત કલ્યાણરાયજી ત્યાં પધાર્યા હતા. પણ કોઈ કારણસર એ ગોદવિધિ સંપૂર્ણ ન થઈ, ને કલ્યાણરાયજીએ ના પાડી કે મારે ત્યાં નથી જવાનું. હેતુ

કાંઈક જુદો હતો; એની ચર્ચા કરવાથી કાંઈ તાત્પર્ય નથી પ્રસકતમાં. પછી સેકન્ડ ઓપ્શન એમણે મારાથી માંગ્યો. તો મેં તે વખતે ભભ્ભાને કહ્યું, કે જામનગરમાંથી કોઈ પણ બાલકને ગોદ લઈ લો તો બહુ સારું રહેશે. ભભ્ભાએ મને પુરુષોત્તમલાલજી કાકાજીની ચિટ્ઠી દેખાડી દીધી કે કોઈને ગોદ ન લેવાનું. તે મારે પતિની આજ્ઞા માનવી કે શું કરવું? મેં કીધું–એ આપનો વિષય, હું ન જાણું. પછી મને કાકાજીનો વિચાર આવ્યો, કે શા માટે કાકાજીને ત્યાં પ્રપોઝ ન કરું? તે મેં કાકાજીનું નામ પ્રપોઝ કર્યું. અને એ રીતે કાંઈક–કાંઈક થયું. આ વાત હું એટલા માટે નથી કહેતો કે જુનાગઢનો ઝઘડો એડિશનલ ઉપાડવા માંગુ છું આમાં, પણ જસ્ટ કલ્યાણરાયજીને મનઃપ્રત્યય કરાવવા માટે, કે ફર્સ્ટ પ્રેફરન્સ... આ તો અમે એક જ પરિવારના છીએ પિતૃદિશાથી; અને કલ્યાણરાયજીને મારું પણ એમ તો એક જ પરિવારના છે, કેમકે મારા ફોઈના છોકરા છે. આ (ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી) પિતરાઈ જ છે. તો તે છતાંય મેં એમને ફર્સ્ટ પ્રેફરન્સ આપ્યો. જો થોડો પણ મને એવો ભાવ હોત તો હું કાકાજી માટે એવો આગ્રહ રાખ્યો હોત કે કોઈ ચાંપાસનીના ઘરથી હોવો જોઈએ, જો જામનગર નહીં તો. પણ કાકાજી મને થર્ડ ઓપ્શન તરીકે... આપ માઠું નહીં લગાડતા હોં. ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી–નહીં–નહીં. થર્ડ ઓપ્શન તરીકે મારી નિગાહમાં આવ્યા. તે હું જસ્ટ એટલા માટે કહેવા માંગું છું કે કલ્યાણરાયજી પ્રત્યે મારો કેટલો અહોભાવ હતો!

તે છતાંય જુનાગઢ કેસમાં સિદ્ધાન્તની રજૂઆત કરવી હતી; અને તે વખતે મારી સામે પ્રશ્ન એ હતો કે કોર્ટ સિદ્ધાન્તને અમારાથી એટલા માટે સાંભળવા તૈયાર નહોતી થતી કે અમે પાર્ટી નહોતા. જુનાગઢનો જે કેસ લડાઈ રહ્યો હતો તે લોકો લડનારા, જે ભભ્ભાના પ્રતિનિધિ હતા, એ લોકોએ થ્રૂ આઉટ કોર્ટમાં એક જ ચર્ચા કરી, કે બે કરોડની ભૂમિમાં છે ને બે કરોડની ભૂમિ પ્રાઈવેટ હોવી જોઈએ! જજ એવો ગભરાઈ ગયો! ને એવા–એવા અસંગત વિધાનો થયા કે તપેલીના ઠાકુરજી કોણ? તો એમણે કહ્યું–ખાવાની પાત્રમાં જે ઠાકુરજીને મુકવામાં આવે તે તપેલીના ઠાકુરજી! પાલનાનો મનોરથશું? એટલે જે સ્ત્રીઓને છોકરો નથી થતો એમને પાલનાનો મનોરથથાય છે! પછી જજે પુછ્યું કે તો કરે શું પછી પાલનાનો મનોરથથાય તો? ''બાલકોને સોનાના પાલના આપી દેશે!'' એટલે જજ ગભરાઈ ગયો કે તો–તો પબ્લિક કરોને આને; કોણ ભાંજગડમાં પડે ખોટી! અને હું વારેઘડીએ ઉભો થઈને હલ્લા મચાવતો હતો કે આ બધી ખોટી રજૂઆત થઈ રહી છે, થોડુંક મારું સાંભળો. અને જજ મને કહેતો હતો– બેસી જાઓ. તમે પાર્ટીનથી. તે વખતે ઓલ ઓવર વર્લ્ડથી ૨૭ કેન્દ્રથી અમે; આત્મપ્રશંસારૂપે નથી કહેતો, ઘણા બધા મારા સહયોગી હતા, ને એની પ્રશંસા મારે એકલાને લેવાની ન જ હોય, કેમકે મારું કોન્ટ્રીબ્યુશન એમાં પરિશ્રમ તરીકે ૧ પર્સન્ટ હશે, પણ અમે બધા હતા, ઘણા બધા લોકો અને અમે ૮૭ કેન્દ્રથી ૧૧,૦૦૦

એફિડેવિટ આ આશયની લીધી કે પુષ્ટિમાર્ગમાં જાહેર મંદિર નથી હોતું; જે વૈષ્ણવો આવે છે તે મહારાજને ગુરુ માને છે તેથી ગુરુઘરમાં શિષ્યસમ્બન્ધથી આવે છે. દેવપૂજાના કોઈ મહારાજો પૂજારી નથી. અને જે વૈષ્ણવોને મહારાજોને ગુરુ ન માનવા હોય... કેમકે ગુજરાત હાઈકોર્ટે એ વાત રજૂ કરી હતી કે જે વ્યક્તિ મંદિરમાં... કેમકે એમાં પાછી... થોડી ટેકનિકલ વાત સમજો-આ બધા શું લફડા છે એના, કે જ્યારે નડિયાદના કેસમાં એમ કહેવામાં આવ્યું કે મહારાજો વૈષ્ણવો વતી ભગવાનની સેવા કરે છે; વૈષ્ણવો મહારાજ વિના સેવા કરી નથી શકતા. તેથી ગુજરાત હાઈકોર્ટે એનો એવો અર્થઘટન તારવ્યો કે તો પછી મહારાજો એ ક્ન્ડ્યુઇટ પાઈપ છે! જેમ મોરી નથી હોતી પાણીને વહેવાની? એટલે વૈષ્ણવોને પૈસો ઠાકુરજી સુધી પહોંચે એની ક્ન્ડ્યુઇટ પાઈપ મહારાજ છે! ખરેખર આ શબ્દથી મને ધિક્કારની લાગણી આવે છે કે જો હું ક્ન્ડ્યુઇટ પાઈપ હોઉં તો ધિક્કાર છે મારું મહારાજ હોવું. પછી તો હું મહારાજ પેલા ગુજરાતી અર્થમાં છું.

મારે ત્યાં એક દિવસે એક ભાઈ આવ્યા'તા કે તમે મહારાજ? મેં કીધું--હા ભાઈ, મહારાજ. બોલે-અમારે ૨૦ જણ આવવાના છે વિવાહમાં. મેં કીધું-ભાઈ, ઈ મહારાજ હું નહીં. તો એણે કહ્યું-તમે કઈ જાતના મહારાજ? મેં કીધું-મહારાજની ૫-૧૦ વેરાયટી હશે એમાંનો હું એક મહારાજ છું, પણ ઈ મહારાજ નથી. તો બોલે-કઈ જાતના મહારાજ છો એ તો ખુલાસો કરો. તે મારી વાઈફ મારા ઉપર ગુસ્સે થઈ ગઈ કે ભગાઓ. મે કહ્યું-ભાગે નહીં તો કેવી રીતે ભગાઉં? કહે છે ૨૦ જણા આવી રહ્યા છે. તો મને લાગ્યું ખરેખર હું મહારાજ છું. કોર્ટે આવી આપણી રજૂઆત કરી-૨૦ જણા આવી રહ્યા છે અને એને બધા ક્ન્ડ્યુઇટ પાઈપ જોઈએ છે. એ લફડો નડિયાદ કેસના કારણે થયો.

અમારા મોટા મંદિરના કેસમાં સદંતર સિદ્ધાન્ત વિપરીત એક જુબાની આપવામાં આવી, કે વૈષ્ણવોને બ્રહ્મસમ્બન્ધ આપીને સેવાધિકાર આપવામાં આવે છે. ત્યારે જજે પૂછ્યું કે જો સેવાધિકાર વૈષ્ણવોને હોય તો પછી ઠાકુરજી તમારા કેવી રીતે થયા જ્યારે બધા જ અધિકારી છે તો; ઠાકુરજી સામે બ્રહ્મસમ્બન્ધ આપ્યો? ખરેખર સૂક્ષ્મ અંતર એમાં જાણવાનું એ છે કે 'અધિકાર' શબ્દ યોગ્યતા અને સ્વત્વ-બન્નેના અર્થમાં વપરાય છે. એટલે એલિજીબલ અને એન્ટાઈટલ્ડ. તો એન્ટાઈટલ્ડ નથી કોઈ વૈષ્ણવ અમારે ઘરના ઠાકુરજીની સેવા કરવા માટે; સેવા કરવા માટે યોગ્ય થાય છે. જેમ યુનિવર્સિટીમાં એડમિશન લેવામાટે જે મેટ્રિક્યુલેટ માણસ હોય તે એલિજીબલ હોય છે; તેને કોઈ અધિકાર નથી હોતો કે એને મલશે જ એડમિશન! અને આજે વૈષ્ણવોને ખોટી ભ્રમણા એ ઉભી થઈ છે. વૈષ્ણવોમાં થઈ કે નહીં થઈ વૈષ્ણવો જાણે, જે બાલકોના ટ્રસ્ટીઓ ઝઘડતા હોય છે એ મહારાજો જાણે છે કે વૈષ્ણવોને શું ભ્રમણા

છે; એમાં મારે વિવેચનામાં ન પડવાનું હોય. પણ કોર્ટ એમ સમજી રહી છે. અને આપણે આંબેડકરસ્મૃતિને માનીએ કે ન માનીએ પણ આજે આંબેડકરસ્મૃતિ આપણો બધો વ્યવહારનો નિયંત્રણ કરી રહી છે–એ હકીકતને આપણે ઝૂઠલાવી નથી શકતા. આપણી પાસે બીજો કોઈ ચારો નથી આજે આંબેડકરથી પોતાના જીવનવ્યવહારને લોકવ્યવહારના નિયંત્રિત થયા વિના.

એટલે મને એમ લાગ્યું કે આ તબક્કે કોર્ટ આપણા સિદ્ધાન્ત સાંભળતી નથી. મેં કીધું અચ્છા, તમે સુપ્રીમ કોર્ટમાં અપીલના લેવલ ઉપર નહીં સાંભળ્યું. તો અમે પાછી, એક બીજી કહ્યું, કે અમને ફરીથી સાંભળો, રીવ્યૂ પિટીશન માટે. હવે રીવ્યૂ પિટીશન માટે મારી એક બહુ દઢતર ધારણા હતી, કે કોર્ટને એવી રીતે જિચ્ચ કરું; કેમકે ફન્ડામેન્ટલ રાઈટ કર્ટઈલ નહોતા થયા–એ મારી આજ સુધી માન્યતા છે અને મારા કિશનગઢના કેસમાં એ પ્રૂવ થઈ છે, કે ૨૫ વરસ પછી હાઈકોર્ટે મને મારા મંદિર માટે ન્યાય આપ્યો કે તમારા સિદ્ધાન્તોને જોતાં તમારું ઘર સાર્વજનિક મંદિર નથી થઈ શકતું. જે નાથદ્વારાના કોર્ટમાં, ડિસીઝનમાં અને જે જુનાગઢ વગેરેના ડિસીઝનમાં સુપ્રીમ કોર્ટે એની નોંધ નથી લીધી સિદ્ધાન્તની; તેથી બીજી જાતના ડિસીઝન થયા છે. આ વખતે પહેલી વખત અમારી સામે સિદ્ધાન્ત રજૂ કરવામાં આવે છે. તેથી અમે સરકારને પણ કહીએ છીએ કે આ ઘર સાર્વજનિક દેવાલય નથી, તમે લોકો પૂજારી નથી, તનુવિત્તજાસેવા એક જ સેવા છે; બે સેવા નથી. એ બધું માન્ય કોર્ટે રાખ્યું છે. કોઈ પણ મંગાવીને હાઈકોર્ટનું ડિસીઝન વાંચી શકો છો. એ મારી ધારણા હતી કે જો આપણે ફન્ડામેન્ટલ આર્ટીકલના તહત એ માંગણી કોર્ટને કરીએ તો કોર્ટ ઝૂઠલાવી નથી શકતી. એનો મૂલ કારણ એ કે જો ફન્ડામેન્ટલ રાઈટને કર્ટઈલ કરવામાં આવશે હિન્દુસ્તાનમાં તો પછી પુષ્ટિમાર્ગનો વિષય રહી નથી જતો; મુસલમાનોનો પણ વિષય થઈ જશે, ક્રિશ્ચનોનો પણ વિષય થશે. અને માઈનોરિટીને કોઈ દિવસ આ ગવર્નમેન્ટ નારાજ કરવા માંગતી નથી. આપણા દુર્ભાગ્ય હિન્દુસ્તાનમાં એ છે કે આપણે હિન્દુ છીએ.

એટલે મેં સિદ્ધાન્ત રજૂ કરવા એના માટે એક વાત રજૂ કરવાની કરી કોશિશ. અને મેં એના માટે બાલકોની એક પરિષદ બોલાવી કે ભઈ આ જીવન–મરણનો પ્રશ્ન છે. આપ લોકો બધા પધારો અને નિર્ણય કરો કે શું આ થવા જઈ રહ્યું છે! આપણે પૂજારી નથી, આપણે... દેવલક આપણને કહેશે; જે દેવલકત્વ આપણે ત્યાં ચાંડાલત્વનો સમ્પર્ક છે આપણામાં, જે આપણને મહાપ્રભુજીના હિસાબે, સિદ્ધાન્તના હિસાબે, આપણે ચાંડાલ સિદ્ધ થઈએ છીએ. દેવલકત્વ થવાથી શું ફાયદો થશે? અને કોર્ટ આપણને એમજ કહી રહી છે. આજે ૪ જનરેશન આપણે એ રીતે જીવશું... "કોર્ટ કરે છે તો અમે શું કરીએ? કોર્ટ કરે છે તો અમે શું કરીએ? અમે તો નથી કર્યું, કોર્ટ બાધિત કરે છે." મને એ બધા ક્લૈબ્યના વચનો લાગે છે. હું દરેક બાલકને આજે પણ

એ વિનવવા માંગું છું કે ''ક્લૈબ્યમાસ્મગમ પાર્થઃ નૈતદ્ ત્વય્યુપપદ્યતે, ક્ષુદ્રં હૃદયદૌર્બલ્યં ત્યક્તોત્તિષ્ઠ પરંતપ.'' આપણા સિદ્ધાન્તને આપણે નહીં કહીશું ત્યાં સુધી આપણે જીવવાનો આપણને અધિકાર નથી. આ ડેમોક્રસી છે; ફન્ડામેન્ટલ રાઈટ દરેક સિટીઝનને મળેલા છે, તો આપણને મળવા જોઈએ, મળવા જોઈએ, મળવા જોઈએ. આજે, આજની તારીખમાં આપણી પાસે જે મૂલ સમસ્યા છે તે આ સમસ્યા છે કે આપણાથી સિદ્ધાન્ત પળાતા નથી એમાં સરકાર આપણને, કાનૂન આપણને કોઈક રીતે બાધિત કરે છે.

બાધિત થયા પછી આ વાણિયા વૈષ્ણવ બિચારા શું કરે? એમને ખરીદવાની ટેવ હોય છે; સેવા વેચાતી હોય તો સેવા ખરીદી લે, મઠડી વેચાતી હોય તો મઠડી ખરીદી લે, મહારાજ વેચાતો હોય તો મહારાજને ખરીદી લે! એ તો આજના યુગમાં પ્રકટ નથી થયા ઠાકોરજી યશોદાજીને ઘેર, નહીં તો યશોદાજીથી કૃષ્ણને ય ખરીદીને લઈ જાય! વાણિયાશાહી! બિચારાને; એમાં દોષ નથી પાછો વાણિયાઓનો, કેમકે એમને ખરીદવાની ટેવ હોય છે. ધંધો ચોમેર પુષ્કળ એટલો વધી ગયો છે ઈન્ડસ્ટ્રીયલાઈઝેશનને કારણે, કે જેટલા પહેલાં ખરીદનાર નહોતા એટલા ખરીદનાર આજે ઉભા થયા છે. હવે વેચાતી વસ્તુની જ બસ પ્રશ્ન છે, કે કોણ વેચાઈ રહ્યો છે–માણસ, ઈમાન; જે કાંઈ વેચાવા માટે તૈયાર હોય, ખરીદનાર આજે દુનિયામાં ચોમેર ઉભા છે. તે આપણે શું વેચાઈ જવું? આપણા ધર્મને આપણે વેચી દેવું?

એટલે મેં એક એવો વિચાર કર્યો કે આપણે આપણો સિદ્ધાન્ત શુદ્ધ શું છે એ જનતાની સામે રજૂ કરીએ. જે-જે કાંઈ આજે આપણે નથી પાળી શકતા એ આપણી મિસ્ટેક નથી, કાનૂનની અને જનતાની સમજની મિસ્ટેક છે. આ બધા ઝઘડા પણ અમે એના માટે જ કરી રહ્યા છીએ. મને કાંઈ નહીં તો હરિરાયજીએ નથી મારા દીક્ષિતજીનું મર્ડર કર્યું કે મેં નથી વ્રજભૂષણલાલજી કાકાજીનું મર્ડર કર્યું! અમે જે વિચાર કરવા માંગીએ છીએ એ શુદ્ધિને માટે, કે આપણે ચર્ચાથી કરીને; નિખાલસ ચર્ચાથી એક વખતે ડિસાઈડ કરીએ કે ખરેખર હું કાંઈ ખોટું સમજી ગયો? જે હું ફન્ડામેન્ટલ રાઈટ માંગણી કરવા માંગું છુ, જે વાત હું વૈષ્ણવોને સમજાવવા માંગી રહ્યો છું...

ઘણા લોકો આક્ષેપ કરે છે કે મને કોઈ છોકરા નથી એટલે હું આ ચર્ચા કરી રહ્યો છું; છોકરા હોત તો હું પણ સ્વીકારી લીધું હોત! હવે છોકરા નથી એ તો ભગવાન્ જાણે કેમ નથી છોકરા, તો એમાં હું શું ખુલાસો કરું? નથી છોકરો તો નથી, એમાં હું ક્યાં જાઉં? કોઈકને ગોદ લઈ લઈશ મરતાં પહેલાં, કોઈક આવવા તૈયાર થશે તો! પણ તેના પહેલાં, તે પહેલાં મારી પાસે... નહીં સંપત્તિ હોય તો નહીં આવે ગોદ, તો પ્રભુ... ભગવદિચ્છા. મારે ત્રણ છોકરીઓ છે, હું... સંતોષ છે. ગો.શ્રીકલ્યાણરાયજી–આ બાબતમાં હું પણ

સમાન છું! તો 'વ્યસનેષુ સખ્યમ્' હોવું જોઈતું હતું! છતાંય કાંઈક એવા દુર્ભાગ્ય ઉભા થઈ ગયા!

હું મારા કાંઈક... ખરેખર મારા હૃદયમાં એક નિષ્ઠા બહુ સ્પષ્ટ છે. એ વાર્તા સાચી છે કે ખોટી એ બાબતની લફડામાં હું પડવા નથી માંગતો, પણ બધા જ કથાકારો આ વાર્તા કહેતા હોય છે–છોકરાને ગોળ ખાવાની ના પાડી'તી અને એ લઈ ગઈ ગુરુજી પાસે, કે આને ના પાડો, બહુ ગોળ ખાય છે. ગુરુજીએ કહ્યું–૭ દિવસ પછી આવ. પછી ૭ દિવસ પછી ગયો ને છોકરાને કહ્યું કે ગોળ ખાવાનું છોડી દે, ને એ માની ગયો કે છોડી દઈશ. મને આટલું બધું ઈઝી તો નથી લાગતું જો કે, પણ છતાંય ક્યાંક ને ક્યાંક મને એમ લાગે છે કે કાંઈક ને કાંઈક મારી રજૂઆતમાં ચોકકસ ગડબડી છે! જેથી, જેને કારણે હું મારા ભાઈઓને નથી સમજાવી શક્યો. હું જ્યારે મારા ભાઈઓને નથી સમજાવી શક્યો... લોકો મારા ઉપર આક્ષેપ કરે છે કે તમારી ભાષા તોછડી છે! તેનોય મેં... શ્રીરસિકરાયજી મારા ઉપર અત્યંત કૃપાશીલ છે અને મેં એમને નવપ્રકાશમાં એક વખત નહીં, ઘણી વખતે ખુલાસો કર્યો છે કે એક વખતે આપ સિદ્ધાન્ત કહી દો; પછી શ્યામબાવા તોછડી ભાષા વાપરે–તો શ્યામબાવા ખરેખર અંત્યજપુત્ર! હું આજે પણ એ વાત કબૂલ કરું છું–જે બાલક સિદ્ધાન્ત સ્વીકાર કરે એની બાબતમાં જો હું તોછડી ભાષા વાપરું તો... મારા ઉપર આક્ષેપ મુકવામાં આવ્યા કે તમે અંત્યજપુત્ર છો; તમે દીક્ષિતજીના પુત્ર નથી, ભાટીયાના પુત્ર છો. મેં લિખિતમાં એ આપ્યું કે ચાલો હું ભાટીયાપુત્ર છું, દીક્ષિતપુત્ર નથી; હવે તો સિદ્ધાન્ત ડિસાઈડ કરો યાર! ''ઇશ્ક મુજકો નહીં વહશત હી સહી! મેરી વહશત તેરી શોહરત હી સહી! કતહ કીજીયે ન તાલ્લુક હમસે કુછ નહીં હૈ તો અદાવત હી સહી!'' અદાવત કરીને પણ આટલો તો ખુલાસો કરો કે સિદ્ધાન્ત સાચો શું છે! આ સંતાકૂકડી આપણે ક્યાં સુધી રમશું–એ વાત મને સમજમાં ન આવી!

અને બાલકો ઉપર એક જાતનું મોરલ પ્રેશર ઉભું થાય; કોઈક જાતનું મોરલ પ્રેશર ઉભું થાય–એના માટે મેં શપથપત્રની ઘોષણા કરી. શપથપત્રમાં લલચાવવા માટે ક્લાસ શરૂ કર્યા, કે શપથલેતા થાય લોકો! અને મને બહુ દુઃખ સાથે કહેવું પડે છે, ફરીથી મારા દુર્ભાગ્ય, શપથપત્રમાં ખોટી–ખોટી શપથખાઈને બધા એડમિટ થઈ ગયા! બધા જ એડમિટ થઈ ગયા, બધા શપથલઈ લે અને પછી ચર્ચા એવી ચાલવા મંડી! એક બાલકે કહ્યું ત્યારે ખરેખર મને એનો... હાસ્યાસ્પદ જંક્ચર ઉપર એ વાત પહોંચી... તે બાલક કોઈકની પાસે ગયા કે ભઈ, પૈસા આપ, આ સેવા કરાવવી છે. એણે કહ્યું કે મહારાજ, અમે તો શપથલીધી છે શ્યામબાવાની! શ્યામબાવાની શપથનહોતી લીધી, સિદ્ધાન્તની શપથલીધી'તી! અને એમણે કહ્યું––અચ્છા, લો ત્યારે, આ મઠડી રાખો. ''કૃપાનાથ, આપ નહીં આપો તો કોણ આપશે!'' એટલે ત્યારથી મારા મનમાં ઘુંટાતું

હતું કે ''મૌન ધર્યું છે સિદ્ધાન્ત શીખવવા, મઠડી ધરી છે મનોરથીને રીઝવવા!'' હવે આ વખતે એ ધોળ પ્રકટ થઈ! ત્યારથી મને થયું કે સાલો શું લોચો થઈ ગયો આપણા માર્ગનો! આપણે શું મહારાજ અંતે? ખાલી મહારાજ? ના-ના-ના. આપણે મહારાજ નથી, મહાપ્રભુજીએ આપણને પૂજારી નથી બનાવ્યા. મહાપ્રભુજીએ અમને ગુરુ બનાવ્યા છે, ગુરુત્વ આપણી વૃત્તિ છે; મહારાજ આપણી વૃત્તિ નથી, પૂજારી આપણી વૃત્તિ નથી. લોકોને મઠડી ચટાડવી એ અમારી વૃત્તિ નથી. લોકોના વતી ઠાકોરજીની સેવા કરવી એ અમારી વૃત્તિ નથી.

અને તેના માટે કોઈ બાલકને કાંઈ પણ આંચ ન આવે, કોઈ બાલક ઉપર આક્ષેપ ન લાગે એના માટે મેં કાકાજીને, શ્રીરઘુનાથલાલજીને અને બીજા ૨-૪ જે મારી સાથે છે; મારી પાસે ભણવા આવતા'તા-એ બધા બાલકોને તૈયાર કર્યા. મારી પત્નીને, મારી છોકરીઓને; કે ચલો, આપણે સ્વીકાર કરીએ કે અમે દેવદ્રવ્ય ખાધું છે. અને અમે દેવદ્રવ્ય ખાધું છે અને અમારાથી મહાપાપ થયું છે અને શ્રીમહાપ્રભુજી અમને સામર્થ્ય આપે કે દેવદ્રવ્ય ન ખાઈએ. એનો એટલો ભયંકર વિસ્ફોટ થઈ ગયો કે લોકો મને જ એ પૂછે છે કે તમે દેવદ્રવ્ય ખાધું પછી તમે કહેનારા કોણ? મેં કીધું-ચાલો મેં દેવદ્રવ્ય... એક બાલકે ત્યાં સુધી આજ્ઞા કરી'તી કે જેટલું દેવદ્રવ્ય ખાધું ૭ પેઢી સુધી, એનો બધો કાઢીને બતાવો! અરે ખાધેલું તો પચી ગયું! ને એટલું કાઢું તો કેટલી બધી પેરાફીન લેવી પડે મારે-એનો તો વિચાર કરો! અને એટલી ટાંકી ક્યાંથી લાવવી! ૭પેઢીનું ખાધેલું દેવદ્રવ્યની... ટાંકી ક્યાં છે-એ તો દેખાડો યાર! અને કેટલી પેરાફીન લઉં? એટલી પેરાફીન લઉં તો હું જીવી શકું કે મરી જાઉં? ''લાંબા સાથે ટુંકો જાય, મરે નહીં તો માંદો થાય.'' કેવા બાલવિધાન આપણે કરી રહ્યા છીએ! પ્રશ્ન મેં ખાધો એનો નથી, પ્રશ્ન એ છે કે ખાધો છે કે નથી ખાધો એ વાત નથી. અમે કબૂલ કરી છે; કોઈના ઉપર આક્ષેપ ન આવે. અમે કહ્યું કે અમે દેવદ્રવ્ય ખાધું છે. જો ચાંડાલ સિદ્ધ થઈએ છીએ તો અમે થયા છીએ ઘોષિત ઘોષણામાં. તેથી હું આજે ફરીથી હું મારા સાથે લાવ્યો છું આ ઘોષણાપાત્ર. લોકો વાંચીને જુએ કે અમે કોઈના ઉપર આક્ષેપ નહોતો કર્યો. અમે એ વાત કબૂલ કરી'તી કે અમે દેવદ્રવ્ય ખાધું છે. અને કાકાજીએ કેવલ પોતાની સદ્‌ભાવનાને કારણે, શ્રીરઘુનાથલાલજીએ કેવલ પોતાની સદ્‌ભાવનાને કારણે, સિદ્ધાન્ત પ્રત્યે, અમારી સાથે આમાં સહી કરી કે હાં, અમે પણ દેવદ્રવ્ય ખાધું છે. અમારો હેતુ એક જ હતો, કે લોકો સમજે કે દેવદ્રવ્ય ખાવું નિષિદ્ધ છે બાલકોના ઉપર આક્ષેપ ન આવે. પણ ''જો હમને દાસ્તાં અપની સુનાઈ આપ ક્યોં રોયે!'' એમ ઘણા બધા બાલકો રડવા મંડી ગયા કે તમે કોણ કહેનારા કે દેવદ્રવ્ય ખાઈ નથી શકાતું? અમે એમ ક્યારે કહ્યું કે અમે... દેવદ્રવ્ય ન ખાવું જોઈએ? અમે તો એમ કહ્યું કે તમે ખાધું-એમ અમે કહ્યું નહીં. અમે તો એમ કહ્યું કે અમે દેવદ્રવ્ય ખાધું છે. અને એનો

કોઈ પણ ખુલાસો હોય તો ભાઈસા'બ કરોને આવીને! બહાર બેસીને કેમ ઝઘડા કરો છો? અમારી સાથે આવીને ખુલાસો કરો. ગોસ્વામી પરિષદ; ગોસ્વામિઓને બોલાવીને... બહાર નહોતો કર્યો હોં.

મથુરેશજી આજે સામે બિરાજી રહ્યા છે ને ચર્ચા ચાલી રહી છે એટલે કહું છું; મથુરેશજીને મેં આમંત્રિત કર્યા'તા કે આપ પધારો, આપણે બેસીને આ જીવન-મરણનો આપણો પ્રશ્ન છે, આપણે ડિસાઈડ કરીએ. મથુરેશજી પધાર્યા નહીં! કલ્યાણરાયજી પધાર્યા નહીં; એક દિવસ પહેલાં હતા, એક દિવસ બાદ હતા! વલ્લભરાયજી પધાર્યા નહીં! જે આ ત્રણ બાલકો ઉપર તો મને એમ લાગતું'તું કે ''ચત્વારિ શૃંગા ત્રયો અસ્ય પાદાઃ.'' અને એમાંથી... ગો.શ્રીમથુરેશજી-મને ત્યારે ૪ ડિગ્રી તાવ હતો એટલે ન આવી શક્યો. સોરી પ્રભુ, ખુલાસો કરી દઉં... ધન્યવાદ. તો ''ત્રયો અસ્ય પાદા''-પુષ્ટિમાર્ગના એવા ત્રણ પદમાંથી કલ્યાણરાયજી આગળ એક દિવસ પહેલાં હતા, બીજે દિવસે હતા અને તે દિવસે ગેપ મારી ગયા! જે દિવસે પેલી ગોસ્વામિઓની પરિષદ થઈ!... હાં, એવું કાંઈક હશે પણ તે દિવસે આપ નહોતા; એના એક દિવસ પહેલાં હતા. કેમકે આપણે તે દિવસે ચર્ચા કરી હતી, કે આ શપથપત્રને વાંચો, અને આમાં કાંઈક અશુદ્ધિ હોય તો આપ મને દેખાડો. અને કલ્યાણરાયજીએ વાંચ્યું મારી સામે. અને મને જે નિષ્ઠા હતી તે ખંડિત ન થાય તે રીતે મને કહ્યું કે નહીં, આમાં કાંઈ પણ અશુદ્ધિ નથી. મારું હૃદય કેટલું આશ્વસ્ત થયું તે દિવસે! કે ચાલો, મેં કાંઈ ખોટું નથી કર્યું, હું કાંઈ ખોટું નથી કહી રહ્યો. અને મેં વિનંતી કરી, કે તો આપ પણ સહી કરો આમાં. કોઈક સંકોચ થયો હશે કોઈક... મારી વાતને સમજાવવામાં મારી ક્ષતિ હશે-એ મારે કબૂલ કરવાની રહી. એટલે એમને ખ્યાલ નહીં આવ્યો ને એ સહી કર્યા વિના ચાલ્યા ગયા. તે દિવસે નિરતિશય આઘાત મને લાગ્યો! મને એમ થયું કે બે જે પગથી હું ચાલવા માંગું છું આ માર્ગ ઉપર, એ પગ મારો ભાંગી ગયો આજે. બીજે દિવસે એ સભા થઈ. એમાં બાલુરાજા હતા. અને તે દિવસે બધી ચર્ચાસભા થઈ હતી. મેં આ સંયુક્ત ઘોષણાપત્ર જરા પણ ગોસ્વામિઓ ઉપર ઈમ્પોઝ કરવામાટે નહીં; બધો ઘોષણાપત્ર વાંચીને સંભળાવ્યો હતો.

આજે મારા ઉપર એ આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે; ખાસ કરીને પૂનાની જે દુર્ઘટના થઈ એના સન્દર્ભમાં આ વાત કહી રહ્યો છું, અમારા પિતરાઈ ભાઈ છે ફરીથી. એક શ્રોતામહાનુભાવ-નાસિકમાં. સોરી-સોરી. (ગો.શ્રીકલ્યાણરાયજીસુ) મને આપ નિગાહમાં છો ને એટલે પૂના જ... તન્મયતા થઈ ગઈ છે ભ્રમરકીટન્યાયથી! માફ કરજો હોં... થવો જ જોઈએ ને! ક્ષમા કરજો. પેલું ઘડી-ઘડી કેમ નાસિકનું પૂના આવી જાય છે? મને લાગે છે ભ્રમરકીટ થઈ ગયું છે! ખૈર, માફ કરજો હોં. નાસિકની વાત છે, કે નાસિકમાં શ્રીવલ્લભરાયજીના અધ્યક્ષતામાં સભા થઈ... અને અમારા વ્રજાધીશજી

તો ખરેખર લોના પ્રેકટિસ હતા પણ સિદ્ધાન્ત બાબતમાં... પછી હું જ્યારે એમને પૂછવા ગયો, મેં કીધું-આપે શું બફાટ કર્યો? આપને ખબર છે? તો એમણે કહ્યું કે ના-ના, હું સિદ્ધાન્ત ભણ્યો જ ક્યાં છું! મેં કીધું-તો પછી અહીંયા ત્યાં કાંઈક બોલી આવ્યા, મારી સામે આ બીજી વાત કરી રહ્યા છો! હવે મારે જવું ક્યાં? બોલે-તને જે કહેવું હોય તે તું કહેજે. મેં કીધું-આ વાત હું સભામાં કહીશ. તો વ્રજાધીશજીએ પણ મને છૂટ આપી કે કહી દેજે. તે હું કહી રહ્યો છું. મેં કીધું-પછી હું બોલાવીશ આપને. પછી આપનાથી એ કબૂલ કરાવીશ કે આપને શાસ્ત્ર નથી ભણ્યાને બધા વિધાન કર્યા છે. ને આપ કહો તો હું પીપુડી અને ઘુઘરા મેં લઈ રાખ્યા છે, વગાડ્યા નથી, કે હું એની કેસેટ વગાડી-વગાડીને એ કહું કે કેવા બાલિશ વિધાનો બધા કર્યા છે! અને શ્રીબાલુરાજા વલ્લભરાયજીએ એમાં તે દિવસે અધ્યક્ષીય પ્રવચનમાં એમ કહી દીધું કે શ્રીવ્રજાધીશજીએ ભ્રાતૃચરણે જે સિદ્ધાન્તની શંકાઓનું નિવારણ કરી દીધું! મેં કીધું-મારી નાખ્યા! જેના પદ ઉપર આપણે ચાલવા માંગીએ છીએ... (ગો.શ્રીવલ્લભરાયજીસુ) હાં, ચોકકસ ખુલાસો કરજો. હવે જવું ક્યાં? અમારા વ્રજા'દાના તો એવા હાલ કે એમણે બહુ ગર્જીને કહ્યું કે 'દત્તાપહારવચનં... મતમ્.' કૃષ્ણાશ્રયની ૧૧ટીકામાં ક્યાંય એ વાત નથી આવી! મેં કીધું-વ્રજા'દા, કૃષ્ણાશ્રયનો વચન નથી, સિદ્ધાન્તરહસ્યનો છે. વલ્લભરાયજી પાછળથી પ્રોક્સી આપી રહ્યા છે-નહીં-નહીં, સિદ્ધાન્તરહસ્ય, સિદ્ધાન્ત રહસ્ય; અને વ્રજા'દા કહે છે-હા,-હા સિદ્ધાન્ત રહસ્ય! હવે આ બાલલીલાની સાથે રમવું કેવી રીતે? કેવી રીતે રમવું એ ખરેખર...! ''કિં કર્મ કિમકર્મેતિ કવયોપ્યત્ર મોહિતા, તત્તે કર્મ પ્રવક્ષ્યામિ યદ્ જ્ઞાત્વા મોક્ષ્યસેઽશુભાત્.'' કોઈક મને એ ઉપદેશ આપે કે મારે શું કરવું આ પરિસ્થિતિમાં?

હું ખરેખર આજની તારીખમાં પણ એક વાત કહેવા માંગુ છું કે મને કોઈ બાલક પ્રત્યે કોઈ આક્ષેપ નથી. મને કોઈ પણ વ્યક્તિના... હું તેથી જ સૃષ્ટિમાં પ્રવાસ નથી કરતો, પરદેશ નથી કરતો કોઈની એરિયામાં. જ્યાં સુધી બહુ દબાણ ન આવે મારા ઉપર, પ્રવચન કરવા નથી જતો. મને ભાષણ કરવા નથી આવડતું એવું નથી; પ્રવચન કરવું તો મનેય પુષ્કળ આવડે છે. તે આ તમે હમણાં જ સમજી શકતા હશો કે કરવું હોય તો મને દરેક ગામમાં ભટકીને આવે છે. પણ મારે કોઈ બાલક સાથે કન્ફ્રન્ટેશનમાં નથી આવવું. અને હું હૃદયથી એ વાતને માનું છું કે બાલકોએ પોતાનો એરિયા ડિસ્ટ્રીબ્યૂટ કરીને 'સંગચ્છધ્વમ્ સંવદધ્વમ્' થી કામ કરવું જોઈએ, કોમ્પીટીશનમાં કામ ન કરવું જોઈએ. એ ડિસીપ્લીનને હું અંદર... હૃદયની ભાવનાથી માનનારો હોવાથી ક્યાંય નથી જતો.

બસ બફાટ કરતો, બકવાદ કરતો રહું છું; કેમકે મને ટેવ પડી ગઈ છે. ને મને લાગે છે... નિરંજનભાઈએ મારા માટે છાપ્યું હતું કે કૂતરો જેવી રીતે પૂછડી હલાવતો આવશે

એવી રીતે જે હમણાં વિરોધ કરી રહ્યા છે એમને આવવું પડશે એક દિવસે! પછી એમણે સમાધાન આપ્યો, પણ એમને યાદ હશે. આજે જે બિરાજેલા છે નિરંજન શાસ્ત્રીજી તો... ના, એ એમણે ખુલાસો આપ્યો કે મારા માટે નહોતો કહ્યો. પણ મેં આના બાબતમાં એમ કહ્યું'તું કે મને ગૌરવ છે કે પુષ્ટિમાર્ગમાં સુતેલા વૈષ્ણવોની ઉંઘ જગાડવામાટે એ પુષ્ટિમાર્ગની ગલીનો હું કૂતરો છું. અને હું શાસ્ત્રીજીના દુર્ભાગ્ય ગણું છું કે એ સિદ્ધાન્ત ભસી નથી રહ્યા. મારી એ નિષ્ઠા છે. મારી એ નિષ્ઠા છે તેથી હું ભસી રહ્યો છું આજે. અને મને 'ભસું છું' એમ કહેવામાં જરાય આત્મગ્લાનિ અનુભવ નથી થતી. પુષ્ટિમાર્ગની ગલીનો કૂતરો થવા એ મારા માટે મહાન દર્પનો વિષય છે; ભસીશ-ભસીશ અને ભસીશ!

મને જે કરવું હોય તે કરો. મને ધમકીઓ આવે છે કે મારી ચિંટુ (બેટીજી)ને કીડનેપ કરી લેશું, જો હવે તમે સિદ્ધાન્ત ભસશો તો! કરી લો કીડનેપ. હું છૂટ્ટી છૂટ આપું છું- જેને ચિંટુને કીડનેપ કરવી હોય. ચિંટુને કીડનેપ કરો; જેને મારા ટાંગડા તોડવા હોય એ મારા ટાંગડા તોડો, જેને મારું માથું તોડવું હોય તે મારું માથું તોડો! પણ સિદ્ધાન્ત ભસીશ, ભસીશ, ભસીશ! જ્યાં સુધી પુષ્ટિમાર્ગનો એક પણ મારો બંધુ આ સિદ્ધાન્તના અજ્ઞાન અને અવિચારની નિદ્રામાં સોઈ રહ્યો છે ત્યાં સુધી હું માનું છું કે સિદ્ધાન્ત ભસવું એ શ્યામ ગોસ્વામીનો જન્મસિદ્ધ અધિકાર છે, ફન્ડામેન્ટલ રાઈટ છે, જેને કોઈ નથી છીનવી શકતું!

બસ. તે દિવસથી... આ મેં મારી મનઃસ્થિતિ આપને સમજાવી કે મારે અને કલ્યાણરાયજીના વચ્ચે શું થયું. કેવા-કેવા ગાલીના લેટર એમને આવ્યા, એ મને પણ આવ્યા. એ બધું ગાલીનો હું નિરાકરણ કરું, તો પાછું સંવાદના ઠેકાણે ઘણો બધો વિસંવાદ થશે, ને આપની પણ મતિ દિગ્ભ્રમિત થઈ જશે; કેમકે અમે બધા બાલક છીએ! ઝઘડતા હોઈશું તોય બાલક છીએ અને એંહી વરસનો ડોહો તો ય બાલક! એમ બાલક એ તો બાલક. પુષ્ટિમાર્ગની એક વિશિષ્ટતા છે કે બીજા બધા સમ્પ્રદાયના ગુરુઓ બાલક નથી; આ જ એક વિશ્વમાં એક સમ્પ્રદાય છે કે જેમાં ગુરુઓ બધા બાલક છે! એવું વૈલક્ષણ્ય દુનિયામાં કોઈ સમ્પ્રદાયમાં નથી! એટલે એ વૈલક્ષણ્યના મુજબ અમે બધા બાલક છીએ. અને એમ સંસ્કૃતમાં નહીં પણ પ્રાકૃતમાં એક બહુ સુંદર આર્યા છે-"ન સહન્તિ ઈકકમિકકમ્, ન વિના તિષ્ઠન્તિ ઈકિકમિકકેન. રાસભ-વૃષભ-તુરંગા-જુઆરા-પંડિયા-ડિંભા." એટલે ગધેડો, ઘોડો, જુઆરી, બાલક- એ એકબીજાની સાથે રહી પણ નથી શક્તા અને એકબીજા વિના એકને ચાલતું ય નથી! એટલે અંતે અમને સંવાદ થવા ભેગું થવું પડે છે, અને સંવાદ થવા ભેગા થઈને એકબીજા સાથે વિવાદે ય કરવો પડે છે અને વિવાદ કરતાં-કરતાં પાછો સંવાદની અમને મહત્ત્વાકાંક્ષા ય રાખવી પડી છે; કેમકે "રાસભ વૃષભ તુરંગા જુઆરા પંડિયા

ડિંભા'' એવા અમે છીએ!

જે વિવાદ અમારા વચ્ચે થયો, જે ગાલીગલોચ એમને પત્ર આવ્યા, તેવા ગાલીગલોચ જેને જોવા હોય તે મારી પાસે આવીને જોઈ શકે છે કે શું-શું નથી આવ્યો! ખાલી એકાદ કાર્ટૂન જોશો મારો તો આ જેટલી કટુતા છે, ને એમાં તમને હંસી આવશે- એટલા માટે દેખાડી રહ્યો છું; બીજો મારો કોઈ હેતુ નથી દેખાડવાનો. કેવા-કેવા સરસ કાર્ટૂન મારા બનાવીને મારા માટે આવ્યા છે! સારું છે, એ તો વાંધો નહીં! તો હવે આમાં કોણ આ બાલલીલા કરી રહ્યો છે એ પણ હું જાણું છું; એની પણ મેં શ્રીકલ્યાણરાયજીને એક નહીં, ૪-૪ ૬-૬ લેટરમાં લખીને કર્યું, જે આ... અને ખેમરાજ શ્રોફના નામે વર્ણસંકર કહી રહ્યો છે... મેં તો જો... લોકોને વિતરિત કરી દો ભઈ જેની પાસે કાગળ હોય કે મેં ત્યાં સુધી કબુલાત રાખી'તી; અને સુરતના ઘરની આગળ એ કાગળ મેં ડિસ્ટ્રીબ્યુટ કરાવ્યા હતા કે હાં, હું કબુલ કરું છું કે હું દીક્ષિતજીનો ઓલાદ નથી; પણ હવે તો આપ સિદ્ધાન્ત બોલો! છતાંય સિદ્ધાન્ત નહીં બોલ્યા! અને નહીં બોલ્યા... ના-ના, મેં કબુલ કર્યો; ને પ્રથમેશ કાકાજી મારા ઉપર એટલા સખત નારાજ થઈ ગયા કે તમે આ સખત મૂર્ખતા કરી રહ્યા છો કે તમે આવું કબુલાત કરી! પણ મેં કબુલાત કરી છે, કેવલ એક હેતુથી કે આપ મને નહીં વિચારો; સિદ્ધાન્તને વિચારો. હું જે કોઈ હોઉં, પ્રશ્ન એ નથી કે હું કોની ઓલાદ છું. હું ધારો કે દીક્ષિતજીની ઓલાદ ન હોઉં, ભાટીયાની ઓલાદ હોઉં કે ભંગીની ઓલાદ હોઉં; તેથી મહાપ્રભુજીનો સિદ્ધાન્ત બદલાતો નથી. એ તો જે ગ્રન્થોમાં નિરૂપિત છે તે જ રહેવાનો છે. હું ભંગીની ઓલાદ હોઉં તો પણ એ જ રહેવાનો છે, મેં દેવદ્રવ્ય ખાધું હોય તો પણ સિદ્ધાન્ત એ જ રહેવાનો છે. જસ્ટ એ વાત હું બાલકોને સમજાવવા માંગુ છું.

અને એના માટે જુઓ કેવા-કેવા મજેદાર કાર્ટૂનો મારા માટે આવ્યા છે! બીજી વાત તો, ગાલીગલોચની તો હું વાંચુ તો!... આવા-આવા કાર્ટૂન બધા બાલકોને ત્યાં ગયા છે મારા! અને એવા એક નહીં, ઘણા બધા છે. ''નાસ્તિક, પાખંડી, ધૂર્ત, વિઘટનકારી'' અને પાછું જુઓ ''શિયાલિયા-ભેડિયાઓંકી ઉપાધિ''-એવા-એવા ઘણા... ''નીચ... કેવી-કેવી ગાલીઓ આમાં લખી છે કે વાંચે તો... મને તો એક જ લાગે છે કે વસંતઋતુમાં હું મુડમાં ન હોઉં ન, તો આ ગાલીનો આનંદ હું માણી ન શકું!'' એટલે હું માનું છું કે ચાલો, ''સદા રહત વસંતઋતુ હમપર!'' સૂરદાસજીએ લખ્યું હતું ''સદા રહત પાવસઋતુ હમપર;'' એ શ્રીકલ્યાણરાયજી છે અને હું છું ''સદા રહત વસંતઋતુ હમપર,'' કે ગાલી ખાઓ ને ગાલી આપો! અને સિદ્ધાન્ત ભસતા રહો! એમના ઘાવ વધારે ઉંડા છે, શું કરું? હું તો એ રીતે ટેવાયેલો નથી, ઘાવ મને ઉંડા નથી જતા. પણ અંગોઅંગમાં મને ઘાવ એવા ઘણા બધા છે.

અને બીજું આ પ્રસંગે મારે કહેવાનું ન હોય-બાલકૃષ્ણલાલને માટે હું કોઈ દિવસે, મેં

ગાલી આપી નથી, નથી–નથી–નથી–નથી. એક વાત હું ચોકકસ કહું છું કે હું આ સત્રમાં પણ એ માટે જ આજે શ્રીહરિરાયજી સાથે મેં એ; ભૂલી ગયો તો એ પ્રશ્નને ફરીથી સેવ્યસ્વરૂપના એમાં ઉભારીને એ હું લાવ્યો કે આપ વિચાર કરો કે વૈષ્ણવોના સેવ્ય અને બાલકોના સેવ્ય ઠાકુરજીમાં પુરુષોત્તમત્વમાં ન્યૂનાધિકભાવ છે કે નહીં? ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી–આ જુઓ, આપની જેમ મારું પણ કોઈએ કાર્ટૂન બનાવ્યું છે!–આ પણ જોવા જેવું છે હોં! અને આમાં એક ઔર વાત જોવા જેવી છે કે આ મુરારીબાપુ જેવા લાગે છે વલ્લભરાયજી કરતાં!... અચ્છા–અચ્છા.

તો આ અમે બધા બાલક એવા હોં! આ આનું સાક્ષાત્ પ્રમાણ કે અમને ભીડાવતા હશે કોઈ. અને જે ભીડવનાર છે એમને પણ જાણું છું હું અને હું કલ્યાણરાયજીને એ જ વિનવતો રહ્યો કે આપ ઘોષણા કરો કે જે મને આવી ગાળો આપી રહ્યો છે... હું જાણું છું કે કલ્યાણરાયજીએ ગાળો નહીં આપી, પણ જેણે ગાળો આપી તેના કલ્યાણરાયજી સહયોગી છે–આ આક્ષેપ મારા મનમાં છે. અને મેં એક નહીં, ચાર પત્રો દિલ્લીના અશોકજી થ્રૂ ડાયરેક્ટ મેં પત્રો લખ્યા, બધી રીતે પત્ર લખીને મેં એમને વિનવ્યા કે જેણે મને ખેમરાજે... જે ખેમરાજ છે એ પોતે દાવો કરે છે કે આ ષષ્ઠપીઠનું નિર્ણય પીઠાધીશના પુત્ર, પૌત્ર કે પ્રપૌત્ર જ કરી શકે છે; તમારા જેવા છૂટભૈયાના વંશજો નથી કરી શકતા. એટલે મેં એક ડ્રાસ્ટિક કવેશ્ચન એમાં પૂછ્યો કે તો પછી સિદ્ધ થાય છે કે આ ખેમરાજ કોઈક પીઠાધીશનો પુત્ર–પૌત્ર–પ્રપૌત્ર છે. હવે શ્રોફ કેવી રીતે થયો? આ શ્રોફના ક્ષેત્રમાં પીઠાધીશનું બીજ છે કે પીઠાધીશના બીજમાં શ્રોફનો... ક્ષેત્રમાં શ્રોફનો બીજ છે–એનો ખુલાસો કરો. અને એ ખુલાસો જો આપ નહીં કરશો તો હું આક્ષેપ આપના ઉપર મુકીશ કે આપ ગાળો મને આપી રહ્યા છો. તે વખતે મારા હૃદયમાં સ્પષ્ટ ધારણા હતી કે આ કામ આવા વિદ્વાન બાલક ન કરે. પણ કોઈક વખતે... જેમ સમાનશીલ હોય એમ સમાન નામને કારણે પણ સખ્ય થઈ જતું હોય છે વ્યસનમાં! અને એ વ્યસનમાં એમને સખ્ય થઈ ગયો તેના આ દુષ્પરિણામ! અને કલ્યાણરાયજીએ મારી વાત કોઈ દિવસે સ્વીકારી નહીં! અશોકજીને મેં પત્ર લખ્યો કે એનો ખુલાસો કરો આપ. હું પત્રો વાંચવા નથી માંગતો. જેને વાંચવું હોય તે વાંચી લે મારી પાસે આવીને કે મેં આ નથી લખ્યો. અને આપ ખુલાસો કરો આવીને એનો કે જો આ બધી શું કાર્યવાહી ચાલી રહી છે. તો હું પબ્લિકમાં આપનાથી માફી માંગવા તૈયાર છું કે આપના ઉપર મેં આક્ષેપ લગાવ્યા. ને આજે પણ હું પબ્લિકલી કહી રહ્યો છું કે આ ખેમરાજ શ્રોફ... મારો એ તાત્પર્ય નથી; હજી હું સ્પષ્ટ કહું છું, કેમકે એ પણ મારો ભાઈ છે! અને જે રીલેશનથી આ ભાઈ છે તે જ રીલેશનથી પાછો એ પણ ભાઈ છે! ભાઈને મારે કાંઈ વર્ણસંકર કહેવામાં મને કાંઈ બહુ સંતોષ નથી થતો. હું તો ખૈર નફ્ફટ છું એટલે બધી જ ગાલીઓ ઝીલી લઉં છું, એમાં મને કોઈ સંકોચેય નથી;

પણ એને વર્ણસંકર કહે એ બાબતનો મને આગ્રહ નથી, પણ એમને હું જિચ્ચ કરવા માંગતો'તો કે જેથી એ બાલલીલાથી એ સહયોગવિરત થાય. અને નિરંતર મને એમના સાથે રહેવાના, સાથે બધા કાર્યક્રમના... અને જે પત્રો મેં એમને અને એમને, બેમાંથી... બીજા કોઈને મોકલ્યા નહીં, એ પત્રોના રેફરન્સ બધા પ્રકટ થયા! સૌથી મજેદાર વાત કે જ્યારે પ્રકટ થયો ત્યારે મેં એમને બહુ મજેદાર વાત કહી'તી મારા પત્રમાં કે આપ ષષ્ઠપીઠનો અભિપ્રાયાંશ-અભિપ્રાયાંશ ચાલતો રહે છે અને ફરીથી... અભિપ્રાયાંશનું આપ ટાઈટલ તો બદલો; જે આપે પોતાના નામથી ક્રમાંશ છાપ્યો એ શૈલી એક છે! નામની આગળ ઈન્વર્ટડ કોમા લગાડવાના ન હોય છતાંય બન્નેમાં ઈન્વર્ટડ કોમા લાગ્યા-એ કઈ વાતનો ઉલ્લેખ કરી રહ્યો છે? રસિકરાયજીને 'નવપ્રકાશ' માં જે મોકલવામાં આવ્યું, 'વલ્લભ' નામ સાથે જે લેટર; એ એમના હસ્તાક્ષર નથી, મેં ટેલી કરીને જોયા, પણ 'વલ્લભ' નામથી જે લેટર મોકલવામાં આવ્યો એમાં પણ નવપ્રકાશ ઈન્વર્ટડ કોમામાં મૂકવામાં આવ્યું! એ લેટરની કોપી મારી પાસે, હસ્તાક્ષરની છે. એ મારી પાસે છે. કોઈને પણ જોવી હોય તો દેખાડી શકું છું. નહીં, આપના હસ્તાક્ષર નથી; 'વલ્લભ' નામથી મોકલવામાં આવ્યું... અને એ બધી જ વાત... અને આપે જે પુસ્તિકા છાપી એમાં પણ પેલો 'અભિપ્રાયાંશ' ઈન્વર્ટડ કોમામાં! તો મને એટલું સ્પષ્ટ થાય છે કે કાંઈ સમાનશીલ વ્યસન સખ્ય થયું!

જે થયું તે થયું, એના જે ડર્ટીકપડા ધોવા હોય તો હું પણ ધોઈ શકું છું. પણ હું એ ધોવા નથી માંગતો, કેમકે શ્રીકલ્યાણરાયજીએ પણ ધોયા નથી. પણ છતાંય એક વાત કહીશ કે બાલકૃષ્ણલાલને મેં ગાળી આપી નથી. હું વૈષ્ણવોના ઠાકુરજીને ગાળી નથી આપતો, સમાન પુરુષોત્તમ માનનારો વ્યક્તિ છું, તો શ્રીબાલકૃષ્ણલાલજીને... મારા હિસાબે હું એમને ગુસાંઈજીની નિધિ માનું છું; મહાપ્રભુજીની નિધિ નથી માનતો. એ એમના હિસાબે ગાળ છે તો હું ગુનો મારો કબૂલ કરું છું. પણ એ વાત હું ચોકકસ કહું છું કે શ્રીગુસાંઈજીના નિધિને હું કેવી રીતે ગાળો આપું! કેમકે મારે ઘેર ગુસાંઈજીની નિધિ સેવ્ય તરીકે બિરાજી રહી છે! શ્રીગુસાંઈજીની નિધિને હું ગાળો આપું તો મારા ઠાકુરજીને ગાળો ન લાગે? એવું કુકર્મ કરું એના કરતાં આ માથો... મારા ૧૦૦૦ ટુકડા થાય, ''મૂર્ધા તે સહસ્રધા વ્યપતિષ્યત!''

મેં ગાળો નથી આપી. પણ આ ઝઘડા જે વખતે કોર્ટમાં સિદ્ધાન્તના ચાલી રહ્યા છે તે વખતે આપણે ''ઠાકુરજીના કારણે પીઠાધીશ થશું'' એમ કહેશું તો કાલે કોઈ ભંગીને ત્યાં... જેમ મદ્રાસમાં રૂલ આવ્યો છે કે ૧૦ પૂજારી હોય તો એક હરિજન તમને રાખવો પડશે! અને એક હરિજન જો કોઈ દિવસે ત્યાં પૂજારી થઈ ગયો તો પછી એનેય પીઠાધીશ માનવો પડશે! ભંગી સાથે મને કોઈ આભડછેટ નથી. પણ એ કોન્સ્ટિટ્યૂશન વલ્લભસમ્પ્રદાયનો જ્યાં સુધી સ્વીકાર ન થાય ત્યાં સુધી આવી વાત

આપણે કહીએ કે ઠાકુરજીના કારણે અમે પીઠાધીશ છીએ, તો આત્મઘાત મને લાગી રહ્યો છે. એના માટે હું એમની સાથે ઝઘડી રહ્યો છું. બાકી શ્રીબાલકૃષ્ણલાલજી પ્રત્યે મેં ગાળો આપી નથી, આપવા માંગતો નથી. અને જે કોઈ હેતુમાં એમને ગાળ પ્રતીત થતી હોય મને ખુલાસો પૂછે. મેં વલ્લભરાયજીને એક નહીં, ૩-૩ ૪-૪ લેટરો મોકલાવ્યા છે; શ્લોકેય ઘડી-ઘડીને મોકલાવ્યા છે કે એમને ચુભે અને કાંઈક ખુલાસો આપે! અને મેં કહ્યું છે કે ભઈ આપ વિદ્વાન્ છો; આપ નહીં ચર્ચા કરશો તો કોણ ચર્ચાનો ખુલાસો કરશે? છતાંય મને જવાબ નથી મળ્યા! ન મળ્યા તે ન મળ્યા; એ ભૂતકાલનો વિષય છે. આજે સંવાદ થયો છે તે હું શ્રીમહાપ્રભુજીની કૃપા માનું છું અને કલ્યાણરાયજીનું ઔદાર્ય માનું છું. અને જે કાંઈ આમાં કટુતા થઈ હોય સંવાદની દૃષ્ટિથી, તેની ક્ષમા માંગું છું.

ગો. શ્રીકલ્યાણરાયજી – અહીંયાથી જે વૈષ્ણવો જાય તે એ સમજીને જાય કે આ જે યુવકોનો, વલ્લભવંશજ ગોસ્વામી યુવકોએ જે આ સંવાદસભા યોજી છે એ કેટલી ફલદ્રૂપ નીવડી છે! એ સમજીને જવાનું છે અહીંથી.

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી : મને ખૂબ જ આનંદ થઈ રહ્યો છે કે આજે ઘણા લાંબા સમય પછીથી એક એવી સુખદ ચર્ચાનો અવસર ઉભો થયો છે કે જેની અંદર ગો.બાળકો અને વૈષ્ણવજનો એક મંચના ઉપર એક સ્થાનપર આવીને સમ્પ્રદાયની ચર્ચા સ્વસ્થરીતે અહીં કરવામાટે પ્રેરાયા છે.

અમારા ભ્રાતૃચરણ શ્રીશ્યામમનોહરજીએ ઘણા બધા ખુલાસા કર્યા. મને જ્યાં સુધી ખ્યાલ છે ત્યાં સુધી મારા પિતૃચરણના સમયથી હું બહુ સારી રીતે જાણું છું કે દીક્ષિતજી મામાજી પ્રત્યે અને પૂ.ભ્રાતૃચરણ શ્રીશ્યામમનોહરજી પ્રત્યે આપશ્રીને કેવો ભાવ હતો, ને એમને પણ કેવો ભાવ હતો! અને મુંબઈની અંદર ક્યારે પણ અમારું આવવાનું થાય તો પ્રાયઃ એવી એક પણ મુંબઈની વિઝીટ નથી થઈ કે આપશ્રીને મળ્યા વગર અમે ગયા હોઈએ! રાતના ૧૨ ને ૧ વાગે પણ એમના દરવાજા અમે ઠોક્યા છે અને ૫ મિનિટ માટે પણ મળ્યા છીએ! પરંતુ દૈવ ઇચ્છાને કારણે જ કોઈક સમજફેર અને વિસંવાદ જેવી પરિસ્થિતિ ઉભી થઈ.

એનું એક દષ્ટાન્ત તરીકે... જેમકે આ નાસિકનું પણ; અહીંયા પ્રસંગ નીકળ્યો છે તો હું ખુલાસો કરવા માંગુ છું કે કેટલીક વાર પરોક્ષની અંદર ગેરસમજ થવાની શક્યતા રહે છે. નાસિકની અંદર પ્રભુની ઇચ્છા એવી રહી કે મારે જ બધાને પાછળ પડીને નાસિકનું આયોજન કરાવવું પડ્યું! જો કે એ આંતરરાષ્ટ્રીય પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવ પરિષદના દ્વારા આયોજન થયેલું અને પૂ.શ્રીપ્રથમેશજી મહારાજના અથાગ પરિશ્રમના ફલસ્વરૂપે જ નાસિકની અંદર એમની પ્રથમ અનુપસ્થિતિની અંદર પરાપૂર્વથી જે એમણે કુંભનો શુભારંભ કરેલો એ બંધ ન પડે એને માટે બધાને પાછળ

પડીને કુંભનું આયોજન કર્યું. અને કેવળ હું પરદા પાછળ જ હતો. કદાચ આપને ખબર નહીં હોય, પરંતુ નાસિક કુંભસમ્બન્ધી એક પણ પત્રિકામાં કે સમસ્ત વલ્લભાચાર્યનગરમાં ક્યાંય મારું નામ મેં રાખ્યું નથી. એક દિવસ હું હોમ કરીને આવ્યો ને મારા પાલના ઉપર મારું નામ લખી દીધેલું! જો કે એ તો વૈષ્ણવોની જાણકારી માટે લખેલું, પરતું તે પણ મેં મારું નામ કઢાવી નાખ્યું; એટલા જ ખાતર કે આપણે બધા સામુહિક એક કાર્ય કરીએ છીએ. કોઈ વ્યક્તિવિશેષનું આની અંદર પ્રાધાન્ય નથી. એ રીતે ઉપક્રમ કરેલો. અને બને ત્યાં સુધી જેટલી મારાથી સાત્વિકતા જળવાય એ હૃદયની સાત્વિકતા રાખીને મેં એક માસ સુધી કલ્પવાસ કર્યો, કે જેટલો પણ કોઈ પણ વિવાદથી દૂર રહેવાય તે રીતે મારે રહેવું છે. આ મારા મનનો નિર્ધાર હતો.

ત્યાં મને એક રાજુ સુગંધી કરીને છોકરો ''જે અત્યારના બધા જે પ્રાણપ્રશ્નો છે એ પ્રશ્નો મારે આપને પૂછવા છે'' એમ કરીને મારા પાલની અંદર લાવેલો. પરંતુ મને એમ લાગ્યું કે અત્યારે આ એવી જગ્યા નથી કે જ્યાં આ બધા વિષયોને છેડવા. એટલે એ વિષયને મેં મહત્વ નહોતું આપ્યું. તેવામાં પૂ.શ્રીવ્રજાધીશજી દાદા ત્યાં પધાર્યા. અને... એકવાર બનતા સુધી જઈને પાછા પધારેલા; ઉદ્‌ઘાટનની અંદર પધારેલા, અને ત્યાર પછીથી પાછા જ્યારે પધાર્યા ત્યારે ત્યાં પણ મને તાવ વગેરે રહેતો હતો એટલે એક દિવસે પોતે જ પ્રવચન વગેરે કર્યું; હું ત્યાં એમને એમ બેસી રહેલો. અને એ પ્રથમ દિવસના પ્રવચનની અંદર એમણે મંદિરપ્રથા અંગે જે કાંઈ પણ એમના વિચારો હશે; કદાચ આપની પાસે એ ટેપ આવી હશે કે નહીં મને ખબર નથી.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી : છે મારી પાસે. એ બાબતમાં હું બહુ ચકોર રહુ છું. નહીં તો આ બધા ઝઘડા કરી જ ન શકું; ચીરહરણ થઈ જ જાય મારો!–બરાબર. પ્રથમ દિવસે એમણે મંદિર અંગે એમણે પોતાના વિચારો વ્યકત કર્યા અને ત્યાર પછીથી બીજે દિવસે જે મારા આગળ પ્રશ્નો આવેલા એ જ પ્રશ્નો એમની પાસે આવ્યા અને એમણે એ પ્રશ્નોનો એમની રીતે એમણે એનો ખુલાસો કર્યો. આપને એક વસ્તુ; જો કે મારે ન કહેવાની હોય છતાં પણ ખુલાસો આપને કરું છું, કે એમણે વકતવ્ય આપી દીધા પછીથી મને કીધું કે બાવા, હવે મેં જે વસ્તુ કીધી છે એનું આપ સમર્થન કરી દો! એને આપ પાછું બધું એને પુષ્ટ કરીને એ વસ્તુને આપ વધારે એનું મંડન કરો. પરંતુ મેં નાસિકની અંદર એ નિર્ણય કરેલો કે અહીંયા કોઈ પણ આચાર્યબાલકને મારાથી ખેદ પહોંચે એવું મારે કોઈ પણ કૃત્ય કરવું નથી. એટલે એમણે મણ્ડન કરવામાટે મને આગ્રહ કરવા છતાં પણ મેં કેવલ ઉપસંહારાત્મક પ્રવચન કર્યુ. અને એક મારાથી અત્યંત વડીલ અને પરિષદના પણ એક જે ભૂતપૂર્વ અધ્યક્ષ અને એક ખૂબ જ વિશિષ્ટ બાળક તરીકે જ્યાં મારી સામે વિદ્યમાન હતા અને જ્યારે એમણે મને એમનું સમર્થન કરવાનો આદેશ આપ્યો એનું જ્યારે મેં અવગણના કરી ત્યારે છેવટે મારી પાસે

બીજો કોઈ ઉપાય નહોતો. એટલે મેં ''આપે બહું સુંદર કીધું છે.'' એ રીતે જે કાંઈ પણ શબ્દો કીધા એ એમની મર્યાદાને એક આમન્યા જાળવીને એક નાના તરીકે મારે બોલવા પડેલા. પરંતુ આપે... આજે પણ મારી ટેપ મારી પાસે છે -ક્યાંય પણ મેં એ મતનું સમર્થન કર્યુ હોય અથવા તો ત્યાં કોઈ પણ ખંડન-મણ્ડન કર્યુ હોય એવું મને યાદ નથી.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી : ''તુમને ચુપ રહકે સિતમ ઔર ભી ઢાયા મુજપે, તુમસે અચ્છે મેરે હાલપે હંસનેવાલે.'' અને મને એ ખેદે ય થયો કે આ જાતની જે મેં એક સાત્વિકતા રાખી એ મારી સાત્વિકતાને એવું સમજવામાં આવ્યું કે ભઈ આ આમની કુટિલ અધ્યક્ષતાની અંદર...

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી : અને મને એમ જાણવા મળ્યું... શરદબાવા આવેલા. તે દિવસે તો હું તાવમાં હતો પરંતુ શરદબાવા બે કલાક બિરાજ્યા અને હું મળ્યો ત્યારે એમણે મને એમ કીધું કે શ્રીવ્રજાધીશજીએ એમ કીધું છે શ્યામમનોહરજીને, એટલે કે શ્યામદાદાને કે મને વલ્લભરાયજીએ કીધેલું કે આપ આવું બોલો. પરંતુ આજે પણ વ્રજાધીશજી મહારાજને જઈને કોઈ પણ પૂછી શકે છે કે એમને મેં આવું બોલવાનું કીધું છે? અને એ કાંઈ નાના બાળક છે કે મારા કહેવાથી બોલે? પીઢ વ્યક્તિ છે પોતે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી : આપણે બધા જ બાળક યાર!-એ તો બરોબર છે! અને મારે જો બોલવું હોત તો મારી પાસે જ આ બધા પ્રશ્નો આવેલા. પરંતુ મેં એવું નથી કર્યુ. એટલે એવી આપ કોઈ પણ પ્રકારની ગેરસમજુતી રાખતા નહીં.

તે પછી પણ ૧૩મી તારીખે તે પછીથી જે સંમેલન થયું ત્યાં પરિષદનું, એ પરિષદના સંમેલનની અંદર પણ કોઈને કઈ કલ્પના નહોતી ને આકસ્મિક અમુક વિષયો આવ્યા! તેની અંદર પણ ક્યાંય મેં કોઈ એવો પહેલેથી કલ્પના પણ નહોતી કરી, તેમ છતાં કેટલીક વાર આવી વસ્તુઓ બનતી હોય છે. એને આપણે ભગવદિચ્છા માનીને મન મોટું રાખીને જેમ અત્યારે આપણે ભેગા મળી રહ્યા છીએ તે રીતે જ એને આપણે મનમાંથી કાઢી નાખવાની છે. એટલે હું અંતઃકરણપૂર્વક કહું છું કે ત્યાં એવું કોઈ પણ આગ્રહ કે કોઈ પણ ઈચ્છામાત્ર પણ મેં મારા હૃદયની અંદર રાખી નથી. એટલે આપ એવો મનની અંદર કોઈ પણ એવું રાખતા નહીં, કારણકે આપની જે દીપાવલીની પત્રિકા આવી તેમાં આપના ચિત્તની વ્યથા વ્યક્ત થતી'તી અને એનાથી મને પણ ખેદ થયો!

વાસ્તવમાં જ્યારે આ ખેમરાજનો પત્ર આવ્યો... આ ખેમરાજનો પત્ર જ્યારે આવ્યો એ આજે કેટલા વર્ષ થઈ ગયા એ પણ મને યાદ નથી, પરંતુ ખેમરાજનો પત્ર પહેલવહેલો જ્યારે આવ્યો તે અરસામાં હું રોજ મંગલા આરતીમાં જતો હતો. સવારના પહોરમાં જેવો મેં આ પત્ર જોયો તેવો મને એટલો ભયંકર આઘાત લાગ્યો કે આ રીતે શ્યામદાદાના ઉપર આક્ષેપાત્મક આ પ્રથમ પત્ર એ જોતાની સાથે હું આરતીમાં

જવાને બદલે સીધો ઉપર ગયો અને ઉપર જઈને અમારા તે સમયની અંદર રમણભાઈના ઘર સાથેનો અત્યંત આત્મીયતા... અને ભોગીભાઈ પણ અહીંયા બેઠેલા જ છે. ભોગીભાઈને મેં તરત ફોન કર્યો કે આવો એક પત્ર આવ્યો છે, તમે હમણાં જ જઈને શ્યામદાદાને તમે વિનંતી કરો કે આવો પત્ર આવ્યો છે અને આ બહુ મોટી ગેરસમજૂતી થાય એવો છે. એ રીતે મેં ખુલાસો કરાવેલો. ત્યાં સુધી તે વખતે મેં કહી દીધેલું! બંને દાદાભાઈને પણ હું નહોતો મળ્યો, દાદાજીને પણ નહોતો મળ્યો; છતાં મેં મારા તરફથી એટલું વિશ્વાસપૂર્વક મેં કીધું કે હું એમ ખાત્રી આપું છું કે આ પત્રની અંદર ક્યાંય પણ દાદાજી અથવા તો અમે ત્રણ ભાઈઓ નથી–એ હું તમને મારા તરફથી ખાતરી આપું છું. અને તે દિવસે મારાથી એક વસ્તુ બોલાઈ ગઈ. જો કે કલિયુગની અંદર દિવ્ય શપથલેવાનો નિષેધ છે શાસ્ત્રમાં, તેમ છતાં પણ મારાથી એવું બોલાઈ ગયું, આવેશ, ભાવવેશની અંદર; હું કોઈ પણ હિસાબે એવું સહી નહીં શક્યો કે આપના ઉપર આ જાતના કોઈ પણ આક્ષેપો આવે. એટલે મેં તે વખતે ફોનમાં એમ પણ કીધું. બીજો ફોન આવ્યો એમનો કે નહીં, આ આપે જ કર્યું છે એવું લાગે છે. ત્યારે મેં કીધું કે હું ત્યાં સુધી કહું છું કે જો હું અગ્નિહોત્ર કરતો હોઉં, ઠાકોરજી કરાવતા હોય, તો એની સાક્ષીએ હું કહી શકું છું કે આ અમે ત્રણ ભાઈઓએ અથવા દાદાજી–એ આ પત્રની અંદર ક્યાંય પણ નથી. આ રીતે મેં તે વખતે વિનંતી આપને કરાવેલી. તેમ છતાં તે વખતે યોગ એવો હશે કે એનો ખુલાસો થઈ શક્યો નહોતો.

પરંતુ આજે એવો એક સુખદ યોગ આવ્યો છે કે બધા જ વિખવાદોનો અને બધા જ પૂર્વગ્રહોનો અને ભ્રમણાઓનો આજે અહીં અંત આવી રહ્યો છે. અને એની અંદર અમારા શરદબાવા, યોગેશબાવા, વ્રજપ્રિયજી, મનોજકુમારજી અને અવયસ્ક બાળકોએ પણ જે આની અંદર ઉત્સાહથી જે લીડ લીધું છે એ ખરેખર સમ્પ્રદાયના ઈતિહાસની અંદર ચિરપ્રશંસનીય અને ચિરસ્મરણીય કાર્ય થયું છે. એટલું જ નહીં, આ મિટિંગ; આ મિટિંગ આટલી જે સકસેસ થઈ છે એની અંદર જો મને પોતાને એમ લાગતું હોય; મને પોતાને મારી દષ્ટિથી એમ લાગે છે કે આ મિટિંગ આટલી રસપ્રદ અને આટલી જે સુખદ પરિસ્થિતિ પર આજે આવી શકી છે એમાં સૌથી મોટામાં–મોટો ફાળો શ્રીહરિદાદાનો છે–એની અંદર કોઈ પણ પ્રકારનો સંદેહ નથી. આ મિટિંગની અંદર... અમને એમ મનની અંદર હતું કે કદાચ આ મિટિંગની અંદર જવાથી પરસ્પર કલહ વધી જાય અથવા તો જે અંતર પડેલું છે તે વધી જાય, માટે મનની અંદર એક ભાવના હતી કે આપણે બને ત્યાં સુધી આમાં નથી જવું. પરંતુ જ્યારે શ્રીહરિરાયજીએ પણ પોતે આ મિટિંગની અંદર એક સિદ્ધાન્તની દષ્ટિથી અત્યારે આપણી જવાની ફરજ છે અને સમ્પ્રદાયના યુવક આચાર્યો જ્યારે આ રીતે ઉત્સાહથી કાર્ય કરતા હોય ત્યારે આપણે એમને નિરાશ ન કરવા જોઈએ એ રીતનો પોતાનો

અભિગમ અપનાવ્યો અને એ પોતે આની અંદર રસ લઈને પધાર્યા ત્યારે અમને પણ ચિત્તની અંદર એમ લાગ્યું કે ના, આ મિટિંગની અંદર કોઈ પણ એવી પરિસ્થિતિ ઉભી થવાનો પ્રશ્ન નથી આવવાનો. અને વાસ્તવની અંદર શ્રીહરિદાદાએ જે રીતે આની અંદર રસ લઈને આ ચર્ચાને જે ઓપ આપ્યો છે, જે સુંદરતા આપી છે તેનાથી જ, હું એમ માનું છું, કે આ પરિસ્થિતિ ઉભી થઈ શકી છે કે અમે પણ અહીંયા આવ્યા છીએ. દાદાભાઈ પણ એમને કારણે અહીં પધાર્યા.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અને કોકોબાવા અને બબુડીબાવાનો પણ હું આભાર માનું છું કે જેમણે કલ્યાણરાયજીને બફાટ... શું આપે શબ્દ વાપર્યો? ભાવ... ભાવનો...

ગો.શ્રીકલ્યાણરાયજી – ભાવાવેશ!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ભાવાવેશનો... કન્ફ્યુઝન ઉભો કરવામાં સહાયક થયા! આ ખુલાસો ન કર્યો!

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી – નાસિકની અંદર કોકોબાવા ત્યાં બિરાજતા હતા અને એમને ખ્યાલ છે કે મેં કોઈ પણ પ્રકારની આવી કોઈ પણ આવી લૌકિક ભાવના વગર સાત્ત્વિકતાની ભાવનાથી જ જ્યારે હું રહેલો. અને આજે એક સુંદર અહીંયા એ અવસર આવ્યો છે કે બધા જ ગો.બાળકો વિદ્યમાન છે. અમે લોકો, દાદાજી અને અમે ત્રણે ભાઈઓ અને અમારું આખું સુરતનું ઘર અહીંયા જે અત્યારે વિદ્યમાન છે, અમે બધા જ હાર્દિક રીતે ઈચ્છીએ છીએ કે શ્યામુદાદા સાથે અમારો જે સ્નેહસમ્બન્ધ પરાપૂર્વનો હતો, જે ૩-૩ પેઢીનો સમ્બન્ધ છે, એ સમ્બન્ધ એવો ને એવો રહે અને ભવિષ્યની અંદર એનાથી પણ આગળ વધે! એટલું જ નહીં, આ પ્રસંગે હું એક ખુલાસો કરવા માંગું છું કે ક્યારે પણ કોઈ પણ આચાર્ય બાળકોની વિરુદ્ધની અંદર કોઈ પણ કૃત્ય કરવાની ભાવના મનની અંદર રાખી નથી. માટે અહીંયા...

ગો.શ્રીનીરજકુમારજી – (શ્રોતાઓંસે) જરા શાંતિ જાળવો. આ એક બહુ ઐતિહાસિક ઘડી છે એટલે બહુ શાંતિ રાખો ને બેસી જાઓ ૫ મિનિટ.

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી – અને આચાર્ય બાલકો પણ જે અહીં બિરાજે છે; બધા આચાર્ય બાળકોને પણ હું વિનમ્રતાથી એ વિનંતી કરું છું કે ક્યારે પણ કોઈ પણ આચાર્ય બાળકો પ્રત્યે કોઈ સ્પર્ધાની ભાવના અથવા તો કોઈ પણ આચાર્ય બાળકોને ઉતારી પાડવાની ભાવના કે નીચા પાડવાની ભાવના ક્યારે પણ હૃદયની અંદર જાગી નથી. એક આપને આશ્ચર્યની વાત કહું છું કે હું અનેકવાર ચિંતન કરું છું, બોલું છું કે શ્યામદાદા સાથે આટલો બધો એમને કટુતા થઈ છે છતાં પણ એમને માટે શત્રુતા કેમ એમને જાગતી નથી? મને કેમ એમને માટે શત્રુતાનો ભાવ જાગતો નથી? આવો તો હું ગઈકાલે પણ હજી હું બોલ્યો છું! અંદરથી મન એમના પ્રત્યે ક્યારે પણ શત્રુતાની ભાવના અનુભવી શક્યું નથી. એટલે આ એક ભગવત્કૃપા જ છે.

આજે આ મિટિંગની અંદર પણ; જેમ મેં હમણાં શ્રીહરિદાદાનો ઉલ્લેખ કર્યો એવી જ રીતે આ મિટિંગની અંદર ઉપસ્થિતિ અને આ જે એક સમન્વયનો સુંદર આજે અવસર આવ્યો છે તેની અંદર શ્રીમથુરેશજી દાદાભાઈ; પૂ.શ્રીમથુરેશજી દાદાભાઈ, ચંદુ દાદાભાઈનો પણ બહુ મોટો એમાં ફાળો છે કે એમણે પણ આની અંદર રસ લઈને આ મિટિંગની અંદર અમે આવીએ અને સમન્વય થાય તેવી ઈચ્છા રાખેલી. તે ઉપરાંત આવી ભાવના તો પૂ.શ્રીરસિકરાયજી મહારાજશ્રીને પણ ઘણા વખતથી રહી હતી.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અને ચંદ્રગોપાલબાવા બારાતી તરીકે આવ્યા છે, વરરાજા તરીકે નહીં–સિદ્ધાન્ત રજૂ કરીને!

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી – એટલે ક્યારે પણ આવી ગેરસમજૂતી કોઈ પણ આચાર્ય બાલક ન કરે. અને જ્યાં સુધી પરિષદનો પ્રશ્ન છે; પરિષદના ક્ષેત્રની અંદર પૂ.શ્રીપ્રથમેશજી મહારાજશ્રીના આદેશથી જ હું વિનમ્ર સેવા કરી રહ્યો છું. પરંતુ મેં એવું ક્યારેય ઈચ્છ્યું નથી કે હું પોતે જ એકલો કરતો રહું અથવા તો હું જ એને ચલાવતો રહું. મારી આ પ્રસંગે એક વિનંતી બધાને એવી છે...

ગો.શ્રીકલ્યાણરાયજી – મારા નિશ્ચયમાંથી મને જો ડગાવ્યો હોય અને અહીંયા મને જો લાવ્યા હોય તો આ ચંદ્રગોપાલબાવા! નહીં તો હું અહીંયા ઉપસ્થિત નહીં થવાનો મેં જબરદસ્ત આગ્રહ રાખેલો! એમાં મને ડગાવનાર ચંદ્રગોપાલબાવા છે! એમનો શ્રેય જેટલો માનીએ તેટલો ઓછો છે!

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી – પૂ.શ્રીપ્રથમેશજી મહારાજના આદેશથી ને એક નૈતિક ભાવનાથી હું પરિષદની અંદર કાર્ય કરી રહ્યો છું; કોઈ દુરાગ્રહવાદ મારા હૃદયની અંદર નથી. એટલે જે રીતે મને એક ખરેખર હૃદયની અંદર; જેમ ઘણા બધા દુઃખો થતા હોય છે બધાને તેમ મને એક મોટામાં મોટું દુઃખ થાય છે કે એક પ્રથમેશજી જેવા એક આચાર્ય, જેણે પોતાનું તન–મન–ધન અને જિંદગી, પરિવાર–બધું જ જેણે સર્વસ્વ સ્વાહા કરી દીધું, એવા આચાર્યનું આટલું મોટું બલિદાન સમ્પ્રદાયની અંદર આટલું જલ્દી ભુલાઈ જશે એ ખરેખર હું સહી શકતો નથી! પ્રથમેશજી જેવા આચાર્યને જે આપણે ભુલી ગયા છીએ અને એમની સેવાકાર્યને સંગઠનની ભાવનાને આપણે ભૂલી ગયા છીએ. એ ખરેખર આપણે માટે એક ખેદનો વિષય છે! એટલી જ ભાવનાથી પ્રેરિત થઈને પરિષદનું પણ કાર્ય કરી રહ્યો છું. એટલે આ તબક્કે હું એ પણ ખુલાસો કરું છું કે પરિષદના કાર્યની અંદર હું કોઈ પરિષદનો કોઈ પણ પ્રમુખ નથી. મને ઘણા બાળકો મને જ્યારે પ્રથમેશજી મહારાજશ્રીએ લીલા કરેલી ત્યારે અભિનંદન આપવા આવેલા! કે આપ હવે પરિષદના પ્રમુખ બન્યા છો તેનું અમે અભિનંદન આપીએ છીએ! બહારગામથી અમદાવાદથી આવેલા, બીજેથી આવેલા; આપ પરિષદના પ્રમુખ બન્યા છો માટે અભિનંદન આપીએ છીએ! પણ હું કોઈ પદના ઉપર નથી અને કોઈ

એવી મારી ભાવના નથી. પરિષદનો પણ જ્યાં સુધી પ્રશ્ન છે, પરિષદ પણ બધા આચાર્ય બાળકોની છે અને આપ એના દ્વારા સંગઠનને પ્રચારકાર્ય કરો, આપ બધા જ એની અંદર ધર્માધ્યક્ષ તરીકે આપ વંદનીય અને આવકાર્ય જ છો. એટલે પરિષદની દૃષ્ટિથી પણ આ નિવેદન મારે કરવું જરૂરી છે, કારણ કે વારંવાર આવા પ્રસંગો ભેગા થાય ત્યારે કોઈ પણ પ્રકારની આચાર્ય બાળકોના હૃદયની અંદર ભ્રમણા ન થાય તેને માટે પ્રસંગ હોવાને કારણે આ ખુલાસો હું કરી રહ્યો છું. એટલે જ્યારે ક્યારે પણ આટલો ખુલાસો કરવા છતાં પણ પૂર્વમાં કોઈ જ્ઞાનથી કે અજ્ઞાનથી કોઈ પણ ક્ષતિ થઈ હોય અને કોઈ પણ આચાર્ય બાળકોનું મન દુઃખાયું હોય તો હું ક્ષમા માંગુ છું બધાજ; અમારા બધાના વતી હું ક્ષમા માંગુ છું.

અને શ્રીશ્યામદાદાને પ્રત્યે પણ... કદાચ આમ તો ક્યારે પણ એવું કોઈ એમનો દ્રોહ કર્યો નથી. આપશ્રીએ આજ્ઞા કરી કે આટલા-આટલા પત્રો લખ્યા પરંતુ જવાબ મળ્યો નહીં. તેની અંદર એક જ કારણ હતું કે જવાબ આપીને, સવાલ-જવાબની અંદર ઉતરીને એવું કટુતા કરવાની હૃદયની અંદર કોઈ ઈચ્છા નથી. અને એવા સવાલ-જવાબની અંદર જ્યારે ઉતરીએ ત્યારે પછી જેવો પ્રશ્ન હોય તે પ્રમાણે ઉત્તર આપવાની પ્રેરણા થાય અને એ રીતે કોઈ પણ કટુતા કરવી નથી. એટલા જ માટે જેટલા પણ પત્રો આવ્યા એ બધા પત્રો આ જેમ નિબંધની અંદર છે કે ''અત્યન્તં વિરુદ્ધાનિ ચેત્ પ્રકારભેદેન કૃષ્ણ એવ અસ્માન્ ઉપદિશતિ'' એ ન્યાયથી ચિત્તનું સમાધાન હૃદયની અંદર કરતા રહ્યા. અને આજે એ સમાધાનનો... આપને કદાચ એમ લાગ્યું હશે કે કેમ આટલું બધું ઉકસાવવા છતાં, આટલા બધા કટુ શબ્દો અમે લખ્યા છતાં પણ કેમ કોઈ લડવામાટે નહીં આવ્યું? વિરોધ કેમ મારો નહીં કર્યો? પરંતુ આ સુખદ સમય જોવો હતો અમારે માટે કોઈ પણ પ્રકારનો આવું કાર્ય નથી કર્યું. એટલે આગળ એ ક્યારે પણ વૈષ્ણવજનો એવી ભ્રમણા ન કરે કે વલ્લભસમ્પ્રદાયના આચાર્યોની અંદર મતભેદ છે.

આજે વલ્લભસમ્પ્રદાય એક એવી કટોકટીની અંદર પસાર થઈ રહ્યો છે કે જેની અત્યારે અહીંયા બેઠેલા વૈષ્ણવજનોને ખબર નહીં હોય! આજે શ્રીમહાપ્રભુજી અને શ્રીગુસાંઈજી જેવા આપણા સમ્પ્રદાયના જે આદિ આચાર્યો છે એ આદિ આચાર્યોને માટે એટલું બધું બીભત્સ અને એટલું બધું ખરાબ લખાણ છપાઈ રહ્યું છે કે એ લખાણની આપણે કલ્પના ન કરી શકીએ. અહીં કદાચ રાજકોટથી વ્રજેશકુમારજી પધાર્યા હશે, એમના દ્વારા વિશેષ જાણકારી બધા આચાર્ય બાળકોને પ્રાપ્ત થઈ હશે. જેટલો મહત્ત્વનો પ્રશ્ન આજે સિદ્ધાન્તરક્ષાનો છે એટલો જ મહત્ત્વનો પ્રશ્ન, મહત્ત્વનો વિષય એ આપણા શ્રીમહાપ્રભુજી અને શ્રીગુસાંઈજીના...

ગો.શ્રીવ્રજેશકુમારજી (વિરમગામ) - અહીંયા રજૂ કરવું જરૂરી નથી એમ હું માનું છું.

ખૈર. તો આપણા મૂળ આદિ આચાર્યોના ઉપર જ્યારે કુઠારાઘાત થતો હોય ત્યારે આપણે બધા આચાર્યો અને આપણે વૈષ્ણવજનો પણ કેવી રીતે બેસી રહી શકીએ? એટલે મારો કહેવાનો એટલો જ મતલબ છે કે આપણો સમ્પ્રદાય બહુ નાજુક પરિસ્થિતિમાંથી પસાર થઈ રહ્યો છે. આપણે જેવી રીતે અહીંયા ''સમાની વ આકૂતિઃ સમાના હૃદયાનિ વઃ'' એ જે ભાવના આપણે રાખી છે એ રીતે જો આ રીતે ભેગા થતા જઈએ અને સંગઠનના રૂપમાં જો આપણે કાર્ય કરીએ તો આજે પુષ્ટિમાર્ગની અંદર એટલું બધું બલ છે કે કદાચ ત્રિભુવનની અંદર પણ આ સમ્પ્રદાય જેવો સમ્પ્રદાય પહેલા કોઈ હતો નહીં ને ભવિષ્યની અંદર પણ થવાનો નથી. આપણે એ સમ્પ્રદાયના અનુયાયી થવાનો આપણને ગૌરવ પ્રાપ્ત થયેલું છે. માટે આપણે એક જ ભાવના રાખીએ કે આપણે બધા શ્રીમહાપ્રભુજીના સેવક છીએ; આપ અને અમે બધા જ, આપણે શ્રીમહાપ્રભુજીની સૃષ્ટિ છીએ અને આપણે સાથે મળીને સમ્પ્રદાયનો જે સિદ્ધાન્ત છે, જેમાં આચાર્યચરણોનું પરમ હાર્દ રહેલું છે એ ભગવદ્ભક્તિના સિદ્ધાન્તને આપણે યથાશક્તિ અનુસરવાનું છે ને એની અંદર પ્રેરિત થવાનું છે. આ આપણું ચરમ લક્ષ્ય આપણે ધ્યાન રાખીએ. પ્રભુ આપણા ઉપર કૃપા કરે એ અભિલાષા સાથે આજે હું પણ; ભલે હું નાનો છું છતાં પણ એવી અભિલાષા રાખું છું કે શ્રીશ્યામદાદા સાથે હૃદયપૂર્વક ભેટીને જે પરસ્પરના આંતર જે તારો છે એને ફરીથી અમે ઝણઝણતા કરીએ! (દોનોં ભેટ રહે હૈં).

ગો.શ્રીકિશોરચન્દ્રજી – કાલના જે સભાના અંતિમ સમયમાં જે વાત થઈ હતી એનાથી લાગતું હતું કે કાંઈક એવો વિસ્ફોટ થયો છે કે આ આખો કાર્યક્રમ વિફલ થઈ જશે! પરંતુ ''હરિ કરે સો ભલી હોય'' એ દષ્ટિએ આજે જે કાંઈ પણ સ્પષ્ટીકરણ થયું એનાથી મને લાગે છે કે બહું સારી વાત થઈ છે. હું આ વખતે સમાદરણીય શ્રીકલ્યાણરાયજીને એવું નિવેદન કરીશ કે આપે એ પત્ર નથી લખ્યા એ વાત તો અનેક વાર સ્પષ્ટ થઈ છે; એ પત્રોના વિધાનો પૂર્ણતઃ નિંદનીય છે, એની સાથે આપ પૂર્ણતઃ અસહમત છો એવું પણ કૃપયા આપ ઘોષિત કરો એવી મારી વિનમ્ર વિનંતી છે. યદિ કલ્યાણરાયજીને અભિપ્રેત હોય તો. કલ્યાણરાયજી. એક મિનિટ હોં.

ગો.શ્રીનીરજકુમારજી – જરૂર.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એ તો મેં આપને જે પત્ર લખેલો એમાં પણ કહેલ!

ગો.શ્રીકિશોરચન્દ્રજી – કલ્યાણરાયજીને હું વિનંતી કરું છું કે આ પત્રો આપે નથી લખ્યા એ વાત તે આપે સ્પષ્ટ કરી. પણ એમાં જે લખેલા વિધાનો એ નિંદનીય છે, એની સાથે આપ પૂર્ણતઃ અસહમત છો એ વાત આપ કૃપયા વિધાન કરો; તો અમારા મનમાં રહેલી જે ગ્રન્થી છે એ નિકળી જાય. એ વાત.

શ્રીકલ્યાણરાયજી – આ જે પણ કઈ શ્રીશ્યામમનોહરજીના ઉપર અથવા તો અન્ય કોઈને

પણ ઉદ્દેશીને ક્યાંય પણ કેવા પણ જે અપશબ્દો વગેરે લખાયેલા છે એ સર્વથા અશોભનીય નિંદનીય કૃત્ય કરવામાં આવ્યું છે એમાં તો કોઈ પણ પ્રકારનો શક નથી. અને એ જે વસ્તુ શ્રીવલ્લભરાયજીએ... એ આ કોઈના પર પણ, કોઈ પણ ગો.બાળકનો ઉલ્લેખ જેમાં થયો હોય અને આવા પ્રકારના અશોભનીય જે વસ્તુ લખવામાં આવી છે એ ખરેખર નિંદિત કૃત્ય છે એમાં તો કોઈ પણ સંદેહ નથી. એ વાત સાથે હું સ્વીકાર થાઉં છું.

ગો.શ્રીબાલકૃષ્ણલાલજી : હું અહીંયા પ્રવચન કરવા ઉભો થયેલો નથી, કિન્તુ આજે જે સુંદર વાતાવરણ ભગવત્કૃપાથી સર્જાયું છે એ હું ઘણા વર્ષોથી હું શ્રીશ્યામમનોહરજીને હું કહી રહ્યો હતો. આજથી ઘણા વર્ષો પહેલાં ૩-૪ લાઈનનો એક પત્ર મેં લખેલો અને મેં એ અપેક્ષા રાખેલી ને મેં મારા તરફથી એમને એક અનુરોધ કરેલો, બહુ જ સૌજન્યપૂર્વક કે આપ પરમ વિદ્વાન્ દીક્ષિતજીના લાલજી છો અને આપના દ્વારા સમ્પ્રદાયમાં એવું કાર્ય થવું જોઈએ કે સમ્પ્રદાયને બહુ જ મોટો બલ મળે. જેમ શ્રીગોકુલનાથજી અને શ્રીહરિરાયજીના પ્રસંગમાં આપણને જાણવા મળે છે કે એમણે સમ્પ્રદાયની એ ૫૦-૫૦ વર્ષોની વધારે માંગણી કરીને સમ્પ્રદાયની સ્થિતિ વધુ લાંબો સમય રહે એવી જેમ એમણે પોતે ભાવના રાખી, તેવી જ રીતે હું એ ભાવના રાખું છું કે આપના દ્વારા પણ શ્રીમહાપ્રભુજી આ સમ્પ્રદાયને હજી વધુ સેંકડો વર્ષ સુધી એ બલ આપે-એ સામર્થ્ય આપનામાં છે અને એ સામર્થ્યનો આપ વાસ્તવિક રીતે ઉપયોગ કરો. આ જે રીતે અત્યારના જે વ્યવસ્થા ચાલી રહી છે તે પ્રકારથી સમ્પ્રદાયના હ્રાસ તરફ આપણે બધા જઈ રહ્યા છીએ! સમ્પ્રદાયનો હ્રાસ એ સર્વથા ઈષ્ટ નથી. આવો અલૌકિક સમ્પ્રદાય, જે આપણને શ્રીગુસાંઈજીએ સમજાવ્યો છે કે ''ભાવિ ન ભૂતોસ્ત્યપિ'' આ સમ્પ્રદાયના આપ પ્રભુકૃપાથી આજે એટલા સમર્થ વિદ્વાન્ છો, બીજા પણ આજે શ્રીહરિરાયજી જેવા પણ એવા જ સમર્થ વિદ્વાન્ છે. અને શ્રીવલ્લરાયજી તો જો કે મારા નાના ભાઈ જ છે; એમને માટે હું કહું એ તો અમારા ઘરનો વિષય થઈ ગયો, પણ અત્યારના હું નિષ્પક્ષતાથી કહું છું કે તે શ્રીવલ્લભરાયજી પણ પ્રભુકૃપાથી સમ્પ્રદાયને એક બહુ સારા વિદ્વાન્ પ્રાપ્ત થયા છે. અને આ જે શરદબાવા સુરત પધાર્યા તે; એ જો કે શરદબાવા સાથે મારો પરિચય નહોતો, પરંતુ એમણે પણ પોતાની નાની ઉંમરની અંદર પણ જે જ્ઞાન અને જે વૈદુષ્ય પ્રાપ્ત કર્યું છે એ પણ બહુ જ સરાહનીય છે. આજે અમારા યુવા બાલકોમાં દાદુબાવાના લાલજી રઘુનાથજી એ પણ આજે એક બહુ ભવિષ્યના એક હોનહાર વિદ્વાન્ છે. અને તે ઉપરાંત પણ અનેક બીજા પણ આજે ગો.બાલકો છે જેમની સાથે હું પરિચયમાં નથી આવ્યો. હું બધા જ બાળકોને, નાના-મોટાને, એ અત્યારના હાર્દિક નમ્રતાપૂર્વક હું વિનંતી કરું છું. ભલે હું મોટો છું, પણ છતાં સમ્પ્રદાયના ઉત્કર્ષમાટે તે હું સર્વને વિનંતી

કરું છું; અને સાથે વૈષ્ણવોને પણ કે અત્યારના સમ્ભૂય બધા ભેગા મળીને આપણે સમ્પ્રદાયના ઉત્કર્ષમાં લાગી જઈએ ને શ્રીમહાપ્રભુજી સદા સર્વદા એવું સુંદર વાતાવરણ રાખે! એટલું જ માત્ર હું કહીને હું બેસી જાઉં છું.

અને આજે શ્યામમનોહરજી માટે કોઈ શબ્દ જ નથી. હું જે આશા રાખતો'તો તે પ્રભુકૃપાથી હવે સફળ થશે એવું મને અત્યારના પ્રતીત થાય છે! એટલું જ મારે કહેવું છે. (દોનોં ભેટ રહે હૈં).

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી - આ અવસર ઉપર એક પ્રાર્થના, એક વિનંતી હું કરું કે જ્યારે સુરતવાળા પૂ.પા.દાદાજી શ્રીવ્રજરત્નલાલજી મહારાજશ્રી અહીંયા બિરાજે છે ત્યારે મારી આ વિનમ્ર પ્રાર્થના છે કે આ સભા કાલ સુધી એક્સ્ટેન્ડ થઈ છે તો એમાં કૃપા કરીને પધારે! આ અમારી બધાની વિનંતી છે, આ બધાની અમારી ભાવના છે! આપ એમના સુધી અમારી વાત પહોંચાડશો અને કાલે પધારે એવી વિનમ્ર વિનંતી. અને એમાં આપ સહયોગ આપશો એવી કામના હું કરું છું.

ગો.શ્રીનીરજકુમારજી - એક ઉર્દૂમાં શેર છે-"થા બાઈસે-રુસવાઈ હર ચંદ જુનૂં મેરા! ઉનકો (શ્રીમહાપ્રભુજીકે ચિત્રજીકી ઓર નિર્દેશ કરકે) ભી ન ચૈન આયા જબ તક ન ઈધર દેખા," 'તા બાઈસે-રુસવાઈ'-ખૂબ બદનામ થયા, કારણ હતું, થઈ ગયું! અને એ બી "હર ચંદ જુનૂં મેરા"-નાના-નાના મારી ભૂલ, મારા પાગલપનના જોશના જે ઉન્માદો જે છે તે બહુ નિંદિત થયા, રુસવાઈ થયા! 'થા...મેરા'. કારણ તો આ જે જુનૂં, આ જે પાગલપન છે તે શ્રીમહાપ્રભુજીના સિદ્ધાન્તો માટે છે! એટલા માટે મેં કહ્યું કે 'થા...દેખા'. આજે સંવાદસ્થાકમંડળ જે નામ અમારું પડ્યું છે તેમાં અમે લોકો આટલા હદ સુધી સફળ થશું તેની કલ્પના ન હોતી! સંવાદ સ્થાપન થઈ ગયું છે! પરંતુ સૈદ્ધાન્તિક સંવાદ ચાલી રહ્યો છે. તે બી આવી જ રીતે પ્રેમપૂર્વક શ્રદ્ધાપૂર્વક નિષ્ઠાપૂર્વક સંપન્ન થાય તો શ્રીમહાપ્રભુજી આનાથી વધુ કૃપા તો શું કરશે આપણા ઉપર!

તૃતીય દિવસ દિ.૧૨-૧-૯૨ સમાપ્તિ.

ચતુર્થ દિવસ, દિ. ૧૩-૧-૯૨

પ્રથમસત્ર આરમ્ભ

ઉદ્‌ઘોષક : ગો.શ્રીયોગેશકુમારજી

(પાર્લા-ગોકુલ-કામવન)

ઉદ્‌ઘોષક : શ્રીઆચાર્યચરણ, પૂર્વાચાર્ય એવં ઉપસ્થિત આદરણીય ગોસ્વામિઍં, સભીકો પ્રણામ કરકે આજકી સભા નિત્યક્રમકી તરહ મંગલાચરણ સુ શુરુ કરે હૈં- ''ચિન્તાસન્તાનહન્તારો... પંચધા હૃદયે મમ''.

યા ચર્ચાસભાકે અભિપ્રાયકે રૂપમેં આજ હમલોગનકૂ એક તાર મિલ્યો હૈ. (ગો.શ્રીમાધવરાયજી, વેરાવળ, ના તારનું વાંચન કરવામાં આવ્યું. જુઓ પ્રથમ દિવસીય કાર્યવાહી)

યા સભાકેલિયે કુછ અભિપ્રાય મૈં મેરો દેનો ચાહું હૂં હમને યે સભાકો જબ વિચાર કિયો, હમ લોગનને સબનને મિલકે, તબ સબસુ પહલે તો હમારે સામને યે આજ કલકી વર્તમાન પરિસ્થિતિ થી કિ યે પરિસ્થિતિમેં જો આજકલ અપને માર્ગમેં અમુક વિવાદ હો રહે હૈ; જિસકે કારણ હમ બાલકેં એવં વૈષ્ણવસમાજ જો કુછ કિંકર્તવ્યસે વિમૂઢ હો રહા હૈ ઔર ક્યા સમજના ક્યા નહીં સમજના ઉસમેં કુછ ભ્રાન્તિ હો રહી હૈ. તો હમને યે સોચા કિ અગર હમારે યહાં જો વિદ્વાન આચાર્યવર હૈં, ઉનકુ યહાં પર એકસાથમિલાકર કુછ સંવાદ હો સકે ઐસી સ્થિતિ પ્રસ્તુત કી જાય તો ઉસસે યે પરિસ્થિતિઓંકા, સિચ્યુએશનકા, કાફી કુછ હલ હો સકતા હૈ. યે એક હમારા ઉદ્દેશ્ય ઔર આશય હૈ ઔર સંગઠન ભી જ્યાદા મજબૂત હો યે હી હમારી ભાવના હૈ.

ઈસ ભાવનાકો ધ્યાનમેં રખતે હુએ હમને યે ચાર્ચાસભાકા આયોજન કિયા. લેકિન નિર્ણય હમને લે લિયા કિ હમકો યે આયોજન કરના હૈં. જબ આયોજનકે નિર્ણયકે બાદ હમલોગોંકે સામને કુછ ઐસી આશંકા-કુશંકા આઈ. કઈ લોગ કહને લગે કિ ઈસસે તો ક્યા હોગા? ઈસસે તો જ્યાદા વિઘટન હો જાયેગા ઔર પરિસ્થિતિ ઔર ખરાબ હો જાયેગી. તો હમલોગકો કુછ ડર જૈસા લગા કિ ક્યા સચમુચ ઐસા હો જાયેગા કિ હમલોગોંપર અગર ઈસ તરહકા આક્ષેપ હો જાયેગા, વિઘટનકા, તો હમ હમારે કર્તવ્યસે ઔર ભી; નિભાને કે બદલે કુછ ઔર હી ગલત કર રહે હૈં ઐસા હો જાયેગા. લેકિન ફિર ભી હમને મહાપ્રભુજીકી કૃપા માનકર, વો હમારે પર જરૂર કુછ કૃપા કરેંગે, હમકો શક્તિ દેંગે ઔર હમારા જો હૃદયસે જો સચ્ચા હમારા આશય હૈ, ઉદ્દેશ્ય હૈ, ઉસકો જરૂર સફલ કરેંગે.

દૂસરી એક બાતકા હમલોગોંકો ડર થા કિ યે જો હમ લોગ છોટે બાલક હૈં સબ, વો

સ્વતંત્ર રીતસે કુછ આયોજન કર રહે હેં, જબકિ માર્ગમેં તો સબ બડે લોગ બિરાજમાન હૈં. તો ક્યા કુછ અન્યથા અર્થ લેં યા કુછ અનાદર સમજે ઐસા તો નહીં હોગા? લેકિન ફિર સોચા કિ નહીં, હમલોગ છોટે હૈં; કુછ ગલતી હોગી તો જરૂર વે યહાં આકર માર્ગદર્શન દેંગે; હમારી ક્ષતિકો વો લોગ બડે, સમજકર જરૂર ક્ષમા કરેંગે ઔર ભવિષ્યમેં ભી હમ કુછ ભી કાર્ય કરેંગે ઈસ તરહકા, તો હમકો જરૂર સહયોગ મિલેગા.

ઓર યે કાર્યક્રમકો સફલ બનાનેમેં વૈસે તો હમ સભીકા યોગદાન હૈ, લેકિન ગો.શ્રીશરદબાવા, જિન્હોંને ઈસમેં કાફી પરિશ્રમ કિયા હૈ. મૈં કુછ સમયાભાવકે કારણ સબ જગહ જા નહીં સકા; લેકિન ઈન્હોંને વ્યક્તિગત સબકો મિલના ચાહા ઈસ બારેમેં, ઉનકા અભિપ્રાય લેના ચાહા ઔર ઉનકો યહાં આનેકેલિયે કન્વિન્સ કિયા યે બહોત બડી બાત હૈ. ઔર યે સભાકી સફલતામેં ઉનકા બહોત બડા યોગદાન રહા હૈ.

ઉસકે બાદ જબ યે કાર્યક્રમ શુરૂ હુઆ તો મુજે લગા કિ જો હમલોગોંકો ડર થા વો કુછ નહીં હૈ. સબ બડે લોગોંને બહોત હી અચ્છે રીતસે હમકો સહયોગ દિયા હૈં. ખાસ કરકે ઈસમેં ગો.શ્રીચંદ્રગોપાલજી ઔર મથુરેશ્વરજી, જિન્હોંને સબકો મિલાનેકેલિયે કાફી પ્રયત્ન કિયે ઔર વો સફલ ભી હુએ. ઔર ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી, જિનકો મૈં હાર્દિક બધાઈ દેતા હું, કિ જિન્હોંને હમકો યે જો કમ્પાઈલેશન (સંકલન) હૈ વચનાવલીકી; તો યે ચર્ચાસભાકો શરૂઆત કરનેકેલિયે કિસ તરહ કુછ પ્રપોઝલરૂપસે એજન્ડા દિયા કે આપ યે એજન્ડા રખકે યે ચર્ચાસભા કર સકતે હૈં. તો કુછ મેટર ભી હમારે સામને આઈ. ઉનને બહોત પરિશ્રમસે યે સબ વાક્યોંકો એકસાથધરકર કુછ વિચાર પ્રસ્તુત કિયા. ઔર ભાવાર્થ ભી. બહોત પરિશ્રમસે બહોત થોડા સમય બાકી થા ઉસમેં ઉન્હોંને અપના ભાવાર્થ ભી દિયા.

ઔર હમને સભી બાલકોં એવં વિદ્વાન શાસ્ત્રીઓંસે ભી યે અપેક્ષા રખી થી કે આપ અપના ભી કુછ, ઈસમેં આપકા ક્યા મંતવ્ય હૈ, જરૂર દીજીયે; જિસકે કારણ યે જો વિવાદ ચલ રહા હૈ વો સંવાદમેં રૂપાંતરિત હો જાયે. ઈસમેંસે ગો.શ્રીહરિરાયજી જામનગરસે ખાસ પધારે હૈં ઈસકે લિયે ઉનકા મૈં બહોત આભાર માનતા હું કિ ઉન્હોંને હમારી ઈસ ચર્ચાસભાકો સફલ કરનમેં હમારા બહોત હી બડા; ઉનકે હમ બહોત હી આભારી હૈં કિ જિન્હોંને ખૂબ અચ્છી રીતસે ઈસમેં ચર્ચા કી ઔર હમકો સમજાયા કિ કિસ તરહ શાસ્ત્રચર્ચા કિતને નિખાલસ ઔર સૌમનસ્યસે ઔર કિસ તરહ શાસ્ત્રચર્ચા હોતી હૈં. મૈંને તો સચમુચ પહેલીબાર ઈસ તરહકી શાસ્ત્રચર્ચા આજ હોતી હુઈ દેખી હૈ. ઔર હમકો પ્રેરણા મિલી હૈ કે કિસ તરહ ચર્ચા કરની ચાહિયે.

યે તીનદિન યે જો હમને ચર્ચાસભા દેખી ઈસમેં ક્યા હમલોગોંકો મિલા?

યે તો મૈં માનતા હું કિ હમલોગોંકા જો આશય થા, જો ઉદ્દેશ્ય થા, ઉસમેં હમ કાફી હદ તક સફલ હુએ હૈં, ક્યોં મૈં જો પહલે પરિસ્થિતિ ઈસ તરહ થી, યે તીનદિનકે પહલે

જો પરિસ્થિતિ થી, કિ બહોત હી વિવાદ હો રહે હૈં, યે સબ ક્યા હો રહા હૈ-યે સબ જો ભ્રાન્તિ થી વો સભી દૂર હો ગઈ હૈ ઔર આજ કુછ વિવાદ જૈસા નહીં લગ રહા હૈ, સંવાદરૂપમેં હી લગ રહા હૈ. તો યે મૈં બહોત બડી સફલતા માનતા હું. ઔર યહાં જિતને ભી કાર્યકર્તા હૈ, યે ચર્ચાસભામેં જિન્હોંને અપના સહયોગ દિયા હૈ. ઉન સભીકા મૈં બહોત હી આભારી હું. હમ સભી લોગ, સંવાદસ્થાપકમંડળકી તરફસે ઈનકો અપના આભાર વ્યક્ત કરતે હૈં.

અભી એક બાત મૈં જરૂર કહના ચાહુંગા કિ યે જો ચર્ચાસભા હુઈ હૈ યે કોઈ નિષ્કર્ષ યા નિર્ણયપર પહોંચનેકી નહીં હુઈ હૈ; યે તો સિર્ફ જો વિવાદ થા ઉસકો સંવાદમેં રૂપાંતરિત કરનેકેલિયે હુઈ હૈ ઔર યે સબસે બડી ઉપલબ્ધિ હૈ. ઔર મૈં યહાં જિતને ભી બડે ઉપસ્થિત હૈં ઉનસે યે આશા રખતા હૂં કિ ઈસ કાર્યક્રમમેં, યે જો કાર્યક્રમ હુઆ હૈ, ઉસ પર આપકા ક્યા અભિપ્રાય હૈ યે જરૂર હમકો બતાયેં ઔર ભવિષ્યમેં હમલોગોંકો કિસ તરહ કૌનસે કાર્યક્રમ આયોજીત કરને ચાહિયે યે ઈસકા માર્ગદર્શન હમકો જરૂર દેં તો હમેં ભવિષ્યમેં ક્યા-ક્યા સ્ટેપ લેને વો ખ્યાલ આયે.

આજ તીન દિનકા હમને યે જો કાર્યક્રમ રખા થા વો તો તીન દિન તો પૂર્ણ હો ગયે તો સમયાભાવકે કારણ આજ ઉસી ચર્ચાકો આગે નહીં બઢાયેંગે. ઈસલિયે મૈં સંવાદસ્થાપકમંડલકી તરફસે યે ચર્ચાકો યહાં હી સમાપન હો જાયે-યે ઘોષણા કરતા હું.

અબ હમારે સંવાદસ્થાપકમંડલકે જો અન્ય સદસ્ય હૈં વો ભી કુછ અપના અભિપ્રાય વ્યક્ત કરના ચાહતે હૈં. ગો.શ્રીભૂષણબાવા, જો ગોકુલસે પધારેં હૈં વો કુછ કહના ચાહેંગે.

ગો.શ્રીભૂષણકુમારજી-'પ્રાકૃત... સ્તૌમિ.' સંવાદસ્થાપકમંડલકી ઔરસે હમને યા ચર્ચાસભાકો આયોજન કિયો વામેં આપ સભી મહાનુભાવનને પધારકે હમકુ અનુગૃહીત એવં પ્રોત્સાહિત કિયો. હમ આશા કરેં હૈં કે આગે ભી આપ યા પ્રકારકી ચર્ચાસભા હોવેં વામેં પધારકે હમકુ અનુગૃહીત એવં પ્રોત્સાહિત કરેંગે.

અબ ગો.શ્રીમનોજબાવા કુછ કહના ચાહેંગે.

ગો.શ્રીમનોજબાવા - ''નત્વા સ્વાચાર્યપાદાબ્જં... નિશ્ચિતઃ.'' સંવાદસ્થાપક મંડળકી હૈસિયતસુ મેરી ઉપસ્થિતિ આજ હૈ. યા ચર્ચા-વિચારસભાકો આયોજન હોવેમેં યા મંડળકે સભી આયોજનકો બહોત બડો સહયોગ હૈ. ઔર યા વિચારસભામેં જો વિષયકી ચર્ચા ભઈ વા વિષયમેં તો સભી આદરણીય ગો.બાલકનને અપની-અપની મતિ પ્રદાન કરી જ હૈ. મેરી યે વિનંતી હૈ કે જા તરહકો આયોજન ભયો હૈ ઔર જિતને ઉત્સાહસુ સબ બડે બાલક યહાંપે પધારે હૈં; પુનઃ આગે ભી ઐસે હી કાર્યક્રમ આયોજીત હોતે રહેવેં ઔર યાસુ ભી દુગુની માત્રામેં સબ બાલક પધારકે યા કાર્યક્રમકુ ઔર સુંદર બનાવે! અંતમેં ઈતનો કહનો ચાહુંગો-''કૃપા તો લાલનજુકી ચહિયે ઈન્હેં કરી કરે સો આછી જો અપને શિર સો સહીયે, અપને દોષ વિચાર સખીરી ઈનસોં કછુ ન

કહીએ, ‘સૂર’ ઔર કછુ કહેવે કી નાહીં શ્યામશરણ વ્હૈ રહીએ.’’

ઉદ્‌ઘોષક– મૈં આપકો સંક્ષેપમેં સબકા પરિચય દે દું. આપકી દાંઈ ઔરસે અભી જો વક્તવ્ય દિયા વો હૈ શ્રીમનોજબાવા; બડે મંદિરસે આયે હૈં. બાદમેં ગો.શ્રીપંકજબાવા, જો ગો.શ્રીચીમનલાલજીકે સુપુત્ર હૈં, જો ગોકુલસે પધારેં હૈં. ઉસકે બાદમેં ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજીકે પુત્ર ગો.શ્રીપિયૂષબાવા ઔર ગો.શ્રીદેવકીનન્દનાચાર્યકે પુત્ર ચિ.ગો.શ્રીવિટ્ઠલબાવા. આપકી બાંયી ઓરસે ગો.શ્રીઅનિરુદ્ધલાલજીકે પુત્ર કચ્છ-માંડવીસે ગો.શ્રીશરદબાવા, જિન્હોંને; જો તો યે ફંકશનકે ‘‘માસ્ટર ઓફ સેરિમની’’ હૈં! ઔર ગો.શ્રીવ્રજપ્રિયજી, જો બોરીવલીસે પધારેં હુએ હૈં. ઔર બડે મંદિરસે ગો.શ્રીનિરજબાવા ઔર ગોકુલસે ગો.શ્રીભૂષણકુમારજી. યહાં જો ઉપસ્થિત નહીં હો સકે હૈં આજ કોઈ કારણવશ, જો હમારે સંવાદસ્થાપકમંડળકે હી સદસ્ય હૈં, ઉનકા મૈં આપકો પરિચય દે દૂં-ગો.શ્રીવિટ્ઠલનાથજી-લાલમણિજીકે સુપુત્ર ગો.શ્રીશરદબાવા એવં ગો.શ્રીમિલનબાવા ઔર બડે મંદિરસે ગો.શ્રીગોપેશકુમારજી, જો ગો.શ્રીમુરલીમનોહરજીકે પુત્ર હૈં,ગો.શ્રીશરદબાવા-ઔર જિન્હોંને સભીકા પરિચય દિયા ઉનકા પરિચય દે દૂં-શ્રીયોગેશબાવા રઘુનાથલાલજીકે લાલજી.

યે ચર્ચાસભાકે આયોજનકેલિયે વૈસે તો દો દિન શરદબાવાને સંચાલનવિધિ સંભાલી થી, લેકિન ઉનકા કુછ વ્યક્તિગત અભિપ્રાય આપ દેના ચાહેંગે. ઉનસે મૈં નિવેદન કરતા હું.

ગો.શ્રીશરદકુમારજી : મંગલાચરણ તો હો હી ગયા. વસ્તુતઃ યે કાર્યક્રમ ભી એક સિદ્ધાન્તનિષ્કર્ષ પર પહોંચનેકા એક મંગલાચરણ હી હૈ. ઔર યે જો મંગલાચરણ હૈ વો જિસ પ્રકારસે શુરુ હુઆ હૈ ઉસી પ્રકાર આગે બઢતા રહે!

જો આજકે સમયમેં આવશ્યક બાત હૈ વો યે હૈ કિ; મુજે ગો.શ્રીદીક્ષિતકાકાજીકે એક પરિષદકે વચન યાદ આતે હૈં. ઉન્હોંને ‘વલ્લભવિજ્ઞાન’ કે અંદર, જો અંક પ્રસિદ્ધ હુઆ થા ઉસમેં, ઉન્હોંને યહ અંશ, ઉનકે વચનકે થે, કિ આજ સમ્પ્રદાયમેં ત્રિપ્રકારક સંગઠનકી આવશ્યકતા હૈ-ગો.આચાર્ય એવં ગો.આચાર્યકા સંગઠન, ગો.આચાર્ય એવં વૈષ્ણવોંકા સંગઠન ઔર વૈષ્ણવ ઔર વૈષ્ણવકા સંગઠન. યે કુછ ૫૦ સાલ પહલેકી બાત હૈ, આજ વો ઈતની હી પ્રાસંગિક હૈ. કલ જો કુછ હુઆ વો હમારે ઈસ તીન દિનકે આયોજનકી કુછ ફલશ્રુતિ થી, જિસકે અંદર આપ સભીને ગો.આચાર્યોંકા સંગઠન દેખા. ઈસસે વૈષ્ણવ યે બાત અપને હૃદયકે અંદર સ્પષ્ટ સમજેં કિ જો કુછ વિરોધાભાસ વચનમેં, ગો.આચાર્યોંકે, દિખતી હો વો ઉનકા મતભેદ હો સકતા હૈ, ઉનકા મનભેદ કભી નહીં હો સકતા હૈ, ક્યોંકિ અંતતઃસમ્પ્રદાય જબ એક પૂરા અંગ હૈ તો કિસી ન કિસી રૂપમેં હમ સબ જુડે હુએં હી હૈ. હમ ઉસકો, અપને અંગકો, કાટકર

કભી ફૈંક નહીં સકતે.

આજ જો ચર્ચાસભાકે સમાપનકી ઘોષણા કી ગઈ ઉસકા કારણમાત્ર યે હી હૈ; જો શ્રીયોગેશબાવાને ભી સ્પષ્ટતા કી ઉસકી, કિ હમને જો પ્રસ્તાવિત સમય દિયા થા ઉસ સમયકે અંદર ચર્ચા સમાપ્ત ન હો સકી કિસી કારણવશ. ફિર હોગી! યે મંગલાચરણ હૈ યે આપ મત ભૂલિયે. ચર્ચા ફિર હોગી ઔર હમ કભી તો ઈસ બાતકે નિષ્કર્ષ પર પહોચેંગે હી–શ્રીમહાપ્રભુજીકા સિદ્ધાન્ત ક્યા હૈ ઔર હમેં ક્યા કરના હૈ.

જો મહાનુભાવ ઈસ ચર્ચાસભાકે અંદર આમંત્રણ દેનેકે બાવજુદ ભી ઉપસ્થિત ન હુએ, જો કોઈ ભી કારણવશ, વે ભી હમારા યે સંદેશ સુનેં; ઔર આપ ઉનકે પાસ જાયેં તો ઉન્હેં ભી સુનવાયેં, કિ દૂરસે બૈઠકર કિસી આશંકાસે યા કુશંકાસે ગ્રસ્ત હોકર કુછ ભી તરહકા ચિંતન કરતે રહનેસે અચ્છા હૈ કિ આમને–સામને બાત હો જાય. બહોતસે મતભેદ તો ઈસ દૂરીકે કારણસે હી ખડે હોતે હૈં. ઔર જબ; ચાહે ગાલીગલોચ હી સહી, પણ આમને–સામને જબ હો જાતી હૈ તો ઉસકા કુછ સુખદ અંજામ હોતા હૈ, જો હમને કલ દેખા. ઔર યે હી અબ હોતા રહેગા; ગાલીગલોચ નહીં, સુખદ અંજામ.

જહાં તક સિદ્ધાન્તનિષ્કર્ષકા પ્રશ્ન હૈ, મૈંને અપને પ્રથમદિનકે વક્તવ્યમેં ભી યે હી કહા થા, કિ ''વ્યાખ્યાનરીતિરપરૈ: બહુધા વિભિન્ના સિદ્ધાન્તરીતિમતિરેવ નાન્યથા સા.'' ગો.શ્રીહરિરાયજી એવં શ્યામમનોહરજીકે બીચ જો ચર્ચા હુઈ ઉસકે અંદર ભી કમસેકમ મુજે તો યે હી લગા. અભી ચર્ચા સમાપ્ત નહીં હુઈ હૈ; વો ચર્ચા હોગી ઔર મૈં યે આશા કરતા હું કિ સૈદ્ધાન્તિક મતભેદ ઉસ ચર્ચાકે અંતમેં ખડે ન હો, વ્યાખ્યાનરીતિકે ભલેં હી હો. બસ, મુજે યે હી કહના હૈ.

અબ શ્રીનીરજકુમારજી અપના વક્તવ્ય દેંગે.

ગો.શ્રીનીરજકુમારજી – શેર નથી કહેવાનો હોં! હું તો ફક્ત એટલું જ કહી શકું છું આજે; સંવાદસ્થાપકમંડળ, જે અમારું નામ છે, તેના કરતાં બી અમે સૌહાર્દસ્થાપકમંડળ બની જઈએ તો બહુ સારું! સિદ્ધાન્તચર્ચા અને તે બી આપણા પ્રાણપ્રિય શ્રીવલ્લભના! નિખાલસ મને હોવી જોઈએ અને થઈ રહી છે.

એક વસ્તુ મારે શ્રદ્ધેય શ્રીહરિરાયજીને નિવેદન કરવાનું છે. એ અમને શ્રોતામાંથી એક અપીલ આવી છે એટલે આપના સામે પ્રસ્તુત કરવાની અમારી ફર્જ છે કે ''આપશ્રી આપના ભાવાર્થનો ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કરે. આપ જે ભાવાર્થ કરો છો તે ઘણા બધા લોકોને સ્પષ્ટ થતું નથી. એટલે તેનો ભાવાનુવાદ શું છે; પક્ષ તો નિર્ણય આપે કર્યો છે, હવે તેનો ભાવાનુવાદ. આપ જે બી અહીંયા ચર્ચા કરો તેનું આપ સ્પષ્ટ ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત કરશો તો શ્રોતાગણ બી જાગતા રહેશે''– એવું એમણે કહ્યું છે. મારા આમાં શબ્દો નથી. અને માંગણી થોડીક વેલિડ લાગે છે એટલે આપ કૃપા કરશો એવી અમે આશા રાખીએ છીએ. હવે તો વધારે સમય મને

બી લેવો નથી અને સિદ્ધાન્તનો જે નિચોડ આપશ્રી બંને મહાનુભાવ પ્રસ્તુત કરી રહ્યા છો, પ્રકટ કરી રહ્યા છો, તે સરલતાથી અમારા હૃદયમાં બેસી જાય તેવું કાંઈક આપ પ્રયત્ન કરશો. ધન્યવાદ.

ગો.શ્રીવ્રજપ્રિયજી – મારા નાના ભાઈઓએ ઘણા જ સુંદર શબ્દોમાં પ્રાસંગિક સમાપન વકતવ્યના થોડાક શબ્દો રજૂ કર્યા છે. વિશેષ તો કાંઈ કહેવાનું નથી; અમારો શીર્ષક જ સંવાદસ્થાપક છે, સંવાદ સ્થાપિત થયો છે એ આપ સર્વે પ્રત્યક્ષ અનુભવ કરી રહ્યા છો. ફકત એટલો જ મારે આપ સૌને નિર્દેશ કરવો છે કે જ્યારે ભવિષ્યમાં; આ જે પણ આગળ જે કાંઈ પણ કાર્યક્રમનો અગ્રાંશ ચાલે અને ભવિષ્યની આવી ચર્ચાઓ થાય ત્યારે શ્રીમહાપ્રભુજીના ચરણોમાં આસક્તિ રાખી, આપશ્રીના ચરણોમાં ઈમાનદારી રાખી, અનુશાસિત રહેવાનો આપણે એક સંકલ્પ કરીએ; જેથી કરીને આવી ચર્ચાઓ ભવિષ્યમાં થાય તેની વધુ મજા માણી શકાય, જ્ઞાન વધુ ગ્રહણ કરી શકાય. અબલત્ત, અમારા સંચાલનમાં ક્ષતિઓ રહી હશે. પૂર્ણપુરુષોત્તમ સિવાય દરેક અપૂર્ણ છે. એ ક્ષતિઓને અમારા પૂજ્ય આદરણીય ગો.આચાર્યચરણ બાલકો અમારા પ્રથમ પ્રયાસરૂપે અમને ક્ષમા કરે. અને હવે આટલું જ કહી આપ સર્વેએ જે કાંઈ સહકાર, સાથઆપ્યો છે તે બદલ ખૂબ–ખૂબ આભાર અભિવ્યકત કરું છું.

ઉદ્‌ઘોષક– કલકી જો ચર્ચાસભા હુઈ ઉસમેં કુછ પત્ર આયે થે હમારે ઉપર, કુછ સૂચનાએં આઈ થી શ્રોતાગણકી તરફસે. તો યે સ્પષ્ટીકરણ કર દેના ચાહુંગા કિ હમલોગોને યે ચર્ચાસભાકા સમય તીનદિન રખા થા. ચર્ચાસભા કલ હી સમાપન હો ગઈ હૈ ઔર સમયાભાવકે કારણ સભી પ્રશ્નકો હમલોગ હેન્ડલ નહીં કર પાયે. ઔર યે જિજ્ઞાસા બની રહે તો આગેકી સભામેં ભી સહયોગ જ્યાદા હી મિલેગા–ઐસી આશા રખતા હું. ઔર એક બાત ફિરસે કહ દેના ચાહતા હું કિ યહાં જો ભી મતભેદ હુઆ હૈ વો સૈદ્ધાન્તિક મતભેદ નહીં થા.

ગો.શ્રીલાલમણિજી પ્રથમેશજી–

મૈં આયોજક ગોસ્વામિઓંસે યહ અનુમતિ ચાહુંગા કિ મેરે પૂ.પિતૃચરણકો યહાં મૈં આમંત્રિત કરું ઔર યહ સભાકો પોષણ દેનેકેલિયે વહ યહાં બિરાજે.

અબ આજ મૈં મેરા કુછ ભી વકતવ્ય દેના નહીં ચાહતા પરંતુ ‘‘આત્મા વૈ જાયતે પુત્રઃ’’–ઈસ ન્યાયસે આજ મૈં ઉનકો યહાં પધરા રહા હું, નિત્યલીલાસ્થ, ક્યોંકિ આજ ઉનકા શ્રાદ્ધકા દિન હૈ ઔર આજ હી આપ નિત્યલીલામેં પધારે થે. તો ઉનકે હી વકતવ્યકો, જો ઉન્હોંને સર્વ ગો.બાલકોંકો ભેજા થા અપને સમયમેં, ઉસકો સિર્ફ પઢના ચાહતા હું ઔર શાયદ સમય દે તો થોડા વિવેચન કરના ચાહુંગા. થોડા ધીરેસે પઢુંગા ક્યોંકિ દાદાજી જરા જોર–જોરસે

બોલતે થે; મૈં ધીરેસે ઉનકે સામને બોલતા થા!

શીર્ષક હૈ ''હમારી ધાર્મિક સ્થિતિકા વર્તમાન સ્વરૂપ એવં ભવિષ્યકી વ્યવસ્થાકે હેતુ પ્રતિવેદન.'' મેરે પિતૃચરણને યે સબકો ભેજા હૈ; સબ ગો.બાલકોંકો ભેજા થા ઉસ વક્ત, સમ્પ્રદાયકી કંટકાકીર્ણ અવસ્થાકો દેખકર. ઉસે મૈં પઢ રહા હું.

ઔર પરિષદકે અધ્યક્ષ શ્રીનટવરભાઈ યહાં બિરાજમાન હૈં, આંતરરાષ્ટ્રીય પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવ પરિષદકે, ઉન્હોંને બાર-બાર મુજે યહ આદેશ દિયા કિ આપ પરિષદમેં જોઈન હો જાઓ. પરિષદમેં આપ કાર્ય કરો. પર મેરી એક કથા હૈ ઉસકી. કથા મૈં કહને જા રહા હૂં, કિ મૈં પરિષદમેં ક્યોં જોઈન નહીં હુઆ ઔર ક્યોં કાર્ય નહીં કર રહા હૂં. વહ મેરે પિતાકા એવિડેન્સ હૈ ઔર મૈં ચાહુંગા કિ પરિષદકે મુખપૃષ્ઠ પર જો યહ છીછાલેદર હુઈ હૈ એકબાર; મહાપ્રભુજીકે સિદ્ધાન્તકી જો અવમાનના હુઈ હૈ, ઉસ અવમાનનાકેલિયે પરિષદ અપને મુખપૃષ્ઠ પર શ્રીમહાપ્રભુજીસે માફી માંગે ઔર મેરે પિતાકા યહ વક્તવ્ય છાપે તો હમ-શ્યામદાદા સુરેશદાદા સબ તૈયાર હૈં ઈસ પરિષદમેં સહયોગ દેનેકેલિયે. (શ્રીશ્યામમનોહરજીસે) દાદા, આપ હાથ ઉઠા રહે હો ન?

આજ હર વ્યક્તિ અપની પૂંજીકી સુરક્ષાકા ઉપાય સોચતા હૈ ઔર યહ સમજતા હૈ કિ વહ ધર્મ ઔર ભગવાન કી સુરક્ષા કર રહા હૈ. યહ એક ઐસી ભ્રામક ધારણા હૈ જિસે મૃગમરીચિકા કહા જાયે તો અસંગત નહીં હોગા. ભગવાન્ યા સ્વધર્મ પૂંજીસે બંધકર નહીં ચલતે; વે શ્રદ્ધા ઔર પ્રેમપરવશ હોકર ચલતે હૈં.

આજ જો ટ્રસ્ટોંકી યા ન્યાસોંકી પ્રણાલી ચલ રહી હૈ વહ પૂંજીવાદકી એક અભિનવ દાસ્તાં છે જિસમેં ભગવાન્, ગાય, ગુરુ ઔર ધર્માનુયાયિઓ પર એક છત્ર સામ્રાજ્ય કરનેકી લાલસા સમાઈ હુઈ હૈ. ઈસ તરહસે આદર્શકા જામા પહને હુએ ઈસ ધનલિપ્સા ઔર ધનિકોંકી દાસ્તાંમેં વહ પ્રેમ નહીં હૈ જો એક અકિંચન ભક્તકે ''રહીયે મેરે હી મહલ, અનત ન જઈએ...''-ઈસસે ગૃહસેવાકા સિદ્ધાન્ત મેરે પિતા પ્રતિપાદિત કર રહે હૈં ઔર હંમેશા ઘરમેં યહી કહા કરતે થે. મુજસે તો યહી કહા કરતે થે. અબ વહ બિરાજ રહે હૈં ઔર કહ રહે હૈ ''આત્મીયતાભરે મીઠે બૈનોમેં ઝલકતી હૈ.''

યહ પ્યારભરા અનુનય હૈ. ઔર આજકા ટ્રસ્ટી ઔર સત્તા ભગવાનકો પૂંજી યા સત્તાકે જોર પર યહ કહતા હૈ કિ ''ઈસ સ્થાનસે જરાસા ભી નહીં હિલના. ધ્યાન રખના, મૈં તુમ્હારા વ્યવસ્થાપક ટ્રસ્ટી હૂં! ચાહો યા ન ચાહો, તુમકો મુજ પર ભરોસા કરના હી હોગા, સમજે!'' યહ ભાષા બડે બનાવટી ઢંગસે કહી જાતી હૈ ઔર ઉસે હિતચિંતકકા સ્વરૂપ દિયા જાતા હૈ, જિસમેં કેવલ હુકુમતકે અતિરિક્ત કુછ ભી નહીં હૈ.

લોગ સમજતે હૈ કિ યહ ધર્મરક્ષાકા હી એક સર્વશ્રેષ્ઠ રૂપ હૈ, કિન્તુ રક્ષાકા યહ સ્વરૂપ ઐસા હી હૈ જૈસે એટમબમ ઔર મિસાઈલ; જો રક્ષાકે નામ પર આતંક પૈદા કરતે હૈં. ઈસકી સુરક્ષામેં ભી પ્રાણોંકી ઉતની હી અસુરક્ષા હૈ જો મૌતસે કમ નહીં. મૃત્યુ તો સમયપર આતી હૈ

કિન્તુ યહ તો કભી ભી મૌતકા કારણ બન સકતે હૈ.

ઈસ તરહ સમાજવાદકા યહ એક દૂસરા ઝરિયા હૈ જો અપને ઢંગસે સભી વિચાર ઔર આચારોંકા શોષણ કર રહા હૈ. ઈસ તરહ ન્યાસકી વ્યવસ્થામેં ધર્મ યા ધાર્મિકકી સાંસ હી નિકલ જાયે, ફિર ભી હમ તબ તક ઉસે મરા ઘોષિત નહીં કરેંગે જબ તક વહ અપની વસિયત કરકે ઉસકા ઉત્તરાધિકારી સરકાર યા પૂંજીવાદિઓંકો નહીં બના દેતા.

શ્રીવલ્લભાચાર્યને ઐસે જકડે હુએ ઈશ્વરકો દામોદર માનનેસે ભી ઈન્કાર કર દિયા. ફિરસે મૈં કહ રહા હૂં ''ઈતના હી નહીં, સુબોધિનીમેં સ્પષ્ટ શબ્દોમેં યહ કહ દિયા કિ ઓ પ્રેમી સ્વજનો,'' તથાકથિત પ્રેમી સ્વજન, ''ઐસે શક્તિમાનોં ઔર અભિમાનિઓંકો શબ્દસે ભી આદર મત દો. યે ઉન્મત હૈ'' પાગલ. ''તુમ પર સુંદર મુસ્કાન બિખેરકર તુમ્હારા ઈમાન ઔર પરમપ્રિય ભગવાન્ છીન લેંગે. અચ્છી તરહ સોચો કિ ઐસી કૌનસી માતા હોગી જો અપને લડકેકો ધનકી લાલચમેં બેચ દે; યા કોઈ પ્રેમી કભી ભી ઐસા; પ્રત્યક્ષ તો ક્યા, સપનેમેં ભી ઐસા કરના તો દૂર રહા, સોચ યા દેખ ભી નહીં સકતા !

ઈસ વિષયમેં એક કહાની યાદ આ રહી હૈ જિસકા ઉલ્લેખ પ્રાસંગિક હોગા. એક બાર એક રૂપયે-પૈસેવાલી બાંઝ ઔરતને એક ગરીબ ઔરતકા બચ્ચા ખિલાનેકેલિયે લે લિયા. કુછ દિનોં બાદ બચ્ચેકી માંને, જો ગરીબ થી, બચ્ચા માંગા. તો અમીર ઔરતને કહા કિ યે તો મેરા બચ્ચા હૈ, તેરા બચ્ચા નહીં હૈ. જો તુજસે હો સકે વહ કર લે. બેચારી ઉસ ગરીબ માંને હાકિમકા દરવાજા ખટખટાયા ઔર ન્યાયકી માંગ કરને લગી. ઉસ ન્યાયાધીશને દૂસરી મહિલાકો અદાલતમેં બુલાયા ઔર ઉસસે પૂછા કિ યહ બચ્ચા તેરા હૈ કિ ઈસ ઔરતકા? ઉસ ગરીબને કહા કિ શ્રીમાન, યહ બચ્ચા તો મેરા હી હૈ. જબ મૈં ગાંવસે જા રહી થી તો ઈસકો સંભાલનેકેલિયે દિયા થા. ઔર અબ યહ કહતી હૈ કિ યહ બચ્ચા ઉસીકા હૈ, મેરા નહીં. બેચારી ગરીબ માંકો આંસુ આ ગયે ઔર વો રોને લગી. તબ અમીર ઔરત ક્રોધસે બોલી કિ જૂઠી ઔરત! શર્મ નહીં આતી મેરે બચ્ચેકો અપના કહેતે? તેરી યહ મજાલ કિ મેરે બચ્ચેકો અપના કહ રહી હૈ! અફસરસે બોલી-હુજુર, યહ મક્કાર ઔરત હૈ; ઈસે ગુનાહકી સજા મિલની હી ચાહિયે. બહુત બહસ હુઈ મગર સભી લોગ ઉસ ગરીબકે ખિલાફ ગવાહી દેને ચલે આયે.

ન્યાયાધીશ ચતુર થા, ઉસને કહા કિ કલ ઈસકા નિર્ણય કિયા જાયેગા. ઔર અદાલત ઉઠ ગઈ. દૂસરે દિન ન્યાયાધીશ બોલા કિ ''યહ બચ્ચા કિસકા હૈ યહ સહી નહીં કહા જા સકતા. ઈસકે દો દાવેદાર હૈ, ઈસલિયે ઈસકે દો ટુકડે કરકે દોનોંકો બરાબર દે દિયે જાય. ટ્રસ્ટી અમીર મહિલાને યહ બાત માન લી, પરંતુ ગરીબ માંને રોતે હુએ કહા-નહીં હુજુર, યહ બચ્ચા મેરા નહીં હૈ; યહ તો ઈસીકા હી હૈ, ઈસે મારિયે મત. યહ એક સચ્ચી માંકા હ્દય થા, જિસકો ન્યાયાધીશ સમજ સકતા થા. કિન્તુ આજકા ન્યાય ઓર નિર્ણય તો ઐસા સમજનેકો ભી તૈયાર નહીં હૈ. બેચારી ગરીબ ઔરતને યહ સમજકર વહ બાલક ઉસ અમીર સત્તાધીશકો દે દિયા કિ કહીં ભી સહી-સુખી રહેગા; હમ તો ઈસે ખુશ દેખકર હી ખુશ રહ લેંગે.'' નેગ ભોગકી

પરંપરામેં હમ લોગ ઝાંસેમેં આ ગયે ઉસકા ખુલાસા હૈ.

યહ ત્યાગ એક સચ્ચી માં કર સકતી હૈ, અપને કલેજેકે ટુકડેકી જાન બચાનેકેલિયે. ઐસા હી નહીં, ઈસસે ભી ક્રૂર ઔર અભિમાની હૈ આજકા વહ ટ્રસ્ટી ઔર કાનૂન, જિસને ભગવાનકો એન્ટિક બના દિયા ઔર વહ હંસતા-ખેલતા બાલક જડ બન ગયા; જકડ ગયા ઉસ ઝંઝીરમેં. ઉસે વહ પ્યાર કહાં નસીબ હૈ જો એક માં દે સકતી હૈ. યહ તો બનાવટી થોપી હુઈ વ્યવસ્થા હૈ. ઈસ તરહ ધનને ઈમાન ખરીદા, ભગવાન્ ખરીદા ઔર ઉસ ઉન્મુક્ત બાલકકી ગુંજતી કિલકારિયાં હંમેશા-હંમેશાકેલિયે ચુપ હો ગઈ! લોગોંને કહા કિ અબ ભગવાન્ બોલતે નહીં, હંસતે નહીં ઔર ખેલતે નહીં! કિન્તુ યહ આશા ઉસસે કી જા સકતી હૈ જો જીવિત હો, કિસીકે પ્યારમેં બંધા હો. ફિર ઉસ ખૂબસુરત બચ્ચેકી નુમાઈશ ઔર પ્રદર્શન લગા, જૈસા બેબી મિલ્કકે ડિબ્બેકા ચિત્ર યા મોડેલકા હોતા હૈ.

રોજ યહ સોચા જાને લગા કિ ઈસસે ક્યા આમદની હુઈ! કિતની બિક્રી હુઈ! ઔર સભી વ્યવસ્થાપક ઈસકી નિગરાની કરને લગે. ''જબ કોઈ આતા દેખને તો ઉસે દૂલાર કિયા જાતા.'' યાનિ જબ દર્શન કરને લોગ આતે તો ઉસે પ્યાર કરતે હૈં. યાનિ દર્શન કરને જબ લોગ આતે હૈ તો જ્યાદા પ્રેમસે ઠાકુરકે પાસ હમ જાતે હૈ! ''લોગ સમજતે કિ યહ પ્યાર હૈ, ભક્તિ હૈ; મગર થા તો યહ વ્યવસાય હી, જિસકા રૂપ પૂતનાકે પ્રેમકી ભાંતિ સચ્ચાઈકો છિપા ગયા ઔર ભોલી જશોદાને લાલ ઉસે ખિલાને દે દિયા! કિતની બિક્રી હુઈ ઈસકા હિસાબ રખા જાને લગા, કિતના ખાયા ઔર કિતના કમાયા ઈસકી નાંપતોલ હોને લગી. બિકને લગા ધર્મ ઔર ધર્મસ્વરૂપ વહ બાલક ભગવાન્, જો પ્યારસે ભક્તોકેલિયે ભોલા બન ગયા થા. લોગોને ઉસસે ફાયદા ઉઠાયા ઔર કહ દિયા-યહ સાર્વજનિક ઈશ્વર હૈ.'' યહ ઈશ્વરકી સાર્વજનિકતાકા પ્રમાણ હૈ. યાનિ દેવ સાર્વજનિક હો ગયે; હમારે ઘરકે ઠાકુરજી સાર્વજનિક હો ગયે! બ્રહ્મ તો વ્યાપક હૈ પરંતુ ઠાકુરજી વ્યાપક નહીં હૈ-ઈસ પર યહ કટાક્ષ હૈ. ''ઉસ સર્વશક્તિમાનકો સ્વાર્થકા સાધન ઔર જગન્નિયંતાપર ધનનિયંતા શાસન કરને લગા! હાલત યહ હુઈ કિ કૌન ઉસકો ખિલાયે-પિલાયે? વહ તો સાર્વજનિક થા!'' એવરીબડીઝ બીઝનેસ ઈઝ નોબડીઝ બીઝનેસ! દ્વારકાધીશકો ભી યહ છૂટ થી કિ વહ વિદૂરકે ઘર સાગ ખા સકતા થા કિન્તુ યહ તો નિતાન્ત નિષ્ક્રિય બન ગયા, કેવલ દિખાવામાત્ર! ફિર ભી ગીત તો ઉસીકે ગાયે જાતે હૈં જો હંસતા-ખેલતા થા ઔર બોલતા-ચલતા થા! અબ ઉસમેં વહ બાત નહીં, વહ પ્યાર નહીં, વહ સમર્પણ નહીં.

એક તરફ કાનૂન ઉસે વ્યક્તિ માનતા હૈ, દૂસરી ઓર કેવલ જડ ઔર નિરીહ! સ્વાર્થકેલિયે યહ દો પરિભાષાએ બની ઔર બનતી જા રહી હૈ, કાનૂન ઠાકુરજીકો માઈનર માનતા હૈ ઔર ટ્રસ્ટી ઉસે જડ ઔર નિરીહ. યાનિ અપને કબજે મેં જો વ્યક્તિ આ જાતા હૈ ઉસે હમ નિરીહ તો માનતે હૈ; પોપટકો અંદર બંદ કરકે. ''ક્યા યહ સિદ્ધાન્ત કિસી પ્રિયતમકેલિયે પ્રિયતમા યા માતાકો માન્ય હોગા? કિન્તુ આજ યહ માન્ય હૈ ઔર માન્ય કરના હોગા. કેવલ

પૈસોકેલિયે અપના દિલ નહીં, દુનિયાકા દિલ બહેલાનેકો વારાંગનાકી ભાંતિ, જિસમેં હૃદય નામકી કોઈ વસ્તુ રહ નહીં સકતી ઔર હૈ તો વહ માની નહીં જાતી. સભીકા અધિકાર હૈ ઉસ પર, જૈસે વહ સંપત્તિ હો, જો ચાહેં ખરીદે, જો ચાહેં પ્રયોગમેં લાયે; જૈસા ચાહે વૈસા કરેં.'' દાદાજીને કિતના જોરદાર કટાક્ષ કિયા હૈ! મૈં તો ઈસે મુખરતા દોષ કહનેકી હિંમત નહીં કર સકતા પર અપને પ્રભુકો ભી હમને વારાંગના, રૂપાજીવા, બના દિયા હૈ! ઉસકો કરના હી હોગા–કૈસી અનોખી હૈ યહ ભક્તિ ઔર પ્રેમ કી પરિભાષા! ફિર ભી સ્વતંત્રતાકા ઘોષ કિયા જાતા હૈ! ક્યા યહ હી વહ ભક્તિ હૈ જિસે શ્રીવલ્લભ ''માહાત્મ્યજ્ઞાનપૂર્વસ્તુ સુદૃઢો સર્વતોધિકઃ સ્નેહો ભક્તિઃ.. તયા મુક્તિર્ન ચાન્યથા'' કહતે હૈ? કૈસા અનોખા હૈ યહ પ્યારકા રૂપ ઔર પ્રતિદાન!

આજ ઈસ ભક્તિકા માહાત્મય યે હી હૈ કિ કિસી ભગવાનકે યહાં કિતની આમદ હોતી હૈ! જબ કોઈ ધનિક ટ્રસ્ટી બનતા હૈ તો દરવાજેસે હી ''સર્વમાર્ગેષુનષ્ટેસુ'' ઈસ પાઠકો જોરસે બોલતા હુઆ અંદર જાતા હૈ! યહ શ્રીનાથજીકે મંદિરમેં સુના હૈ. જિસ સંસ્થાનકો ધર્માચાર્યો ઔર ગરીબ વિદ્વાનોં યા ભકતોને અપને જીવનસે સમૃદ્ધ બનાયા ઉન પર સરકાર ઔર ધનિકોંકા એક છત્ર સામ્રાજ્ય બના દિયા. રાજકોટમેં એક પૂંજીપતિ શ્રીનાથજીકા એક ઔર મંદિર ખોલ રહે હૈં જિસસે વહાંકી જનતાકો ધ્વજા ચઢાને ઔર અન્ય માન્યતાઓંકેલિયે નાથદ્વાર તક નહીં જાના પડે! બૈઠકોંકી ભાવગંગા તો અબ ઘર બૈઠે હી મનુષ્યકો પવિત્ર કરને અપની ઉત્તાલ તરંગોસે સારે ઘરબારકો હી સરાબોલ કરને લગી હૈ! ઈસ તૂફાનમેં ગદ્દી–તકિયે–કપડે આદિ સભી ભાવજલકે જાલસે ભીગ ગયે હૈ. ૮૪બૈઠકોંસે કામ નહીં ચલા તો અબ; ક્ષમા કરેંગે, યહ મેરા વકતવ્ય નહીં હૈ; યહ દાદાજીકા હૈ. ''મહાપ્રભુ શ્રીવલ્લભકો મુસલમાનોંકે ખેતોમેં અપની ઝારી ઔર અન્ય ચિહ્ન પ્રકટ કરનેકો વિવશ હોના પડ રહા હૈ.'' યહ સંવાદસ્થાપકમંડલ હૈ; મૈં વિસંવાદ નહીં કરના ચાહતા. પર ચુંકિ નટવરભાઈને કહા થા કિ મૈં પરિષદકો સહયોગ ક્યોં નહીં દેતા, તો મૈં નટવરભાઈકો યહ કહ રહા હું કિ કૃપા કરકે યે પરિષદકે મુખપૃષ્ઠપર છાપેં તો હમ સબ પરિષદમેં સહયોગ દેનેકો તૈયાર હૈં, યે મેરી ખ્વાહિશ હૈ. યહ મેરા વકતવ્ય નહીં હૈ, મેરે પિતૃચરણકા હૈ ઔર મૈં ગર્વસે કહતા હું કિ ''આત્મા વૈ જાયતે પુત્રઃ,'' ઔર વો મેરે અંદર બિરાજમાન હૈ ઈસકેલિયે મૈં યહ વકતવ્ય દે રહા હૂં. ''અબ હમારે ભારતીય રાજા... '' સોરી. ''ઈસ તરહસે પ્રજાતંત્રવાદકા સબસે મહેંગા શાસન પૂંજીવાદી સાર્વજનિક ભક્તિકા રોટરી કલબ યા લાયન્સ કલબ બનકર ભગવાન્ ઔર ભક્તિકા રોટેશન કરને લગા હૈ! ઈસ વિચારધારાકા મૂલ પ્રોટેસ્ટેન્ટ્સસે આયા હૈ જિસકા પ્રવર્તન રાજાને અપને હિતકી રક્ષાકેલિયે કિયા થા. યે કેલ્વિન–હેન્રી એક ચર્ચ જો હૈ, પેપેસીકે રેનેસાં પીરિયડમેં ઔર રિફોર્મેશન પીરિયડકે સમય ૧૬૦૦ શતાબ્દીકે કરીબ બન ગયે થે. પોપકી ઉદ્દંડતા યા ઉચ્છૃંખલતાકે કારણ. ઉસકા નેરેશન દાદાજી કર રહે હૈ. ઔર પેપેસીકો હેન્રી ૧ને ઔર કેલ્વિન ચર્ચને સ્વીટ્ઝરલેન્ડ ઔર ઈંગ્લેન્ડમેં કવર કિયા થા ઔર માર્ટિન લ્યૂથરને; ઓર જો ક્ષમાપાત્ર સ્વર્ગકેલિયે વો દેતે થે ઉસકો,

ઉન્હોંને પ્રોટેસ્ટ કિયા થા. ઉસકી કથા યહાં કહ રહે હૈં. આજ હમ ભી તો બ્રહ્મસમ્બન્ધકે નામ પર ક્ષમાપાત્ર હી તો દે રહે હૈ! કિ આપ સેવા નહીં કરો; હમારે યહાં આ જાઓ, ચલેગા. બ્રહ્મસમ્બન્ધી હો ન, આપ હમારે યહાં સેવા કર રહે હો! ઈસકા હી નેરેશન દાદાજી યહાં દે રહે હૈં. મૈં કિસી પર કટાક્ષ નહીં કર રહા હું; આઈ એમ વેરી સોરી હોં. ''ઈસ વિચારધારા... કિયા થા'' નટવરભાઈ, સોરી હોં, આપપે કટાક્ષ નહીં કર રહા હું, કહ રહા હું. ''ઔર અબ હમારે ભારતીય રાજા (નેતા) ઔર ભગવાનકે ભી ભગવાન્ ટ્રસ્ટીગણ કર રહે હૈ.''

એક મૈં, જરા વિરામ લે લું મૈં. શ્રીવલ્લભબાવાને કલ આજ્ઞા કી. મેરેસે એક લાખ ગુને જ્યાદા પણ્ડિત હૈ આપ. વે છોટે ભ્રાતા હૈ તો ભી! મૈં પલ્લવગ્રાહી પાણ્ડિત્યકે નાતે ઉનકે આગે તો કુછ નહીં હૂં પર ઉનકી આજ્ઞાકી બજહસે મૈં જરા ડર ગયા કિ ભઈ પરિષદમેં સબ લોગ જોઈન હો જાય; તો મુજે જરા વ્યથા ઔર ઉસકી કથા... નટવરભાઈને ફિર મુજે કહા ઔર કઈ બાર કહતે રહતે હૈં. ઔર મનુભાઈ ઠાકરશી ભી કહતે રહતે હૈ કે આપ ક્યોં નહીં જોઈન હોતે હો? ઔર વલ્લભબાવાને તો બિચારેને નાસિકમેં બાર-બાર તાર દિયા. ઔર મુજે તાર મિલા, ફોન ભી મિલા. ઔર મેરે ઔર વલ્લભબાવામેં તો કોઈ વિસંવાદ હો હી નહીં સકતા! આજ નહીં, આનેવાલી તીન પીઢીમેં ભી નહીં હો સકતા. તો વલ્લભબાવા ઔર મેરે બીચમેં વિસંવાદકી બાત નહીં હૈ. મૈં આપકો ઉત્તર દે રહા હૂં. ઔર વલ્લભબાવા જૈસે કંધે પર યે ભાર આયા હૈ. ઈસકે પહલે શ્યામદાદાપે આયા થા, ઈસકે પહલે ગોવિંદરાયજી કાકાજીપે આયા થા, ઉસકે પહલે અન્ય આચાર્યોપે આયા થા. પરંતુ મુજસે લાખગુને આપ જ્યાદા પણ્ડિત હૈ. તો મૈં આપસે વિનંતી કરતા હું કે પરિષદકે મુખ પૃષ્ઠ પર જો ઉપદ્રવ હુએં હૈ, કૃપા કરકે; આપને જરૂર દેખે હોંગે, પરંતુ મેરે વલ્લભબાવા હૈ ન! વલ્લભ હૈ ઈસલિયે સરલ હૈ ઈસલિયે; હમારે મનુભાઈ ઠાકરશી કહતે હૈ બાર-બાર; કિ બહોત સરલ હૈ. ઔર સરલતાકી બજહસે... પર ''જૈસો હું તૈસો તિહારો શ્રીવલ્લભ'' ઈસલિયે મૈં યે વિનંતી કરતા હૂં કિ જરૂર આપ પરિષદકો સુધારોગે. તો હમ; આપકે ચરણારવિંદમેં નતમસ્તક હોકર કહ રહે હૈ કિ જરૂર હમલોગ આપકે સાથઆયેંગે. આપ જ્ઞાનવૃદ્ધ હો, વયોવૃદ્ધ હો; મેરેલિયે કમસેકમ. શ્રીવલ્લભરાયજી; ''પ્રથમ અધિકાર તો આપકો હી હૈં!'' પ્રથમ અધિકાર નહીં હૈ, સબકો અધિકાર હૈ; પરિષદ સબકી હૈ. ભાવાત્મક રૂપ તો આપકી કૃપા હૈ.

''બેચારે ગરીબ મુખિયા યા આચાર્યસે અબ પૈસેકે બુતે પર આરતી ભી છીની જા રહા હૈ, ક્યોંકિ વહાં એક લાખ રૂપયોંકા દાન ધનકુબેરને દિયા થા. છપ્પનભોગ, છત્તીસોં વ્યંજનોંકી અભિવ્યંજના એવં કલાનિધિકી ષોડશ કલા રૂપચંદજીકે ૧૬ આનેકે રૂપયોંમેં શતપ્રતિશત સાકાર હો રહી હૈ.''

નડિયાદકા વિવાદ ઈસલિયે ચલા કિ વહાં એક બગીચા વહાંકે પ્રબંધકકો સસ્તી કિંમત પર નહીં બેચકર કિસીકો અધિક રૂપયોંમેં દિયા ગયા. ''ઐસે હી જુનાગઢકા કેસ કકકડ વકીલ ઔર જોબનપુત્રાકો ઉનકે સમય ભગવાનકે દર્શન ન મિલને પર ચાલુ હુઆ ઔર વહાંકે

આચાર્યકી વિધવાકો તરહ-તરહકી વિવિધાંગી ગાલિયાં ખાની પડી. ધર્માચાર્યોમેં ભી પ્રજાતાંત્રિકી આધિપત્યકા જોશ અપને ચરમ પર ચાટુકારિતાકી સીમા પાર કર ગયા હૈ.'' સોરી.

''અબ કોઈ પ્યારસે યહ નહીં કહ સકતા કિ મેરા બાલક દેરસે સોયા હૈ; જલ્દી મત જગાના. સૂરદાસકા પદ ભગવાનકો જગાનેકેલિયે દુલાર નહીં રહા, ન કલેઉકે પદમેં મમતાકા અનુનય હૈ; વહ તો એક કંપલસરી બ્રેકફાસ્ટ હૈ જિસે સમય પર કૈદીકી તરહ ઈશ્વરકો કરના પડતા હૈ. માનો એક જેલખાનેમેં ઉઠને યા ખાનેકી ઘંટી બજી હો!''

લોગ સોચતે હૈં કિ સરકાર ભગવાન્ યા ધર્માચાર્યોંકે પીછે પડી હૈ, કિન્તુ યહ તો ધનિકલોગ ઔર ઉનકી સર્વાહારા સરકાર ધનકે પીછે પડી હૈ. ધાર્મિક પરંપરાકો સમાપ્ત કરનેમેં પૂંજીવાદકા યહ સજીલા સંગઠન ઔર ઉસસે લલચાયે વિવશ ધર્માચાર્ય ગદ્દીસે ચિપક ગયે હૈં. દાદાજીકા કહનેકા મતલબ યે થા કિ ''તદ્ભાવે સ્વયં વાપિ મૂર્તિ કૃત્વા હરેઃ ક્વચિત્'' સો દાદાજી હંમેશા યે આજ્ઞા કરતે થે કિ જિસ તરફ સૂર્ય ઉગતા હૈ ઉસ તરફ પૂર્વ હોતા હૈ; અગર હમેં વહાં શ્રીનાથજીકી સેવા કરને નહીં મિલતી હૈ તો હમ ખુદ હી પુષ્ટાકર સેવા કરેંગે પર ઈસ તરહ ધનિકોંકી દાસ્તાંસે બંધકર સેવા કભી નહીં કરેંગે.

''શ્રીવલ્લભાચાર્યને જીવનમેં અપને કલેજેકે ટુકડે અપને આરાધ્યકો કભી દૂર નહીં હોને દિયા. આજ વો બિક રહા હૈ ધનિકોંકે હાથોં ઔર જકડા હૈ સરકારી શિકંજેમેં, પબ્લિક પોલિસીકે અંદર ઔર અબ ઉસે મ્યુઝિયમકી શોભા બનાનેકા સમય નિકટ આ રહા હૈ.'' મૈંને સુના હૈ કિ મદ્રાસમેં કાફી ભગવાન્ મ્યુઝિયમકી શોભા બન ચુકે હૈં. ક્યોંકિ ભગવાન્ હૈં ન; ઐશ્વર્ય-વીર્ય-યશ-શ્રી-જ્ઞાન-વૈરાગ્યસે સંયુક્ત હૈં, ઈસલિયે કભી-કભી ઠાકુરજીકો વૈરાગ્ય, મંદિરસે, આ જાતા હૈ ઓર મ્યુઝિયમમેં બિરાજનેકી ઈચ્છા હો જાતી હૈ! ''બેચારે ધર્મ ઔર ભગવાનકી દશા કિસી કોલગર્લસે ભી બદતર હૈ.

આજકા યહ ટ્રસ્ટકા ભગવાન્ કિસી ગરીબ બુઢિયાકા નહીં, કિસી ધનિક મેનેજિંગ ટ્રસ્ટીકા શોધ, સોરી, શોધ લિખા હૈ પર શોક હૈ, ''પરવશ હોકર મનાતા હૈ, જબકિ ધર્માચાર્યકે મરનેપર ભી કભી યહ શોક કહીં નહીં મનાયા ગયા, ક્યોંકિ આજ ઉસકા નગારખાના ઈન ધનિકોંકે આધારસે હી બજ રહા હૈ. અબ રૂપા પૌરિયાકી જગહ પુલીસ ઔર રિટાયર્ડ ધનિકોંકા પહરા ઈન કન્ટ્રી ક્લબોં પર બૈઠા હૈ,'' વલ્લભબાવા, કુછ આપ જબરદસ્ત તો નહીં લિખ રહે હો ન? ક્યોંકિ જરા કૃપા રખિયો. ''ભગવાનકી સુંદર વિનિન્દિતમુક્તા-દંતપંક્તિ બગલા ભગતોકો દેખકર ખિલ જાતી હૈ. સદાનન્દ નિરાનન્દ હોકર ઈન ઈમાન ખરીદનેવાલોંકે હાથોં ખુલ્લેઆમ બેચા જા રહા હૈ.

''ક્યા યે હી વલ્લભાચાર્યકા સિદ્ધાન્ત હૈ? કિન્તુ યે બાતેં અબ પુરાની હો ગઈ હૈ. અબ નયે અંદાજ સીખો દિલ જલાનેકે.'' જલાનેકે, બહલાનેકે નહીં, દાદાજી કહ રહે હૈં! ''સબકો સહારા દેનેવાલા સ્વયં બેસહારા હોકર બૈઠા હૈ અપને ધનિક ગ્રાહકોંકી પ્રતિક્ષામેં.

ધર્મશાસ્ત્રમેં જિસ બુદ્ધિમાન બ્રાહ્મણકો દેવલકવૃત્તિસે અધમ માના ગયા હૈ ઔર

“અસિજીવી મસીજીવી દેવલો ગ્રામયાજકઃ, ધાવકો પાવકશ્ચૈવ ષડેતે બ્રાહ્મણાધમાઃ.” દાદાજી દેવલકવૃત્તિકો સ્વીકાર કરતે થે. “ઈન છહેંકો અધમ બતલાયા હૈ, જો બુદ્ધિજીવી દ્રોણાચાર્યકી તરહ વિવશ હોકર કૌરવસેનાકા સેનાપતિ બના, સરકારી ગુલામ બના. આજ ઉસ દેવલકવૃત્તિકા ધન ચટકારે લે લેકર વૈષ્ણવસમાજ ખા રહા હૈ નાથદ્વારેમેં ક્યા ચીજ સ્વાદિષ્ટ હૈ ઔર બાલાજીમેં ક્યા અચ્છી હૈ યે હી વિવેચન કરતા હૈ.” યાનિ ગુરુકેલિયે નહીં જાતા હૈ, લડ્ડુકેલિયે જાતા હૈ! “કિન્તુ મેરા કર્તવ્ય ક્યા હૈ;” ક્ષમા કરના ગુજરાતી વૈષ્ણવવૃંદ. અગર બાલાજીકા યા શ્રીનાથજીકા ઠૌર આપ ચટકારે લેકે આરોગતે તો જરૂર હો પર પૂરા ઠૌર પચાકે બતા દો મૈં આપકા ગુલામ હો જાઉંગા. સોરી, શ્રીનાથજીકે ઠૌરકી નિંદા નહીં હૈ, આપકે પેટકી નિંદા હૈ. “કિન્તુ મેરા કર્તવ્ય કયા હૈ યે કભી નહીં સોચતા, જબકિ ઈસ સમ્પ્રદાયમેં દાન નહીં હોતા હૈ; યહ તો સમર્પણકા માર્ગ હૈ, જિસે ગીતામેં સ્વયં ભગવાન્ ‘તત્કુરુષ્વ મદર્પણમ્’ કહકર નિર્દેશ દેતે હૈ. યે સભી પુરાણપંથહૈં; અબ તો મોર્ડન સિદ્ધાન્ત રોજ બદલનેવાલે અપ-ટુ-ડેટ ચાહિયે, જો જનતાકા આકર્ષણ ઔર મનોરંજન કર સકેં.” ક્યોંકિ દાદાજીકો કિસીને કહા થા, ઉસ વક્ત, કિ ૫૦૦ વર્ષ પુરાને સિદ્ધાન્ત હૈં; યે અબ જરા મોડિફાઈડ હોને ચાહિયે. તો દાદાજીને ઉસ પર કટાક્ષ કિયા હૈ. ક્યોંકિ ૫૦૦ વર્ષ સિદ્ધાન્ત પુરાને હૈ તો “સ્વવંશે સ્થાપિતાશેષઃ...” કુ ભી તો મોડિફાઈડ કરને ચાહિયે ન! ઈસકા જવાબ દિયા થા. (શ્રીશ્યામમનોહરજીસે) દાદા, રાઈટ હૈ ન! કોઈને કહી થી. “મદ્રાસ હાઈકોર્ટકે (ઉચ્ચ ન્યાયાલય)કે નિર્ણયમેં ન્યાયાધીશને જબ શબરસ્વામીકે મયૂખકા ઉદાહરણ “દેવગ્રામો દેવક્ષેત્ર ઈતિ ઉપચારમાત્રમ્” દેતે હુએ એક દેવાલયકો સાર્વજનિક ઘોષિત કર દિયા. ન્યાયાધીશકે અનુસાર દેવગ્રામ યા દેવતાકા ક્ષેત્ર કેવલ કહનેમાત્રકા ઉપચાર હૈ, વસ્તુતઃ ઉસકો ઉદ્દેશ્ય કરકે જો દિયા જાતા હૈ વો ઉસકા નહીં હોતા. જૈસે કોઈ અપને પિતાકા શ્રાદ્ધ કરે તો ઉસકી ધોતી-ઉપવસ્ત્ર બ્રાહ્મણકા હોતા હૈ, ઐસે હી ઉસ દેવતાકી સંપત્તિ સાર્વજનિક હૈ. ઔર ઉસ સાર્વજનિકકા પૂર્ણપ્રતિનિધિ સરકાર હૈ.

ઈસ તથ્ય પર વિચાર કરે તો કિસી એક યા દો વ્યક્તિ હી યજમાનકે દ્વારા દિયે ગયે ઉસ દાનકે અધિકારી હોતે હૈ, કિન્તુ યહ ધન સાર્વજનિક તો નહીં હોતા. ક્યોંકિ શબરસ્વામીકા વહાં ઐસા કોઈ ઉદ્દેશ્ય નહીં હૈ. ફિર ભી ઉસે સાર્વજનિક ઠહરાના થા, ઈસલિયે આવશ્યક હો ગયા કિ વહ સરકારકે નિયંત્રણમેં આ જાય ઔર ઉસસે લાભ લેનેવાલા વહ વ્યક્તિ ન રહે જિસકા વહ દેવાલય થા. ઈસ તરહકે દેવાલય અધિકાંશ ઉન ગરીબલોગોંને ભીખ માંગકર બનાયે ઔર ઉસકે પીછે રાતદિન એક કરકે ધૂપછાંવમેં પડે રહે. પરંતુ જબ વે અચ્છી તરહ ચલ નિકલે તો સંપત્તિ આતે હી ઉસ પર ઉસ ગરીબકા અધિકાર ન્યાય ઔર પૂંજીવાદને છીન લિયા. યહાં ઉસ સાર્વજનિક સંપત્તિકી માલિક વહ સરકાર હૈ જો સ્વયં કિસી ધર્મમેં આસ્થા નહીં રખતી. સેક્યુલર ડેમોક્રસી જો હૈ ઉસપર આપકા કટાક્ષ હૈ. ઔર હંમેશા ઉસકે નેતા યા ધનિક ધર્મોકો જી ભરકે કોસતે હૈં.

જબકે પહલે કોઈ રાજા ભી ઐસા કરનેકા સાહસ નહીં કર સકતા થા-યહ બાત ઈતિહાસસે સિદ્ધ હોતી હૈ. આજકે મંદિરોમેં પુષ્ટિમાર્ગીય ભાષા તકકા શિષ્ટાચાર ન જાનનેવાલે પ્રબંધક અપને આપકો ધર્મકા મહાન જ્ઞાતા માનતે હૈં ઔર ઉન પણ્ડિતોકો ભી ઉપદેશ દેનેસે નહીં ચુકતે જિન્હોંને સમસ્ત જીવન દેવ ઔર ધર્મશાસ્ત્ર કે ચિંતનમેં બિતાયા હૈ. ક્યોંકિ આજકલ બહોતસે યોં કહતે હૈં કિ જેજે, આ બધુ રહેવા દો; તમારા જેવા બહુ જેજે જોયા. અમે તો બહુ સારી રીતે મંદિર ચલાવી રહ્યા છીએ. ઉન મહારથીઓંસે મૈં યે પૂછના ચાહતા હું કિ રોજ વો દર્શન કરેને જાતે હૈ; એકબાર ખડે હોકે યે બતા દે-યે કુલ્હે ધરાઈ હૈ યા પાગ ધરાઈ હૈ, તો મૈં ઈનકા ગુલામ હો જાઉંગા. (શ્રીશ્યામમનોહરજીસે) દાદા, સહી કહ રહા હું ન? સહી વિનંતી કર રહા હું ન? "કુછ સંન્યાસીઓંસે ઉપનિષદ સુનકર એક પણ્ડિતકો શેઠને ભી 'ઈશાવાસ્યમિદં સર્વં'-યહ ઉપદેશ દિયા. પણ્ડિતજી શાસ્ત્રકે મર્મજ્ઞ ઔર વેદાદિ ધર્મશાસ્ત્રોંકે પણ્ડિત હૈ ઔર નેત્રવિહિન હૈ. યહ ઉપદેશ ઉનકો તબ મિલા જબ વે; અપને શાયદ હરિશ્ચંદ્રજીકી બાત હૈ, "અપની કન્યાકે વિવાહકેલિયે કુછ યાચના કરને ગયે. પહલે તો ઉનકો યહ જવાબ મિલા કિ યહાં તો કેવલ વિશેષ જાતિકો હી ઐસા દાન દિયા જાતા હૈ ઔર ફિર મંદિરમેં દર્શનાર્થ ગયે તો કહા કિ 'ઈશાવાસ્યમિદં સર્વં!' અબ ઈસકે ઉત્તરમેં પણ્ડિતજીને કહા કિ યહ તો સત્ય હૈ કિન્તુ આપ યહ ભી ધ્યાન રખેં કિ "મા ગૃધ કસ્યચિદ્ ધનમ્" ઔર "તેન ત્યક્તેન ભુંજીથા!" ક્યા કરતે બેચારે! વહાંસે સન્માનકી રક્ષાકેલિયે વાપસ ચલે આયે. ક્યોંકિ કિસીકા ધન નહીં હડપના, ભાગ દબા નહીં લેના-યહ પૂંજીપતિઓંકે લિયે ઉપદેશ નહીં હૈ!" યે ઉપદેશ-મા ગૃધ કસ્યચિદ્ ધનમ્-યે પૂંજીપતિઓંકેલિયે નહીં હૈ, કિસીકા ધન નહીં લેના યે પૂંજીપતિઓંકેલિયે ઉપદેશ નહીં હૈ, દાદાજી આજ્ઞા કર રહે હૈં!

"ઈસ પ્રકાર યે ધર્મશાસ્ત્રજ્ઞ શેઠ આઠોં યામ દિયા હી કરતે હૈ! એક ગ્રીક કવિને ઈસલિયે કહા હૈ કિ શેઠજી આઠોંયામ દિયા હી કરતેં હૈ-"આયેકો જવાબ દેતે બાત કરત રોય દેત!" અબ સામાન્ય વ્યક્તિ ભી સોચ સકતા હૈ-ઈન ધનિયોંકી મનોવૃત્તિ ધર્મશાસ્ત્રસે ક્યા ઉપદેશ લેતી હૈ? યે તો દાનકી બાત હુઈ, જો આત્મકલ્યાણકેલિયે નહીં હોતા હૈ; ઉપકાર કરનેકેલિયે હોતા હૈ. પરંતુ ઉપનિષદ તો "શ્રિયા દેયં હ્રિયા દેયં ભિયા દેયં સંવિદા દેયં"-ઐસી વ્યવસ્થા દેતી હૈ. ઉપનિષદ તો ઐસી વ્યવસ્થા દેતા હૈ કિ અપનેલિયે અપને દેહકેલિયે અપને પ્રભુ પૂજિત હૈ. યે ઉપનિષદ વ્યવસ્થા દેતા હૈ. ઈસકા અનુવાદ સુના રહા હું. "ચાહે કિસી ભી પ્રકારસે દાન કરો. યહ બાત કહનેકા તાત્પર્ય યહ હૈ કિ દ્રવ્યકા ઉચિત વિતરણ કરતે રહો, જિસસે સમાજમેં અનવસ્થા ન હોને પાયે." દાન, ભોગ ઔર નાશ-દ્રવ્યકી તીન પ્રક્રિયા હૈ, જિસકેલિયે ઉપનિષદ યહ ઉપદેશ દેતા હૈ. ઈસકા હી દાદાજી ખુલાસા કર રહે હૈ. ઈસ બાતકો ન સોચતે હુએ ન દેનેકી તરકીબ હી નિકાલતેં હૈ ઔર દાન વહીં દેતે હૈ જહાં ઉનકા આધિપત્ય હો. યહ પ્રણાલી સાર્વજનિક ન્યાયસે અધિક ફૂલી-ફલી હૈ. આજ ઉસકા લાભ સરકારી અફસર ઔર સરકાર ભી લે રહી હૈ. નાથદ્વારામેં બડે આદમિયોંકેલિયે ઠહરનેકે અચ્છે સાધન બનાયે જા

રહેં હૈ, બને ભી હૈ ઔર બાલાજીમેં ભી, તિરૂપતિમેં, ઐસે બંગલે મિલતે હૈ. યદિ કોઈ શેઠ દિનભરકા કલ્યાણમંડપ કરતા હૈ તો ઉસકો આદરકે સાથભગવાનકા સ્પેશ્યલ વરદાન દિયા જાતા હૈ તથા ઉસે સન્માન ભી દિયા જાતા હૈ. યદિ કોઈ ગરીબ યા પણ્ડિત તથા ધર્માચાર્ય જાયે તો ઉસકા સ્વાગત નહીં હોગા. હાં, સરકારી અફસર ઓર નેતાજીકા ભવ્ય સ્વાગત કિયા જાયેગા.

ભારતીય ધર્મકી બાત તો ઔર હૈ, ક્રિશ્ચન ધર્મમેં ભી યહ માન્યતા હૈ કિ એક ઉંટ સૂઈકી નોંકસે નિકલ સકતા હૈ કિન્તુ રીચમેન (ધનિક) સ્વર્ગકે દ્વારસે નહીં નિકલ સકતા. યહાં સ્વર્ગકા પ્રશ્ન હૈ જિસમેં ઈન્દ્રકી અપ્સરા ઔર અમૃત હૈ. યહ ભારતમેં દેવતાઓંકા રાજા હો સકતા હૈ કિન્તુ ઋષિઓસે તો વહ ભી કાંપતા થા. આજકા ધની યા નેતા મિલકર દૂસરોકો કંપાતે હૈ. અબ આપ હી સોચિયે કિ ઈન પૂંજીપતિઓંકો મોક્ષ યા બ્રહ્મલાભ કહાંસે મિલ સકતા હૈ? ફિર વલ્લભદર્શનકા રચનાત્મક રૂપ સેવા ઔર સમર્પણ તો ઈનકે અધિકારકી વસ્તુ હી નહીં હૈ. ફિર ભી બેચારા ધર્માચાર્ય સબકુછ ખોકર ઈન્હીંકે અનુગ્રહ પર યા સરકારી દયા પર નિર્ભર હૈ. ગરીબીકી ઈસસે બડી ક્યા હંસી ઉડાઈ જા સકતી હૈ? આજકા યહ ધર્મ ચાર્લ્સકી પ્રોટેસ્ટન્ટ દેન હૈ, જિસે હંમેશા ચર્ચસે ભય રહતા થા. કિન્તુ ભારતમેં ઐસા કારણ હી નહીં થા. ફિર ભી યહ અંગ્રેજી શાસનકે વરદાનકા લાભ ધનિક ઔર સરકારને જી ભરકે લિયા હૈ.

શ્રીવલ્લભાચાર્યકે મતસે તો યહ માન્યતા સર્વથા અનુચિત હૈ, ક્યોંકે દાન દેનેકે બાદ; (આયોજકોંસે) યે આગે કન્ટિન્યુ કરું ન? ''જબ ધર્મશાસ્ત્રકે અનુસાર અપના હક હી નહીં રહતા તબ યહ તો દાન નહીં હૈ ઔર ન યહાં દાન દિયા જાતા હૈ. યહાં તો સમર્પણકી બાત હૈ.'' દાદાજી હંમેશા સમર્પણકે સમર્થક રહે હૈ. ''ઈસ પર ભી ઉન અસહાય લોગોંકો ખૂન-પસીના એક કરકે યહી સુનના પડતા હૈ કિ જનતાકે યા હમારે પૈસેસે યહ ઈશ્વરકા ઘર બના હૈ ઔર તુમ હમારા દિયા ખાતે હો.''ક્યા યહ બાત એક ભારતીયને કિસી નંગે-ભૂખે ઋષિ યા ચાંડાલકે કુત્તોંકો પાની પિલાતે સમય ભી કહનેકી હિંમત કી થી? રાજા રંતિદેવકા ચરિત્ર ઈસકા પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ હૈ. જબ એક સમ્રાટકી યહ હિંમત નહીં થી તો આજ યે જનતાકે સેવક ઔર શાહોંકો યહ હિંમત કૈસે હુઈ-યહ શોચનીય હૈ. શ્રીવલ્લભાચાર્ય ઔર આચાર્યોને તો ''ગોબર બેગિ સંકેલ લે નાતર વૈષ્ણવ લે જાયેંગે'' ઈસ બાતસે હી ઉસ વ્યક્તિકા પરિત્યાગ કર દિયા થા. ઔર શ્રીવિટ્ઠલનાથજીને તો એક શેઠકા ઔર ઉસકી ભેટકા યહ કહ કર અસ્વીકાર કર દિયા કિ ઉસે અભિમાન થા. ઉસ શેઠને વૈષ્ણવોંકે એક સંઘકો, જો ગોકુલ આચાર્યદર્શનાર્થ'' યે લક્ષ્યમેં લેને યોગ્ય હૈ, ''જા રહા થા, ઉસે સોનેકી દો મોહરેં દેકર ૫૦૦ વૈષ્ણવો દ્વારા એક-એક મોહર અલગ ભેટ કરવાકર અપના દંડવત્ પ્રણામ પહુંચાયા થા.

આજ તો કોઈ ધર્માચાર્ય યહ કહનેકી હિંમત નહીં કર સકતા ઔર ઐસા આત્મસન્માનકી રક્ષાર્થ કરે તો પૂંજીપતિ ભરી સભામેં જોરોંસે ઉસકા અપમાન કર સકતા હૈ ઔર યહ કહ સકતા હૈ-''યહ મેરા સન્માન સ્વીકાર નહીં કરતા. સુરતકા એક સનાતનધર્મકા યા

કિસી હોસ્પિટલકા પ્રબંધક શેઠ, જો ગાલી દિયે બિના બાત નહીં કર સકતા. યહ ઉસકા આખ્યાન હૈ.''(શ્રીવલ્લભરાયજીસે બાત કરતે) ખબર નહીં દાદા સુરતકી હોં મોકુ; દાદાજીને લિખ્યો હૈ. સુરતમેં બોલે, ગાલીગલોચસુ જ્યાદા બાત હોવે હૈ, લેંગ્વેજમેં. સુરતકે નોર્મલ લેંગ્વેજમેં, ગુજરાતી લેંગ્વેજમેં. નહીં-નહીં, યે દાદાજીને લિખ્યો હૈ. લોકલ લેંગ્વેજકી બાત હૈ. તો યે શેઠકી બાત હો રહી હૈ. કોઈ ઉપદ્રવ હુવો હોયગો. ખબર નહીં, વો ટાઈમમેં, નહીં, પતા નહીં કુછ ઉપદ્રવ હુવો હોયગો, ગોડ નોવ્ઝ. સર્વત્ર હી, યે બાત ભી સહી હૈ. દાદાજીને જો લિખ્યો વો પઢ રહ્યો હું. સર્વત્ર ભી હૈ-યે તો મૈં કબૂલ કરું હું, હાર્દિકરૂપસુ. ''સાથહી વહ ધર્મકી ઉન્નતિકા હિસાબ યહ લગાતા હૈ કિ અમુક સંત આયે તો રોજ ઈતની આમદ હોતી થી. ઈસી વર્ણનમેં વહ મસ્ત રહા કરતા થા. હૈ તો વહ બ્લડપ્રેશરકા મરીઝ, મગર સ્વયંકો ધાર્મિક માનતા હૈ ઔર વલ્લભસમ્પ્રદાયકે એક મંદિકા પ્રબંધક હૈ. અભિમાનસે કહતા હૈ કિ મૈંને ઉસ મહારાજસે યહ કહ દિયા ઔર ઉનકો યહ ચેતાવની દી. ઐસે અનેક ઉદાહરણ હૈ જો યહાં દેના ઉચિત નહીં હૈ. અબ યહાં કિસ પ્રકાર વલ્લભધર્મ રહ જાતા હૈ-યે સ્વયં લોગ હી વિચાર કર સકતે હૈ. અનુગ્રહમાર્ગ તો દૂરકી બાત હૈ; ધર્મશાસ્ત્રસે કોઈ ભી ભારતીય યહ બાત માન્ય કર સકતા, ચાહે વહ ધર્મ નાસ્તિક દર્શનકા હો યા આસ્તિકકા.

ઈસ દેશમેં તો ભગવાન્ રામ ભી ઐસા ભગવાન્ હોતે હુએ નહીં કર સકતે. ન યે હિંમત શ્રીકૃષ્ણકી દ્વારકાધીશ હોતે હુએ હુઈ, જબકિ ઉસ સમય ઉનકી નારાયણીસેના ઔર ઉનકી શક્તિ શ્રેષ્ઠ થી. ફિર ભી અપની રાની સહિત વે કૃષિકે રથકો સ્વયં જુતકર ચલાતે હૈ. યહી કારણ થા કિ હમારે દેશમેં વર્ગવિદ્વેષ નહીં પનપા. કિસી ભી સમય ભારતીય ધર્મને ધનિક યા રાજ્યસત્તાકો ધર્મ યા અકિંચનોંસે અધિક મહત્વ નહીં દિયા. યહાંકા રાજા ભી વનમેં તપ કરનેકી કામના રખતા થા. તબ ઈન ધનિકોંકે આધીન ધર્મકો શ્રીવલ્લભાચાર્ય કૈસે સ્વીકાર કર સકતે હૈ, જિનકા સમસ્ત સમ્પ્રદાય હી સેવાકે શ્રમપર હી પ્રતિષ્ઠિત હૈ. ઈસ મતકા કરોડપતિ શેઠ પુરુષોત્તમદાસ ક્ષત્રી ભી ૫૦૦ સાલ પહલે ગોશાલામેં ભગવાનકી ગાયકા ગોબર સાફ કિયા કરતા થા ઔર સંભરવાલે દામોદરદાસ ખુદ હી ભગવાનકેલિયે કુએસે જલ ભરકર લાયા કરતે થે, જિનકે પાસ અતુલ સંપત્તિ થી. તબ ઈન પૂંજીપતિઓંકા ઈસ ગરીબ સેવામાર્ગમેં ક્યા કામ, જિનકા ભગવાન્ ગરીબ ગ્વાલોંકે સાથહી પલતા હૈ ઔર વહી પૂર્ણ બ્રહ્મ સનાતન હૈ. સખાઓંસે ફટકાર ભી ખાતા હૈ ઔર ઉનકો અપની પીઠપર ભી ચઢાતા હૈ. યહાં તો ભગવાનકો ઈન શેઠોં ઔર પ્રબંધકોકી નયન બિછાકર રાહ દેખની પડતી હૈ ઔર ધર્માચાર્ય તો કિસી ધનિકકે આને પર ઐસે દૌડતે હૈ માનોં ગજરાજકી રક્ષાકેલિયે સ્વયં પ્રભુ અપના ગરુડ વાહન છોડકર નંગેપૈર દૌડે થે.

સાંગલીમેં મૈં જબ ગયા તો એક શેઠજી અભિમાનસે બોલે કિ યહાં કિસી ધર્માચાર્યકા હસ્તક્ષેપ નહીં હૈ, બાત સહી હૈ યે. સાંગલીકે શ્રીહંસુભાઈ યહાં બિરાજમાન હૈ, ઉનકો જ્યાદા માલૂમ હોગા. ''ઉસ શેઠકી ભગવાન્ પર ભી નિષ્ઠા નહીં થી. હાં, અપને આપકો તત્ત્વજ્ઞાની

જરૂર માનતા થા! અબ સોચિયે કિ જો લોગ; ભગવાન્ તો દૂરકી બાત હૈ, પાષાણપ્રતિમાકે આગે ભી સચ્ચે યા વિનમ્ર નહીં હૈ તબ ધર્મ યા મનુષ્યકે સામને કૈસે હોંગે! યદ્યપિ યહ સભી ભગવદ્રૂપ હી હૈ યહ ગીતા હી કહતી હૈ. ઈસ પ્રકાર દેવલક અન્ન ખાકર ઈન લોગોંકી બુદ્ધિ કબ શુદ્ધ હો સકતી હૈ- ? ઈસસે તો અધઃપતન હી હોગા, ચાહે ફિર વહ આચાર્ય યા કોઈ ભી ક્યોં ન હો. જબ વહ બ્રાહ્મણ હી અધમ હૈ તો આચાર્ય કૈસે હો સકતા હૈ ?

''આજકે કાનૂનકા ભગવાન્ ફિક્ટીશિયસ પર્સન હૈ'' યાનિ જૂઠા પર્સન હૈ ''જૈસે કિ કંપની. જબકિ શ્રીવલ્લભાચાર્યકા ભગવાન્ તો સ્વયં શૈલસે ભી પ્રકટ હૈ. આજકી પરિભાષામેં કંપની ઔર મંદિર-દોનોં એક હી સમાન હૈ ઔર યહી સમજકર ઈનકી વ્યવસ્થા કી જાતી હૈ. ધર્માચાર્ય ઔર અન્ય લોગોંકી તો મજદુરોંસે ભી બુરી દશા હૈ. યહાં સેવા ઔર સમર્પણકા નામોનિશાન નહીં હૈ. તબ યહ દૈવી ધામ વલ્લભમતમેં કૈસે આદરણીય હૈ ? ઈન્હેં તો સામાન્ય ભારતીયધર્મ ભી નહીં સ્વીકાર કરતા.

વૈદિક સંસ્કૃતિકા તો સીધા કથન હૈ કિ ગુરુકે પાસ સમિત્પાણિ હોકર જાઓ ઔર વહી તુમકો સન્માર્ગ દિખા સકતા હૈ. કિન્તુ જૈસે આજકી મિનિસ્ટ્રીમેં સીધા એપ્રોચ મિનિસ્ટરસે કરતે હૈ ઐસા ડાયરેક્ટ એપ્રોચ ભગવાનસે ભી પૂંજીપતિ ચાહતા હૈ.'' કલ બાત આઈથી ન, દાદાને આજ્ઞા કી થી 'સબડ્યૂ પાઈપ', ઉસકી બાત હૈ. વો સબડ્યૂ પાઈપ ભી અબ નહીં ચાહતા હૈ-દાદાજી આજ્ઞા કરતે હૈ.

''વૈષ્ણવતાકી સીમા તો ઈનકો છૂ ભી નહીં સકતી પરંતુ સાધારણ ઈન્સાનિયત ભી ઈનમેં નહીં હૈ. નાથદ્વારાકે તિલકાયતકે છોટે પુત્ર વહાં ગયે તો ઉનકો મોતીમહલમેં રહનેકા ભી સ્થાન નહીં દિયા ગયા. યહ બાત ચર્ચાકા વિષય બન રહી હૈ. કિશનગઢમેં વલ્લભસમ્પ્રદાયકે મંદિર ગિર રહે હૈ ઔર રલાવતામેં તો ખંડહર હી હૈ. સંપત્તિ તો સરકારમેં ચલી ગઈ ઔર ભગવાન્ ચમગાદડોંસે ઔર ધૂલસે સેવિત હૈ!

નાથદ્વારામેં આજકલ પૈસા અધિક આ રહા હૈ, ક્યોંકિ વહાં ઈન ધનિકોંકા સામ્રાજ્ય હૈ. ઈનકે દલાલ શ્રીનાથજીકી મહિમા બઢાતે હૈ. જબકિ એક સમય થા જબ નાથદ્વારામેં રૂપયોંકી ઈતની કમી થી કિ અહમદાબાદકે શેઠોને ભગવાનકો કર્જ દિયા ઔર વહ ભી ઈસ શર્ત પર કિ પ્રબંધ હોતે હી પૈસા લૌટા દિયા જાયેગા. યહ રકમ અધિક નહીં થી. દૂસરોંકા હડપ કરનેકેલિયે તો શ્રીનાથજીકો સર્વસ્વ સમર્પણ માના જાતા હૈ ઔર અપના દેને પર યે હાલત હૈ. યહ બાત ગજેન્દ્ર ગડકરકે નિર્ણયમેં ભી નડિયાદકે બારેમેં દેખી ગઈ હૈ.

ગરીબોંકેલિયે ઠહરનેવાલા ભગવાન્ અબ ધનિકોંકેલિયે ઠહરતા હૈ, ઔર ધર્માચાર્ય યા કોઈ દેરસે આતા હૈ તો ઉસે શ્રમ હોતા હૈ. મહારાષ્ટ્રમેં વિઠોબા પાંડુરંગકી ઈંટપર ખડે હૈ-યહ તથ્ય યહાં કામકા નહીં હૈ.

ભગવન્નામ ભાગવતસે અસ્પતાલોંકેલિયે કરોંડોકી રકમ જમા હોતી હૈ, ઔર જામનગરમેં આદર્શ સ્મશાન ભી હૈ, કિન્તુ યહાં તો સ્મશાનસે ભી આદર્શ ગાયબ હોતા જા રહા

હૈ. શાયદ આદર્શકા સ્મશાન હૈ યહ ટ્રસ્ટ ઔર સરકારી દેવાલય.

ઈસ તરહ કરોંડોકા દાન દિખાનેવાલે શેઠ ઉસી સ્થાનપર પૈસા દેતે હૈ જિનસે ઉનકા ભલા હોતા હૈ ઔર દયાવાન કહલાતે હૈ. કિન્તુ કરોડોકા નફા કરકે દાન કરનેકે સ્થાનપર થોડાસા વસ્તુકા ભાવ કમ નહીં કર સકતે હૈ. અબ સોચિયે કિ ધર્માચાર્ય યા કોઈ ભી કૈસે જી સકતા હૈ? સહી અર્થોમેં યહ વ્યવસ્થા અબ દૂસરા મોડ લે રહી હૈ. ''વલ્લભમતમેં યહ સિદ્ધાન્તતઃ ગલત હૈ ઔર ઐસે દેવસ્થાનોંકા ચઢાવેકા પ્રસાદ ભી નહીં ખાયા જા સકતા.'' દાદાજી ટ્રસ્ટ મંદિરોંકે પ્રસાદ કા યહાં નિષેધ કરતે હૈ, ખાનેકા, વલ્લભસમ્પ્રદાયમેં. ''ક્યોંકિ વહાં દેવલકવૃત્તિ હી પ્રધાન હૈ. સાથહી ઐસા કરનેસે દૂસરેકી વૃત્તિઉચ્છેદકા ભી પાપ લગતા હૈ, જિસકા પ્રાયશ્ચિત્ત કરના શાસ્ત્રીય દષ્ટિસે આવશ્યક હૈ.

દૂસરોંકી રોજીકી હિમાયતી સરકાર કાનૂનન ઔરોંકી રોજી ભી છીન રહી હૈ. કારખાને ઈસકા બડા પ્રમાણ હૈ. શ્રીનાથજીમેં અબ શાયદ બૈલસે ચુન નહીં પીસતા. ઘરટકે સ્થાનપર ચક્કિઓં ઔર મશીનીકરણ કિયા જા રહા હૈ. ઐસી વ્યવસ્થામેં સેવાકા સિદ્ધાન્ત કહાં ટીક સકતે હૈ? સોને ઔર ચાંદિયોંકી ચક્કિયોંકો પહલે દિખાયા જાતા થા. ઈસકા અર્થ યે હી થા કિ ઈસ ચીજકી કિંમત આટેસે અધિક નહીં હૈ.

શ્રીવિટ્ઠલનાથજીકે ચરિત્રમેં જો કુંજડીકો પાની પિલાનેકી વાર્તા આતી હૈ વહ યહ સિદ્ધ કરતી હૈ કિ સંસારકા કોઈ ભી મૂલ્યવાન પદાર્થ મનુષ્યકે પ્રાણોસે અધિક નહીં હૈ. પરંતુ યહાં તો પ્રાણ ઔર ઈજ્જત હી સબસે સસ્તી હૈ.

ઈસ સબકા ક્યા મતલબ હૈ-યહ સમજમેં આના કઠિન હૈ. હાં એક બાત સાફ હૈ કિ સ્વાર્થસે મતલબ હૈ. ધર્મ-કર્મ ઉસમેં આ જાતે હૈ. ઈન સભી બાતોંસે યહ વિચાર કરનેકો બાધ્ય હોના પડતા હૈ કિ ધર્મકી ભાવિ વ્યવસ્થા ક્યા હોની ચાહિયે-જિસસે મૌલિકતા સુરક્ષિત રહ સકે. યહ એક નિશ્ચિત તથ્ય હૈ કિ જિતના પૈસેકો મહત્ત્વ મિલેગા, ધર્મકી હાનિ હી હોગી.

હમારે ધર્માચાર્યોંકો હી યહ નિર્ણય કરના હોગા કે અબ કિસ રૂપમેં સ્વધર્મરક્ષા કી જાય. આચાર્યોંકો આચાર્યપરંપરામેં રહકર કષ્ટ તો સહના હોગા કિન્તુ યહ નિશ્ચિત હૈ કિ ''બિના આચાર્યપરંપરાકે ઈસ ગુલામ ઔર મહોતાજ ધર્મકી રક્ષા આચાર્ય અધિક દિન નહીં કર સકતે.'' મૈં ફિરસે પઢતા હૂં-'હમારે... સકતે.' મૈં કહતા હૂં કિ પરિષદકે સંગઠનસે મેરી ભી યહ મતિ હૈ ઔર મેરી ભી યહ રતિ હૈ, મેરી ભી યહ ગતિ હૈ, કિ પરિષદ કૌનસે સિદ્ધાન્તો પર સંગઠિત હો રહી હૈ-મુજે આજ તક સમજમેં નહીં આયા નટવરભાઈ! પરંતુ દાદાજીકી તો મતિ યહ હૈ કિ ધર્માચાર્યોંકો તો પહલે સંગઠિત હોના પડેગા, ક્યોંકિ ધર્માચાર્યોંકી બજહસે હી સિદ્ધાંત સંગઠિત હોંગે. ઉસકે બાદ વૈષ્ણવ સંગઠિત હોંગે. ઔર કલ ઉસકા રૂપ મૈંને આનંદસે મેરે તીનો દાદાભાઈ; ક્યોંકિ અબ તો જ્ઞાનવૃદ્ધ હૈ મેરે વલ્લભબાવા, ઈસીલિયે દાદાભાઈ હી કહતા હૂં, તીનોંકા દર્શન આનંદસે યહાં કિયા ઔર ઐસે ગલે મિલતે રહે તો યે ગલા જો હૈ ધર્મકેલિયે દેનેકેલિયે ભી ઉદ્યત હો જાયેગા. બાલુરાજાને આજ્ઞા કી થી મુજે, કલ, કે હમ ઈસ તરહકા સાથમિલે તો સમ્પ્રદાયમેં

એક ઐતિહાસિક પરિવર્તન હો જાયેગા. ઔર મૈં માનતા હું નિષ્ઠાસે; ''નિષ્ઠા ચ સાધનૈરેવ ન મનોરથવાર્તયા'' યે મનોરથવાર્તા નહીં હૈ, નિષ્ઠા તો સાધનસે કહી જાતી હૈ. કલ ઈન લોગોંને, ઈન તીનોં મેરે અગ્રજ બંધુઓને, યહાં નિષ્ઠા અપની પ્રકટ કી. ક્યોંકિ કલ્યાણદાદાને સ્પષ્ટ આજ્ઞા કી થી, કિ હમેં ભીતિ થી યહાં પધારનેકી, કિ કહી હમારા અપમાન નહીં હો જાય. સહી બાત હૈ, સબકો ભીતિ થી, પરંતુ ફિર ભી સમ્પ્રદાયમેં કુછ કર ગુજરનેકી મેરી ઈચ્છા હૈ ઈસકેલિયે મૈં યહાં આયા હું. ધન્ય હૈ કલ્યાણદાદાકો! વો કલ્યાણ કરનેકેલિયે હી પ્રકટ હુએ હૈ! ઔર વલ્લભ તો હમારે-મેરે વલ્લભ હી હૈં. તો ''જૈસો હું તિહારો હું શ્રીવલ્લભ.'' વો તો હૈં હી, તો અબ આપકે ઔર મેરે બીચમેં સંવાદ હૈ તો થોડી બહોત તો ચુહલબાજી; સબને કરી તો મેરેકુ ભી થોડો તો હૈ ન! ''જહાંતક ભગવત્સ્વરૂપ યા મૂર્તિકા પ્રશ્ન હૈ, ધર્મપ્રચાર ઉનસે સમ્બન્ધિત નહીં હૈ ઔર ન ઈસે ઉચિત કહા જા સકતા હૈ.'' બહોતસે લોગ યે માનતે હૈ, થે ઔર દાદાજીસે પ્રશ્ન કરતે થે કિ અગર હમ દર્શન નહીં કરાયેંગે તો વૈષ્ણવ કૈસે આયેંગે? ઔર વૈષ્ણવ નહીં આયેંગે તો હમ કોન્ટેક્ટ કૈસે કરેંગે? ઔર કોન્ટેક્ટ ડેવલપ કૈસે હોગા? ઔર કોન્ટેક્ટ ડેવલપ નહીં હોગા તો ધર્મ કૈસે રહેગા? ઉસકા આપ વિરોધ કરતે હૈ-ધર્માચાર્યોંસે કોન્ટેક્ટ કરના ચાહિયે. ''નિષ્ઠા ચ સાધનૈરેવ ન મનોરથવાર્તયા'' ધર્માચાર્ય જબ બિરાજમાન હૈ; મૈં તો કહતા હું કિ પરિષદમેં ઐસા સમૃદ્ધ ધર્માચાર્ય બિરાજમાન હૈ તો પરિષદકો ઈનકો સેતુ બનાકર હમકો બુલાના ચાહિયે. હમ આનેકો તૈયાર હૈ અગર વલ્લભબાવા આજ્ઞા દે તો, પરંતુ મેરી એક કંડીશન જરૂર હૈ કિ જો છીછાલેદર પહલે મુખપૃષ્ઠપર ભઈ હૈ, વલ્લભબાવાકે પધારનેકે પહલે, વો છીછાલેદર હટાકર, ઔર ઈસકો, દાદાજીકે ઈસ વક્તવ્યકો, મુખપૃષ્ઠપર છાપના પડેગા. ઔર વલ્લભબાવાને કહા હૈ; વલ્લભબાવાને આજ્ઞા કી હૈ, કે યે (ચિત્રજી) વલ્લભ હૈ; તો ઈસ વલ્લભસે પરિષદકો એપોલોજી દેની હી પડેગી. તો હમ આયેંગે, નહીં તો નહીં આયેંગે. ''ક્યોંકિ ભગવાનને ધર્મકી વ્યવસ્થાકેલિયે વેદવ્યાસાદિ અનેક જ્ઞાનાવતાર ઔર અંશાવતાર ધારણ કરકે હી ધર્મરક્ષાકી હૈ. આજકી વ્યવસ્થા આચાર્યોચિત ઔર ધાર્મિક યા ભારતીય હી નહીં હૈં, તબ વલ્લભાચાર્યસમ્મત હોનેકા તો પ્રશ્ન હી નહીં ઉઠતા. ઈસલિયે હમેં આચાર્યપીઠોંકી સ્વતંત્ર વ્યવસ્થા કરની હોગી. ઔર આજ હમારે આચાર્યો ઔર સમજદાર વૈષ્ણવોંકો યહ કદમ ઉઠાના અનિવાર્ય હૈ.'' અબ દાદાજી સમજદાર વૈષ્ણવોંકો ભી શામિલ કરતે હૈં ઈસમેં. સમજદાર વૈષ્ણવોંકો હી, નાસમજોંકો નહીં. સમજદાર તો બહોત કમ હોતે હૈ ન પર! ઔર સમજદારકો તો સમજદાર હી પરખ સકતા હૈ. ''સેવાકા સમ્બન્ધ રૂપયોંકે બજટકી અપેક્ષા ભાવનાસે અધિક હૈ, ઈસકી ગહરાઈ સમજની ચાહિયે.'' ફિરસે આપ નેગ-ભોગ પર કટાક્ષ કર રહે હૈં. ''બાહરી ઠાઠમાઠ કરના ઈતના જરૂરી નહીં હૈ.'' યે તો દાદાજી હંમેશા માનતે થે કિ મેરે ઠાકુરજી છોલાકે હૈ તો છોલામેં ભી રહે, પરંતુ મેરે રહે. પરંતુ દુર્ભાગ્યવશ ઈન ન્યાસોંકે ચક્કરમેં. મૈં અગર કુત્તા હૂં તો શ્રીમહાપ્રભુજીકી ગલીકા કુત્તા હૂં. તો ઉન્હોંને (પરિષદવાલોંને) યે કહા થા, મુખપૃષ્ઠપર અગ્રલેખમેં, કે અગર આપ યે સબ બાતેં અગર નહીં માનોગે ઔર ઈસ

તરહ વિરોધ કરતે રહોગે તો એક દિન કુત્તા હો જાઓગે! અબ કિસકો કુત્તા કહા થા ઔર કિસકો નહીં કહા થા યે ગોડ નોવ્ઝ, પરંતુ ઈંગિત તો વિરોધ કરનેવાલોંકી તરફ હી થા. ઔર યે દાદાને ખુલાસા કિયા, કિ અગર મૈં કુત્તા હૂં તો કિસકા કૂત્તા હૂં? પુષ્ટિમાર્ગકી ગલીકા કુત્તા હૂં. ઔર મૈં ભી યહ કહતા હૂં કિ અગર મૈં કુત્તા હું તો પુષ્ટિમાર્ગકે રાજમાર્ગકા કુત્તા હૂં. એ લીવિંગ ડોઝ ઈઝ ફાર બેટર ધેન ડેડ લાયન. અગર પરિષદ અગર ડેડ લાયન હૈ તો ડેડ લાયન લેટ ઈટ બી; પર લીવિંગ ડોગ ઈઝ ફાર બેટર ધેન ડેડ લાયન. આઈ ડુ નોટ વોન્ટ ટુ બીકમ એ રેસકોર્સ હોર્સ જિસપર જેકપોટ ખેલા જા સકે.

‘‘જિતના વાસ્તવિકતાકેલિયે સંઘર્ષ કરના હૈ. હમારા ઈસ વિષયમેં સુજાવ હૈ કિ એક અલગ વ્યવસ્થા અખિલ ભારતીય પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવ પરિષદકો કરની ચાહિયે, જિસસે વલ્લભસિદ્ધાન્તોંકી રક્ષા હો સકે.

યદિ ઐસી વ્યવસ્થા નહીં કી જાતી તો દેવદ્રવ્ય હોતા હૈ, જિસકા સેવન કરનેસે આચાર્ય સ્પષ્ટ કહતે હૈં કિ નરકપાત હોગા. યહાં યહ શંકા હો સકતી હૈ કિ કિસને દેખા હૈ કિ નરક મિલતા હૈ? કિન્તુ ભગવાન્ ઔર ઉસકા ભાવ શાસ્ત્રસિદ્ધ હૈ તબ યહ ભી સ્વયં માનના હોગા કિ નરકકી યાતના ભી મિલેગી. અન્યથા કુછ ધર્મ સચ્ચા ઔર કુછ જૂઠા ઐસા માનનેસે ન ધર્મ હી રહેગા ન ઈશ્વરકો હી માનનેકી આવશ્યકતા હૈ.

ઈસ વ્યવસ્થાકો પરિષદદ્વારા કરાનેકા યહ ઉદ્દેશ્ય નહીં હૈ કિ પરિષદ સભીપર હુકુમત કરે. કિન્તુ આજકલ આચાર્યોંકે અધિકારોંકી સુરક્ષા ભી ઐસી સંસ્થાદ્વારા હોનેસે હી સરકાર માન્ય કરેગી. ઈસ પ્રકાર પરિષદકો ભી હંમેશાકેલિયે બાધ્ય હોના પડેગા કિ વહ આચાર્યકે સન્માનકે અનુરૂપ દાસત્વબુદ્ધિસે હી કાર્ય કરે. યદિ ઐસા નહીં હોતા તો ઈસ વ્યવસ્થામેં ભી વહી ભય ઔર દુર્દશાકી સંભાવના હૈ. અતઃ ‘‘ઐસા કાનૂની એગ્રીમેન્ટ કરના આવશ્યક હૈ.’’ કાનૂની એગ્રીમેન્ટકી દાદાજી બાત કર રહે હૈં, પરિષદ ઔર અપને આચાર્યનકે બીચમેં, કિ ઐસો કાનૂની એગ્રીમેન્ટ હોય. (શ્રીવલ્લભરાયજીસે) આપકૂ ભી આયો હોયગો યહ પત્ર તો. દાદાજીકો પત્ર હૈ યે. હાં પૂરાનો પત્ર હૈ દાદાજીકો. આયો હોયગો. સબકૂ ભેજ્યો હૈ યે. જુનાગઢ કેસકે ટાઈમપે. સબકુ ભેજ્યો થો, જરૂર આયો હોયગો. તો દાદાજીશ્રીકુ આયો હોયગો. ‘‘જો આચાર્ય પરિષદકો નહીં ચાહતે વહાં કોઈ ભી હસ્તક્ષેપ હમેં નહીં કરના ચાહિયે.

યહાં યહ ભી સ્મરણ રખના આવશ્યક હૈ કિ જહાં કેસ બિગડ રહે હૈં ઉનમેં પરિષદકો પાર્ટીબનકર ઉનમેં સંશોધન કરાના આવશ્યક હૈ. યહ નોટ કરનેકી બાત હૈ કિ માંડવીકે કેસમેં; વલ્લભબાવાને આજ્ઞા કી થી, પરિષદકો, કિ ઈનવોલ્વ હો જાઓ. પરિષદને બાર-બાર કાગજ માંગે કિ હમકો પઢના પડેગા, ઈનવોલ્વ હોના પડેગા. ઔર મુજે એક વ્યક્તિને કહા થા કિ પરિષદ તો સ્વાધ્યાય ઔર સત્સંગકે લિયે હૈ. પ્લીઝ, બાદમેં નામ દે દઉંગો; બિના બજહ કોઈકી છીછાલેદર કરકે અપનેકુ કા ફાયદા? વાને બિચારેને ભોલેપનેમેં કહી હોય ઔર મૈં અન્યથાભાવ ગ્રહણ કર લઉં! તો પરિષદ તો સ્વાધ્યાય ઔર સત્સંગકેલિયે હૈ; યે સબ ઉપદ્રવમેં

ફંસનેકેલિયે નહીં હૈ. તો મૈંને કહા કિ કૌનસે સ્વાધ્યાય ઔર સત્સંગ કરોગે? ઔર કૈસા સ્વાધ્યાય ઔર સત્સંગ કરોગે? હવાકા કરોગે-પાનીકા કરોગે, પૃથ્વીકા કરોગે, જલકા કરોગે, ઘોડેકા કરોગે કે ગધેકા કરોગે-સમજમેં નહીં આતા હૈ, કિ હમલોગ ક્યા હૈં? ક્યોંકિ સ્વાધ્યાય ઔર સત્સંગ તો ૨૫૨-૮૪ વૈષ્ણવ રોજ પધાર રહે હૈં, હરિરાયજી મહાપ્રભુ રોજ પધાર રહે હૈં, ૮૪ વૈષ્ણવ રોજ પધાર રહે હૈં, ૨૫૨ રોજ પધાર રહે હૈં-તો પરિષદકી આવશ્યકતા ક્યા હોય જો સ્વાધ્યાય ઔર સત્સંગ કરાવે! મૈંને ઉનકો યહ બાત કહી થી. તો ઉન્હોંને યે કહી કિ યામેં હમકુ, ઐસે લફડાનમેં નહીં પડનો હૈ. તો માંડવીકે કેસમેં હમકો ઈન્ટરફીયર કરનેકી આવશ્યકતા નહીં હૈ. ઉનને કહી, પરંતુ બાદમેં મોકુ યે ખબર પડી મુકુંદભાઈસુ, કિ યે પરિષદકો ઓપીનિયન નહીં હૈ. પર આજ તક; દુઃખદ મેરે લિયે યે સૂચના હૈ, કિ આજ તક પરિષદને વો કેસપેપર શ્યામદાદાકે પાસ જાકર સ્ટડી નહીં કિયે; શરદબાવાકે પાસ શાયદ, સ્ટડી નહીં કિયે. ઔર આજ તક વામેં કોઈ ભી સ્ટેપ નહીં લિયો. તો મૈં નટવરભાઈસે ફિરસે આદેશ ઔર નિર્દેશ-દોનોં કરતા હૂં. અગર વલ્લભબાવાને હમકો યે કહા કિ ધર્માધ્યક્ષકે રૂપમેં આપકો આના પડેગા, તો વલ્લભબાવાકી કૃપાસે મૈં યે કહ રહા હું; ઔર કિસીકી નહીં, ક્યોંકિ વલ્લભબાવા હી મેરે અભી એક હી કર્ણધાર હૈં, ઔર તો કોઈ પરિષદસે સંપર્ક કરને કર્ણધાર નહીં. તો વલ્લભબાવા જો આજ્ઞા કર રહે હૈં વો સહી હૈ. ચલો; શ્રીવલ્લભ (ચિત્રજી) પીછે બિરાજ રહે હૈં તો પીછેસે કૃપા કરકે સીધે મેરેપે કૃપા કર રહે હૈં ઔર મેરે સે વલ્લભબાવાપર કૃપા કર રહે હૈં! તો વામેં કોઈ નોંધ નહીં લી ગઈ. બડો દુઃખદ અધ્યાય હૈ યે પરિષદકો. ''ઈસ યોજનામેં પરિવર્તન કિયા જા સકતા હૈ.'' ઔર કનુકાકાજીને બાર-બાર જાત્રામેં; પરિષદકો અધિવેશન હતો, ગજાનનજી જૈસે મહાન ધાકડ વિદ્વાન સમ્પ્રદાયકે, ઉનસુ બાર-બાર પૂછી ગઈ-પરિષદકો ગૃહસેવા માન્ય હૈ કિ નહીં, હરિદાદા, તો ઉનને કહી કિ જૈસે આચાર્ય કહે વૈસે. તો જબ વિદ્વાનનકુ ખબર નહીં હૈ તો ''ગજા યત્ર પલાયન્તે મશકાનાં કિં વાર્તા!'' તો યે સ્થિતિ હૈ! ''ભવિષ્યમેં અધિક કરભારસે ભી બચના આવશ્યક હૈ. સાથહી સાથ આચાર્યકી વ્યક્તિગત સંપત્તિ ભી સામાન્યજનકી ભાંતિ રહની આવશ્યક હૈ.'' યે તો સુરતમેં આનંદસે પ્રાઈવેટ હૈ ઔર બહોત અચ્છા ઉદાહરણ તાતજી મહારાજને દિયા હૈ ઔર બહોત હી સુંદર ઢંગસે આપ લાડ લડા રહે હૈં; ઈસકા બહોત હી જીતા ઔર જાગતા ઉદાહરણ હૈં. ''નહીં હોગી તો ભવિષ્યમેં ટ્રસ્ટી ઉનસે ગુલામોં જૈસા વ્યવહાર ભી કર સકતે હૈં. ઈસ ઉલટી પ્રતિક્રિયાકી સંભાવનાસે હી આચાર્યપરિવાર ઔર માર્ગપર જા રહે હૈં.'' મતલબ ટ્રસ્ટકે માર્ગ પર જા રહે હૈં, યા લપ્પુપંડાકે માર્ગ પર જા રહે હૈ. યે મેરો જોડ્યો હુવો હૈ હોં, દાદાજીકો નહીં. ''સાથહી અન્ય પ્રભાવ ભી કામ કર રહા હૈ. ઈસસે ભી બાલકોંકે બચાવકા સાધન ભી સંસ્થાકે સંગઠનસે સંભવ હૈ. આજતક'' સંગઠન ઈસલિયે કિયા ગયા; રિઝન ઓફ ધી સંગઠન, દાદાજી બતા રહે હૈં, 'બાલકોંકે... હૈ'-બાલકોંકે બચાવકેલિયે. ''આજ તક પરિષદકો સભીને ગલત સમજા હૈ.''-યે બાત સહી હૈ, ક્યોંકિ બાલક લોગોંકે પ્રેજ્યુડાઈઝ થે ઉસ વક્ત. મૈં યે ભી માન્ય કર રહા હૂં. ''ઔર યહ બાતેં નિહિત સ્વાર્થકે બિના

બિચારે ચિંતનકા પરિણામ હૈ.''-યે ભી બાત સહી હૈ, કિ કુછ ન કુછ ઉપદ્રવ હુએ થે. પર મૈં અપને બાલકોંકો યહાં ક્રિટીસાઈઝ કરને નહીં બૈઠા હૂં, પરિષદકો ક્રિટીસાઈઝ કરને બૈઠા હૂં. પર વલ્લભબાવાને અધિકાર દિયા હૈ ઈસકેલિયે વલ્લભબાવા જૈસે; હમારે ગ્વાલદાસજી કહતે થે, મુંધડા, કે પ્રથમેશમેં, મેરે પિતૃચરણમેં, ૧૦૦૦ હાથીકા બલ હૈ, પરંતુ હોતા ક્યા હૈ કે કભી એક હાથી એક તરફ જાતા હૈ, એક હાથી એક તરફ જાતા હૈ! ઈસલિયે દાદાજી જરા આનંદદાયક થે, મનોરંજન કરતે થે. પરંતુ દાદાજીને વલ્લભકો વલ્લભ સમજકે; ઔર મુજે ભી અપના સમજા થા ઔર બાર-બાર મુજસે કહા થા, પરંતુ મૈં ફિરસે એક સ્પષ્ટીકરણ કર રહા હૂં, કિ દાદાજી ઔર મેરે બીચમેં સંવાદ ઔર વિવાદકા કારણ થા તો યહ એક હી મુદ્દા થા, કે આપ અગર પરિષદકો ખડા કર રહે હો તો ઈસ ઢંગસે ખડા કરો કે સમ્પ્રદાયકે સિદ્ધાન્તોંકી રૂપરેખાકે ઉપર તાજમહલ કહીં નહીં બન જાય ઔર શાહજહાં-મુમતાજમહલ સોતે નહીં રહ જાય. કિ પિરામિડ નહીં બન જાય પુષ્ટિમાર્ગકા, કિ લોગ ઉસે દેખને જાયે. યે તો કમસેકમ એલાઈવ સંસ્થા બને. ઔર જો આપકા ઉદ્દેશ્ય હૈ-''ગો.બાલકોંકે બચાવકા સાધન ભી સંસ્થાકે સંગઠનસે સંભવ હૈ''-ઈસલિયે સંગઠન કરો. પરંતુ દુર્ભાગ્યવશ હુઆ ભી હૈ ઔર નહીં ભી હુઆ હૈ. કુછ અંશતક; મૈં યે નહીં કહ રહા હૂં કિ નહીં હુઆ હૈ, પરંતુ બાલકોંકા બચાવ હોના-પતા નહીં, મુજે તો અભી તક નહીં હૈ. શાયદ મૈંને નજર અંદાઝ ભી કિયા હો. ''ઈસ દિશામેં વૈષ્ણવ હી પ્રયત્ન કર સકતે હૈં. ઈસમેં વૈષ્ણવોંપર ભાર ડાલા થા, પરંતુ બડે આનંદકી બાત હૈ કિ ઈન બાલકોંને (સંવાદસ્થાપકમંડલ) પ્રયત્ન કિયા. ઔર સબસે બડા પ્રયત્ન તો હમારે કોકોબાવા; યાનિ હમારે જમાઈ ભી હૈં ઔર મેરે છોટેભાઈ ભી હૈં, ઈનને કિયા, બબુડીબાવાને કિયા. માધવબાગમેં મૈં ઔર બબુડીબાવા મિલે ધનેશગુરુકે યહાં શાદીમેં, ઔર યે બાત મેરે ઔર બબુડીબાવાકે બીચમેં હુઈ, કિ યે સંવાદ સ્થાપિત હોના ચાહિયે. ક્યોંકિ પુષ્ટિમાર્ગકિ દિગ્ગજ આચાર્ય, દિગ્ગજ હિમાલય એક દો તરફ હૈં. કહીં ઈસ હિમાલયકી બરફ પિગલકર બીચમેં. ગ્લેશિયર પિગલકર, કહીં બાઢ નહીં લા દે ઔર હમલોગ નહીં ડુબ જાયે! ઈસકા સંવાદકા, ઈસ ઉપાધિકા સંહરણ કૈસે હો? તબ બબુડીબાવાને (ગો.શ્રીવ્રજપ્રિયજીને) હરિદાદાકો પધરાયા ઔર કોકોબાવાને કૃપા કરકે ઈન દાદાઓંકો પધરાયા, ચંદ્રગોપાલજીને પધરાયા, ઔર યે સંવાદકા સુંદર જો હૈ, સુષ્ઠુ પરિણામ કલ જો રૂપમેં સામને આયા-યે મૈં આપકો લિખકે દેતા હૂં કિ યે કોઈ સંવાદાભાસ નહીં હૈ; યે તો સંપ્રેષણ હૈ આપકો. ઔર યે હમારા સંવાદ જો હૈ સ્થાપિત હુઆ હૈ; ઈન છોટોંને કિયા, બડે વૈષ્ણવ બિચારે નહીં કર સકે, ક્યોંકિ વૈષ્ણવોંમેં ઈતની નૈતિક હિંમત નહીં થી કિ વો કિસીકો કુછ કહે સકે. ઔર ગલતફહમિયાં ખડી હોતી રહી. ઔર ગલતફહમિયાં ખડી હોનેસે ક્યા હોતા હૈ કિ યહાં તક તો સહી કહી શ્યામદાદાને, કિ ''યારસે છેડ ચલી જાયે અગર, ગર નહીં વસ્લ તો અદાવત હી સહી.'' મૈં કહુંગા કિ હસરત હી સહી. હસરત રહતી તો ઠીક રહતા, પર યે અદાવતમેં પરિવર્તિત હો ગઈ. પરંતુ અબ જો હૈ ''ખુદાકે વાસ્તે કાબેસે પરદા ન હટા જાલિમ, કહીં ઐસા ન હો યહાં ભી કાફિર-એ-સનમ નિકલે.'' ઐસા નહીં

હો કિ યે કાબેસે પરદા હટ જાયે ઔર યહાંપે મેરે હૃદયમેં ઐસા હો જાયે કિ યહાં ભી વહી કાફિર-એ-સનમ હૈ. ઈસલિયે મૈં ૧૦૦ પર્સન્ટ શ્યામદાદાસે ઔર સબસે યે વિનંતી કરુંગા. યહાં આચાર્યગણ બિરાજમાન હૈં તથા બહુ-બેટી બિરાજમાન હૈં, સબસે વિનંતી કરુંગા કિ યે જો સંવાદ સ્થાપિત હુઆ હૈ ઈસે ચિરસ્થાયી કર સકેં. હો સકતા હૈ, મતભેદ હો સકતા હૈ, પરંતુ બહોત સુંદર બાત કહી વલ્લભબાવાને કલ, મુજે શ્યામદાદાસે શત્રુતા ક્યોં નહીં હોતી? અરે હો હી નહીં સકતી! ક્યોંકિ મનભેદ હી નહીં હૈ, ઔર ભેદ હી નહીં હૈ તો શત્રુતાકી જગહ કહાં હૈ? મૈં તો યે કહતા હૂં કિ યે તો મનકા એક ઘુમાવ થા જો ઘુમકે વાપસ આ ગયા. ઔર વો કહીં કોઈ ઝઘડા નહીં થા. મુજે તો લગતા હૈ કિ યે દોનોં જૂઠે ઝઘડે થે, ક્યોંકિ સંવાદ સ્થાપિત કરનેકી એક પ્રક્રિયા સિખાનેકેલિયે; ઔર કુછ નહીં હૈ.

"આચાર્ય બાલક સ્વયં નહીં કર સકતે કારણકિ એક-દૂસરેપર વિશ્વાસ નહીં હૈ ઔર અહંકારસે બુરી તરહ પ્રભાવિત (બેડલી ઈન્ફલુએન્સ્ડ) હૈં. યદિ ઐસા નિયંત્રણ સરકારદ્વારા આયા તો બહોત હી હાનિકાર હોગા"-યહ સ્પષ્ટ હૈ.

યહ લેખ પરિષદકે સમર્થન યા ઔર દષ્ટિસે નહીં લિખા ગયા હૈ કિન્તુ જબ તક જનતા કિસી વસ્તુકો સશક્તરૂપમેં પ્રસ્તુત નહીં કરતી તબ તક સરકાર યા ન્યાયાલય ઉપેક્ષાસે હી ઉસ વિષયપર સોચતે હૈં.

વૈષ્ણવસમાજમેં આચાર્યકે પ્રતિ ભાવના તો હૈ કિન્તુ આજકે આચાર
ઔર અનુચિત પ્રચારસે વહ માર્ગસે દૂર હોતા જા રહા હૈ. ઈસકા ભી ઉપાય કરના બહુત આવશ્યક હૈ.

"સાથહી વૈષ્ણવ ભી સ્વાર્થવશ ટકરાકર અબ મંદિર ઔર દેવધનસે સ્વયં હી લાભાન્વિત હોના ચાહતે હૈં." ઐસા હુઆ ભી હૈ બહુત જગહ. "ઈસકે અનેક પ્રમાણ હૈં. માંડવીકા કેસ ઔર જુનાગઢકા નિર્ણય ઈસ દિશાકા ગંભીર સંકેત હૈ. સોરઠ વૈષ્ણવસમાજકે નામસે દાયર મુકદ્દમા કેવલ રાગ-દ્વેષપર હી આધારિત હૈ ઔર ઉસ વિવાદમેં કેવલ ચેરિટી કમિશ્નરકે નિવેદનપર હી ન્યાયાધીશોંને હાઈકોર્ટમેં નિર્ણય કિયા. ઈસે સર્વથા નિષ્પક્ષ નહીં કહા જા સકતા.

ઈસ કેસકી સાક્ષીમેં યહ ભી કહા ગયા હૈ કિ કૃષ્ણને દેવીકી ઉપાસના કી હૈ. કિન્તુ યહ બાત યહ સિદ્ધ નહીં કરતી કિ જોબનપુત્રા, જો વૈષ્ણવ નહીં હૈ, ઈસકા પ્રબંધ કરને યા વિવાદ કરનેકી યોગ્યતા રખતા હૈ. ઐસે હી અનેકોં પ્રશ્ન હૈં જિનપર સમવેત (સામૂહિક) વિચાર કરના જરૂરી હૈ.

વૈષ્ણવ સમાજકી જો ઉલટી પ્રતિક્રિયા હૈ ઉસકા ભી સમાધાન તભી હોગા જબ આચાર્યબાલક પરિષદદ્વારા વ શાસ્ત્રિયોંકો સાથલેકર પ્રચાર-પ્રવાસ કરેંગે યદિ શાસ્ત્રી નહીં તો કાર્યકર્તા સાથજાને જરૂરી હૈં.

યહ જરૂરી નહીં કિ "સભી આચાર્ય એકસા પ્રવચન કરેં." અભી બતાયા

શરદબાવાને, કિ વ્યાખ્યાનશૈલી અલગ હો સકતી હૈ; ક્યોંકિ મેરી વ્યાખ્યાનશૈલી અલગ હૈ, હરિદાદાકી અલગ હૈ, વલ્લભબાવાકી અલગ હૈ; સબકી અલગ હૈ. પરંતુ સિદ્ધાન્ત અલગ નહીં હૈ–યે મૈં લિખકે દેતા હૂં. ''કિન્તુ સમ્પ્રદાયકા પ્રચાર એક સંસ્થાકે દ્વારા કરનેસે પ્રભાવમેં વૃદ્ધિ હોગી.

અતઃ યહ પ્રતિવેદન એક પ્રબન્ધ યોજનાકે પ્રારૂપકે સાથવિચારાર્થ પ્રસ્તુત હૈ, પરિષદ ઔર આચાર્ય મિલકર યથાસંભવ વિચાર કરેં–ઐસી આશા કરના અસ્થાન નહીં હૈ. શેષ ભગવત્કૃપા.

લિ.પ્રથમેશ (૨૫।૨।૧૯૮૧)

અબ મૈં થોડા ૫ મિનિટ વિવેચન કર દૂં. કિ ''નિષ્ઠા ચ સાધનૈરેવ ન મનોરથવાર્તયા.'' નિષ્ઠાકા મતલબ હૈ શ્રદ્ધા, ઔર શ્રદ્ધા કર્મોંસે હોતી હૈ. શ્રદ્ધા કર્મોંસે હોતી હૈ ઇસલિયે અપને કર્મ ફલોન્મુખ હોને ચાહિયે; ફલોન્મુખ ઔર ફલદાયકકી તો હરિબાવાને બહોત ચર્ચા કી, પર મૈં ફલોન્મુખ સહી યુઝ કર રહા હૂં હરિદાદા કિ ગલત તરફ યુઝ કર રહા હૂં ગોડ નોવ્ઝ! પર એઝ ઇફ કે એકશન સ્પીક્સ લાઉડર ધેન વર્ડ્સ. હમારે એકશન ઐસે હોને ચાહિયે કે હમારે વર્ડ્સ જો હૈ ઉસસે એકશન જ્યાદા અપને પ્રતિધ્વનિત હોને ચાહિયે. ઇસકેલિયે મૈં યે કહતા હૂં કે આજ જો ગટરકા પાની હૈ વો ગંગાજીમેં મિલ જાતા હૈ તો ગંગા બન જાતી હૈ; પર ગંગાકા પાની ગટરમેં મિલ જાતા હૈ તો ગટર બન જાતી હૈ. ઇસલિયે હમ કિસી ચીજકો ગટર નહીં બનને દેંગે. ઔર ઐસે મહાન આચાર્યકે કંધેપર પરિષદકા બોજ આયા હૈ તો ૧૦૦ પર્સન્ટ મૈં યે આશા કરતા હૂં કે જો થોડા બહોત જહાં–જહાં ઉપદ્રવ હુઆ હૈ; જહાં કનુકાકાજીકો ખેદ હુઆ હૈ. જહાં મુજે ખેદ હુઆ હૈ, જહાં શ્યામદાદાકો ખેદ હુઆ હૈ. સબકો જો ખેદ હુઆ હૈ થોડા–થોડા ઉસકા સંવરણ હોતા રહેગા તો; ખેદ ભી તો હોતા રહેતા હૈ તો વેદન હોતા હૈ ન!

મૈં ચલતે–ચલતે ફિરસે મૈં કહતા હૂં. ઐસે તો શેર હૈ. શેર કહના સહી હૈ કિ નહીં? ''કિસકો કાફીર કિસકો મસીહા સમઝું, સબ યહાં દોસ્ત હી બૈઠે હૈ કિસકો ક્યા સમઝું. વો ભી ક્યા દિન થે કિ હર વહમ જબ યકીં હોતા થા, અબ હકીકત નજર આઈ તો ઇસે ક્યા સમઝું. દિલ જો ટૂટા તો કઈ હાથદુઆકો ઉઠે.'' કઈ હાથમાને વલ્લભબાવા, બાલુરાજા–સબકે હાથદુઆકો ઉઠે, ''ઐસે માહોલમેં અબ મૈં કિસકો પરાયાસા સમઝું. જુલ્મ યહ હૈ કિ યકતા હૈ તેરી બેગાના રબી. લુત્ફ યહ હૈ કિ મૈં અબ અપના સમઝું.'' મુજસે કુછ ભી માનવસુલભ પ્રમાદ ઔર ત્વરાસે ઔર વાચાલતાસે ત્રુટિ હો ગઈ હો તો આચાર્યચરણોંકે ચરણારવિંદોમેં ક્ષમાપ્રાર્થીહૂં ઔર આચાર્યગણોંકે ચરણારવિંદમેં ભી ક્ષમાપ્રાર્થીહૂં.

ઉદ્ઘોષક– ધન્યવાદ. પૂ.ગો.શ્રીમથુરેશ્વરજીનો એક મેસેજ આવ્યો છે. ''સંવાદસ્થાપકમંડળ, આજનો કાર્યક્રમ લંબાયો તે પહેલેથી નક્કી ન હોવાથી અને અમારું રિઝર્વેશન આજનું હોઈ અને વડોદરા જવું અનિવાર્ય હોઈ આજની સભામાં ઉપસ્થિત, હું તથા ચિ.ચંદ્રગોપાલજી નથી રહી શક્યા એ બદલ ક્ષમાપ્રાર્થી છીએ જે કાર્યક્રમ

યોજાયો તે ઘણો જ સુંદર અને ઉપાદેય રહ્યો–તેવું જોઈ શક્યા છીએ. ને ભવિષ્યમાં પછી આ રીતે કે અન્ય રીતે પણ શ્રીવલ્લભકુલ આચાર્યોનું મિલન, વિચારણા તથા સંવાદિતા આવકાર્ય રહેશે. શુભેચ્છા.'' ધન્યવાદ. ખૂબ જ એમનો આભાર. ગો.શ્રીચંદ્રગોપાલજી અને ગો.શ્રીમથુરેશ્વરજીનો આ સભામાં વિવાદમાંથી સંવાદ સ્થાપવામાં ખૂબ જ મોટો ફાળો રહ્યો છે અને અમે સંવાદસ્થાપકમંડળ એમના ખૂબ જ આભારી છીએ.

એક સૂચના આવી હતી અમારી પાસે કે શ્રોતાગણની અમુક જિજ્ઞાસાઓ હતી તે અમે પૂરી કરી શક્યા નથી. પણ અમે જે આ ચર્ચાસભાનો સમય ત્રણ દિવસ જ રાખ્યો છે; અમે પહેલા બી આ વાતની ઘોષણા કરી ચુક્યા છીએ. તે સમયાભાવને કારણે અમે તે માટે તે જિજ્ઞાસાઓ પૂરી નહીં કરી શકીએ. અને તે જિજ્ઞાસા રહેશે તો આગળના કાર્યક્રમમાં બી બધાને ઉત્સુકતા રહેશે અને નિકટ ભવિષ્યમાં ફરી એવો કોઈ કાર્યક્રમ જરૂરથી રજૂ કરીશું.

બીજું એક સૂચન આવ્યું છે કે ''સિદ્ધાન્તવચનાવલીની ચર્ચાસભાનું આ વખતનું આયોજન આપે કર્યું છે–એમ ઘોષણા સ્ટેજ ઉપરથી થઈ. પૂ.પા.શ્રીહરિરાયજીને સર્વ વચનાવલીનો ભાવાનુવાદ, સમય હોય તો, પ્રકટ કરે. તે ઉપરાંત સમયના અભાવે જો ન કરી શકે તો છપાવીને પ્રસિદ્ધ કરાવે એવી વિનંતી, જેથી આ પુસ્તક સાથે સામે રાખીને સરખાવી શકાય, જેથી વૈષ્ણવોને સિદ્ધાન્ત સમજવાની વધુ તક મળે.'' આ બાબતનો ખુલાસો પોતે ગો.શ્રીહરિરાયજી જ આપશે એવું મારું નિવેદન છે.

હવે હું આદરણીય પૂ.નિકુંજલતા બેટીજી મહોદયાશ્રીને અહીં આપનું પોતાનું વક્તવ્ય આપવા આમંત્રિત કરું છું.

અ. સૌ. શ્રીનિકુંજલતા બેટીજી (મુંબઈ)

આદરણીય સંવાદસ્થાપકમંડળના ગો.મહાનુભાવો, આદરણીય અત્રે પધારેલા સમસ્ત અમારા ગોસ્વામિકુળના મહાનુભાવો, સમસ્ત પરિવારજનો, વિદ્વદ્જનો એવં અત્રે આવેલા જિજ્ઞાસુ વૈષ્ણવસમાજના સર્વ ભાવિકજનો. ખરેખર મને ખૂબ આનંદ થાય છે કે આ ચાર દિવસથી જે રીતે એક સુંદર સભાનું આયોજન થયું. સંવાદસ્થાપકમંડળના આ નવયુવાન બાળકોએ ખૂબ જ સુંદર રીતે, સુચારુ રીતે અને સફળતાપૂર્વક જે આ આયોજન કર્યું અને જે આ ચર્ચાસભા યોજી–એને માટે જેટલા પણ અભિનંદન આપીએ તેટલા ઓછા છે. આજે જે એક માંગ છે. આ સભાના આયોજનનો મુખ્ય હેતુ એ જ હતો કે પુષ્ટિમાર્ગના સિદ્ધાન્તો સાચા રૂપમાં બધા જ સમજે અને એનું વ્યવસ્થિત રીતે સમજપૂર્વક અનુસરણ કરવામાં આવે. અને જે રીતે આ સભાનું સંચાલન થયું; આ બાળકોએ ખૂબ જ વિનયપૂર્વક રીતે આનું સંચાલન કર્યું

અને એટલું જ નહીં પણ અત્રે પધારેલા બધા જ બાળકોએ પોતપોતાની રીતે ગાંભીર્ય-ઉત્કંઠા-ધૈર્ય વગેરે રાખીને જે રીતે આ સભાને જે સફળ બનાવી એ માટે આ સંવાદસ્થાપકમંડળના જેટલા મહાનુભાવો છે એ બાળકોને મારા ખૂબ જ અભિનંદન હું આપું છું.

જો સત્ય વાત કહું તો જ્યારે સૌથી પ્રથમ, ઘણા વખત પહેલાં, કેટલાંક મહિના પહેલાં; કદાચ ૧-૨ મહિના થઈ ગયા હોય, પેપરની અંદર એક જાહેરાત આવી-કે આ રીતે એક સભાનું આયોજન કરવામાં આવી રહ્યું છે અમુક તારીખે, એમાં મેં યોગેશબાવાનું નામ વાંચ્યું. મારા પુત્રવધુ નિલિમા બેટીજી, શ્રીરઘુનાથલાલજીના બેટીજી, એ વખતે ત્યાં હાજર હતી. અને એને મેં કહ્યું, કે નિલિમા, યોગેશબાવા આ બધી ધમાલ શા માટે કરી રહ્યા છે? આ બધી ખટપટોમાં યોગેશબાવા શા માટે પડી રહ્યા છે? તે વખતે ચિ. સૌ નિલીમા બેટીજીએ બહુ જ સુંદર ઉત્તર આપ્યો કે મમ્મી, શ્રીમહાપ્રભુજીના સિદ્ધાન્તોને માટે જો સાચી સમજ દરેકમાં આવે અને એને માટે આવી સભા યોજાય એમાં ખોટું શું છે? સાચી વાત કહું-એક ઘડી મને ખટકો પણ લાગ્યો, કે ભઈ આવી ખટપટો શા માટે? અને છતાં પણ મેં પાછળ જે રણકાર જોયો, કે આજની નવયુવા પેઢી અમારા; પછી બાળકોની અંદર હોય કે વૈષ્ણવોમાં પણ હોય. પણ જે એની પાછળનો મેં બેટીજીનો જે રણકો જોયો, કે આ જે કંઈક સમજવા-જાવા માંગી રહ્યા છે. જો કે એમાં શક નથી કે નિલીમા બેટીજી પણ શ્રીશ્યામદાદાના એક શિષ્યા છે અને ખૂબ જ સુંદર સમ્પ્રદાયનું જ્ઞાન મેળવી રહ્યા છે. ત્યારે પણ મને એ વખતે ખરેખર એમ જ લાગ્યું કે આ બધી ખટપટ શામાટે? અને આ વસ્તુ લાગવાનું કારણ એક જ હતું, કે મારા મનની અંદર જો નિરાશા ગણો કંઈક તો નિરાશા હતી, કંઈક શંકા ગણો તો શંકા હતી કે એક જ સ્ટેજપર આવી ચર્ચા-વિચારણા કરવા માટે બધા બાળકો ભેગા થઈ જ ન શકે! બીજી શંકા મારા મનની અંદર એ હતી કે આનું કશું જ નથી વળવાનું! બધા એક થોડી ઘણી વાતો કરીને છૂટા પડી જશે પણ આનો કોઈક ઉકેલ કે આનું કઈ વળવાનું જ નથી! અને આ શંકાથી તે વખતે મેં મૌન ધારણ કર્યું, કારણ કે મને એમ લાગ્યું કે આ માંગ હતી. પરંતુ હવે યોગેશબાવાના બહેન છે એટલે મારે કઈ વિશેષ કહેવાનું નહોતું એ વખતે.

ત્યાર પછી મારી પાસે આ આયોજન સમ્બન્ધના પત્રો આવ્યા, યોગેશબાવા પોતે આમંત્રણ આપવા પધાર્યા, એમની સાથે મારી ચર્ચાઓ થઈ અને મારા અભિપ્રાયો મેં સ્પષ્ટપણે અભિવ્યક્ત કર્યા હતા, મારી શંકાઓ મેં અભિવ્યક્ત કરી, કે આમાં શું વળવાનું હતું? કશું જ થવાનું નથી આની અંદર!

જ્યારે ખરેખર આજે હું આ સભા જોઈ રહી છું, આ ત્રણ-ત્રણ દિવસ પર્યંત જે ચર્ચાસભા યોજાઈ અને જે રીતે આનો અનુભવ કર્યા; મને લાગ્યું કે ખરેખર મારી ધારણાથી એક વિપરીત જ આનું રિઝલ્ટ જોયું! અને મને બહુ આનંદ થયો કે આનંદપૂર્ણ એ છે તે મેં અનુભવ કર્યો કે આ સભાની અંદર; પુષ્ટિસમ્પ્રદાયમાં જે જરૂરી હતી, ઉપયોગી હતી, નિતાંત

આવશ્યક વસ્તુ હતી, કે સમ્પ્રદાયનું એક રૂપ તૈયાર થવું જ જોઈએ, આજે ચર્ચા થવી જ જોઈએ. અને જે વસ્તુ આજે અહીંયા થઈ. અને થઈ એટલું જ નહીં પણ એનું પણ જે આપણે આજે જોઈ રહ્યા છીએ એ ખરેખર મને બહુ જ આનંદ થયો. અને ભૂરિભૂરિ મારા ધન્યવાદ ફરી-ફરીને હું આ સંવાદસ્થાપકમંડળના છે તે જે બાળકો છે એમને ખૂબ જ ધન્યવાદ હું અંતઃકરણપૂર્વક આપી રહી છું.

ખરેખર તો શ્રેય; આ સ્થાને મને કહેતા બિલકુલ વાંધો નથી, હું એક તટસ્થપણે આમાં કહી શકું, કે જે આ સંવાદસ્થાપકમંડળ છે, તો આનું શ્રેય કદાચ આ વખતે જો હું શ્યામદાદાને આપીશ તો જરાય પણ ખોટું નથી. આમાં હું કોઈ સારું લગાડવા માટેની વાત નથી કરી રહી પણ જે રીતે બાળકોએ પોત-પોતાના મંતવ્ય રજૂ કર્યા. આજે એક વલ્લભકુળના પરિવાર તરફથી, અમારા સમસ્ત વહુ-બેટીઓ તરફથી હું એક મારી ભાવના આ એક અભિવ્યક્ત કરી રહી છું, કે શ્યામદાદાએ જે રીતે આ બાળકોને તૈયાર કર્યા અને આજે સિદ્ધાન્ત તરફ પ્રેરીને એમને વિદ્વત્તાપૂર્ણ તૈયાર કરીને, કે જેની ફળશ્રુતિ આજે હું જોઈ રહી છું કે આ બાળકોએ આ સભા ને ચર્ચાસભાનું આયોજન કર્યું.

ગઈકાલે જ્યારે મેં શ્યામુદાદાનું વકતવ્ય સાંભળ્યું, મને ખૂબ અપીલ કરી ગયું, વિશેષ કરીને એમણે જે વાત કરી, કે આજે સમ્પ્રદાયની અંદર જે વૈષ્ણવોકે કોઈ પણ લોકો પુષ્ટિમાર્ગના આચાર્યોકે એમના પરિવારજનોને જે પૂજારી માને છે-એ વાત બિલકુલ, જરાપણ ખોટી નથી. હમણાં જ તમે શ્રીલાલમણિબાવાના પણ તમે વચનામૃત સાંભળ્યા અને એમણે જે વાંચ્યું શ્રીપ્રથમેશકાકાજીનું અને આ જ મત અભિવ્યક્ત કર્યો. આવા જ હું છે તે એક સમયે જે વૈષ્ણવો બાળકોને પૂજારી માને છે; હું પણ એક સમય પસાર થઈ ચુકી હતી. તે વખતે સામનો કરતાં મને ખૂબ કષ્ટ પણ થયું હતું. પરંતુ ખરેખર મને આનંદ છે કે જ્યારે આવા વિષયોની જ્યારે આજે ચર્ચા થઈ રહી હોય. કેવી રીતે મંદિર હોવું જોઈએ, પુષ્ટિસેવાનો પ્રકાર શું છે, કઈ રીતે પુષ્ટિસેવાની અંદર હોવું જોઈએ-આ બધી જ્યારે ચર્ચા થઈ રહી હોય ત્યારે ખરેખર ખૂબ જ આનંદદાયક અને અભિનંદનીય છે આ વસ્તુ. મને તો ત્યાં સુધી સાંભળવામાં આવેલું, કોઈક પાસેથી અને ક્યાંક, કે આજે ઠાકોરજીઓ અમારી લાઈનમાં ઉભા છે! જો એક વૈષ્ણવ સમુદાય આજે આ દષ્ટિકોણથી ચાલતો હોય અને ઠાકોરજી એમની લાઈનમાં ઉભા રહેતા હોય એવું કહી શકતા હોય તો હવે આ વૈષ્ણવસમાજ ક્યાં જઈ રહ્યો છે એ આપણે સમજી શકીએ છીએ. અને એવા વખતની અંદર જ્યારે આવી ચર્ચાસભા રાખીને સાચું પુષ્ટિમાર્ગનું સ્વરૂપ જો સમજાવવામાં આવતું હોય તો ખરેખર ખૂબ સુંદર છે.

પરંતુ જે આ છે તે સંવાદસ્થાપકમંડળ દ્વારા એ બહુ જ સુંદર અને પુષ્ટિમાર્ગને ઉપયોગી એવું આ જે આયોજન આજે કરવામાં આવ્યું છે. તો એ માટે હું ફરીથી ભૂરિભૂરિ ધન્યવાદ આપીશ અને સાથે એ પણ અભિલાષા હું અભિવ્યક્ત કરીશ કે આ સંવાદસ્થાપકમંડળ જે સંવાદ લાવી શક્યું છે ને ઝળહળતી સફળતા આ સ્ટેજપર જે લાવી શકે

છે તો એ કેવળ અહીં પુરતું જ ન રહે પરંતુ આ સંવાદ કાયમ ચાલુ રહે! જે રીતે આ એક જ સ્ટેજપર ગો. બાળકો, વિદ્વાનો અને વૈષ્ણવો-બધાને અહીંયા જે સંમિલિત કર્યા ત્યારે જે કાર્ય આજસુધી કોઈ સંસ્થાઓ નથી કરી શકી તે કાર્ય આ છે તે આજે મંડળના અમારા બાળકો કરી રહ્યા છે! તો ખરેખર હું તો એટલું જ ઇચ્છીશ કે અમે બધા જ બાળકો અમે ભેગા મળીએ, ભેગા મળીને જે પણ કાંઈ કાર્ય પુષ્ટિસમ્પ્રદાયના હોય એ છે તે સાથે કરીએ. એટલું જ નહીં પરંતુ આમાં કેવળ ગો. બાળકો જ નહીં, એમના ઘરના પરિવારજનો-વહુબેટીઓ-ને પણ સંમિલિત કરીને એક પુષ્ટિસમ્પ્રદાયનું સુંદર રૂપ લાવે! એ જ ભાવના હું અભિવ્યક્ત કરીશ. અને આ મિલન કેવળ અહીં વિશ્વકર્મા બાગ, એક સ્ટેજપર એક જ વખત નહીં પરંતુ થોડા-થોડા સમયે બધા ભેગા મળીને આવી ચર્ચા-વિચારણા અમે કરતા રહીએ અને સમાજને અમે કાંઈક આપી શકીએ. જ્યારે બધા ભેગા મળીશું તો જ એક સાચી વસ્તુ અમે આપી શકીશું. જ્યારે હું મારી એ અભિલાષા અભિવ્યક્ત કરીશ કે જેમ અમે લગ્ન-વિવાહોમાં તો ભેગા થઈએ છીએ, કે જુદાં-જુદાં પ્રસંગોમાં ભેગા થઈએ છીએ, પરંતુ આવી પુષ્ટિસિદ્ધાન્તની ચર્ચાસભામાટે ભાગ્યે જ ભેગા થઈએ છીએ. તો આ જે પ્રયાસ છે અને આ પ્રયાસ વધુને-વધુ વિકસે, અમે બાળકો વધુને-વધુ ભેગા મળીને, અમે સાથે મળીને કંઈક છે તે વિચારણા કરે બાળકો એની સાથે, અમને સંમિલિત રાખે અને એ સંમિલિત રાખીને વૈષ્ણવસમાજને પણ છે તે સાથે લઈને એક સુંદર રૂપ અને રૂખ છે, પુષ્ટિસમ્પ્રદાયને જો આપી શકીએ-બસ એ જ હું અભિલાષા આપ સૌને અભિવ્યક્ત કરીશ.

અને જે રીતે સૌમનસ્યપૂર્વક; જે મારી આશંકા મેં પહેલા વ્યક્ત કરી આપ સર્વેને, કે મને એમ શંકા હતી કે આમાં કશું જ નથી વળવાનું કે આમાં છે તે કોઈ જાતની વિચારણા થવાની નથી; પરંતુ આની અંદર જે ખૂબ જ સુવિચારિતપૂર્ણ; અને મને એક શંકા એ પણ હતી કે અહીંયા ક્યાંક ધમાલ જ થવાની હશે, જેમ ગઈ કાલે શ્યામદાદાએ વાત કરી હતી. પરંતુ ખરેખર ખૂબ જ સૌમનસ્યપૂર્ણ આનંદમય વાતાવરણની અંદર આ ચર્ચાઓ થઈ છે અને જેનું રીઝલ્ટ ગઈ કાલથી બધા જોઈ જ રહ્યા છીએ કે જે છે તે વૈમનસ્ય લાગતું હતું, જે અમારું સુરત ઘર છે તે, એ પણ આજે એક થઈને આ વસ્તુ થઈ ગઈ તે સુંદર વસ્તુ થઈ. એટલે એ માટે ખરેખર ખૂબ આનંદ થયો છે. અને જે રીતે શ્રીહરિદાદા, શ્રીશ્યામદાદા-આ બંને વચ્ચે જે ખૂબ જ સૌમનસ્યભાવથી એક સુંદર વાતાવરણની અંદર, આનંદમય વાતાવરણની અંદર, ચર્ચા-વિચારણાઓ થઈ એ ખરેખર ખૂબ જ... આપણા માટે તો એ ખૂબ જ માનનીય અને આદરણીય છે. આની પ્રેરણા, જે રીતે શાસ્ત્રાર્થની રીતે જે ચર્ચાઓ-વિચારણાઓ થઈ એની પ્રેરણા અનેક જનોને મળશે, અનેક અમારા બાળકોને, અમને લોકોને મળશે અને મળી રહી છે. એટલે આગળ વધુ અમને પ્રેરણાઓ મળે-બસ એ અભિલાષા વ્યક્ત કરીને હું મારું વકતવ્ય શ્રી... ના ચરણોમાં...

ઉદ્‌ઘોષક- અહીં અમારી પાસે ૨-૩ પ્રશ્નો આવેલા છે પણ એક વાત તો પહેલા બી સ્પષ્ટ

કરી દીધી છે કે ચર્ચાસભાનો અને આ પ્રશ્નોતરીનો કાર્યક્રમ અમે સમાપન કરી ચુક્યા છીએ અને હવે અહીંયા જે બી ગો.બાળકો પોતાનું મંતવ્ય આપશે તેના માટે આ કાર્યક્રમ રાખ્યો છે આજે. તો ફરી ક્યારેક પણ એવો કાર્યક્રમ રાખીશું જરૂરથી; આપની ઈચ્છા જરૂરથી પૂરી થશે. માટે તે બદલ આપ એટલું વિચારશો.

બીજી એક જાહેરાત કરવાની છે કે આ કાર્યક્રમ માટે આપ બધાનો શો અભિપ્રાય છે તેના માટે બહાર એક રજીસ્ટર મુકવામાં આવ્યું છે; તો આપ જ્યારે આ કાર્યક્રમ પૂરો થાય ત્યારે તે વખતે જેવા પહેલા આપનો અભિપ્રાય અને નામ એમાં લખી જણાવશો એટલે અમને પબ્લિકનું ફીડબેક શું આવ્યું છે–એ ખ્યાલ આવે.

હવે હું પૂ.પા.ગા.શ્રીબાલકૃષ્ણજીને.... પૂ.પા.ગો. શ્રીવલ્લભરાયજીને નિવેદન કરું છું કે આપ અહીં આવી અમને કાંઈક માર્ગદર્શન આપો.

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી (સુરત)–

''ક્રીડન્ શ્રીબાલકૃષ્ણઃ... ભક્તવત્સલઃ.''

શ્રદ્ધેય આચાર્યવૃંદ, ઉપસ્થિત વિદ્વદ્જન, પરિષદકે કાર્યકર્તાજન એવં અન્યશ્રોતાસમાજ,

સર્વપ્રથમ મૈં કુછ કહું ઉસકે પહલે; આપકો શાયદ વિદિત હોગા કિ કલ યહાં પૂ.પિતામહચરણ; વૈસે બડોંકા નામ નહીં લિયા જાતા હૈ, લેકિન લોગોંકો જ્ઞાન નહીં હો, શ્રીવ્રજરત્નલાલજી મહારાજ પધારે હુએ થે. પરંતુ યહાં આપશ્રીકા, આપશ્રીકો પધરાના સંભવ નહીં હો સકતા થા ઔર આપશ્રીકે. જો કુછ ઉનકે હૃદયોદ્ગાર થે વો આપ નહીં કહ સકે થે, ઉસ સન્દર્ભમેં આપને દો શબ્દ અપને હૃદયોદ્ગાર ઈસ આયોજનકે સન્દર્ભમેં ભેજે હૈ વો મૈં પઢકે સુનાતા હું

''શ્રીગોપીજનવલ્લભાય નમઃ. શ્રીમદાચાર્યચરણકમલેભ્યો નમઃ. મુંબઈ વિશ્વકર્મા બાગ, વિલેપાર્લે પશ્ચિમમેં ૧૦-૧૧-૧૨ જનવરીકો નવયુવકો દ્વારા આયોજીત જાહિરસભાસે સમ્બન્ધિત ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી દ્વારા પ્રેષિત વચનાવલીકે ભાવાનુવાદકે સમ્બન્ધમેં હમ સમસ્ત પુષ્ટિમાર્ગીઓંકો સૂચિત કર રહે હૈં. સભામેં ૧૨ જનવરીકો સાયં ભાવાનુવાદકે સમ્બન્ધમેં પ્રવચનમેં અપને મતકો વ્યક્ત કરનેકેલિયે હમ સભાસ્થલ પહુંચે. હમેં વહાં પ્રવેશ કરને તથા પ્રવચનકેલિયે સમય નહીં દિયા ગયા. સભાસ્થલકે બાહર હમ ઘંટો પ્રતીક્ષા કરતે રહે. હમેં પ્રવચનકેલિયે સમય દિયા જાતા તો હમ વચનાવલીકે ભાવાનુવાદકે સમ્બન્ધમેં સભામેં અપને મતકો અવશ્ય વ્યક્ત કરતે. પરંતુ હમેં પ્રવચનકેલિયે સમય નહીં દિયા ગયા ઈસકા હમેં ખેદ હૈ. ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી દ્વારા કિયે ગયે ભાવાનુવાદમેં અનેક અંશ વિચારણીય હૈ. અતઃ હમ ઉનકે અનુવાદસે સહમત નહીં હૈ. શ્રીશ્યામમનોહરજીકે અનુવાદસે

હમ સહમત હૈ ઐસા કિસીકો ભ્રમ ન હો ઈસકેલિયે હમ ઉક્ત લેખસે અપના અભિપ્રાય વ્યક્ત કર રહે હૈં.

દિ.૧૩-૧-૧૯૯૨. મુંબઈ ગો.શ્રીવ્રજરત્નલાલજી, સુરત.

આપને યે પૂ.પિતામહચરણોંકા અભિપ્રાય સુના હોગા. જબ હમારે અભી હાલ હીમેં વયસ્ક બને આચાર્ય કિં વા અવયસ્ક આચાર્ય બાલક સમ્પ્રદાયકેલિયે કુછ કરનેકેલિયે કુછ સોચ રહે હૈ, આગે આના ચાહ રહે હૈં તો મૈં ઉનકો યે વચન યાદ દિલાઉંગા-''ન સા સભા યત્ર ન સન્તિ વૃદ્ધાઃ.'' જિસ સભામેં વૃદ્ધ નહીં હો ઉસકો સુજ્ઞજન સભા નહીં કહતે, પ્રશસ્તસભા નહીં કહતે. કલ પૂ.પિતામહચરણ યહાં પધારે; મૈં તો ઉસી સમય ટ્રેનસે આયા હુઆ થા જમ્મુતાવીમેં, ઔર સીધા સ્ટેશનસે યહાં આયા થા, લેકિન મુજે ભી યહ જબ જ્ઞાત હુઆ કિ આપકો બહુત દેર તક વહાં બિરાજના પડા ઔર આપ પ્રતીક્ષા હી કરતે રહે ઔર હાર્દિક આપકી ઈચ્છા થી. જબસે યહ આયોજન નિશ્ચિત હુઆ. સર્વપ્રથમ પેપરમેં જાહિરાત આઈ ઔર તભી ઉસમેં જો લિખા ગયા થા કિ સમસ્ત પુષ્ટિમાર્ગીયજનોંકેલિયે યહ જાહિર આમંત્રણ હૈ-ઉસકે અનુસાર, ઔર વિશેષ રૂપસે હમારે આયોજકોંકે પ્રતિ ભી અનુરાગ ઔર કૃપાવિશેષ હોનેકે કારણ, ઔર સમ્પ્રદાયકા જિસ પ્રકારસે ઉત્તરદાયિત્વ ઉદ્‌બોધન કિયા ગયા થા ઉસ ઉત્તરદાયિત્વકે ઉદ્‌બોધનકો એક વયોવૃદ્ધતમ ઔર જ્ઞાનવૃદ્ધતમ આચાર્યકે નાતે ઉસકા સર્વથા નિર્વાહ કરતે હુએ પૂ.પિતામહચરણ ઈસ અવસ્થામેં; આપ સોચિયે-૯૭વર્ષકી આજ આપકી અવસ્થા હૈ! કિતને દૂરસે આપ યહાં પધારે ઔર પધારકર કુછ અપના અભિપ્રાય વ્યક્ત કરના ચાહતે થે. વો કલ ઐસા યોગ નહીં આ સકા. વાસ્તવમેં યે સભા જો ઈતની સુંદર હૈ ઈસમેં યે એક બહોત હી ખેદજનક બાત હુઈ. અસ્તુ. જબ હમ આગે એક સ્વસ્થવિચારપ્રણાલીકી ઔર બઢના ચાહતે હૈ તો હમેં ઈન સબ બાતોંકા ધ્યાન રખના હોગા.

વૈસે યે જો સભાકા અબકે આયોજન હુઆ હૈ, જો ઉપક્રમ હુઆ હૈ વો વાસ્તવમેં પ્રશંસનીય હૈ. ઉસકી; જો આપ લોગોંકા ઉત્સાહ હૈ વો બડા હી સરાહનીય હૈ. પરંતુ હમેં અપની જો સુંદરતા હૈ ઉસકે સાથ-સાથકહાં-કહાં કુછ હમસે કુછ ક્ષતિ હુઈ હૈ ઉસકો ભી ધ્યાનમેં રખના હૈ તાકિ આગે પર ભવિષ્યમેં હમ ઉનકો ન દોહરાતે હમ લાભાન્વિત હો સકે. સર્વપ્રથમ એક અભિપ્રાય તટસ્થવિચારકોંકે હૃદયમેં ઐસા ભી જરૂર પ્રકટ હુઆ કિ યે જો સભા યહાં આયોજીત કી જા રહી હૈ વો સભા કોઈ સામાન્ય વિષયકો લેકર નહીં કી ગઈ; સમ્પ્રદાયકે પ્રાણોપમ વિષયોંપર ચર્ચા કરનેકેલિયે કી ગઈ. ઔર ઉસ દષ્ટિસે દેખતે હુએ ઈસ સભાકે આયોજનકે પહલે યદિ સમ્પ્રદાયકે માન્ય એવં વૃદ્ધ જનોંસે સમુચિતરૂપમેં પરામર્શ કિયા જાતા ઔર માન્ય વિદ્વદ્‌જનોંકે સાથપૂર્વપરામર્શપૂર્વક યહ સભા હોતી તો ઈસકા ઔચિત્ય ઔર ઈસકી પ્રશસ્તતા ઔર બઢ જાતી. ઈસકી પ્રશસ્તતા ઔર બઢતી, ક્યોંકિ યહાં જિન વિષયોં પર ચર્ચા હોનેવાલી થી યા જો વિષય વિચાર્ય થે વો વિષય બડે હી ગંભીર ઔર બડે હી ગહન થે. ઈસમેં નિરંતર ઈસકી ગંભીરતાકો ધ્યાનમેં રખતે હુએ સિદ્ધાન્તકે વિષયમેં કુછ ભી ઉલ્લેખ કરનેકે પહલે ૧૦૦ બાર

વિચાર કરના પડતા હૈ, તબ કુછ બોલનેકા સાહસ ભી ઈન વિષયોં પર હો સકતા હૈ. તો ઐસી મહત્વપૂર્ણ સભા જબ ભી કી જાય તો માન્યોંકો, વિદ્ધાનોંકો પૂર્વમેં, વૃદ્ધોંકો, ઉનકા પરામર્શ લેકર કી જાય તો વો જ્યાદા પ્રશસ્ત હોતી.

દૂસરા એક સુઝાવ હૈ; યદ્યપિ આજ અપની સંસ્કૃતિ બદલતી જા રહી હૈ. શાયદ લોગ અબ વો પ્રાચીન સંસ્કૃતિકો જાનતે નહીં યા પ્રાયઃ ભૂલ ચુકે હૈં. ઈસલિયે આશ્ચર્યકારક લગેગા મેરા સુઝાવ, પરંતુ સભાકે જો આયોજન હોતે હૈં વો એક પ્રકારસે યજમાન હોતે હૈં ઔર જિનકો આમંત્રિત કિયા જાતા હૈ વે એક પ્રકારસે અતિથિવિશેષકે રૂપમેં યા સંમાનિત વ્યક્તિકે રૂપમેં આતે હૈ; આપને શાયદ બનારસ આદિ સ્થલોંમેં દેખા હો તો. પ્રાચીન જો અપની પરંપરા હૈ ઉસમેં યે દેખા ગયા હૈ તો કિ જો આયોજક લોગ હોતે હૈ વે આયે હુએ અતિથિઓંકો વિશેષ સન્માન પ્રદાન કરતે હૈ. આજ અબ ક્યા હુઆ હૈ કિ આંગ્લ સંસ્કૃતિકા પ્રભાવ હમ લોગોંપર બઢતા ગયા હૈ તો ઉસ દષ્ટિસે દેખને પર જો હમારી પ્રાચીન પરંપરા થી વો યે હૈ કિ આમંત્રિતોંકો સવિશેષ રૂપસે સ્થાન દિયા જાય; ક્યોંકિ વે સભી હમારે આમંત્રિત હોનેકે કારણ, અતિથિહોનેકે કારણ, ભગવદ્રૂપ હૈ, ''અતિથિદેવો ભવઃ'' ઉસ ન્યાયસે. તો ઉનકો વિશેષરૂપસે હમ આમંત્રિત જનોંકો વિશેષ સ્થાનોંપર ઉનકો બિરાજમાન કરેં; ચાહે સ્થલાભાવસે કભી હમલોગોંમેં સે; ક્યોંકિ હમ સબ એક હી હૈ. હમલોગોંકો કહીં એકાદ વ્યક્તિકો યા કિસીકો સ્થલકા કુછ, થોડા સંપાદન કરનેકેલિયે કુછ ઈધર-ઉધર ભી હોના પડે તો હમેં કોઈ, મૈં માનતા હૂં કિ અનુચિત નહીં હોગા. વૈસે ભી જો આમંત્રિત હૈ બડે, વો સબ હમારે બડે હી હૈ, વયોવૃદ્ધ હૈ, જ્ઞાનવૃદ્ધ હૈ, માન્ય હૈ. તો હમલોગોંમેં સે ઈધર-ઉધર બૈઠકર, ક્યોંકિ હમલોગ આયોજક હૈ, હમારે વો આમંત્રિત હૈં, હમારે આદરણીય હૈ. તો ઉનકો અપન સમુચિત સ્થાનમેં યદિ બિરાજમાન કરતે તો સુંદર, પ્રશસ્ત ઔર અપની પ્રાચીન પ્રણાલિકાકા અનુસરણ હોતા.

યહાં એક બહોત હી આનંદકા વિષય જો રહા વો યે રહા કિ લોગોંકી ધારણા યે થી કિ ઈસ સભામેં કોઈ નહીં જાયેગા. ઔર લોગ હમકો કહતે થે, બહોતસે લોગોંને કહા કિ ક્યા આજતકમેં કોઈ બાલક એકત્રિત હુએ હૈ કિ કભી અબ આજ એકત્રિત હોયેંગે? લેકિન મુજે બડા હર્ષ હો રહા હૈ કિ જો યહાં ભાવાનુવાદકે સન્દર્ભમેં, ભાવાનુવાદમેં જહાં-જહાં ભી વિચાર્ય વિષય થા વહાં અસહમત હોતે હુએ જો કુછ ભી સિદ્ધાન્તપક્ષ પ્રતિપાદિત કરના થા વો સિદ્ધાન્તપક્ષ અપની દષ્ટિસે હમારે સમ્પ્રદાયકે વિદ્વદ્વર્ય આચાર્ય શ્રીહરિરાયજી મહારાજને અપની ઓરસે રખા અપની તરફસે. ઔર બડા હી ઉન્હોંને પ્રશસ્ત રૂપસે અપની દષ્ટિસે જો કુછ ભી ઉન્હોંને સમ્પ્રદાય કે સિદ્ધાન્તકો સમજા થા ઉસકો પ્રસ્થાપિત યહાં કિયા. સમ્પ્રદાયમેં યે જો એક સુંદર-સુભગ અવસર હમારે નવયુવકોને જો આયોજીત કિયા ઈસસે હમારા વૈષ્ણવસમાજ યે જાન સકા કિ હમારે આચાર્યવૃંદમેં આજ શ્રીહરિરાયજી જૈસે ભી વિદ્વદ્વર્ય હૈં જો સમર્થ રૂપસે સિદ્ધાન્તાભિમત જો ભી પક્ષ અપના હો ઉસકો સુદઢતાપૂર્વક પ્રતિપાદિત કર સકતે હૈં. સમ્પ્રદાયમેં આજ વિદ્વદ્જન નહીં હૈ-ઐસા જો એક ભ્રમ થા ઉસકો હમારે

શ્રીહરિરાયજી મહારાજને નિરસ્ત કિયા. ઈસ અવસર પર અપને પક્ષકો પ્રસ્તુત કરનેકેલિયે પરમાદરણીય વિદ્વદ્વર્ય શ્રીહરિરાયજી મહારાજને જો સ્તુત્ય પ્રયાસ કિયા હૈ ઉસકી જિતની ભી પ્રશંસા કરે ઉતની કમ હૈ.

એક દૂસરા ભી વિચારણીય વિષય થોડા મૈં પ્રસ્તુત કરતા હું. કલ મૈં તો ઉસી સમય આયા થા ઓર જો મૈંને ચર્ચાકા સ્વરૂપ દેખા વો મુજે જો આયોજકમંડળકી તરફસે યા આયોજકમંડળસે સહયોગી જનોંકી તરફસે જો કુછ ભી ઈસ સભાકે સન્દર્ભમેં પત્રાચાર હુએ, ઉસમેં જો ભી ક્રમિક પરિવર્તન આતા ગયા, ઉસ પરિવર્તનમેં ભી જો કુછ પરિવર્તન હુઆ ઉસસે બાહર જાકર કુછ ચર્ચાકા સ્વરૂપ મુજે પ્રતીત હુઆ થા. હમલોગોંકા પ્રથમસે યહી એક આગ્રહ રહા થા; સર્વપ્રથમ હમને જો પેપરમેં પ્રકટ કિયા થા ઉસમેં ''જાહિર સ્થલોંમેં સેવા હો સકતી હૈ કિ નહીં'' ઈસ વિષયકો લેકર હમને ચર્ચાકા ઉપક્રમ કિયા થા. સર્વપ્રથમ ઈતના હી હમારા વિચાર્યવિષય થા. ઉસકે બાદ જો હમારે અવયસ્ક ઔર હાલહીમેં બને વયસ્ક જનોંને અપના જો પત્ર ભેજા ઉસમેં અનેક પ્રાણોપમ વિષય-જિસમેં વ્રજયાત્રા, ભાગવતસપ્તાહ, દેવદ્રવ્ય, ભેટ, મનોરથ, દર્શન ઈત્યાદિ; દેવદ્રવ્ય, મનોરથઈત્યાદિ વિષયોં, જો આજ પ્રાણોપમ વિષય હૈ-ઉન વિષયોં પર ચર્ચા કી જાય. ઔર ઉસ સન્દર્ભમેં વચનાવલીકા ઈસ સભાકે સન્દર્ભમેં ચર્ચામેં પ્રવેશ હુઆ. તો વહાં થોડા હમારા લક્ષ્ય વ્યાપક હુઆ. હમને જો પહલે વિચાર્ય વિષય રખા થા ઉસ વિષયસે હમ આગે બઢે; હમારા વિચાર સ્થિર ઉસ સમય નહીં થા-યે ઈસસે સિદ્ધ હોતા હૈ, કિ જો કેવલ જાહિરસ્થલોંમેં સેવા હો સકતી હૈ કિ નહીં ઈતને હી વિષયકો લેકર વિચાર કરનેકેલિયે હમને પહલે સોચા થા ઉસસે હમ બદલકર અનેક વિષયોં પર હમને અપને વિચાર્ય વિષય ઈસ સભામેં બનાયે.

ઉસકે બાદ નયા ટર્ન આયા! ઔર નયા ટર્ન આકરકે હમારે પરમાદરણીય ભ્રાતૃચરણ શ્રીશ્યામમનોહરજીકે પત્રદ્વારા; ઉન્હોંને જો કુછ ભાવાનુવાદ ભેજા હૈ વો ભાવાનુવાદમેં ત્રુટિ નિકાલકર દિખાઈ જાય, યા ત્રુટિ દિખાની નહીં હો તો જો કુછ ભી ઉસમેં વક્તવ્ય હૈ વહી યહાં કહા જાય-યે એક કલ્પ આયા. ઔર વો કલ્પ જબ આયા તબ અનેક જો વિષય વિચાર્ય થે ઉન વિષયોંકા વિચાર્યતાકા જો પક્ષ થા વો પ્રાયઃ વહાં શિથિલ હો ગયા. વ્રજયાત્રા આદિ જો વિષય થે. ઉસકે બાદ, વો તીસરે પક્ષકે બાદ, એક ચૌથા પક્ષ જબ હમારે શ્રીશરદબાવા સુરત આયે ઔર ઉન્હોંને જો પત્ર દિયા ઉસમેં યે કહા ગયા કિ હરેક વ્યક્તિ અપની તરફસે ભાવાનુવાદકો; જહાં તક મૈં સમજા હું, અપની દષ્ટિસે ભાવાનુવાદકો પ્રસ્તુત કરે, પ્રત્યેક વ્યક્તિ. તો ઈસમેં ઈસ પ્રકારકે જો નાટ્યાત્મક પરિવર્તન જો સમય-સમયપર ઈસ સભાકે વિચાર્ય વિષયોંકેલિયે જો આયે ઉસસે અપની એક સ્થિર નીતિ હૈ-ઐસા જો અહસાસ સમાજકો કરાના ચાહતે હૈ વો નહીં હો પાતા. એક સ્થિર વિચારણા હોની ચાહિયે ઔર ઉસ વિચારણાકે અનુસાર હમેં કાર્ય કરના ચાહિયે.

શાસ્ત્રચર્ચાકી તો ઉસમેં પહલેસે હી ન કોઈ શાસ્ત્રાર્થકી આવશ્યકતા હૈ ઔર વાદ-

વિતંડા-જલ્પકી ન કોઈ આવશ્યકતા હૈ, ન શાસ્ત્રચર્ચાકી આવશ્યકતા હૈ-યહ ભી હમારે ભ્રાતૃચરણ શ્રીશ્યામમનોહરદાદાને બહોત હી સ્પષ્ટ કર દિયા. ઔર ઉસ દૃષ્ટિસે અનુવાદમેં જિસકો યદિ અભિપ્રેત હૈ તો અબ યહાં ક્યા ત્રુટિ હૈ યા ક્યા ઉનકા સુજાવ હૈ-યહ હી યહાં કથનીય વિષય બના હુઆ થા. પરંતુ જબ મૈં કલ આયા તો મુજે ઐસા લગા કિ કોઈ શાસ્ત્રાર્થ ચલ રહા હૈ! યા કોઈ શાસ્ત્રચર્ચા ચલ રહી હૈ. તબ મુજે ઐસા લગા કિ યે શાસ્ત્રાર્થ યદિ હૈ તો શાસ્ત્રાર્થકી પદ્ધતિકે અનુસાર શાસ્ત્રાર્થ હોના ચાહિયે. યા શાસ્ત્રચર્ચા ભી હૈ તો શાસ્ત્રચર્ચાકી જો કુછ ભી ગરિમા, મર્યાદા હૈ ઉસકે અનુસાર હોના ચાહિયે. શાસ્ત્રાર્થમેં હંમેશા કોઈ મધ્યસ્થહોતે હૈ. અલગ-અલગ જબ દો વિચાર આ કરકે ખડે હુએ હોં, દો વ્યક્તિ જબ અલગ-અલગ દૃષ્ટિસે દો વિચારકા પ્રસ્તાવ કર રહે હો તબ હમારી પ્રાચીન પરંપરા યે હૈ કિ મધ્યસ્થજન વહાં પર અપની દૃષ્ટિસે જો શાસ્ત્રસંમત પ્રમાણ એવં સત્‌તર્ક પર જો આધારિત હૈ ઉસકો વહાં માન્ય કરતે હૈ. જહાં તક સમ્પ્રદાયકે હિતકા પ્રશ્ન હૈ, હમલોગ ન યહાં કોઈ લઢનેકેલિયે એકત્રિત હુએ થે ન એક-દૂસરેકો કોઈ છીછાલેદર કરને એકત્રિત હુએ થે ઔર ઉસ દૃષ્ટિસે યદિ દેખા જાય તો યહાં પર શાસ્ત્રાર્થકે પક્ષમેં જલ્પ ઔર વિતંડાકા કોઈ અવકાશ નહીં થા. જલ્પ ઔર વિતંડા તો અનવસર પરાહતકે રૂપમેં હી થે. પરંતુ હાં, તત્ત્વનિર્ણયકી દૃષ્ટિસે વાદકથા અવશ્ય હો સકતી થી.

પરંતુ વાદકથાકે ભી અધિકારીકા વિચાર શાસ્ત્રમેં કિયા ગયા હૈ. ઉસકે અધિકારી કૌન હૈ ઉસકા વિચાર કરતે હુએ કહા હૈ કિ ''તં ગુરુ શિષ્યઃ સદ્‌બ્રહ્મચારી શિષ્ટશ્રેયોર્થીભિઃ અનસૂયુભિઃ અભ્યુપેયઃ.'' વાદકથાકે વે અધિકારી હૈ. પહલે તો વાદ શબ્દસે આજકા સમાજ બહોત હી ભડકતા હૈ-''વાદ કરી રહ્યા છે!'' વાદ કોઈ નિંદિત પદાર્થ નહીં હૈ. જહાં તત્ત્વજિજ્ઞાસાકી દૃષ્ટિસે કથા હોતી હો, તત્ત્વજિજ્ઞાસાકી દૃષ્ટિસે ચર્ચા હોતી હો, ઉસકો શાસ્ત્રમેં વાદ કહા ગયા હૈ. આજ જિસ પ્રકાર હમ વાદકો સમજતે હૈ; વાદ માને કોઈ બહોત નિંદિત વસ્તુ હૈ, ઐસા કોઈ વાદ શબ્દકા આવિર્ભાવ હમારે શાસ્ત્રોંમેં નહીં હુઆ. વાદકા મતલબ હૈ તત્ત્વજિજ્ઞાસુઓંકી શાસ્ત્રચર્ચા. ઔર વો તત્ત્વજિજ્ઞાસુઓંકી શાસ્ત્રચર્ચા ઈસલિયે હોતી હૈ; એક-દૂસરેકો પરાજિત કરનેકેલિયે નહીં હોતી પરંતુ વાસ્તવિક શાસ્ત્રકા ક્યા તત્ત્વ હૈ યે સમજનેકેલિયે, કિ ભઈ વાસ્તવિક સિદ્ધાન્ત ક્યા હૈ-વો સમજનેકેલિયે વો ચર્ચા હોતી હૈ. ઉસમેં એક હી હૃદયવાલે, પરસ્પર જિનકા આત્મીયભાવ હૈ, જિનમેં કોઈ રાગદ્વેષ નહીં હૈ, ઐસે લોગ બૈઠ કરકે, જૈસે ગુરુશિષ્ય! ગુરુશિષ્ય આપસમેં ચર્ચા કરતે હૈ ઉસ વખત ગુરુ ભી પૂર્વપક્ષ કરતા હૈ, શિષ્ય ઉસકા ઉત્તરપક્ષ કર સકતા હૈ, શિષ્ય ભી પૂર્વપક્ષ કર સકતા હૈ, ગુરુ ઉત્તરપક્ષ કરે-એકદૂસરે પૂર્વપક્ષ ઉત્તરપક્ષ કર સકતે હૈ. ઉસ સમય ગુરુ-શિષ્યમેં કોઈ અસૂયાકા ભાવ નહીં હોતા કિ મૈં ઈસકો બંધ કર દું, ઈસકા મુખ, યા ઈસકો મૈં પરાસ્ત કર દું-યે ભાવ નહીં હોતા. તભી જાકર વો શાસ્ત્રચર્ચા તત્ત્વનિર્ણયપર્યંત પહોંચ સકતી હૈ. ઉસી પ્રકાર જો સહાધ્યાયી હોતે હૈ, એક ગુરુકે યહાં અધ્યયન કરનેવાલે, વો સહાધ્યાયીઓમેં ભી ઈસ પ્રકારકા

વાદ, માને શાસ્ત્રજિજ્ઞાસાકી દષ્ટિસે ચર્ચા હોતી હૈ. ઔર જિનકો શિષ્ટ શ્રેયકી જિજ્ઞાસા હો ઉનમેં ભી ઈસ પ્રકારકી ચર્ચા હોતી હૈ. પરંતુ ઈન સભી અધિકારિઓંકે સાથમેં એક વસ્તુ રખી ગઈ કિ 'અનસૂયુભિઃ.' ઉનમેં એક ગુણ સબસે મહત્વકા હોના ચાહિયે; જિનકો તત્ત્વનિર્ણય કરના હૈ ઉનમેં એક ગુણ હોના ચાહિયે કે ઉનકો રાગદ્વેષસે રહિત હોના ચાહિયે, અસૂયાભાવસે રહિત હોના ચાહિયે.

મૈંને આપ, જબ શરદબાવા વહાં સુરત પધારે થે તબ મૈંને ઉનકો કહા થા કિ સર્વપ્રથમ તો હમેં સમાજમેં યે હી ભાવ સ્થાપિત કરના હૈ કિ હમ અંતઃકરણસે એક હૈ; ચાહે હમારે મતભેદ ભલેં હો, હમારે અપને-અપને સ્થાનપર મતભેદ; બુદ્ધિવિભેદસે મતભેદ હો સકતે હૈ, પરંતુ હમારા મનભેદ નહીં હૈ-યે હમેં સ્થાપિત કરના હૈ. તો મનૈક્યકે રૂપમેં, મનકા જો ઐક્ય, વો હમારા હૈ. ઈસ રૂપમેં સંવાદ સ્થાપિત હોના જરૂરી હૈ. ઔર ઈસ પ્રકારકી જો સભા હોતી હૈ વો સભાકા સ્વરૂપ ભી કૈસા હોતા હૈ વો શાસ્ત્રકારોને બતાયા હૈ કિ ''રાગદ્વેષવિહીનાસ્તુ સપ્તપંચત્રયોપિ વા. યત્ર સ્યુઃ મિલિતા વિપ્રાઃ સા યજ્ઞસદ્રશી સભાઃ.'' જહાં પર રાગદ્વેષવિહિન કોઈ ભી પ્રકારકા, કોઈ રાગ નહીં ઔર કોઈ દ્વેષ નહીં-ઐસે લોગ, ચાહેં ફિર વો ૭ હો, ૫ હો યા ૩ હો, વો જહાં પર એકત્રિત હોકર ચર્ચા કરતે હૈ તત્ત્વનિર્ણયકેલિયે, ઐસી સભાકો યજ્ઞકે સમાન પવિત્ર સભા માની ગઈ હૈ. આપ દેખિયે-વાદકેલિયે, તત્ત્વનિર્ણયકેલિયે, કૈસી સભા હોની ચાહિયે, ઉસકે અધિકારી કૈસે હોને ચાહિયે. ''રાગદ્વેષવિહીનાસ્તુ.'' વ્યક્તિગત રૂપમેં પરસ્પર કોઈ ભી પ્રકારકા જિનકે હૃદયમેં કોઈ કલુષિત ભાવ નહીં હૈ, રાગદ્વેષ નહીં હૈ, ઐસે લોગ હોને ચાહિયે. ઓર વો ભી સભા કૈસી હોની ચાહિયે ઉસકા આગે વિવેચન કિયા ગયા હૈ શાસ્ત્રમેં ''ત્રૈવિદ્યાઃ હેતુકાઃ તર્કીઃ નૈરુક્તાઃ ધર્મપાઠકાઃ. ત્રયશ્ચાશ્રમિણઃ પૂર્વે પરિષદ્ સ્યાદ્ દશા વરાઃ.'' ઉસ સભામેં યદિ તત્ત્વનિર્ણય કરના હો તો સભામેં 'ત્રૈવિદ્યાઃ'-ૠગ્વેદ-યજુર્વેદ-સામવેદકી ભી જાનકારી રખનેવાલે ભી ઉસમેં ઉપસ્થિત હોને ચાહિયે મધ્યસ્થમેં. ઉસી પ્રકાર 'હૈતુકાઃ'-નૈયાયિક-તાર્કિક વ્યક્તિ ભી ઉસમેં હોના ચાહિયે, ન્યાયદષ્ટિસે વિચાર કર સકે. 'તર્કીઃ' સે મતલબ હૈ જો મીમાંસાકા જ્ઞાન રખતા હો-ઐસા ભી એક વ્યક્તિ હોના ચાહિયે, કમસેકમ એક. 'નૈરુક્તાઃ'-નિરુકતકા જિસકો જ્ઞાન હો; નિરુક્ત કહનેસે વ્યાકરણકા ભી સમાવેશ હો જાતા હૈ. તો વ્યાકરણકા ભી જાનકાર ઉસમેં વિદ્વાન હોના ચાહિયે. ઔર 'ધર્મપાઠકાઃ' ધર્મશાસ્ત્રકા ભી જાનકાર હો. ઈતના હી નહીં, 'ત્રય શ્ચાશ્રમિણઃ પૂર્વે'-જો તીન આશ્રમિ હૈ; બ્રહ્મચારી, ગૃહસ્થઆદિ, વે ભી ઉસમેં હોને ચાહિયે. ઈસ પ્રકારસે સભાકા ભી વિચાર કિયા ગયા હૈ કિ સભાકા યે સ્વરૂપ જબ બને, ઈસ પ્રકારકી સભા હો, ઈસ પ્રકારકે ઉસમેં તટસ્થભાવસે રાગદ્વેષ રહિત હોકર, રાગદ્વેષ વિહીન હોકર, વિચાર કરનેવાલે ઔર ન્યાય દે સકનેવાલે જબ મધ્યસ્થબૈઠે હુએ હોં, ઉસ સમય યદિ ચર્ચા કી જાય તો ઉસ ચર્ચાકા કુછ શાસ્ત્રીય સ્વરૂપ બનતા હૈ. ઉસ ચર્ચાકો શાસ્ત્રસમ્મત માની જાતી હૈ.

ઈસલિયે કલ જબ યહાં મૈં આયા તબ જો પ્રકાર મૈંને દેખા કિ બિલકુલ મધ્યસ્થકે

બિના જો ચર્ચા ચલ રહી થી; વો હમારી શાસ્ત્રીય મર્યાદાકા અતિક્રમણ હોકર ચર્ચા ચલ રહી થી. ઈસલિયે મુજે કલ હમારે આયોજકોંકો પત્ર લિખકર, ચિટ્ઠી લિખકર ભી પૂછના પડા ઔર બીચમેં કુછ વિક્ષેપ કરનેકા ભી દુઃસાહસ કરના પડા. પરંતુ યે હમારી શાસ્ત્રીય મર્યાદા હૈ. મૈં આગેસે આપ લોગોસે યહી અભિલાષા કરતા હું કિ યદિ સમ્પ્રદાયકી સ્વસ્થવિચારપ્રણાલીકા પ્રારંભ કરનેકેલિયે આપલોગ અબ આગે બઢ રહે હૈં તો ઈસ પ્રકારકી ચર્ચાકા કુછ ક્રમ રખિયે કિ જિસમેં કોઈ વ્યક્તિગત જલ્પકા યહાં પ્રશ્ન ન હો, વિજીગીષુકથા યહાં ન હો. વિજીગીષુકથા હમ કિસકે આગે કરે? યહાં કૌન પરાયા હૈ, ઔર કૌન અપના હૈ? સબ હમ એક હી યહાં શ્રીમદ્‌વલ્લભાચાર્યકી છત્રછાયામેં બૈઠે હુએ હૈ. યદિ વિજીગીષુકથા ભી કરની હો તો હમારે લિયે દૂસરે સ્થાન હૈ ઔર મતમતાંતરોકે સન્દર્ભમેં હમ કર સકતે હૈ. યહાં હમારા કોઈ ઐસા આશય નહીં હૈ ઔર ન હી ઉસ ભાવસે કલ કોઈ ચર્ચા હો રહી થી ઐસા મૈં કહ રહા હું. પરંતુ જો શાસ્ત્રીય મર્યાદા થી ઉસ મર્યાદાકા પરિપાલન યદિ હોતે હુએ વો ચર્ચા હોતી તો વો ચર્ચા એક પ્રશસ્ત સ્વરૂપ ધારણ કર સકતી ઉસકા હમેં ભવિષ્યમેં ધ્યાન રખના હૈ.

ઔર વ્યક્તિગતરૂપમેં એક યહ કહના ચાહતા હું કિ ઈતને વર્ષ જો વ્યતીત હો ગયે કિ હમારે આદરણીય શ્રીશ્યામદાદા કઈ બાર યે આક્રોશ વ્યક્ત કર ચુકે હૈ, હૃદયકી વ્યથા વ્યક્ત કર ચુકે હૈ, કિ મૈં ઈતના સબ કહ રહા હું, ઈતના સબકો મૈં ઉકસા રહા હું; સબકુછ કર રહા હું, અત્યંત વિરુદ્ધ વાક્ય બોલકર ભી મૈં ઉનકો ઉકસા રહા હું, તો ભી ક્યોં કોઈ ચર્ચા કરનેકેલિયે આતે નહીં હૈ? યે જો આપશ્રીકા પ્રશ્ન થા ઉસકા મૈં એક હી નિવેદન કરતા હું કિ સમ્પ્રદાય સમ્બન્ધી કોઈ ભી વિષય હો; યદિ હમ યે ચાહતે હૈ કિ હર વ્યક્તિ અપની દૃષ્ટિસે ઈસમેં રસ લે ઔર ઈસમેં અપના નિષ્પક્ષ અભિપ્રાય દે યે યદિ હમારી હૃદયકી કામના હૈ તો હમ સભીકો કોઈ ભી વ્યક્તિકેલિયે ઉસકો વ્યક્તિગતરૂપસે ઉસકે હૃદયકો દુઃખ પહોંચે ઐસા કોઈ ભી વ્યક્તિગત પ્રહાર યા વ્યક્તિગત આઘાત ઉસ વ્યક્તિપર નહીં કરના હૈ. શાયદ હમ થોડે-બહુત ઉસ દૃષ્ટિસે પીછલે ચાર-પાંચ વર્ષસે પ્રયાસ ઉસ દિશામેં નહીં કર સકે. ઈસલિયે વિચારક લોગ, જો ઈસમેં ચર્ચા કરના ચાહતે હૈ, જિનકે હૃદયમેં કુછ વિવક્ષા હૈ, ઐસે લોગ ભી દૂર રહે; ક્યોંકિ ઉનકે હૃદયમેં એક યહી સંભાવના રહી કિ કહીં ચર્ચાકા યે સુંદર સ્વરૂપ ઐસા ન હો જાય કિ વ્યક્તિગતરૂપમેં એક-દૂસરેકે પ્રતિ કોઈ આક્ષેપાત્મક સ્વરૂપ બન જાય ઔર હમ અલગ હો જાય, દૂર હો જાય. યહી આશંકા હોનેકે કારણ ઈતને વર્ષો તક હમેં પ્રતીક્ષા કરની પડી. હમારે વિદ્વજ્જન ભી ઈસી પ્રકાર કભી-કભી આશંકિત રહતે હૈ.

કલ જો સ્વસ્થપ્રણાલીકાકા પ્રારંભ હુઆ હૈ ઉસમેં હમલોગોંકે મનકા ઐક્ય સિદ્ધ હોનેકી દિશાકે તરફ હમલોગ અબ ધીરે-ધીરે આગે બઢ રહે હૈં. બહુત હી એક આનંદકા વિષય હૈ કિ કલ ઈતને દિનોંકા જો કુછ વ્યક્તિગત એક-દૂસરેપર આક્ષેપ હૃદયમેં બના હુઆ થા વો વ્યક્તિગત આક્ષેપકા જહાં તક પ્રશ્ન હૈ, ઉસકા ઉન્મૂલન કરનેકી દિશામેં આદરણીય શ્રીશ્યામદાદાકે સાથમેં આગે કુછ પ્રગતી હુઈ હૈ. પરંતુ સાથહી સાથયહાં યે ભી અવધારણીય હૈ

કિ જૈસે હમારે પ્રથમપીઠાધીશ્વર શ્રીલાલમણિજી મહારાજને કહા કિ ''નિષ્ઠા ચ સાધનૈરેવ ન મનોરથવાર્તયા'' ઉસ ઉક્તિકે અનુસાર જિસ દિશામેં હમ આગે બઢ રહે હૈં વો વાસ્તવમેં નિષ્ઠાપૂર્વક ઔર હૃદયસે, યહાં જો સબ મંત્ર લિખે ગયે હૈં ઉસ ભાવનાસે, યદિ હમ આગે બઢે તો ભવિષ્યમેં કાફી કુછ અચ્છા હોગા. હમ કોઈ રાજનૈતિક સ્ટેજ પર નહીં બૈઠે હુએ હૈ. હમારા સમ્બન્ધ કોઈ પોલિટીકલ નહીં હૈ. જૈસે પોલિટીકલ લોગ સ્ટેજ પર એકદૂસરે મિલતે હૈ, એક દૂસરેકો ગલે લગાતે હૈ ઔર જો ઉનકા પૂરા પોલિટીકલ એપ્રોચ હોતા હૈ, વૈસા કોઈ હમારા યે કોઈ પોલિટીકલ ક્ષેત્ર નહીં હૈ. યે વિશુદ્ધ ધાર્મિક ઔર વિશુદ્ધ એક પવિત્ર ક્ષેત્ર હૈ. વો ધર્મક્ષેત્રકો ઉસી રૂપમેં યદિ હમ ગ્રહણ કરેંગે ઔર હૃદયમેં વો પાવિત્ર્ય રખકર યદિ હમ પરસ્પર પેશ હોંગે તો વાસ્તવમેં એક અચ્છા ભવિષ્ય હમારે સામને સમ્પ્રદાયમેં આયેગા.

તો યે જો એક મનકા સંવાદ પરસ્પર યહાં સ્થાપિત હો રહા હૈ સભી વૈષ્ણવજનોંકા, સભી લોગોકા, વો સંવાદ હૃદયકી દૃષ્ટિસે અભી હૈ, લેકિન હમેં યે ધ્યાન રખના હૈ; આજ મુજે... હમારે વૈષ્ણવજન ભી બડે કભી-કભી બાલલીલા કર દેતે હૈ. જૈસે હમારે પુષ્ટિમાર્ગકિ આચાર્યબાલક બાલલીલાકેલિયે પ્રશસ્ત હૈ વૈસે હમારે વૈષ્ણવજન ભી બડે હી પ્રશસ્ત હૈ; ક્યોંકિ હમારા ગુણ થોડા ઉનમેં ભી તો ઉતરેગા! તો આજ સુબહ કુછ વૈષ્ણવ આકર કહને લગે કિ ''હવે તો આપ; શ્યામમનોહરજીનો મત આપે સ્વીકારી લીધો છે, કાલે બધુ બહુ આપનું ઐક્ય થઈ ગયું અને આપલોકો હવે બહુ બધા એક થયા છો. આપ તો હવે શ્યામમનોહરજીનો મત હવે સ્વીકારી લીધો.'' ત્યારે મેં કહ્યું ''મને; એવું કઈ રીતે કહો છો?'' ત્યારે કહે ''નહીં, હવે આપ ગળે મળ્યા અને બધો સંવાદ સ્થાપિત થઈ ગયો.'' તો મૈં થોડા યે સ્પષ્ટીકરણ કરના ચાહતા થા કિ હૃદયસે તો હમ સભી એક હી હૈ. પરંતુ કલ હમ ગલે મિલે વહ તો એક બહુત હી હર્ષકા, આનંદકા, વિષય હૈ. સાથ-સાથહમેં યહ નહીં ભૂલના હૈ કિ અભી હમારે જો પરસ્પર અપને-અપને સૈદ્ધાન્તિક દૃષ્ટિસે મહાપ્રભુકા ક્યા દૃષ્ટિકોણ હૈ ઉસ વિષયમેં જો કુછ ભી અપના મત હૈ વો અપને-અપને સ્થાનપર હૈ. હમ કલ આપસમેં ગલે મિલે ઈસકા મતલબ યહ નહીં હોતા હૈ કિ હમલોગોંકા પરસ્પરકા યા ઔર લોગોકા જો કુછ ભી અપને દૃષ્ટિસે સ્વસિદ્ધાન્ત જો કુછ ભી હૈ વો સમજે હૈ ઉસકા પ્રતિપાદન કરનેકા ઉનકા અધિકાર સમાપ્ત હો જાતા હૈ. મૈં યે ભી નહીં કહતા કિ શ્યામમનોહજી કિસી પક્ષકો અપને... શ્રીહરિરાયજી મહારાજ કિસી પક્ષકો લેકર બોલે વો ક્યા બોલે વો તો મૈં યહાં થા હી નહીં. મૈં તો ઈતના હી કહતા હું કિ ઉન્હોંને જો કુછ ભી પ્રયાસ કિયા હૈ વો બડા હી પ્રશસ્ત ઔર વૈષ્ણવસમાજકો ઉન્હોંને યે પ્રતીતિ કરવાઈ કિ સમ્પ્રદાયમેં વિદ્વજ્જન આજ ભી હૈ. તો હમલોગ યે હી પ્રાર્થના કરેંગે પ્રભુકે ચરણોમેં કિ જિસ પ્રકાર અબ ધીરે-ધીરે હમારા હૃદય એક હોતા જા રહા હૈ, ઉસી પ્રકાર હમ શ્રીમહાપ્રભુજીકે સિદ્ધાન્તોકે વિષયમેં જો ભી હમારા મત હૈ ઉસમેં ભી કર સકે, ઐક્ય, ઐસી મૈં પ્રભુસે પ્રાર્થના કરતા હું. પરંતુ મૈં સમસ્ત વૈષ્ણવજનોસે, યહાં બિરાજમાન આચાર્યવૃંદસે ભી યહ સ્પષ્ટીકરણ કરતાં હું કિ કલ હમલોગ ગલે જરૂર મિલે હૈ; ઔર અંતઃકરણસે મિલે હૈ, ઈસમેં

કોઈ સંદેહ નહીં, પરંતુ શાસ્ત્રીય દષ્ટિસે જો અપના-અપના દષ્ટિકોણ હૈ વો દષ્ટિકોણ હમારે સાથમેં અપને સ્વતંત્રતા રખતા હૈ. ઉસસે હમલોગોકા જો કુછ ભી સ્વતંત્ર કહનેકા અપના જો એક માનવસહજ અધિકાર હૈ ઉસ અધિકારકી કોઈ ક્ષતિ નહીં હોતી.

કલ પિતામહચરણોંકો એક બડા હી કષ્ટ યે હુઆ; પિતામહચરણોંકો જો સબસે બડા ભયંકર જો આઘાત લગા હૈ હૃદયમેં વો યહ લગા હૈ કિ અપના મત વ્યક્ત કરનેકા હર કિસીકો; જૈસે કલ શ્રીશ્યામદાદાને કહા, કિ ફન્ડામેન્ટલ રાઈટ હૈ. કલ પિતામહચરણોંકે હૃદયમેં ઐસા લગ ગયા કિ મુજે મેરે યે જો એક સહજ સ્વાભાવિક જો મેરા જો એક અધિકાર હૈ સમ્પ્રદાયકે પ્રતિ, ઉસસે મુજે વંચિત રખા ગયા! ઈસ પ્રકારકા કલ આપશ્રીકો બહોત હી અસુખ હુઆ. હમલોગોં પર ભી બહુત અપ્રસન્નતા હુઈ કિ કલ હમ વહાં તક આયે; હમારી ''તુમ ઉમ્રકો દેખો, હમારી તબિયતકો દેખો'' ઔર હમારે વહાં આને પર ભી... ઓર હમલોગોંકે ઉપર ભી થોડી આપશ્રીકો અપ્રસન્નતા હુઈ કિ તુમલોગોંકે વહાં હોતે હુએ હમ હમારા અભિપ્રાય વ્યક્ત ન કર સકે ઔર હમકો હમારે મૂલભૂત અધિકારસે વંચિત રખા ગયા-ઈસકા મુજે બહોત ભારી ખેદ હૈ. ઔર ઈસીલિયે આપ ઉસ ખેદ ઔર ખિન્નતાસે સ્વયં યહાં નહીં પધારે.

વાસ્તવમેં હમારે બહોતસે વૈષ્ણવજન ભી જાનતે હૈં કિ કલ પિતામહચરણ યહાં પધારે થે. બહોત દેર તક આપ ગાડીમેં બિરાજે રહે. અબ યે જો કુછ ભી હુઆ ઈસસે હમેં આગે યે ધ્યાન રખના હૈ કિ ઈસ પ્રકારકા કોઈ ભી ખેદજનક પ્રસંગ ભવિષ્યમેં ન બને. હમેં યે ધ્યાન રખના હૈ કિ હમારે જો આચાર્ય હૈં, વયોવૃદ્ધ-જ્ઞાનવૃદ્ધ જો આચાર્ય હૈં, ઉનકા જબ તક હમેં આશીર્વાદ, ઉનકા માર્ગદર્શન પ્રાપ્ત હોતા હો તબ તક વો હમારેલિયે શ્રેયસ્કર હૈ. ઔર મૈં માનતા હું કિ યહાં બૈઠે હુએ સભીકો પિતામહચરણોંકે હૃદયમેં જૈસા ખેદ હુઆ હૈ; હમલોગોંકે હૃદયમેં ભી હુઆ હૈ, સભી આચાર્યોંકે હૃદયમેં ખેદ હુઆ હૈ ઔર યહાં બૈઠે હુએ શાયદ સભી વૈષ્ણવજનોંકો ભી યે જાનકર ખેદ હો રહા હોગા કિ ઐસે સમ્પ્રદાયકે વયોવૃદ્ધ આચાર્યકા અભિપ્રાય જાનનેસે હમ ઈસ સભામેં વંચિત હો ગયે. ઔર ''ન સા સભાઃ યત્ર ન સન્તિ વૃદ્ધાઃ'' ઈસ ન્યાયસે સભાકી ભી ગરિમાકો હમ કુછ ખો બૈઠે. યે ખેદ, મૈં માનતા હૂં, કિ યહાં બૈઠે હુએ સમસ્ત વૈષ્ણવજનોંકે હૃદયમેં હોતા હોગા. પરંતુ આગેસે ઐસા નહીં હોગા ઐસા મેરે હૃદયમેં વિશ્વાસ હૈ.

અબ એક પ્રશ્ન જો યહાં ચર્ચિત કિયા ગયા થા વો થા પરિષદકા. આંતરરાષ્ટ્રીય પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવ પરિષદકે સન્દર્ભમેં હમારે પ્રથમપીઠાધીશ્વર શ્રીલાલમણિજી મહારાજને અપને વિચાર વ્યક્ત કિયે. મુજે બહોત આનંદ હુઆ કિ શ્રીપ્રથમેશજી મહારાજકે આત્મજકે નાતે ઉન્હોંને પરિષદકે પ્રતિ અપની અનુકંપાકી દૃષ્ટિ જો ડાલી હૈ; વૈસે તો હૈ હી, પરંતુ વિશેષરૂપસે ઉસકા જો સ્મરણ કિયા હૈ, ઈસસે મૈં ઉનકે પ્રતિ હૃદયસે આભારી હું, દેખિયે, મુજે ભી બડા પ્રશ્ન હોતા થા કિ યે પરિષદકી ક્યા આવશ્યકતા હૈ? પરંતુ અભી જ્યાદા મૈં વિવેચન નહીં કરના ચાહતા. હમારે આચાર્યોંકો ઔર હમારે વૈષ્ણવજનોંકો સંગઠિત કરનેમેં પરિષદ એક

સક્ષમ માધ્યમ બન સકતી હૈ-ઐસા હમારે આદરણીય નિ.લી. પ્રથમપીઠાધીશ્વર શ્રીરણછોડાચાર્યજીકા અભિપ્રાય થા ઔર મુજે ભી; જબ મૈં ધીરે-ધીરે સમાજમેં જા રહા હૂં ઔર મૈં અનુભવ કર રહા હૂં ઔર જો મૈં વિગઠન દેખ રહા હૂં, વો મુજે લગતા હૈ કિ યદિ પરિષદ સક્રિય હો જાય, નિષ્ક્રિયતા છોડકર યદિ સક્રિય બને, તો પરિષદ હી એક ઐસી સંસ્થા હૈ જો હમારે આચાર્યબાલકોંકો ઔર વૈષ્ણવજનોંકો ભી એક સૂત્રમેં બાંધ સકતી હૈ. જબ પરિષદ બીચમેંસે હટ જાયેગી તબ ઐસા હોગા કિ અલગ-અલગ આચાર્યોંકા અપના અલગ-અલગ અસ્તિત્વ હોગા.

જહાં તક કુંભકા પ્રશ્ન હૈ; વિષય નિકલા તો મૈં કહુ. મૈં યહી ચાહુંગા ઔર યહી કહુંગા કિ જૈસે હમારે આદરણીય શ્રીપ્રથમેશજી મહારાજને સ્વયં કુંભકી પ્રવૃત્તિકા પ્રારંભ કિયા; યદ્યપિ યે વિષય થોડા અલગ હટકે હૈ લેકિન સમ્પ્રદાયસે સમ્બન્ધિત હૈ ઔર પ્રાણોપમ હૈ ઈસલિયે ચર્ચા કર રહા હૂં, જિસ પ્રકાર ઉન્હોંને કુંભકી પ્રવૃત્તિકા પ્રારંભ કિયા ઉસ સમય યદિ વે ચાહતે તો વે તો સર્વેસર્વા થે. સબ કુછ ઉનકે હી હાથમેં થે, સર્વતંત્રસ્વતંત્રકે જૈસે થે. વો અપના હી સ્વામિત્વ યા આધિપત્ય રખતે. કિન્તુ ઉન્હોંને સભી બાલકોંકા સંગઠન હો ઈસ દષ્ટિસે પરિષદકો આગે કરકે ઐસે કાર્ય કરવાયે. તો મેરા કહનેકા મતલબ યે હૈ કિ પરિષદ એક ઐસા સુંદર માધ્યમ હૈ. ઉસકે પ્રતિ; જૈસે અભી આપને ઉનકે લેખમેં પઢા, ઉસકે પ્રતિ ભ્રામક માન્યતા હમેં નહીં કરની હૈ.

અબ રહા પ્રશ્ન યે કિ પરિષદ યદિ ડેડ લાયન હૈ તો ઉસકી ક્યા ઉપયોગિતા? બિલકુલ સચ્ચી બાત હૈ. યદિ પરિષદ ઉસ સ્થિતિમેં હૈ તો ઉસકી કોઈ ઉપયોગિતા નહીં હોગી. પરંતુ પરિષદ ડેડ લાયન હૈ યા પરિષદ પ્રબુદ્ધ લાયન હૈ તો વાસ્તવમેં ઉસકા જો કુછ ભી નિયંત્રણ નિયમન હૈ વો હમ આચાર્યોંકે હાથમેં હૈ ઐસા નિષ્પક્ષતયા હમકો સ્વીકાર કરના ચાહિયે. હમ યદિ ઈસ પરિષદકો ડેડ બના દેંગે; મૃતપ્રાય બના દેંગે તો પરિષદ મૃતપ્રાય હો જાયેગી. ઔર હમ યદિ ઉસકો પ્રોત્સાહિત કરકે ઉસકો સહી માર્ગદર્શન દેકર; યે પરિષદ ભી અપની એક સમ્પ્રદાયકી એક વ્યાપક સંસ્થા હૈ ઉસ રૂપમેં, ઉસકો ગ્રહણ કરેંગે ઔર ઉસકો પ્રોત્સાહિત કરેંગે તો વો પરિષદ કભી ડેડ લાયનકે રૂપમેં નહીં હો સકતી-યે મેરા દઢ વિશ્વાસ હૈ. તો પરિષદકો આચાર્યબાલક ઉનકો માર્ગદર્શન કરેં. ઔર પરિષદકેલિયે યે જો કહા ગયા કિ વાસ્તવમેં; જૈસે અભી જો વ્રજયાત્રાકા અધિવેશનકા જો સ્મરણ કિયા ગયા, ઉસ પ્રસંગમેં મૈં ભી વહાં મૌજૂદ થા. ઔર વહાં યે પ્રશ્ન આયા થા કિ સેવા કિતની હૈ-એક હૈ, દો હૈ, તીન હૈ? અભી ઈસ વિષયકી ચર્ચા યહાં નહીં કર રહા હું, કોઈ શાસ્ત્રીય વિષયપે નહીં જા રહા હું પરંતુ ઉસ સમય હમારે પરિષદકે જો અધ્યક્ષ, કાર્યકારી અધ્યક્ષ ગજાનન શર્મા, ઉન્હોંને યે કહા થા કિ યે સબ તો આપ આચાર્યોંકા વિષય હૈ, આપ ઉસકો નિશ્ચિત કરકે કહીએ. ઔર હમલોગ ભી યે માનતે હૈ. અભી જો પત્ર આયા થા, જો લાસ્ટ પત્ર જો હમારે આયોજકોંને ભેજા, ઉસમેં યે હી લિખા થા કિ યદિ અપને સમ્પ્રદાયકે આચાર્ય બાલક આચાર્યવર્ય, ભાવ કહ રહા હું, યદિ અપને ઉત્તરદાયિત્વકો

નહીં નિભાતે ઔર સમ્પ્રદાયકે ઐસે પ્રાણોપમ પ્રશ્નોપર અપના અભિપ્રાય નહીં દેતે, આગે નહીં આતે, તો વૈષ્ણવજન અપને હાથમેં સબ સૂત્ર લે લેંગે ઔર અપને હાથમેં સબ કામ કરેંગે. જહાં તક પરિષદકા પ્રશ્ન હૈ, મૈં પરિષદકે યદિ અધ્યક્ષ યહાં નટવરભાઈ બૈઠે હોં, તો મૈં ઉનકો એક વસ્તુકા સ્મરણ દિલાતા હું જો બડા હી ખેદજનક હુઆ હૈ, કિ વાસ્તવમેં ક્યા સિદ્ધાન્ત હૈ, ક્યા નહીં હૈ; જૈસે હમારે અધ્યક્ષજીને સ્પષ્ટ કર દિયા, કિ હમલોગોંકો તો આપ આચાર્ય જો નિર્ણય કરકે કહેંગે વો હમલોગ બોલેંગે. હમારા વો અધિકાર નહીં હૈ. ઔર ઉસ દષ્ટિસે દેખતે હુએ જો અભી પિછલે કુછ દિનોંકે પહલે હમારી કચ્છ-માંડવીકી શાખાને જિસ પ્રકારસે સબ કુછ અપને ઉપર લેકર, સબ નિર્ણાયક ભાર સમ્પ્રદાયકા અપને ઉપર લેકર, એક શાખાને જો પત્ર પ્રેષિત કિયા ઔર સમ્પ્રદાયકે સૂત્ર જો અપને હાથમેં ગ્રહણ કરનેકા જો દુઃસાહસ કિયા હૈ- વો બડા હી શોચનીય હૈ. વાસ્તવમેં આચાર્ય બાલક જો પરસ્પરમેં નિર્ણય કરે ઔર જો માર્ગદર્શન દે ઉસકે અનુસાર પરિષદકો ચલના હૈ. તો મૈં આચાર્ય બાલકોંસે યે હી પ્રાર્થના કરતા હૂં કિ હમારે ભૂતપૂર્વ પ્રથમપીઠાધીશ્વર શ્રીપ્રથમેશજી મહારાજશ્રીકા બલિદાન સ્મરણ કરકે હમ પરિષદકો હી યદિ મજબૂત બનાતે હૈં, ઉસકે માધ્યમસે યદિ કાર્ય કરતે હૈ, તો ઉસસે કાફી અચ્છા કાર્ય હોગા. મૈં વ્યક્તિગત રૂપસે યે માનતા હી હૂં; જૈસે પ્રથમેશજી મહારાજકે વચનોંમેં ભી મિલા, કિ સમય-સમયપર સમ્પ્રદાયપર કોઈ ભી આઘાત યા પ્રત્યાઘાત હોતા હો તબ પરિષદકો આગે આકર ઉસમેં કાર્ય કરના ચાહિયે ઔર પરિષદકો અપને ઉત્તરદાયિત્વસે કતરાના નહીં ચાહિયે.

ઔર જબ પ્રશ્ન પહલે ભી આયા થા તબ મૈંને યે હી અભિગમ અપનાયા થા. લેકિન મુજે જહાં તક જ્ઞાત હૈ, યે મુજે જાનકારી મિલી કિ અભી જો પ્રશ્ન, યાનિ જો કુછ ભી કાગજાદ હૈ વો ઉનકો પ્રાપ્ત નહીં હુએ થે, ઈત્યાદિ; મેરે પાસ બાત આઈ થી. તો સંભવ હૈ કિ ઉસકે કારણ ભી વિચારણા આગે નહીં બઢ પાયી હો. લેકિન હમકો અબ તટસ્થભાવસે, નિષ્પક્ષ ભાવસે, કાર્ય કરના હૈ. અબ હમેં કોઈ છલ-કપટ નહીં કરના હૈ. હમારે શાસ્ત્રોમેં કહા ગયા હૈ કિ ''ન તત્ સત્યમ્ યત્ છલેનાનુ વિદ્ધતે.'' જો સત્ય ઐસા હો કિ જો છલસે યુક્ત હો, ઐસા સત્ય-સત્ય નહીં કહા જાતા. હમ યહાં સ્વસ્થવિચારપ્રણાલીકા પ્રારંભ કર રહે હૈ. મૈં યહાં યે ભી સૂચિત કરના ચાહતા હૂં કિ આગે જૈસે કહીં કોઈને ભી કહીં ભી જો કુછ ભી બાલલીલા કી હો ઉસ પ્રકાર અબ કહીં ભી હમેં બાલલીલા નહીં કરની હૈ.

હમ જૈસે એક સૌમનસ્યકે ઉપર આતે હુએ ગલે મિલે ઉસકા અર્થ ઐસા નહીં કર દેના હૈ કિ અબ કિસીકા વ્યક્તિવિશેષકા કુછ કહનેકા અધિકાર સમાપ્ત હો ગયા હૈ. તો યે ભી હમેં ધ્યાનમેં રખના હૈ. હમ જો ગલે મિલે; આજ તો સબ ઐસે ઓડિયો-વિડિયો જૈસે સાધન હૈ. ઐસે ઓડિયો-વિડિયો જૈસે સાધનોકા ભી હમેં ઐસા દુરુપયોગ નહીં કરના હૈ કિ બાહ્ય દષ્ટિસે હમ ઉસકા કુછ પ્રદર્શન કરે કિ દેખો, હમ અબ ગલે મિલ ગયે હૈ; હમારા મત ભી એક હો ગયા હૈ-ઈસ પ્રકારકા હમ પ્રદર્શન ઉસકા કરેં યા ઉસકા ઉપયોગ કરે ઐસા ભી નહીં હોના ચાહિયે. ક્યોંકિ હમ જબ તટસ્થરૂપસે ઔર સ્વસ્થવિચારપ્રણાલીકી ઓર જા રહે હૈ, તો મૈં યહાંકે

યુવકોંકો યે ભી કહુંગા કિ હમારે આજકે યુગકે જો ઐસે જો સાધન હૈ ઉસકા સદુપયોગ કરેં. યહાં જો વિડિયો ઉતરા હુઆ હૈ, યે એક જાહિર કાર્યક્રમ હૈ, સમસ્ત પુષ્ટિમાર્ગીયોંકો જાહિર આમંત્રણ દેકર યહાં બુલાયે ગયે હૈ ઔર યે એક જાહિર કાર્યક્રમ હોનેકે નાતે યહાં ઈસ કાર્યક્રમમેં જો ભી વિડિયો ઉતરા હૈ, જો ભી ઓડિયો ઉતરા હૈ, ઉસકા જો ભી પુષ્ટિમાર્ગીય વ્યક્તિ; આચાર્ય હો ચાહે વૈષ્ણવ હો, ઉસકા યદિ વો પૈસા, વો દ્રવ્યમૂલ્ય દેકર યદિ ઉસકા ગ્રહણ કરના ચાહતા હો તો ઉસકો ઉપલબ્ધ કરાના ચાહિયે-યહ ભી એક ન્યાયસંગત અભિપ્રાય હૈ. પરંતુ ઉસમેં ભી છલ નહીં હોના ચાહિયે! ઉસમેં સેન્સર હોકર યા ઉસમેં કુછ અંદર બાલલીલા હોકર વો કાર્ય નહીં હોના ચાહિયે.

ઈસ પ્રકારસે યદિ હમ આગે બઢે ઔર પરસ્પરમેં યદિ વિશ્વાસ સ્થાપિત હુઆ તો સભી લોગ ચર્ચામેં આગે આયેંગે ઔર એક બહોત અચ્છા એક સંવાદ પરસ્પરમેં સ્થાપિત હો સકેગા.

કુછ મિનિટ આપ ક્ષમા કરેંગે. જરા મૈં ચિટ્ઠી પઢ લૂં. પ્રશ્ન હૈ કે ''આવું આયોજન સુરતમાં થાય અને દરેક અતિથિને સમ્પૂર્ણ રીતે સમાધાન આપના દર્શાવ્યા મુજબનું થાય તો આ વાત સમ્પૂર્ણ ગણાશે એવી વિનંતી.'' બહોત સુંદર સુજાવ હૈ. મૈં યે હી ચાહતા હૂં કિ યદિ પ્રભુકૃપાસે ઐસા સુંદર અવસર આવે ઔર આત્મીયભાવસે ચર્ચા હો ઔર કુછ ઉસમેંસે તથ્ય નિકલે ઔર સમ્પ્રદાયકો કુછ બલ પ્રાપ્ત હો-ઐસી હૃદયપૂર્વક ઈચ્છા હૈ. દૂસરા હૈ કિ ''અમારા વૈષ્ણવજનોની ઈચ્છા છે કે સિદ્ધાન્તનું સમાધાન આવશ્યક છે, આપ જરૂરથી સિદ્ધાન્તની ચર્ચા માટે આપ દિવસ નક્કી કરીને આપ જાહેર કરો અને પછી આયોજન સુરતમાં થાય... એજ આજની સભામાં સિદ્ધાન્તચર્ચાનું... તારીખ જણાવશો''. તો ઐસા હૈ કિ બહોત અધીર હોનેકી આવશ્યકતા નહીં હૈ. હમલોગ બહોત અધીર હો ગયે હૈ. થોડા ધૈર્ય રખિયે, ધીરે-ધીરે સબ કામ હોતા હૈ, અધીરાઈ કરનેસે કોઈ કામ નહીં હોતા હૈ. હમારી ગુજરાતીમેં કહાવત હૈ ''ધીરજના ફળ મીઠા''. પહલે; મૈંને આપકો ફિરસે કહા કિ યહાં જો એક સ્વસ્થપ્રણાલીકા પ્રારંભ હુઆ હૈ ઔર વો સ્વસ્થપ્રણાલીકા પ્રારંભ હો ચુકા હૈ ઔર વો વાસ્તવમેં હૈ; યે કોઈ પોલીટિકલ એપ્રોચ પરસ્પરમેં નહીં હૈ. હમ હૃદયપૂર્વક અબ સત્યતાસે આગે બઢ રહે હૈ, યહાં કોઈ છલ-છદ્મ નહીં હૈ. યે વિશ્વાસ પહલે એક દૂસરે કે હૃદયમેં પ્રકટ હોને દીજીયે. કુછ અવકાશ દીજીયે સબકો સોચનેકા, હૃદયમેં વિશ્વાસ જગનેકા. ઔર ફિર ભગવદિચ્છાસે યદિ વિશ્વાસ જગા તો હમેં કહના નહીં પડેગા; અપને આપમેં વો આયોજન હો જાયેગા-યે મુજે દઢ વિશ્વાસ હૈ.

અંતમેં કલકે પ્રસંગકા ફિરસે સ્મરણ કરતે હુએ મૈં આનંદ અભિવ્યક્ત કરતા હૂં કિ હૃદયસે, માને વ્યક્તિગત રૂપમેં જો કુછ આક્ષેપાદિકા મનમેં દુઃખ થા ઉસકા કુછ માર્જન હોનેકી દિશામેં પૂ.શ્રીશ્યામદાદાકે સાથમેં પ્રયાસ હુઆ હૈ. પરંતુ ઈસકા તાત્પર્ય કોઈ યે નહીં સમજેં કિ એક દૂસરેકે મતોંકા પ્રતિપાદન કરનેકા અધિકાર ઉનકા સમાપ્ત હો ગયા હૈ. હમ ઉનકે મતમેં હો

ગયે હૈં યા વો હમારે મતમેં હો ગયે હૈં–ઐસા કોઈ ભ્રમ કરનેકી આવશ્યકતા નહીં હૈ. મૈં યહાં ઈસ પ્રકરણપર યે ફિરસે ઉદ્‌ઘોષિત કરતાં હૂં કિ હમારા પરસ્પર પ્રેમ બઢે, હૃદયસે પ્રેમ આપસમેં સભી આચાર્યોંકા બઢે. પરંતુ કલકે પ્રસંગસે કોઈ યે ગલતફહમી ન કરેં કહીં ભી, કિ હમલોગ યહાં જો ભાવાનુવાદ શ્રીશ્યામદાદાકે દ્વારા પ્રકાશિત હુઆ હૈ ઉસસે સહમત હૈં–ઐસા કોઈ ભ્રમ હૃદયમેં પ્રકટ ન કરેં.

આજ કોઈ અબ અવકાશ નહીં હૈ ઈસલિયે મેરે હૃદયમેં જો કુછ ભાવ થા–નિસ્સંકોચરૂપસે મૈંને યહાં વર્ણિત કિયા હૈ. ઔર ભવિષ્યમેં પ્રભુ ઐસા સુંદર સ્વસ્થચર્ચાકા અવસર હૃદયમેં પ્રદાન કરેં! ઔર ઈસ મેરે વક્તવ્યમેં યદિ કહીં કોઈ ત્રુટિ હુઈ હો તો ત્રુટિકા માર્જન યહાં બૈઠે હુએ વિદ્વદ્‌જન કરેં. ઔર કુછ યદિ અવિવેક હુઆ તો મુજે ક્ષમા કરેં. ઔર અપને અનુગ્રહસે અનુગ્રહીત કરેં. ઈતના હી કહતે હુએ... (કુછ બાતચીતકે બાદ) તો મારું જે કાંઈપણ, મેરા જો કુછ વક્તવ્ય થા વો મૈંને નિસ્સંકોચ યહાં રખા હૈ ઔર આપલોગ ઉસમેં સે સાર હી ગ્રહણ કરેંગે. હંસ નીરક્ષીરવિવેકસે, કોઈ ભી અન્યથાભાવ નહીં સોચેંગે–ઈતની આશાકે સાથમૈં મેરા વક્તવ્ય શ્રીમદાચાર્યચરણકમલમેં ઔર યહાં બિરાજે હુએ સમસ્ત આચાર્યવૃંદકે ચરણકમલમેં અર્પિત કરતા હૂં. અપને પિતામહચરણોંકા જો હૃદયોદ્‌ગાર હૈ વો યહાં પર શરદબાવાકો મૈં દેતા હું.

(ખુલાસો : ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી મહારાજે આપેલ ઉપરોક્ત વક્તવ્ય બાબતમાં અમો ''સંવાદસ્થાપકમંડલ'નો ખુલાસો એવો છે : જાહેર આમંત્રણમાં સ્પષ્ટ રીતે જણાવવામાં આવ્યું હતું કે ''ભગવત્સેવા જાહેર અનુષ્ઠાન હોઈ શકતું નથી અથવા તો તેમ કરવાથી કોઈ સૈદ્ધાંતિક બાધ થતો નથી જ–આ બાબતે સર્વે પુષ્ટિમાર્ગીઓ એકત્ર થઈને સૈદ્ધાન્તિક નિષ્કર્ષ લાવી શકે તેમજ પરસ્પર વિસંવાદનો અંત આવે''.

આ જાહેરાતના અનુસંધાનમાં ચર્ચાસભાના એજંડારૂપે ઉપર જણાવેલ મુદ્દાથી લાગતા–વળગતા પાસાઓને આવરતી સિદ્ધાન્તવચનાવલી–એક સંકલન–તૈયાર કરાવી પ્રેષિત કરી તેની સાથેના પત્રમાં ભગવત્સેવા–સેવ્યસ્વરૂપ–બ્રહ્મસમ્બન્ધદીક્ષા–સન્મુખ ભેટ વગેરે વિચાર્ય વિષયોનો નિર્દેશ હતો જ. વિવાદાસ્પદ અર્થવાળા વચનો માત્ર ન મોકલીને–વિચારીને કઈ ગ્રન્થ તો ન જ મોકલી–વિચારી શકાય ને? તેથી સંકલિત વચનોના અર્થની જ, તે તબક્કા પૂરતી, જિજ્ઞાસા હતી. એ વચનોનો અર્થ ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી સિવાય કોઈએ લેખિત મોકલાવ્યો નહીં કે ન નિર્દેશ પણ કર્યો મોકલવાનો કે મૌખિક પ્રસ્તુત કરવાનો; ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી સહિત. અમારી સામે બીજું કોઈ વચનાવલીસંકલન કે ભાવાનુવાદ આવત તો તેને આધાર બનાવવાની પણ અમે તૈયારી દાખવી જ હતી. પણ અન્ય કોઈ પ્રતિસાદના અભાવમાં અમને આ સંકલનને જ આધારે વિચાર કરવો એ યોગ્ય લાગ્યું. અમે એ પણ સ્પષ્ટ કર્યુ જ હતું કે ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીએ અર્થ ન બતાવી શકે તેઓને અયોગ્ય કે સહમત ઘોષિત કરી દેવાની જે વાત જણાવી હતી તે તેમના તરફથી જ હતી; અમારા તરફથી

નહીં. અમે ખેદ સાથે જણાવીએ છીએ કે ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી સહિતના મોટા ભાગના આચાર્યવર્યોએ આ સભાને ગંભીરતાથી નહોતી લીધી એવું અમને લાગે છે.

તેના પછી અમને કહેવામાં આવ્યું કે વચનાવલીના જ વચનોમાં ફક્ત બંધાઈને અમારી વાત રજૂ કરવા અમે તૈયાર નથી. આ સમસ્યાનો ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીએ અમને એક ઉકેલ એ સૂચવ્યો કે સામો પક્ષ વચનાવલીનો ભાવાનુવાદમાત્ર તો કમસેકમ રજૂ કરે કે જેથી વિચાર્ય વિષયોના સન્દર્ભમાં તેમનો પક્ષ તો સ્પષ્ટ થાય. પછી ચર્ચા પ્રગતિ કરે તેમાં બીજા વચનોનો અર્થ પણ આવરી લઈ શકાય. આ વાત વ્યાજબી લાગતા અમે સર્વેને એ સૂચિત કર્યું કે **અંતિમ નિર્ણયની ધાંધલ ન કરતાં સભાને માત્ર ભાવાનુવાદની પ્રસ્તુતિ અને વિચાર પૂરતી જ સીમિત રાખીશું.** સાથો સાથએ ખુલાસો પણ અમે કર્યો હતો કે વચનાવલીમાં સંકલિત કરવામાં આવેલ વચનોથી અતિરિક્ત વચનોની પણ રજૂઆત શા માટે ન કરવી જોઈએ; બલ્કે કરવી જ જોઈએ. અહીં એ પણ અમે સ્પષ્ટ કરી દઈએ કે ભાષાસાહિત્યના પ્રામાણ્ય બાબત કેટલાક આમંત્રિત મહાનુભાવોએ સંદેહ વ્યક્ત કર્યો હતો માત્ર તેથી જ અમે અને અમારા અનુરોધથી ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીએ વચનાવલીમાં કે તેના આપશ્રીના ભાવાનુવાદમાં તેનો વિચાર કર્યો ન હતો. આમ મૂળ ઉદ્દેશ્યથી કાંઈ પણ વિસંગતિ તે તબક્કા સુધી નહોતી જ. અમે ફક્ત સ્પષ્ટીકરણો આપ્યા હતા, સુધારા-વધારા નહીં. અમારું લક્ષ્ય સિદ્ધાન્તનિષ્કર્ષ જ હતું, જેના માટે અમે બીજી સભા સુધી ધૈર્ય રાખવા તૈયાર હતા જ. તેથી નિર્ણાયક કે મધ્યસ્થની આવશ્યકતા તે સ્થિતિમાં અપ્રાસંગિક હતી એ પણ અમે સ્પષ્ટ કર્યું જ હતું.

પૂર્વપ્રેષિત નિયમાવલી મુજબ સભાના પ્રથમ સત્રમાં અભ્યાગત મહાનુભાવોએ પ્રસ્તુત ભાવાનુવાદમાં પોતાની સહમતિ કે અસહમતિના સ્થળનો નિર્દેશ કરવાનો હતો. તેના આધારે અમારે વિવાદાસ્પદ અંશોની સૂચિ તૈયાર કરી ઉભય પક્ષોને પોતપોતાના મતની ઉપપત્તિઓ રજૂ કરવા સ્ટેજપર આમંત્રવાના હતા. આ બધી કાર્યવાહીમાં મધ્યસ્થની અપેક્ષા નહોતી જ.

એક તબક્કે જ્યારે ગો.શ્રીહરિરાયજીએ પોતાનો ઉપપત્તિ પ્રદર્શનના વિસ્તાર વિનાનો લિખિત કે મૌખિક ભાવાનુવાદ તત્કાળ પ્રસ્તુત કરવામાં અસુવિધા દેખાડી ત્યારે ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીએ પોતાની શરતમાં બાંધછોડ કરી પોતે પ્રસ્તુત કરેલ અનુવાદમાં ત્રુટિનિર્દેશ કરવા તેઓને અનુરોધ કરેલો. તેમાં પણ ગો.શ્રીહરિરાયજીને અનપેક્ષિત વિસ્તાર કરતાં જોઈને ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીએ ગો.શ્રીહરિરાયજીને પોતાનો પક્ષમાત્ર જણાવવા ભારપૂર્વક કહેલ, જે માટે ગો.શ્રીહરિરાયજી થોડી આનાકાની પછી સંમત થયા હતા. દેખીતી રીતે કોઈ પણ પ્રતિપક્ષી પોતાના પક્ષની પણ રજૂઆત ન કરે તો શેના આધારે ચર્ચા કરવી એ ખબર જ ન પડે અને સમયનો વેડફાટ જ થાય. તેથી જ્યારે બંને મહાનુભાવો આ માટે તૈયાર હતા તો અમને એમાં આપત્તિજનક કશું હતું નહીં, ચર્ચા યાગ્ય દિશામાં જ જઈ રહી હતી.

ભાવાનુવાદ નહીં તો કમસેકમ બે પક્ષ તો સામે આવે! પક્ષની ચર્ચા પણ અમારે સમયના અભાવે અમે તારવેલા મુખ્ય વિષયો સુધી સીમિત રાખવી પડી હતી. તે સ્થિતિમાં નિર્ણય કે મધ્યસ્થી કરવાની દિલ્હી તો બહુ દૂર હતી!

આ સભાની સમાપ્તિ જ્યારે પક્ષગ્રહણ પર થઈ ત્યારે હવે ચર્ચા કે વાદનો તબક્કો આવે છે. બીજી સભા નિર્ણયપર્યંત પહોંચી પણ શકે. તેથી તે સભામાં તટસ્થમધ્યસ્થની આવશ્યકતાનો અમે પણ અસ્વીકાર નથી કરતા. જો કે સર્વમાન્ય મધ્યસ્થભરદિવસે દીવો લઈને શોધીએ તો ય મળશે કે નહીં એ કહેવું મુશ્કેલ છે અત્યાર સુધીના અમારા અનુભવને જોતાં.

કોઈપણ સ્થિતિમાં એ વાત નિર્વિવાદ છે કે આ પહેલી સભામાં મધ્યસ્થની આવશ્યકતા નહોતી જ. અમે સભાની આગલી રાત્રે થયેલ ચર્ચામાં ઉપસ્થિત ગો.મહાનુભાવોને આ જણાવ્યું હતું જ. આમાં ગો.શ્રીવલ્લભરાયજીને શું અયુક્ત લાગ્યું તે સમજી શકવા અસમર્થ છીએ.

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજીએ, વર્ણવેલ આદર્શ લક્ષણોવાળા વાદીપુરુષોની અનુપસ્થિતિમાં પણ ''ન સભાં પ્રવિશેદ્ પ્રાજ્ઞઃ સભ્યદોષાનનુસ્મરન્...'' વચનની મર્યાદાનું અતિક્રમણ કરી સભામાં પધારી શ્રોતાઓનો રોષ વહોરી લઈને પણ અને સભાના નિયમ તથા કાર્યક્ષેત્રની બહાર જઈને પણ વિસ્તૃત સુઝાવો આપવાની કૃપા કરીને, આદર્શ વાદીપુરુષોના અભાવમાં પણ પ્રાણોપમ પ્રશ્નોપર 'સર્વનાશે સમુત્પન્ને...' ન્યાયથી અમે યોજેલ સભાને પરોક્ષ સ્વીકૃતિ આપી-એ બદલ અમે આપના આભારી છીએ.)

ગો.શ્રીકલ્યાણરાયજી (સુરત) : એક વસ્તુની સ્પષ્ટતા કરવાને માટે અત્યારના અહીં હું ઉપસ્થિત થયો છું. કાલે પૂ.દાદાજી મહારાજ આ સભામાં પધારવાને માટે પધાર્યા હતા અને એમને દ્વારપરથી પાછા પધારી જવું પડ્યું-એ પ્રસંગની અંદર મારે કાંઈક કહેવાનું છે. અને તે એ છે કે કાલનો વાતાવરણ એટલું બધું નાજુક તબક્કાનું હતું અને જે ઉત્સાહથી સંવાદસ્થાપકમંડળના યુવકોનું ઉત્સાહ અને હું પોતેપણ મારી પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે નિરપેક્ષ અને સ્વકર્તવ્યભાવનાથી જ અહીંયા હું પ્રવૃત્ત થયેલો. એમાં મારી અને જે શ્રીશ્યામમનોહરજી વચ્ચેની જે વાતચીત હતી અને એ વચનનું જે પાલન મારે કરવાનું હતું તે મેં કરી બતાડ્યું. પરંતુ તે મારી અને શ્યામમનોહરજીની વચ્ચેની વાત રહી હતી; એ મારાથી બીજે ક્યાંયપણ એ વસ્તુને જાણ કરી શકાઈ નહોતી. એટલે આ એક સ્પષ્ટતા હું આ ઠેકાણે કરી રહ્યો છું. પરંતુ સૌમનસ્યતા ભગવત્કૃપાથી જે પ્રકટ થઈ એમાં ક્યાંય પણ કોઈપણ પ્રકારની આંચ ન આવે અને મારે એમાં સમ્પૂર્ણ સહયોગ આપવો હતો એટલે શ્રીદાદાજીના સ્વમાનનો ભંગ થયો. પરંતુ મને એટલો અવકાશ જ નહોતો તે વખતે કે હું દાદાજીના આગળ પણ સ્પષ્ટતા કરવાનો ,કે શા માટે આપે પધારવું કે નહીં પધારવું. પરંતુ અહીંયા ફક્ત પધારે નહીં એટલું જ મારે

કરવાનું હતું શ્રીશ્યામમનોહરજીની સાથે વાતચીત થયા પ્રમાણે. એટલું મેં વચનબદ્ધ થઈને કરી બતાડ્યું છે. આટલી સ્પષ્ટતા હું કરી રહ્યો છું. મને અત્યારના જવર છે છતાં પણ હું આટલી સ્પષ્ટતા કરી રહ્યો છું. (શ્રીશ્યામમનોહરજીસે) બરાબર ન. (આયોજકોંકે અનુરોધ પર) ના, મારે કઈ કહેવાનું નથી. આટલી સ્પષ્ટતા મારે કરવાની હતી ને.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી : આ ચર્ચાસભા કેટલી સફલ છે કે કેટલી વિફલ છે એનો પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ હું કેવલ એક શબ્દમાં કરી શકું છું કે શ્રીવલ્લભરાયજીનું નિવેદન, સાહસ સાથે અહીંયા આવીને કરેલું, મને અતિશય ગમ્યું. તે સાથે બીજો ખુલાસો મારે એ પણ કરવાનો છે કે સિદ્ધાન્તચર્ચાસભામાં મહારાજશ્રી પધારે એના કરતાં મોટું સૌભાગ્ય અને મોટી સફલતા આ ચર્ચાસભાની બીજી કશી હોઈ શકત નહીં. પણ પ્રશ્ન સિદ્ધાન્તચર્ચાસભાનો નહોતો, પ્રશ્ન હતો શ્રીકલ્યાણરાયજીએ જે ભાવ ઠાલવ્યા અને તેના સામે મારે જે બફાટ કરવાનો હતો એ મહારાજશ્રીની સન્નિધિમાં જો હું કરું તો ન મહારાજશ્રીનો મોભો જળવાય અને ન સમ્પ્રદાયનો મોભો જળવાય. એટલે મેં કલ્યાણરાયજીની શરણ લીધી હતી, એમના ચરણસ્પર્શ કર્યા હતાં. કલ્યાણરાયજી ઓછામાં ઓછું હાથઉંચો કરીને આ બાબતની સાક્ષી આપે. (ગો.શ્રીકલ્યાણરાયજીસે) નહીં, મેં આપના ચરણ તરફ હાથવધાર્યા હતા અને એ બાબતના માટે મેં મથુરેશજીને પણ કહ્યું હતું કે હું આપને શરણ જઈ રહ્યો છું અને રક્ષસ્વ મામ્. એમ મથુરેશજીને પણ મેં કહ્યું હતું; આપલોકો જઈને પૂછી શકો છો, કે આ બફાટનો ખુલાસો મારે પણ બફાટમાં જ કરવો પડશે. અને એમાં જો મહારાજશ્રીની સન્નિધિ હોય તો નહીં એમનો મોભો જળવાય કે નહીં સમ્પ્રદાયનો મોભો જળવાય એટલે કૃપયા; આ સેબોટેજ કરવી હોય આ સભાને તો ચોકકસ મહારાજશ્રી પધારે, પછી કોઈ ઉપાય નહોતો રહી જવાનો. પણ જો મહારાજશ્રીની સન્નિધિમાં મારે બફાટ કરવાનો હોય; આપલોકો વિચારી શકો છો, આપ ત્રણે ભાઈઓ વિચારક છો-એ મારી નિષ્ઠા ત્યારે જેવી હતી તેવી આજે પણ છે. અને આપ વિચારીને જુઓ કે એ યુકત થાત? જો યુકત ન થાત તો આપલોકોએ પોતાનો વકતવ્ય પાછો ખેંચવો જોઈએ અને યુકત થાત તો હું ક્ષમા માંગું છું... નહીં, મહારાજશ્રીએ જે પોતાનો વિરોધ નોંધાવ્યો છે; એમના સામે પૂરો ચિત્ર રજૂ નથી થયો તેના કારણે. પણ જે હેતુ હતો એ સિદ્ધાન્તચર્ચાસભામાં મહારાજશ્રી ન પધારે તેવો નહોતો. પણ ચર્ચાસભાની નિયમાવલીમાં એ નિર્ધારિત થઈ ગયું હતું કે વ્યક્તિગત કોઈપણ ચર્ચા નહીં થાય. તે છતાંય શ્રીકલ્યાણરાયજીએ કરી અને તે કરેલી ચર્ચાનો ખુલાસો મારે પણ; વ્યક્તિગત ચર્ચાનો વ્યક્તિગત ચર્ચાના રૂપે જ ખુલાસો આપવો પડે. એના માટે ચર્ચાસભા વિસર્જિત થઈ હતી-તેની પણ બધી આ સભા નોંધ લે. અને આ

વિડિયોકેસેટ–ટેપરેકોર્ડ ટેમ્પર ન કરવામાં આવે એવી હું પણ અપીલ કરવા માંગું છું કે એની આ નોંધ લે કે જેથી આ પોલીટિકલ સ્ટેજ ન બની જાય! કેમકે આપલોકો નિર્ણય કરો કે એ બફાટનો ખુલાસો મહારાજશ્રીની સન્નિધિમાં કરવો યોગ્ય હતો કે નહીં હતો? આપ ત્રણે વિદ્વાન છો; આપના વૈદુષ્યમાં મને નિષ્ઠા છે અને આપ પધારો મંચ ઉપર અને પ્લીઝ એનો ખુલાસો કરો... નહીં. એ સન્દર્ભમાં મહારાજશ્રીને વિનવામાં આવ્યા'તા કે ન પધારે; સિદ્ધાન્તચર્ચાસભાના સન્દર્ભમાં ન પધારે એવો કોઈ પ્રશ્ન હતો નહીં. એક વખત આપ આવીને આનો ખુલાસો કરો શ્રીવલ્લભરાયજી... નહીં, તો એટલે જ અહીંયા આવીને ખુલાસો કરો જેથી આપણો સૌમનસ્ય પોલીટિકલ ન લાગે અને આ આખા ચર્ચાસભાને સેબોટેજ કરવાની સ્ટ્રેટેજી ન લાગે. એટલો ખુલાસો થવો જોઈએ.

ગો.શ્રીકલ્યાણરાયજી – એવું છે કે અત્યારના મૂળ ઉદ્દેશ્ય તો અમારું એક જ છે કે જેટલી સાહસથી અને જેટલી નિષ્ઠાથી આ વલ્લભવંશજ ગો.યુવક–સંવાદસ્થાપકમંડળે જે પહેલ કરી છે, જેનું આ શુભ પરિણામ આવ્યું છે, એમના ઉત્સાહને જરાપણ ક્ષતિ ન પહોંચે એ અમારે વિચારવાનું હતું. અને લોકો અહીંયાથી ખરાબ અસર લઈને ન જાય, કે આવી સભાની અંદર મહારાજો પરસ્પર આથડ્યા–બાથડ્યા–એવા પ્રકારનો કોઈ અભિપ્રાય લઈને જાય એ વાતાવરણ આપણે માટે શોભનીય ન હતું અને તમામ વસ્તુ એક ઓપન કાર્ડ તરીકે બધી વસ્તુ સ્પષ્ટ છે. એટલી તટસ્થરીતે આ સભાનું સંચાલન ચાલી રહેલું છે જેથી કોઈની નોંધ પણ વંચાય, દરેક વસ્તુ છે તે રેકોર્ડ થાય, દરેક વસ્તુની નોંધ લેવાય. પરંતુ હું ચોક્કસ એટલું તો કબૂલ કરું છું કે નિયમાવલીનો ટેકનિકલ ભંગ મારાથી થયો. થયો તેની અંદર કોઈપણ પ્રકારનો સંદેહ નથી; પરંતુ એ કઈ પ્રીએરેન્જ્ડ પ્રોગ્રામ નહોતો. મને કાંઈ બોલવાનો કે માઈકનો અભરખો પણ ન હતો. હું ઉપર આવવા પણ માંગતો ન હતો. પરંતુ તે દિવસે આપ બધાનો મારા પ્રત્યેનો સદ્ભાવ અને; આ કાર્યક્રમની અંદર આપ બધા જ પ્રેક્ષકો પણ હાજર હતા, બધા મને ઘેરી વળ્યા. હું તો નીચેથી પણ આશ્રયનું પદ બોલાવી શકતે. મને કાંઈ માન–સન્માન કે આસન કે આગળ કે પાછળ કે એવો કઈ પણ બેસવાનો આગ્રહ ન હતો. પણ છતાં મને આ સ્ટેજના ઉપર લાવવામાં આવ્યો. સસન્માન, આદરસહિત મને આપલોકોએ બેસાડ્યો અને જ્યાં હું શરૂઆત કરું આશ્રયના પદની, ત્યાં મને આશીર્વાદ આપવાનું કહેવામાં આવ્યું. મારે આશીર્વાદથી અતિરિક્ત બીજું કશું જ કરવાનું નહોતું. પણ યદચ્છાથી જે પણ કાંઈ જે વસ્તુ થઈ ગઈ અને ટેકનિકલ નિયમાવલીનો ભંગ થઈ ગયો. ત્યાર પછીથી સમસ્ત બાળકોએ મને ખૂબ ધન્યવાદ આપ્યા. લાલમણિજી પણ આવીને મને ધન્યવાદ આપી ગયા, શ્રીકિશોરચંદ્રજી પણ આવીને મને ધન્યવાદ આપી ગયા, શ્રીરઘુનાથલાલજી પણ આવીને મને ધન્યવાદ આપી ગયા. પરંતુ જે કઈ બફાટ

થયો, જાણે-અજાણે, પછીથી મને જે રીતે કહેવામાં આવ્યું કે આપે આ રીતે કરવાનું છે. શ્રીહરિરાયજી તરફથી, બધા તરફથી મને કહેવામાં આવ્યું કે હવે આપના સંયમની કસોટી આપે જોવાની છે. અને તે મેં પૂર્ણ સંયમ રાખ્યો. જો મારે વિરોધ કરવો હોત તો હું કાલે જ...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – કલ્યાણરાયજીએ જે સંયમ રાખ્યો હતો કાલે એનો ખરેખર હું ઓછામાં ઓછા ૧૦૦ જનમમાં પણ આભાર માનું તો ઓછો છે! અને હું પણ એવું નથી કહેતો કે કાલે મેં જે કોઈ વિધાન કર્યા તે શ્રીકલ્યાણરાયજીને માટે સહમત થવા માટે બાધક છે. કેમકે એક ખુલાસો મારે ચોક્કસ કરવાનો કે એ વિધાન આઉટ ઓફ ધી ચર્ચાસભા થયા હતા. ચર્ચાસભા વિસર્જિત થઈ'તી ખાસ એ જ હેતુથી; અને ચર્ચાસભાના સભ્યો નીચે ગયા હતા. તો એની પણ નોંધ લેશો.

ગો.શ્રીકલ્યાણરાયજી – ચોક્કસ. હવે વસ્તુસ્થિતિ એ છે કે ત્યાર પછીથી કાલે એક નોંધ વંચાઈ, શ્રીરઘુનાથલાલજી તરફથી, પરંતુ હું વચનબદ્ધ હતો, મારે તો કોઈપણ હિસાબે પ્રેમપૂર્વક આપણું કાર્ય આગળ વધે... એટલે મેં વિરોધ નહોતો નોંધાવ્યો. પરંતુ શ્રીરઘુનાથલાલજીમાં જો નૈતિક હિંમત હોય તો મને કહે કે આ રીતે જે કાલે ચિટ્ઠી મોકલાવેલી તે વાત સાચી છે? પરંતુ અત્યારના આ રેકોર્ડની અંદર આપલોકોને જે કરવું હોય તે કરો. હું તો એટલું જ જાણું છું કે આ યુવકોના ઉત્સાહને વધારો. એમને આ કાર્યક્રમ પછીથી એવું ન થાય કે ભવિષ્યમાં આપણે આવું ન કરવું. આ યુવકોના ઉત્સાહને વધારો કારણકે આ ભવિષ્યના ઉદિયમાન આચાર્યો છે બધા. સમ્પ્રદાયના રત્નો છે. એટલે એ દ્દષ્ટિથી હું કઈ પણ, આ બાબતની અંદર મેં, કઈ કરવા માંગતો નથી. પરંતુ હવે જે કઈ થયું છે એ બધું જ ભગવદિચ્છા માનીને બધા જ અને એક ઉદાર મનથી આ બધી વસ્તુઓને અહીંયા જ હવે સમાપ્ત કરી દે. એવી...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – આ ફરીથી કોઈ બફાટ થઈ ગયો એવું મને લાગે છે! ઈદં દ્વિતીયમ્.

ગો.શ્રીકલ્યાણરાયજી – કયો?

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – બફાટમાં. શ્રીવલ્લભરાયજીએ.

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી – ના, મેં તો ખાલી વાંચ્યું.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ના, એમાં આપે પણ પોતાનો મત અભિવ્યક્ત કર્યો.

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી – મને પણ પોતાને ખેદ થયો.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, ખેદ થયો પણ, જે સન્દર્ભમાં મહારાજશ્રીને નહોતા પધરાવવાના તેનું સ્પષ્ટીકરણ બીજું જ આપ્યું એટલે બફાટ થઈ ગયો.

ગો.શ્રીકલ્યાણરાયજી – અને તે સિવાય આપલોકોએ બધાએ મળીને; જે આદર-સન્માન જે પરમદા'ડે જોવામાં આવ્યું તે પણ આપના સંવાદસ્થાપકમંડળ તરફથી ગઈકાલે જોવામાં નથી આવ્યું. પણ તેનો મને કોઈ હર્ષ-શોક નથી. મને તો એટલો જ આનંદ છે

કે આપણે એક થઈને આગળ વધવાની દિશામાં પ્રારંભ કરી ચુક્યો છે. બસ. આટલો જ મને આનંદ છે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – કલ્યાણરાયજી સાથે મારે ચર્ચા થઈ'તી. મેં કલ્યાણરાયજીને કહ્યું'તું કે હું આપની શરણમાં આવી રહ્યો છું.

ગો.શ્રીકલ્યાણરાયજી – આ બિલકુલ સત્ય વાત છે, શ્રીશ્યામમનોહરજી જે કહી રહ્યા છે. મારી અને એમની જે અંગત વાતચીત થયેલી તેનું વચનપાલન પણ મેં બરાબર કર્યું છે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – કર્યું છે, ચોક્કસ કર્યું છે અને એનો હું આપનો આભાર માનું છું; પણ વલ્લભરાયજીએ ફરીથી આ બફાટ કર્યો ભાઈસા'બ! તેનો ખુલાસો કરો.

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી – આમાં કોઈપણ આની અંદર દુરાશય મારા હૃદયમાં નથી, ફરીથી હું ખુલાસો કરું. પિતામહચરણોનો આજે સંદેશો મેં વાંચ્યો ને એમના હૃદયમાં જે વ્યથા થઈ ને, એ વ્યથાની સાથે એક વ્યથિત થઈને; આ ન થયું હોત તો સારું થાત, આપણી સભા વધારે પ્રશસ્ત થાત–એ અર્થની અંદર મેં વ્યથા વ્યક્ત કરી છે કે ''ન સા સભા યત્ર ન સન્તિ વૃદ્ધાઃ'' એ ન્યાયે જો પધાર્યા હોત તો આ સભા વધારે પ્રશસ્ત થાત.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પણ તે સભા; એ ચર્ચાસભા નહોતી. એ બફાટસભા હતી, જો નામ આપીએ તો. નહીં, તો બફાટસભામાં આપશ્રી પધારવા માંગતા હતા.

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી – ના, બરાબર છે, પણ એવું હતું કે બફાટસભાના પહેલાં જ પોતે પધારેલા. જ્યારે ચર્ચાસભા હતી...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ના, પૂછો. એ કલ્યાણરાયજીને પૂછો.

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી – એ મને ખબર નથી. પરંતુ આપણે તો એટલું જ; જુઓ આમાં લાગણીઓ જોવાની છે. દાદાજીના હૃદયમાં એક લાગણી થઈ કે મને આટલો પણ અવસર નહીં મળ્યો! આમાં એટલો જ વિચાર કરવાનો છે. આગળથી આપણે એ વસ્તુને સુધારી લેવાની છે.

ગો.શ્રીકલ્યાણરાયજી – બફાટસભાનું...

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી – એ તો પાછળથી થઈને તે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ચર્ચાસભામાં ન પધારે તેવો હેતુ નહોતો, બફાટસભામાં ન પધારે તેવો હેતુ હતો.

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી – બરોબર છે. પરંતુ થયું એવું કે પોતાને ચર્ચાસભામાં પણ પધારી નહીં શક્યા એ વિશે રંજ રહ્યો.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – નહીં, તો એ જ તો પ્રશ્ન હતો ને!

ગો.શ્રીકલ્યાણરાયજી – વસ્તુસ્થિતિ એવી બનીકે બફાટસભા તો પછીથી શરૂ થવાની હતી. પરંતુ અહીંયા જે વખતે ચર્ચાસભા ચાલી રહી હતી તે વખતે જ દાદાજી પધાર્યા અને ત્યાંથી પછી બાજુના મકાનમાં પધાર્યા. અને... અચ્છા, પધાર્યા અને ઈન્ટરવલ થયો.

હં. અને ત્યાર પછી ફરી પાછી ચર્ચાસભા શરૂ થઈ. ત્યાર પછીથી, ચર્ચાસભા શરૂ થયા પછીથી, વલ્લભરાયજી આવ્યા અને વલ્લભરાયજીના અહીં આવ્યા પછીથી આધિકારિક રૂપે એ ચર્ચાસભા પૂરી થઈ અને પછી આપણી બફાટસભા શરૂ થઈ!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તો ભાઈસા'બ એનો ખુલાસો કરો, બીજું કઈ નથી કહેતો. બફાટસભામાં આપ બિરાજે તો શું ગતિ આપણા બંનેની થાત! એ ખાલી વિચારો.

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી – નહીં, ખરી વાત છે. બફાટસભામાં તો પોતે ન બિરાજે એ જ ઉચિત કહેવાય; પણ ચર્ચાસિભામાં બિરાજ્યા હોત તો આનંદ થાત !

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ચર્ચાસભામાં બિરાજ્યા હોત એનો તો અમારો સૌભાગ્ય એના જેવો કશો ન થયો હોત! અને એ જ સન્દર્ભમાં હું ખુલાસો કરવા માંગુ છું કે હું ભુલતો ન હોઉં તો શ્રીકિશોરચંદ્રજીએ ખાસ વિનવ્યા હતા કે મહારાજશ્રી પધારે હવે, કેમકે બફાટ પૂરો થયો. પણ હવે ફરીથી એક બફાટ થઈ ગયો તેનો અમારા હાથમાં.

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી – પતી ગયો. બહુ સરસ ખુલાસો થઈ ગયો.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – ના-ના, અમે તો બધા સંદેહોનું નિવારણ કરવા જ બેઠા છીએ. અને પોલીટિકલ કોઈ સ્ટંટ નથી કરવા માંગતા એનો અમારો આ ખુલાસો છે હોં.

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી – સમાપન; બફાટની નિવૃત્તિ થઈ છે એ પણ કરવાનું છે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – હાં, તો આપ કરોને ભઈ, આપ કરો.

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી – એટલે આ જુઓ કે નિખાલસ ચર્ચાથી કેટલું સુંદર વાતાવરણ ઉભું થઈ શકે છે!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – બસ, એમ કબૂલ કરો.

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી – પિતામહચરણોના અભિપ્રાય વાંચવાની જવાબદારી મારા ઉપર આવે અને એમના હૃદયની વ્યથાથી હું પણ વ્યથિત થયો-એટલા પૂરતો જ મેં મારો અભિપ્રાય કીધો છે. પરંતુ કોઈ એવો મારો દુરાશય નહોતો અને કોઈનો પણ એવો દુરાશય એની અંદર ન હોઈ શકે. આગળ આપણે એ જ ભાવના રાખીએ કે પ્રભુએ આમાં કોઈપણ ત્રુટિ એટલે કે અપૂર્તિ રાખી એ એટલા માટે રાખી કે ભવિષ્યમાં વધારે આપણને એને માટે જિજ્ઞાસા થાય.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – બે મિનિટ વલ્લભરાયજી ઔર હોં. કૃપયા.

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી – જરૂર.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – અને જે નાસિકમાં જે ચર્ચાસભામાં સિદ્ધાન્ત બાબતમાં જે શ્રીવ્રજાધીશજીએ જે બધા વકતવ્યો અને ગો.શ્રીકલ્યાણરાયજી ઈન્દોરવાળાએ જે બધા વકતવ્યો આપ્યા તેમાં પણ કોઈ વૃદ્ધ નહોતો અને એ સભા હતી કે નહીં તેનો પણ શ્રીવલ્લભરાયજી ખુલાસો કરશે.

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી – એ ખુલાસો તો પરિષદે કરવો જોઈએ, કારણકે એ પરિષદ દ્વારા

આયોજીત સભા હતી.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પણ એના અધ્યક્ષ આપ હતા અને આપ વૃદ્ધ નહોતા!

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી – ના, હું કોઈ ઠેકાણે... કોઈપણ પરિષદવાળો એમ કહે કે એકપણ સભાનો અધ્યક્ષ હું હતો તો હું પરિષદનો ગુલામ થઈ જવા તૈયાર છું, કોઈનો પણ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – પરિષદનો નથી ગુલામ થવાનું, પરિષદને ગુલામ બનાવી છે, પરિષદ તો કૌભાંડ કરી રહી છે!

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી – કોઈપણ ઠેકાણે આપ સાંભળો, વૈષ્ણવજનો કે હું ક્યાંય પણ અધ્યક્ષ નથી રહ્યો. પરિષદનું ઉદ્‌ઘાટન જે દિવસે થયું, આપણા નાસિકના કુંભનું, તે દા’ડે પરિષદના ભૂતપૂર્વ અધ્યક્ષ પરમાદરણીય શ્રીવ્રજાધીશજી મહારાજશ્રીના હાથે ઉદ્‌ઘાટન થયું. ત્યાર પછીથી જે પણ બાળક બિરાજતું હતું એ બાળક જ અધ્યક્ષરૂપે રહેતા હતા. હું કોઈ અધ્યક્ષ નહોતો કે કોઈ નિયમિત વક્તા પણ નહોતો.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – રેકોર્ડમાં તો, મારી પાસે આવી છે એમાં, સમાપન જે એનો વકતવ્ય છે તે શ્રીવલ્લભરાયજીએ આપ્યો છે. તે હું સંભળાવી શકું છું. તેનાથી એનો આભાસ એવો થાય કે દ’જ્યૂરો નહીં તો દ’ફેક્ટો તો અધ્યક્ષ તો આપ હતા જ. તે ખુલાસો આપે કરવો જોઈએ.

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી – ના, પણ એવું નથી. અધ્યક્ષ જબરદસ્તી કોઈ મારામાં આરોપિત કરી દે તો આરોપની અંદર તો આહાર્યજ્ઞાન કોઈને થઈ ગયું હોય; કોઈને બાધકાલીન ઈચ્છાજન્ય આહાર્ય થયું હોય તો એ તો એના ઉપર છે; હું કેવી રીતે નિવૃત્ત કરી શકું? પણ હું ક્યાંય પણ અધ્યક્ષ તરીકે; મને કોઈ પરિષદે કોઈ અધિકૃત કોઈ સભામાં એમ કીધું હોય; નટવરભાઈ જો હોય તો અહીંયા આવે અને કોઈપણ સભામાં એવું નથી કહેવાયું કે હવે આજનું અધ્યક્ષત્વ હવે અમે વલ્લભરાયજીને આપીએ છીએ. એવું નથી મારા આગળ કોઈ પ્રપોઝલ મુકાઈ કે નથી મેં એવો કોઈ અધ્યક્ષત્વનો સ્વીકાર કર્યો.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – બસ તો અમને ખુશી છે. તો-તો પાછું એ વધારે સિદ્ધ થઈ ગયું કે કોઈ પણ અધ્યક્ષ નહોતો! એટલે તે સભા જેવી રીતે અસભ્ય સભા હતી તેવી રીતે આ સભાને પણ અસભ્ય સભા માનવી!

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી – પાછો; નાસિકનો ત્રીજો બફાટ પાછો થયો આ! આ ત્રીજો બફાટ થયો!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – કરવું જ પડશે ને.

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી – શ્યામદાદા આ ત્રીજો બફાટ થયો!

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – બફાટનો રીએકશન બફાટ! ચર્ચાસભાનો રીએકશન ચર્ચાસભા!

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી – બરોબર, પણ હવે આપણે આ બફાટ બંધ કરીએ અને આપણે પાછી સ્વસ્થવિચાર પ્રણાલી પર આવીએ. અને નાના-મોટા તો પ્રસંગો;

ઔદાર્યભાવ રાખવું પડશે આપણે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – રાખવું જ પડશે, એ જ આપને વિનવી રહ્યા છીએ.

ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી – પરસ્પર ઔદાર્યભાવ.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – એ જ આપને વિનવી રહ્યા છીએ.

ગો.શ્રીશરદકુમારજી – અબ હમ સમજેં હૈં કિ યે સભામેં હમારો ભી કોઈ સ્થાન હૈ. સો અબ...

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી – તો હમ સરક જાય હોં!

ગો.શ્રીશરદકુમારજી – તો આપ સભી મહાનુભાવનસુ નિવેદન હૈ કિ હમ આપકી તરફસુ, બડેન હી તરફસુ, કોઈ માર્ગદર્શન લેને આયે થે, ભ્રાન્ત હોનેકેલિયે નહીં. સો શ્રીકલ્યાણરાયજી મહોદયને... અબ યે વિષયમેં રઘુનાથલાલજી બાવાજી યદિ કુછ અપનો સ્પષ્ટીકરણ દેનો ચાહતેં હોં તો વો દે દેવેં. ઔર યે સ્પષ્ટીકરણકી શૃંખલા અબ સમાપ્ત હોવે!

ગો.શ્રીરઘુનાથલાલજી – (શ્રીકલ્યાણરાયજીકે અનુરોધપર) ના, આપની સાથે જે વાતચીત થઈ'તી એ હું નિવેદન કરવા માંગું છું.

ગો.શ્રીશરદકુમારજી – ફરીથી એક સ્પષ્ટીકરણની શૃંખલા શરૂ થઈ રહી છે! સો...

ગો.શ્રીરઘુનાથલાલજી – મારી નૈતિકતાને ચેલેન્જ કરવામાં આવી છે એટલે હું પણ આ વસ્તુ નૈતિકતાપૂર્વક કહેવા માંગું છું.

ગો.શ્રીકલ્યાણરાયજી – હવે હકીકતમાં એવું છે કે મારાથી જે કહેવાયું છે, નૈતિકતાના પાલન કરવામાટે; શ્રીરઘુનાથલાલજી પણ મારા વડીલ છે અને મારે એમને કોઈ જાતના બાધ્ય કરવા નથી. એમનો જે પત્ર વંચાયો છે, બરોબર જ છે. આપના રેકોર્ડ માટે. આપણે આ કાર્યને સુંદરતાથી પાર પાડવું છે. એટલે જો રઘુનાથલાલજી ખુલાસો નહીં આપશે તો ય ચાલશે. અને અમેની જે ચિટ્ઠી વંચાયેલી તે મેં માન્ય રાખી છે.

ગો.શ્રીરઘુનાથલાલજી – શ્રીકલ્યાણરાયજીએ મારા જે પ્રત્યે કૃતજ્ઞતા પ્રકટ કરી છે એના માટે હું શતશઃ આપને નમસ્કાર કરીને...

ગો.શ્રીશરદકુમારજી – અહીં હવે મધ્યાંતર કરવામાં આવે છે. ૮ વાગે ફરીથી સભા શરૂ થશે અને હવે અમે એ આશા રાખીએ કે હવે કોઈ સ્પષ્ટીકરણ પણ નહીં થાય અને ન તો સ્પષ્ટીકરણનું સ્પષ્ટીકરણ થશે.

ચતુર્થ દિવસ મધ્યાંતર

ગો.શ્રીયોગેશકુમારજી – હવે ગો.શ્રીરઘુનાથલાલજી પોતાનું વકતવ્ય આપશે.

ગો.શ્રીરઘુનાથલાલજી :

''ચિન્તાસન્તાનહન્તારો... ગુરવે નમઃ.'' ''ક્વચિત્ પાણ્ડિત્યં...વલ્લભવરમ્.''

સંવાદસ્થાપકમંડળના સદસ્યો, ઉપસ્થિત આદરણીય ગો.મહાનુભાવો, વિદ્વદ્ગણ એવં વૈષ્ણવો. મહાપ્રભુજીની કૃપાથી અને તમારા બધાના સૌહાર્દથી જે યુવામંડળના બાળકો અહીંયા પધારીને અને ચર્ચાસભાનું જે આયોજન રાખ્યું એ સફલ થઈ એના માટે સર્વને મારા ધન્યવાદ છે. બાળકોએ પહેલા મને કહ્યું કે ભઈ આવી રીતે અમે એક આયોજન કરવા માંગીએ છીએ. મેં કહ્યું કે ભઈ તમે લોકો પંગુ જેવા ને આવા મહાન પર્વતને ઉલ્લંઘો! એટલે બધા ગો.બાળકોને ભેગા કરવા; કેમકે ગો.બાળકો ઉપર એવી કોમેન્ટ થાય છે કે બાળકોને ભેગા કરવા એ દેડકાઓને તોલવા જેવું છે! એટલે મને તો, મેં તો એ લોકોને નિરાશાજનક જ ઉત્તર આપેલો કે આ મને તો સંભવ લાગતું નથી પણ; સફલતાની જગ્યાએ તમારા ઉપર કાંઈ બીજો આરોપ ન આવી જાય! એવું મહાપ્રભુજી ન કરે! પણ તમારો ઉત્સાહ છે તો આપણે પ્રયત્ન પણ કરવો જોઈએ. માર્ગનિષ્ઠા આપણી છે તો માર્ગ માટે આપણે આપણું શિર પણ કપાય તો પણ આપણે એના માટે હાજર રહેવું જોઈએ. આપણે એના... પીછેહઠ ન થવી જોઈએ. કેમકે આ બાળકો, જે હોનહાર બાળકો! એ લોકોનો જે ઉત્સાહ! એ ઉત્સાહને જો આજે દબાવી દેવામાં આવે તો પછી આગળ આપણે સમ્પ્રદાય પાસેથી શું આપણે આશા રાખી શકીશું? વિવેકાનંદના શબ્દોમાં કહું ''વર્લ્ડ નીડ્સ કેરેક્ટર્સ.'' આજે આપણા સમાજને આવા કાર્યકર ચરિત્રવાળા બાળકો આપણી સન્મુખ ઉપસ્થિત થાય અને આવા સભાઓના આયોજન કરીને મહાપ્રભુજીના શું સિદ્ધાન્ત છે એ કોઈ પણ જાતની હિચકિચાટ રાખ્યા વગર; આપણી ઘરની પરિસ્થિતિ, સમાજની પરિસ્થિતિ, કૌટુંબિક સમ્બન્ધો–એ પણ કોઈપણ જાતના સમ્બન્ધોને આડે લાવ્યા સિવાય અને ફ્રેન્કલી, શું મહાપ્રભુજીના સિદ્ધાન્ત છે એ અમારે અમારા, એક આચાર્ય તરીકે, સમાજની સામે રજૂ કરવામાં જરાપણ પીછેહઠ ન કરવી જોઈએ.

અને આ આપણે, આ સભાના અંદર જોવા મળ્યું કે જે બાળકોનો ઉત્સાહ અને એ ઉત્સાહ માટે ગો.બાળકોએ બધાએ એમને સહકાર આપ્યો છે. અને જે ચર્ચા થઈ, ખરેખર મારા જીવનમાં તો આ પહેલો ચાન્સ છે અને લગભગ; મેં વૃદ્ધોને પણ પૂછ્યું કે ભઈ આવી કોઈ સભા પહેલા થઈ હતી? તો લગભગ બધાએ નકારાત્મક જ જવાબ આપ્યો હતો કે આવી જાતની પુષ્ટિસિદ્ધાન્ત માટે જ આવી જાતની ચર્ચા થઈ હોય, સભા થઈ હોય એવું અમને કાંઈ યાદ નથી આવતું. એમ આપણે જાતીય સભામાં ઘણી વખતે આપણા જાતના સમ્બન્ધોની ચર્ચા પહેલા થઈ'તી, નાથદ્વારામાં કે એમાં, એવી રીતે થઈ'તી, પણ પુષ્ટિમાર્ગના સિદ્ધાન્તો માટે આવી જે ખુલે દિલથી આવી રીતે ચર્ચા થઈ હોય તો આ એક પહેલો અવસર આપણા સામે આવ્યો–એ બાળકોના ઉત્સાહનો આપણે આભાર માનવો જોઈએ. મને ખરેખર જે આ

સભાને જે એક ઓપ આપ્યો હોય તો એ અમારા શ્રીહરિરાયજી જે જામનગરથી અહીંયા પરિશ્રમ લઈને પધાર્યા. એને લીધે આ ચર્ચાસભામાં એક આપણી સામે એક કેવી રીતે ચર્ચા કરવી એનો એક આપણને દૃષ્ટાન્ત જોવા મળ્યો. કે ચર્ચા કઈ પ્રવચનો આપવાથી થઈ શક્તી નથી પણ ચર્ચા, એટલે સિદ્ધાન્તની છણાવટ, કેવી રીતે થાય. મને આ જોઈને જે વિદ્વન્મંડન જે વખતે લખાયું તે વખતે ગિરિધરજી અને શ્રીગુસાંઈજી, એક પૂર્વપક્ષ કરે અને એક સિદ્ધાન્તની રજૂઆત કરે–એ જે દૃશ્ય થયો હશે એ મને સ્મરણમાં તરી આવ્યું કે આવી રીતે જે ગ્રન્થલખાય તો કેટલો બધો આનંદ આવે! એવી રીતે ચર્ચા પણ આવી રીતે થાય તો એમાં પુષ્ટિસિદ્ધાન્ત શું છે એનું મર્મ આપણા હાથમાં આવે. શ્રીહરિરાયજી અને એક બાજુ શ્રીશ્યામમનોહરજી બંને; એમ કહું કે અત્યારના સમયમાં હમારા માટે એક ગૌરવનો વિષય છે કે બંને વિદ્વાન અને એમણે શ્રમ લઈને આપણી સમક્ષ આ પુષ્ટિસિદ્ધાન્તોને સમજવાનો એક અવસર પ્રાપ્ત કરાવ્યો. શ્રીહરિરાયજી પધારીને જે સિદ્ધાન્તચર્ચામાં રસ લીધો, જે શૈલીથી કહેવામાં આવ્યું એ શૈલીથી આપે એ સ્વીકાર કરીને પણ અને આપે જે અહીંયા એક રજૂઆત કરી છે, ખરેખર એક બહુ જ પ્રશંસનીય અને એમની જે વિદ્વત્તા છે એના ઉપર એ પ્રકાશ નાખે છે. ભવિષ્યમાં પણ એવી રીતે આપ બધાને લાભ આપો એવી અમારી હાર્દિક અભિલાષા છે.

બીજું શું આ સભાવિષયક, જે કાંઈ કહું એટલું ઓછું જ છે. આટલા બાળકો અહીંયા પધારે અને બધા લાભ લે–એ આપણા એક ગૌરવનો વિષય છે. અને રામકૃષ્ણ પરમહંસના શબ્દોમાં કહું તો ''ગંગાવોટર ઈઝ નોટ ટુબી રીગાર્ડેડ એઝ વોટર, નોર ધ ડસ્ટ ઓફ વૃન્દાવન એઝ ડસ્ટ, નોર ધ મહાપ્રસાદ ઓફ જગન્નાથદેવ એઝ રાઈસ.'' આવી રીતે મને આજે શ્રીગુસાંઈજી આજ્ઞા કરે છે–''સ્વવંશે સ્થાપિતાશેષઃ સ્વમાહાત્મ્યં'' એ માહાત્મ્યના દર્શન આજે થયા! મારે પોતે આ વખાણ ન કરવા જોઈએ પણ મને જે અનુભવ થયો કે જે બાળકો એકત્રિત થઈ તોલી ન શકાય એમ જે કમેન્ટ કરવામાં આવતી'તી એ આજે આ નાના બાળકોએ બધાને એકત્રિત કર્યા અને લગભગ બધાએ આશ્ચર્ય પ્રકટ કર્યું કે આ કેમ સંભવ થયું? હમે તો એમ જ બધા આશા રાખતા હતા કે કોઈ આવવાનું નથી! અમે ૨–૪ જણા અહીંયા સ્ટેજ ઉપર બેસીને ચર્ચા કરી લઈશું; બાકી કોઈ આવવાનું નથી. બાળકોને પણ નિરાશા લાગી કે ભઈ કોઈ નહીં આવે. પણ અમે આ પ્રત્યક્ષ જોયું કે આ મહાપ્રભુજીનો જે માહાત્મ્ય અને એમના હૃદયમાં જે સાચી લાગણી સમ્પ્રદાય પ્રત્યે, અને કોઈ જાતનો સ્વાર્થ નહીં–એ નિસ્વાર્થ ભાવનાથી જે આયોજન કરવામાં આવ્યું એ જ આ સફલતાનું કારણ છે, જે આપ મને લાગે છે કે એકદમ આટલું બધું પરિવર્તન કેમ થઈ ગયું?

કાંઈક પાછળથી જે આમાં વિપરીતતા જોવામાં આવી એના માટે જરા મને શરૂઆતમાં દુઃખ થયું, કે ભઈ આ જે એક શિસ્તભંગ થયો એના માટે મેં એક પરચી લખીને મોકલાવી હતી, જે પરચી આ રેકોર્ડમાં લીધી જ છે. મારી કઈ પ્રાઈવેટ કાંઈ ચર્ચા થઈ નહોતી. એ કહેવાનું કારણ એ જ છે કે આ બાલલીલા જે પાછળથી થઈ; તો આ બાળકોનો સ્વભાવમાં કેવી જાતની બાલલીલા ક્યારે થઈ જાય છે! તો એ પરચીમાં લોકોને એમ ભ્રમ ન થવો જોઈએ કે

મેં કઈ શું લખ્યું અને શું વાતચીત કરી લીધી! નૈતિકતાને પડકાર આપવામાં આવ્યો એટલે હું પછી સ્ટેજમાં કહેવા આવ્યો, ખુલાસો કરવા માટે આવ્યો. તો પછી મને કહેવામાં આવ્યું કાંઈ ખુલાસાની જરૂર નથી, ને અમે આ સ્વીકાર રાખીએ છીએ વાત. જો આપ લોકોને એ પરચી સાંભળવી હોય તો હું નિવેદન કરું છું. કેમકે આમાં પ્રાઈવેટ કાંઈ વાત છે નહીં. એમ ન થવું જોઈએ કે મેં શું વાત લખી દીધી અને શું નહીં. શ્રીકલ્યાણરાયજી પધાર્યા, એમનું વકતવ્ય પુરું થઈ ગયું ત્યારે અહીંયા હું ઉભો હતો અને આપ અહીંયા બિરાજતા હતા. ભોગીભાઈ અહીંયા ઉભા હતા. અને તે વખતે મેં આપને ધન્યવાદ આપ્યા, કે આપ અહીં પધાર્યા એ બહુ જ સુંદર કાર્ય થયું.! પણ આપે જે આપની; એ હું વાંચીને સંભળાવું છું-''શ્રીકલ્યાણરાયજીને આશીર્વાદિકે સ્થાનપર અપને હૃદયકે ઘાવકી વ્યથાકુ સભામેં કહકર સેમિનારકી નિયમાવલીકા ભંગ કિયા હૈ.'' આ ચિટ્ઠી મોકલાવેલી મેં. ''ઔર મૈંને આપસે પ્રાર્થના કી કિ યહ વ્યથા પ્રકટ કરના યહાં ઉચિત નહીં થા. વ્યથા કહનેકા ઉચિત અવસર ઈસી જાહિસભામેં, આપને કહા, કિ મુજે અપની વ્યથા કહનેકા ઉચિત અવસર ઈસી જાહિરસભામેં લગા, મેરા વિનમ્ર નિવેદન હૈ કિ આપ જૈસે સમ્પ્રદાયકે ઉદ્‌ભટ વિદ્વાનસે સમ્પ્રદાયકે સિદ્ધાન્ત વિષયક ચર્ચા હી ઈસ સભામેં અપેક્ષિત હૈ. અપને વ્યક્તિગત ઘાવોંકી વ્યથા પ્રકટ કરનેકે બજાય અપને સમ્પ્રદાયપર પડે હુએ ઘાવોંકી વ્યથા જો સબકો પીડિત કર રહી હૈ ઉસકા વિશેષ ખ્યાલ રખેં.'' આ પરચી મેં મોકલાવેલી! એમાં એવું કાંઈ નથી કે મારામાં નૈતિક હિંમત ન હોય કે હું ન કહી શકું. એમાં એવી કઈ વાત જ નથી! અને પછી હું આ ખુલાસો આપવા આવ્યો તે આપે આ માન્ય રાખી લીધી. પછી મેં, કાંઈ આ વિષય ઉપર મારે કાંઈ બોલવાની જરૂરત ન લાગી. પણ મેં આ સંભળાવી શું કામ, કે કોઈને એમ કન્ફયુઝન ન થાય કે મેં આપના માટે શું લખીને મોકલાવ્યું હશે! એ કન્ફયુઝન કોઈને ન થાય એટલા માટે જ મેં વાંચીને સંભળાવવી મારી ફરજ મેં સમજી છે. કે મેં કોઈ એવી કોઈ એમને એવી વાત નથી કહી કે જેનાથી કે મને નૈતિક હિંમત ન હોય કે કહેવાની કે નૈતિકતા ઉપર કાંઈ કોઈ જાતનું લાંછન લાગતું હોય. એટલા માટે જ મેં સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે.

હજુ એક-બે વાત મને કહી'તી પણ એ હું અહીંયા કહેવા માટે ઉચિત નથી સમજતો, કેમકે જ્યારે પોતે બધું શિરોધાર્ય કરી લીધું પછી મારી પણ આમાં કોઈ જરૂર લાગતી નથી મને કહેવાની. તો કહેવાનું તાત્પર્ય શું છે કે આટલું સુંદર કાર્યક્રમ થયો એમાં થોડુંક આ વિક્ષેપ થવાથી મને પણ ખેદ થયો છે. આપણા કાર્યક્રમોમાં આવી જાતની જે બાલલીલાઓ થઈ જાય તે ખરેખર આપણા બધાના માટે આ શરમજનક વાત થઈ જાય છે અને આવી વાતો ન થાય એના માટે આપણે કેર તો રાખવી જ જોઈએ.

અને હવે હું આપનો વિશેષ સમય ન લઈને અને ફરીથી કહેવા માંગું છું કે શ્રીશ્યામબાવા અને શ્રીકલ્યાણરાયજી, બાલુરાજા, વલ્લભલાલજી-એ બધા જ; શ્રીહરિરાયજી, આ સમ્પ્રદાયના એક મહારથી અને સમર્થ બાલકો છે. અને એ મારા વડીલ છે, શ્રીશ્યામમનોહરજી પાસે, એ મારા ગુરુપુત્ર છે અને હજુ પણ એમની પાસે હું અધ્યયન કરું છું. મારા બાળકને પણ આપ અધ્યયન કરાવે છે અને એમણે જે શિક્ષા એમને આપી છે, આ

બાળકોને, એનું જ આ એક ફલ છે કે આપની સમક્ષ આ ચર્ચાસભા આયોજન કરવામાં એ લોકો સમર્થ બન્યા છે. એમનો હું આભાર આ જન્મમાં તો શું પણ ૧૦૦ જન્મમાં પણ હું મારો ઉતારી નહીં શકું. બસ એટલું કહીને હું મારું વક્તવ્ય પૂર્ણ કરીશ.

ઉદ્‌ઘોષક– અહીંયા એક સૂચના આવી છે. એમાં ૨૩ વૈષ્ણવોએ સાઈન કરી છે. તો હું જરા વાંચી સંભળાવું છું ''માનનીય સંવાદસંચાલકસમિતિ, વિલેપારલે. આપે બોલાવેલ ચર્ચાસભા બહુ સુંદર રીતે ગઈકાલે સમાપ્ત કરી. પરંતુ અમોને એનાથી જોઈતો સંતોષ થયો નથી. નિયમાવલી મુજબ દરેક ગો.બાલકોને પૂ.શ્રીશ્યામબાવાએ મોકલેલ ભાવાનુવાદમાં સંમતિકે અસંમતિ મોકલાવવાની હતી. જેઓએ અસંમતિ પ્રકટ કરેલ છે તેઓને નિયમાવલીના નિયમ મુજબ ભાવાનુવાદ કરવાનો હતો. પરંતુ સમયના અભાવે કોઈ ટીકા–ઉપપત્તિ વગર અસહમતતા દર્શાવીને ભાવાનુવાદ આપી શક્યા નથી. તો સમિતિને વિનંતી સમૂહરીતે કરીએ છીએ કે તેઓ એકાદ મહિનામાં અથવા સભાની જે સમય મર્યાદા નક્કી કરે તે મુજબ પોતાનો ભાવાનુવાદ મોકલે અને પછી સંમતિ–અસંમતિની ચર્ચા બીજી સભામાં નક્કી કરે.'' આપનો આ સુજાવ ખુબ જ સુંદર છે અને અમે અહીં આવેલા બાળકોના આ માટે નિવેદન કરીશું.

હવે હું ગો.શ્રીદ્રુમિલકુમારજીને એમનું વક્તવ્ય રજૂ કરવા આમંત્રું છું.

ગો.શ્રીદ્રુમિલકુમારજી (વડોદરા)

''નમામિ... અશેષબાલકમ્.'' આદરણીય સર્વ ગોસ્વામિવૃંદ, વિદ્વદ્‌ગણ તથા સમપરિસ્થિત વૈષ્ણવસમાજ. મને લાગે છે ત્યાં સુધી સંવાદસંસ્થાપકમંડળ દ્વારા આ જે ચર્ચાસભાનું સુંદર આયોજન થયું છે તે આયોજન ઘણાં વર્ષોથી સમ્પ્રદાયના સદ્‌સિદ્ધાન્તરૂપી જે સત્ય. જે ઘણાં વર્ષોથી ઢંકાઈ ગયું છે, એ ઢંકાઈ ગયેલા સત્યને પુનઃપ્રકાશિત કરવા માટેનો આ પ્રયાસ છે. માટે આ પ્રયાસ માટે સમસ્ત પુષ્ટિસૃષ્ટિ અને પુષ્ટિમાર્ગીય સર્વ આચાર્યોએ ખૂબ ગૌરવનો અનુભવ કરી રહ્યા છે અને કરવો જોઈએ.

બીજી વાત આ પ્રસંગે કહેવા માંગું છું કે ક્રાન્તિ ક્યારે થાય? આ ચર્ચાસભા કેવી રીતે યોજાઈ, શું ત્રુટિઓ છે–એ બધા વિષયો બહુ ગૌણ થઈ જાય છે. શ્રુતિ કહે છે ''યદા સ ઉર્ધ્વમ્ ઉન્નીનિષતિ તદા સ સાધુકાર્યં કારયતિ. યદા સ અધોનીનિષતિ તદા સ અસાધુકાર્યં કારયતિ.'' કોઈ પણ સત્કાર્ય જ્યારે થતું હોય; સદાશયથી થતું હોય, સદ્‌પ્રયોજનથી થતું હોય; એમાં નિશ્ચિત ભગવદ્ ઈચ્છા છે, એમાં બીજું લૌકિક કારણ હોતું નથી.

સત્ય જ્યારે ઢંકાઈ જાય છે અથવા તો સત્યનું સ્વરૂપ જ્યારે સમાજમાં સ્પષ્ટ દેખાતું નથી; અને એવા ઢંકાઈ ગયેલા સત્યને કારણે જ્યારે સમાજની અંદર સિદ્ધાન્ત વૈપરીત્યની જ્યારે ભાવના ચારેબાજુ ખૂબ મોટા પ્રમાણમાં ફેલાય અને એના કારણે જિજ્ઞાસુ વર્ગની આત્મકલ્યાણ કરવાની ઈચ્છા જોખમાય, પુષ્ટિમાર્ગની અસ્મિતા જોખમાય ત્યારે આવા સત્ય સંશોધનના વિચારો સમ્પ્રદાયમાં ખૂબ આવકારદાયક હોવા જોઈએ–એવું હું નિશ્ચિતપણે માનું છું.

સત્યનું સ્વરૂપ બહુ વિલક્ષણ છે. ભૂતકાળમાં પણ જે અબાધિત રહે, વર્તમાનકાલમાં પણ જેનું એટલું જ મહત્વ હોય, અને ભવિષ્યમાં પણ જેને કોઈ આંચ ન આવી શકે એવું જે સ્વરૂપ છે એ સત્યનું સ્વરૂપ છે. સત્ય ઘણી બધી રીતે સમાજમાં કહેવાતું હોય છે. એક વ્યાવહારિક સત્ય અને બીજું પારમાર્થિક સત્ય. મને જ્યાં સુધી લાગે છે ત્યાં સુધી પારમાર્થિક સત્યનું જ મહત્વ છે.

પૂ.શ્રી...; મારા તો પોતે માતુલચરણ થાય એટલે એ જ શબ્દ વાપરીશ, શ્યામમનોહરજી માતુલચરણે; માતુલચરણ એટલે મામાજી અમારા મામાજી લાગે છે. એમણે... ક્ષમા માંગું છું. અમારા પૂ.શ્રીમામાજીએ જે આ પ્રકારે શુભાશીર્વાદ સાથે... મને તો આજના સમયમાં એક વસ્તુ બહુ સ્પષ્ટ દેખાય છે-કે સમ્પ્રદાયની, કે કોઈપણ સમાજ હોય, એ સમાજને જ્યારે સુંદર, યોગ્ય અને સ્વસ્થનેતૃત્વ જ્યારે મળે છે ત્યારે એ સમાજ રચનાત્મક અને ક્રિયાશીલ બને છે. ૫૦૦ વર્ષ પહેલાં ભારતીય સંસ્કૃતિમાં અને ભારત દેશને એવા એક પ્રખર નેતૃત્વની જરૂર હતી; ભારતીય સમાજને પણ, એ નેતૃત્વ જગદ્‌ગુરુ શ્રીમદ્‌વલ્લભાચાર્યે ૫૦૦ વર્ષ પહેલાં પુરું પાડ્યું હતું. આજે એ નેતૃત્વ પૂ.શ્રીમામાજી આપણા સર્વને પુરું પાડી રહ્યા છે એ પણ શ્રીમહાપ્રભુજીની કૃપા છે. કોઈપણ સમાજ નેતૃત્વવિહીન હોય ત્યારે એ સમાજ સ્વસ્થરહી શકતો નથી. હું આજે ગૌરવનો અનુભવ કરું છું. વચનાવલીમાં જે સુંદરતાથી આપની એક જ ભાવના રહી છે કે સિદ્ધાન્તવૈપરીત્યની પરાકાષ્ઠા જ્યારે સમ્પ્રદાયમાં એકબાજું થતી હોય. અનેક જિજ્ઞાસુજનો પ્રશ્ન કરતા હોય કે વાસ્તવમાં સિદ્ધાન્ત શું છે? અમે બધા વૈષ્ણવો બ્રહ્મસમ્બન્ધ લઈએ છીએ, અમે બધા પુષ્ટિમાર્ગના અનુયાયી એટલા માટે બનીએ છીએ કે પુષ્ટિમાર્ગના અનુયાયી બની; કોઈપણ વ્યક્તિ જ્યારે કોઈપણ સમ્પ્રદાયમાં જતો હોય એનું મુખ્ય પ્રયોજન એ જ હોયકે પોતાનું ઉન્નત જીવન, આત્મકલ્યાણમય જીવન એ કેવી રીતે જીવે--એ એની એકવાર મહેચ્છા હોય છે. પરંતુ સમ્પ્રદાયમાં જ્યારે સિદ્ધાન્ત માટેનું સત્ય ન થતું હોય ત્યારે એવા જિજ્ઞાસુજનો ઘણીવાર બહુ મોટી મુંજવણમાં પડતા હોય છે.

આ કાર્યક્રમ દ્વારા બને એટલો પ્રયાસ આપશ્રીએ મુંજવણ દૂર કરવાનો કર્યો છે; બીજું કોઈ આમાં આશય મને દેખાતો નથી. અંતમાં હું તો એક જ વસ્તુ કહીશ, કે સમાજની અંદર; અને આપણા સમ્પ્રદાયમાં એટલું બધું સિદ્ધાન્તવૈપરીત્ય થઈ ગયું છે કે ગુજરાતના એક ગામમાં હું ગયેલો. હું તો પ્રવાસ ખુબ કરું છું. એ ગામમાં પુષ્ટિમાર્ગના જ આપણા સમ્પ્રદાયના બે મંદિરો છે અને મંદિરોની દિવાલ પણ એક જ છે. પરંતુ લોકાર્થિત્વ, જેમ આપે આજ્ઞા કરી ગઈકાલે, ''લોકાર્થીચેત્ ભજેદ્ કૃષ્ણં કિલષ્ટો ભવતિ સર્વથા.'' એટલું બધું લોકાર્થિત્વ સમાજમાં ઉત્પન્ન થયું. પરિણામ એ આવ્યું કે બંને મંદિરોની દિવાલો એક જ. મંગલાના દર્શનમાં વૈષ્ણવો; એક મંદિર તો બાલકૃષ્ણલાલનું છે અને બીજું મંદિર ચંદ્રમાજીનું છે. સવાર પડે એટલે ચંદ્રમાજીવાળા વૈષ્ણવો બાલકૃષ્ણલાલનો જે મેવો હોય ચંદ્રમાજીમાં લઈ જાય અને બાલકૃષ્ણલાલજીવાળા જે વૈષ્ણવો હોય એ ચંદ્રમાજીનો જે મેવો અને પ્રસાદ હોય તે

બાલકૃષ્ણલાલજીમાં લઈ આવે! આવી જબરદસ્ત હોંસાતોસી વૈષ્ણવસમાજમાં ઉત્પન્ન થઈ; જાણે એકબીજાની સ્પર્ધા કરતા હોય એમ. ઈર્ષા-દ્વેષનું વાતાવરણ જ્યારે સેવાના ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થાય એનાથી મોટું લોકાર્થિત્વ કયું હોઈ શકે!

આ બધા કેટલાક વિચારો અને જે શો બીઝનેસ સમ્પ્રદાયમાં થયો એ બધાનું નિવારણ થાય એ માટે આ આખું એક સુંદર ચર્ચાસભાનું આયોજન થયું. શ્રીશરદબાવા વડોદરા પધારેલા. પૂ.શ્રીપિતૃચરણને પણ મળેલા અને મારી સાથે પણ લગભગ અડધો કલાલ સાંજના સમયે ચર્ચા થઈ હતી. ત્યારે પણ મેં બહુ સ્પષ્ટ કર્યું હતું કે હું નિશ્ચિત પહેલેથી જ સમ્પ્રદાયમાં સદ્ક્રાંતિ, સદ્વિચારનું સ્થાપન થાય અને સમ્પ્રદાયને સુંદર જાગૃતિ આવે એ વિચારો વર્ષોથી કરતો આવ્યો છું, કરી રહ્યો છું. અને શ્રીમહાપ્રભુજીની કૃપાથી કરતો રહીશ-એમાં જરાપણ બેમત નથી. એટલે આવા કોઈપણ કાર્યમાં મારી સમ્પૂર્ણ સહમતિ છે; જે મેં પહેલા દિવસે આવીને મારી સમ્પૂર્ણ સહમતિ વ્યક્ત કરી હતી.

પરંતુ અહીંયા આવીને; જેમ પૂ.શ્રીરઘુનાથકાકાજીએ, પોતે તો વડીલ છે, અમે તો અત્યારના યુવાન બાળકો કહેવાઈએ. બાલલીલા શબ્દનો જે પ્રયોગ કર્યો છે. વાસ્તવમાં કોઈપણ કાર્ય જ્યારે સુંદર થતું હોય એમાં હું નિશ્ચિત માનું છું કે પોલીટિકલ બેકગ્રાઉન્ડ જરાપણ ન હોવું જોઈએ. ખાસ કરીને ધાર્મિક સભાઓમાં. ઘણીવાર આપણે કહીએ કે હું આને ખૂબ ચાહું છું! કહેવાના શબ્દો અને મનના શબ્દો અલગ હોય એનો કોઈ અર્થ નથી. એક ઉર્દૂ શેર બહુ સુંદર છે-''ચાહેંગે જો તુજે પર કભી રુસવા ન કરેંગે, સાયેસે ભી કભી તેરે શિકવા ન કરેંગે.'' ચાહવું ત્યારે સાર્થક થાય કે જ્યારે અંદર રુસવાઈયાં ન હોય. એ જ ચાહવું એવું સાચું ચાહવું છે. ''હર સુબહ મૈં તુજસે તુજીકો માંગતા હું, તેરે સિવા ઓર કોઈ ગિલા નહીં.'' એવી રીતે ચાહતમાં એક એવી તમન્ના હોવી જોઈએ કે હર સવાર પડે એટલે તને યાદ કરવાનું મન થાય, એ પણ પ્રેમથી. પરંતુ એ ક્યારે થાય, કે મનની શુદ્ધતા અને નિખાલસતા. એના સમ્પૂર્ણ દર્શન પૂ.શ્રીમામાજીના ચરણોમાં મેં જોયા છે, મેં અનુભવ કર્યો છે. ત્યારે જ હું એમના પ્રત્યે આકર્ષાયો છું! મારી તો આપશ્રીને વિનંતી છે કે હવે સમય આવી ગયો છે; જેમ ભારતમાં જાગૃતિ ને ક્રાંતિ થઈ એમ વિદેશોમાં પણ હવે આવા...

અને મારી તો ખાસ વિનંતી છે કે આવા બધા સિદ્ધાન્તવૈપરીત્યનો ભવાડો જો વધારે થતો હોય તો ગુજરાતમાં થાય છે. ભાગવતજીમાં પણ લખ્યું છે 'ગુર્જરે જીર્ણતાં ગતાઃ'-ભક્તિ જો જીર્ણ થઈ હોય તો ગુજરાતમાં. ગાડરિયો પ્રવાહ વધ્યો હોય તો ગુજરાતમાં. એટલે સિદ્ધાન્તની સત્ય નિષ્ઠાને જો પૂરવાર કરવી હોય, વધારે પડતા... અને મહાપ્રભુજીના પુષ્ટિસિદ્ધાન્તોનું સદ્જાગરણ કરવાની જરૂર હોય તો મારી તો એ જ ભાવના અને નિવેદન છે; આપ સર્વ આયોજકમંડળને પણ કે ગુજરાતમાં આવી કોઈ સુંદર સભાનું આયોજન થાય અને એમાં મારાથી બનતો સહકાર હું આપવા તૈયાર છું.

એટલું કહી અમારા પરિષદના, જેમણે હમણાં જ ધર્માધ્યક્ષત્વ ધારણ કર્યું છે, શ્રીલાલમણિજી દાદાભાઈ, એમને પણ મારી વિનંતી કે પરિષદ ખરેખર, વલ્લભબાવા

કાકાજીએ જેમ કહ્યું તેમ; મને પણ એ લાગે છે કે પરિષદ બહુ ડેડ લાયન થઈ ગઈ છે. એના કેટલાક અનુભવ મને પણ થયા છે ગુજરાતની અંદર. એટલે એ વિષયમાં આપની સાથે મારે ચર્ચા કરવી છે. અને હું આપની સાથે છું. જો એ જાગૃત બનતી હોય અને આપણા બધાના પ્રયાસથી બનતી હોય; વલ્લભકુળ બધાનો એમાં એટલો જ અધિકાર છે–એ જો સંભાવના પ્રકટ થતી હોય તો એમાં પણ મારો સમ્પૂર્ણ સહકાર આપની સાથે છે એ હું આજે જાહેર કરું છું. બીજું કઈ ન કહેતાં આપ સર્વ પૂજ્યચરણો, વડીલોના ચરણારવિંદની અંદર કોટાનુકોટી દંડવત્ પ્રણામ કરતાં મારા વકતવ્યથી વિરામ લઉં છું.

ઉદ્‌ઘોષક– હવે હું પૂ. ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી મહારાજશ્રીને નિવેદન કરું છું કે આપ સ્ટેજપર પધારી અમોને કાંઈક માર્ગદર્શન આપો.

ગો.શ્રીકિશોરચંદ્રજી :

'ૐ સહનાવવતુ... મહે.' સર્વપ્રથમ તો આ સિદ્ધાન્તચર્ચાસભાનો હું એક આમંત્રિત અને જેને કહેવાય કે સહમતિકે અસહમતિ, પ્રકટ કરીને જે ભાગ લેનાર વ્યક્તિ છું; તેથી આ સભાના ગુણકે દોષ એનો કેટલાક અંશે હું પણ ભાગીદાર છું. એ દષ્ટિએ કેવલ પુષ્ટિસમ્પ્રદાયના જ નહીં, કેવલ સનાતનધર્મના જ નહીં પરંતુ ભારતના ધર્માચાર્યોમાં જેમનું એક વિશિષ્ટ સ્થાન છે એવા આચાર્ય સુરતવાળા ગો.શ્રીવ્રજરત્નલાલજી મહારાજશ્રીને જાણે કે અજાણે આ સભાના કારણે જે ક્ષોભકે દુ:ખ થયો છે એ પ્રત્યે હું એમની પ્રણામપુરસ્સર ક્ષમા ચાહું છું.

નિયમાવલીના ભંગનો આરોપ ઘણી વખતે ઘણા પર આવે છે અને મને લાગે છે કે એનું લક્ષ્ય હરિરાયજી છે. પણ એ વાત હું સ્પષ્ટ કહી દઉં કે એમણે જે ધૈર્ય રાખીને જે આ ચર્ચાસભામાં ભાગ લીધો છે એની જેટલી પણ પ્રશંસા કરવામાં આવે એટલી ઓછી જ છે! હરિબાવાએ તો એક પણ અંશનો ઉલ્લંઘન કર્યુ નથી એ હું સ્પષ્ટ જણાવી દઉં. અને ઓછામાં ઓછું શરૂઆત તો એમના દ્વારા નથી જ થઈ–એ વાત તો હું નિશ્ચિતરૂપથી કહી શકું છું. એમણે ક્યારે પણ એમ નથી કહ્યું કે હું ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત નહીં કરું. નિયમાવલીમાં એવું સ્પષ્ટ હતું કે લિખિત કે મૌખિક, તો મૌખિક પ્રસ્તુત કરવા તો તૈયાર જ હતા પણ એમને કોઈ અવસર જ ન આપવામાં આવ્યો! એટલે આ ટોપલો શ્રીહરિરાયજીને શિરે ઓઢાડવામાં આવે––એ તો બિલકુલ બરોબર નથી.

આમાંથી આપણે ઘણી બધી વાતો શીખી છે. બીજું થોડુંક રોષ પણ છે સંચાલકમંડળ પ્રત્યે કે જ્યાં આપે પોતાના અધિકારનો પ્રયોગ જોઈએ ત્યાં નથી કર્યો અને જ્યાં જરૂર નહોતી ત્યાં વધારે પડતા પોતાના અધિકારનો પ્રયોગ કર્યો. એટલે બીજી વખતે આવી ત્રુટિ ન રહે એની સાવધાની જરૂર રાખજો. આગળની ચર્ચા કે આગળની ચર્ચાસભા કેમ સારી રીતે બને એને માટે... વાસ્તવમાં જે આ પ્રારંભનો પ્રયાસ હતો અને ઘણી બધી ભીતિ હતી.

અને પાછી મને થોડી બાલલીલાની યાદ આવે છે. ઘણીબધી બાલલીલાઓ થઈ છે

પણ એ બાલલીલા હવે સમજપૂર્વકની બાલલીલા થવી જોઈએ. જે પ્રકાશન કરવા યોગ્ય છે, જે બધાસામે કરવાની વાત છે, એને ગુપ્ત રાખવાની વાત કરવામાં આવે છે અને જે ગોપન રાખવાનું છે એનું પ્રદર્શન થાય છે! આનાથી વધારે કોઈ બાલલીલા ન હોઈ શકે! સિદ્ધાન્તચર્ચા-એમાં ગોપન ક્યાં સવાલ છે? શ્રીમહાપ્રભુજીએ તો માયાવાદીઓ પ્રત્યે પણ બ્રહ્મવાદનું સ્થાપન કર્યુ હતું. અને જો ગોપનની જ વાત હોય તો પુસ્તકનું પ્રકાશન પણ ન થવું જોઈએ. બધા ગ્રન્થો પણ પ્રકાશિત તો કરો છો ને! એ શા માટે કરો છો? એટલે જે જ્ઞાન છે, પુષ્ટિમાર્ગનું જ્ઞાન છે, એ તો આપો અને જે ગોપન કરવાની વાત છે, જેને, બફાટની વાત છે તે ગુપ્ત જ રાખો-એ વધારે જરૂરી છે આજે.

આગળની સિદ્ધાન્તચર્ચામાટે એક તો જે શ્રીવલ્લભબાવાએ વાત કરી; અમુક વાતો ઘણી સાચી છે વાસ્તવમાં. પણ કેમકે પ્રારંભની વાત હતી; આ ચર્ચાસભા થશે કે કેમ એ બધા જ્યારે મનમાં સંશયો હોય, વિરુદ્ધ વાતાવરણ હોય, ત્યારે આ બધા સ્વાભાવિક છે. પરંતુ હવે એક તો નિશ્ચયપૂર્વક; કે શું કાર્યક્રમ છે, એની નિયમાવલી શું છે, એમાં ક્યારે પણ; એનો મતલબ જડ નથી, પણ પરિવર્તન કરો તો એને પહેલે જે ભાગ લેનાર છે તેને સૂચના આપો. જે વચનાવલી છે એ વચનાવલીનો આધાર જરૂર હોવો જોઈએ પણ અમુક સમય એવો પણ આપવો જોઈએ કે જેથી જેમને એ મોકલે એ લોકો બીજું પણ સજેશન કરે તો એમાં એ એડ (વધારો) કરવાની વાત પણ આવવી જોઈએ-એ વાત આપણે ક્યારે પણ ભૂલવાની નથી. પછી ભલે નક્કી થાય, આપણે ચર્ચા કરીને નક્કી, પણ એક જ ક્ષેત્ર છે એને થોડો ખુલ્લો રાખવાની જરૂર છે કે જેથી શ્રીહરિરાયજીને આવો આક્ષેપ કરવાનો મોકો ન મળે કે થોડું અહીંથી લીધું, થોડું ત્યાંથી લીધું અને પછી એમને ફંસાવવામાં આવે છે, એવો આક્ષેપ પણ કોઈને કરવામાં ન આવે.

કેમકે આ પ્રારંભમાં જ પત્ર શ્રીવ્રજરમણજી મહારાજશ્રીનો અને એનું લક્ષ્ય થોડું હું પણ બન્યો છું, એટલે હું પણ ચાહું છું કે; બફાટ કર્યા વગર જ હોં! કંઈક એનો હું ઉત્તર આપું. એક વાત બધા કેમ ભૂલી જાય છે કે શ્યામમનોહરજીએ કે અમે ક્યારે પણ એમ નથી કહ્યું કે તમે ટ્રસ્ટના મંદિર છોડી દો. એક એવી પ્રક્રિયા અપનાવો કે જે ટ્રસ્ટના મંદિર નથી થયા એ હવે ટ્રસ્ટ ન બને. એ વાતનું વારંવાર ધ્યાન દોરવવામાં આવ્યું હતું કે આજે તમે એમ જેને સમજો છો કે ભલે, સિદ્ધાન્તનો ભંગ થાય તો ભલે થાય પણ સંપત્તિ બચશે. તો એ વાત પણ નહીં બની શકે. જો સિદ્ધાન્તનો ભંગ થશે તો સંપત્તિ પણ નહીં બચી શકે. ''માયા મિલી ન રામ''-એવી હાલત થશે, એને માટે પણ ધ્યાન દોરવવામાં આવ્યું હતું અને સિદ્ધાન્તના ભોગે કોઈપણ વાત કરવી હોય તો એ સર્વથા નિરર્થક છે-આ વાતનું પણ વારંવાર સ્પષ્ટીકરણ શ્રીશ્યામબાવાએ અને બધાએ કર્યુ હતું.

જ્યારે હું, જ્યારે મને જુનાગઢમાં ગોદ શ્રીભાભીજી મહારાજે લીધો ત્યારે આ ટ્રસ્ટ જ છે એની પ્રક્રિયા પૂરેપૂરી થઈ ન હતી, રીવ્યૂ પીટીશન ચાલુ હતી. એટલે એમ ન કહી શકાય કે જ્યાં ટ્રસ્ટ સ્વીકારી લીધું હતું ત્યાં હું ગયો હતો. અમારે એવું ક્યારે પણ નથી કે જે ટ્રસ્ટના

મંદિરો છે એ બીજાને સોંપી દો. પણ આજે પણ આ હું દઢતર રીતે, દઢતમ રીતે હું માનું છું કે જે પણ ટ્રસ્ટમંદિરો થઈ ગયા છે ત્યાં પણ આપણે આપણા બનતાથી સિદ્ધાન્તસંમત પ્રક્રિયાને રાખી શકીએ છીએ, એનું અનુસરણ કરી શકીએ છીએ.

એ પણ વાત શ્રીહરિરાયજીની સાથે હું સંમત છું કે આપણા બધા ક્રિયાકલાપો એ કોઈ; મારે એનું નામ નથી લેવું, આજના કાયદાઓથી સંચાલિત નથી થતા. આપણા જે સંચાલન છે, આપણો જે સમ્પ્રદાય છે એ ધર્મશાસ્ત્ર અને શ્રીમહાપ્રભુજીના સિદ્ધાન્તો અનુસાર જ સંચાલિત થાય છે. એટલે આજના કાયદા અનુસાર જે કાંઈ પણ વ્યવસ્થા હોય એની બહુ ફિકર કરવાની જરૂર નથી. જો કે આપણા પ્રભુ પણ ઝૂંટવાઈ જતા હોય તો ફિકર કરવાની જરૂર તો છે.

પરંતુ સૌથી મહત્વની વાત સિદ્ધાન્તની જ છે. આ સિદ્ધાન્તનિષ્ઠા પ્રત્યેની વાસ્તવિક જાગૃતિ અત્યારના સન્દર્ભમાં જો જેમણે જાગૃત કરી હોય તો એ તો શ્રીશ્યામબાવા જ છે–એ નિસંશયપણે હું કહું છુ. અમે પણ ભણતા હતા, અમને પણ ઘણી વખતે એવા સંશયો થતા હતા–જે વાત ચાલતી હતી અને જે શાસ્ત્રમાં છે તે બરોબર નહોતી. પણ તે વખતે એમ લાગતું હતું કે શું ખબર, આ વાત ચાલી રહી છે તો બરોબર જ હશે. ઘણી વખતે જેને હું પૂજ્ય માનતો હતો; મારો પોતાનો જ અનુભવ કહું છું, એમને મેં પ્રશ્ન કર્યો. જેવી રીતે શ્રીમહાપ્રભુજીનું વચન છે "વૃત્ત્યર્થં નૈવ યુંજીત પ્રાણૈઃ કંઠગતૈરપિ." તો એમણે એવો ખુલાસો આપ્યો કે વૃત્તિનો અર્થ હું એક નિશ્ચિતરૂપથી જે દ્રવ્ય લેવામાં આવે તે કરું છું. પણ મને લાગે છે કે એ ઉત્તર સાચો તો ન જ હતો. વૃત્તિનો અર્થ આજીવિકા; ચાહે તમે નિશ્ચિતરૂપથી લઈને કરો કે એના આધારે કરો, પણ વૃત્તિ એટલે તો એના આધારે જીવિકા ચલાવવી. એટલે આ જે આપણા શાસ્ત્રોના સમજવા માટેના જે મુખ્ય આધારભૂત સિદ્ધાન્તો છે તે ક્યારે પણ કોઈએ ભૂલવા જોઈએ નહીં.

જે સિદ્ધાન્તો છે એને એ રીતે જ સમજો; કોઈ શું કરી રહ્યું છે કે શું કહી રહ્યું છે એનું બહુ મહત્વ નથી. આપણે ત્યાંની જે પ્રમાણ વ્યવસ્થા એ તો એવી છે કે એક વખત ઈશ્વર કે ઈશ્વરનો અવતાર પણ એના વિરુદ્ધ કહે તો એનું પ્રામાણ્ય નથી. બુદ્ધ ભગવાનના અવતાર છે; આપણે એમને આદર કરીએ, પ્રણામ કરી શકીએ; પણ એમની વાત આપણે માનતા નથી, કેમકે એમની વાત શાસ્ત્રથી વિરુદ્ધ છે. આ જ વાત સ્વયં શ્રીમહાપ્રભુજીએ પણ "વિશેષશ્ચેદ્ આજ્ઞા સ્યાદ્ અંતઃકરણગોચરઃ, તદા વિશેષગત્યાદિ ભાવ્યં ભિન્નં તુ દૈહિકાત્." થી કરી છે. ત્યારે આજે કોઈ એમ કેમ કહી શકે કે સિદ્ધાન્તવિરુદ્ધ કોઈપણ પ્રક્રિયા એક શાસ્ત્રસંમત હોય (છે), કે એનું અનુસરણ કરવું જોઈએ? તેવી હિંમત કરવી એ હું તો માનું છું કે મોટામાં મોટી નાસ્તિકતા છે. એટલે જ્યારે પણ સિદ્ધાન્તોને સમજવાની પ્રક્રિયા હોય; હું મારા સમકક્ષ બાળકો છે એને માટે તો કઈ કહેતો નથી, જે સંવાદસ્થાપકમંડળ છે એને તો કહેવાનો મારો અધિકાર પણ છે અને કર્તવ્ય પણ છે. તમે જરૂર; જ્યાં સુધી તમને એ વાત સમજાય નહીં ત્યાં સુધી ક્યારે પણ હા નહીં પાડતા કે હું સમજી ગયો છું.

મારી ઉંમરના જે બાળકો છે એને હું જરૂર એવું નિવેદન કરીશ કે હવે આ વખતે પણ જો સિદ્ધાન્તને સ્પષ્ટતયા પ્રતિપાદિત કરવાનો જો સાહસ નહીં હોય તો ક્યારે આવશે હવે? એટલે નિસ્સંકોચપણે કોઈ પણ જાતના સંશય વિના, કોઈપણ જાતના લોભ યા મોહને ત્યાગ કરીને સિદ્ધાન્ત શું છે–એ તો નિસ્સંકોચ જણાવો.

અને વૈષ્ણવોનો આ અધિકાર નથી એમ કોણે કહ્યું? જ્યારે અમે અમારા કર્તવ્યનું પાલન નહીં કરીએ ત્યારે માંડવીની શાખાએ, વૈષ્ણવ પરિષદની શાખાએ, જે વાત કરી છે એ ખોટી છે એમ કેમ કોણ કહી શકે? અને શું વૈષ્ણવોનો અધિકાર નથી કે શું સિદ્ધાન્ત જાણવો એ? જો ગો.આચાર્યો પોતાના કર્તવ્યનું પાલન નથી કરતા તો વૈષ્ણવોનો પૂરેપૂરો અધિકાર છે કે એવી એક વ્યવસ્થા કરે કે જેનાથી એમને સિદ્ધાન્તોનું સાચું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે.

શ્રીલાલમણિજીએ નિ.લી. ગો.શ્રીરણછોડલાલજી મહારાજશ્રી પ્રથમેશજીનું જે વક્તવ્યનો પાઠ, વાંચ્યો–આવી દુરવસ્થાને કોણ સિદ્ધાન્ત સંમત કહી શકે? આવી જ્યારે આજે આ સમ્પ્રદાયની હાલત છે ત્યારે પણ હજી બધાને શું એમ લાગે છે કે આ સિદ્ધાન્તસંમત પ્રક્રિયા છે? અને એ સિદ્ધાન્તસંમત જો પ્રક્રિયા હોય તો એનાથી વધારે બીજો કયો આક્ષેપ શ્રીમહાપ્રભુજી પ્રત્યે હોઈ શકે? એટલે આ દૂરવસ્થા હોવા છતાં પણ કોઈ વિચાર ન કરી શકતું હોય તો હું તો માનું છું કે એમની વિવેકબુદ્ધિ છે એ સર્વથા નષ્ટ થઈ ગઈ છે. અને બુદ્ધિનો નાશ એટલે 'બુદ્ધિનાશાત્...' એટલે આ અવસર ઉપર હવે એક–એક દિવસ, એક–એક ક્ષણ મોડું થાય છે.

દરેકે અને ધર્માચાર્યોએ તો... બીજી પણ એક વાત હું કહી દઉં, કદાચ થોડો વિવાદ હોય પણ ધર્માચાર્યોએ તો હંમેશા ઉત્તમનો જ આદેશ આપવો જોઈએ, ઉત્તમનો જ ઉપદેશ આપવો જોઈએ. અને જે કનિષ્ઠ પક્ષ છે એને વારંવાર કહેવું જોઈએ કે જો આ કનિષ્ઠ પક્ષ છે અને ઉત્તમ તો આ જ વાત છે. આટલું તો સાહસ પણ કરવું જોઈએ.

પરિષદ એ અમારી જ છે. પરંતુ પરિષદથી શા માટે દૂર થઈ ગયા એ તો શ્રીલાલમણિજીએ વાત કરી જ દીધી છે. મેં વારંવાર આ વાત રાજકોટની શાખાને અને અહીંના કેન્દ્રીય શાખાને પણ એ વાત વ્યક્ત કરી છે કે જ્યાં સુધી પરિષદ પોતાની સિદ્ધાન્તનિષ્ઠા વ્યક્ત નહીં કરે, પ્રસ્તાવ પાસ નહીં કરે, ત્યાં સુધી અમારું એમાં સહયોગ આપવો એ અસંભવ વાત છે.

સંવાદસ્થાપકમંડળને ભૂરિભૂરિ અભિનંદન! કોઈપણ જાતના ભય રાખ્યા વિના તમે જ બધા બીજી સિદ્ધાન્તચર્ચાના આયોજનની તૈયારી કરો. અને મને આશા છે કે બધા જ ગો.આચાર્યોનો, વૈષ્ણવોનો સહયોગ મળશે. એટલું કહી મારું વક્તવ્ય પુરું કરું છું.

ઉદ્ઘોષક– હવે હું પૂ.પા.ગો.શ્રીહરિરાયજી મહારાજશ્રીને નિવેદન કરું છું કે આપ સ્ટેજ પર પધારી પોતાનું સચોટ માર્ગદર્શન અમને આપો. અને એમનું તો; હરિરાયજીના અમે ખૂબ જ આભારી છીએ કે જેમણે આ કાર્યક્રમ સફળ બનાવવા માટે ખૂબ જ સક્રિય ભાગ લીધો છે.

ગો.શ્રીહરિરાયજી : ''ઇતની જ્યાદા ભી ન તર્જીહ દીજીયે શાયરકો, કિ ખુદ-ગુમાં યે શખ્સ બદ-ગુમાં હો જાયે.''

બંધુઓ, આપ બધાએ ખૂબ અભિનંદન મને આપ્યા છે. ગુજરાતીમાં એટલે શરૂ કર્યું છે કે એક શબ્દ ગુજરાતીનો એટલો બહુ પ્યારો શબ્દ છે; પણ મારો ઉપરાણો કોઈએ લીધો હોય તો મારા પૂ.કાકાજી કનુકાકાજીએ.

અબ હિન્દીમેં બોલુંગા. ''અપને હોતે હૈ ફિર ક્યૂં ગૈર હોતે હૈ સપને, બગૈર ગૈર હુએ કૌન હોતે હૈ અપને.''

આજ મેરે પૂ.પિતૃવ્યચરણ શ્રીકિશોરચંદ્રજી કનુકાકાજીને જો અપનાત્વ ઈસ દૌરાન મુજે દિયા હૈ; હકીકતમેં વસ્તુતઃ કલ મૈં ગદ્ગદ હો ગયા થા. મૈં આપકે સામને સહી બાત અબ કહ દું-કિ વાસ્તવિક્તા યહ હૈ, હકીકત ક્યા છુપાના? કિ મુજે યે વચનાવલી મિલ ગઈ થી. બહોત જલ્દી તો નહીં પરંતુ દેરસે મિલી જરૂર થી. ઔર શાયદ આપ સબોંકો માલૂમ હો યા ન હો, મુજે પતા નહીં, પર મેરે યે સારે બંધુ જો હૈ, બંધુવર્ગ ઔર મેરે યે સબ આદરણીય-પૂજ્ય; ઈન સબોકો કરીબ-કરીબ માલૂમ હૈ કે કુછ અરસે પહલે મૈં બહોત હી, અત્યધિક અસ્વસ્થહો ગયા થા. ભગવત્કૃપાસે બચ ગયા હું. અભી ભી બહુત જ્યાદા સતત લિખ નહીં સકતા. બોલ લેતા હું અબ, વર્ના બોલ ભી નહીં સકતા થા. ''ખુદાકા શુક્ર હૈ હમ આજ ઝિંદા હૈ વર્ના, મઝારે-હમપે તુમ ચરાગ જલાતે હોતે.''

આપ સબોંકેલિયે લિખ કરકે લાના મેરા પરમ કર્તવ્ય થા-આપ સબકો સુવિધા હોતી. પર મૈં બહોત જ્યાદા અભી ભી લિખ નહીં પાતા હું. કુછ થોડા-બહુત લિખ લેતા હું ભગવત્કૃપાસે. ફિર ભી મૈં ઈસી દષ્ટિસે આયા થા ઔર એક સદ્ભાવના લેકર આયા થા, કિ જો ભી કુછ મેરે હૃદયમેં હૈ શ્રીમહાપ્રભુજીકી કૃપાસે, આપકે સામને પ્રસ્તુત કર પાઉં; જહાં તક જિતના જૈસા ભી કર પાઉં.

કિસીકો લગા હોગા ઐસા પરંતુ મૈં નહીં માનતા. મેરા હૃદય તો યે હી કહતા હૈ કિ મેરે દાદાભાઈ પૂ.શ્રીશ્યામમોહરજી ઔર મેરે ઈન... ''પુરુષ એવેદં સર્વં'' ઔર ''દ્વાદશાંગો વૈ પુરુષઃ''-૧૨ બચ્ચે હૈ, ઈન્હોંને જો ભી કુછ કિયા; યદ્યપિ કલ મુજે થોડી અસ્વસ્થતા હુઈ થી; જૂઠ બોલનેસે કોઈ મતલબ નહીં હૈ. કુછ આયોજકોંકી નિષ્ક્રિયતાસે ભી. પરંતુ મેરા હૃદય યે નહીં કહ રહા હૈ, યહ સ્વીકાર નહીં કર રહા હૈ. મુજે લોગોંને કહા ભી બાદમેં, કિ ક્યા હુઆ? આપકો ક્યા અનુભવ હુઆ? મૈંને કહા- ''જો ગુઝરી હૈ હમપર વો તો દિલહી જાને હૈ, ફિર ભી દિલ ઉલ્ફતે-ફિતરત હૈ નહીં માને હૈ, ખામોખાં હી વો જો રિશ્તોંકે આકા-બંદે હૈ, જુલ્મ ઢાનેમેં યારો ખુબ જાનેમાને હૈ.''

પર મૈં સાથમેં એક બાત ભી આપસે કહ દું-''જો પ્યારસે કિયા જાતા હૈ. જો પ્રેમસે કિયા જાતા હૈ, વો સિતમ ભી સિતમ નહીં હોતા. ઔર પ્રેમકા કુછ સ્વભાવ હી ઐસા

હૈ''-''કાશ ગર ખુદાને મુહબ્બતકો આંખે દી હોતી, તો જમાનેમેં ન ગમ ન સિતમ ન બેરુખી હોતી.'' તો જો ભી કુછ હોતા હૈ, અગર પ્રેમસે હોતા હૈ; હકીકતમેં ઉસકે પીછે મુહબ્બત હૈ. તો વો સબકુછ હોકે ભી, દિલમેં ચોટ પહુંચાતે હુએ ભી; ચોટકા ભી તો એક દર્દ એક સ્વાદ હોતા હૈ! દર્દમેં ભી એક મજા હૈ! વો દર્દકા મજા હરેક ક્યા જાને! તુમ ક્યા જાનો કિ દર્દે-દિલકી નસીહત ક્યા હૈ, ગમે--લમ્હોંમેં એક જામકી કિમત ક્યા હૈ.'' ફિર ભી મુજે આપને જો ભી કુછ પ્યાર દિયા હૈ, સબોને, ઉસસે મુજે બહોત હી... મૈં ઉસે શબ્દોંમેં અભિવ્યક્ત નહીં કર સકતા. જો મુજે પ્રેમસે ચોટ દી ગઈ હૈ, પ્યારસે દી ગઈ હૈ; પ્યારકા થપ્પડ બડા પ્યારા હોતા હૈ. ઈસસે મુજે નફરત નહીં હૈ.

મેરે આદરણીય પૂ.કાકાજી શ્રીરઘુનાથલાલજીને જો કુછ ભી મેરે લિયે કહા વો તો સારી અતિશયોક્તિ હી હૈ, ઉનકા પ્રેમ હૈ-દેખો, વો ભી! ઔર આપને યે ભી આજ્ઞા દી કિ ફિર વાપિસ કભી ભી પુનઃ ઐસા કાર્યક્રમ હો તો મૈં યહાં આઉં. મૈં જરૂર આઉંગા. ધન્યવાદ. આપ પ્યારસે બુલાયેંગે તો ક્યોં નહીં આઉંગા? જરૂર આઉંગા. પર મૈંને અભી જો બાત કહી કિ ''ઉસ ચોટકો, દિલકો ભી મૈંને રખ્ખા હૈ. દિલકે ટુકડોંકો હમને દિલ હીમેં સંજોકે રખ્ખા હૈ, ફિર કભી યૂં હી ઠુકરાનેકો તેરે કામ આયેંગે.'' જરૂર આઉંગા. ''ઝિંદા રહ જાયેંગે તો આયેંગે વર્ના જન્નતનશીં હો જાયેંગે, મગર યકીં હૈ કિ જન્નતમેં ભી તુમ્હે કભી ન ભૂલ પાયેંગે.''

ઉદ્ઘોષક- ગો.શ્રીહરિરાયજીકા ખૂબ-ખૂબ ધન્યવાદ.

એક સંક્ષિપ્ત હૃદયોદ્ગાર ગો.શ્રીરસિકરાયજી યહાં બિરાજ રહે હૈ ઉન્હોંને યહાં ભેજા હૈ, જિસમેં વિચારસભાકે સન્દર્ભમેં કુછ આપને બતાયા હૈ- ''શ્રીસંવાદસ્થાપકમંડળ દ્વારા શ્રીમહાપ્રભુજીના સિદ્ધાન્તના આધારે પુષ્ટિમાર્ગનું વ્યાવહારિક રૂપ શું હોવું જોઈએ એ વિષયમાં નિર્ણય કરવા માટે ચર્ચાસભાનું એક સુંદર અને અત્યારના સમયમાં અનિવાર્ય પણ છે એવું આયોજન કર્યું. અને ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી એવં ગો.શ્રીહરિરાયજીનો સંવાદ સમ્પૂર્ણ કાર્યક્રમમાં નિર્ણાયક તબક્કો ઉભો કરી શકત પરંતુ અન્ય આ સભાના ઉદ્દેશ્યથી જુદો મુદ્દો આવતા; સમયની મર્યાદા તો આવા કાર્યક્રમમાં રહેતી જ હોય છે, વધુ સમય એ અપ્રાસંગિક પ્રસંગ માટે ખર્ચ થયો-એ વાતનો ખટકો ઘણાઓની સાથે મેં પણ અનુભવ્યો. પરંતુ જે ખુલાસાઓ થયા અને એ ચર્ચાનો અત્યારે સુખદ અંત આવ્યો, જેથી ભવિષ્યમાં સ્વસ્થસંવાદની સંભાવનાઓને નકારી શકાતી નથી.

શ્રીશ્યામમનોહરજીના વક્તવ્યો અને શ્રીહરિરાયજીનું વિવેચન-બંને સાંભળી-જોઈને સુખદ રોમાંચ અનુભવાયો. ''સંવાદસ્થાપકમંડળના યુવા બાળકોને આવા સુંદર આયોજન કરવા બદલ હાર્દિક ધન્યવાદ.'' આપના બી અમે ખૂબ જ આભારી છીએ. ''એવં ચિ.ગો.શ્રીશરદબાવાની કાર્યક્રમ-સંચાલનમાં જે ગાંભીર્ય, સંતુલન, સમજદારી અને સદ્ભાવ સ્થાપિત કરવાની ક્ષમતાને બિરદાવવા માટે જેટલા શબ્દોમાં

કહું યા લખું-ઓછા છે.'' હું પણ સંવાદસ્થાપકમંડળ તરફથી શ્રીશરદબાવાને અભિનંદન આપું છું. ''શ્રીમહાપ્રભુજી આપણા સદ્ઉદ્દેશ્યને અવશ્ય સફળ બનાવે જ છે અને બનાવશે એવો વિશ્વાસ હૃદયમાં ધારણ કરું છું.''

હવે હું ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજીને સ્ટેજપર આમંત્રું છું અને એમનું... માર્ગદર્શન માટે બી અમે ખૂબ ઉત્સુક છીએ. અને એમના વક્તવ્ય પછી આ કાર્યક્રમ સમાપન થાય છે.

ગો.શ્રીશ્યામમનોહરજી :

''જયતિ શ્રીવલ્લભાર્યો... જયતિ.'' સૃષ્ટિના પ્રાકટ્યની મીમાંસામાં ઉપનિષદમાં એક બહુ જ સુંદર નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે અને તે નિરૂપણનો ભાવ એવો છે, જે વેદાંતની જેટલી શાખાઓ છે બધાને માન્ય છે. કે સૃષ્ટિ બ્રહ્મથી પાદુર્ભૂત થઈ. કાલ-કર્મ-સ્વભાવ-પ્રકૃત્તિ-પુરુષ આ સૃષ્ટિના ઉપાદાન છે જેનાથી આ સૃષ્ટિ ઘડાયેલી છે. તે બધા બ્રહ્મના ફંકશન છે અથવા અંશ છે. તેથી ઉપનિષદ્ એમ કહે છે કે સૃષ્ટિના પ્રારંભમાં ફક્ત બ્રહ્મ જ હતું, બીજું કાંઈ નહોતું. ''સ વૈ નૈવ રેમે.'' એ એકલો હતો. જો કે સચ્ચિદાનંદ હતો; અને સચ્ચિદાનંદ... મારે અહીંયા દર્શનની બહુ મીમાંસા ન કરવાની હોય પણ કોઈક લાચારી છે જેને કારણે હું કરી રહ્યો છું કે સત્-જેવી રીતે આ ટેબલ છે પણ ટેબલને ભાન નથી કે પોતે છે. ચિત્ જેવી રીતે આપણે છીએ, ને આપણને ભાન પણ છે કે આપણે છીએ. તે ચિત્. પણ આપણા ભાનમાં આનંદ નથી. સુખ-દુઃખ છે. કોઈક વાતનું સુખ હોય, કોઈક વાતનું દુઃખ હોય. ચર્ચામાં શ્રીહરિરાયજી બિરાજ્યા-અતિશય સુખ થયો. એમને મારી શૈલી માફક ન આવી એમને દુઃખ થયો. એમની શૈલી મને માફક ન આવી-મનેય દુઃખ થયો. એવા સુખ-દુઃખ હોય આપણી ચેતનામાં. પણ આનંદ? આનંદ એક જૂદું તત્ત્વ છે પાછું. આનંદ એ સુખ નથી. સુખ તો ત્યારે થાય કે હું હરિરાયજીને જીતી લઉં તો મને સુખ થઈ ગયો. હરિરાયજી મને જીતી લે શાસ્ત્રાર્થમાં-એમને સુખ થઈ જાય; મને દુઃખ થઈ જાય. આનંદ કોઈ જુદી વસ્તુ છે હોં. આનંદનું આની સાથે કાંઈ લાગતું વળગતું નથી. આ સુખદુઃખો સાથે આનંદને કાંઈ લાગતું-વળગતું નથી-એ બધા લોકો નોટ કરે.

ચર્ચાસભાનું આયોજન ઘોષણા મુજબ સંવાદસ્થાપન માટે થયું હતું; સિદ્ધાન્તનિર્ધારિણ માટે નહીં; કેમકે આ બધા બાળકો છે; એ લોકો કેવી રીતે નિર્ધારિણ કરે? એ લોકો પોતે કન્ફ્યુઝ્ડ છે કે વડીલો શું કહી રહ્યા છે. એ કેવી રીતે નિર્ધારિણ કરે કે કોણ સાચું બોલ્યો અને કોણ ખોટો બોલ્યો. અને દરેક વખતે જો એમને દબડાવવામાં આવે એવી રીતે, કે તમે નિયમનું પાલન નથી કરતા, કે તમે નિયમનો ભંગ કરો છો તો બિચારાઓ ડિમોરલાઈઝ્ડ થઈ જાય કે ''વિનાયકં પ્રકુર્વાણાઃ રચયામાસ વાનરમ્.'' એ બધી સુખદુઃખની કથા છે હોં. યાદ રાખજો. ઓડિયેન્સમાં પણ ઘણાને એમ થયું કે હરિરાયજી સમય લઈને, સમય બગાડે છે.

મનેય ક્યારેક-ક્યારેક એમ લાગતું હતું કે હરિરાયજી સમય બગાડે છે. તેનો દુઃખ થયો મને. મેં હરિરાયજીને કોઈક રીતે દબાણ કર્યું હશે તેનું મને મહાન સુખ થયો! ખરેખર દબાવી દીધા! એનો એને દુઃખ થયો હશે! એમાં આનંદ નથી પ્રકટતો હોં. આનંદ નથી પ્રકટતો.

શ્રુતિ બહુ ગજબનું નિરૂપણ કરે છે કે બ્રહ્મ જ્યારે સૃષ્ટિરૂપે પ્રકટ થયો તે વખતે શું થયું કે તે એકાકી હતો. સચ્ચિદાનંદ હતો છતાંય રમણ નહોતો કરી શકતો-''સ વૈ નૈવ રેમે, તસ્માદ્ એકાકી ન રમતે.'' એ સચ્ચિદાનંદ હોવા છતાંય રમણ નહોતો કરી શકતો તેથી તે આજ'દિ સુધી કોઈ પણ માણસ એકાકી રમણ નથી કરતો! એકાકી શ્યામબાવા હોત તો ય રમણ ન થાત, ચર્ચાનો, ને એકાકી હરિબાવા હોત ને તોય રમણ ન થાત! આ વાતની દરેક વ્યક્તિ નોંધ લે. સિદ્ધાન્તની રજૂઆતમાં અમે એકબીજાની માન્યતા એકબીજાના મુખારવિંદમાં અરોગાવવા નથી માંગતા, પરાણે. તેથી જે વસ્તુઓનો નિર્ણય આવ્યો કે જે વસ્તુનો નિર્ણય ન આવ્યો-એ બાબતનો આ ચર્ચાસભા સાથે કાંઈ સમ્બન્ધ નથી. આ ચર્ચાસભાનો મૂળ મુદ્દો હજી જુદો છે. અને તે મુદ્દો આ છે, જે શ્રુતિએ સૃષ્ટિની પ્રક્રિયામાં નિરૂપણ કર્યું, કે સૃષ્ટિરૂપે પ્રકટ થવા માટે બ્રહ્મે ''સ આત્માનં દ્વેધા પાતયત્ પતિશ્ચ પત્નીશ્ચાભવત.'' ત્યાં પતિ અને પત્ની શબ્દ વાપરવામાં આવ્યા છે. પતિ અને પત્ની-એનો આપણા નિત્યલીલાના અર્થમાં સ્વામિનીજી અને ઠાકુરજી એવો અર્થ કરવામાં આવે.

સૃષ્ટિના અર્થમાં તેના જુદા કાંઈક તાત્પર્યો છે. અને તે શ્રુતિમાં જ નિરૂપિત છે બધા. તે આપણે શ્રુતિનો પેસેજ જોઈએ તો બધું સ્પષ્ટ થાય. તે વિવેચના હું નથી કરવા માંગતો. પણ ત્યાં જે મુખ્ય મુદ્દો સમજાવવામાં આવ્યો તે મુદ્દો એ છે કે જે બે રીતે પ્રકટ થયા તે બંને એકબીજાથી બી ગયા! એટલે બંનેને બીક લાગી. તે એવા બી ગયા કે શ્રુતિ કહે છે કે ''દ્વિતીયાદ્ વૈ ભયં ભવતિ!'' માણસને તેથી આજ'દિ સુધી જ્યારે કોઈ પોતાના કરતાં બીજાને જુએ એટલે બીક લાગે કે વળી આ કોણ આવ્યો! એક સામાન્ય દાખલો-કોઈ દિવસે એવા ગામડામાં તમે જીપકે મોટર લઈને ચાલ્યા જાઓ કે જ્યાં જીપ કે મોટર ન હોય-જેટલા બળદ હશે એ બધા પૂંછ ઉપાડી-ઉપાડીને ભાગી જશે! કોણ આવી ગયો! હું પણ હરિરાયજીથી બીતો'તો. હરિરાયજી બીતા'તા કે નહોતા તે તો હરિરાયજી જાણે! કેમકે ''દ્વિતીયાદ્ ભયં ભવતિ!'' અને આ સૃષ્ટિ છે હોં; સૃષ્ટિની પ્રક્રિયા આ છે.

અને બહુ સુંદર શ્રુતિમાં કહ્યું છે. ખરેખર અહીંયા ઉપસ્થિત દરેક વ્યક્તિ હૃદયમાં આ વાત કોતરીને જાય. ત્યારે બ્રહ્મને વિચાર થયો કે અલ્યા, હું એકાકી; મારા સિવાય કોઈ હતું જ નહીં અને રમણ કરવા માટે હું બીજો થયો, બીજું રૂપમેં ધારણ કર્યો. એમાં બીવાનું વળી કેવો? શ્રુતિ કહે છે-તેથી ભય આખો નિવૃત્ત થઈ ગયો. એટલે આજે પણ, શ્રુતિ કહે છે, કે જે વ્યક્તિ એવો ભાવ મનમાં લાવે કે જે બીજો છે તે મારું જ એક બીજું રૂપ છે, ''તત એવાસ્ય ભયં વીયાય! કસ્માદ્ હ્યભેષ્યદ્, દ્વિતીયાદ્ વૈ ભયં ભવતિ.'' કોનાથી બીવું? શા માટે બીવું? જ્યારે કોઈકને આપણે બીજું માનીએ છીએ ત્યારે બીક લાગે છે. જ્યારે હરિરાયજી મને પોતાનો ભાઈ માનતા હોય અને જ્યારે હું હરિરાયજીને પોતાનો ભાઈ માનતો હોઉં; જ્યારે વૈષ્ણવો અમને

તમારા ગુરુ માનતા હો કે આપણે બન્ને, વૈષ્ણવો અને ગુરુઓ, એકબીજાને વલ્લભ સમ્પ્રદાય તરીકે એક માનતા હોય-તો નથી વૈષ્ણવોને બાળકોથી બીવાનું કે નથી બાળકોને વૈષ્ણવોથી બીવાનું. આ બધી બીકની, ભયની જે કથા છે તે ત્યાં સુધીની જ કથા છે કે ''દ્વિતીયાદ્ વૈ ભયં ભવતિ.'' અને એ ભય જો તમારે નિવૃત્ત કરવો હોય, એ ભય જો અમારે નિવૃત્ત કરવો હોય તો આ વાતને, ઉપનિષદ્‌ના સિદ્ધાન્તને તમે સમજો, કે શ્રીહરિરાયજીએ અમને કેવી રીતે સહયોગ આપ્યો દ્વિતીયતાનો ભયનું નિવારણ કરવામાં. તો તમને ખરેખર ખબર પડશે કે હરિરાયજી એ શું કર્યું! સમય લઈને, સમય... ટોકીને જે મને ભય પેદા કરીને મારા ભયને નિવૃત કરવામાં કેવી રીતે સહાયક થયા-તો તમને ખબર પડશે કે ખરેખર અહીંયા શું થયું છે. એક સૃષ્ટિ પ્રકટ થઈ છે!

એ સૃષ્ટિનું નિરૂપણ કરતાં ઉપનિષદ્ એમ કહે છે કે જે વખતે આજે પણ સૃષ્ટિમાં આપણે એ ભાવ જગાડી શકીએ કે આમાં કશું જ ભિન્ન નથી, જે કાંઈ છે તે ''બ્રહ્મ લટકા કરે બ્રહ્મ પાસે.'' એવો એક ભાવ આપણે હૃદયમાં કેળવીએ-પછી કોઈ જાતનું કોઈને ભય નથી. તો મુખ્ય વાત જે હું કહેવા માંગુ છું, કે જે સિદ્ધાન્તની અમે આલોચના કરી રહ્યા છીએ; અપસિદ્ધાન્તની હોં, ખોટું કહેવાઈ ગયું, જે અપસિદ્ધાન્તની અમે આલોચના કરી રહ્યા છીએ એનાથી જેના ઉપર માર પડી રહી છે એણે શા માટે બી જવું જોઈએ? 'કસ્માદ્ હ્યભેષ્યદ્? દ્વિતીયાદ્ વૈ ભયં ભવતિ.'' એ પણ અમારા જ છે; અમે બધા જ મહાપ્રભુજીના વંશજ છીએ. ''તત્ એવાસ્ય ભયં વીયાય''-કાંઈ રહી જતું નથી.

એ હું એમ સમજું છું કે ચર્ચામાં એ મુદ્દો બહુ ભયંકર ઉપસીને આવ્યો કે મધ્યસ્થકોણ છે. મધ્યસ્થઆ (શ્રીમહાપ્રભુજીના ચિત્રજી) છે! મધ્યસ્થઆ અમારી પાછળ બિરાજી રહ્યો છે! અમારી ઉપર બિરાજી રહ્યો છે; હવે કયા મધ્યસ્થની આપણને જરૂરત છે? મધ્યસ્થની જરૂરત સૃષ્ટિમાં છે ત્યાં સુધી જ્યાં સુધી ''દ્વિતીયાદ્ વૈ ભયં ભવતિ.'' જ્યારે આપણે એ વાતને મનમાં લાવીશું કે અમારો મધ્યસ્થ, જે અમને, અમારા બંનેની વચ્ચે ભેદભાવને, અદ્વૈત, શુદ્ધ અદ્વૈત સ્થાપન કરનારો જે પોઈંટ છે એ અમારો મધ્યસ્થછે-પછી કોઈને બીવાની જરૂરત નથી. કોઈ પણ ચર્ચામાં કોઈ જાતના મધ્યસ્થની અમને અપેક્ષા નથી. શાસ્ત્રીના; શાસ્ત્રના વિષયો મધ્યસ્થવિના ચર્ચા નથી થઈ શકતી; અરે તો ગુસાંઈજી અને ગિરિધરજીએ જ્યારે ચર્ચા કરી તેમાં કયો મધ્યસ્થહતો, બતાઓ! તેથી શું વિદ્વન્મંડનની ચર્ચા અસભ્ય ચર્ચા થઈ?-હું આજે પૂછવા માંગું છું. વિદ્વન્મંડનની ચર્ચા અસભ્ય ચર્ચા નહોતી. શ્રીગુસાંઈજી-ગિરિધરજી વચ્ચે કોઈ મધ્યસ્થનહોતો. એટલે મધ્યસ્થત્યારે જ જરૂરત પડે છે કે જ્યારે સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરવી હોય. એ સૃષ્ટિમાં જે વખતે બ્રહ્મનો અનુભવ કરવો હોય તે વખતે ''બ્રહ્મ લટકા કરે બ્રહ્મ પાસે!'' આ બ્રહ્મના અનુભવની જરૂરત છે, આ બ્રહ્મવાક્યોની આપણે જરૂરત છે. એને અનુભવો -તમને ખબર પડશે કે શ્રીમહાપ્રભુજીનો જે અનુગ્રહ છે એ એક રૂપે મારા વાણીમાં પ્રકટ થયો અને બીજા રૂપે એમની વાણીમાં પ્રકટ થયો!

ઉપનિષદ્‌માં એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે બીજું રૂપ પ્રકટ થયું તેની બીક જ્યારે

લાગતી'તી કે આ મને ખાઈ જશે તો મારું શું થશે-એટલે એ સંતાઈ ગયું! સંતાઈ ગયું એટલે પેલો બીજોરૂપ એને શોધવા ગયો-ક્યાં સંતાઈ ગયો? હું હરિરાયજીને 'શોધતો'તો-ક્યાં સંતાઈ રહ્યા છે? હરિરાયજી મને શોધતા'તા; મારી એક-એક લીટી ઉપર, એક-એક પંક્તિ ઉપર લીટી કરાવતા'તા કે ત્રુટિઓ ક્યાં છે શોધી કાઢો શ્યામબાવાની! અમે બંને એકબીજાને શોધતા હતા. અને શોધતા'તા તેથી બીક લાગતી'તી. પણ અમને ખબર પડી કે ના, શોધી રહ્યા છે એટલે બીક લાગી રહી છે કે ખાઈ જાય તો શું કરવું? એ ઉપનિષદ્માં બહુ સુંદર કહ્યું છે-'સ ભાણ ઈત્યકરોત્.'' 'ભાણ' એટલે જેમ આપણે કહીએ ને-ઓ બાપલા, મારી ખાધા ! એવી બીક લાગે કે ખાઈ ગયો! પણ જે વખતે એ ભાવ મનમાં આવે કે ''કસ્માદ્ હ્યભેષ્યત્? દ્વિતીયાદ્ વૈ ભયં ભવતિ.'' શા માટે મારે બીવું જોઈએ, જ્યારે આપણી વચ્ચે શ્રીવલ્લભાચાર્યનું અદ્વૈત, આચાર્યચરણનું અદ્વૈત હોય પછી બીવાનીકે મધ્યસ્થની કોઈ જરૂરત નથી. અહીંયા મિયા-બીબી રાજી થઈ રહ્યા છે તો ક્યા કરેગા કાજી! મધ્યસ્થકયો નિર્ણય આપશે વચમાં આવીને, જ્યારે આ મધ્યસ્થઅમારી વચ્ચે અમને આ નિર્ણય આપી રહ્યો છે?

હું દરેક પુષ્ટિમાર્ગીયથી એ વાત પૂછવા માંગું છું; જે અમારા આલોચનથી દુઃખી થતો હોય, અથવા જે અમારા પ્રશંસક છે એ હરિરાયજીના, કે શ્રીકલ્યાણરાયજીના, કે શ્રીબાલુરાજાના, કે શ્રીવલ્લભરાયજીના; અમારી જે આખી પ્રણાલી હતી ચર્ચાની એ આયોજનથી દુઃખી થતા હોય-એ બધાની સામે એક હું પ્રશ્ન પૂછવા માંગું છું કે ''કસ્માદ્ હ્યભેષ્યદ્? દ્વિતીયાદ્ વૈ ભયં ભવતિ, તત એવાસ્ય ભયં વીયાય.''

એટલે નિર્ભય રમણ કરો. મહાપ્રભુજી કહે છે કે નિર્ભય રમણ થવું જોઈએ. નિર્ભય રમણ ક્યારે થઈ શકે? કે જ્યારે અતિઅદ્વૈત્ આપણે માનીએ કે હું જ છું, બીજો કોઈ નથી-ત્યારે ભય નિવૃત્ત જઈ જાય છે પણ રમણ નથી થઈ શકતું. જ્યારે દ્વૈત પ્રકટ થઈ જાય છે કે તે આ ને હું આ, ત્યારે રમણ થઈ શકે છે પણ એ ભય એમાં રહેલું છે; કે ખાઈ જાય તો શું કરવું મારે? ચીરહરણ કરી જાય તો શું કરવું મારું? ઘરમાં કરી જાય કે સભામાં કરી જાય, એ બધા ભય છે; મને પણ છે ને હરિરાયજીને પણ છે. પણ એક વખતે હું અને હરિરાયજી બંને, અને આ જે સંવાદસ્થાપકમંડળ અને એમને આલોચન કરનારા મહાનુભાવો-આ બંને જ એકબીજાને જો એક વાત ઉપર કોમન સમજે, કે અમે બધા; આલોચિત અને આલોચકનો જે દ્વૈત છે, જે એકબીજાને ખાઈ જવા માટે શોધી રહ્યો છે, ''કસ્માદ્ હ્યભેષ્યદ્?'' કોણ ખાનારો છે?

શ્રુતિ બહુ સુંદર કહે છે-''અહમન્નમન્નમદન્તમાદ્મિ.'' હું અન્ન જે ખાઈ રહ્યો છું તે અન્ન મને ભીતરથી ખાઈ રહ્યો છે. જે અન્ન ભીતરથી મને ખાઈ રહ્યું છે તે મેં એને ખાધું છે. ''અહમન્નમન્નમદન્તમાદ્મિ.'' એટલે કોઈ કોઈને ખાતો નથી. કોઈ કોઈને કોઈ જાતની; આ પોકેટમાંથી આ પોકેટમાં રૂપિયા ડાલો, એમાં કાંઈ નફા-નુકશાનની સરવાળો કાઢવાનો હોય? અહીંયાથી આપણે રૂપિયા લઈએ છીએ, અહીંયા નાખીએ છીએ, આ પાકીટમાંથી આ રૂપિયામાં નાખો-કોઈ નફા-નુકશાનની અહીંયા ચર્ચા નથી, શુદ્ધ ચર્ચા છે મહાપ્રભુજીના

સિદ્ધાન્તની. સિદ્ધાન્તની ચર્ચા કરશું તો બ્રહ્માનંદ-ભજનાનંદ-બધા જ દિવ્ય આનંદો પ્રકટ થશે. અને ચર્ચાની આપણે ચર્ચા કરશું તો બધા દ્વૈત પ્રકટ થશે-પેલો પેલાને ખાવા માંગતો હતો અને પેલો આને ખાવા માંગતો હતો!

શ્રીમહાપ્રભુજી આપણને સામર્થ્ય આપે કે આ ચર્ચામાં આપણે શુદ્ધાદ્વૈતને જાણીએ. એ શુદ્ધાદૈતને સમજીએ કે જેથી આપણામાં નિર્ભય રમણ પ્રકટ થાય. ''ન ભયં તેન કર્તવ્યં બ્રાહ્મણાનામિયં ગતિઃ.'' જે મહાપ્રભુજીનો ડિંડિમ ઘોષ છે એ આપણી સામે પ્રકટ થવો જોઈએ. સિદ્ધાન્તચર્ચામાં શેનો ભય? કોનો ભય? કોઈ ભય નથી. આપણને આલોચના કરે તેનોય ભય નથી. મેં કાલે કહ્યું ને, ''સદા રહત વસંતઋતુ હમપર જબતેં અપસિદ્ધાન્ત સિધારે!'' બસ બીજું વધારે કાંઈ નહીં. શ્રીમહાપ્રભુજી આપણને સામર્થ્ય આપે.

હજી થોડીક મારી વાત સાંભળવી હોય તો એક વાત કહું. (આયોજકોંસે) છે ન સમય? હાં. અહીંયા અમે બહુ સુંદર... તો એક બીજી વાત પણ મારે જણાવવાની રહી કે આ જે વચન છે ન, જો થોડુંક ધ્યાન આપશો તો બહુ સારું આનંદ આવશે તમને, કે ''ઉર્ધ્વ જિગાતુ ભેષજં શન્નો અસ્તુ દ્વિપદે શં ચતુષ્પદે.'' અમારામાં કોઈ દ્વિપદ પણ છે અને કોઈ ચતુષ્પદ પણ છે! એમાં ગભરાવાની શું વાત છે? દ્વિપદ અને ચતુષ્પદનો ભેદ પણ બ્રહ્મે ધારણ કર્યો છે. એમાં ગભરાવાની શું વાત છે યાર! એટલે ગોસ્વામિના પણ બંને અર્થ થાય-બળદ પણ થાય અને હું પણ થાઉં હો! એક દ્વિપદ એટલે હું અને ચતુષ્પદ એટલે? બ્રહ્માદ્વૈત પ્રકટ કરવું હોય તો હરિરાયજી નહીં હો. અને સૃષ્ટિનો દ્વૈત પ્રકટ કરવો હોય તો હરિરાયજી! જે સુખદુઃખની ચર્ચા છે. (શ્રીહરિરાયજીસે) માઠું તો નથી લાગી રહ્યું ને? બસ તો. એમ શ્રીહરિરાયજીને એમ લાગતું હશે-હું દ્વિપદ અને આ ગો.શ્યામમનોહર ચતુષ્પદ, કે મને ધબડાવે છે અનનેસેસરી દાદા થઈને. ''શન્નો અસ્તુ દ્વિપદે શં ચતુષ્પદે.'' ''હમસે ખુલ જાઓ બવક્તે-મય પરશ્તી એક દિન, વર્ના હમ છેડેંગે રખકર ઉજરે-મસ્તી એક દિન.'' તો હું બસ એક વાતને કહેવા માંગું છું કે ખુલો યાર, હૃદયથી ખુલો. જે કહેવું હોય; ચતુષ્પદ કહેવું હોય ચતુષ્પદ કહો, દ્વિપદ કહેવું હોય દ્વિપદ કહો!

તમને એક બહુ મજેદાર વાત બતાઉં. અમારા દાદાજીનો એક વિદ્યાર્થી. એનો નિયમ હતો-દાદાજીના ચરણ ચાંપ્યા વિના ભોજન નહોતો કરતો. દાદાજીનો ને એનો ઝઘડો થઈ ગયો. ઝઘડો થઈ ગયો તો બિચારો એક દિવસ ભુખ્યો રહ્યો. દાદાજીએ એને ગેટ આઉટ કહ્યું, કે આજથી મારે ત્યાં નહીં આવવાનું. હવે કરે શું, કેટલા દિવસ ભુખ્યો રહે? બીજે દિવસે એણે વિચાર્યુ કે ગોસ્વામિ એટલે બળદ, એટલે મોટા મંદિરની ગૌશાળામાં જઈને બળદના... ''શન્નોરસ્તુ દ્વિપદે શં ચતુષ્પદે'' ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ.

ઉદ્ઘોષક– હવે આ કાર્યક્રમનું સમાપન કરતાં પહેલાં શું સંવાદસ્થાપકમંડળ તરફથી જેટલા બી ગો.આચાર્યો અહીંયા પધાર્યા; પધાર્યા છે, પધાર્યા હતા અને જેટલા ઉપસ્થિત છે બધાને અમે ખૂબ જ આભારી છીએ કે અમને આટલો સહયોગ આપ્યો અને અમને ઉત્સાહિત કર્યા કે અમે આવો બીજો કાર્યક્રમ પણ યોજીએ અને વૈષ્ણવોને લાભાન્વિત કરીએ અને અમે પણ પોતે કાંઈ જાણીએ. અને વૈષ્ણવો, જે ૪-૪ દિવસ સુધી

અહીંયા ધીરજથી બધાએ આપના ૬-૬ ૭-૭ કલાક માટે સાંભળ્યું છે એમને; ખૂબ જ અમે આભારી છીએ કે અમે, એમણે આટલો સહયોગ અમને આપ્યો છે.

હવે જેટલા બી કાર્યકર્તાઓ, જેમણે ખૂબ જ સારી રીતે આ કાર્યક્રમનું સંચાલન થાય એ માટે જે ભાગ ભજવ્યો છે, એના બી સંવાદસ્થાપકમંડળ તરફથી અમે ખૂબ જ આભારી છીએ. હવે મારું એવું નિવેદન છે કે જેટલા બી કાર્યકર્તાઓ છે એ બધા અહીંયા સ્ટેજપર આવે અને આપણે સાથે મળીને નિત્યક્રમ અનુસાર જે આપણે આશ્રયના પદ ગાઈએ છીએ તે સાથે ગાઈએ. બધા આવી જાઓ, કાર્યકર્તાઓ જેટલા બી બેજધારી છે, અહીંયા સ્ટેજપર આવી જાય. ભાઈઓ-બહેનો બધા જ.

ગો.શ્રીનીરજકુમારજી - આ કાર્યકર્તાઓ બધા સ્ટેજ પર આવે ત્યાં સુધી... મારા અલ્પ વક્તવ્યમાં આપ સૌનો આભાર માનવાનું રહી ગયું. એવું એક પ્રસિદ્ધ એક કથન છે કે મરીઝ સારો હોવો જોઈએ, તો ડોક્ટરને ઈલાજ કરવામાં મજા આવે. મરીઝ દુઃખ દેતો હોય તો ડોક્ટર ઈલાજ કેવી રીતે કરી શકે? એવી રીતે સભામાં-સભાના સદસ્યો જેટલા છે; એટલે જે સભામાં ઉપસ્થિત છે, શાંતિ જાળવે અને અમારા સાથે એક થઈને આ કાર્યક્રમને સફલ બનાવવા માટે એક જે પ્રયત્ન થાય; એટલે કે તમે લોકો બધા તમે લોકોએ એટલું અમારા સાથે સભ્યતા જાળવી છે કે તેનો ખૂબ-ખૂબ આભાર.

''દઢ ઈન ચરણન કેરો... ભરોસો દઢ ઈન ચરણન કેરો.''

ચર્ચાસભા સમાપ્તિ

કેટલાક રજિસ્ટર્ડ અભિપ્રાયો

આ પ્રમાણે સિલ્દ્ધાન્તચર્ચા થઈ, બહુ જ આનંદ આવ્યો. બહુ સરસ રીતે પાર પડી તેનો આનંદ આવ્યો. આટલા બધા બાલકો પધાર્યા તેનો ખૂબ જ આનંદ આવ્યો. આમાં જે અધુરી રહી ગયેલી ચર્ચા, જેવી રીતે દર્શન માટેની, દેવધન માટેની, જે અધુરી રહી ગઈ, જેનું નિવારણ ન આવ્યું, તેના માટે જેમ બને તેમ જલ્દી આવી રીતે સિલ્દ્ધાન્તચર્ચા બોલાવાય તો આનંદ આવે...

આ પ્રમાણની સિલ્દ્ધાન્ત બાબતની સભાઓ ફરીથી થાય...

મને ઘણા સિલ્દ્ધાન્ત જાણવા મળ્યા છે...

બેમિસાલ...

આપણી પુષ્ટિસમ્પ્રદાયની ધર્મોત્થાનની પ્રવૃત્તિમાં પ્રેક્ષક તરીકે હાજર રહેવાનો જે અલૌકિક લાભ મળ્યો તે વ્યક્ત કરવા માટે કાંઈ જ શબ્દો નથી...

ગો.બાલકો દ્વારા આવી સત્પ્રવૃત્તિઓ સદાય થતી રહે અને અમ જેવા અબુલ્દ્ધ વૈષ્ણવોને સમ્પ્રદાયનું માર્ગદર્શન મળતું રહે...

પૂ.ગો.બાલકોએ જે આપણા વૈષ્ણવસમુદાયને જે ધર્મવિશે અને સિલ્દ્ધાન્તવિશે સાચા રસ્તે વાળ્યા...

આવા સિલ્દ્ધાન્તો બધા જ બાળકો ભેગા થઈને અમને માર્ગદર્શન આપે...

આવી દ્વિધા ભવિષ્યના બાલકોને ન થાય તે રીતની જેને પુષ્ટિમાર્ગીય નિશાળ ચાલુ રહે તો તે ખૂબ જ સુંદર રહે. અમારા જેવા ઘણા સેવકો તેમજ નાના બાળકો માટેની શાળા કે જે સિલ્દ્ધાન્ત નાનપણથી જ આવે અને તે પણ સાચો સિલ્દ્ધાન્ત સમજી શકે...

અમારા મનમાં ઘણા વખતથી અભિલાષા હતી કે આપણા પૂ.બાલકો તથા વિદ્વાન શાસ્ત્રીજીઓ તથા કૃપાપાત્ર વૈષ્ણવો એક મંચ ઉપર આવીને આપણા માર્ગની જે પરિસ્થિતિ છે તેની ખુલ્લા મને ચર્ચા થાય તો વૈષ્ણવોને માર્ગદર્શન મળે...

આપ સર્વેનો તથા સર્વે ગો.બાળકો તથા પૂ.આચાર્યોનો ઉપકાર માનીએ તેટલો ઓછો છે...

પુષ્ટિસૃષ્ટિ (નાદસૃષ્ટિ અને બિન્દુસૃષ્ટિ) માટે આજનો દિવસ સુવર્ણાક્ષરે લખાય તો પણ ઓછો પડશે. શ્રીવલ્લભ એમની સૃષ્ટિ (બન્ને)ને સ્વમાર્ગીય સિલ્દ્ધાન્તોનું પરિપાલન કરવાનું સામર્થ્ય આપે...

અંદરો અંદરના મતભેદ માટે તથા સર્વે આચાર્ય બાલકો એક થઈને પુષ્ટિમાર્ગને વધારે દીપાવે...

વૈષ્ણવોને મંદિર, પ્રસાદ, દર્શન, સેવા બાબતમાં સચોટ માર્ગદર્શન આપવાની જરૂર હતી. બીજું આયોજન થાય ત્યારે વૈષ્ણવોને તેમાં સહભાગી બનાવશો એ જ અભ્યર્થના...

વૈષ્ણવોનું શું કર્તવ્ય છે તેનો સીધોસાદો અનુવાદ બતાવો તો વૈષ્ણવોએ પોતાનું જીવન કેવી રીતે પસાર કરવું તે સમજાય...

કહેવામાં આવેલ કે આમાં ઝઘડા જેવું થશે પણ...

ચર્ચાસભાનો અહેવાલ વિસ્તારપૂર્વક છાપી દરેક વૈષ્ણવને મળે, સમ્પ્રદાયના સામયિકોમાં પ્રકટ થાય તેવી વિનંતી...

વૈષ્ણવસમ્પ્રદાયના આચાર્યો આક્ષેપોની ફુલઝડી વરસાવી ધર્મનો મૂલ્યહાસ કરે એ એક શોચની વાત છે...

ચર્ચાસભા સફલ, એક આક્ષેપ અને સ્પષ્ટીકરણ છોડીને. ગો.આચાર્યોના આક્ષેપોથી વૈષ્ણવસમ્પ્રદાય દુઃખી...

સિદ્ધાન્તચર્ચામાં ફરીથી બફાટસભા કરવા દીધી તે આયોજકોની ખરેખરી ભૂલ છે, જે ક્ષમાને લાયક છે. સિદ્ધાન્તચર્ચા કુલ કેટલો સમય ચાલી અને સમય બગડ્યો કેટલા કલાક તેનું તારતમ્ય કાઢે તેવી આયોજકોને વિનંતી...

સિદ્ધાન્તચર્ચાની શરૂઆત કરી પરન્તુ અંદરઅંદર શ્રીગો.બાલકોના વાદવિવાદથી વૈષ્ણવો પર કેવી છાપ પડે છે કોઈ શ્રીશ્યામુબાવાનું સાચું કહે તો કોઈ શ્રીવલ્લભબાવાશ્રીનું સાચું કહે. તેમાં બાલકો (વલ્લભના) તેમજ વૈષ્ણવજનના મનદુઃખ થઈ જાય છે. માટે ચર્ચા તો સેવા શ્રીઠાકોરજીની કેમ કરવી, કેવી રીતે કરવી તથા મંદિરમાં જવું કે ન જવું, પ્રસાદ લેવો કે ન લેવો; જો પ્રસાદ ન લેવાય તો આપણા હૃદયના દોષો દૂર ન થાય, મંદિર ન જવાય તો ઘરે બેસીને શું કરવું તે જરૂરથી સમજાવવા કૃપા કરે...

પૂ.હરિબાવા તથા પૂ.શ્યામમનોહરબાવાની પ્રશ્નોત્તર ખૂબ જ નોંધપાત્ર હતી. બન્ને વિદ્વાનોને ખૂબ ખૂબ અભિનન્દન...

પરન્તુ પુષ્ટિમાર્ગના મૂળ સિદ્ધાન્તોને લોકો સમજી શકે તેવી શૈલીમાં પ્રસ્તુતિકરણ થયું નથી, જે જનહિતાર્થ માર્ગના લાંબા આયુષ્ય માટે જરૂરી છે...

ચર્ચાવિચારણાના અંતે કોઈ ચોક્કસ નિર્ણય ઉપર આવી શકાયું નહીં...

જુદી જુદી પીઠના મહારાજો શ્રીમહાપ્રભુજીના સિદ્ધાન્તોના અમલીકરણની જુદી જુદી પદ્ધતિઓ રાખે તે ઈચ્છનીય સંવાદમંડળ સમજે છે કે કેમ? સંપૂર્ણ સંવાદ સંપૂર્ણ અમલીકરણની પદ્ધતિએ પહોંચવું સંભવિત લાગે છે?...

વ્યાવહારિક દષ્ટિથી જોતાં જે ભ્રમણા હતી તે ઘણે અંશે દૂર થઈ છે. એકંદરે લાભદાયક અને યાદગાર સભા રહી...

આવા આયોજન થતા રહેશે તો દેવલકવિશેની ભ્રમણા ઘણા અંશમાં દૂર થશે, અને જે પુષ્ટિજીવ છે તે માર્ગ અનન્યાશ્રયથી રહેશે....

હું સવિશેષ શરદબાવાથી ખૂબ જ પ્રભાવિત થયો, કે જેમણે આ ઉંમરે આટલું સરસ સંચાલન બહુ જ ધૈર્યતાથી તથા ગંભીરતાથી કર્યું...

મહાપ્રભુજીકે સેવાસમ્બન્ધી ઔર સ્વરૂપસમ્બન્ધી સિદ્ધાન્ત ઈતને સહજ થે કિ ઈન્હેં

સૂરદાસજી-કુંભનદાસજી આદિ વૈષ્ણવ જો અકિંચન ઔર અપઠિત થે, વે ભી સ્વાભાવિકરૂપસે સમઝ સકે. ઐસા ઈનમેં ક્યા અસહજ થા કિ મહાપ્રભુજીકે જ્ઞાનવૃદ્ધ વંશજ ઔર અન્ય ઉમ્રલાયક બાલક ઉસકા અનુવાદ યા ભાવાનુવાદ પ્રસ્તુત નહીં કર સકે ઔર ઉસે ટાલતે રહે, લેકિન દુઃખદ પ્રસંગોંકા ઝહર ઉગલતે રહે? ક્યા ઉસકેલિયે યહી પ્રસંગ ઉચિત થા? વૈષ્ણવ નિરાશ હુએ, ખર્ચ વ્યર્થ ગયા. ઈસસે દુઃખદ ઔર ક્યા હોગા! ભાષા તક સ્પષ્ટ નહીં થી, ક્યોંકિ વ્યક્તિગત દ્વેષ કે કારણોંકો કૈસે સમઝે? ઈસકે દોષ કિસે દૈ? સિવાય પુસ્તિકાકે અંદર જો કુછ થા વહ તો સ્પષ્ટ થા. બાકી તો સબને અસ્પષ્ટતા ઔર ધુંધ ફૈલાનેકા યત્ન કિયા. સવાલ હૈ કિ યહ ધુંધ ઔર અસ્પષ્ટતા કૈસે છૂટે? મહાપ્રભુજી તો સહજસુંદર થે...

ઉનપરસે ધુંધ હટાઓ. ધુંધકો મત બઢાવો...યુવા શ્રીગોસ્વામિઓએ જે ક્રાંતિ લાવીને બધાને એક મંચ નીચે ભેગા કર્યા...

અમારી લાઈફમાં પહેલીવાર...આટલા બધા પૂ.પા.બાળકોના દર્શન, વચનામૃત વિગેરે સાંભળી અતિ આનંદ થયો છે....

બધા જ પ્રશ્નો જલ્દીથી શ્રીવલ્લભાચાર્યના આશીર્વાદથી પતાવે અને પૂ.બાલકોના સાન્નિધ્યમાં વૈષ્ણવો રહે તેવી ઈચ્છા.

અભિપ્રાય આપનારા :

લિ.પંકજ શાહ (મુંબઈ), પરેશ શાહ (મુંબઈ), લક્ષ્મીદાસ દત્તાણી, નરેન્દ્ર દોશી, સુરેશ ઠક્કર (ઉમરગામ), વનલીલા શાહ (બોરીવલી), ઈન્દીરા શેઠ, વિનોદ માવાણી (કાંદિવલી), લક્ષ્મીદાસ કાપડિયા, કનુભાઈ તન્ના (કાંદિવલી), સુનીલ શાહ (મુંબઈ), ધનજીભાઈ માલાણ (બોરીવલી), વાડીલાલ શાહ (મુંબઈ), નંદલાલ શાહ (કાંદિવલી), રાજેશ શાહ (કાંદિવલી), મધુસૂદન શેઠ (ઘાટકોપર), યોગેશ શેઠ (ઘાટકોપર), જશવંત મહેતા, અમૃતભાઈ શેઠ (ગોરૈગાંવ, જિ. રાયગઢ, મહારાષ્ટ્ર), સુધાબેન-ચન્દ્રકાંત દેસાઈ (દાદર), અમૃતલાલ શાહ (મલાડ), દીપક શેઠ, વિનોદચન્દ્ર શાહ (બોરીવલી), પ્રવીણ શેઠ (વિલેપાર્લે), મનીષ મહેતા (બોરીવલી,) ભરત શાહ (દહીસર), નટવરલાલ શાહ (અમદાવાદ), અક્ષય મિરાણી (મલાડ), બાલકૃષ્ણ નારણદાસ (ઘાટકોપર), નંદકિશોર મિત્તલ (ભૂલેશ્વર), દિનેશ પટણી (વિલેપાર્લે).

પુષ્ટિસિદ્ધાન્ત ચર્ચાસભામાં ગો.શ્રીશ્યામ મનોહરજી(કિશનગઢ-પાર્લા) એ વિચારાર્થે પ્રસ્તુત કરેલ 'સિદ્ધાન્તવચનાવલી' ના વિવિધ વિષયોના ભાવાનુવાદમાં ઉપસ્થિત મહાનુભાવોએ દર્શાવેલ પોતાની સહમતિ ✔ /અસહમતિ ✖ નું કોષ્ઠક

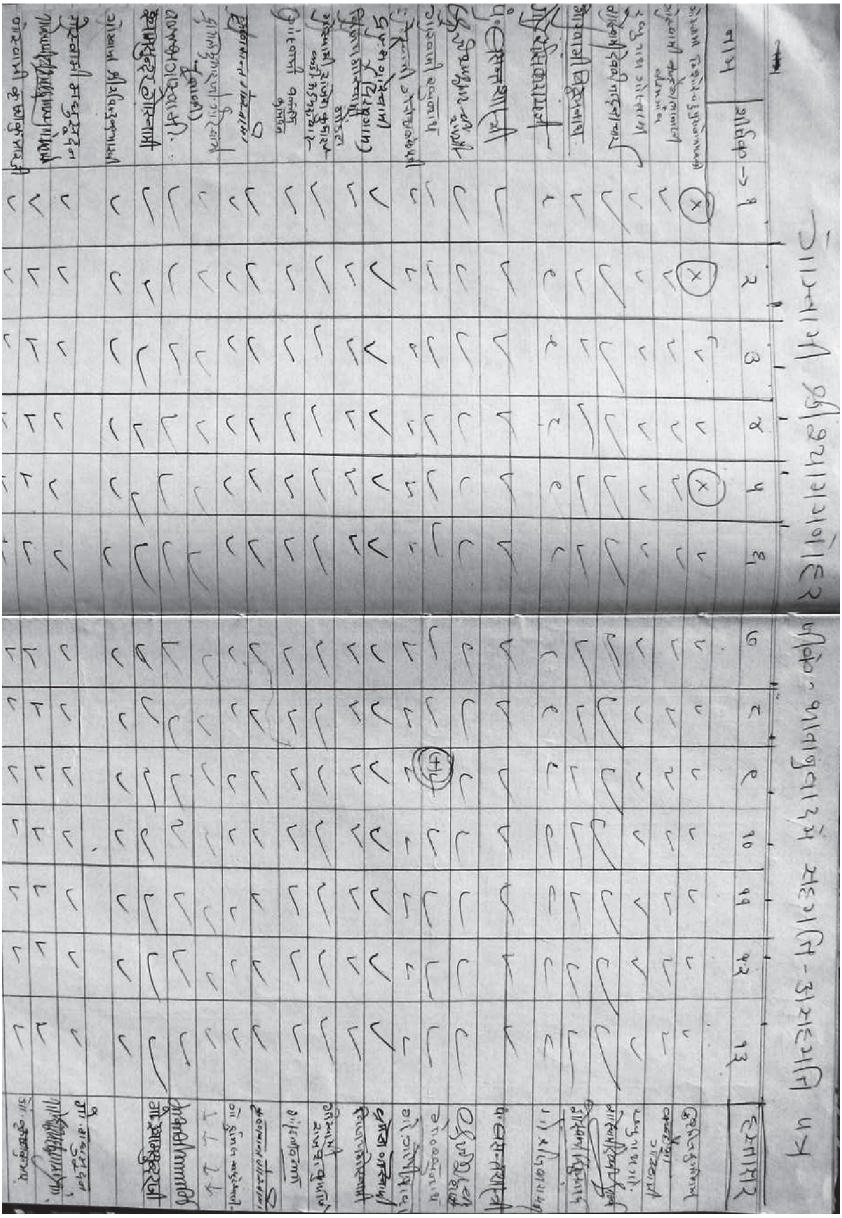

।। પુષ્ટિસિદ્ધાન્તચર્ચાસભાનું સંક્ષિપ્ત વૃત્ત ।।

આયોજકમણ્ડલ

૧. ગો.શ્રીવ્રજપ્રિયજી મુરલીધરજી (મુંબઈ)
૨. ગો.શ્રીનીરજકુમારજી માધવરાયજી (મુંબઈ)
૩. ગો.ચિ.શ્રીમનોજકુમારજી નૃત્યગોપાલજી (મુંબઈ)
૪. ગો.ચિ.શ્રીયોગેશ રઘુનાથલાલજી (મુંબઈ)
૫. ગો.ચિ.શ્રીશરદ અનિરુદ્ધલાલજી (માંડવી-હાલોલ-મુંબઈ)
૬. ગો.ચિ.શ્રીપંકજ ચિમનલાલજી (માંડવી-ગોકુલ)
૭. ગો.ચિ.શ્રીપીયૂષ કિશોરચન્દ્રજી (માંડવી-જૂનાગઢ-મુંબઈ)
૮. ગો.ચિ.શ્રીગોપેશકુમારજી મુરલીમનોહરજી (મુંબઈ)
૯. ગો.ચિ.શ્રીભૂષણ ચિમનલાલજી (માંડવી-ગોકુલ)
૧૦.ગો.ચિ.શ્રીવિટ્ઠલ દેવકીનન્દનાચાર્યજી (ગોકુલ-અહમદાબાદ)
૧૧.ગો.ચિ.શ્રી.મિલનકુમારજી લાલમણિજી (જતીપુરા-કોટા-મુંબઈ)
૧૨.ગો.ચિ.શ્રીશરદકુમારજી લાલમણિજી (જતીપુરા-કોટા-મુંબઈ)

પુષ્ટિસિદ્ધાન્ત ચર્ચાસભા ના સંવાદસ્થાપક મંડળ દ્વારા સમ્પ્રદાયના પ્રાણોપમ અને વિવાદગ્રસ્ત મુદ્દાઓ ઊપર; તા.૧૦-૧૧-૧૨-૧૩ જાન્યુઆરી-૯૨ ના દિવસોમાં વિશ્વકર્માબાગ, બજાજરોડ, વિલેપાર્લા (પશ્ચિમ), મુંબઈ-૫૭, સ્થળે આયોજિત ચર્ચાસભામાં અતિશય ઔદાર્ય સ્વધર્મનિષ્ઠા તથા નિર્ભીકસાહસ થી ઉપસ્થિત રહીને ચર્ચાસભાની શોભામાં અભિવૃદ્ધિ કરવાવાળા-

<u>ઉપસ્થિત આદરણીય ગોસ્વામી મહાનુભાવો અને શાસ્ત્રીજી ની નામાવલી :</u>

૧. ગો.શ્રીઉત્તમશ્લોકજી દીક્ષિતજી (કિશનગઢ-મુંબઈ)
૨. ગો.શ્રીકલ્યાણરાયજી ગોવિન્દરાયજી (પુના-સુરત)
૩. ગો.ચિ.શ્રીકન્હૈયાલાલજી ચન્દ્રગોપાલજી (વિરમગામ-અહમદાબાદ)
૪. ગો.શ્રીકિશોરચન્દ્રજી પુરુષોત્તમલાલજી (જૂનાગઢ-મુંબઈ)
૫. ગો.શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રજી કૃષ્ણજીવનજી (મુંબઈ)
૬. ગો.ચિ.શ્રીકૃષ્ણકાન્તજી કૃષ્ણચન્દ્રજી (મુંબઈ-ઉદયપુર)
૭. ગો.શ્રીકૃષ્ણકુમારજી રમણલાલજી (મુંબઈ)
૮. ગો.શ્રીગો.ચિ.શ્રીગોપિકાલંકારજી વલ્લભલાલજી (રાજકોટ)
૯. ગો.શ્રીગોવિન્દરાયજી રણછોડલાલજી (પોરબન્દર)
૧૦. ગો.ચિ.શ્રીચન્દ્રગોપાલજી મધુસુદનલાલજી (વડોદરા)
૧૧. ગો.શ્રીત્રિલોકીભૂષણજી ત્રિકમરાયજી (કલકત્તા)
૧૨. ગો.ચિ.શ્રીદેવકીનન્દનાચાર્યજી ગોકુલનાથજી (ગોકુલ-અહમદાબાદ)

૧૩. ગો.ચિ.શ્રીદ્રુમિલકુમારજી મથુરેશ્વરજી (વડોદરા)
૧૪. ગો.ચિ.શ્રીદ્વારિકેશજી વ્રજજીવનજી (અમરેલી-મુંબઈ)
૧૫. ગો.ચિ.શ્રીપુરુષોત્તમજી વ્રજજીવનજી (અમરેલી-મુંબઈ)
૧૬. ગો.ચિ.શ્રીપ્રશાન્તકુમારજી રાજકુમારજી (મુંબઈ)
૧૭. ગો.શ્રીબાલકૃષ્ણજી ગોવિન્દરાયજી (સુરત)
૧૮. ગો.ચિ.શ્રીમથુરેશ્વરજી મધુસૂદનજી (વડોદરા)
૧૯. ગો.ચિ.શ્રીમધુસૂદનજી કૃષ્ણચન્દ્રજી (મદ્રાસ)
૨૦. ગો.શ્રીરઘુનાથલાલજી રમણલાલજી (મુંબઈ-ગોકુલ)
૨૧. ગો.ચિ.શ્રીરઘુનાથજી રમેશચન્દ્રજી (મુંબઈ)
૨૨. ગો.શ્રીરસિકરાયજી દ્વારકેશલાલજી (મથુરા-પારબન્દર)
૨૩. ગો.શ્રીરાજેશકુમારજી ગોવિન્દરાયજી (કડી-અહમદાબાદ)
૨૪. ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી ગોવિન્દરાયજી (સુરત)
૨૫. ગો.ચિ.શ્રીવલ્લભલાલજી ગિરિધરલાલજી (કામવન-વિદ્યાનગર)
૨૬. ગો.ચિ.શ્રીવલ્લભલાલજી દેવકીનન્દનાચાર્યજી (ગોકુલ-અહમદાબાદ)
૨૭. ગો.શ્રીવિજયકુમારજી ગોવિન્દરાયજી (ગોંડલ-કડી)
૨૮.?ગો.શ્રીવિટ્ઠલનાથ-લાલમણિજી રણછોડલાલજી (જતિપુરા-કોટા-મુંબઈ)
૨૯. ગો.શ્રીવ્રજજીવનજી પુરુષોત્તમલાલજી (અમરેલી-મુંબઈ)
૩૦. ગો.ચિ.શ્રીવ્રજેશકુમારજી ઘનશ્યામલાલજી (રાજકોટ-કામવન)
૩૧. ગો.ચિ.શ્રીવ્રજેશકુમારજી ચન્દ્રગોપાલજી (વીરમગામ-અહમદાબાદ)
૩૨. ગો.શ્રીશરદકુમાર-શ્રીશીલુબાવાજી મુરલીધરજી (વેરાવલ-પોરબન્દર)
૩૩. ગો.શ્રીશ્યામ મનોહર દીક્ષિતજી (કિશનગઢ-મુંબઈ)
૩૪. ગો.શ્રીશ્યામસુન્દરજી મુરલીધરજી (મુંબઈ)
૩૫. ગો.શ્રીહરિરાયજી વ્રજભૂષણલાલજી (જામનગર).

૧. શ્રીજયવલ્લભશાસ્ત્રીજી (મુંબઈ)
૨. શ્રીનિરઞ્જનશાસ્ત્રીજી (ઉમરેઠ-મુંબઈ)
૩. શ્રીવસન્તશાસ્ત્રીજી (મથુરા)
૪. શ્રીવ્રજેશશાસ્ત્રીજી (મહેસાણા-વીસનગર)

ગોસ્વામી શ્યામમનોહરજી (કિશનગઢ-મુંબઈ) દ્વારા પ્રસ્તુત સિદ્ધાન્ત-વચનાવલીમાટે અને તેની સમીક્ષાર્થ પ્રસ્તાવિત ભાવાનુવાદમાટે પોતાની <u>સહમતિ દર્શાવનારા મહાનુભાવોની નામાવલી :</u>

૧. ગો.શ્રીઅનિરુદ્ધલાલજી દ્વારકેશલાલજી[પત્રદ્વારા પ્રાપ્ત.] (માંડવી-હાલોલ)

૨. ગો.ચિ.શ્રીકન્હૈયાલાલજી ચન્દ્રગોપાલજી (વિરમગામ-અહમદાબાદ)
૩. ગો.શ્રીકિશોરચન્દ્રજી પુરુષોત્તમલાલજી+ (જૂનાગઢ-મુંબઈ)
૪. ગો.ચિ.શ્રીકૃષ્ણકાન્તજી કૃષ્ણચન્દ્રજી (મુંબઈ-ઉદયપુર)
૫. ગો.શ્રીકૃષ્ણકુમારજી રમણલાલજી (મુંબઈ-કામવન)
૬. ગો.શ્રીગિરિધરલાલજી ગોવિન્દરાયજી** (કામવન-વિદ્યાનગર)
૭. ગો.ચિ.શ્રીગોપિકાલંકારજી વલ્લભલાલજી (રાજકોટ)
૮. ગો.ચિ.શ્રીદેવકીનન્દનાચાર્યજી ગોકુલનાથજી (ગોકુલ-અહમદાબાદ)
૯. ગો.ચિ.શ્રીદ્રુમિલકુમારજી મથુરેશ્વરજી (વડોદરા)
૧૦. ગો.શ્રીદ્વારકેશલાલજી ગોવિન્દરાયજી** (કામવન-સુરત)
૧૧. ગો.શ્રીનવનીતલાલજી ગોવિન્દરાયજી** (કામવન-ભાવનગર)
૧૨. ગો.શ્રીમથુરેશ્વરજી ચન્દ્રગોપાલજી[પત્રદ્વારા પ્રાપ્ત.] (વીરમગામ-અહમદાબાદ)
૧૩. ગો.શ્રીમાધવરાયજી મુરલીધરજી[પત્રદ્વારા પ્રાપ્ત.] (વેરાવલ)
૧૪. ગો.શ્રીરઘુનાથલાલજી રમણલાલજી (મુંબઈ-ગોકુલ)
૧૫. ગો.ચિ.શ્રીરઘુનાથજી રમેશચન્દ્રજી (મુંબઈ)
૧૬. ગો.ચિ.શ્રીરવીન્દ્રકુમારજી દામોદરલાલજી (માંડવી-રાજકોટ)
૧૭. ગો.શ્રીરસિકરાયજી દ્વારકેશલાલજી (મથુરા-પોરબન્દર)
૧૮. ગો.શ્રીરાજેશકુમારજી ગોવિન્દરાયજી (કડી-અહમદાબાદ)
૧૯. ગો.ચિ.શ્રીવલ્લભલાલજી ગિરિધરલાલજી (કામવન-વિદ્યાનગર)
૨૦. ગો.શ્રીવલ્લભલાલજી ગોવિન્દરાયજી (કડી-અહમદાબાદ)
૨૧. ગો.શ્રીવલ્લભલાલજી દેવકીનન્દનાચાર્યજી (ગોકુલ-અહમદાવાદ)
૨૨. ગો.શ્રીવિજયકુમારજી ગોવિન્દરાયજી (ગોંડલ-કડી)
૨૩. ગો.શ્રીવિટ્ઠલનાથ-લાલમણિજી રણછોડલાલજી(જતિપુરા-કોટા-મુંબઈ)
૨૪. ગો.શ્રીવ્રજરાયજી રણછોડલાલજી[પત્રદ્વારા પ્રાપ્ત.] (અહમદાવાદ)
૨૫. ગો.શ્રીવ્રજેશકુમારજી ગોવિન્દરાયજી[પત્રદ્વારા પ્રાપ્ત.] (અહમદાવાદ-કડી)
૨૬. ગો.શ્રીવ્રજેશકુમારજી ચન્દ્રગોપાલજી (વીરમગામ-અહમદાવાદ)
૨૭. ગો.શ્રીશરદકુમાર(શીલુબાવા)જી મુરલીધરજી (વેરાવલ-પોરબન્દર)
૨૦. ગો.શ્રીશ્યામસુન્દરજી મુરલીધરજી (મુંબઈ)

૧. શ્રીનવનીતપ્રિયશાસ્ત્રીજી[પત્રદ્વારા પ્રાપ્ત.] (નડિયાદ)
૨. શ્રીવસન્તશાસ્ત્રીજી (મથુરા)
૩. શ્રીવ્રજેશશાસ્ત્રીજી (મહેસાણા-વીસનગર)

ગોસ્વામી શ્યામમનોહરજી (કિશનગઢ-મુંબઈ) દ્વારા પ્રસ્તુત સિદ્ધાન્ત-વચનાવલી માટે અને તેના સમીક્ષાર્થ પ્રસ્તાવિત ભાવાનુવાદ માટે પોતાની <u>અસહમતિ દર્શાવનારા મહાનુભાવોની નામાવલી :</u>

૧. ગો.શ્રીગોપાલલાલજી પુરુષોત્તમલાલજી[પત્રદ્વારા પ્રાપ્ત.] (કોટા)
૨. ગો.ચિ.શ્રીમથુરેશ્વરજી મધુસૂદનજી (વડોદરા)
૩. ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી ગોવિન્દરાયજી (સુરત)
૪. ગો.શ્રીવિનયકુમારજી ગોપાલલાલજી[પત્રદ્વારા પ્રાપ્ત.] (કોટા)
૫. ગો.શ્રીવ્રજરત્નલાલજી વેંકટેશજી[પત્રદ્વારા પ્રાપ્ત.] (સુરત)
૬. ગો.શ્રીવ્રજરમણલાલજી દામોદરલાલજી[પત્રદ્વારા પ્રાપ્ત.] (મથુરા)
૭. ગો.શ્રીશરદકુમારજી ગોપાલલાલજી[પત્રદ્વારા પ્રાપ્ત.] (કોટા)
૮. ગો.શ્રીહરિરાયજી વ્રજભૂષણલાલજી (જામનગર).

ગોસ્વામી શ્યામમનોહરજી (કિશનગઢ-મુબંઈ)દ્વારા પ્રસ્તુત સિદ્ધાન્ત-વચનાવલી માટે અને તેના સમીક્ષાર્થ પ્રસ્તાવિત ભાવાનુવાદ માટે સભામા? <u>મૌન રખનારા મહાનુભાવોની નામાવલી :</u>

૧. ગો.શ્રીઉત્તમશ્લોકજી દીક્ષિતજી (કિશનગઢ-મુંબઈ)
૨. ગો.શ્રીકલ્યાણરાયજી ગોવિન્દરાયજી (પૂના-સુરત)
૩. ગો.શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રજી કૃષ્ણજીવનજી (મુંબઈ)
૪. ગો.શ્રીગોવિન્દરાયજી રણછોડલાલજી (પોરબન્દર)
૫. ગો.ચિ.શ્રીચન્દ્રગોપાલજી મધુસૂદનલાલજી (વડોદરા)
૬. ગો.શ્રીત્રિલોકીભૂષણજી ત્રિકમરાયજી (કોટા-કલકત્તા)
૭. ગો.ચિ.શ્રીદ્વારકેશલાલજી વ્રજજીવનજી (અમરેલી-મુંબઈ)
૮. ગો.શ્રીપુરુષોત્તજી વ્રજજીવનજી (અમરેલી-મુંબઈ)
૯. ગો.ચિ.શ્રીપ્રશાન્તકુમારજી રાજકુમારજી (મુંબઈ)
૧૦. ગો.શ્રીબાલકૃષ્ણજી ગોવિન્દરાયજી (સુરત)
૧૧. ગો.શ્રીવ્રજજીવનજી પુરુષોત્તમલાલજી (અમરેલી-મુંબઈ)
૧૨. ગો.ચિ.શ્રીવ્રજેશકુમારજી ઘનશ્યામલાલજી (રાજકોટ-કામવન)

૧. શ્રીજયવલ્લભશાસ્ત્રીજી (મુંબઈ)
૨. શ્રીનિરઞ્જનશાસ્ત્રીજી (ઉમરેઠ-મુંબઈ)

(**) અમારા વિચારમાં આ વચનોનો જે અનુવાદ શ્રીશ્યામ મનોહરજીએ કર્યો છે તે યોગ્ય છે અને આ અનુવાદમાં જ્યાં પણ વ્યક્તિગત ઉલ્લેખની ગંધ છે તે સ્થળને છોડીને, અમે સહમત છીએ.

શ્રીવલ્લભના સિદ્ધાન્ત વિરુદ્ધ કુટિલ ષડયન્ત્ર

ચર્ચા હાર-જીત માટે આયોજિત થઈ જ ન હતી, ફક્ત પોત પોતાના મત-અભિપ્રાય જણાવવા માટે આયોજિત થઈ હતી. તે પણ પાછી અધૂરી રહી. આમ છતાં ગોસ્વામી તિલકાયત શ્રીગોવિંદલાલજી તથા ગો.શ્રીવ્રજરત્નલાલજી મહારાજ (સુરત) એ ગો.શ્રીહરિરાયજીને ચર્ચાસભાના આયોજક સંવાદસ્થાપક મંડળને ખોટી રીતે ફસાવીને તેમની હાજરીમાં ગો.શ્રીહરિરાયજીને 'શુભાભિનન્દન' પત્ર આપ્યું. આના પાછળ, ભવિષ્યમાં શુભાભિનન્દન આપવાના સમારોહની વીડીઓ રેકોર્ડિંગ વિશ્વભરમાં પ્રસિદ્ધ કરીને ગો.શ્રીહરિરાયજીને વિજયી ઘોષિત કરવાનો બદ ઈરાદો હતો. પરન્તુ ગો.શ્રીશરદકુમારજીને ચાલુ સમારોહમાં આ ષડયન્ત્રની ગંધ આવી જતાં, વીડીઓ રેકોર્ડિંગમાં તેમનો પણ અવાજ રેકૉર્ડ થઈ જાય તે રીતે ઊભા થઈને આક્રોષ પૂર્વક મોટા આવાજે વિરોધ કરતા રહ્યા. ચર્ચાસભાને એક તરફી બનાવવાનું પોતાનું ષડયન્ત્ર વિફળ થઈ જતાં ગો.શ્રીહરિરાયજી, ગોસ્વામી તિલકાયત શ્રીગોવિન્દલાલજી મહારાજ, ગો.શ્રીવ્રજરત્નલાલજી મહારાજ, ગો.શ્રીવલ્લભરાયજી મહારાજ (સુરત) વગેરે ઉપસ્થિત ગોસ્વામીઓ શરમ અને બીક ના માર્યા હેબતાઈ ગયાં.

અપસિદ્ધાન્ત-અધર્મનું પોષણ કરવાના કુટિલ હેતુથી વડીલ ધર્માચાર્યોએ કરેલ આ છળ-કપટથી વ્યથિત થઈને ગો.શ્રીશરદ્કુમારજી તથા બીજા કેટલાક ચર્ચાસભાના આયોજકો આ શરર્મનાક ઘટનાના સમાચાર આપવા માટે રાત્રે જ સીધા પૂજ્ય ગોસ્વામી શ્રીશ્યામ મનોહરજી (કિશનગઢ-પાર્લા) ના નિવાસસ્થાને ગયાં.

ધાર્યું ષડયન્ત્ર પાર ન પડતાં ઝંખવાયેલા ગો.શ્રીહરિરાયજી(જામનગર) પણ બીકના માર્યા પાછળથી શ્રીકોકોબાવા (ગો.શ્રીનીરજકુમારજી)ની સાથે પૂજ્ય ગોસ્વામી શ્રીશ્યામ મનોહરજી (કિશનગઢ-પાર્લા) ના નિવાસસ્થાને જઈ પહોંચ્યા.

આ અનૈતિક દુર્ઘટનાના પ્રત્યાઘાતો ગંભીર આવી શકે છે તે અંદેશાથી ગો.શ્રીહરિરાયજી (જામનગર) એ— ચર્ચા અધૂરી રહી છે અને ગોસ્વામી તિલકાયત શ્રીગોવિંદલાલજી તથા ગો.શ્રીવ્રજરત્નલાલજી મહારાજ (સુરત) એ ગો.શ્રીહરિરાયજીને આપેલ 'શુભાભિનન્દન' પત્ર નિર્ણાયકતાનું પ્રમાણ નથી —એ આશયનું લખાણ ચર્ચાસભાના આયોજકોની સાક્ષીમાં કરી આપ્યું. (જુઓ સામે પાને.)☞

આપછી એવું લાગ્યું કે હવે બધું હેમખેમ છે. પરન્તુ નિર્લજ્જ ષડયન્ત્રની પરમ્પરા અટકી નહીં. ગુજરાતી સમાચારપત્ર 'સંદેશ' ની રાજકોટ આવૃત્તિમાં તા.૧૯।૨।૧૯૯૨ ના રોજ છપાયેલ સમાચારથી જાણવા મળ્યું કે ગો.શ્રીહરિરાયજી ઉપરોક્ત 'શુભાભિનન્દન' પત્રને લઈને સૌરાષ્ટ્રમાં પોતાનો વિજયોત્સવ મનાવી રહ્યા હતા!

સત્યને બાહર લાવવા માટે ગો.શ્રીહરિરાયજી (જામનગર) એ લખી આપેલ શુભાભિનન્દન પત્રનો રદિયો પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો. (જુઓ સામે પાને.)☞

ગો.શ્રીહરિરાયજી (જામનગર) એ લખી આપેલ શુભાભિનન્દન પત્રનો રદિયો

॥ श्रीमदनमोहनप्रभुर्विजयते ॥

दिनाङ्क १०, ११, १२, १३ जनवरी ९२ को विमलवर्मा बाग पार्ले बम्बई में आयोजित पुष्टिसिद्धान्त-चर्चासभा में सिद्धान्त-परिसंवाद में हम दोनों ने भाग लिया। प्रस्तुत चर्चा निर्धारित समय में पूरी नहीं हो पाई। सिद्धान्तवचनावली में प्रस्तुत तेरह शीर्षकों के अन्तर्गत २, ३, ४, ५, ६, ७, ११, एवं १२ विषयवाक्य जो संशय की पूर्वोत्तरकोटि के उपस्थापकतया ही केवल प्रस्तुत हुए थे, इन वाक्यों के आधार पर उठे संशयों में स्वस्वपक्षों के ग्रहण तक की ही चर्चा हो पाई थी, केवल द्वितीय शीर्षकान्तर्गत वचन को छोड़कर द्वितीय शीर्षकान्तर्गत विषयवाक्यों के ऊपर भी केवल स्वस्वउपपत्तिनिरूपण ही हो पाया था, किसी भी तरह के निष्कर्ष तक परिसंवाद पहुँच नहीं पाया। ऐसी स्थिति में समादरणीय गोस्वामी तिलकायत श्री गोविन्दलालजी एवं समादरणीय गो. श्री व्रजरत्नलालजी महाराज द्वारा प्रदत्त शुभाभिनन्दन किसी भी तरह की निर्णायकता का प्रमाण बन नहीं सकता, तथापि इसे जब तक जनता में सम्बद्ध किसी भी महानुभाव द्वारा प्रकाशित नहीं करवाया जाता, तब तक हम दोनों भी इसे गुप्त ही रखेंगे, पर यदि किसी भी तरह से यह प्रकाशित किया जाता है तो अपने अपने अभिप्रेत फलितार्थ के निरूपण को प्रकट करने को हम दोनों ही स्वतन्त्र रहेंगे। एतदर्थ ही स्वयं अभिनन्दन प्राप्तकर्ता गो. श्री हरिरायजी द्वारा अभिनन्दन की प्रामाणिक जेरोक्स प्रति गो. श्री श्याममनोहरजी को प्रदान की गई है। उपर्युक्त लेख में हम दोनों अपनी-अपनी सहमति एतद्द्वारा प्रदान करते हैं।

गो. श्याम...
१५ जनवरी ९२

गो. रंजनकुमार,
गो. भूषण 15/1/92
गो. शरद
गो. पंकज

गो. हरिरायः
15-1-92

गो. व्रजेश
गो. [illegible]

ગો.શ્રીહરિરાયજી (જામનગર) એ આપેલ 'શુભાભિનન્દન'ના રદિયાને વાંચીને અમદાવાદના ગોસ્વામી આચાર્યોએ પ્રસિદ્ધ કરેલ સંયુક્ત ઘોષણાપત્ર.

''સંયુક્ત ઘોષણાપત્ર''

૧૧, માર્ચ, ૧૯૯૨ (અમદાવાદ)

જયન્તિ શ્રીમદાચાર્યવાચાઽર્થામૃતવર્ષણૈઃ।।
પુમર્થાદિગતભ્રાન્તિતાપો યાભિર્નિવારિતઃ।।

મહાપ્રભુ શ્રીમદ્‌વલ્લભાચાર્યચરણ, અગ્નિકુમાર શ્રીગોપીનાથપ્રભુ, અગ્નિકુમાર શ્રીમદ્‌વિટ્ઠલેશપ્રભુચરણ તથા સાત આચાર્યસ્વરૂપોએ દૈવી જીવપણાથી સ્વભાવ અધિકાર ધરાવનારા મનુષ્યોને પુષ્ટિમાર્ગીય ભક્તિ અને પુષ્ટિમાર્ગીય પ્રપત્તિ (શરણ)ના બે માર્ગ બતાવ્યા અને આ રીતે પુષ્ટિજીવોના ઉત્તમોત્તમ શ્રેયની સિદ્ધિના ઉપાયો પ્રગટાવ્યા.

પુષ્ટિના આ બન્ને માર્ગ પ્રકટ કરવાનો હેતુ આ દસે સ્વરૂપોની મહાકારુણિકતા છે. શ્રીમહાપ્રભુની આ કારુણિતાનું દિગ્દર્શન શ્રીવિટ્ઠલેશપ્રભુચરણે સર્વોત્તમસ્તોત્રમાં ''બીજં કારુણિકઃ પ્રભુઃ'' થી વલ્લભાષ્ટકમાં 'અતિકરુણઃ'થી, તથા સ્ફુરત્કૃષ્ણપ્રેમામૃતમાં 'સકરુણા' અને 'કરુણારાગાદિસંમોહનઃ' શબ્દોથી કરાવ્યું છે.

આ જગતમાં પોતપોતાની વાતને 'સત્ય' તરીકે સિદ્ધ કરનારા અનેક તત્વચિન્તકોએ અનેક 'પ્રમાણો'નો નિર્ધાર કરી તે-તે પ્રમાણ વડે પોતે કહેલી વાતમાં પુરાવા આપી તેની સત્યતા સિદ્ધ કરવાનો યત્ન કર્યો છે. આવા તત્વચિન્તકોમાં ભારતીય મનીષીઓનું સ્થાન અગ્રગણ્ય છે. આપણા દેશનો ઈતિહાસ, પ્રાચીનતમ ધર્મ અને દર્શન (ફિલોસોફી)નાં મહાન પ્રવર્તક રૂપે આજે પણ શ્રીશંકરાચાર્ય, શ્રીરામાનુજાચાર્ય, શ્રીમધ્વાચાર્ય, મહાપ્રભુ શ્રીવલ્લભાચાર્ય, શ્રીનિમ્બાર્કાચાર્ય વગેરેના ગુણગાન મુક્ત કંઠથી કરી રહ્યો છે. તેવી ભારતીય દિવ્ય ધર્મ દર્શનની પરંપરામાં આપણા મહાપ્રભુ શ્રીમદ્-વલ્લભાચાર્યચરણનું સ્થાન અનન્ય અને શ્રેષ્ઠતમ છે.

મહાપ્રભુ શ્રીમદ્ આચાર્યચરણે વેદશાસ્ત્રના યથાર્થનું સ્વરૂપ આપણને 'બ્રહ્મવાદ'ની વિચારસરણીથી બતાવ્યું છે અને તેથી શ્રીમહાપ્રભુ વેદ અને વેદ અનુસારી શાસ્ત્રોને જ કેવલ-એકમાત્ર પ્રમાણ તરીકે ઓળખાવે છે. બીજા શબ્દોમાં શ્રીમહાપ્રભુના મતે વેદ અને વેદાનુસારી શાસ્ત્રના શબ્દો જ માનવને 'સત્ય'નું સ્વરૂપ બતાવી શકે છે. અન્ય તમામ પ્રમાણો વાસ્તવમાં કહેવાતા પ્રમાણો છે. કેમ કે તે-તે અન્ય પ્રમાણ વડે

મનુષ્યને કદીએ પ્રામાણિક એટલે કે યથાર્થ જ્ઞાન થઈ શકતું નથી. પોતાના શાસ્ત્રાર્થ નિબન્ધના આરંભમાં જ શ્રીમહાપ્રભુ સ્પષ્ટતા કરે છે કે ''શબ્દ એવ પ્રમાણમ્'' અર્થાત્ કેવલ માત્ર શબ્દ જ (વેદ અને શાસ્ત્રના શબ્દો જ) પ્રમાણ છે અને ''હું કેવલ આ શબ્દ પ્રમાણયથી જ પોતાની વાત કહીશ.'' તેથી ભારતની વિદ્યાનગરી કાશીમાં શાસ્ત્રનો સાચો અર્થ કરવાના પ્રસંગે શ્રીમહાપ્રભુ સ્પષ્ટ ઉદ્ઘોષણા કરે છે કે વેદ-શાસ્ત્રના તમામ શબ્દોનો અર્થ મહાપુરુષોએ નિર્ધારિત કરેલા (એટલે કે ક્યા શબ્દનો ક્યો અર્થ કેવી રીતે કરવો આ બાબતમાં બતાવેલા ઉપદેશ) નિયમોને અનુસરીને જ થઈ શકે, મન ફાવે તેમ કેવળ તર્કથી નહીં!

આ રીતે મહાપ્રભુ શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યચરણે પોતાનો મત વેદ અને શાસ્ત્રના સાચા અર્થ રૂપે પ્રગટ કર્યો. પોતે સિદ્ધાન્તમુક્તાવલીના પહેલા જ શ્લોકમાં આજ્ઞા કરે છે કે ''ભગવાન્ હરિને નમન કર્યા પછી હવે હું મારા પોતાના સિદ્ધાન્તના વિશેષરૂપે નિશ્ચયને કહીશ.'' અહીં શ્રીમહાપ્રભુના આ સિદ્ધાન્ત (સ્વસિદ્ધાન્ત) શબ્દ પર વ્યાખ્યાન કરતા પ્રભુચરણ શ્રીવિટ્ઠલેશ કહે છે કે ખરેખર જે વેદ અને શાસ્ત્રનો સિદ્ધાન્ત છે તેને જ શ્રીમહાપ્રભુ 'સ્વસિદ્ધાન્ત' શબ્દથી કહેવા માંગે છે. તેથી આ 'સ્વસિદ્ધાન્ત' નો અર્થ ''સર્વે વેદશાસ્ત્રનો સિદ્ધાન્ત'' એવું સમજવું. આના ઉપરથી એક વાત બિલકુલ નિર્વિવાદ રીતે સિદ્ધ થઈ જાય છે કે શ્રીમહાપ્રભુના મતે ''કેવલ અલૌકિક શબ્દરાશિ (શબ્દનો સમૂહ) જ પ્રમાણ છે.'' અને આ શબ્દરાશિથી જ આપણે-મનુષ્યો આપણા કર્તવ્ય અકર્તવ્ય રૂપ પુરુષાર્થનો નિર્ણય કરી શકીયે છીએ. મનુષ્યે શું કરવું યોગ્ય છે અને શું ન કરવું યોગ્ય છે કે જેનાથી એ પોતાનામાં રહેલા સ્વભાવ અનુસાર પોતાનો સમ્પૂર્ણ વિકાસ સાધી શકે. આ વિચારનું જ બીજું નામ 'પુરુષાર્થ વિચાર' છે.

અહીં આપણે બધા પુષ્ટિમાર્ગીઓએ પણ એક વાત ખૂબ જ સ્પષ્ટ કરી લેવી જોઈએ કે જેથી આપણા જીવનમાં નિર્ણય લેતી વખતે આપણને સત્ય કે યથાર્થ બાબતમાં કોઈપણ શંકા કે સંશય રહે નહિ અન્યથા કિંકર્તવ્યતાથી (''હવે શું કરવું?'' એવા સંશયથી) અવિચારિત નિર્ણય લેવાઈ જતા આપણે પણ કફોડી સ્થિતિમાં મુકાઈ જઈશું અને તે વાત આ છે કે જેમ શ્રીમહાપ્રભુના માટે સત્ય હકીકતના નિર્ધાર માટે માત્ર વેદ અને શાસ્ત્રના શબ્દો જ પ્રમાણ છે તેવી જ રીતે કોઈપણ પુષ્ટિમાર્ગીય માટે માત્ર અને માત્ર મહાપ્રભુ શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યચરણના જ શબ્દો જીવનમાં પ્રામાણિક રીતે સત્ય કે યથાર્થનો પરિચય કરાવી તેઓના પુરુષાર્થ અર્થાત્ કે ''જીવનમાં શું કરવું જોઈએ અને શું કરવું જોઈએ'' નો નિર્ણય કરી આપવામાં સમર્થ છે. જેમ શ્રીમહાપ્રભુ માટે વેદ-શાસ્ત્રના અલૌકિક શબ્દો સિવાય અન્ય પ્રમાણથી જાણેલું ભ્રામિક કે ભ્રમવાળું જ્ઞાન છે, તેવી જ રીતે ખરેખર દરેક પુષ્ટિમાર્ગી માટે, શ્રીમહાપ્રભુના શબ્દો સિવાય અન્ય કોઈપણ હકીકત તેના માટે

પુરુષાર્થની નિર્ધારિક નથી જ. માટે પુષ્ટિજીવોના કર્તવ્ય કે અકર્તવ્યનો નિર્ધાર કેવલ શ્રીમહાપ્રભુના શબ્દોના આધારે જ થઈ શકે છે. તેથી શ્રીપ્રભુચરણ વિટ્ઠલેશ પુષ્ટિજીવોને જણાવે છે કે ''વાક્ધીશ પ્રભુ શ્રીવલ્લભ સિવાય શ્રુતિગણ (એટલે કે વેદશાસ્ત્ર) કોઈને પણ પોતાનો સાચો ભાવ પ્રગટ કરતા નથી. જેમ એક પતિવ્રતા પોતાના સ્વભાવને ફક્ત પોતાના પતિ પાસે જ પ્રગટ કરે છે. તેથી હે શ્રીવલ્લભ રૂપે સાક્ષાત્ શ્રીકૃષ્ણ! તમારા પ્રગટ કરેલા વચનો (શબ્દો)થી અન્યથા (એ શબ્દોથી જુદી રીતે) નિરૂપણે કરી રહ્યા છે તેઓ ભ્રાન્ત છે. અર્થાત્ ભ્રાન્તિવાળા છે કેમકે તેઓ સ્વભાવથી જ દૈવી જીવોના શત્રુઓ છે અને કેવલ અન્ધતમ રૂપ અધોગતિને પામનારા છે. તેમજ આ બાબતમાં પૂજ્યચરણ શ્રીહરિરાયજી આઠમા શિક્ષાપત્રના ૨૬ થી ૨૮ સુધીના શ્લોકમાં સ્પષ્ટ જણાવે છે કે ''શ્રીમહાપ્રભુજીનો આશ્રય માત્ર વાણીથી જ નહિ પરંતુ શ્રીમહાપ્રભુના માર્ગમાં નિષ્ઠા રાખીને કરવો જોઈએ. વળી માર્ગમાં નિષ્ઠા પણ કોઈ પોતાની સમજથી નહિ પણ માર્ગના ગુરુ દ્વારા કહેવામાં આવેલા વચનોના અનુસાર રાખવી જોઈએ. ગુરુના વચનોનો અર્થ પણ માત્ર પોતાની બુદ્ધિથી નહિ પરંતુ અનુવાદતઃ(અર્થાત્ માન્ય સિદ્ધાન્તના ઉદાહરણથી પુષ્ટિકરણ કરીને) સમજવો જોઈએ. વળી અનુવાદ પણ કેવળ પોતાની બુદ્ધિથી નહિ પરંતુ મૂળક્રમે એટલે કે પરંપરા અનુસાર જ કરવો જોઈએ. આ બધા પ્રકારમાં પણ અંતે શ્રીમહાપ્રભુનો દૃઢ આશ્રય તો જરૂરી છે જ'' (શિક્ષાપત્ર ૮।૨૬-૨૮).

શ્રીમહાપ્રભુએ પુષ્ટિનો બીજભાવ ધરાવતા પોતાના પુષ્ટિજીવોને બે પ્રકારના સ્વભાવ અધિકારથી બે પ્રકારના માર્ગો બતાવ્યા. એક પુષ્ટિભક્તિમાર્ગ અને બીજો પુષ્ટિપ્રપત્તિમાર્ગ. પુષ્ટિભક્તિ એટલે કે ''કૃષ્ણ સેવા સદાકાર્યા''નો પ્રકાર અને પ્રપત્તિ એટલે કે શરણાગતિ અર્થાત્ અનન્યપણે ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણના ચરણારવિન્દનો આશ્રય રાખી આડંબરરહિત યથાશક્ય પોતાના ધર્મ (વર્ણાશ્રમ ધર્મ)નો નિર્વાહ કરી જીવવું તેનું સવિસ્તર નિરૂપણ શ્રીમહાપ્રભુએ નિબન્ધ વગેરે આકરગ્રન્થો અનેક ષોડશગ્રન્થોથી કરી આપ્યું છે.

છેલ્લા પચાસેક વર્ષોથી સમગ્ર વિશ્વની પરિસ્થિતિ અત્યન્ત વેગથી બદલાઈ છે અને તે બદલાતી પરિસ્થિતિના પ્રભાવથી મુક્ત આજે વિશ્વમાં કોઈપણ દેશ અને તે દેશના નિવાસીઓની જીવન પરંપરા રહી શક્યા નથી. આવી બદલાતી પરિસ્થિતિઓના પરિણામ સ્વરૂપે જે 'માનસ' છેલ્લા પાંચ થી છ દસકામાં ઘડાયો છે તે દુર્ભાગ્યથી બ્રહ્મવાદની સરણિથી પુષ્ટિમાર્ગને સમજવાનો પ્રયત્ન કરી શક્યો નહિ. પરિણામ સ્વરૂપે છેલ્લા પચાસ વર્ષમાં આપણા સમ્પ્રદાયના વ્યવહારમાં અનેક એવા પ્રકારો પ્રવેશ કરી ગયા કે જે પ્રકારો અને તેના આચરણથી શ્રીમહાપ્રભુના મૂળભૂત સિદ્ધાન્તો ભુલાઈ ગયા અને આજે મૂળભૂત સિદ્ધાન્તોની ગેરસમજૂતી અને ખોટા વિવેચનરૂપ દુર્ભાગ્યનો એવો જ્વાળામુખી ફાટ્યો છે

કે જેના લાવામાં દૈવી સ્વભાવને ધારણ કરનારા પુષ્ટિમાર્ગીઓનું તમામ અસ્તિત્વ દાઝી રહ્યું છે. શ્રીમહાપ્રભુએ પોતાના 'શાસ્ત્રાર્થ નિબન્ધ' ની ૨૨મી કારિકામાં આ બધા ગ્રન્થ પ્રગટ કરવા પાછળ પોતાના આ પ્રયાસની સ્પષ્ટતા આપેલી છે. તેઓશ્રી પોતે પૂર્વપક્ષરૂપે પોતે જ શંકા ઉભી કરે છે કે વેદનો અર્થ એટલે કે શાસ્ત્રનો અર્થ તો પહેલાથી છે જ તો પછી આપ આ ગ્રન્થો કરવાનો પ્રયાસ શા માટે કરી રહ્યા છો? (જેને જાણવું હશે કે તે વેદશાસ્ત્રોથી જાણી જ લેશે) ત્યાં આવી શંકા કરી આપશ્રી સ્વયં સમાધાન કરે છે કે વાત સાચી છે, પરંતુ અમારો યત્ન શા માટે છે તે સમજો. વેદ અને શાસ્ત્રો તો વિદ્યમાન છે. પરંતુ મનુષ્યો એનો સાચો અર્થ સમજી શકતા નથી અને જે વ્યાખ્યાતાઓ છે તે પોતપોતાની રીતે અર્થ કરીને જુદા-જુદા મતો બતાવી રહ્યા છે (કેમકે તેઓએ અર્થ નિર્ધાર કરવાનો સાચો ઉપાય અપનાવ્યો નથી) માટે જે દૈવી જીવો છે તેઓનો સ્વભાવ દૈવી હોવા છતાં એટલે કે તેઓમાં સ્વરૂપયોગ્યતા હોવા છતાં તેઓ આ સ્થૂળ જગતમાં આવ્યા છે અને અધ્યાસોના કારણે (અજ્ઞાનના કારણે) પોતે જુદા-જુદા લોકોની જુદી-જુદી વાતોથી ભ્રમિત થઈ પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણને ભજતા નથી અને જો દૈવી જીવો નહીં ભજે તો તેઓની સાર્થકતા સિદ્ધ નહીં થાય, તેઓનું અસ્તિત્વ વેડફાઈ જશે. તેથી હું, આ બ્રહ્મવાદરૂપી વેદશાસ્ત્રનો સાચો અર્થ પ્રગટ કરવા માટે આ બધો યત્ન કરી રહ્યો છું કે જેથી દૈવી જીવો પોતાનું સૌભાગ્ય પામી શકે. આજે ફરીથી એ સમય આવ્યો છે, એનાથી પણ કપરો સમય આવ્યો છે. તે સમયે અન્યમાર્ગના લોકો મતને રજૂ કરી ભ્રમ ઉત્પન્ન કરી રહ્યા હતા જ્યારે આજે તો આપણાં જ સમ્પ્રદાયના 'સુજ્ઞજનો' શ્રીમહાપ્રભુની વાણીનો ઉલટો અર્થ કરી રહ્યા છે, લોકોને ગેરમાર્ગે દોરી રહ્યા છે, દૈવીજીવો સાથે ઘોર અન્યાય કરી રહ્યા છે. તેથી જ હાલમાં મહાપ્રભુ શ્રીવલ્લભાધીશનાં વંશજ-પુષ્ટિ-માર્ગીય યુવા-આચાર્યો એ એક ''સંવાદ સ્થાપક મંડળ''ની સ્થાપના કરી, મુંબઈમાં વિલેપાર્લે મુકામે વિશ્વકર્મા હોલમાં તા. ૧૦,૧૧,૧૨,૧૩ જાન્યુઆરી ૧૯૯૨ એમ ચાર દિવસ સુધી એક પુષ્ટિસિદ્ધાન્ત ચર્ચા સભાનું આયોજન કર્યું હતું. આ સભાના આયોજન પૂર્વે સંવાદસ્થાપક મંડળ તરફથી એક 'સિદ્ધાન્ત વચનાવલી' સંકલિત કરી હતી. આ સિદ્ધાન્ત વચનાવલીમાં શ્રીવલ્લભ સમ્પ્રદાય-પુષ્ટિમાર્ગના મુખ્ય મુદ્દાઓને તેર શીર્ષકો હેઠળ મૂકી શ્રીમહાપ્રભુ, શ્રીગોપીનાથપ્રભુ, શ્રીવિટ્ઠલેશપ્રભુ, સાતે આચાર્ય સ્વરૂપો, અન્ય મૂર્ધન્ય પ્રાચીન આચાર્યોના મૂળ વચનો તે-તે શીર્ષકના વિષયની સ્પષ્ટતા અને સમજૂતી માટે આપવામાં આવ્યા હતાં. શ્રીવલ્લભ સમ્પ્રદાય-પુષ્ટિમાર્ગના તમામ આચાર્ય મહાનુભાવોને આ વચનાવલી મોકલવામાં આવી હતી. સંવાદ સ્થાપકોએ પ્રત્યેક આચાર્ય મહાનુભાવને વિનન્તી કરી હતી કે તેઓશ્રી આ વચનાવલીમાં આપેલા બધા જ સિદ્ધાન્ત વચનોનો ભાવાનુવાદ લેખિત રૂપે, વિડિયો કેસેટ રૂપે કે ઓડિયો કેસેટ રૂપે સંવાદ સ્થાપક મંડળને મોકલી આપે. આ કાર્યવાહીના પરિણામ સ્વરૂપે સંવાદ સ્થાપક મંડળને એક જ ભાવાનુવાદ

પ્રાપ્ત થયો અને તે પરમ પૂજ્ય ગોસ્વામી શ્રીશ્યામમનોહરજી મહારાજ (કિશનગઢ મુંબઈ)નો. તેઓશ્રી સિવાય અન્ય કોઈપણ આચાર્ય મહાનુભાવે ભાવાનુવાદ મોકલ્યો ન હતો. ત્યારબાદ નિશ્ચિત કરેલા દિવસોએ તથા નિશ્ચિત કરેલા સ્થાને ''પુષ્ટિસિદ્ધાન્ત ચર્ચા સભા'' નો પ્રારંભ થયો. ભાવાનુવાદ એક જ એટલે કે પરમપૂજ્ય શ્રીશ્યામમનોહરજીનો જે મળ્યો હતો. તેથી તે જ ભાવાનુવાદ પર ચર્ચા થઈ હતી. પ્રત્યેક ઉપસ્થિત આચાર્યને આ ભાવાનુવાદ સાથે સહમતિ કે અસહમતિ કે મૌન દર્શાવતો પોતાનો મત સ્પષ્ટ કરવા સંવાદ સ્થાપક મંડળે નિવેદન કર્યું હતું. સભામાં ૩૫ મહાનુભાવ આચાર્ય ઉપસ્થિત હતા. ૨૮ ગોસ્વામી આચાર્ય મહાનુભાવોએ ગોસ્વામી શ્રીશ્યામમનોહરજી મહારાજશ્રીના 'સિદ્ધાન્ત વચનાવલી' ના ભાવાનુવાદને સહમતિ આપી હતી. કેટલાક આચાર્ય મહાનુભાવોએ અસહમતિ દર્શાવી હતી અને કેટલાક મૌન રહ્યા હતા. અસહમતિ પ્રગટ કરનાર પૂ.પા. ગોસ્વામી શ્રીહરિરાયજી વ્રજભૂષણલાલજી મહારાજશ્રી જામનગર વાળાએ પૂજ્ય ગોસ્વામી શ્રીશ્યામમનોહરજી મહારાજશ્રી સાથે તેઓએ કરેલા ભાવાનુવાદના મુદ્દાઓ પર ચર્ચા આરંભ કરી હતી. આ ચર્ચાનું કંઈક નિશ્ચિતરૂપ આપવા પૂજ્ય શ્રીશ્યામમનોહરજીએ પ્રથમ પક્ષસ્થાપન કરવા જણાવ્યું હતું. સમયના અભાવને કારણે આ ચર્ચા નિર્ણય પર પહોંચી શકી નહીં. પરંતુ વર્તમાન કેટલાક ચર્ચાસ્પદ, સંશયાસ્પદ મુદ્દાઓની સ્પષ્ટતા આ ચર્ચા દરમ્યાન પ્રાપ્ત થઈ જે ખરેખર એક મોટી સિદ્ધિ છે. એટલું જ નહિ પણ નીચે જણાવેલ મુદ્દાઓની છણાવટમાં પૂજ્ય શ્રીશ્યામમનોહરજી સાથે સહમત થઈ પૂજ્ય શ્રીહરિરાયજીએ આપણા સમ્પ્રદાયની ઉત્તમ સેવા કરી છે અને તેઓશ્રીની આ સેવાથી પ્રસન્ન થઈ આપણાં સમ્પ્રદાયના પ્રધાન પીઠાધીશ્વર પૂ.પા. તિલકાયત ગોસ્વામી શ્રીગોવિન્દલાલજી મહારાજશ્રી અને સમ્પ્રદાયના વયોવૃદ્ધતમ પરમ વિદ્વાન્ પૂ.પા. આચાર્યશ્રી ગોસ્વામી શ્રીવ્રજરત્નલાલજી મહારાજશ્રી (સુરતવાળા) એ ગોસ્વામી શ્રીહરિરાયજીને ''પુષ્ટિ સિદ્ધાન્ત સંરક્ષણ શિરોમણી'' ની ઉચ્ચ પદવીથી વધાવ્યા હતા. જાણવામાં આવ્યું છે કે પૂ.પા. શ્રીહરિરાયજી મહારાજે આ સન્માનનો સ્વીકાર કર્યો ન હતો. આ સંયુક્ત ઘોષણાને પ્રસિદ્ધ કરનારા અમને પણ આશ્ચર્ય થાય છે કે પૂ.પા. શ્રીહરિરાયજી મહારાજે પ્રધાનપીઠથી મળેલા આ સન્માનનો સ્વીકાર શા માટે ન કર્યો! કદાચ નૈતિક દૃષ્ટિએ પૂ.પા. શ્રીહરિરાયજીને પોતે એકલાંએ સ્વીકાર કરવો એ યોગ્ય ન માન્યું હોય. છતાંયે વિચારણા દરમ્યાન કેયલાક મુદ્દાઓની એકમતે સ્પષ્ટતા થઈ તે કાંઈ નાની સુની સિદ્ધિ નથી. અમો ઘોષણા કરનાર આચાર્યો આનન્દ અનુભવીએ છીએ કે વર્તમાન મુદ્દાઓની સ્પષ્ટતાથી પ્રસન્ન થઈ પ્રધાન પીઠાધીશ પૂ.પા. ગોસ્વામી શ્રીગોવિન્દલાલ મહારાજશ્રી અને વયોવૃદ્ધ વિદ્વાન્ આચાર્ય પૂ.પા. શ્રીવ્રજરત્નલાલ મહારાજશ્રીએ જે સન્માન શ્રીહરિરાયજીને આપ્યું છે તે ખરેખર ઉત્સાહવર્ધક અને ઉત્તમ કાર્ય થયું છે.

પૂજ્ય શ્રીશ્યામમનોહરજી તથા પૂજ્ય શ્રીહરિરાયજી ચર્ચા દરમ્યાન જે મહત્વના મુદ્દાઓ સ્પષ્ટ થયા છે તે આ પ્રમાણે છેઃ

૧.પુષ્ટિમાર્ગીય સેવ્યસ્વરૂપ પૂર્ણપુરુષોત્તમ સ્વરૂપે જ બિરાજે છે પછી તે ગુરુના સેવ્ય હોય કે શિષ્ય (વૈષ્ણવ)ના સેવ્ય હોય. બન્નેમાંથી કોઈમાં પણ પુરુષોત્તમપણુ ઓછુંવત્તું નથી.

૨.પુષ્ટિમાર્ગીય સિદ્ધાન્ત મુજબ કૃષ્ણસેવાનું સ્થળ ગૃહ જ હોઈ શકે સાર્વજનિક નહિ.

૩.પુષ્ટિમાર્ગીય ભગવદ્‌સેવાને દ્રવ્યપ્રાપ્તિનું સાધન બનાવવું જોઈએ નહિ.

૪.દેવલકવ્યક્તિ (ભગવદ્ સ્વરૂપને દ્રવ્યપ્રાપ્તિનું સાધન કે આજીવિકાનું સાધન બનાવનાર)ની સેવા નિષિદ્ધ કોટિની હોવાથી, સેવાનો અધિકારી નથી.

૫.શ્રીઠાકુરજી માટે કોઈપણ પ્રકારે દાન કે ભેટ માગવી કે લેવી તે શાસ્ત્રથી નિષિદ્ધ છે, એટલું જ નહિ પણ લાભપૂજાના હેતુથી પોતાના માટે દ્રવ્ય કે કોઈપણ વસ્તુનો સ્વીકાર કરવો તે પણ શાસ્ત્રની દષ્ટિએ ૠણાનુબંધી દોષને ઉત્પન્ન કરનાર હોવાથી બંધનકારી છે.

૬.પુષ્ટિમાર્ગના સિદ્ધાન્ત મુજબ શ્રીઠાકોરજીને નિવેદન કરેલા પદાર્થોનું જ સમર્પણ થઈ શકે અને સમર્પિત પદાર્થોનો જ ભગવદ્ ઉચ્છિષ્ટરૂપે પ્રસાદ લઈ શકાય. શ્રીઠાકોરજી માટે દાન કે ભેટરૂપે આવેલ પદાર્થોનું સમર્પણ થઈ શકે નહિ અને તેનાથી આવેલી સામગ્રીને પ્રસાદરૂપે લઈ શકાય નહિ કેમકે, શ્રીઠાકોરજીના માટે દાન કે ભેટમાં પ્રાપ્ત પદાર્થથી આવેલી સામગ્રીને પ્રસાદરૂપે પાછી લેવાથી 'દત્તાપહાર'નું પાપ લાગે છે.

૭.સેવા એ શાસ્ત્રનો વિષય છે. તેથી સેવાની બાબતમાં શાસ્ત્રથી-શ્રીમહાપ્રભુજીનાં ગ્રન્થોથી જ બધાં નિર્ણયો થઈ શકે, અન્ય કોઈપણ પ્રકારથી નહિ.

સંયુક્તઘોષણાકર્તા

૧.ગોસ્વામી શ્રીવ્રજરાયજી મહારાજ (અમદાવાદ)
૨.ગોસ્વામી શ્રીજયદેવલાલજી મહારાજ (કામા-વીરમગામ-અમદાવાદ)
૩.ગોસ્વામી શ્રીદેવકીનન્દનાચાર્યજી (ગોકુલ-અમદાવાદ)
૪.ગોસ્વામી શ્રીવ્રજેશકુમારજી મહારાજ (કડી-અમદાવાદ)
૫.ગોસ્વામી શ્રીરાજેશકુમારજી મહારાજ (કડી-અમદાવાદ)
૬.ગોસ્વામી શ્રીમથુરેશજી (વીરમગામ-અમદાવાદ)
૭.ગોસ્વામી શ્રીહરિરાયજી (વીરમગામ-અમદાવાદ)
૮.ગોસ્વામી શ્રીકન્હૈયાલાલજી (વીરમગામ-અમદાવાદ)
૯.ગોસ્વામી શ્રીવલ્લભલાલજી મહારાજ (કડી-અમદાવાદ)
૧૦.ગોસ્વામી શ્રીવ્રજેન્દ્રકુમારજી (અમદાવાદ)

મિતિ : ફાલ્ગુન સુદી ૭, શ્રીવલ્લભાબ્દ ૫૧૪, દિનાંક ૧૧, માર્ચ, ૧૯૯૨